

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

බුද්දකනිකායෙ

ඉතිවුත්තක-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

මහාකාරුණිකං නාටං, ඤෙය්‍යසාගරපාරගං;
වන්දෙ නිපුණගම්භිර-විචිත්‍රනයදෙසනං.

විජ්ජාවරණසම්පන්නා, යෙන නිය්‍යන්ති ලොකතො;
වන්දෙ තවුත්තමං ධම්මං, සම්මාසම්බුද්ධපූජිතං.

සීලාදිගුණසම්පන්නො, යිතො මග්ගඵලෙසු යො;
වන්දෙ අරියසංඝං තං, පුඤ්ඤක්කන්තං අනුත්තරං.

වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, ඉති යං රත්තත්තයෙ;
භතත්තරායො සබ්බත්ථ, හුත්වාහං තස්ස තෙජසා.

එකකාදිප්පභෙදෙන, දෙසිතානි මහෙසිනා;
ලොභාදීනං පහානානි, දීපනානි විසෙසතො.

සුත්තානි එකතො කත්වා, ඉතිවුත්තපදක්ඛරං;
ධම්මසංඛිගාහකා ථෙරා, සංඛිගායංසු මහෙසයො.

ඉතිවුත්තකම්චිචෙව, නාමෙන වසිතො පුරෙ;
යං බුද්දකනිකායස්මිං, ගම්භිරත්ථපදක්කමං.

තස්ස ගම්භිරඤාණෙනි, ඔගාහෙතබ්බභාවතො;
කිඤ්චාපි දුක්කරා කාතුං, අත්ථසංවණ්ණනා මයා.

සහසංවණ්ණනං යස්මා, ධරතෙ සත්ථු සාසනං;
පුබ්බාවරියසිභානං, තිට්ඨතෙව විනිවිජයො.

තස්මා තං අවලම්බිත්වා, ඔගාහෙත්වාන පඤ්චපි;
නිකායෙ උපනිස්සාය, පොරාණට්ඨකථානයං.

නිස්සිතං වාචනාමග්ගං, සුවිසුද්ධං අනාකුලං;
මහාවිහාරවාසිනං, නිපුණත්ථවිනිවිජයං.

සුනඡ්ඡුනාගතං අත්ථං, වජ්ජයිත්වාන සාධුකං;
යථාබලං කරස්සාමි, ඉතිවුත්තකචණ්ණනං.

ඉති ආකඨබ්බානස්ස, සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතිං;
විහජන්තස්ස තස්සත්ථං, නිසාමයථ සාධවොති.

තත්ථ ඉතිවුත්තකං නාම එකකනිපාතො, දුකනිපාතො, තිකනිපාතො,
චතුක්කනිපාතොති චතුනිපාතසංඛගහං. තම්පි විනයපිටකං, සුත්තන්තපිටකං,
අභිධම්මපිටකන්ති තිසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නං; දීඝනිකායො
මජ්ඣිමනිකායො, සංයුත්තනිකායො, අඬගුත්තරනිකායො, බුද්දකනිකායොති
පඤ්චසු නිකායෙසු බුද්දකනිකායපරියාපන්නං; සුත්තං, ගෙය්‍යං, වෙය්‍යාකරණං,
ගාථා, උදානං, ඉතිවුත්තකං, ජාතකං, අබ්භුතධම්මං, වෙදල්ලන්ති නවසු
සාසනඬිගෙසු ඉතිවුත්තකඬිගභුතං.

“ද්වාසීති බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙසහස්සානි හික්ඛුතො;
චතුරාසීති සහස්සානි, යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනො”ති. (ථෙරගා. 1027) –

එවං ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන පටිඤ්ඤාතෙසු චතුරාසීතියා ධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු
කතිපයධම්මක්ඛන්ධසංඛගහං. සුත්තතො එකකනිපාතෙ තාව සත්තවීසති සුත්තානි,
දුකනිපාතෙ ද්වාවීසති, තිකනිපාතෙ පඤ්ඤාස, චතුක්කනිපාතෙ තෙරසානි
ද්වාදසාධිකසුත්තසංඛගහං. තස්ස නිපාතෙසු එකකනිපාතො ආදි, වග්ගෙසු
පාටිභොගවග්ගො, සුත්තෙසු ලොහසුත්තං. තස්සාපි “වුත්තඤ්ඤෙන
භගවතා”තිආදිකං ආයස්මතා ආනන්දෙන පයමමභාසඬිගීතිකාලෙ වුත්තං
නිදානමාදි. සා පනායං පයමමභාසඬිගීති විනයපිටකෙ තන්තිමාරුල්ලා එව. යො
පනෙත්ථ නිදානකොසල්ලන්ථං වත්තබ්බො කථාමග්ගො, සොපි
සුමඬිගලවිලාසිනියා දීඝනිකාය-අට්ඨකථාය විත්ථාරතො වුත්තොයෙවාති තත්ථ
වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො.

නිදානවණ්ණනා

යං පනෙතං වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතාතිආදිකං නිදානං. එකධම්මං, හික්ඛවෙ,
පජ්ඣාතිආදිකං සුත්තං. තත්ථ වුත්තං භගවතාතිආදිති නාමපදානි. ඉතීති නිපාතපදං.
පජ්ඣාති එත්ථ ප-ඉති උපසග්ගපදං, ජභථා-ති ආඛ්‍යාතපදං. ඉමිනා නායෙන
සබ්බත්ථ පදවිභාගො වෙදිතබ්බො.

අත්ථතො පන වුත්තසද්දො තාව සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ව වපනෙ
වාපසමකරණෙ කෙසොභාරණෙ ජීවිතවුත්තියං පවුත්තභාවෙ පාවචනභාවෙන
පවත්තිතෙ අජ්ඣෙසනෙ කථනෙති එවමාදිසු දිස්සති. තථා භෙස –

“ගාවො තස්ස පජායන්ති, බෙත්තෙ වුත්තං විරුහති;
වුත්තානං එලමස්සානි, යො මිත්තානං න දුබ්භති”ති. –

ආදීසු (ජා. 2.22.19) වපනෙ ආගතො. “නො ව බො පටිච්ඡන්ත” න්තිආදීසු (පාරා. 289) අට්ඨදන්තකාදීහි වාපසමකරණේ. “කාපටිකො මාණවො දහරො චුත්තසිරො” තිආදීසු (ම. නි. 2.426) කෙසොභාරණේ. “පන්තලොමො පරදත්තචුත්තො මිගභුතෙන චෙතසා විහරති” තිආදීසු (චූළව. 332) ජීවිතචුත්තියං. “සෙය්‍යාථාපි නාම පණ්ඩුපලාසො ඛන්ධනා පචුත්තො අහබ්බො හරිතත්ථායා” තිආදීසු (පාරා. 92; පාචි. 666; මහාව. 129) ඛන්ධනතො පචුත්තභාවො. “යෙසමිදං එතරහි, බ්‍රාහ්මණා, පොරාණං මන්තපදං ගීතං පචුත්තං සමිහිත” න්තිආදීසු පාවචනභාවෙන පවත්තිතෙ. ලොකෙ පන – “චුත්තො ගණො චුත්තො පාරායනො” තිආදීසු අජ්ඣෙකුතො. “චුත්තං බො පනෙතං හගවතා ධම්මදායාදා මෙ, හික්ඛවෙ, හවථ, මා ආමිසදායාදා” තිආදීසු (ම. නි. 1.30) කථනෙ. ඉධාපි කථනෙ දට්ඨබ්බො. තස්මා චුත්තං කථිතං භාසිතන්ති අත්ථො.

දුතියො පන චුත්තසද්දො වචනෙ විණ්ණභාවෙ ව වෙදිතබ්බො. හි-ඉති ජාතු විඛ්‍යත්තන්ති එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො. සො ඉදානි චුච්චමානසුත්තස්ස හගවතො විඛ්‍යත්තං භාසිතභාවං ජොතෙති. වාචකසද්දසන්නිධානෙ හි පසුත්තා නිපාතා. තෙහි වත්තබ්බමත්ථං ජොතෙත්ති. එතන්ති අයං එතසද්දො –

“යො ව බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඬ්ඝඤ්ච සරණං ගතො;
වත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මජ්ජඤ්ඤාය පස්සති.

“දුක්ඛං දුක්ඛසමුප්පාදං, දුක්ඛස්ස ව අතික්කමං;
අරියඤ්චට්ඨඨිගිකං මග්ගං, දුක්ඛපසමගාමිතං.

“එතං බො සරණං බෙමං, එතං සරණමුත්තමං;
එතං සරණමාගමිම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චති” ති. (ධ. ප. 190-192) –

ආදීසු යථාචුත්තෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ ආගතො. “අජ්ජමත්තකං බො පනෙතං, හික්ඛවෙ, ඔරමත්තකං සීලමත්තකං, යෙන පුපුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා” තිආදීසු (දී. නි. 1.7) පන වක්ඛමානෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ. ඉධාපි වක්ඛමානෙයෙව දට්ඨබ්බො. සඬ්ඝායනවසෙන වක්ඛමානඤ්ඤි සුත්තං ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන බුද්ධියං යපෙත්වා තදා “එත” න්ති චුත්තං.

හගවතාති එත්ථ හගවාති ගරුවචනං. ගරුං හි ලොකෙ හගවාති වදන්ති. තථාගතො ව සබ්බගුණවිසිට්ඨතාය සත්තානං ගරු, තස්මා හගවාති වෙදිතබ්බො. පොරාණෙහිපි චුත්තං –

“හගවාති වචනං සෙට්ඨං, හගවාති වචනමුත්තමං;
ගරු ගාරවසුත්තො සො, හගවා තෙන චුච්චති” ති.

සෙට්ඨවාචකඤ්ඤි වචනං සෙට්ඨගුණසහවරණතො සෙට්ඨන්ති චුත්තං. අථ වා චුච්චතීති වචනං, අත්ථො. තස්මා හගවාති වචනං සෙට්ඨන්ති හගවාති ඉමිනා

වචනෙන් වචනියෝ යෝ අත්ථො, සො සෙට්ඨොති අත්ථො. භගවාති
වචනමුත්තමන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ගාරවස්සුත්තොති ගරුභාවස්සුත්තො
ගරුගුණයොගතො, ගරුකරණං වා සාතිසයං අරහතීති ගාරවස්සුත්තො, ගාරවාරහොති
අත්ථො. එවං ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනමෙතං යදිදං භගවාති. අපිව –

“භගී භජී භාගී විභත්තවා ඉති,
අකාසි භග්ගන්ති ගරුති භාග්‍යවා;
බහුභි ඤායෙහි සුභාවිතත්තනො,
භවත්තගො සො භගවාති වුච්චතී” ති. –

නිද්දෙසෙ ආගතනායෙන –

“භාග්‍යවා භග්ගවා යුත්තො, භගෙහි ව විභත්තවා;
භත්තවා චත්තගමනො, භවෙසු භගවා තතො” ති.

ඉමිස්සා ගාථාය ව වසෙන භගවාති පදස්ස අත්ථො චත්තබ්බො. සො පනායං
අත්ථො සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ වුත්තොති. තත්ථ
වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො – භාගවාති භගවා, භතවාති භගවා, භාගෙ වතීති භගවා, භගෙ
වතීති භගවා, භත්තවාති භගවා, භගෙ වමීති භගවා, භාගෙ වමීති භගවා.

“භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ව වති භත්තවා;
භගෙ වමී තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො” ති.

තත්ථ කථං භාගවාති භගවා? යෙ තෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා
ගුණකොට්ඨාසා, තෙ අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා තථාගතස්ස අත්ථි
උපලබ්භන්ති. තථා හිස්ස සීලං, සමාධි, පඤ්ඤා, විමුත්ති, විමුත්තිඤාණදස්සනං, හිරි,
ඔත්තප්පං, සද්ධා, වීරියං, සති, සම්පජ්ඤා, සීලවිසුද්ධි, චිත්තවිසුද්ධි, දිට්ඨිවිසුද්ධි,
සමථො, විපස්සනා, තීණි කුසලමූලානි, තීණි සුවර්තානි, තයො සම්මාවිතක්කා,
තිස්සො අනවජ්ජසඤ්ඤා, තිස්සො ධාතුයො, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො
සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි අරියඵලානි,
චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුයොනිපට්ඨිකඤාණානි, චත්තාරො අරියවංසා,
චත්තාරි වෙසාරජ්ජඤාණානි, පඤ්ච පධානියඨිගානි, පඤ්චඨිගිකො සම්මාසමාධි,
පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, පඤ්ච නිස්සාරණීයා
ධාතුයො, පඤ්ච විමුත්තායතනඤාණානි, පඤ්ච විමුත්තිපරිපාවනීයා සඤ්ඤා, ඡ
අනුස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවා, ඡ නිස්සාරණීයා ධාතුයො, ඡ සතතවිහාරා, ඡ
අනුත්තරියානි, ඡ නිබ්බේධභාගියා සඤ්ඤා, ඡ අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤාණානි,
සත්ත අපරිභානියා ධම්මා, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣංගිනි, සත්ත
සප්පුරිසධම්මා, සත්ත නිජ්ජරවත්ථුනි, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත

දක්බිණෙයාපුග්ගලදෙසනා, සත්ත බිණාසවබලදෙසනා, අට්ඨ පඤ්ඤාපටිලාභහෙතුදෙසනා, අට්ඨසම්මත්තානි, අට්ඨ ලොකධම්මානික්කමො, අට්ඨ ආරම්භවත්ථුනි, අට්ඨ අක්බණදෙසනා, අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කා, අට්ඨ අභිභායතනදෙසනා, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව යොනියොමනසිකාරමූලකා ධම්මා, නව පාරිසුද්ධිපධානියඬගානි, නව සත්තාවාසදෙසනා, නව ආසාතප්පටිච්ඡයා, නව සඤ්ඤා, නව නානත්තා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස නාථකරණා ධම්මා, දස කසිණායතනානි, දස කුසලකම්මපථා, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසා, දස අසෙක්ඛා ධම්මා, දස තථාගතබලානි, එකාදස මෙත්තානිසංසා, ද්වාදස ධම්මවක්කාකාරා, තෙරස ධුතගුණා, වුද්දස බුද්ධඤ්ඤාණානි, පඤ්චදස විමුත්තිපරිපාවනීයා ධම්මා, සොළසවිධා ආනාපානස්සති, සොළස අපරත්තපනීයා ධම්මා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, එකුනවිසති පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණානි, චතුරත්තාලීස ඤාණවත්ථුනි, පඤ්ඤාස උදයබ්බයඤ්ඤාණානි, පරොපණ්ණාස කුසලධම්මා, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථුනි, චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමභාවජීරඤ්ඤාණං, අනන්තනයසමත්තපට්ඨානපච්චයපච්චවෙක්ඛණදෙසනාඤ්ඤාණානි, තථා අනන්තාසු ලොකධාතුසු අනන්තානං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනඤ්ඤාණානි වානි, එවමාදයො අනන්තා අපරිමාණහෙදා අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා විජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති. තස්මා යථාචුත්තවිභාගා ගුණභාගා අස්ස අත්ථිති භාගවාති චත්තබ්බෙ. ආකාරස්ස රස්සත්තං කත්වා “භගවා”ති චුත්තො. එවං තාව භාගවාති භගවා.

“යස්මා සීලාදයො සබ්බෙ, ගුණභාගා අසෙසතො;
විජ්ජන්ති සුගතෙ තස්මා, භගවාති පවුච්චති”.

කථං භතවාති භගවා? යෙ තෙ සබ්බලොකභිත්තාය උස්සුක්කමාපන්නෙහි මනුස්සත්තාදිකෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙන්වා සම්මාසම්බොධියා කතමභාහිනීභාරෙහි මහාබොධිසත්තෙහි පරිපූරෙතබ්බා දානපාරමී, සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාචීරියබන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාපාරමීති දස පාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො, දානාදීනි චත්තාරි සඬගභවත්ථුනි, චත්තාරි අධිට්ඨානානි, අත්තපරිච්චාගො, නයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගොති පඤ්ච මහාපරිච්චාගා, පුබ්බයොගො, පුබ්බවරියා, ධම්මක්ඛානං, ලොකත්ථවරියා, ඤාතත්ථවරියා, බුද්ධත්ථවරියාති එවමාදයො සඬබ්බෙපතො වා පුඤ්ඤසම්භාරඤ්ඤාණසම්භාරා බුද්ධකරධම්මා, තෙ මභාහිනීභාරතො පට්ඨාය කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඬබ්බෙය්‍යානි යථා භානභාගියා, සංකිලෙසභාගියා, ධීතිභාගියා, වා න භොන්ති; අථ බො උත්තරුත්තරි විසෙසභාගියාව භොන්ති; එවං සක්කච්චං නිරන්තරං අනවසෙසතො භතා සම්භතා අස්ස අත්ථිති භතවාති භගවා; නිරුත්තිනයෙන තකාරස්ස ගකාරං කත්වා. අථ වා භතවාති තෙයෙව යථාචුත්තෙ බුද්ධකරධම්මෙ චුත්තනයෙන හරි සම්භරි පරිපූරෙසීති අත්ථො. එවම්පි භතවාති භගවා.

“යස්මා සම්බොධියා සබ්බෙ, දානපාරමීආදිකෙ;

සම්භාරෙ හතවා නාටො, තස්මාපි හගවා මතො”.

කථං භාගෙ වනීති හගවා? යෙ තෙ චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඨ්ඛා දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තිභාගා, තෙ අනවසෙසතො ලොකහිතත්ථං අත්තනො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථස්ථං නිච්චකප්පං වනි හජි සෙවි බහුලමකාසීති භාගෙ වනීති හගවා. අථ වා අභිඤ්ඤෙය්‍යොසු ධම්මෙසු කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු ව යෙ තෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිවසෙන සඬබ්බෙපතො වා චතුර්විධා අභිසමයභාගා, විත්ථාරතො පන “චක්ඛු පරිඤ්ඤෙය්‍යං ...පෙ.... ජරාමරණං පරිඤ්ඤෙය්‍යං” නිඤ්ඤාදිනා (පටි. ම. 1.21) අනෙකෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යභාගා, “චක්ඛුස්ස සමුදයො පහාතබ්බො...පෙ.... ජරාමරණස්ස සමුදයො පහාතබ්බො” නිඤ්ඤාදිනා පහාතබ්බභාගා, “චක්ඛුස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො...පෙ.... ජරාමරණස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො” නිඤ්ඤාදිනා සච්ඡිකාතබ්බභාගා, “චක්ඛුනිරොධගාමිනීපටිපදා භාවෙනබ්බො...පෙ.... චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවෙනබ්බො” නිඤ්ඤාදිනා ව අනෙකහෙදා භාවෙනබ්බභාගා ව ධම්මා, තෙ සබ්බෙ වනි හජි යථාරහං ගොචරභාවනාසෙවනානං වසෙන සෙවි. එවම්පි භාගෙ වනීති හගවා. අථ වා යෙ ඉමෙ සීලාදෙයො ධම්මක්ඛන්ධා සාවකෙහි සාධාරණා ගුණකොට්ඨාසා ගුණභාගා, කිත්ති නු ඛො තෙ වෙනෙය්‍යසත්තානෙසු පතිට්ඨපෙය්‍යන්ති මහාකරුණාය වනි අභිපත්ථයි. සා වස්ස අභිපත්ථනා යථාධිප්පෙනඵලාවහා අහොසි. එවම්පි භාගෙ වනීති හගවා.

“යස්මා ඤෙය්‍යසමාපත්ති-ගුණභාගෙ තථාගතො;
හජි පත්ථයි සත්තානං, හිතාය හගවා තතො”.

කථං භගෙ වනීති හගවා? සමාසතො තාව කතපුඤ්ඤෙහි පයොගසම්පන්නෙහි යථාච්ඡවං හජියන්තිති හගා, ලොකියලොකුත්තරා සම්පත්තියො. තත්ථ ලොකියෙ තාව තථාගතො සම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතො පරමුක්කංසගතෙ වනි හජි සෙවි, යත්ථ පතිට්ඨාය නිරවසෙසතො බුද්ධකරධම්මෙ සමන්තානෙත්තො බුද්ධධම්මෙ පරිපාවෙසි. බුද්ධභූතො පන තෙ නිරවජ්ජසුබුපසංහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ ලොකුත්තරෙපි වනි හජි සෙවි. විත්ථාරතො පන පදෙසරජ්ජඉස්සරියවක්කවත්තිසම්පත්තිදෙවරජ්ජසම්පත්තිඤ්ඤාදිවසෙන ඤානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිඤ්ඤාණදස්සනමග්ගභාවනාඵල- සච්ඡිකිරියාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන ව අනෙකවිහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ භගෙ වනි හජි සෙවි. එවං භගෙ වනීති හගවා.

“යා තා සම්පත්තියො ලොකෙ, යා ව ලොකුත්තරා පුට්ඨ;
සබ්බා තා හජි සම්බුද්ධො, තස්මාපි හගවා මතො”.

කථං හත්තවාති හගවා? හත්තා දළ්භහත්තිකා අස්ස බහු අත්ථිති හගවා. තථාගතො හි මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤාඤාණාදිඅපරිමිතනිරුපමජ්ජභාවගුණවිසෙසසමඬ්ඛිභාව තො සබ්බසත්තූත්තමො, සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඬ්ඛිගමාය

නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය
පජාය අවිචන්තුපකාරිතාය
ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසිතිඅනුබ්‍යාඤ්ජනබ්‍යාමප්පහාදි-
අනඤ්ඤසාධාරණගුණවිසෙසපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය, යථාභූච්චගුණාධිගතෙන
“ඉතිපි සො භගවා” තිආදිනායප්පවත්තෙන ලොකත්තයබ්‍යාපිනා සුචිපුලෙන
සුචිසුද්ධෙන ච ථුතිසොසෙන සමන්තාගතත්තා උක්කංසපාරමිප්පත්තාසු
අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිතාදීසු සුප්පතිට්ඨිතභාවතො
දසබලචතුරවසාරජ්ජාදිනිරතිසයගුණවිසෙසසමඤ්චිභාවතො ච රූපප්පමාණො
රූපප්පසන්තො, සොසප්පමාණො සොසප්පසන්තො, ලුඛප්පමාණො
ලුඛප්පසන්තො, ධම්මප්පමාණො ධම්මප්පසන්තොති එවං චතුප්පමාණකෙ
ලොකසන්තිවාසෙ සබ්බථාපි පසාදාවහභාවෙන සමන්තපාසාදිකත්තා අපරිමාණානං
සත්තානං සදෙවමනුස්සානං ආදරබ්‍රමානගාරවායතනතාය
පරමපෙමසම්භත්තිට්ඨානං. යෙ ච තස්ස ඔවාදෙ පතිට්ඨිතා අවෙච්චප්පසාදෙන
සමන්තාගතා භොන්ති, කෙනචි අසංහාරියා තෙසං සම්භත්ති සමණෙන වා
බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා. තථා හි තෙ අත්තනො
ජීවිතපරිච්චාගෙපි තත්ථ පසාදං න පරිච්චජන්ති, තස්ස වා ආණං දළ්භභත්තිභාවතො.
තෙනෙවාහ -

“යො වෙ කතඤ්ඤ කතවෙදි ධීරො;
කල්‍යාණමිත්තො දළ්භභත්ති ච භොති” ති. (ජා. 2.17.78);

“සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො ධීතධම්මො වෙලං නාතිවත්තති; එවමෙව
බො, හික්ඛවෙ, යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා
ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්ති” ති (අ. නි. 8.20; උදා. 45; චූළව. 385) ව.

එවං භත්තවාති භගවා නිරුත්තිනියෙන එකස්ස තකාරස්ස ලොපං කත්වා
ඉතරස්ස ගකාරං කත්වා.

“ගුණාතිසයයුත්තස්ස, යස්මා ලොකහිතෙසිනො;
සම්භත්තා බහවො සත්ථු, භගවා තෙන වුච්චති” ති.

කථං භගෙ වථීති භගවා? යස්මා තථාගතො බොධිසත්තභූතොපි පුරිමාසු ජාතීසු
පාරමියො පුරෙන්නො භගසඬ්ඛාතං සිරිං ඉස්සරියං යසඤ්ච වම් උග්ගිරි බෙළපිණ්ඩං
විය අනපෙක්ඛො ජඩ්ඛයි. තථා හිස්ස සොමනස්සකුමාරකාලෙ,
හත්ථිපාලකුමාරකාලෙ, අයොසරපණ්ඩිතකාලෙ, මුග්ගපක්ඛපණ්ඩිතකාලෙ,
චූළසුතසොමකාලෙති එවමාදීසු නෙක්ඛම්මපාරමිපුරුණවසෙන දෙවරජ්ජසදිසාය
රජ්ජසිරියා පරිච්චත්තත්තභාවානං පරිමාණං නත්ථි. වරිමත්තභාවෙපි හත්ථගතං
චක්කවත්තිසිරිං දෙවලොකාධිපච්චසදිසං චතුද්දිපිස්සරියං
චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්තිස්සයං සත්තරතනසමුප්පලං යසඤ්ච තිණායපි
අමඤ්ඤමානො නිරපෙක්ඛො පභාය අහිනික්ඛමිත්වා සම්මාසම්බොධිං
අභිසම්බුද්ධො. තස්මා ඉමෙ සිරිආදිකෙ භගෙ වථීති භගවා. අථ වා භාති නාම

නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තිහි භගා,
 සිනෙරුයුගන්ධරුත්තරකුරුහිමවන්තාදිභාජනලොකවිසෙසසන්තිස්සයා සොභා
 කප්පට්ඨිනියභාවතො. තෙපි භගවා වමී
 තංනිවාසිසත්තාවාසසමතික්කමනතොතප්පට්ඨන්දරාගප්පභානෙන පජහීති.
 එවමපි භගෙ වමීති භගවා.

“වක්කවත්තිසිරිං යස්මා, යසං ඉස්සරියං සුඛං;
 පභාසි ලොකවිත්තඤ්ච, සුගතො භගවා තතො”.

කථං භාගෙ වමීති භගවා? භාගා නාම කොට්ඨාසා. තෙ
 ඛන්ධායතනධාතාදිවසෙන, තත්ථාපි රූපවෙදනාදිවසෙන, අතීතාදිවසෙන ව
 අනෙකවිධා. තෙ ව භගවා සබ්බං පපඤ්චං, සබ්බං යොගං, සබ්බං ගන්ථං, සබ්බං
 සංයොජනං, සමුච්ඡින්නදිත්වා අමතධාතුං සමධිගච්ඡන්තො වමී උග්ගිරි අනපෙක්ඛො
 ඡඩ්ඩයි, න පච්චාගමී. තථා හෙස සබ්බත්ථකමෙව පථවිං, ආපං, තෙජං, වායං,
 චක්ඛුං, සොනං, ඝාතං, ජීවිහං, කායං, මනං, රූපෙ, සද්දෙ, ගන්ධෙ, රසෙ,
 ථොට්ඨබ්බෙ, ධම්මෙ, චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණං, චක්ඛුසම්ඵස්සං
 ...පෙ.... මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජං
 වෙදනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං;
 චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජං චෙතනං; රූපතණ්හං
 ...පෙ.... ධම්මතණ්හං; රූපචිතක්කං...පෙ.... ධම්මචිතක්කං; රූපච්චාරං...පෙ....
 ධම්මච්චාරන්තිආදිනා අනුපදධම්මචිභාගවසෙනපි සබ්බෙව ධම්මකොට්ඨාසෙ
 අනවසෙසතො වමී උග්ගිරි අනපෙක්ඛපරිච්චාගෙන ඡඩ්ඩයි. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යං තං, ආනන්ද, චත්තං චන්තං මුත්තං පහීනං පටිනිස්සට්ඨං, තං
 තථාගතො පුන පච්චාගමීස්සතිති නෙතං යානං විජ්ජති”ති. (දී. නි. 2.183) –

එවමපි භාගෙ වමීති භගවා. අථ වා භාගෙ වමීති සබ්බෙපි කුසලාකුසලෙ
 සාවජ්ජානවජ්ජෙ හීනප්පණිතෙ කණ්හසුක්කසප්පට්ඨාගෙ ධම්මෙ
 අරියමග්ගඤ්ඤාණමුඛෙන වමී උග්ගිරි අනපෙක්ඛො පරිච්චජී පජහී, පරෙසඤ්ච
 තථත්තාය ධම්මං දෙසෙසි. චුත්තමපි චෙතං –

“ධම්මාපි වො, හික්ඛවෙ, පභාතබ්බා පගෙව අධම්මා, කුල්ලුපමං, වො
 හික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි, නිත්ථරණත්ථාය නො ගහණත්ථායා”තිආදි.
 (ම. නි. 1.240) –

එවමපි භාගෙ වමීති භගවා.

“ඛන්ධායතනධාතාදි-ධම්මහෙදා මහෙසිනා;
 කණ්හසුක්කා යතො චන්තා, තතොපි භගවා මතො”.

තෙන චුත්තං –

“භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි භත්තවා;
භගෙ චමී තථා භාගෙ, චමීති භගවා ජිනො” ති.

තෙන භගවතා. අරහතාති කිලෙසෙහි ආරකත්තා, අනවසෙසානං වා
කිලෙසාරිනං භතත්තා, සංසාරචක්කස්ස වා අරානං භතත්තා, පච්චයාදීනං අරහත්තා,
පාපකරණෙ රහාභාවාති ඉමෙහි කාරණෙහි අරහතා. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො.
චිත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තනයෙන චෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච භගවතාති ඉමිනාස්ස භාගාවත්තතාදීපනෙන කප්පානං අනෙකෙසු
අසඬබ්බෙයයෙසු උපචිතපුඤ්ඤසම්භාරභාවතො සතපුඤ්ඤලක්ඛණධරස්ස
ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්බාසද්විත-
බ්බාමප්පහාකෙතුමාලාදිපටිමණ්ඩිතා අනඤ්ඤසාධාරණා රූපකායසම්පත්තිදීපිතා
හොති. අරහතාති ඉමිනාස්ස අනවසෙසකිලෙසප්පහානදීපනෙන
ආසවක්ඛයපදට්ඨානසබ්බඤ්ඤාඤාණාධිගමපරිදීපනතො
දසබලචතුරවෙසාරජ්ජප්පසාධාරණඤාණඅට්ඨාරසාවෙණකචුද්ධමම්මාදි-
අචිත්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යධම්මකායසම්පත්ති දීපිතා හොති. තදුභයෙනපි
ලොකියසරික්ඛකානං බහුමතභාවො, ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා, තථා
අභිගතානඤ්ච තෙසං කායිකචෙතසිකදුක්ඛාපනයෙන පටිබලභාවො,
ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා, ලොකියලොකුත්තරෙහි ගුණෙහි
සංයොජනසමත්ථතා ච පකාසිතා හොති.

තථා භගවතාති ඉමිනා චරණධම්මෙසු
මුද්ධභුතදිබ්බවිහාරාදිවිහාරවිසෙසසමායොගපරිදීපනෙන චරණසම්පදා දීපිතා හොති.
අරහතාති ඉමිනා සබ්බවිජ්ජාසු සිබ්බපත්තආසවක්ඛයඤාණාධිගමපරිදීපනෙන
විජ්ජාසම්පදා දීපිතා හොති. පුරිමෙන වා අන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මානං
අවිපරිතචිත්තභාවදීපනෙන පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසමායොගො, පච්ඡිමෙන
සවාසනානිරවසෙසකිලෙසප්පහානදීපනෙන පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසමායොගො
විභාවිතො හොති.

තථා පුරිමෙන තථාගතස්ස පටිඤ්ඤාසච්චවච්චිසච්චඤාණසච්චපරිදීපනෙන,
කාමගුණලොකියාධිපච්චයසලාභසක්කාරාදිපරිච්චාගපරිදීපනෙන,
අනවසෙසකිලෙසාහිසඬබාරපරිච්චාගපරිදීපනෙන, ච
සච්චාධිට්ඨානවාගාධිට්ඨානපාරිපූරි පකාසිතා හොති; දුතියෙන
සබ්බසඬබාරූපසමසමධිගමපරිදීපනෙන, සම්මාසම්බොධිපරිදීපනෙන ච,
උපසමාධිට්ඨානපඤ්ඤාධිට්ඨානපාරිපූරි පකාසිතා හොති. තථා හි භගවතො
බොධිසත්භුතස්ස ලොකුත්තරගුණෙ කතාහිතීභාරස්ස මහාකරුණායොගෙන
යථාපටිඤ්ඤං සබ්බපාරමිතානුට්ඨානෙන සච්චාධිට්ඨානං,
පාරමිතාපටිපක්ඛපරිච්චාගෙන වාගාධිට්ඨානං, පාරමිතාගුණෙහි චිත්තවූපසමෙන
උපසමාධිට්ඨානං, පාරමිතාහි එව පරහිතුපායකොසල්ලතො පඤ්ඤාධිට්ඨානං
පාරිපූරිගතං.

තථා ‘යාවකජනං අවිසංවාදෙන්වා දස්සාමී’ ති පටිජානනෙන පටිඤ්ඤං
 අවිසංවාදෙන්වා දානෙන ව සච්චාධිට්ඨානං, දෙය්‍යපරිච්චාගතො වාගාධිට්ඨානං,
 දෙය්‍යපටිග්ගාහකදානදෙය්‍යපරික්ඛයෙසු ලොභදොසමොහභයවූපසමෙන
 උපසමාධිට්ඨානං, යථාරහං යථාකාලං යථාච්චි ව දානෙන පඤ්ඤාත්තරතාය ව
 පඤ්ඤාධිට්ඨානං පාරිපුරිගතං. ඉමිනා නයෙන සෙසපාරමිසුපි චතුරාධිට්ඨානපාරිපුරි
 චෙදිතඛිබ්බා. සඛිබ්බා හි පාරමියො සච්චජ්ජභාවිතා වාගාහිබ්බාඤ්ජිතා උපසමානුබුහිතා
 පඤ්ඤාපරිසුද්ධාති එවං චතුරාධිට්ඨානසමුදාගමෙස්ස තථාගතස්ස සච්චාධිට්ඨානං
 සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සීලවිසුද්ධි, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ආජීවවිසුද්ධි,
 උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චිත්තවිසුද්ධි, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 දිට්ඨිවිසුද්ධි. තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙනස්ස සංවාසෙන සීලං චෙදිතඛිබ්බං,
 වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සංවාහාරෙන සොචෙය්‍යං චෙදිතඛිබ්බං,
 උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ආපදාසු ථාමො චෙදිතඛිබ්බො,
 පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සාකච්ඡාය පඤ්ඤා චෙදිතඛිබ්බා.

තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අදුට්ඨො අධිවාසෙති,
 වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අලුද්ධො පටිසෙවති, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 අහිතො පරිවජ්ජෙති, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අමුල්භො විනොදෙති. තථා
 සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චස්ස නෙක්ඛම්මසුඛජ්ජත්ති, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 පටිච්චෙකසුඛජ්ජත්ති, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන උපසමසුඛජ්ජත්ති,
 පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සම්බොධිසුඛජ්ජත්ති දීපිතා හොති.
 සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන වා විචෙකජජිතිසුඛජ්ජත්ති, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 සමාධිජජිතිසුඛජ්ජත්ති, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අපිතිජකායසුඛජ්ජත්ති,
 පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සතිපාරිසුද්ධිජලපෙක්ඛාසුඛජ්ජත්ති. තථා
 සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන පරිවාරසම්පත්තිලක්ඛණපච්චයසුඛසමායොගො
 පරිදීපිතො හොති අවිසංවාදනතො, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 සන්තුට්ඨිලක්ඛණසභාවසුඛසමායොගො අලොභභාවතො,
 උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන කතපුඤ්ඤතාලක්ඛණහතුසුඛසමායොගො
 කිලෙසෙහි අනභිභූතභාවතො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 විමුක්තිසම්පත්තිලක්ඛණඤ්ඤාපසමසුඛසමායොගො පරිදීපිතො හොති,
 ඤාණසම්පත්තියා නිබ්බානාධිගමනතො.

තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස සීලක්ඛන්ධස්ස
 අනුබොධජ්ජට්ඨෙධසිද්ධි, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස,
 පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස,
 උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස විමුක්තික්ඛන්ධස්ස අනුබොධජ්ජට්ඨෙධසිද්ධි
 දීපිතා හොති. සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණෙන ව තපසිද්ධි, වාගාධිට්ඨානපරිපූරණෙන
 සඛ්ඛතිස්සග්ගසිද්ධි, උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණෙන ඉන්ද්‍රියසංවරසිද්ධි,
 පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණෙන බුද්ධිසිද්ධි, තෙන ව නිබ්බානසිද්ධි. තථා
 සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණෙන චතුඅරියසච්චාහිසමයජ්ජට්ඨානො,
 වාගාධිට්ඨානපරිපූරණෙන චතුඅරියවංසජ්ජට්ඨානො, 0.උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණෙන

චතුර්ථය විහාරස්ථලාංගො, පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණෙන
චතුර්ථය වොහාරස්ථලාංගො දීපිතො හොති.

අපරො නයො – භගවතාති එතෙන සත්තානං

ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තිඅභිකඩ්ඛාදීපනෙන තථාගතස්ස මහාකරුණා පකාසිතා
හොති. අරහතාති එතෙන පහානසම්පත්තිදීපනෙන පහානපඤ්ඤා පකාසිතා හොති.
තත්ථ පඤ්ඤායස්ස ධම්මරජ්ජපත්ති, කරුණාය ධම්මසංවිහාගො; පඤ්ඤාය
සංසාරදුක්ඛනිබ්බිදා, කරුණාය සංසාරදුක්ඛසහනං; පඤ්ඤාය පරදුක්ඛපරිජානනං,
කරුණාය පරදුක්ඛපටිකාරාරම්භො. පඤ්ඤාය පරිනිබ්බානාහිමුඛභාවො, කරුණාය
තදධිගමො; පඤ්ඤාය සයං තරණං, කරුණාය පරෙසං තාරණං; පඤ්ඤාය
බුද්ධභාවසිද්ධි, කරුණාය බුද්ධකිව්වසිද්ධි. කරුණාය වා බොධිසත්තභූමියං
සංසාරාහිමුඛභාවො, පඤ්ඤාය තත්ථ අනභිරති. තථා කරුණාය පරෙසං අවිහිංසනං,
පඤ්ඤාය සයං පරෙහි අභායනං; කරුණාය පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛති,
පඤ්ඤාය අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛති. තථා කරුණාය අපරන්තපො,
පඤ්ඤාය අනත්තන්තපො. තෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතුත්ථපුග්ගලභාවො
සිද්ධො හොති.

තථා කරුණාය ලොකනාථතා, පඤ්ඤාය අත්තනාථතා; කරුණාය වස්ස
නින්තනාභාවො, පඤ්ඤාය උන්නතාභාවො. තථා කරුණාය සබ්බසත්තෙසු
ජනිතානුග්ගහො, පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තවිත්තො; පඤ්ඤාය
සබ්බධම්මෙසු විරත්තවිත්තො, කරුණානුගතත්තා න ච න සබ්බසත්තානුග්ගභාය
පවත්තො. යථා හි කරුණා තථාගතස්ස සිනෙහසොකවිරහිතා, එවං පඤ්ඤා
අභංකාරමමංකාරවිනිමුත්තාති අඤ්ඤමඤ්ඤං විසොධිතා පරමවිසුද්ධාති දට්ඨබ්බා.
තත්ථ පඤ්ඤාබ්බේතං බලාති, කරුණාබ්බේතං වෙසාරජ්ජාති. තෙසු
බලසමායොගෙන පරෙහි න අභිභුයාති, වෙසාරජ්ජසමායොගෙන පරෙ අභිභවති.
බලෙහි සත්ථුසම්පදාසිද්ධි, වෙසාරජ්ජෙහි සාසනසම්පදාසිද්ධි. තථා බලෙහි
බුද්ධරතනසිද්ධි, වෙසාරජ්ජෙහි ධම්මරතනසිද්ධිති අයමෙත්ථ “භගවතා අරහතා”ති
පදද්වයස්ස අත්ථයොජනාය මුඛමත්තදස්සනං.

කස්මා පනෙත්ථ “චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා”ති වත්වා පුන “චුත්ත”න්ති චුත්තං?
අනුස්සවපටික්ඛෙපෙන නියමදස්සනත්ථං. යථා හි කෙනචි පරතො සුත්වා චුත්තං
යදිපි ව ජානන්තෙන චුත්තං, න තෙනෙව චුත්තං පරෙනපි චුත්තත්තා. න ච තං
තෙන චුත්තමෙව, අපිච බො සුතම්පි, න එවම්ධ. භගවතා හි පරතො අසුත්වා
සයම්භුඤාණෙන අත්තනා අධිගතමෙව චුත්තන්ති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං.
ද්වික්ඛන්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – “චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා”
තඤ්ච බො භගවතාව චුත්තං, න අඤ්ඤෙන, චුත්තමෙව ච, න සුතන්ති.
අධිකච්චනඤ්ඤි අඤ්ඤමත්ථං බොධෙතීති න පුනරුත්තිදොසො. එස නයො ඉතො
පරෙසුපි.

තථා පුබ්බරචනාභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං. භගවා හි සම්මාසම්බුද්ධතාය යානුප්පත්තිකපටිභානෙන සම්පත්තපරිසාය අප්ඤ්ඤානුරූපං ධම්මං දෙසෙති, න තස්ස කාරණා දානාදීනං විය පුබ්බරචනාකිව්වං අත්ථී. තෙනෙනං දස්සෙති – “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා, තඤ්ච ඛො න පුබ්බරචනාවසෙන තක්කපරියාහනං වීමංසානුවර්තං, අපිච ඛො වෙනෙය්‍යප්ඤ්ඤානුරූපං යානසො චුත්තමෙවා”ති.

අප්පට්චත්තියවචනභාවදස්සනත්ථං වා ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං. යඤ්ඤි භගවතා චුත්තං, චුත්තමෙව තං, න කෙනචි පටික්ඛිපිතුං සක්කා අක්ඛරසම්පත්තියා අත්ථසම්පත්තියා ව. චුත්තං හෙතං –

“එතං භගවතා ඛාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අනුත්තරං ධම්මවක්කං පවත්තිතං අප්පට්චත්තියං කෙනචි සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා”තිආදි (සං. නි. 5.1081; මහාව. 17).

අපරමපි චුත්තං –

“ඉධ, භික්ඛවෙ, ආගච්ඡෙය්‍ය සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ‘න යිදං දුක්ඛං අරියසච්චං, යං සමණෙන ගොතමෙන පඤ්ඤත්තං, අහමිදං දුක්ඛං අරියසච්චං යපෙත්වා අඤ්ඤං දුක්ඛං අරියසච්චං පඤ්ඤාපෙස්සාමි’ති, නෙතං යානං විජ්ජති”තිආදි. –

තස්මා අප්පට්චත්තියවචනභාවදස්සනත්ථමපි ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං.

අථ වා සොතුනං අත්ථනිජ්ඣාදකභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං. යඤ්ඤි පරෙසං ආසයාදිං අජානන්තෙන අසබ්බඤ්ඤානා අදෙසෙ අකාලෙ වා චුත්තං, තං සච්චමිපි සමානං සොතුනං අත්ථනිජ්ඣාදනෙ අසමත්ථතාය අචුත්තං නාම සියා, පගෙව අසච්චං. භගවතා පන සම්මාසම්බුද්ධභාවතො සම්මදෙව පරෙසං ආසයාදිං දෙසකාලං අත්ථසිද්ධිඤ්ච ජානන්තෙන චුත්තං එකන්තෙන සොතුනං යථාධිජ්ජෙතත්ථනිජ්ඣාදනතො චුත්තමෙව, නත්ථී තස්ස අචුත්තතාපරියායො. තස්මා සොතුනං අත්ථනිජ්ඣාදකභාවදස්සනත්ථමපි ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං. අපිච යථා න තං සුතං නාම, යං න විඤ්ඤාතත්ථං යඤ්ච න තථත්තාය පටිපන්නං, එවං න තං චුත්තං නාම, යං න සම්මා පටිග්ගහිතං. භගවතො පන චචනං චතස්සොපි පරිසා සම්මදෙව පටිග්ගහෙත්වා තථත්තාය පටිපජ්ජන්ති. තස්මා සම්මදෙව පටිග්ගහිතභාවදස්සනත්ථමපි ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං.

අථ වා අරියෙහි අවිරුද්ධවචනභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති චුත්තං. යථා හි භගවා කුසලාකුසලසාවජ්ජානවජ්ජහෙදෙ ධම්මෙ පවත්තිනිවත්තියො සම්මුතිපරමත්ථෙ ව අවිසංවාදෙන්තො වදති, එවං ධම්මසෙනාපතිජ්ජහුතයො අරියාපි භගවති ධර්මානෙ පරිනිබ්බුතෙ ව තස්සෙව දෙසනං අනුගන්ත්වා වදන්ති, න

තත්ථ නානාවාදතා. තස්මා චුත්තමරහතා තතො පරභාගෙ අරහතා
අරියසඬ්ඨසෙනාපිති එවං අරියෙහි අවිරුද්ධවචනභාවදස්සනත්ථමිපි එවං චුත්තං.

අථ වා පුරිමෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි චුත්තනයභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං
“චුත්ත”න්ති චුත්තං. සතිපි හි ජාතිගොත්තායුජ්ජමාණාදිවිසෙසෙ දසබ්ලාදිගුණෙහි
විය ධම්මදෙසනාය බුද්ධානං විසෙසො නත්ථී, අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්තනා ව තෙ
පුබ්බෙනාපරං අවිරුද්ධමෙව වදන්ති. තස්මා චුත්තඤ්ඤෙනං යථා බුද්ධෙහි අත්තනා
ව පුබ්බෙ, ඉදානිපි අම්භාකං භගවතා තථෙව චුත්තං අරහතාහි එවං පුරිමබුද්ධෙහි
අත්තනා ව සුත්තන්තරෙසු චුත්තනයභාවදස්සනත්ථමිපි ද්වික්ඛත්තුං “චුත්ත”න්ති
චුත්තං. තෙන බුද්ධානං දෙසනාය සබ්බත්ථ අවිරොධො දීපිතො හොති.

අථ වා “චුත්ත”න්ති යදෙනං දුතියං පදං, තං අරහන්තචුත්තභාවවචනං
දට්ඨබ්බං. ඉදං චුත්තං හොති – චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා අරහතාපි චුත්තං –
“එකධම්මං, භික්ඛවෙ”තිආදිකං ඉදානි වුවිචමානං වචනන්ති. අථ වා “චුත්ත”න්ති
යදෙනං දුතියං පදං, තං න වචනත්ථං, අථ බො වපනත්ථං දට්ඨබ්බං. තෙනෙනං
දස්සෙති – “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා, තඤ්ච බො න චුත්තමත්තං, න කථිතමත්තං;
අථ බො වෙනෙය්‍යානං කුසලමූලං වපින”න්ති අත්ථො. අථ වා යදෙනං චුත්තන්ති
දුතියං පදං, තං වත්තනත්ථං. අයං භිස්ස අත්ථො – චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා අරහතා,
තඤ්ච බො න චුත්තමත්තං, අපිච තදත්ථජාතං චුත්තං වරිතන්ති. තෙන “යථා වාදී
භගවා තථා කාරී”ති දස්සෙති. අථ වා චුත්තං භගවතා, චුත්තවචනං අරහතා වත්තුං
යුත්තෙනාති අත්ථො.

අථ වා “චුත්ත”න්ති සඬ්ඨපෙකථාඋද්දිසනං සන්ධායාහ, පුන “චුත්ත”න්ති
චිත්ථාරකථානිදස්සනං. භගවා හි සඬ්ඨපෙනො චිත්ථාරතො ව ධම්මං දෙසෙති. අථ
වා භගවතො දුරුත්තවචනාභාවදස්සනත්ථං “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා”ති වත්වා පුන
“චුත්ත”න්ති චුත්තං. සබ්බදා ඤාණානුගතවචිකම්මතාය හි භගවතො
සවාසනපභීතසබ්බදොසස්ස අක්ඛලිතබ්‍යාජ්ජපථස්ස කදාවිපි දුරුත්තං නාම නත්ථී.
යථා කෙචි ලොකෙ සතිසම්මොසෙන වා දවා වා රවා වා කිඤ්චි වත්වා අථ
පටිලද්ධසඤ්ඤා පුබ්බෙ චුත්තං අචුත්තං වා කරොන්ති පටිසඬ්ඨරොන්ති වා, න එවං
භගවා. භගවා පන නිච්චකාලං සමාහිතො. අසම්මොසධම්මො අසම්මොභධම්මො ව
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණසමුපබ්‍රුජ්ඣාය පටිභානපටිසම්භිදාය උපනීතමත්ථං.
අපරිමිතකාලං සම්භතපුඤ්ඤසම්භාරසමුදාගතෙහි අනඤ්ඤසාධාරණෙහි
විසදවිසුද්ධෙහි කරණවිසෙසෙහි සොකායතනරසායනභූතං සුණන්තානං අමතවස්සං
වස්සන්තො විය සොතබ්බසාරං සවනානුත්තරියං චතුසච්චං පකාසෙන්නො
කරචිකරුතමඤ්ජුනා සරෙන සභාවනිරුත්තියා වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයානුරූපං වචනං
වදති, නත්ථී තත්ථ වාලග්ගමත්තමිපි අවක්ඛලිතං, කුතො පන දුරුත්තාවකාසො.
තස්මා “යං භගවතා චුත්තං, තං චුත්තමෙව, න අචුත්තං දුරුත්තං වා කදාවි හොති”ති
දස්සනත්ථං – “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා”ති වත්වා පුන – “චුත්තමරහතා”ති
චුත්තන්ති න එත්ථ පුනරුත්තිදොසොති. එවමෙත්ථ පුනරුත්තසද්දස්ස සාත්ථකතා
වෙදිතබ්බා.

ඉති මෙ සුතන්ති එත්ථ ඉතීති අයං ඉතිසද්දෙඤ
 හෙතුපරිසමාපනාදිපදත්ථවිපරියායපකාරනිදස්සනාවධාරණාදිඅනෙකත්ථප්පහෙදො.
 තථා හෙස – “රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා රුපන්ති වුච්චතී”තිආදීසු (සං. නි.
 3.79) හෙතුඅත්ථෙදිස්සති. “තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, මා
 ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා – කිත්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා
 භවෙය්‍යං, නො ආමිසදායාදා”තිආදීසු (ම. නි. 1.30) පරිසමාපනෙ. “ඉති වා ඉති
 එවරුපා විසුකදස්සනා පටිවිරතො”තිආදීසු (දී. නි. 1.10) ආදිඅත්ථෙ.
 “මාගණ්ඨියොති වා තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සඬ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො
 නාමං නාමකම්මං නාමධෙය්‍යං නිරුත්ති ඛාඤ්ජනං අභිලාපො”තිආදීසු (මහානි.
 75) පදත්ථවිපරියායෙ. “ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පට්ඨයො ඛාලො, අප්පට්ඨයො
 පණ්ඨිතො; සඋපද්දවො ඛාලො, අනුපද්දවො පණ්ඨිතො; සඋපසග්ගො ඛාලො,
 අනුපසග්ගො පණ්ඨිතො”තිආදීසු (අ. නි. 3.1) පකාරෙ. “සබ්බමත්ථිති ඛො,
 කච්චාන, අයමෙකො අන්තො, සබ්බං නත්ථිති ඛො, කච්චාන, අයං දුතියො
 අන්තො”තිආදීසු (සං. නි. 2.15) නිදස්සනෙ. “අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති
 පුට්ඨෙත සතා, ආනන්ද, අත්ථිතිස්ස වචනීයං. කිංපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති වෙ
 වදෙය්‍ය, ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීය”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96)
 අවධාරණෙ, සන්තිට්ඨානෙති අත්ථො. ස්වායම්ධ පකාරනිදස්සනාවධාරණෙසු
 දට්ඨබ්බො.

තත්ථ පකාරත්ථෙත ඉතිසද්දෙන එතමත්ථං දීපෙති –
 නානානායනිපුණමනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං අත්ථඛාඤ්ජනසම්පන්නං
 විවිධපාටිභාරියං ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙගගම්භීරං සබ්බසත්තානං
 සකසකභාසානුරූපතො සොතපට්ඨාගච්ජන්තං තස්ස භගවතො වචනං
 සබ්බජ්ජකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං, සබ්බථාමෙන පන සොතුකාමතං
 ජනෙත්වාපි ඉති මෙ සුතං, මයාපි එකෙන පකාරෙන සුතන්ති.

එත්ථ ව එකත්තනානත්තඅඛ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඬ්ඛාතා
 නන්දියාවත්තතිපුක්ඛලසිභවික්කිලිතදිසාලොචනඅඬ්ඤාසසඬ්ඛාතා ව විසයාදිහෙදෙන
 නානාවිධා නයා නානානයා. නයා වා පාලිගතියො, තා ව
 පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන
 සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොම්ස්සතාදිවසෙන, කුසලාදිවසෙන,
 ඛන්ධාදිවසෙන, සඬ්භාදිවසෙන, සමයවිමුත්තාදිවසෙන, ධ්වනාදිවසෙන,
 කුසලමූලාදිවසෙන, තිකපට්ඨානාදිවසෙන ව නානජ්ජකාරාති නානානයා. තෙහි
 නිපුණං සණ්ඨං සුබ්බමත්ති නානානායනිපුණං.

ආසයොව අජ්ඣාසයො, සො ව සස්සතාදිහෙදෙන අප්පරජක්ඛතාදිහෙදෙන ව
 අනෙකවිධො. අත්තජ්ඣාසයාදිකො එව වා අනෙකො අජ්ඣාසයො
 අනෙකජ්ඣාසයො. සො සමුට්ඨානං උප්පත්තිහෙතු එතස්සාති
 අනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං.

කුසලාදිඅත්ථසම්පත්තියා තබ්බිභාවනඛ්‍යාඤ්ජනසම්පත්තියා
සඬ්ඛාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි
අක්ඛරපදඛ්‍යාඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි ඛ්‍යාඤ්ජනපදෙහි ව
සමන්තාගතත්තා අත්ථඛ්‍යාඤ්ජනසම්පත්තං.

ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහෙදෙන තෙසු ව එකෙකස්ස විසයාදිහෙදෙන විවිධං
බහුවිධං වා පාටිභාරියං එතස්සානි විවිධපාටිභාරියං. තත්ථ පටිපක්ඛරණතො
රාගාදිකිලෙසාපනයනතො පටිභාරියන්ති අත්ථෙ සති හගවතො පටිපක්ඛා
රාගාදියො න සන්ති යෙ හරිතබ්බා, පුපුජ්ජනානම්පි විගතූපක්කිලෙසෙ
අට්ඨගුණසමන්තාගතෙ චිත්තෙ හතපටිපක්ඛෙ ඉද්ධිවිධං පවත්තති. තස්මා තත්ථ
පවත්තවොහාරෙන ව න සක්කා ඉධ පාටිභාරියන්ති වත්තුං. යස්මිමාආ පන
මහාකාරුණිකස්ස හගවතො වෙනෙය්‍යාගතා ව කිලෙසා පටිපක්ඛා, තස්මා තෙසං
හරණතො පාටිභාරියං. අථ වා හගවතො සාසනස්ස ව පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං
හරණතො පාටිභාරියං. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිජ්ජකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන
ව ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා භොන්ති. පටිති වා පච්ඡාති අත්ථො.
තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං
පවත්තෙතබ්බන්ති පටිභාරියං. අත්තනො වා උපක්කිලෙසෙසු
චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා හරණං පටිභාරියං.
ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීයො ව විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිච්චෙන සත්තහිතත්ථං
පුන පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ව අත්තනො උපක්කිලෙසෙසු පරසන්තානෙ
උපක්කිලෙසහරණානි භොන්තිති පටිභාරියානි හවන්ති. පටිභාරියමෙව පාටිභාරියං,
පටිභාරියෙ වා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසමුදායෙ හවං එකෙකං පාටිභාරියන්ති
වුච්චති. පටිභාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ව පටිපක්ඛරණතො, තත්ථ ජාතං,
තස්මිං වා නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති පාටිභාරියං.

යස්මා පන තන්තිඅත්ථදෙසනාතබ්බොහාරාහිසමයසඬ්ඛාතා
හෙතුහෙතුඵලතදුභයපඤ්ඤත්තිපටිවෙධසඬ්ඛාතා වා ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධා
ගම්භීරා, අනුපට්ඨසම්භාරෙහි සසාදිහි විය මහාසමුද්දො දුක්ඛොගාල්භා
අලබ්භනෙය්‍යාජ්ජතිට්ඨා ව. තස්මා තෙහි චතුහි ගම්භීරභාවෙහි යුත්තන්ති
ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරං.

එකො එව හගවතො ධම්මදෙසනාසොසො එකස්මිං බණෙ පවත්තමානො
නානාභාසානං සත්තානං අත්තනො අත්තනො භාසාවසෙන අපුබ්බං අවරිමං
ගහණුපගො හුත්වා අත්ථාධිගමාය භොති. අචිත්තෙය්‍යා හි බුද්ධානං
බුද්ධානුභාවොති සබ්බසත්තානං සකසකභාසානුරූපතො සොතපථමාගච්ඡන්ති
වෙදිතබ්බං.

නිදස්සන්තථෙත – “නාහං සයම්භූ, න මයා ඉදං සච්ඡිකත” න්ති අත්තානං
පරිමොචෙන්තො – “ඉති මෙ සුතං, මයාපි එවං සුත” න්ති ඉදානි වත්තබ්බං සකලං
සුත්තං නිදස්සෙති.

අවධාරණත්වය - “එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛුනං බහුස්සුතානං යදිදං ආනන්දො, ගතිමත්තානං, සතිමත්තානං, ධිතිමත්තානං, උපට්ඨාකානං යදිදං ආනන්දො”ති (අ. නි. 1.219-223) එවං භගවතා, “ආයස්මා ආනන්දො අත්ථකුසලො ධම්මකුසලො බ්‍යඤ්ජනකුසලො නිරුත්තිකුසලො පුබ්බාපරකුසලො”ති (අ. නි. 5.169) එවං ධම්මසෙනාපතිනා ව පසන්ථභාවානුරූපං අත්තනො ධාරණබලං දස්සෙන්තො සත්තානං සොතුකමයනං ජනෙති - “ඉති මෙ සුතං, තඤ්ච බො අත්ථනො වා බ්‍යඤ්ජනනො වා අනුනමනධිකං, එවමෙව, න අඤ්ඤා, දට්ඨබ්බ”න්ති. අඤ්ඤාති භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරනො අඤ්ඤා, න පන භගවතා දෙසිතාකාරනො. අවිත්තෙය්‍යානුභවා හි භගවතො දෙසනා, සා න සබ්බාකාරෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති චුත්තොවායමත්ථො. සුතාකාරාවිරුජ්ඣනමෙව හි ධාරණබලං. න හෙත්ථ අත්ථත්තරතාපරිභාරො ද්විත්තම්පි අත්ථානං එකවිසයත්තා. ඉතරථා හි ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ සමත්ථො අසමත්ථොති වා ආපජ්ජෙය්‍යාති.

මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා භිස්ස - “ගාථාභිගීතං මෙ අභොජනෙය්‍ය”න්තිආදීසු (සං. නි. 1.194; සු. නි. 81) මයාති අත්ථො. “සාධු මෙ, භත්තෙ, භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතු”තිආදීසු (සං. නි. 4.88; 5.381; අ. නි. 4.257) මය්හන්ති අත්ථො. “ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථා”තිආදීසු (ම. නි. 1.29) මමාති අත්ථො. ඉධ පන “මයා සුත”න්ති ව “මම සුත”න්ති ව අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

එත්ථ ව යො පරො න හොති, සො අත්තාති එවං වත්තබ්බෙ නියකජ්ඣත්තසඛිබාතෙ සකසන්තාතෙ වත්තනතො තිවිධොපි මෙ-සද්දො යදිපි එකස්මිංයෙව අත්ථෙ දිස්සති, කරණසම්පදානාදිවිසෙසසඛිබාතො පනස්ස විජ්ජතෙවායං අත්ථහෙදොති ආහ - “මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සති”ති.

සුතන්ති අයං සුත-සද්දො සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ව ගමනවිස්සුතකිලින්තූපවිතානුයොගසොතවිඤ්ඤෙය්‍යසොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතා දිඅනෙකත්ථප්පහෙදො. කිඤ්චාපි හි කිරියාවිසෙසකො උපසග්ගො, ජොතකභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුත-සද්දො එව තං තං අත්ථං වදන්ති අනුපසග්ගස්ස සුතසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගොපි උදාහරීයති.

තත්ථ “සෙනාය පසුතො”තිආදීසු ගවිජන්තොති අත්ථො. “සුතධම්මස්ස පස්සතො”තිආදීසු (උදා. 11) විස්සුතධම්මස්සාති අත්ථො. “අවස්සුතා අවස්සුතස්සා”තිආදීසු (පාටි. 657) කිලින්තා කිලින්තස්සාති අත්ථො. “තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක”න්තිආදීසු (බු. පා. 7.12) උපවිතන්ති අත්ථො. “යෙ ඤානප්පසුතා ධීරා”තිආදීසු (ධ. ප. 181) ඤානානුයුත්තාති අත්ථො. “දිට්ඨං සුතං මුත”න්තිආදීසු (ම. නි. 1.241) සොතවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති අත්ථො. “සුතධරො සුතසන්තිවයො”තිආදීසු (ම. නි. 1.339) සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතධරොති අත්ථො. ඉධ පනස්ස “සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිත”න්ති වා “උපධාරණ”න්ති

වා අත්පො. මෙ-සද්දස්ස හි මයාති අත්පො සති “ඉති මෙ සුතං, මයා සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිත” න්ති අත්පො. මමාති අත්පො සති “ඉති මම සුතං සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරණ” න්ති අත්පො.

එවමෙනෙසු තිසු පදෙසු යස්මා සුතසද්දසන්තිධානෙ පයුත්තෙන ඉතිසද්දෙන සවනකිරියාපොතකෙන භවිතබ්බං. තස්මා ඉතීති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිව්වනිදස්සනං. මෙති වුත්තවිඤ්ඤාණසමඬගිපුග්ගලනිදස්සනං. සබ්බානිපි වාක්‍යානි එවකාරත්පසහිතානියෙව අවධාරණඵලත්තා. තෙන සුතන්ති අස්සවනභාවජපටික්ඛෙපතො අනුනාවිපරිතග්ගහණනිදස්සනං. යථා හි සුතං සුතමෙවාති වත්තබ්බතං අරහති, තං සම්මා සුතං අනුනග්ගහණං අවිපරිතග්ගහණඤ්ච භොතීති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොහනවසෙන සද්දො අත්ථං වදතීති, යස්මා සුතන්ති එතස්ස අසුතං න භොතීති අයමත්පො, තස්මා සුතන්ති අස්සවනභාවජපටික්ඛෙපතො අනුනාවිපරිතග්ගහණනිදස්සනං. ඉදං වුත්තං භොති – ඉති මෙ සුතං, න දිට්ඨං, න සයම්භුඤ්ඤාණෙන සච්ඡිකතං, න අඤ්ඤථා වා උපලද්ධං, අපිව සුතංව, තඤ්ච ඛො සම්මදෙවාති. අවධාරණත්පො වා ඉතිසද්දෙ අයමත්ථයොජනාති තදපෙක්ඛස්ස සුත-සද්දස්ස නියමත්පො සම්භවතීති අස්සවනභාවජපටික්ඛෙපො, අනුනාවිපරිතග්ගහණනිදස්සනතා ව වෙදිතබ්බා. එවං සවනහෙතුසවනවිසෙසවසෙන පදත්තයස්ස අත්ථයොජනා කතාති දිට්ඨබ්බං.

තථා ඉතීති සොතද්වාරානුසාරෙන පවත්තාය විඤ්ඤාණවිටීයා නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණතො නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිභාවජපකාසනං ආකාරත්පො ඉතිසද්දොති කත්වා. මෙති අත්තප්පකාසනං. සුතන්ති ධම්මප්පකාසනං යථාවුත්තාය විඤ්ඤාණවිටීයා පරියත්තිධම්මාරම්මණත්තා. අයඤ්ඤත්ථ සඬ්ඛෙපො – නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තාය විඤ්ඤාණවිටීයා කාරණභූතාය මයා න අඤ්ඤං කතං, ඉදං පන කතං, අයං ධම්මො සුතොති.

තථා ඉතීති නිදස්සිතබ්බප්පකාසනං නිදස්සනත්පො ඉති-සද්දොති කත්වා නිදස්සෙතබ්බස්ස නිදස්සිතබ්බත්තභාවාභාවතො. තස්මා ඉතිසද්දෙන සකලමිපි සුතං පච්චාමට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං. මෙති පුග්ගලප්පකාසනං. සුතන්ති පුග්ගලකිව්වප්පකාසනං. සුත-සද්දෙන හි ලබ්භමානා සවනකිරියා සවනවිඤ්ඤාණප්පබන්ධජපටිඛද්ධා, තත්ථ ව පුග්ගලවොහාරො. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ ධම්මප්පබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්භති. තස්සායං සඬ්ඛෙපත්පො – යං සුත්තං නිද්දිස්සිසාමි, තං මයා ඉති සුතන්ති.

තථා ඉතීති යස්ස චිත්තසන්තානස්ස නානාරම්මණප්පවත්තියා නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණං භොති, තස්ස නානාකාරනිද්දෙසො ආකාරත්පො ඉතිසද්දොති කත්වා. ඉතීති හි අයං ආකාරපඤ්ඤත්ති ධම්මානං තං තං පවත්තිආකාරං උපාදාය පඤ්ඤාපෙතබ්බසභාවත්තා. මෙති කත්තුනිද්දෙසො.

සුඛන්ති විසයනිද්දෙසො. සොතබ්බො හි ධම්මො සවනකිරියාකත්තුපුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානං හොති. එත්තාවතා නානප්පකාරප්පවත්තෙන විත්තසන්නානෙන තංසමඬ්ඨිගිනො කත්තු විසයෙ ගහණසන්නිට්ඨානං දස්සිතං හොති.

අථ වා ඉතීති පුග්ගලකිව්වනිද්දෙසො. සුත්තානඤ්ඤි ධම්මානං ගහිතාකාරස්ස නිදස්සනස්ස අවධාරණස්ස වා පකාසනභාවෙන ඉතිසද්දෙන තදාකාරාදිධාරණස්ස පුග්ගලවොහාරූපාදානධම්මබ්‍යාපාරභාවතො පුග්ගලකිව්වං නාම නිද්දිට්ඨං හොතීති. සුඛන්ති විඤ්ඤාණකිව්වනිද්දෙසො. පුග්ගලවාදිනොපි හි සවනකිරියා විඤ්ඤාණනිරූපෙක්ඛා න හොතීති. මෙති උභයකිව්වයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො. මෙති හි සද්දප්පවත්ති එකත්තෙනෙව සත්තවිසෙසවිසයා, විඤ්ඤාණකිව්වඤ්ඤව තත්ථෙව සමොදහිතබ්බන්ති. අයං පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපො – මයා සවනකිව්විඤ්ඤාණසමඬ්ඨිගිනා පුග්ගලෙන විඤ්ඤාණවසෙන ලද්ධස්සවනකිව්වොහාරෙන සුඛන්ති.

තථා ඉතීති ව මෙති ව සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. සබ්බස්ස හි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුඛෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බන්තා සබ්බපඤ්ඤත්තිනඤ්ඤව විජ්ජමානාදීසු ඡස්ථෙව පඤ්ඤත්තිසු අවරොධො, තස්මා යො මායාමරීච්ඡාදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙනබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ව න හොති. සො රූපසද්දාදිකො රූප්පනානුභවනාදිකො ව පරමත්ථසභාවො සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන විජ්ජති. යො පන ඉතීති ව මෙති ව වුව්වමානො ආකාරාදිඅපරමත්ථසභාවො සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අනුපලබ්භමානො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති නාම, කිමෙත්ථ තං පරමත්ථතො අත්ථි, යං ඉතීති වා මෙති වා නිද්දෙසං ලභෙථ. සුඛන්ති විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. යඤ්ඤි තං සොතෙන උපලද්ධං, තං පරමත්ථතො විජ්ජමානන්ති.

තථා ඉතීති සොතපට්ඨාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරාදීනං පච්චාමසනවසෙන. මෙති සසන්නතිපරියාපන්නෙ බන්ධෙ කරණාදිවිසෙසවිසිට්ඨෙ උපාදාය වත්තබ්බතො උපාදාපඤ්ඤත්ති. සුඛන්ති දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො උපනිධාපඤ්ඤත්ති. දිට්ඨාදිසභාවරහිතෙ සද්දායතෙන පවත්තමානොපි සුතවොහාරො දුතියං, තතියන්ති ආදිකො විය පට්ඨාදිං නිස්සාය “යං න දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතනිරූපෙක්ඛං, තං සුත” න්ති විඤ්ඤෙය්‍යාත්තා දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බො හොති. අසුතං න හොතීති හි සුඛන්ති පකාසිතොයමත්ථොති.

එත්ථ ව ඉතීති වචනෙන අසම්මොහං දීපෙති. පටිච්ච්ඨා හි අත්ථස්ස පකාරවිසෙසා ඉතීති ඉධ ආයස්මතා ආනන්දෙන පච්චාමට්ඨා, තෙනස්ස අසම්මොහො දීපිතො. න හි සම්මුල්ලො නානප්පකාරප්පට්ඨෙධසමත්ථො හොති, ලොභප්පහානාදිවසෙන නානප්පකාරා දුප්පට්ච්ච්ඨා ව සුත්තත්ථා නිද්දිසීයන්ති. සුඛන්ති වචනෙන අසම්මොහං දීපෙති සුත්තාකාරස්ස යාථාවතො දස්සියමානත්තා යස්ස හි සුතං සම්මුට්ඨං හොති, න සො කාලන්තරෙ මයා සුඛන්ති පටිජානාති.

ඉව්වස්ස අසම්මොහෙන සම්මොහාභාවෙන පඤ්ඤාය එව වා සවනකාලසම්භූතාය තදුත්තරිකාලපඤ්ඤාසිද්ධි, තථා අසම්මොසෙන සතිසිද්ධි. තත්ථ පඤ්ඤාපුබ්බගමාය සතියා බ්‍යඤ්ඡනාවධාරණසමත්ථතා. බ්‍යඤ්ඡනානඤ්ඤි පටිච්ඡක්ඛිතබ්බො ආකාරො නාතිගම්භීරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණීයන්ති සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා තත්ථ ගුණිභූතා හොති පඤ්ඤාය පුබ්බගමාති කත්වා. සතිපුබ්බගමාය පඤ්ඤාය අත්ථප්පට්ඨෙධසමත්ථතා. අත්ථස්ස හි පටිච්ඡක්ඛිතබ්බො ආකාරො ගම්භීරොති පඤ්ඤාය බ්‍යාපාරො අධිකො, සති තත්ථ ගුණිභූතා හොති සතියා පුබ්බගමාති කත්වා. තදුභයසමත්ථතායොගෙන අත්ථබ්‍යඤ්ඡනසම්පන්නස්ස ධම්මකොසස්ස අනුපාලනසමත්ථතාය ධම්මභණ්ඩාගාරිකත්තසිද්ධි.

අපරො නයො – ඉතීති වචනෙන යොනියොමනසිකාරං දීපෙති. තෙන වුව්වමානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං උපරි වක්ඛමානානං නානස්පකාරස්පට්ඨෙධජොතකානං අවිපරිතසද්ධම්මවිසයත්තා. න හි අයොනියො මනසිකරොතො නානස්පකාරස්පට්ඨෙධො සම්භවති. සුතන්ති වචනෙන අවික්ඛෙපං දීපෙති, නිදානපුච්ඡාවසෙන පකරණස්පත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස සවනං න සමාධානමත්තරෙන සම්භවති වික්ඛිත්තචිත්තස්ස සවනාභාවතො. තථා හි වික්ඛිත්තචිත්තො පුග්ගලො සබ්බසම්පත්තියා වුව්වමානොපි “න මයා සුතං, පුත භණ්ඨා” ති වදති. යොනියොමනසිකාරෙන චෙත්ථ අත්තසම්මාපණිධි. පුබ්බකතපුඤ්ඤතඤ්ඤව සාධෙති, සම්මා අප්පණිහිතත්තස්ස පුබ්බක අකතපුඤ්ඤස්ස වා තදභාවතො. අවික්ඛෙපෙන සද්ධම්මස්සවනං සප්පුරිසුපනිස්සයඤ්ඤව සාධෙති, අස්සුතවතො සප්පුරිසුපනිස්සයරහිතස්ස ව තදභාවතො. න හි වික්ඛිත්තචිත්තො සද්ධම්මං සොතුං සක්කොති, න ච සප්පුරිසෙ අනුපස්සයමානස්ස සවනං අත්ථී.

අපරො නයො – “යස්ස චිත්තසන්නානස්ස නානාකාරස්පවත්තියා නානත්ථබ්‍යඤ්ඡනග්ගණං හොති, තස්ස නානාකාරනිද්දෙසො” ති චූත්තං. යස්මා ච සො භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ඡනස්පහෙදපරිච්ඡේදවසෙන සකලසාසනසම්පතිඔගාහනෙන නිරවසෙසපරහිතපාරිපුරිකාරණභූතො එවංභද්දකො ආකාරො න සම්මා අප්පණිහිතත්තො පුබ්බක අකතපුඤ්ඤස්ස වා හොති, තස්මා ඉතීති ඉමිනා භද්දකෙන ආකාරෙන පච්ඡිමවක්කද්වයසම්පත්තිමත්තො දීපෙති, සුතන්ති සවනයොගෙන පුරිමවක්කද්වයසම්පත්තිං. න හි අප්පතිරූපෙ දෙසෙ වසතො සප්පුරිසුපනිස්සයරහිතස්ස වා සවනං අත්ථී. ඉව්වස්ස පච්ඡිමවක්කද්වයසිද්ධියා ආසයසුද්ධි සිද්ධා හොති, සම්මා පණිහිතත්තො පුබ්බක අකතපුඤ්ඤො විසුද්ධාසයො හොති, තද්විසුද්ධිහෙතුනං කිලෙසානං දුරිභාවතො. තථා හි චූත්තං – “සම්මා පණිහිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරො” ති (ධ. ප. 43) “කතපුඤ්ඤොසි ත්වං, ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ඡ, බ්‍රිජ්ජං හොහිසි අනාසවො” ති (දී. නි. 2.207) ව. පුරිමවක්කද්වයසිද්ධියා පයොගසුද්ධි. පතිරූපදෙසවාසෙන හි සප්පුරිසුපනිස්සයෙන ච සාධුතං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙනපි විසුද්ධස්පයොගො හොති. තාය ච ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධි, පුබ්බක එව තණ්හාදිට්ඨිසංකිලෙසානං විසොධිතත්තා පයොගසුද්ධියා ආගමබ්‍යත්තිසිද්ධි.

සුපරිසුද්ධකායවිච්ඡයොගො හි විජ්ජාපටිසාරාභාවතො අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං විසාරදො භොති. ඉති පයොගාසයසුද්ධස්ස ආගමාධිගමසම්පන්නස්ස වචනං අරුණුග්ගමනං විය සුරියස්ස උදයතො, යොනිසොමනසිකාරො විය ව කුසලධම්මස්ස, අරහති භගවතො වචනස්ස පුබ්බභිගමං භවිතුන්ති යානෙ නිදානං යපෙන්නො ඉති මෙ සුතන්තිආදිමාහ.

අපරො නයො – ඉතීති ඉමිනා පුබ්බෙ චුත්තනයෙන නානස්පකාරජ්ජවිවෙධදීපකෙන අත්තනො අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාසම්පත්තිසබ්භාවං දීපෙති. සුතන්ති ඉමිනා ඉතිසද්දසන්නිධානතො චක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සොතබ්බහෙදජ්ජවිවෙධදීපකෙන ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තිසබ්භාවං දීපෙති. ඉතීති ව ඉදං චුත්තනයෙනෙව යොනිසොමනසිකාරදීපකං වචනං භාසමානො “එතෙ මයා ධම්මා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුජ්ජවිච්ඡිදා” ති දීපෙති. පරියත්තිධම්මා හි “ඉධ සීලං කමීතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, එත්තකා එත්ථ අනුසන්ධියො” තිආදිනා නයෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා අනුස්සවාකාරපරිචිතක්කසහිතාය ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිභූතාය ඤාතපරිඤ්ඤාසංඛාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ තත්ථ චුත්තරූපාරූපධම්මෙ “ඉති රූපං, එත්තකං රූප” තිආදිනා නයෙන සුට්ඨු වචන්ථපෙත්වා පටිච්ඡිදා අත්තනො පරෙසඤ්ච හිතසුඛාවහා භොන්තීති. සුත්තන්ති ඉදං සවනයොගපරිදීපකවචනං භාසමානො “බහු මයා ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා” ති දීපෙති. සොතාවධානස්පටිච්ඡිදා හි පරියත්තිධම්මස්ස සවනධාරණපරිවයා. තදුභයෙනපි ධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතභාවෙන අත්ථබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරිං දීපෙන්නො සවනෙ ආදරං ජනෙති. අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපූර්ණඤ්ඤාහි ධම්මං ආදරෙන අස්සුණන්නො මහතා හිතා පරිබාහිරො භොතීති ආදරං ජනෙත්වා සක්කච්චං ධම්මො සොතබ්බො.

ඉති මෙ සුතන්ති ඉමිනා පන සකලෙන වචනෙන ආයස්මා ආනන්දො තථාගතජ්ජවෙදිතං ධම්මචිනයං අත්තනො අදහන්නො අසජ්ජුරිසභූමිං අතික්කමති, සාවකත්තං පටිජානන්නො සජ්ජුරිසභූමිං ඔක්කමති. තථා අසද්ධම්මා චිත්තං වුට්ඨාපෙති, සද්ධම්මෙ චිත්තං පතිට්ඨාපෙති. “කෙවලං සුතමෙවෙනං මයා, තස්සෙව පන භගවතො වචන” ති දීපෙන්නො අත්තානං පරිමොචෙති, සත්ථාරං අපදිසති, ජීනවචනං අජ්ජෙති, ධම්මනෙත්තිං පතිට්ඨාපෙති.

අපිව ඉති මෙ සුතන්ති අත්තනා උජ්ජාදිතභාවං අජ්ජපටිජානන්නො පුරිමස්සවනං විවරන්නො සම්මුඛා පටිග්ගහිතමීදං මයා තස්ස භගවතො චතුර්වේසාරජ්ජවිසාරදස්ස දසබලධරස්ස ආසභට්ඨානට්ඨායිනො සිහනාදනාදිනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස ධම්මිස්සරස්ස ධම්මරාජස්ස ධම්මාධිපතිනො ධම්මදීපස්ස ධම්මසරණස්ස සද්ධම්මවරවක්කවත්තිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. න එත්ථ අත්ථෙ වා ධම්මෙ වා පදෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා කඬ්ඛා වා විමති වා කාතබ්බාති සබ්බදෙවමනුස්සානං ඉමස්මිං ධම්මචිනයෙ අස්සද්ධියං විනාසෙති, සද්ධාසම්පදං උජ්ජාදෙති. තෙනෙනං වුව්චති –

“විනාසයති අස්සද්ධං, සද්ධං වඩ්ථෙති සාසනෙ;
ඉති මෙ සුතම්චිචෙවං, වදං ගොතමසාවකො” ති.

එත්ථාහ – “කස්මා පනෙත්ථ යථා අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු ‘එවං මෙ සුතං, එකං සමයං භගවා’ තිආදිනා කාලදෙසෙ අපදිසිත්ථාව නිදානං භාසිතං, එවං න භාසිත” තිති? අපරෙ තාව ආහු – න පන ටෙරෙන භාසිතත්තා. ඉදඤ්ඤි නිදානං න ආයස්මතා ආනන්දෙන පයමං භාසිතං බුද්ධජුත්තරාය පන භගවතා උපාසිකාසු බහුස්සුතභාවෙන එතදග්ගෙ යපිතාය සෙක්ඛප්පටිසම්භිදාප්පත්තාය අරියසාවිකාය සාමාවනිප්පමුඛානං පඤ්චන්තං ඉත්ථිසතානං පයමං භාසිතං.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – ඉතො කිර කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ පදුමුත්තරො නාම සම්මාසම්බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිත්ථා පවත්තිතවරධම්මවක්කො භංසවතියං විහරති. අට්ඨකදිවසං භංසවතියං එකා කුලධිතා සත්ථු ධම්මදෙසනං සොතුං ගච්ඡන්තිහි උපාසිකාහි සද්ධිං ආරාමං ගතා. සත්ථාරං එකං උපාසිකං බහුස්සුතානං එතදග්ගෙ යපෙන්නං දිස්වා අධිකාරං කත්ථා තං යානන්තරං පත්ථෙසි. සත්ථාපි නං බියාකාසි “අනාගතෙ ගොතමස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාවිකානං උපාසිකානං බහුස්සුතානං අග්ගා භවිස්සති” ති. තස්සා යාවජීවං කුසලං කත්ථා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්ථා පුන මනුස්සෙසුති එවං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තියා කප්පසතසහස්සං අතික්කන්තං. අථ ඉමස්මිං හද්දකප්පෙ අම්භාකං භගවතො කාලෙ සා දෙවලොකතො චචිත්ථා සොසකසෙට්ඨිස්ස ගෙහෙ දාසියා කුච්ඡස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හි, උත්තරාතිස්සා නාමං අකංසු. සා ජාතකාලෙ බුද්ධා අභොසිති බුද්ධජුත්තරත්ථෙව පඤ්ඤායිත්ථ. සා අපරභාගෙ සොසකසෙට්ඨිනා රඤ්ඤො උතෙනස්ස සාමාවතියා දින්නකාලෙ තස්සා පරිවාරිකභාවෙන දින්නා රඤ්ඤො උතෙනස්ස අත්තෙපුරෙ වසති.

තෙන ව සමයෙන කොසම්බියං
සොසකසෙට්ඨිකුක්කුටසෙට්ඨිපාචාරිකසෙට්ඨිනො භගවන්තං උද්දිස්ස තයො විහාරෙ කාරෙත්ථා ජනපදචාරිකං වරන්තෙ තථාගතෙ කොසම්බිනගරං සම්පත්තෙ බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඤ්ඤාස්ස විහාරෙ නියායාදෙත්ථා මහාදානානි පවත්තෙසු,
මාසමත්තං අතික්කම්. අථ නෙසං එතදභොසි – “බුද්ධා නාම සබ්බලොකානුකම්පකා, අඤ්ඤෙසම්පි ඔකාසං දස්සාමා” ති
කොසම්බිනගරවාසිනොපි ජනස්ස ඔකාසං අකංසු. තතො පටියාය නාගරා විථිසභාගෙන ගණසභාගෙන මහාදානං දෙන්නි. අට්ඨකදිවසං සත්ථා භික්ඛුසඤ්ඤාපරිවුතො මාලාකාරජෙට්ඨකස්ස ගෙහෙ නිසිදි. තස්මිං බණ්ණ බුද්ධජුත්තරා සාමාවතියා පුජ්ථානි ගෙහතුං අට්ඨ කභාපණෙ ආදාය තං ගෙහං අගමාසි.
මාලාකාරජෙට්ඨකො තං දිස්වා “අම්ම උත්තරෙ, අජ්ජ තුය්හං පුජ්ථානි දාතුං බණ්ණා නත්ථි, අහං බුද්ධප්පමුඛං භික්ඛුසඤ්ඤා පරිවිසාමි, ත්වම්පි පරිවෙසනාය සභායිකා භොහි, එවං ඉතො පරෙසං වෙය්‍යාවච්චකරණතො මුච්චිස්සසි” ති ආහ. තතො බුද්ධජුත්තරා බුද්ධානං භත්තග්ගෙ වෙය්‍යාවච්චං අකාසි. සා සත්ථාරා

උපනිසින්නකථාවසෙන කථිතං සබ්බමෙව ධම්මං උග්ගණ්හි, අනුමොදනං පන සුත්වා සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි.

සා අඤ්ඤාසු දිවසෙසු චත්තාරොව කභාපණෙ දත්වා පුප්ඵානි ගහෙත්වා ගච්ඡති, තස්මිං පන දිවසෙ දිට්ඨසච්චභාවෙන පරසන්තකෙ චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා අට්ඨපි කභාපණෙ දත්වා පච්ඡිං පුරෙත්වා පුප්ඵානි ගහෙත්වා සාමාවතියා සන්තිකං අගමාසි. අථ නං සා පුච්ඡී “අම්ම උත්තරෙ, ත්වං අඤ්ඤාසු දිවසෙසු න බහුනි පුප්ඵානි ආහරසි, අප්ප පන බහුකානි, කිං නො රාජා උත්තරිතරං පසන්තො” ති? සා මුසා වත්තුං අභබ්බතාය අතීතෙ අත්තනා කතං අනිගුහිත්වා සබ්බං කථෙසි. අථ “කස්මා අප්ප බහුනි ආහරසි” ති ච චුත්තා “අප්පාහං සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මං සුත්වා අමතං සච්ඡාකාසිං, තස්මා තුම්හෙ න වඤ්චෙමි” ති ආහ. තං සුත්වා “අරෙ දුට්ඨදාසි, එත්තකං කාලං තයා ගහිතෙ කභාපණෙ දෙහි” ති අතප්පෙත්වා පුබ්බහෙතුනා වොදියමානා “අම්ම, තයා පීතං අමතං, අම්හෙපි පායෙහි” ති වත්වා “තෙන හි මං න්භාපෙහි” ති චුත්තෙ සොළසහි ගන්ධොදකසට්ඨෙ න්භාපෙත්වා ද්වෙ මට්ඨසාටකෙ දාපෙසි. සා එකං නිවාසෙත්වා එකං පාරුපිත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා ආසනෙ නිසීදිත්වා විචිත්තවිජනිං ආදාය නිවාසනෙසු නිසින්නානි පඤ්ච මාතුගාමසතානි ආමන්තෙත්වා සෙබ්පට්ඨසම්භිදාසු යත්වා සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙනෙව තාසං ධම්මං දෙසෙසි. දෙසනාවසානෙ තා සබ්බා සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිංසු. තා සබ්බාපි බුජ්ජුත්තරං වන්දිත්වා “අම්ම, අප්ප පට්ඨාය ත්වං කිලිට්ඨකම්මං මා කරි, අම්භාකං මාතුට්ඨානෙ ආවරියට්ඨානෙ ච පතිට්ඨාහි” ති ගරුට්ඨානෙ යපයිංසු.

කස්මා පනෙසා දාසි හුත්වා නිබ්බත්තාති? සා කිර කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ බාරාණසියං සෙට්ඨිධිතා හුත්වා නිබ්බත්තා. එකාය ඛිණාසවත්ථෙරියා උපට්ඨාකකුලං ගතාය “එතං මෙ අයො, පසාධනපෙළිකං දෙථා” ති වෙය්‍යාවච්චං කාරෙසි. ථෙරීපි “අදෙන්නියා මයි ආසාතං උප්පාදෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, දෙන්නියා පරෙසං දාසි හුත්වා නිබ්බත්තිස්සති, නිරයසන්නාපතො දාසිභාවො සෙය්‍යො” ති අනුද්දයං පටිච්ච තස්සා වචනං අකාසි. සා තෙන කම්මෙන පඤ්ච ජාතිසතානි පරෙසං දාසියෙව හුත්වා නිබ්බත්ති.

කස්මා පන බුජ්ජා අහොසි? අනුප්පන්තෙ කිර බුද්ධෙ අයං බාරාණසිරඤ්ඤො ගෙහෙ වසන්ති එකං රාජකුලපකං පච්චෙකබුද්ධං ථොකං බුජ්ජධාතුකං දිස්වා අත්තනා සභවාසීනං මාතුගාමානං පුරතො පරිභාසං කරොන්ති යථාවජ්ජං කෙළිවසෙන බුජ්ජාකාරං දස්සෙසි, තස්මා බුජ්ජා හුත්වා නිබ්බත්ති.

කිං පන කත්වා පඤ්ඤවන්ති ජාතාති? අනුප්පන්තෙ කිර බුද්ධෙ අයං බාරාණසිරඤ්ඤො ගෙහෙ වසන්ති අට්ඨ පච්චෙකබුද්ධෙ රාජගෙහතො උණ්හපායාසස්ස පුරිතෙ පත්තෙ පරිවත්තිත්වා පරිවත්තිත්වා ගණ්හන්තෙ දිස්වා අත්තනො සන්තකානි අට්ඨ දන්තවලයානි “ඉධ යපෙත්වා ගණ්හථා” ති අදාසි. තෙ තථා කත්වා ඔලොකෙසු. “තුම්භාකඤ්ඤෙව තානි පරිච්චත්තානි, ගහෙත්වා

ගවිෂ්ඨා” ති ආහ. තෙ නන්දමූලකපබ්භාරං අගමංසු. අජ්ජාපි තානි වලයානි
අරොගානෙව. සා තස්ස නිස්සන්දෙන පඤ්ඤවන්ති ජාතා.

අථ නං සාමාවනිජ්ජමුඛානි පඤ්ච ඉත්ථිසතානි “අම්ම, ත්වං දිවසෙ දිවසෙ සත්ථු
සන්තිකං ගන්ත්වා භගවතා දෙසිතං ධම්මං සුත්වා අම්භාකං දෙසෙහි” ති වදිංසු. සා
තථා කරොන්ති අපරභාගෙ තිපිටකධරා ජාතා. තස්මා නං සත්ථා – “එතදග්ගං,
හික්ඛවෙ, මම සාවිකානං බහුස්සුතානං උපාසිකානං යදිදං බුජ්ජුත්තරා” ති එතදග්ගෙ
ය්පෙසි. ඉති උපාසිකාසු බහුස්සුතභාවෙන සත්ථාරා එතදග්ගෙ ය්පිතා
පටිසම්භිදාජ්ජත්තා බුජ්ජුත්තරා අරියසාවිකා සත්ථරි කොසම්බියං විහරන්තෙ
කාලෙන කාලං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා අන්තෙපුරං ගන්ත්වා
සාමාවනිජ්ජමුඛානං පඤ්චන්තං ඉත්ථිසතානං අරියසාවිකානං සත්ථාරා
දෙසිතනියාමෙන යථාසුතං ධම්මං කට්ඨන්ති අත්තානං පරිමොචෙන්වා සත්ථු
සන්තිකෙ සුතභාවං පකාසෙන්ති “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා චුත්තමරහතාති මෙ
සුත”න්ති නිදානං ආරොපෙසි.

යස්මා පන තස්මිංයෙව නගරෙ භගවතො සම්මුඛා සුත්වා තදභෙව තාය තාසං
භාසිතං, තස්මා “එකං සමයං භගවා කොසම්බියං විහරති” ති කාලදෙසං අපදිසිතුං
පයොජනසම්භවොව නත්ථි සුපාකට්ඨාවතො. හික්ඛුනියො චස්සා සන්තිකෙ ඉමානි
සුත්තානි ගණ්හිංසු. එවං පරම්පරාය හික්ඛුසුපි තාය ආරොපිතං නිදානං පාකට්.
අහොසි. අථ ආයස්මා ආනන්දො තථාගතස්ස පරිනිබ්බානාතො අපරභාගෙ
සත්තපණ්ණිගුහායං අජාතසත්තුතා කාරාපිතෙ සද්ධම්මමණ්ඩපෙ
මහාකස්සපජ්ජමුඛස්ස වසිගණස්ස මජ්ඣෙ නිසිදිත්වා ධම්මං සඬගායන්තො ඉමෙසං
සුත්තානං නිදානස්ස ද්වෙළ්භකං පරිහරන්තො තාය ආරොපිතනියාමෙනෙව නිදානං
ආරොපෙසිති.

කෙච් පනෙත්ථ බහුජ්ජකාරෙ පපඤ්චෙන්ති. කිං තෙහි? අපිච නානානායෙහි
සඬගීතිකාරා ධම්මචිතයං සඬගායිංසු. අනුබුද්ධා හි ධම්මසඬගාහකමහාට්ඨරා, තෙ
සම්මදෙව ධම්මචිතයස්ස සඬගායනාකාරං ජානන්තා කත්ථවි “එවං මෙ
සුත”න්තිආදිනා, කත්ථවි “තෙන සමයෙනා” තිආදිනා, කත්ථවි ගාථාබන්ධවසෙන
නිදානං ය්පෙන්තා, කත්ථවි සබ්බෙන සබ්බං නිදානං අට්ඨපෙන්තා
වග්ගසඬගභාදිවසෙන ධම්මචිතයං සඬගායිංසු. තත්ථ ඉධ චුත්තඤ්ඤෙනන්තිආදිනා
නිදානං ය්පෙන්වා සඬගායිංසු, කිඤ්චි සුත්තගෙයාදිවසෙන නවසිගමිදං බුද්ධවචනං.
යථා චෙතං, එවං සබ්බෙසම්පි සම්මාසම්බුද්ධානං. චුත්තඤ්ඤෙනං “අජ්ජකඤ්ච
නෙසං අහොසි සුත්තං ගෙයා”න්තිආදි. තත්ථ ඉතිචුත්තකඬගස්ස අඤ්ඤං කිඤ්චි න
පඤ්ඤායති තබ්බාවනිමිත්තං ය්පෙන්වා “චුත්තඤ්ඤෙනං...පෙ.... මෙ සුත”න්ති
ඉදං වචනං. තෙනාහු අට්ඨකථාවරියා “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතාති ආදිනායජ්ජවත්තා
ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා ඉතිචුත්තක”න්ති. තස්මා සත්ථු අධිජ්ජායං ජානන්තෙහි
ධම්මසඬගාහකෙහි අරියසාවිකාය වා ඉමෙසං සුත්තානං
ඉතිචුත්තකඬගභාවඤාපනත්ථං ඉමිනාව නයෙන නිදානං ය්පිතන්ති වෙදිතබ්බං.

කීමත්ථං පන ධම්මවිනයසංඛගහෙ කසිරමානෙ නිදානවචනං? නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සංඛගහො කාතබ්බොති? වුවවනෙ - දෙසනාය ධීතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා යපිතා හි දෙසනා විරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ව දෙසකාලකත්තුහෙතුනිමිත්තෙහි උපනිබද්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො. තෙනෙව ච ආයස්මතා මහාකස්සපෙන බ්‍රහ්මජාලමූලපරියායසුත්තාදීනං දෙසාදිප්‍රච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන “එවං මෙ සුත”න්තිආදීනා නිදානං භාසිතං. ඉධ පන දෙසකාලස්ස අග්ගභණ්ණෙ කාරණං වුත්තමෙව.

අපිව සත්ථු සම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බරචනානුමානාගමකක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවසිද්ධි. න හි සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බරචනාදීහි අත්ථො අත්ථි සබ්බත්ථ අප්පට්ඨතඤ්ඤාණාචාරතාය එකප්පමාණත්තා ව ඤෙය්‍යාධම්මෙසු. තථා ආවරියමුට්ඨධම්මමච්ඡරියසාසනසාවකානුරාගාභාවතො බිණ්ණාසවභාවසිද්ධි. න හි සබ්බසො බිණ්ණාසවස්ස තෙ සම්භවන්තීති සුවිසුද්ධස්ස පරානුග්ගභවත්ති. එවං දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසිලසම්පදාද්දසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අවිචන්තාභාවසංසුචකෙහි ඤාණසම්පදාපහානසම්පදාහිබ්‍යඤ්ජකෙහි ව සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො ච අන්තරායිකනියානිකධම්මෙසු අසම්මොභභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධිති භගවතො චතුර්වෙසාරජ්ජසමන්තාගමො අත්තනිතපරනිතපට්පත්ති ව නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති, තත්ථ තත්ථ සම්පත්තපරිසාය අප්පකාසයානුරූපං යානුප්පත්තිකප්පට්ඨානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතො. ඉධ පන අනවසෙසතො කාමදොසප්පහානං විධාය දෙසනාදීපනතො වාති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං “සත්ථු සම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචන”න්ති. එත්ථ ච “භගවතා අරහතා”ති ඉමෙහි පදෙහි යථාවුත්තඅත්ථවිභාවනතා හෙට්ඨා දස්සිතා එව.

තථා සාසනසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගනිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො තත්ථි නිරන්ථකා පටිපත්ති අත්තනිතා වා. තස්මා පරෙසංයෙවත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායචරිමනොකම්මං යථාපවත්තං වුවවමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනත්ථෙන සාසනං, න කබ්බරචනා. තයිදං සත්ථු වරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසියති. ඉධ පන දෙසකපරිසාපදෙසෙහිති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං “සාසනසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචන”න්ති.

අපිව සත්ථුනො පමාණභාවප්පකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං නිදානවචනං. තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං හෙට්ඨා වුත්තනායානුසාරෙන “භගවතා අරහතා”ති ඉමෙහි පදෙහි විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමෙත්ථ නිදානවචනප්පයොජනස්ස මුඛමත්තනිදස්සනන්ති.

නිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. එකකනිපාතො

1. පයමවග්ගො

1. ලොහසුත්තවණ්ණනා

1. ඉදානි එකධම්මං, භික්ඛවෙ, පජ්ජානාතිආදිනා නයෙන භගවතා නික්ඛිත්තස්ස සුත්තස්ස වණ්ණනාය ඔකාසො අනුප්පත්තො. සා පනෙසා අත්ථවණ්ණනා යස්මා සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුච්චමානා පාකටා භොති, තස්මා සුත්තනික්ඛෙපං තාව විචාරෙස්සාම. වත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා – අත්තජ්ඣාසයො, පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසිකො, අට්ඨප්පත්තිකොති. යථා හි අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිපට්ඨානනායෙන සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන චතුර්විධතං නාතිවත්තන්ති. තත්ථ යථා අත්තජ්ඣාසයස්ස අට්ඨප්පත්තියා ව පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකෙහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො සම්භවති අත්තජ්ඣාසයො ව පරජ්ඣාසයො ව, අත්තජ්ඣාසයො ව පුච්ඡාවසිකො ව, අට්ඨප්පත්තිකො ව පරජ්ඣාසයො ව, අට්ඨප්පත්තිකො ව පුච්ඡාවසිකො වාති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසම්භවතො; එවං යදිපි අට්ඨප්පත්තියා අත්තජ්ඣාසයෙනපි සංසග්ගභෙදො සම්භවති, අත්තජ්ඣාසයාදිහි පන පුරතො ධීතෙහි අට්ඨප්පත්තියා සංසග්ගො නත්ථිති නිරවසෙසො පට්ඨානනායො න සම්භවති. තදන්තොගධත්තා වා සම්භවත්තානං සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන වත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා චුත්තාති වෙදිතබ්බං.

තත්තායං වචනත්ථො – නික්ඛිපියති නික්ඛෙපො, සුත්තං එව නික්ඛෙපො සුත්තනික්ඛෙපො. අථ වා නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො සුත්තනික්ඛෙපො, සුත්තදෙසනාති අත්ථො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි කාරණභූතොති අත්තජ්ඣාසයො, අත්තනො අජ්ඣාසයො එතස්සාති වා අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයෙපි එසෙව නයො. පුච්ඡාය වසොති පුච්ඡාවසො. සො එතස්ස අත්ථිති පුච්ඡාවසිකො. සුත්තදෙසනාය වත්ථුභූතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, අත්ථුප්පත්ති එව අට්ඨප්පත්ති ථ-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා, සා එතස්ස අත්ථිති අට්ඨප්පත්තිකො. අථ වා නික්ඛිපියති සුත්තං එතෙනාති නික්ඛෙපො, අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො. පරෙසං අජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො. පුච්ඡියති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො, පුච්ඡාවසෙන පවත්තං ධම්මප්පට්ඨගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසං, තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුච්ඡාවසිකොති පුල්ලිඛිගවසෙන චුත්තං. තථා අට්ඨප්පත්ති එව අට්ඨප්පත්තිකොති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිව පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛන්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං සුත්තනික්ඛෙපභාවො යුත්තො, කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිද්වයනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා. පරජ්ඣාසයප්‍රච්ඡාදසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයප්‍රච්ඡානං දෙසනාපවත්තිහෙතුභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතානං කථං අට්ඨප්පත්තියං අනවරොධො, ප්‍රච්ඡාදසිකට්ඨප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතානං කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති? න වොදෙනබ්බමෙතං. පරෙසඤ්චි අභිනිභාරපරිප්‍රච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨප්පත්තිභාවෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයප්‍රච්ඡාදසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි බ්‍රහ්මජාලධම්මදායාදසුත්තාදීනං (දී. න. 1.1 ආදයො) වණ්ණාවණ්ණආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං අට්ඨප්පත්ති වුවවති. පරෙසං ප්‍රච්ඡං විනා අජ්ඣාසයමෙව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, ප්‍රච්ඡාදසෙන දෙසිතො ප්‍රච්ඡාදසිකොති පාකට්ඨයමත්ථොති.

යානි භගවා පරෙහි අනජ්ඣට්ඨො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙති, සෙය්‍යථිදං – ආකඨ්ඨෙය්‍යසුත්තං, තුවට්ටකසුත්තන්තිඵවමාදීනි (සු. නි. 921 ආදයො; ම. නි. 1.64 ආදයො), තෙසං අත්තජ්ඣාසයො නික්ඛෙපො.

යානි පන “පරිපෙක්කා බො රාහුලස්ස විමුත්තිපරිපාවතීයා ධම්මා, යංනුනාහං රාහුලං උත්තරිං ආසවානං බයෙ විනෙය්‍ය”න්ති ඵවං පරෙසං අජ්ඣාසයං ඛන්තිං අභිනිභාරං බුජ්ඣනභාවඤ්ච ඔලොකෙත්වා පරජ්ඣාසයවසෙන කථිතානි, සෙය්‍යථිදං – රාහුලොවාදසුත්තං, ධම්මවක්කප්පවත්තනසුත්තන්තිඵවමාදීනි (ම. නි. 2.107 ආදයො; 3.416 ආදයො; සං. නි. 3.59; මහාව. 19-20), තෙසං පරජ්ඣාසයො නික්ඛෙපො.

භගවත්තං පන උපසඬ්ඤාමිත්වා දෙවා මනුස්සා වතස්සො පරිසා වත්තාරො වණ්ණා ව තථා තථා පඤ්චං ප්‍රච්ඡන්ති “බොජ්ඣංඝිගා බොජ්ඣංඝිගාති, හන්තෙ, වුවවන්ති, නිවරණා නිවරණාති වුවවන්ති”තිආදීනා, ඵවං ප්‍රට්ඨෙත භගවතා යානි කථිතානි බොජ්ඣංඝිගසංයුත්තාදීනි (සං. නි. 5.186) තෙසං ප්‍රච්ඡාදසිකො නික්ඛෙපො.

යානි පන තානි උප්පන්නං කාරණං පටිච්ච කථිතානි, සෙය්‍යථිදං – ධම්මදායාදං, පුත්තමංසුපමං, දාරුක්ඛන්ධුපමන්තිඵවමාදීනි (ම. නි. 1.29; සං. නි. 2.63), තෙසං අට්ඨප්පත්තිකො නික්ඛෙපො.

ඵවමිමෙසු වතුසු සුත්තනික්ඛෙපෙසු ඉමස්ස සුත්තස්ස පරජ්ඣාසයො නික්ඛෙපො. පරජ්ඣාසයවසෙන හෙතං නික්ඛිත්තං. කෙසං අජ්ඣාසයෙන? ලොභෙ ආදීනවදස්සිනං පුග්ගලානං. කෙවි පන “අත්තජ්ඣාසයො”ති වදන්ති.

තත්ථ ඵකධම්මං, භික්ඛවෙතිආදීසු ඵකසද්දො අත්ථෙව අඤ්ඤත්ථෙ “සස්සතො අත්තා ව ලොකො ව, ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 3.27). අත්ථි සෙට්ඨෙ “වෙනසො

එකොදිභාව” න්තිආදීසු (දී. නි. 1.228; පාරා. 11). අත්ථි අසභායෙ “එකො
වූපකට්ඨො” න්තිආදීසු (දී. නි. 1.405). අත්ථි සඬ්ඛායං “එකොච ඛො, භික්ඛවෙ,
ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මවරියවාසායා” න්තිආදීසු (අ. නි. 8.29). ඉධාපි සඬ්ඛායමෙව
දට්ඨබ්බො.

ධම්ම-සද්දො

පරියත්තිසච්චසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිපුඤ්ඤානාඤ්ඤාසභාවාදීසු දිස්සති.
තථා භිස්ස “ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාති” න්තිආදීසු (අ. නි. 5.73) පරියත්ති
අත්ථො. “දිට්ඨධම්මො” න්තිආදීසු (දී. නි. 1.299) සච්චානි. “එවං ධම්මා තෙ
භගවන්තො අහෙසු” න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13; 3.142) සමාධි. “සච්චං ධම්මො ධිති
වාගො, සචෙ පෙච්ච න සොචති” න්තිආදීසු (ජා. 1.1.57) පඤ්ඤා. “ජාතිධම්මානං,
භික්ඛවෙ, සත්තානං එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජති” න්තිආදීසු (දී. නි. 2.398) පකති. “ධම්මො
භවෙ රක්ඛති ධම්මචාරි” න්තිආදීසු (ජා. 1.10.102) පුඤ්ඤං. “තිණ්ණං ධම්මානං
අඤ්ඤාතරොන වදෙය්‍ය පාරාජිකෙන වා සඬ්ඝාදිසෙසෙන වා පාවිත්තියෙන
වා” න්තිආදීසු (පාරා. 444) ආපත්ති. “තස්මිං ඛො පන සමයෙ ධම්මා
භොන්ති” න්තිආදීසු (ධ. ස. 121) පුඤ්ඤා. “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරොන බුද්ධස්ස
භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්ති” න්තිආදීසු (මහානි. 156; වුළුනි.
මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85) ඤෙය්‍යො. “කුසලා ධම්මා අකුසලා
ධම්මා” න්තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) සභාවො අත්ථො. ඉධාපි සභාවො. තස්මා
එකධම්මන්ති එකං සංකිලෙසසභාවන්ති අධිප්පායො. එකො ච සො ධම්මො වානි
එකධම්මො, තං එකධම්මං.

භික්ඛවෙති භික්ඛු ආලපති. කිමත්ථං පන භගවා ධම්මං දෙසෙන්නො භික්ඛු
ආලපති, න ධම්මමෙව දෙසෙතිති? සතිජනනත්ථං. භික්ඛු භි අඤ්ඤං චිත්තෙන්තාපි
ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තාපි කම්මට්ඨානං මනසි කරොන්තාපි නිසින්තා භොන්ති. තෙ
පයමං අනාලපිත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ “අයං දෙසනා කිංනිදානා, කිංපච්චයා” ති
සල්ලක්ඛෙතුං න සක්කොන්ති. ආලපිතෙ පන සතිං උපට්ඨපෙත්වා සල්ලක්ඛෙතුං
සක්කොන්ති, තස්මා සතිජනනත්ථං “භික්ඛවෙ” ති ආලපති. තෙන ච තෙසං
භික්ඛනසීලතාදිගුණයොගසිද්ධෙන වචනෙන භිනාධිකජනසෙවිතං වුත්තිං
පකාසෙන්නො උද්ධතදීනභාවනිග්ගහං කරොති. “භික්ඛවෙ” ති ඉමිනා
කරුණාවිජ්ජාරසොම්මහදයනසනනිපාතපුබ්බධිගමෙන වචනෙන තෙ අත්තනො
මුඛාභිමුඛෙ කරොන්තො තෙන ච කට්ඨකමාසතාදීපකෙන වචනෙන තෙසං
සොතුකමාසනං ජනෙති. තෙනෙව ච සම්බොධනත්ථෙත සාධුකං සචනමනසිකාරොපි
නියොජෙති. සාධුකං සචනමනසිකාරායත්තා භි සාසනසම්පත්ති.

අඤ්ඤෙසුපි දෙවමනුස්සෙසු පරිසපරියාපන්නෙසු විජ්ජමානෙසු කස්මා භික්ඛු
එව ආමන්තෙසීති? ජෙට්ඨසෙට්ඨාසන්නසදාසන්නිභිතභාවතො.
සබ්බපරිසසාධාරණා භි භගවතො ධම්මදෙසනා, පරිසාය ච ජෙට්ඨා භික්ඛු
පට්ඨමුප්පන්නත්තා, සෙට්ඨා අනගාරියභාවං ආදිං කත්වා සත්ථු වරියානුවිධායකත්තා
සකලසාසනපටිග්ගාහකත්තා ච, ආසන්නා තත්ථ නිසින්තෙසු සම්පවුත්තියා,

සදාසන්නිහිතා සත්ප්‍රසන්නිකාවවරත්තා. අපිව තෙ ධම්මදෙසනාය භාජනං
 යථානුසිට්ඨං පටිපත්තිසබ්භාවතො, විසෙසතො ච එකච්චෙ භික්ඛු සන්ධාය අයං
 දෙසනාති තෙ එව ආලපි.

පජ්ඣාති එත්ථ පහානං නාම තදභිගජ්ජහානං, වික්ඛම්භනජ්ජහානං,
 සමුච්ඡෙදජ්ජහානං, පටිප්පස්සද්ධිජ්ජහානං, නිස්සරණජ්ජහානන්ති පඤ්චවිධං. තත්ථ
 යං දීපාලොකෙනෙව තමස්ස පටිපක්ඛභාවතො අලොභාදිහි ලොභාදිකස්ස,
 නාමරූපපරිච්ඡෙදාදිවිපස්සනාඤාණෙනි තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං. සෙය්‍යාථිදං
 – පරිච්චාගෙන ලොභාදිමලස්ස, සීලෙන පාණානිපාතාදිදුස්සීලාස්ස, සද්ධාදිහි
 අස්සද්ධියාදිකස්ස, නාමරූපවචන්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන
 අහෙතුච්ඡිකමහෙතුදිට්ඨිනං, තස්සෙව අපරහාගෙන කඨිබාවිතරණෙන
 කථංකථිභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන ‘අහං මමා’ති ගාහස්ස,
 මග්ගාමග්ගවචන්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන
 උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සහයෙසු
 අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනෙන
 අහිරතිසඤ්ඤාය, මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුච්චිතුකම්‍යතාය උපෙක්ඛාඤාණෙන
 අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියා, නිබ්බානෙන පටිලොමභාවස්ස,
 ගොත්‍රභූතා සඨිබාරනිමිත්තග්ගාහස්ස පහානං, එතං තදභිගජ්ජහානං නාම.

යං පන උපචාරජ්ජනාහෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාවනිචාරණතො
 සට්ඨපහාරෙතෙව උදකපිට්ඨෙය්‍ය සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නිවරණාදිධම්මානං
 පහානං, එතං වික්ඛම්භනජ්ජහානං නාම. යං චතුත්තං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා
 තංතංමග්ගවතො අත්තතො සන්තානො ‘දිට්ඨිගතානං පහානායා’තිආදීනා (ධ. ස.
 277; විහ. 628) නයෙන චුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තං
 අජ්ජවත්තිභාවෙන සමුච්ඡින්නදනං, ඉදං සමුච්ඡෙදජ්ජහානං නාම. යං පන එලක්ඛණෙ
 පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, එතං පටිප්පස්සද්ධිජ්ජහානං නාම. යං පන
 සබ්බසබ්බතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසබ්බතං නිබ්බානං, එතං නිස්සරණජ්ජහානං
 නාම. එවං පඤ්චවිධෙ පහානො අනාගාමිකභාවකරස්ස පහානස්ස අධිප්පෙතත්තා
 ඉධ සමුච්ඡෙදජ්ජහානන්ති වෙදිතබ්බං. තස්මා පජ්ඣාති පරිච්චජථ, සමුච්ඡින්නද්ථාති
 අත්ථො.

අහන්ති භගවා අත්තානං නිද්දිසති. වොති අයං වොසද්දො
 පච්චත්තඋපයොගකරණසාම්චවනපදපුරණසම්පදානෙසු දිස්සති. තථා හි ‘කච්චි,
 පන වො අනුරුද්ධා, සමග්ගා සම්මොදමානා’තිආදීසු (ම. නි. 1.326) පච්චත්තෙ
 ආගතො. ‘ගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, පණාමෙමි වො’තිආදීසු (ම. නි. 2.157) උපයොගෙ.
 ‘න වො මම සන්තිකෙ වත්ථබ්බ’න්තිආදීසු (ම. නි. 2.157) කරණෙ. ‘සබ්බෙසං
 වො, සාරිපුත්ත, සුභාසිත’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.345) සාම්චවනෙ. ‘යෙ හි වො අරියා
 පරිසුද්ධකායකම්මන්තා’තිආදීසු (ම. නි. 1.35) පදපුරණෙ. ‘වනපත්ථපරියායං වො,
 භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි’තිආදීසු (ම. නි. 1.190) සම්පදානෙ. ඉධාපි සම්පදානෙ එව
 දට්ඨබ්බො.

පාටිභොගොති පටිභු. යො හි ධාරණකං පටිච්ච ධනිකස්ස, ධනිකං පටිච්ච ධාරණකස්ස පටිනිධිභුතො ධනිකසන්තකස්ස තතො හරණාදිසඬ්ඛාතෙන භුඤ්ජනෙන භොගොති පටිභොගො, පටිභොගො එව පාටිභොගො. අනාගාමිකායාති අනාගාමිභාවත්ථාය. පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන හි කාමභවස්ස අනාගමනතො අනාගාමී. යො යස්ස ධම්මස්ස අධිගමෙන අනාගාමීති වුච්චති, සඵලො සො තතියමග්ගො අනාගාමිකා නාම. ඉති භගවා වෙනෙය්‍යදමනකුසලො වෙනෙය්‍යඡ්ඤාසයානුකුලං තතියමග්ගාධිගමං ලභුනා උපායෙන එකධම්මපුරණතාමත්තෙන ථීරං කත්වා දස්සෙසි යථා තං සම්මාසම්බුද්ධො. හින්තභුමිකාපි හි පටිසසංයොජනාදයො තතියමග්ගවඡ්ඤා කිලෙසා කාමරාගප්පහානං නාතිවත්තන්තීති.

කස්මා පනෙත්ථ භගවා අත්තානං පාටිභොගභාවෙ යපෙසි? තෙසං භික්ඛූනං අනාගාමිමග්ගාධිගමාය උස්සාහජනනත්ථං. පස්සති හි භගවා “මයා ‘එකධම්මං, භික්ඛවෙ, පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිකායා’ති වුත්තෙ ඉමෙ භික්ඛූ අද්ධා තං එකධම්මං පහාය සක්කා තතියභූමිං සමධිගන්තුං, යතො ධම්මස්සාමි පයමමාහ ‘අහං පාටිභොගො’ති උස්සාහජාතා තදත්ථාය පටිපජ්ජිතඛිං මඤ්ඤිස්සන්තී”ති. තස්මා උස්සාහජනනත්ථං අනාගාමිකාය තෙසං භික්ඛූනං අත්තානං පාටිභොගභාවෙ යපෙසි.

කතමං එකධම්මන්ති එත්ථ කතමන්ති පුච්ඡාවචනං. පුච්ඡා ව නාමෙසා පඤ්චවිධා – අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා, දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා, විමතිවිෂේදනාපුච්ඡා, අනුමතිපුච්ඡා, කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාති. තත්ථ පකතියා ලක්ඛණං අඤ්ඤාතං හොති අදිට්ඨං අතුලිතං අතීරිතං අවිභූතං අවිභාවිතං, තස්ස ඤාණාය දස්සනාය තුලනාය තීරණාය විභූතත්ථාය විභාවනත්ථාය පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා. පකතියා ලක්ඛණං ඤාතං හොති දිට්ඨං තුලිතං තීරිතං විභූතං විභාවිතං. යො අඤ්ඤෙහි පණ්ඩිතෙහි සද්ධිං සංසන්දනත්ථාය පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා. පකතියා සංසයපක්ඛන්දො හොති විමතිපක්ඛන්දො ද්වෙළ්භකජාතො – “එවං නු ඛො, න නු ඛො, කිං නු ඛො, කථං නු ඛො”ති, යො විමතිවිෂේදනත්ථාය පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං විමතිවිෂේදනාපුච්ඡා. භගවා හි අනුමතිග්ගහණත්ථං පඤ්ඤා පුච්ඡති – “තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා අනිච්චං වා”තිආදිනා (සං. නි. 3.59; මහාව. 21), අයං අනුමතිපුච්ඡා. භගවා භික්ඛූනං කථෙතුකම්‍යතාය පඤ්ඤා පුච්ඡති – “වත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරා භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහාය. කතමෙ වත්තාරො”ති (සං. නි. 2.11) අයං කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා.

තත්ථ පුරිමා තිස්සො පුච්ඡා බුද්ධානං නත්ථී. කස්මා? තිස්ස හි අද්ධාසු කිඤ්චි සඬ්ඛතං අද්ධාවිමුත්තං වා අසඬ්ඛතං සම්මාසම්බුද්ධානං අදිට්ඨං අතුලිතං අතීරිතං අවිභූතං අවිභාවිතං නාම නත්ථී. තෙන තෙසං අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා නත්ථී. යං පන තෙහි අත්තනො ඤාණෙන පටිවිද්ධං, තස්ස අඤ්ඤෙන සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා සද්ධිං සංසන්දනකිච්චං නත්ථී, තෙන තෙසං

දිට්‍ඨසංසන්දනාප්‍රවීණතාවය නැත. යස්මා පන බුද්ධා භගවන්තො අකථංකථී
තිණ්ණවිචිකිච්ඡා සබ්බධම්මෙසු විගතසංසයා, තෙන නෙසං විමතිවිජේදනාප්‍රවීණතාවය
නැත. ඉතරා පන ද්වෙ ප්‍රවීණ අත්ථි, තාසු අයං කථෙතුකමානාප්‍රවීණතාවය වෙදිතබ්බො.

ඉදානි තාය ප්‍රවීණය පුට්ඨමත්ථං සරුපතො දස්සෙන්තො “ලොභං, භික්ඛවෙ,
එකධම්ම”න්තිආදිමාහ. තත්ථ ලුඛහන්ති තෙන, සයං වා ලුඛහති, ලුඛහනමත්තමෙව
වා තත්ති ලොභො. ස්වායං ආරම්මණග්ගහණලක්ඛණො මක්කටාලෙපො විය,
අභිසඬ්ගරසො තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තමංසපෙසි විය, අපරිච්චාගපච්චුපට්ඨානො
තෙලඤ්ජනරාගො විය, සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනපදට්ඨානො,
තණ්හානදිභාවෙන වඩ්ඪමානො යත්ථ සමුප්පන්නො, සීසසොතා නදී විය
මහාසමුද්දං අපායමෙව තං සත්තං ගහෙන්වා ගච්ඡති දිට්ඨබ්බො. කිඤ්චාපි අයං
ලොභසද්දො සබ්බලොභසාමඤ්ඤවචනො, ඉධ පන කාමරාගවචනොති
වෙදිතබ්බො. සො හි අනාගාමිග්ගවජ්ඣො.

පුන භික්ඛවෙති ආලපනං ධම්මස්ස පටිග්ගාහකභාවෙන අභිමුඛිභූතානං තත්ථ
ආදර්ශනනත්ථං. පජ්ඣන්ති ඉමිනා පහානාභිසමයො විහිතො, සො ව
පරිඤ්ඤාසවිජ්ජිරියාභාවනාභිසමයෙහි සද්ධිං එව පවත්නති, න විසුන්ති
චතුසව්චාධිට්ඨානානි චත්තාරිපි සම්මාදිට්ඨියා කිච්චානි විහිතානෙව භොන්ති. යථා ව
“ලොභං පජ්ඣන්ති”ති චුත්තෙ පහානකට්ඨභාවතො දොසාදීනම්පි පහානං අත්ථතො
චුත්තමෙව භොති, එවං සමුදයසච්චවිසයෙ සම්මාදිට්ඨිකිච්චෙ පහානාභිසමයෙ
චුත්තෙ තස්සා සහකාරිකාරණභූතානං සම්මාසඬ්ඛකප්පාදීනං සෙසග්ගඬ්ඛානම්පි
සමුදයසච්චවිසයකිච්චං අත්ථතො චුත්තමෙව භොතිති පරිපුණ්ණො
අරියග්ගඤ්ජාපාරො ඉධ කථිතොති දිට්ඨබ්බො. ඉමිනා නයෙන සතිපට්ඨානාදීනම්පි
බොධිපක්ඛියධම්මානං ඤාපාරස්ස ඉධ චුත්තභාවො යථාරහං විත්ථාරෙතබ්බො.

අපිවෙත්ථ ලොභං පජ්ඣන්ති එතෙන පහානපරිඤ්ඤා චුත්තා. සා ව
තීරණපරිඤ්ඤාධිට්ඨානා, තීරණපරිඤ්ඤා ව ඤාතපරිඤ්ඤාධිට්ඨානානි
අවිනාශාවෙන තිස්සොපි පරිඤ්ඤා බොධිතා භොන්ති. එවමෙත්ථ සහ එලෙන
චතුසව්චකම්මට්ඨානං පරිපුණ්ණං කත්වා පකාසිතන්ති දිට්ඨබ්බං. අථ වා ලොභං
පජ්ඣන්ති සහ එලෙන ඤාණදස්සනවිසුද්ධි දෙසිතා. සා ව
පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිසන්නිස්සයා...පෙ....
චිත්තවිසුද්ධිසීලවිසුද්ධිසන්නිස්සයා වානි නානන්තරිකභාවෙන සහ එලෙන සබ්බාපි
සත්ත විසුද්ධියො විභාවිතානි වෙදිතබ්බං.

එවමෙතාය විසුද්ධික්කමභාවනාය පරිඤ්ඤාත්තයසම්පාදනෙන ලොභං
පජ්ඣිතුකාමෙන -

“අනත්ථජනනො ලොභො, ලොභො චිත්තජ්ජකොපනො;
භයමත්තරතො ජාතං, තං ජනො නාවබුජ්ඣති.

“ලුද්ධො අත්ථං න ජානාති, ලුද්ධො ධම්මං න පස්සති;

අන්ධතමං තදා හොති, යං ලොහො සහතෙ නරං”. (ඉතිවු. 88);

රත්තො බො, ආවුසො, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො පාණමිපි හනති,
අදින්නමිපි ආදියති, සන්ධිමිපි ඡින්නති, නිල්ලොපමිපි හරති, එකාගාරිකමිපි කරොති,
පරිපන්ථෙපි තිට්ඨති, පරදාරමිපි ගච්ඡති, මුසාපි හණති. තදපි තෙසං භවතං
සමණ්‍යාභිමණානං අජානතං අපස්සතං අවෙදයතං තණ්හානුගතානං පරිතස්සිතං
විජ්ජන්දිතමෙව (අ. නි. 3.54).

“තණ්හාදුතියො පුරිසො, දීසමද්ධාන සංසරං;
ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං, සංසාරං නාතිවත්තති”. (ඉතිවු. 15, 105);

“නත්ථි රාගසමො අග්ගි, නත්ථි දොසසමො කලි”. (ධ. ප. 202, 251);

“කාමරාගෙන ඩය්භාමි, විත්තං මෙ පරිඬය්හති”. (සං. නි. 1.212);

“යෙ රාගරත්තානුපතන්ති සොතං, සයංකතං මක්කටකොව ජාල”න්ති. (ධ. ප. 347) ව –

එවමාදිසුත්තපදානුසාරෙන නානාතයෙහි ලොහස්ස ආදීනවං පච්චවෙක්ඛිත්වා තස්ස
පහානාය පටිපජ්ජිතබ්බං.

අපිව ඡ ධම්මා කාමරාගස්ස පහානාය සංවත්තන්ති, අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො,
අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, හොජනෙ මත්තඤ්ඤතා,
කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්ඤි අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි
කාමරාගො පහියති, කායගතාසතිභාවනාවසෙන සවිඤ්ඤාණකෙ
උද්ධුමාතකාදිවසෙන අවිඤ්ඤාණකෙ අසුභෙ අසුභභාවනානුයොගමනුයුත්තස්සාපි,
මනවිජට්ඨෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සංවරණවසෙන සතිකවාටෙන පිහිතද්වාරස්සාපි, චතුත්තං
පඤ්චන්තං වා ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිචිත්වා යාපනසීලතාය හොජනෙ
මත්තඤ්ඤනොපි. තෙනෙවාහ –

“චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
අලං ඵාසුච්ඡාරාය, පහිතත්තස්ස හික්ඛුනො”ති. (ථෙරගා. 983);

අසුභකම්මට්ඨානභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවත්තස්සාපි,
යානනිසජ්ජාදිසු දසඅසුභනිස්සිතසප්පායකථායපි පහියති. තෙනෙවාහ –

“අත්ථි, හික්ඛවෙ, අසුභනිමිත්තං, තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබ්‍රලිකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස පහානායා”ති.

එවං පුබ්බභාගෙ කාමරාගසඬ්ඛාතස්ස ලොහස්ස පභානාය පටිපන්නො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තතියමග්ගෙන තං අනවසෙසතො සමුච්ඡින්නති. තෙන වුත්තං “ලොහං, භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහං, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිකායා”ති.

එත්ථාහ “කො පනෙත්ථ ලොහො පභීයති, කිං අතීතො, අථ අනාගතො, උදාහු පච්චුප්පන්නො”ති? කිඤ්චෙත්ථ – න තාව අතීතො ලොහො පභීයෙය්‍ය, න අනාගතො වා තෙසං අභාවතො. න භි නිරුද්ධං අනුප්පන්නං වා අත්ථිති වුවවති, වායාමො ව අඵලො ආපජ්ජති. අථ පච්චුප්පන්නො, එවම්පි අඵලො වායාමො තස්ස සරසහඬ්ගත්තා, සංකිලිට්ඨා ව මග්ගභාවනා ආපජ්ජති, විත්තවිප්පයුත්තො වා ලොහො සියා, න වායං නයො ඉච්ඡිතොති. වුවවතෙ – න වුත්තනයෙන අතීතානාගතපච්චුප්පන්නො ලොහො පභීයති. සෙය්‍යාථාපි ඉධ තරුණරුක්ඛො අසඤ්ජාතඵලො, තං පුරිසො කුයාරියා මූලෙ ඡින්දෙය්‍ය, තස්ස රුක්ඛස්ස ඡෙදෙ අසති යාති ඵලාති නිබ්බත්තෙය්‍යං, තාති රුක්ඛස්ස ඡින්තත්තා අජාතාති ඵව න ජායෙය්‍යං, එවමෙව අරියමග්ගාධිගමෙ අසති උප්පජ්ජනාරහො ලොහො අරියමග්ගාධිගමෙන පච්චයසාතස්ස කතත්තා න උප්පජ්ජති. අයඤ්චි අට්ඨකථාසු “භූමිලද්ධුප්පන්නො”ති වුවවති. විපස්සනාය භි ආරම්මණභූතා පඤ්චක්ඛන්ධා තස්ස උප්පජ්ජනට්ඨානතාය භූමි නාම. සා භූමි තෙන ලද්ධාති කත්වා භූමිලද්ධුප්පන්නො. ආරම්මණාධිග්ගභිතුප්පන්නො අවික්ඛම්භිතුප්පන්නො අසමුහතුප්පන්නොති ව අයමෙව වුවවති.

තත්ථාති තස්මිං සුත්තෙ. එතන්ති එතං අත්ථජාතං. ඉදාති ගාථාබන්ධවසෙන වුවවමානං. ඉති වුවවතීති කෙන පන වුවවති? භගවතා ව. අඤ්ඤෙසු භි තාදිසෙසු යානෙසු සඬ්භිතිකාරෙහි උපනිබන්ධගාථා භොන්ති, ඉධ පන භගවතා ව ගාථාරූචිකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන වුත්තමෙවත්ථං සඬ්ගහෙත්වා ගාථා භාසිතා.

තත්ථ යෙන ලොහෙන ලුද්ධාසෙ, සත්තා ගච්ඡන්ති දුග්ගතින්ති යෙන ආරම්මණග්ගණලක්ඛණෙන තතො එව අභිසඬ්ගරසෙන ලොහෙන ලුද්ධා අජ්ඣත්තිකඛාහිරෙසු ආයතනෙසු ගිද්ධා ගධිතා. සෙති භි නිපාතමත්තං. අක්ඛරවින්තකා පන ඊදිසෙසු යානෙසු සෙ-කාරාගමං ඉච්ඡන්ති. තථා ලුද්ධත්තා එව කායසුවරිතාදීසු කිඤ්චි සුවරිතං අකත්වා කායදුවරිතාදීති ව උපවිනිත්වා රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය සත්තාති ලද්ධනාමා පාණිනො දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිට්ඨානතාය දුග්ගතිති සඬ්ඛං ගතං නිරයං තිරච්ඡානයොතිං පෙත්තිවිසයඤ්ච පටිසන්ධිග්ගණවසෙන ගච්ඡන්ති උපපජ්ජන්ති.

තං ලොහං සම්මදඤ්ඤාය, පජහන්ති විපස්සිනොති තං යථාවුත්තං ලොහං සභාවතො සමුදයතො අත්ථඬ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතොති ඉමෙහි ආකාරෙහි සම්මා අභිපරිතං හෙතුනා ඤායෙන අඤ්ඤාය ඤාතතිරණපරිඤ්ඤාසඬ්ඛාතාය පඤ්ඤාය ජානිත්වා රූපාදිකෙ

පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ අනිච්චාදීහි විවිධෙහි ආකාරෙහි පස්සනතො විපස්සිනො
 අවසිට්ඨකිලෙසෙ විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බිගග්ගාය මග්ගපඤ්ඤාය
 සමුච්ඡෙදප්පභානවසෙන පජහන්ති, න පුන අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිතුං
 දෙන්ති. පභාය න පුනායන්ති, ඉමං ලොකං කුදාවනන්ති එවං
 සහජෙකට්ඨපභානෙකට්ඨෙහි අවසිට්ඨකිලෙසෙහි සද්ධිං තං ලොභං
 අනාගාමිමග්ගෙන පජහිත්වා පුන පච්ඡා ඉමං කාමධාතුසංඛිඛාතං ලොකං
 පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන කදාවිපි න ආගච්ඡන්ති ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං
 සුප්පහිනන්තා. ඉති භගවා අනාගාමිඵලෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

අයම්පි අත්ථොති නිදානාවසානතො පභුති යාව ගාථාපරියොසානා ඉමිනා
 සුත්තෙන පකාසිතො අත්ථො. අපි-සද්දො ඉදානි
 චක්ඛමානසුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනො. සෙසං චුත්තනයමෙව. ඉමස්මිං සුත්තෙ
 සමුදයසච්චං සරුපෙනෙව ආගතං, පභානාපදෙසෙන මග්ගසච්චං. ඉතරං
 සච්චද්වයඤ්ච තදුභයහෙතුකාය නිද්ධාරෙතඛිඛං. ගාථාය පන
 දුක්ඛසමුදයමග්ගසච්චානි යථාරුතවසෙනෙව ඤායන්ති, ඉතරං නිද්ධාරෙතඛිඛං.
 එසෙව නයො ඉතො පරෙසුපි සුත්තෙසු.

පරමත්ථදීපනියා බුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිචුත්තකචණ්ණනාය පට්ඨසුත්තකචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දොසසුත්තකචණ්ණනා

2. චුත්තඤ්ඤෙනං ...පෙ.... දොසන්ති දුතියසුත්තං. තත්ත්වං අපුබ්බපදචණ්ණනා.
 යථා එත්ථ, එවං ඉතො පරෙසුපි සබ්බත්ථ අපුබ්බපදචණ්ණනංයෙව කරිස්සාම.
 යස්මා ඉදං සුත්තං දොසබ්බලානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයං ඔලොකෙන්වා
 දොසවූපසමනත්ථං දෙසිතං, තස්මා “දොසං, භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහං”ති
 ආගතං. තත්ථ දොසන්ති “අනත්ථං මෙ අචරීති ආසානො ජායති”තිආදීනා (විභ.
 960) නයෙන සුත්තෙ චුත්තානං නචන්තං, “අත්ථං මෙ නාවරී”තිආදීනඤ්ච
 තප්පටිපක්ඛනො සිද්ධානං නචන්තමෙවාති අට්ඨාරසන්තං බාණුකණ්ටකාදීනා
 අට්ඨානෙන සද්ධිං එකුනච්ඡිතියා අඤ්ඤාතරාසාතවත්ථුසම්භවං ආසාතං. සො හි
 දුස්සන්ති තෙන, සයං වා දුස්සති, දුස්සනමත්තමෙව වා තන්ති දොසොති වුවචති.
 සො චණ්ඩික්කලක්ඛණො පහටාසීවිසො විය, විසප්පනරසො විසනිපාතො විය,
 අත්තනො නිස්සයදහනරසො වා දාවග්ගි විය, දුස්සනපච්චුපට්ඨානො ලද්ධොකාසො
 විය සපත්තො, යථාචුත්තආසාතවත්ථුපදට්ඨානො විසසංසට්ඨසුතිමුත්තං විය
 දට්ඨබ්බො. පජහංති සමුච්ඡිත්තදං. තත්ථ යෙ ඉමෙ –

“පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, ආසාතපට්ඨිනායා, යත්ථ භික්ඛුනො උප්පත්තො
 ආසාතො සබ්බසො පට්ඨිනෙතඛිඛො. කතමෙ පඤ්ච? යස්මිං, භික්ඛවෙ,
 පුග්ගලෙ ආසාතො ජායෙථ, මෙත්තා තස්මිං පුග්ගලෙ භාවෙතඛිඛා...පෙ....
 කරුණා...පෙ.... උපෙක්ඛා, අසනිඅමනසිකාරො තස්මිං පුග්ගලෙ

ආපජ්ජිතබ්බො, එවං තස්මිං පුග්ගලෙ ආසාතො පටිච්ඡෙනතබ්බො. යස්මිං,
භික්ඛවෙ, පුග්ගලෙ ආසාතො ජායෙථ, කම්මස්සකතා තස්මිං පුග්ගලෙ
අධිට්ඨාතබ්බා ‘කම්මස්සකො අයමායස්මා කම්මදායාදො...පෙ....
භවිස්සති’ති (අ. නි. 5.161) –

එවං පඤ්ච ආසාතජපට්චිනයා චුත්තායෙව.

“පඤ්චමෙ, ආචුසො, ආසාතපට්චිනයා, යත්ථ භික්ඛුනො උප්පන්නො
ආසාතො සබ්බසො පටිච්ඡෙනතබ්බො. කතමෙ පඤ්ච? ඉධාචුසො, එකච්චො
පුග්ගලො අපරිසුද්ධකායසමාවාරො හොති පරිසුද්ධවච්චිසමාවාරො;
එවරුපෙපි, ආචුසො, පුග්ගලෙ ආසාතො පටිච්ඡෙනතබ්බො”ති (අ. නි. 5.162)

එවමාදිනාපි නයෙන පඤ්ච ආසාතපට්චිනයා චුත්තා, තෙසු යෙන කෙනවි
ආසාතපට්චිනයවිධිනා පච්චචෙක්ඛිත්වා. අපිච යො –

“උභතොදණ්ඩකෙන චෙපි, භික්ඛවෙ, කකචෙන වොරා ඔවරකා
අඬගමඬගානි ඔකන්තෙය්‍යං, තත්‍රාපි යො මනො පදුසෙය්‍ය, න මෙ සො තෙන
සාසනකරො”ති (ම. නි. 1.232) සත්ථ ඔවාදො.

“තස්සෙව තෙන පාපියො, යො කුද්ධං පටිකුප්ඤ්ඤිති;
කුද්ධං අප්පටිකුප්ඤ්ඤන්තො, සඬගාමං ජෙති දුප්පයං.

“උභින්නමත්ථං වරති, අත්තනො ච පරස්ස ච;
පරං සඬකුපිතං ඤාත්වා, යො සතො උපසම්මති. (සං. නි. 1.188);

“සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා සපත්තකන්තා සපත්තකරණා කොධනං
ආගච්ඡන්ති ඉත්ථිං වා පුරිසං වා. කතමෙ සත්ත? ඉධ, භික්ඛවෙ, සපත්තො
සපත්තස්ස එවං ඉච්ඡති, ‘අහො වතායං දුබ්බණ්ණො අස්සා’ති. තං කිස්ස
හෙතු? න, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස වණ්ණවතාය නන්දති.
කොධනොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො කොධාභිභූතො කොධපරෙතො
කිඤ්චාපි සො හොති සුන්හාතො සුවිලිත්තො කප්පිතකෙසමස්සු
ඔදාතවත්ථවසනො, අථ බො සො දුබ්බණ්ණොව හොති කොධාභිභූතො. අයං,
භික්ඛවෙ, පයමො ධම්මො සපත්තකන්තො සපත්තකරණො කොධනං
ආගච්ඡති ඉත්ථිං වා පුරිසං වා.

“පුන වපරං, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස එවං ඉච්ඡති ‘අහො වතායං
දුක්ඛං සයෙය්‍යා’ති...පෙ.... න පචුරත්ථො අස්සාති...පෙ.... න හොගවා
අස්සාති...පෙ.... න යසවා අස්සාති...පෙ.... න මිත්තවා අස්සාති...පෙ....
කායස්ස හෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජෙය්‍යාති.
තං කිස්ස හෙතු? න, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස සුගතිගමනෙ නන්දති.

කොටනොයං, හික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො කොටාහිභුතො කොටපරෙතො කායෙන දුච්චරිතං වරති, වාචාය දුච්චරිතං වරති, මනසා දුච්චරිතං වරති. සො කායෙන දුච්චරිතං වරිත්වා වාචාය දුච්චරිතං වරිත්වා මනසා දුච්චරිතං වරිත්වා කායස්ස හෙදා පරං මරණා...පෙ.... නිරයං උපපජ්ජති කොටාහිභුතො”ති (අ. නි. 7.64).

“කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සති...පෙ..... (අ. නි. 7.64);

“කොටං ජහෙ විජ්ජප්පෙය්‍ය මානං, සංයොජනං සබ්බමතික්කමෙය්‍ය. (ධ. ප. 221);

“අනත්ථජනනො කොටො, කොටො චිත්තජ්ජකොපනො...පෙ..... (අ. නි. 7.64);

“කොටං ඡෙත්වා සුඛං සෙති, කොටං ඡෙත්වා න සොචති; කොටස්ස විසමුලස්ස, මධුරග්ගස්ස බ්‍රාහ්මණා”ති. (සං. නි. 1.187);

“එකාපරාධං ඛම භූරිපඤ්ඤ,
න පණ්ඩිතා කොටබලා භවන්ති”ති. —

එවමාදිනා නයෙන දොසෙ ආදීනවෙ චුත්තජ්ජපිපක්ඛතො දොසජ්ජහානෙ ආනිසංසෙ ව පච්චවෙක්ඛිත්වා පුබ්බහාගෙ දොසං තදඛිගජ්ජහානාදිවසෙන පජහිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තතියමග්ගෙන සබ්බසො දොසං සමුච්ඡින්දථ, පජහථාති තෙසං හික්ඛුනං තත්ථ නියොජනං. තෙන චුත්තං “දොසං, හික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහථා”ති. දුට්ඨාසෙති ආසානෙන දුසිතචිත්තතාය පදුට්ඨා. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පඨමසුත්තවණ්ණනායං චුත්තනයමෙව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මොහසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ මොහන්ති අඤ්ඤාණං. තඤ්භි දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණන්ති ආදිනා නයෙන විභාගෙන අනෙකජ්ජහෙදම්පි මුය්හන්ති. තෙන සයං වා මුය්හති මුය්හනමත්තමෙව වා තත්ති මොහොති වුච්චති. සො චිත්තස්ස අන්ධභාවලක්ඛණො, අඤ්ඤාණලක්ඛණො වා, අසම්පට්ඨෙධරසො, ආරම්මණසභාවච්ඡාදනරසො වා, අසම්මාප්පටිපත්තිපච්චුපට්ඨානො, අන්ධකාරපච්චුපට්ඨානො වා, අයොනිසොමනසිකාරපද්ධානො, සබ්බාකුසලානං මූලන්ති දට්ඨබ්බො. ඉධාපි පජහථාති පදස්ස —

“මුල්හො අත්ථං න ජානාති, මුල්හො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධතමං තදා හොති, යං මොහො සහතෙ නරං”. (ඉතිවු. 88);

“අනත්ථජනනො මොහො...පෙ..... (ඉතිවු. 88);

“අවිජ්ජා, භික්ඛවෙ, පුබ්බඤ්චගමා අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා”
(ඉතිවු. 40);

“මොහසම්බන්ධනො ලොකො, භබ්බරුපොව දිස්සති”; (උදා. 70);

“මොහො නිදානං කම්මානං සමුදයාය” (අ. නි. 3.34);

“මුල්හො බො, බ්‍රාහ්මණ, මොහෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො
දිට්ඨධම්මිකම්පි භයං වෙරං පසවති, සම්පරායිකම්පි භයං වෙරං පසවති” ති ව

ආදිනා නයෙන “යො කොචි ධම්මො කාමච්ඡන්දාදිසංකිලෙසධම්මෙහි
නිබ්බත්තෙතබ්බො, අත්ථනො සබ්බො සො මොහහෙතුකො” ති ව මොහෙ ආදීනවං
තප්පට්ඨිකම්මො මොහප්පහානෙ ආනිසංසඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා
කාමච්ඡන්දාදිප්පහානක්කමෙනෙව පුබ්බහාගෙ තදඤ්චාදිවසෙන මොහං පජහන්තා
තතියම්ගේගෙන යථාචුත්තලොභදොසෙකට්ඨං මොහං සමුච්ඡෙදවසෙන පජහන්තා
අත්ථො දට්ඨබ්බො. අනාගාමීම්ගේගවජ්ඣො ඵල භි මොහො ඉධාධිප්පෙනොති.
මුල්හාසෙති කුසලාකුසලසාවජ්ජානවජ්ජාදිහෙදෙ අත්තනො භිතාහිතෙ සම්මුල්හා.
සෙසං චුත්තනයමෙව.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කොධසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙ කොධන්ති දොසං. දොසො ඵල භි කොධපරියායෙන බුජ්ඣනකානං
පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන ඵලං චුත්තො. තස්මා දුතියසුත්තෙ
චුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපිච කුජ්ඣනලක්ඛණො කොධො,
ආසාතකරණරසො, චිත්තස්ස බ්‍යාපත්තිභාවපච්චුපට්ඨානො, වෙතසො පුත්තිභාවොති
දට්ඨබ්බොති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මක්ඛසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ මක්ඛන්ති පරගුණමක්ඛනං. යදිපි භි සො ගුථං ගහෙත්වා පරං
පහරන්තො විය අත්තනො කරං පයමතරං මක්ඛතියෙව, තථාපි පරෙසං
ගුණමක්ඛනාධිප්පායෙන පවත්තෙතබ්බත්තා “පරගුණමක්ඛනො” ති වුච්චති. තථා

හි සො උදකපුඤ්ජනමිව න්භාතස්ස සරිරගතං උදකං පරෙසං ගුණ මක්ඛෙති පුඤ්ජති විනාසෙති, පරෙහි වා කතානං මහන්තානම්පි කාරානං බෙජනතො ධංසනතො මක්ඛොති වුවිති. සො පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො, තෙසං විනාසනරසො, තදවච්ඡාදනපච්චුපට්ඨානො. අත්ථො පන පරෙසං ගුණමක්ඛනාකාරෙන පවත්තො දොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදොති දට්ඨබ්බං. පජ්ඣාති තත්ථ වුත්තප්පහෙදං දොසං, දොසෙ ව වුත්තනයං ආදීනවං, පහානෙ වස්ස ආනිසංසං පච්චවෙක්ඛිත්වා පුබ්බභාගෙ තදඛිගාදිවසෙන පජ්ඣන්තා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තතියමග්ගෙන අනවසෙසං සමුච්ඡින්නද්වාති අත්ථො. මක්ඛාසෙති මක්ඛිතා මක්ඛිතපරගුණා, පරෙසං ගුණානං මක්ඛිතාරො, තතො එව අත්තනොපි ධංසිතගුණාති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මානසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ මානන්ති ජාතිආදිවත්ථුකං චෙතසො උන්නමනං. සො හි “සෙය්‍යොහමස්මි” තිආදිනා නයෙන මඤ්ඤන්ති තෙන, සයං වා මඤ්ඤති, මානනං සම්පග්ගහොති වා මානොති වුවිති. ස්වායං සෙය්‍යොහමස්මිති මානො, සදිසොහමස්මිති මානො, භීතොහමස්මිති මානොති එවං තිවිධො. පුන සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මිති මානො, සෙය්‍යස්ස සදිසො, සෙය්‍යස්ස භීතො; සදිසස්ස සෙය්‍යො, සදිසස්ස සදිසො, සදිසස්ස භීතො; භීතස්ස සෙය්‍යො, භීතස්ස සදිසො, භීතස්ස භීතොහමස්මිති මානොති එවං නවවිධොපි උන්නතිලක්ඛණො, අභංකාරරසො, සම්පග්ගහරසො වා, උද්ධුමානභාවපච්චුපට්ඨානො, කෙතුකම්‍යතාපච්චුපට්ඨානො වා, දිට්ඨිවිප්පසුත්තලොභපදට්ඨානො උම්මාදො වියාති දට්ඨබ්බො. පජ්ඣාති තස්ස සබ්බස්සපි අත්තුක්කංසනපරවම්භනනිමිත්තතා, ගරුට්ඨානියෙසු අභිවාදනපච්චුපට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමිච්ඡිකම්මාදීනං අකරණ කාරණතා, ජාතිමදපුරිසමදාදිභාවෙන පමාදාපත්තිහෙතුභාවොති එවමාදිහෙදං ආදීනවං තප්පටිපක්ඛතො නිරතිමානතාය ආනිසංසඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා රාජසහං අනුප්පත්තො වණ්ඩාලො විය සබ්බමාරිසු නිවචිත්තනං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පුබ්බභාගෙ තදඛිගාදිවසෙන තං පජ්ඣන්තා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අනාගාමිමග්ගෙන සමුච්ඡින්නද්වාති අත්ථො. අනාගාමිමග්ගවජ්ඣො එව හි මානො ඉධාධිජ්ජෙතො. මත්තාසෙති ජාතිමදපුරිසමදාදිවසෙන මානෙන පමාදාපත්තිහෙතුභූතෙන මත්තා අත්තානං පග්ගහෙත්වා වරන්තා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉමෙසු පන පටිපාටියා ඡසු සුත්තෙසු ගාථාසු වා අනාගාමිඵලං පාපෙත්වා දෙසනා නිට්ඨාපිතා. තත්ථ යෙ ඉමෙ අවිභා අතප්පා සුදස්සා සුදස්සි අකනිට්ඨාති උපපත්තිභවවසෙන පඤ්ච අනාගාමිනො, තෙසු අවිභෙසු උපපන්නා අවිභා නාම. තෙ අත්තරාපරිනිබ්බායී, උපභව්වපරිනිබ්බායී, අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායී, සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායී, උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමිති පඤ්චවිධා, තථා අතප්පා, සුදස්සා, සුදස්සිනො. අකනිට්ඨෙසු පන උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමි පරිභායති.

තත්ථ යො අවිභාදීසු උප්පජ්ජිත්වා ආයුච්චමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා
 අරහත්තප්පත්තියා කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායති, අයං අන්තරාපරිනිබ්බායී
 නාම. යො පන අවිභාදීසු ආදිතො පඤ්චකප්පසතාදිහෙදං ආයුච්චමජ්ඣං
 අතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උපහව්වපරිනිබ්බායී නාම. යො අසඬබාරෙන
 අධිමත්තප්පයොගං අකත්වා අප්පදුක්ඛෙන අකසිරෙන පරිනිබ්බායති, අයං
 අසඬබාරපරිනිබ්බායී නාම. යො පන සසඬබාරෙන අධිමත්තප්පයොගං කත්වා
 දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන කසිරෙන පරිනිබ්බායති, අයං සසඬබාරපරිනිබ්බායී නාම.
 ඉතරො පන අවිභාදීසු උද්ධංවාහිතභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං, වට්ටසොතං,
 මග්ගසොතමෙව වාති උද්ධංසොතො. අවිභාදීසු උප්පජ්ජිත්වා අරහත්තං පත්තුං
 අසක්කොත්තො තත්ථ තත්ථ යාවතායුකං යත්වා පටිසන්ධිග්ගභණුවසෙන
 අකනිට්ඨං ගච්ඡතීති අකනිට්ඨගාමී.

එත්ථ ව උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී, උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී, න
 උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී, න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමීති චතුක්කං
 වෙදිතබ්බං. කථං? යො අවිභතො පටියාය චත්තාරො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා
 අකනිට්ඨං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො
 පන හෙට්ඨා තයො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා සුදස්සීදෙවලොකෙ යත්වා
 පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාම. යො ඉතො
 අකනිට්ඨමෙව ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම.
 යො පන හෙට්ඨා චතුසු දෙවලොකෙසු තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, අයං න
 උද්ධංසොතො, න අකනිට්ඨගාමී නාමාති.

තත්ථ අවිභෙසු උප්පජ්ජිත්වා කප්පසතො උද්ධං පරිනිබ්බායිකො, ද්වින්නං
 කප්පසතානං මත්ථකෙ පරිනිබ්බායිකො, පඤ්චකප්පසතෙ අසම්පත්තෙ
 පරිනිබ්බායිකොති තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො. චුත්තඤ්ඤෙන “උපපන්නං වා
 සමනන්තරා අප්පත්තං වා වෙමජ්ඣ”න්ති (පු. ප. 36). වා-සද්දෙන හි
 පත්තමත්තොපි සඬගහිතොති. එවං තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො
 උපහව්වපරිනිබ්බායී එකො උද්ධංසොතො. තෙසු අසඬබාරපරිනිබ්බායිනො පඤ්ච,
 සසඬබාරපරිනිබ්බායිනො පඤ්චාති දස භොන්ති. තථා අතප්පාසුදස්සාසුදස්සීසුති
 චත්තාරො දසකා චත්තාරීසං අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතස්ස අභාවතො තයො
 අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහව්වපරිනිබ්බායීති අසඬබාරපරිනිබ්බායිනො
 චත්තාරො, සසඬබාරපරිනිබ්බායිනො චත්තාරොති අට්ඨ, එවමෙන අට්ඨචත්තාරීසං
 අනාගාමිනො. තෙ සබ්බෙපි ඉමෙසු සුත්තෙසු අවිසෙසවචනෙන ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සබ්බපරිඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ සබ්බන්ති අනවසෙසං. අනවසෙසවාචකො හි අයං සබ්බ-සද්දො.
 සො යෙන යෙන සම්බන්ධං ගච්ඡති, තස්ස තස්ස අනවසෙසතං දීපෙති; යථා “සබ්බං

රූපං, සබ්බං වෙදනා, සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසු” ති. සො පනායං සබ්බ-සද්දො සප්පදෙසනිප්පදෙසවිසයනාය දුට්ඨො. තථා හෙස සබ්බසබ්බං, පදෙසසබ්බං, ආයතනසබ්බං, සක්කායසබ්බන්ති චතුසු විසයෙසු දිට්ඨිප්පයොගො. තත්ථ “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාඨමාගච්ඡන්ති” තිආදීසු (චූළනි. මොසරාජමාණවජ්ජවිජානිද්දෙස 85) සබ්බසබ්බස්මිං ආගතො. “සබ්බෙසං වො, සාරිපුත්තා, සුභාසිතං පරියායෙනා” තිආදීසු (ම. නි. 1.345) පදෙසසබ්බස්මිං. “සබ්බං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි, චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්ච...පෙ..... මනඤ්චෙව ධම්මෙ වා” ති (සං. නි. 4.23-25) එත්ථ ආයතනසබ්බස්මිං. “සබ්බධම්මමුලපරියායං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි” තිආදීසු (ම. නි. 1.1) සක්කායසබ්බස්මිං. තත්ථ සබ්බසබ්බස්මිං ආගතො නිප්පදෙසවිසයො, ඉතරෙසු තීසුපි ආගතො සප්පදෙසවිසයො. ඉධ පන සක්කායසබ්බස්මිං වෙදිතබ්බො. විපස්සනාය ආරම්මණභූතා තෙභූමකධම්මා හි ඉධ “සබ්බ” න්ති අනවසෙසතො ගහිතා.

අනභිජානන්ති “ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ අකුසලා, ඉමෙ සාවජ්ජා, ඉමෙ අනවජ්ජා” තිආදීනා “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, ඉමානි ද්වාදසායතනානි, ඉමා අට්ඨාරස ධාතුයො, ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, අයං දුක්ඛසමුදයො අරියසච්ච” න්ති ච ආදීනා සබ්බෙ අභිඤ්ඤෙයො ධම්මෙ අවිපරීතසභාවතො අනභිජානන්තො අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන න ජානන්තො. අපරිජානන්ති න පරිජානන්තො. යො හි සබ්බං තෙභූමකධම්මජාතං පරිජානාති, සො තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති – ඤාතපරිඤ්ඤාය, තීරණපරිඤ්ඤාය, පභානපරිඤ්ඤාය. තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බං තෙභූමකං නාමරූපං – “ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො හියොයා. ඉදං නාමං, එත්තකං නාමං, න ඉතො හියොයා” ති භූතප්පසාදාදිප්පහෙදං රූපං, එස්සාදිප්පහෙදං නාමඤ්ච, ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානතො වචන්ථපෙති. තස්ස අවිජ්ජාදිකඤ්ච පච්චයං පරිග්ගණහාති. අයං ඤාතපරිඤ්ඤා. කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා තං සබ්බං තීරෙති අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතොති ද්වාචත්තාලියාය ආකාරෙහි. අයං තීරණපරිඤ්ඤා. කතමා පභානපරිඤ්ඤා? එවං තීරයිත්වා අග්ගමග්ගෙන සබ්බස්මිං ඡන්දරාගං පජහති. අයං පභානපරිඤ්ඤා.

දිට්ඨිවිසුද්ධිකඩ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියොපි ඤාතපරිඤ්ඤා.
මග්ගාමග්ගපටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධියො
කලාපසම්මසනාදිඅනුලොමපරියොසානා වා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා. අරියමග්ගෙන පජහනං පභානපරිඤ්ඤා. යො සබ්බං පරිජානාති, සො ඉමාහි තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති. ඉධ පන විරාගප්පහානානං පටික්ඛෙපවසෙන විසුං ගහිතත්තා ඤාතපරිඤ්ඤාය තීරණපරිඤ්ඤාය ච වසෙන පරිජානනා වෙදිතබ්බො. යො පනෙවං න පරිජානාති, තං සන්ධාය චුත්තං “අපරිජාන” න්ති.

තත්ථ චිත්තං අවිරාජයන්ති තස්මිං අභිඤ්ඤෙයොවිසෙසෙ පරිඤ්ඤෙයො අත්තතො චිත්තසන්තානං න විරාජයං, න විරජ්ජන්තො; යථා තත්ථ රාගො න භොති, එවං විරාගානුපස්සනං න උප්පාදෙන්තොති අත්ථො. අප්පජහන්ති

විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය තත්ථ පභාතබ්බයුත්තකං කිලෙසවට්ටං
අනවසෙසතො න පජහන්තො. යථා වෙතං, එවං අභිජානනාදයොපි
මිස්සකමග්ගවසෙන වෙදිතබ්බා. පුබ්බභාගෙ හි නානාවිත්තවසෙන
ඤාතතීරණපභානපරිඤ්ඤාහි කමෙන අභිජානනාදීනි සම්පාදෙන්වා මග්ගකාලෙ
එකක්ඛණෙනෙව කිච්චවසෙන තං සබ්බං නිජ්ජාදෙන්තං එකමෙව ඤාණං
පවත්තති. අභබ්බො දුක්ඛක්ඛයායාති නිබ්බානාය සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස
බෙපනාය න භබ්බො, නාලං න සමත්ථොති අත්ථො.

සබ්බඤ්ච බොති එත්ථ ව-සද්දො ඛාතිරෙකෙ, බො-සද්දො අවධාරණෙ.
තදුභයෙන අභිජානනාදිතො ලද්ධබ්බං විසෙසං දුක්ඛක්ඛයස්ස ව එකන්තකාරණං
දීපෙති. අභිජානනාදීසු යං වත්තබ්බං, තං චුත්තමෙව. තත්ථ පන පටික්ඛෙපවසෙන
චුත්තං, ඉධ විධානවසෙන වෙදිතබ්බං. අයමෙව විසෙසො. අපිව අභිජානන්ති
උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකසඬ්ඛාතං සක්කායසබ්බං සරූපතො පච්චයතො ව
ඤාණස්ස අභිමුඛිකරණවසෙන අභිජානන්තො හුත්වා අභාවාකාරාදිපරිග්ගහෙන තං
අනිච්චාදිලක්ඛණෙහි පරිච්ඡිජ්ජමානවසෙන පරිජානන්තො. විරාජයන්ති
සම්මදෙවස්ස අනිච්චතාදිඅවබෝධෙන
උජ්ජන්තභයාදීනවනිබ්බිදාදිඤ්ඤාණානුභාවෙන අත්තතො චිත්තං විරත්තං
කරොන්තො තත්ථ අණුමත්තමිපි රාගං අනුප්පාදෙන්තො. පජහන්ති
චුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය සමුදයපක්ඛියං කිලෙසවට්ටං
පජහන්තො සමුච්ඡින්නෙන්තො. භබ්බො දුක්ඛක්ඛයායාති එවං
කිලෙසමලජ්ජහානෙනෙව සබ්බස්ස කම්මවට්ටස්ස පරික්ඛිණත්තා
අනවසෙසවිපාකවට්ටබෙපනාය සකලසංසාරවට්ටදුක්ඛපරික්ඛයභූතාය වා
අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා භබ්බො එකන්තෙනෙනං පාපුණිතුන්ති එවමෙත්ථ
අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යො සබ්බං සබ්බතො ඤාත්වාති යො යුත්තයොගො ආරද්ධවිපස්සකො සබ්බං
තෙභූමකධම්මජාතං සබ්බතො සබ්බභාගෙන කුසලාදික්ඛන්ධාදිවිභාගතො
දුක්ඛාදිපිළනාදිවිභාගතො ව. අථ වා සබ්බතොති සබ්බස්මා
කක්ඛළුප්පනාදිලක්ඛණාදිතො අනිච්චාදිතො වාති සබ්බාකාරතො ජාතිත්වා
විපස්සනාපුබ්බඬ්ඛගමෙන මග්ගඤ්ඤාණෙන පටිච්ඡික්ඛිත්වා, විපස්සනාඤ්ඤාණෙනෙව වා
ජානනහෙතු. සබ්බත්ථෙසු න රජ්ජතීති සබ්බෙසු අතීතාදිවසෙන
අනෙකහෙදහින්තෙසු සක්කායධම්මෙසු න රජ්ජති, අරියමග්ගාධිගමෙන රාගං න
ජනෙති. ඉමිනාස්ස තණ්හාගාහස්ස අභාවං දස්සෙන්තො තං නිමිත්තත්තා
දිට්ඨමානග්ගාහානං “එතං මම එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා” ති ඉමස්ස
මිච්ඡාගාහත්තයස්සපි අභාවං දස්සෙති. ස වෙති එත්ථ ස-ඉති නිපාතමත්තං. වෙ-ති
ඛාත්තං, එකංසෙනාති වා එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො. සබ්බපරිඤ්ඤාති
සබ්බපරිජානනතො, යථාචුත්තස්ස සබ්බස්ස අභිසමයවසෙන පරිජානනතො. සොති
යථාචුත්තො යොගාවචරො, අරියො එව වා. සබ්බදුක්ඛමුපවිචගාති සබ්බං
වට්ටදුක්ඛං අවිචගා අතික්කමි, සමතික්කමිති අත්ථො.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මානපරිඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ අපුබ්බං නත්ථී, කෙවලං මානවසෙන දෙසනා පවත්තා. ගාථාසු පන මානුපෙතා අයං පජාති කම්මකිලෙසෙහි පජායතීති පජාති ලද්ධනාමා ඉමෙ සත්තා මඤ්ඤාලක්ඛණෙන මානෙන උපෙතා උපගතා. මානගන්ථා භවෙ රතාති කිම්කීටපට්ඨගාදිඅත්තභාවෙපි මානෙන ගන්ථිතා මානසංයොජනෙන සංයුත්තා. තතො එව දීඝරත්තං පරිභාවිතාහංකාරවසෙන “එතං මමා”ති සඬ්ඛාරෙසු අජිකොසානබහුලත්තා තත්ථ නිව්වසුඛඅත්තාදිවිපල්ලාසවසෙන ව කාමාදිභවෙ රතා. මානං අපරිජානන්තාති මානං තීහි පරිඤ්ඤාහි න පරිජානන්තා. අරහත්තමග්ගඤාණෙන වා අනතික්කමන්තා, “මානං අපරිඤ්ඤායා”ති කෙච් පයන්ති. ආගන්තාරො පුනඛිභවන්ති පුන ආයාතිං උපපත්තිභවං. පුනස්පුනං භවනතො වා පුනඛිභවසඬ්ඛාතං සංසාරං අපරාපරං පරිවත්තනවසෙන ගන්තාරො උපගන්තාරො භොන්ති, භවතො න පරිමුච්චන්තිති අත්ථො. යෙ ව මානං පහන්ත්වාන, විමුක්තා මානසඬ්ඛයෙති යෙ පන අරහත්තමග්ගෙන සඬ්ඛයො මානං පජහින්වා මානස්ස අච්චන්තසඬ්ඛයභූතෙ අරහත්තඵලෙ නිබ්බානෙ වා තදෙකට්ඨසඬ්ඛකිලෙසවිමුක්තියා විමුක්තා සුට්ඨ මුත්තා. තෙ මානගන්ථාහිභූතො, සබ්බදුක්ඛමුපච්චගුන්ති තෙ පරික්ඛිණභවසංයොජනා අරහන්තො සඬ්ඛයො මානගන්ථං මානසංයොජනං සමුච්ඡෙදජ්ජහානෙන අභිභවින්වා යීතා, අනවසෙසං වට්ටදුක්ඛං අතික්කමීයුති අත්ථො. එවමෙනස්මිං සත්තමසුත්තෙ ව අරහත්තං කථිතන්ති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ලොභදොසපරිඤ්ඤාසුත්තද්වයවණ්ණනා

9-10. නවමදසමෙසු අපුබ්බං නත්ථී. දෙසනාවිලාසවසෙන තථා බුජ්ඣනකානං වෙනෙය්‍යානං අජිකොසයවසෙන වා තථා දෙසිතානීති දට්ඨබ්බං.

නවමදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1-3. මොහපරිඤ්ඤාදිසුත්තවණ්ණනා

11-13. දුතියවග්ගෙපි පයමාදීනි තීණි සුත්තානි චුත්තනායානෙව, තථා දෙසනාකාරණමිපි චුත්තමෙව.

4. අවිජ්ජානීවරණසුත්තවණ්ණනා

14. වතුත්තං - “අහං, භික්ඛවෙ” තිආදීප්ප න-කාරො පටිසෙධන්තො. අහන්ති හගවා අත්තානං නිද්දිසති. අඤ්ඤන්ති ඉදානි වත්තබ්බඅවිජ්ජානීවරණතො අඤ්ඤං. එකනීවරණමිති එකනීවරණධම්මිති. සමනුපස්සාමීති ද්වෙ සමනුපස්සනා - දිට්ඨිසමනුපස්සනා ව ඤාණසමනුපස්සනා ව. තත්ථ “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති” තිආදිනා (අ. නි. 4.200; පටි. ම. 1.130) ආගතා අයං දිට්ඨිසමනුපස්සනා නාම. “අනිච්චතො සමනුපස්සති, නො නිච්චතො” තිආදිනා (පටි. ම. 3.35) පන ආගතා අයං ඤාණසමනුපස්සනා නාම. ඉධාපි ඤාණසමනුපස්සනාව අධිජ්ජෙතා. “සමනුපස්සාමී” ති ව පදස්ස න-කාරෙන සම්බන්ධො. ඉදං වුත්තං හොති - “අහං, භික්ඛවෙ, සබ්බඤ්ඤාඤාණසංඛාතෙන සමන්තවක්ඛුනා සබ්බධම්මෙ හත්ථාමලකං විය ඔලොකෙන්තොපි අඤ්ඤං එකනීවරණමිති න සමනුපස්සාමී” ති.

යෙන නීවරණෙන නිවුතා පජා දීඝරත්තං සන්ධාවන්ති සංසරන්තීති යෙන නීවරණකසභාවත්තා නීවරණෙන ධම්මසභාවං ජාතිතුං පස්සිතුං පටිච්ඡක්ඛිතුං අදත්වා ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා යානෙන අන්ධකාරෙන නිවුතා සත්තා අනාදිමතසංසාරෙ අපරිමාණෙ කජ්ජෙ මහන්තෙසු වෙව බුද්දකෙසු ව හවාදීප්ප අපරාපරුජ්ජත්තිවසෙන සබ්බතො ධාවන්ති වෙව සංසරන්ති, ව. ආරම්මණන්තරසඬකමනවසෙන වා සන්ධාවනං, හවන්තරසඬකමනවසෙන සංසරණං. කිලෙසානං බලවහාවෙන වා සන්ධාවනං, දුබ්බලහාවෙන සංසරණං. බණ්කමරණවසෙන වා එකජාතියං සන්ධාවනං, වොහාරමරණවසෙන අනෙකාසු ජාතීසු සංසරණං. විත්තවසෙන වා සන්ධාවනං, “විත්තමස්ස විධාවතී” ති හි වුත්තං, කම්මවසෙන සංසරණං. එවං සන්ධාවනසංසරණානං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

යථාසිදන්ති යථා ඉදං. ය-කාරො පදසන්ධිකරො, සන්ධිවසෙන රස්සත්තං. අවිජ්ජානීවරණන්ති එත්ථ පුරෙතුං අයුත්තට්ඨෙන කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම, අලද්ධබ්බන්ති අත්තො. තං අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජා. විපරීතතො කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම, තං වින්දියං න වින්දතීති අවිජ්ජා. බන්ධානං රාසට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතුනං සුඤ්ඤට්ඨං, ඉන්ද්‍රියානං ආධිපතෙය්‍යට්ඨං, සච්චානං තථට්ඨං. දුක්ඛාදීනං පිළනාදිවසෙන වුත්තං වතුබ්බිධං අත්ථං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. අන්තරිතෙ සංසාරෙ සත්තෙ ජවාපෙතීති වා අවිජ්ජා, පරමත්ථතො වා අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති පවත්තති, විජ්ජමානෙසු බන්ධාදීසු න ජවති, න පවත්තතීති අවිජ්ජා. අපිච්චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං වත්ථාරම්මණානං පටිච්චසමුප්පාදපටිච්චසමුප්පන්තානඤ්ඤව ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා. අවිජ්ජාව නීවරණන්ති අවිජ්ජානීවරණං.

අවිජ්ජානීවරණෙන හි, භික්ඛවෙ, නිවුතා පජා දීඝරත්තං සන්ධාවන්ති සංසරන්තීති ඉදං පුරිමස්සෙව දළ්භිකරණත්ථං වුත්තං. පුරිමං වා - “යථාසිදං, භික්ඛවෙ, අවිජ්ජානීවරණ” ත්ති එවං ඔපම්මදස්සනවසෙන වුත්තං, ඉදං නීවරණානුභාවදස්සනවසෙන. කස්මා පනෙත්ථ අවිජ්ජාව එවං වුත්තා, න අඤ්ඤෙ

ධම්මාති? ආදීනවපට්ඨිඡාදනෙන කාමච්ඡන්දාදීනං විසෙසජ්ජවිවයභාවතො. තථා හි තාය පට්ඨිඡාදිතාදීනවෙ විසයෙ කාමච්ඡන්දාදයො පවත්තන්ති.

නත්ථඤ්ඤාති ආදිකා ගාථා වුත්තස්ස අවුත්තස්ස ච අත්ථස්ස සඨගණ්හනවසෙන භාසිතා. තත්ථ නිවුතාති නිවාරිතා පලිගුණධීතා, පට්ඨිඡාදිතාති අත්ථො. අභොරත්තන්ති දිවා වෙව රත්තිඤ්ච, සබ්බකාලන්ති වුත්තං හොති. යථා මොහෙන ආවුතාති යෙන පකාරෙන අවිජ්ජානීවරණසඬ්ඛාතෙන මොහෙන ආවුතා පට්ඨිඡාදිතා සුච්ඤ්ඤායාමිපි අජානන්තියො පජා සංසාරෙ සංසරන්ති, තථාරූපො අඤ්ඤො එකධම්මොපි එකනීවරණමිපි නත්ථීති යොජෙතබ්බං. යෙ ච මොහං පහන්ත්වාන, තමොබන්ධං පදාලයුන්ති යෙ පන අරියසාවකා පුබ්බභාගෙ තදඬිගාදිජ්ජභානවසෙන, හෙට්ඨිමග්ගෙහි වා තංතංග්ගවජ්ඣං මොහං පජහිත්වා අග්ගමග්ගෙන වජිරූපමඤ්ඤාණෙන මොහසඬ්ඛාතමෙව තමොරාසිං පදාලයිංසු, අනවසෙසතො සමුච්ඡින්නදිංසු. න තෙ පුන සංසරන්තීති තෙ අරහන්තො –

“බන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
අබ්බොච්ඡින්නං චත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චති” ති. –

එවං වුත්තෙ ඉමස්මිං සංසාරෙ න සංසරන්ති න පරිබ්භමන්ති. කිං කාරණා? හෙතු තෙසං න විජ්ජති, යස්මා සංසාරස්ස හෙතු මූලකාරණං අවිජ්ජා, සා තෙසං න විජ්ජති, සබ්බසො නත්ථි සමුච්ඡින්නත්තාති.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ධ්වනිභාසංයොජනසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ යස්ස විජ්ජති, තං පුග්ගලං දුක්ඛෙහි, කම්මං වා විපාකෙහි, භවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙ වා භවන්තරාදීහි සංයොජෙතීති සංයොජනං. තණ්හායනට්ඨෙන තණ්හා, තසති සයං පරිතසති, තසන්ති වා එතායාති තණ්හා. සඤ්ඤුත්තාති චක්ඛාදීසු අභිනිවෙසවත්ථුසු බද්ධා. සෙසං වුත්තනයමෙව. කාමඤ්චෙත්ථ අවිජ්ජායපි සංයොජනභාවො තණ්හාය ච නීවරණභාවො අත්ථියෙව, තථාපි අවිජ්ජාය පට්ඨිඡාදිතාදීනවෙහි භවෙහි තණ්හා සත්තෙ සංයොජෙතීති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං පුරිමසුත්තෙ අවිජ්ජා නීවරණභාවෙන, ඉධ ච තණ්හා සංයොජනභාවෙනෙව වුත්තා. කිඤ්ච නීවරණසංයොජනජ්ජධානස්ස දස්සනත්ථං. යථා හි නීවරණභාවෙන අවිජ්ජා සංකිලෙසධම්මානං පධානභූතා පුබ්බඬිගමා ච, එවං සංයොජනභාවෙන තෙසං තණ්හාති තදධීනජ්ජධානභාවං දස්සෙතුං සුත්තද්වයෙ එවමෙනෙ ධම්මා වුත්තා. අපිච විසෙසෙන අවිජ්ජා නිබ්බානසුඛං නිවාරෙතීති “නීවරණ”න්ති වුත්තා, තණ්හා සංසාරදුක්ඛෙන සත්තෙ සංයොජෙතීති “සංයොජන”න්ති.

දස්සනගමනන්තරායකරණතො වා විජ්ජාවරණවිපක්ඛතො ද්වයං ද්විධා වුත්තං. විජ්ජාය හි උජුච්චවනිකභූතා අවිජ්ජා නිබ්බානදස්සනස්ස අවිපරිතදස්සනස්ස ච

විසේසයෙන් අන්තරායකරා, වරණධම්මානං උපුට්ඨපච්චිකභූතා තණ්හා ගමනස්ස සම්මාපටිපත්තියා අන්තරායකරාති; එවමයං අවිජ්ජාය නිවුනො අන්ධිකතො තණ්හාය සංවුනො ඛද්ධො අස්සුතවා පුපුඡ්ජනො අන්ධො විය ඛද්ධො මහාකන්තාරං, සංසාරකන්තාරං නාතිවත්තති.

අනත්ථුප්පත්තිහෙතුද්වයදස්සනත්ථම්මි ද්වයං ද්විධා වුත්තං. අවිජ්ජාගතො හි පුග්ගලො බාලභාවෙන අත්ථං පරිභාපෙති, අනත්ථඤ්ච අත්තනො කරොති, අකුසලො විය ආතුරො අසප්පායකිරියාය. ජානන්තොපි බාලො බාලභාවෙන අත්ථං පරිභාපෙති, අනත්ථඤ්ච කරොති ජානන්තො විය රොගී අසප්පායසෙවි. මක්කටාලෙපොපමසුත්තං චෙතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

පටිච්චසමුප්පාදස්ස මූලකාරණදස්සනත්ථම්මපෙත්ථ ද්වයං ද්විධා වුත්තං. විසේසෙන හි සම්මොහස්ස බලවභාවතො අවිජ්ජාබ්බත්තං අතීනො අද්ධා, පත්ථනාය බලවභාවතො තණ්හාබ්බත්තං අනාගතො අද්ධා. තථා හි බාලජනො සම්මොහබහුලො අතීතමනුසොවති, තස්ස අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරාති සබ්බං නෙතබ්බං. පත්ථනාබහුලො අනාගතං පජ්ජෙති, තස්ස තණ්හාපච්චයා උපාදානන්තිආදි සබ්බං නෙතබ්බං. තෙනෙව තාසං පුබ්බන්තාහරණෙන අපරන්තපටිසන්ධානෙන චස්ස යථාක්කමං මූලකාරණො දස්සිතාති වෙදිතබ්බන්ති.

ගාථාසු තණ්හාදුතියොති තණ්හාසභායො. තණ්හා හි නිරුද්ධකකන්තාරො මරීචිකාය උදකසඤ්ඤා විය පිපාසාහිභූතං අප්පටිකාරදුක්ඛාහිභූතම්මි සත්තං. අස්සාදසන්දස්සනවසෙන සභායකිච්චං කරොන්ති හවාදිසු අනිබ්බන්දං කත්වා පරිබහමාපෙති, තස්මා තණ්හා පුරිසස්ස ‘දුතියා’ති වුත්තා. නනු ච අඤ්ඤාපි කිලෙසාදයො හවාහිතිබ්බත්තියා පච්චයාව? සච්චමෙතං, න පන තථා විසේසප්පච්චයො යථා තණ්හා. තථා හි සා කුසලෙහි විනා අකුසලෙහි, කාමාවචරාදිකුසලෙහි ච විනා රූපාවචරාදිකුසලෙහි හවතිබ්බත්තියා විසේසප්පච්චයො, යතො සමුදයසච්චන්ති වුච්චති. ඉත්ථභාවඤ්ඤාභාවන්ති ඉත්ථභාවො ච අඤ්ඤාභාවො ච ඉත්ථභාවඤ්ඤාභාවො. සො එතස්ස අත්ථිති ඉත්ථභාවඤ්ඤාභාවො සංසාරො, තං තත්ථ ඉත්ථභාවො මනුස්සත්තං, අඤ්ඤාභාවො තතො අවසිට්ඨසත්තවාසා. ඉත්ථභාවො වා තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්තො අත්තභාවො, අඤ්ඤාභාවො අනාගතත්තභාවො. එවරූපො වා අඤ්ඤාපි අත්තභාවො ඉත්ථභාවො, න එවරූපො අඤ්ඤාභාවො. තං ඉත්ථභාවඤ්ඤාභාවං සංසාරං බන්ධධාතුආයතනපටිපාටිං නාතිවත්තති, න අතික්කමති.

එතමාදීනවං ඤත්වා, තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවන්ති එතං සකලවට්ඨුක්ඛස්ස සම්භවං සමුදයං තණ්හං ආදීනවං ආදීනවතො ඤත්වාති අත්ථො. අථ වා එතමාදීනවං ඤත්වාති එතං යථාවුත්තං සංසාරනාතිවත්තනං ආදීනවං දොසං ඤත්වා. තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවන්ති තණ්හඤ්ච වුත්තනයෙන වට්ඨුක්ඛස්ස පධානකාරණන්ති ඤත්වා. චිතතණ්හො අනාදානො, සතො හික්ඛු, පරිබ්බපෙති එවං තිහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා තණ්හං

විගමෙන්තො අග්ගමග්ගෙන සබ්බසො චිත්තණ්භො විගතතණ්භො, තතො එව චතුසු උපාදානෙසු කස්සපිපි අභාවෙන ආයතිං පටිසන්ධිසඬ්ඛාතස්ස වා ආදානස්ස අභාවෙන අනාදානො, සතිවෙසුල්ලප්පත්තියා සබ්බත්ථ සතොකාරිතාය සතො භින්නකිලෙසො භික්ඛු පරිබ්බපෙ වරෙය්‍ය, ඛන්ධපරිනිබ්බානෙන වා සඬ්ඛාරප්පවත්තීතො අපගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පඨමසෙබ්බසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙය්‍ය සෙබ්බසාති එත්ථ කෙනට්ඨෙන සෙබ්බො? සෙක්ඛධම්මපටිලාභනො සෙබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“කිත්තාවතා නු බො, භන්තෙ, සෙබ්බො හොතීති? ඉධ, භික්ඛු, සෙබ්බාය සම්මාදිට්ඨියා සමන්තාගතො හොති...පෙ.... සෙබ්බෙන සම්මාසමාධිනා සමන්තාගතො හොති. එත්තාවතා බො, භික්ඛු, සෙබ්බො හොතී”ති (සං. නි. 5.13).

අපිව සික්ඛතීති සෙබ්බො. චුත්තම්පි වෙනං –

“සික්ඛතීති බො, භික්ඛු, තස්මා සෙබ්බොති චුච්චති. කිඤ්ච සික්ඛති? අධිසීලම්පි සික්ඛති, අධිචිත්තම්පි සික්ඛති, අධිපඤ්ඤම්පි සික්ඛති. සික්ඛතීති බො, භික්ඛු, තස්මා සෙබ්බොති චුච්චතී”ති (අ. නි. 3.86).

යොපි කල්‍යාණපුපුඡ්ඡන්තො අනුලොමප්පටිපදාය පරිපූරකාරී සීලසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො හොජනෙ මත්තඤ්ඤ ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො පුබ්බරත්තාපරරත්තං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො විහරති – “අජ්ජ වා ස්වෙ වා අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඵලං අධිගමීස්සාමී”ති, සොපි චුච්චති සික්ඛතීති සෙබ්බොති. ඉමස්මිං අත්ථෙ න පටිච්ඡ්ඤාත්තොව සෙබ්බො අධිප්පෙනො, අථ බො කල්‍යාණපුපුඡ්ඡන්තොපි. අප්පත්තං මානසං එතෙනාති අප්පත්තමානසො. මානසන්ති “අන්තලික්ඛවරො පාසො, ය්වායං වරති මානසො”ති (සං. නි. 1.151; මහාව. 33) එත්ථ රාගො මානසන්ති චුත්තො. “චිත්තං මනො මානස”න්ති (ධ. ස. 63, 65) එත්ථ චිත්තං. “අප්පත්තමානසො සෙබ්බො, කාලං කයිරා ජනෙ සුතා”ති (සං. නි. 1.159) එත්ථ අරහත්තං. ඉධාපි අරහත්තමෙව අධිප්පෙනං. තෙන අප්පත්තඅරහත්තස්සාති චුත්තං හොති.

අනුත්තරන්ති සෙට්ඨං, අසද්දිසන්ති අත්ථො. චතුභි යොගෙහි බ්බමං අනුපද්දන්ති යොගක්ඛෙමං, අරහත්තමෙව අධිප්පෙනං. පත්ථයමානස්සාති ද්වෙ පත්ථනා තණ්හාපත්ථනා, කුසලච්ඡන්දපත්ථනා ව. “පත්ථයමානස්ස හි ජජ්ජිතාති, පවෙධිතං වාපි පකජ්ජිතෙසු”ති (සු. නි. 908; මහානි. 137) එත්ථ තණ්හාපත්ථනා.

“ඡින්නං පාපිමනො සොතං, විද්ධස්සං විනළිකතං;
පාමොජ්ජබ්බලා හොථ, බෙමං පත්ථෙථ භික්ඛවො”ති. (ම. නි. 1.352);

එත්ථ කත්තුකමාසතාකුසලච්ඡන්දපත්ථනා, අයමෙව ඉධාධිජ්ජෙතා. තෙන පත්ථයමානස්සාති තං යොගක්ඛෙමං ගන්තුකාමස්ස තත්තින්නස්ස තප්පොණස්ස තප්පබ්භාරස්සාති අත්ථො. විහරතොති එකං ඉරියාපථදුක්ඛං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්නදිත්වා අපරිපතන්නං අත්තභාවං භරතො. අථ වා “සබ්බෙ සඬබ්බාරා අනිච්චාති අධිමුච්චන්තො සද්ධාය විහරති”තිආදිනා නිද්දෙසනායෙන චෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අජ්ඣත්තිකන්ති නියකජ්ඣත්තසඬබ්බාතෙ අජ්ඣත්තෙ භවං අජ්ඣත්තිකං. අඬගන්ති කාරණං. ඉති කරිත්වාති එවං කත්වා. න අඤ්ඤං එකඬගමිසි සමනුපස්සාමිති එත්ථ අයං සඬබ්බෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, අජ්ඣත්තං අත්තතො සන්නාතෙ සමුට්ඨිතං කාරණන්ති කත්වා අඤ්ඤං එකකාරණමිසි න සමනුපස්සාමි යං එවං බහුපකාරං, යථසිද්ධං යොනිසො මනසිකාරොති උපායමනසිකාරො, පථමනසිකාරො, අනිච්චාදීසු අනිච්චාදිනායෙනෙව මනසිකාරො, අනිච්චානුලොමිකෙන වා චිත්තස්ස ආවට්ඨනා අත්ථාවට්ඨනා ආහොගො සමන්තාහාරො මනසිකාරො. අයං යොනිසො මනසිකාරො.

ඉදානි යොනිසො මනසිකාරස්ස ආනුභාවං දස්සෙතුං “යොනිසො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මනසි කරොත්තො අකුසලං පජ්ඣති, කුසලං භාවෙති”ති චුත්තං. තත්ථ යොනිසො මනසි කරොත්තොති “ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, අයං දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චං, අයං දුක්ඛනිරොධො අරියසච්චං, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්ච”න්ති චතුසු අරියසච්චෙසු යොනිසො මනසිකාරං පවත්තෙත්තො.

තත්ත්වයං අත්ථවිභාවනා – යදිපි ඉදං සුත්තං අවිසෙසෙන සෙක්ඛපුග්ගලවසෙන ආගතං, චතුමග්ගසාධාරණවසෙන පන සඬබ්බෙපෙනෙව කම්මට්ඨානං කථයිස්සාම. යො චතුසච්චකම්මට්ඨානිකො යොගාවචරො “තණ්හාවජ්ජා තෙභුමකා බන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො, උභින්නං අප්පචත්ති නිරොධො, නිරොධසම්පාපකො මග්ගො”ති එවං පුබ්බෙ එව ආචරියසන්නිකෙ උග්ගහිතචතුසච්චකම්මට්ඨානො. සො අපරෙන සමයෙන විපස්සනාමග්ගං සමාරුළ්භො සමානො තෙභුමකෙ බන්ධෙ “ඉදං දුක්ඛ”න්ති යොනිසො මනසි කරොති, උපායෙන පථෙන සමන්තාහරති චෙව විපස්සති ව. විපස්සනා හි ඉධ මනසිකාරසීසෙන චුත්තා. යා පනායං තස්ස දුක්ඛස්ස සමුට්ඨාපිකා පුරිමභවිකා තණ්හා, අයං දුක්ඛසමුදයොති යොනිසො මනසි කරොති. යස්මා පන ඉදං දුක්ඛං, අයඤ්ච සමුදයො ඉදං යානං පත්වා නිරුජ්ඣන්ති න පවත්තන්ති, තස්මා යදිදං නිබ්බානං නාම, අයං දුක්ඛනිරොධොති යොනිසො මනසි කරොති. නිරොධසම්පාපකං අට්ඨංඝිකං මග්ගං, “අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා”ති යොනිසො මනසි කරොති, උපායෙන පථෙන සමන්තාහරති චෙව විපස්සති ව.

තත්ත්වයං උපායො – අභිනිවෙසො නාම බන්ධෙ හොති, න විචට්ඨෙ, තස්මා අයමත්ථො – “ඉමස්මිං කායෙ පථව්ඨාතු, ආපොධාතු”තිආදිනා (දී. නි. 2.378)

නයෙන චත්තාරි මහාභූතානි තදනුසාරෙන උපාදාරූපානි ච පරිග්ගහෙන්වා “අයං රූපක්ඛන්ධො”ති වචන්ථපෙනි. තං වචන්ථාපයතො උප්පන්නෙ තදාරම්මණෙ විත්තවෙනසිකධම්මෙ “ඉමෙ චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා”ති වචන්ථපෙනි. තතො “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛ”න්ති වචන්ථපෙනි. තෙ පන සඬ්ඛෙපතො නාමඤ්ච රූපඤ්චානි ද්වෙ භාගා භොන්ති. ඉදඤ්ච නාමරූපං සහෙතු සප්පච්චයං උප්පජ්ජති, තස්ස අයං අවිජ්ජාභවතණ්හාදිකො හෙතු, අයං ආභාරාදිකො පච්චයොති හෙතුප්පච්චයෙ වචන්ථපෙනි. සො තෙසං පච්චයානඤ්ච පච්චයුප්පන්නානඤ්ච යාථාචසරසලක්ඛණං වචන්ථපෙන්වා “ඉමෙ ධම්මා අභුන්වා භවන්ති, භුන්වා නිරුජ්ඣන්ති, තස්මා අනිච්චා”ති අනිච්චලක්ඛණං ආරොපෙනි, “උදයබ්බයපටිපිළිතත්තා දුක්ඛා”ති දුක්ඛලක්ඛණං ආරොපෙනි, “අවසචත්තනතො අනත්තා”ති අනත්තලක්ඛණං ආරොපෙනි.

එවං තිලක්ඛණානි ආරොපෙන්වා විපස්සන්තො උදයබ්බයඤාණුප්පත්තියා උප්පන්නෙ ඔභාසාදිකෙ විපස්සනුපක්කිලෙසෙ ‘අමග්ගො’ති උදයබ්බයඤාණමෙව “අරියමග්ගස්ස උපායභූතො පුබ්බභාගමග්ගො”ති මග්ගාමග්ගං වචන්ථපෙන්වා පුන උදයබ්බයඤාණං පටිපාටියා හඬගඤාණාදීනි ච උප්පාදෙන්තො සොතාපත්තිමග්ගාදයො පාපුණාති. තස්මිං ඛණෙ චත්තාරි සච්චානි එකප්පට්ඨෙධෙධෙනව පටිවිජ්ඣති, එකාභිසමයෙන අභිසමෙති. තත්ථ දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො, සමුදයං පභානප්පට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො සබ්බං අකුසලං පජහති, නිරොධං සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො මග්ගං භාවනාපට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො සබ්බං කුසලං භාවෙති. අරියමග්ගො හි නිප්පරියායතො කුච්ඡිතසලනාදිඅත්ථෙන කුසලො, තස්මිඤ්ච භාවිතෙ සබ්බෙපි කුසලා අනවජ්ජබොධිපක්ඛියධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ජන්තිති. එවං යොනිසො මනසි කරොන්තො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති. තථා හි චුත්තං – “ඉදං දුක්ඛන්ති යොනිසො මනසි කරොති, අයං දුක්ඛසමුදයොති යොනිසො මනසි කරොති”තිආදි (ම. නි. 1.21). අපරම්පි චුත්තං “යොනිසො මනසිකාරසම්පන්නස්සෙතං, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො පාටිකඬ්ඛං – අරියං අට්ඨඬ්ඛිකං මග්ගං භාවෙස්සති, අරියං අට්ඨඬ්ඛිකං මග්ගං බහුලිකරිස්සති”ති (සං. නි. 5.55).

යොනිසො මනසිකාරොති ගාථාය අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – සික්ඛති, සික්ඛාපදානි තස්ස අත්ථි, සික්ඛනසිලොති වා සෙබො. සංසාරෙ භයං ඉක්ඛන්ති භික්ඛු. තස්ස සෙබස්ස භික්ඛුනො උත්තමත්ථස්ස අරහත්තස්ස පත්තියා අධිගමාය යථා යොනිසො මනසිකාරො, එවං බහුකාරො බහුපකාරො අඤ්ඤො කොච්ච ධම්මො නත්ථි. කස්මා? යස්මා යොනිසො උපායෙන මනසිකාරං පුරක්ඛන්වා පදහං චතුබ්බිධසම්මප්පධානවසෙන පදහන්තො, බයං දුක්ඛස්ස පාපුණෙ සංකිලෙසවට්ඨදුක්ඛස්ස පරික්ඛයං පරියොසානං නිබ්බානං පාපුණෙ අධිගච්ඡෙය්‍යා, තස්මා යොනිසො මනසිකාරො බහුකාරොති.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුතියසෙබසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ බාහිරන්ති අජ්ඣන්තසන්තානනො බහි භවං. කල්‍යාණමිත්තතාති යස්ස සීලාදිගුණසම්පන්නො අසස්ස සාතා, හිතස්ස විධාතා සබ්බාකාරෙන උපකාරකො මිත්තො හොති, සො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තො, තස්ස භාවො කල්‍යාණමිත්තතා. තත්‍රායං කල්‍යාණමිත්තො පකතියා සද්ධාසම්පන්නො හොති සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො වාගසම්පන්නො වීරියසම්පන්නො සතිසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා සද්දහති තථාගතස්ස බොධිං, තෙන සම්මාසම්බොධිහෙතුභූතං සත්තෙසු හිතසුබ්බෙසිතං න පරිච්ඡති, සීලසම්පත්තියා සබ්බමචාරීතං පියො හොති ගරු ව භාවනීයො වොදකො පාපගරහී වත්තා වචනක්ඛමො, සුතසම්පත්තියා ඛන්ධායතනසච්චපරිච්චසමුප්පාදාදිකානං ගම්භීරානං කථානං කත්තා හොති, වාගසම්පත්තියා අජපිච්ඡො හොති සන්තුට්ඨො පච්චිත්තො අසංසට්ඨො, වීරියසම්පත්තියා අත්තනො පරෙසඤ්ච හිතජපට්ඨත්තියං ආරද්ධවීරියො හොති, සතිසම්පත්තියා උපට්ඨිතස්සති හොති පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්තාගතො විරකතම්පි විරභාසිතම්පි සරිතා අනුස්සරිතා, සමාධිසම්පත්තියා අවික්ඛිත්තො හොති සමාහිතො එකග්ගචිත්තො, පඤ්ඤාසම්පත්තියා අවිපරීතං පජානාති. සො සතියා කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසන්නො පඤ්ඤාය සත්තානං හිතසුඛං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිතා තත්ථ අඛ්‍යාග්ගචිත්තො හුත්වා වීරියෙන සත්තෙ අහිතනො නිසෙධෙත්වා එකන්තහිතෙ නියොජෙති. තෙනෙවාහ –

“පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ව වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො වාට්ඨානෙ නියොජකො” ති. (නෙත්ති.
113);

කල්‍යාණමිත්තො, හික්ඛවෙ, හික්ඛු අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙතීති කල්‍යාණමිත්තො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තං නිස්සාය කම්මස්සකතාඤ්ඤාණං උප්පාදෙති, උප්පන්නං සද්ධං ථාතිං කරොති, සද්ධාජාතො උපසඬකමති උපසඬකමිත්වා ධම්මං සුභාති. තං ධම්මං සුත්වා තථාගතෙ සද්ධං පටිලහති, තෙන සද්ධාපටිලාහෙන සරාවාසං පහාය පබ්බජ්ජං අනුතිට්ඨති, චතුපාරිසුද්ධිසීලං සම්පාදෙති, යථාබලං ධූතධම්මෙ සමාදාය වත්තති, දසකථාවත්ථුලාහී හොති, ආරද්ධවීරියො විහරති උපට්ඨිතස්සති සම්පජානො පුබ්බරත්තාපරරත්තං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො, නවිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගාධිගමෙන සබ්බං අකුසලං සමුච්ඡින්නති, සබ්බඤ්ච කුසලං භාවනාපාරිසුරිං ගමෙන්නො වඩ්ඪෙති. චූත්තඤ්ඤෙනං –

“කල්‍යාණමිත්තස්සෙනං, මෙසිය, හික්ඛුනො පාටිකඬ්ඛං
කල්‍යාණසභායස්ස කල්‍යාණසම්පවඩ්ඬකස්ස ‘යං සීලවා භවිස්සති,
පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරිස්සති ආචාරගොචරසම්පන්නො,
අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු, භයදස්සාවී සමාදාය සික්ඛිස්සති, සික්ඛාපදෙසු’.

“කල්‍යාණමිත්තස්සෙනං...පෙ.... කල්‍යාණසම්පවඨිකස්ස ‘යං යායං කථා අභිසල්ලෙඛිකා වෙනොව්වරණසප්පායා එකන්තනිබ්බදාය...පෙ.... නිබ්බානාය සංවත්තති. සෙය්‍යථිදං – අප්පිච්ඡකථා, සන්තුට්ඨිකථා, පට්ටෙකකථා, අසංසග්ගකථා, විරියාරම්භකථා, සීලකථා, සමාධිකථා...පෙ.... විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනකථා. එවරුපාය කථාය නිකාමලාභී භවිස්සති අකිච්ඡලාභී අකසිරලාභී’.

“කල්‍යාණමිත්තස්සෙනං ...පෙ.... කල්‍යාණසම්පවඨිකස්ස ‘යං ආරද්ධවිරියො විහරිස්සති අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය ථාමවා දළ්භපරක්කමො අනික්ඛිත්තධුරො කුසලෙසු ධම්මෙසු’.

“කල්‍යාණමිත්තස්සෙනං...පෙ.... කල්‍යාණසම්පවඨිකස්ස ‘යං පඤ්ඤවා භවිස්සති, උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය සමන්තාගතො අරියාය නිබ්බේධිකාය සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමිනියා’’ති (උදා. 31).

එවං සකලවට්ටදුක්ඛපරිමුච්චනනිමිත්තං කල්‍යාණමිත්තතාති වෙදිතබ්බං.
තෙනෙවාහ –

“මමඤ්භි, ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතිධම්මා සත්තා ජාතියා පරිමුච්චන්ති, ජරාධම්මා සත්තා ජරාය පරිමුච්චන්ති’’තිආදි (සං. නි. 1.129).

තෙන චුත්තං – “කල්‍යාණමිත්තො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අකුසලං පජ්භති, කුසලං භාවෙති’’ති.

ගාථාය සප්පතිස්සොති පතිස්සවසඬ්ඛාතෙන සහ පතිස්සෙනාති සප්පතිස්සො, කල්‍යාණමිත්තස්ස ඔවාදං සිරසා සම්පට්ච්ඡකො සුඛිබ්බොති අත්ථො. අථ වා භිතසුඛෙ පතිට්ඨාපතෙන පති ඉසෙතීති පතිස්සො, ඔවාදදායකො. ගරුආදරයොගෙන තෙන පතිස්සෙන සහ වත්තතීති සප්පතිස්සො, ගරුසු ගරුවිත්තිකාරබහුලො. සභාරවොති ඡබ්බිධෙනපි ගාරවෙන යුත්තො. කරං මිත්තානං වචනන්ති කල්‍යාණමිත්තානං ඔවාදං කරොන්තො යථොවාදං පටිපජ්ජන්තො. සම්පජානොති සත්තට්ඨානියෙන සම්පජඤ්ඤෙන සමන්තාගතො. පතිස්සතොති කම්මට්ඨානං ථාතිං, ගමෙතුං සමත්ථාය සතියා පතිස්සතො සතොකාරී. අනුපුබ්බෙනාති සීලාදිවිසුද්ධිපටිපාටියා, තත්ථ ව විපස්සනාපටිපාටියා වෙව මග්ගපටිපාටියා ව. සබ්බසංයොජනක්ඛයන්ති කාමරාගසංයොජනාදීනං සබ්බෙසං සංයොජනානං බෙපනතො සබ්බසංයොජනක්ඛයසඬ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස පරියොසානභූතං අරහත්තං, තස්ස ආරම්මණභූතං නිබ්බානමෙව වා. පාපුණෙ අධිගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො. ඉති ඉමෙසු ද්වීසු සුත්තෙසු අරියමග්ගාධිගමස්ස සත්ථාරා පධානඬ්ඛං නාම ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සඬ්ඝහෙදසුත්තවණ්ණනා

18. අට්ඨමෙ එකධම්මොති කතරොයං සුත්තනික්ඛෙපො? අට්ඨුප්පත්තිකො. තත්‍රායං සඬ්ඛෙපකථා – දෙවදත්තො හි අජාතසත්තුං දුග්ගහණං ගාභාපෙත්වා තස්ස පිතරං රාජානං බිම්බිසාරං තෙන මාරාපෙත්වාපි අභිමාරෙ පයොපෙත්වාපි සිලාපවිජ්ඣනෙන ලොභිතුප්පාදකම්මං කත්වාපි න තාවතා පාකටො ජාතො, නාළාගිරිං විස්සජ්ජෙත්වා පන පාකටො ජාතො. අථ මහාජනො “එවරුපමිපි නාම පාපං ගහෙත්වා රාජා විවරති”ති කොලාහලං අකාසි, මහාසොසො අහොසි. තං සුත්වා රාජා අත්තනා දියමානානි පඤ්ච ටාලිපාකසතානි පවිජිත්ථාපෙසි, උපට්ඨානම්පිස්ස නාගමාසි. නාගරාපි කුලං උපගතස්ස කට්ඨජුහත්තම්පිස්ස නාදංසු. සො පරිහීනලාභසක්කාරො කොහඤ්ඤෙන ජීවිතුකාමො සත්ථාරං උපසඬ්ඝමිත්වා පඤ්ච වත්ථුනි යාවිත්වා “අලං, දෙවදත්ත, යො ඉච්ඡති, සො ආරඤ්ඤිකො භොතු”ති ආදිනා (පාරා. 409; වුළුව. 343) භගවතා පටික්ඛිත්තො තෙහි පඤ්චහි වත්ථුහි බාලං ලුබ්ඡ්පසන්නං ජනං සඤ්ඤාපෙන්නො පඤ්චසතෙ වජ්ජිපුත්තකෙ සලාකං ගාභාපෙත්වා සඬ්ඝං හින්දිත්වාච තෙ ආදාය ගයාසීසං අගමාසි. අථ ද්වෙ අග්ගසාවකා සත්ථු ආණාය තත්ථ ගන්ත්වා ධම්මං දෙසෙත්වා තෙ අරියඵලෙ පට්ඨාපෙත්වා ආනයිංසු. යෙ පනස්ස සඬ්ඝහෙදාය පරක්කමන්තස්ස ලද්ධිං රොචෙත්වා තට්ථ පග්ගස්ස යිතා සඬ්ඝෙ හිජ්ජන්තෙ හින්තෙ ච සමනුඤ්ඤා අහෙසුං, තෙසං තං දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය අහොසි.

දෙවදත්තොපි න විරස්සෙව රොගාහිභූතො බාළ්භගිලානො මරණකාලෙ “සත්ථාරං වන්දිස්සාමි”ති මඤ්චකසිට්ඨකාය නියමානො ජෙනවනපොක්ඛරණිතිරෙ යපිතො පට්ඨියා විවරෙ දින්නෙ පතිත්වා අවිච්ඡිති නිබ්බත්ති, යොජනසතිකො වස්ස අත්තභාවො අහොසි කප්පට්ඨියො තාලක්ඛන්ධපරිමාණෙහි අයසුලෙහි විනිවිද්ධො. දෙවදත්තපක්ඛිකානි ච පඤ්චමත්තානි කුලසතානි තස්ස ලද්ධියං යිතානි සහ බන්ධවෙහි නිරයෙ නිබ්බත්තානි. එකදිවසං හික්ඛු ධම්මසභායං කථං සමුට්ඨාපෙසුං “ආවුසො, දෙවදත්තෙන සඬ්ඝං හින්දන්තෙන භාරියං කම්මං කත”න්ති. අථ සත්ථා ධම්මසභං උපගන්ත්වා “කාය නුත්ථ, හික්ඛෙව, එතරහි කථාය සන්නිසින්නා”ති පුච්ඡිත්වා “ඉමාය නාමා”ති වුත්තෙ සඬ්ඝහෙදෙ ආදීනවං දස්සෙන්නො ඉමං සුත්තං අහාසි. කෙච් පන භණන්ති “දෙවදත්තස්ස තප්පක්ඛිකානඤ්ච තථා නිරයෙ නිබ්බත්තභාවං දිස්වා සඬ්ඝහෙදෙ ආදීනවං දස්සෙන්නො භගවා අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ඉමං සුත්තං දෙසෙසි”ති.

තත්ථ එකධම්මොති එකො අකුසලො මහාසාවජ්ජධම්මො. ලොකෙති සත්තලොකෙ. උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජතීති එත්ථ හෙදසංවත්තනිකෙසු භණ්ඩනාදිසු සඬ්ඝෙ උප්පන්නෙසුපි “ධම්මො අධම්මො”ති ආදිසු අට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුසු යස්ස කස්සචි දීපනවසෙන වොහරන්තෙසුපි තත්ථ රුච්ඡනනත්ථං අනුස්සාවෙන්තෙසුපි අනුස්සාවෙන්වා සලාකාය ගාහිතායපි සඬ්ඝහෙදො උප්පජ්ජමානො නාම භොති, සලාකාය පන ගාහිතාය වත්තාරො වා අතිරෙකා වා යදා ආවෙණිකං උද්දෙසං වා සඬ්ඝකම්මං වා කරොන්ති, තදා

සඬිසහෙදො උප්පජ්ජති නාම. කතෙ පන තස්මිං සඬිසහෙදො උප්පන්නො නාම?
කම්මං, උද්දෙසො, වොභාරො, අනුස්සාවනා, සලාකග්ගාහොති ඉමෙසු හි පඤ්චස්ස
සඬිසස්ස හෙදකාරණෙසු කම්මං වා උද්දෙසො වා පමාණං,
වොභාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා පන පුබ්බහාගාති.

බහුජනාභිතායාතිආදීසු 0.මහාජනස්ස ඤානමග්ගාදිසම්පත්තිනිවාරණෙන
අභිතාය, සග්ගසම්පත්තිනිවාරණෙන අසුඛාය, අපායුපපත්තිහෙතුභාවෙන අනත්ථාය.
අකුසලධම්මවසෙන වා අභිතාය, හිතමත්තස්සපි අභාවා සුගතියම්පි
නිබ්බත්තනකකායිකවෙතසිකදුක්ඛාය උප්පජ්ජතිති සම්බන්ධො. දෙවමනුස්සානන්ති
ඉදං “බහුතො ජනස්සා”ති චුත්තෙසු උක්කට්ඨපුග්ගලනිද්දෙසො. අපරො නයො –
බහුජනාභිතායාති බහුජනස්ස මහතො සත්තකායස්ස අභිතත්ථාය,
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅනත්ථායාති අත්ථො. අසුඛායාති
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅසුඛත්ථාය, දුට්ඨදුක්ඛත්ථායාති අත්ථො. අනත්ථායාති
පරමත්ථපටික්ඛෙපාය. නිබ්බානඤ්ඤි පරමත්ථො, තතො උත්තරිං අත්ථො නත්ථි.
අභිතායාති මග්ගපටික්ඛෙපාය. නිබ්බානසම්පාපකමග්ගතො හි උත්තරිං හිතං නාම
නත්ථි. දුක්ඛායාති අරියසුඛවිරාධනෙන වට්ටදුක්ඛතාය. යෙ හි අරියසුඛතො විරද්ධා
තං අධිගන්තුං අභබ්බා, තෙ වට්ටදුක්ඛෙ පරිබ්භමන්ති, අරියසුඛතො ව උත්තරිං සුඛං
නාම නත්ථි. චුත්තඤ්ඤෙන “අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො වෙව ආයතිඤ්ච
සුඛවිපාකො”ති (දී. නි. 3.355; අ. නි. 5.27).

ඉදානි “සඬිසහෙදො”ති සරූපතො දස්සෙත්වා තස්ස අභිතාදීනං
එකන්තහෙතුභාවං පකාසෙතුං “සඬිසෙ ඛො පන, භික්ඛවෙ, භින්තෙ”තිආදිමාහ.
තත්ථ භින්තෙති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං යථා “අධනානං ධනෙ අනනුප්පදීයමානෙ”ති
(දී. නි. 3.91), හෙදහෙතූති අත්ථො. අඤ්ඤමඤ්ඤං භණ්ඩනානීති චතුත්තං පරිසානං
තප්පක්ඛිකානඤ්ච “එසො ධම්මො, නෙසො ධම්මො”ති අඤ්ඤමඤ්ඤං විවදනානි.
භණ්ඩනඤ්ඤි කලහස්ස පුබ්බහාගො. පරිභාසාති “ඉදඤ්චිදඤ්ච වො අනත්ථං
කරිස්සාමා”ති භයුප්පාදනවසෙන තප්පනා. පරික්ඛෙපාති ජාතිආදිවසෙන පරිතො
ඛෙපා, දසහි අක්කොසවත්ථුහි බුංසනවම්භනා. පරිච්චජනාති
උක්ඛෙපනියකම්මකරණාදිවසෙන නිස්සාරණා. තත්ථාති තස්මිං සඬිසහෙදෙ,
තන්තිමිත්තෙ වා භණ්ඩනාදිකෙ. අප්පසන්නාති රතනත්තයගුණානං අනභිඤ්ඤා. න
පසීදන්ති “ධම්මචාරිනො සමචාරිනො”තිආදිනා ය්වායං භික්ඛුසු පසාදනාකාරො,
තථා න පසීදන්ති, තෙසං වා සොතබ්බං සද්ධාතබ්බං න මඤ්ඤන්ති. තථා ව ධම්මෙ
සත්ථරි ව අප්පසන්නාව හොන්ති. එකච්චානං අඤ්ඤථත්තන්ති පුට්ඨජනානං
අවිරුළ්භසද්ධානං පසාදඤ්ඤථත්තං.

ගාථායං ආපායිකොතිආදීසු අපායෙ නිබ්බත්තනාරහතාය ආපායිකො. තත්ථපි
අවිච්චිසඬිබාතෙ මහානිරයෙ උප්පජ්ජතිති නෙරයිකො. එකං අන්තරකප්පං
පරිපුණ්ණමෙව කත්වා තත්ථ තිට්ඨතිති කප්පට්ඨො. සඬිසහෙදසඬිබාතෙ වග්ගෙ
රතොති වග්ගරතො. අධම්මියතාය අධම්මො. හෙදකරවත්ථුහි සඬිසහෙදසඬිබාතෙ
එව ව අධම්මෙ යිතොති අධම්මට්ඨො. යොගක්ඛෙමා පධංසතීති යොගක්ඛෙමතො

හිතතො පටංසති පරිභායති, චතුහි වා යොගෙහි අනුපද්ද්‍යතත්තා යොගක්ඛෙමං නාම අරහත්තං නිබ්බානඤ්ච, තතො පනස්ස ධංසනෙ චත්තබ්බමෙව නත්ථි.
දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤතො සංහතට්ඨෙන සඬ්ඝං, තතො එව එකකම්මාදිවිධානායොගෙන සමග්ගං සහිතං. භෙත්වානාති පුබ්බෙ චුත්තලක්ඛණෙන සඬ්ඝහෙදෙන හින්දිත්වා. කප්පන්ති ආයුකප්පං. සො පනෙත්ථ අන්තරකප්පොව. නිරයම්භීති අවිච්චිනානිරයම්භි.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සඬ්ඝසාමග්ගිසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ එකධම්මොති එකො කුසලධම්මො අනවජ්ජධම්මො. “අයං ධම්මො, නායං ධම්මො” තිආදිනා සවෙ සඬ්ඝෙ විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍යා, තත්ථ ධම්මකාමෙන විඤ්ඤානා ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං “යානං බො, පනෙතං විජ්ජති, යදිදං විවාදො වඬ්ඪමානො සඬ්ඝරාජියා වා සඬ්ඝහෙදාය වා සංචත්තෙය්‍යා” ති. සවෙ තං අධිකරණං අත්තනා පග්ගහෙත්වා යීතො, අග්ගිං අක්කන්තෙන විය සහසා තතො ඔරම්භබ්බං. අථ පරෙහි තං පග්ගහිතං සයඤ්චෙනං සක්කොති වූපසමෙතුං, උස්සාහජානො හුත්වා දුරම්භි ගන්ත්වා තථා පටිපජ්ජිතබ්බං, යථා තං වූපසම්මති. සවෙ පන සයං න සක්කොති, සො ච විවාදො උපරුපරි වඬ්ඪතෙව, න වූපසම්මති. යෙ තත්ථ පතිරුපා සික්ඛාකාමා සබ්බමචාරිතො, තෙ උස්සාහෙත්වා යෙන ධම්මෙන යෙන විනයෙන යෙන සත්ථුසාසනෙන තං අධිකරණං යථා වූපසම්මති, තථා වූපසමෙතබ්බං. එවං වූපසමෙන්තස්ස යො සඬ්ඝසාමග්ගිකරො කුසලො ධම්මො, අයමෙත්ථ එකධම්මොති අධිප්පෙතො. සො හි උභතොපක්ඛියානං ද්වෙළ්භකජාතානං හික්ඛුනං, තෙසං අනුවත්තනවසෙන යීතානං හික්ඛුනීනං උපාසකානං උපාසිකානං තෙසං ආරක්ඛදෙවතානං යාවදෙව බ්‍රහ්මානම්භි උප්පජ්ජනාරහං අහිතං දුක්ඛාවහං සංකිලෙසධම්මං අපනෙත්වා මහතො පුඤ්ඤරාසිස්ස කුසලාභිසන්දස්ස හෙතුභාවතො සදෙවකස්ස ලොකස්ස හිතසුඛාවහො භොති. තෙන චුත්තං “එකධම්මො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බ්‍රහ්මනහිතායා” තිආදි. තස්සත්ථො අනන්තරසුත්තෙ චුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. සඬ්ඝසාමග්ගීති සඬ්ඝස්ස සමග්ගභාවො හෙදාභාවො එකකම්මතා එකුද්දෙසතා ව.

ගාථායං සුඛා සඬ්ඝස්ස සාමග්ගීති සුඛස්ස පච්චයභාවතො සාමග්ගී සුඛාති චුත්තා. යථා “සුඛො බුද්ධානමුප්පාදො” ති (ධ. ප. 194). සමග්ගානඤ්චනුග්ගහොති සමග්ගානං සාමග්ගිඅනුමොදනෙන අනුග්ගණ්හනං සාමග්ගිඅනුරූපං, යථා තෙ සාමග්ගී න විජහන්ති, තථා ගහණං යපනං අනුබලප්පදානන්ති අත්ථො. සඬ්ඝං සමග්ගං කත්වානාති හින්තං සඬ්ඝං රාජිපත්තං වා සමග්ගං සහිතං කත්වා. කප්පන්ති ආයුකප්පමෙව. සග්ගම්භි මොදතීති කාමාවචරදෙවලොකෙ අඤ්ඤ දෙවෙ දසහි යානෙහි අභිභවිත්වා දිබ්බසුඛං අනුභවන්තො ඉච්ඡිතනිජ්ජන්තියාව මොදති පමොදති ලලති කිළිතිති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පද්ධට්ඨිත්තසුත්තවණ්ණනා

20. දසමස්ස කා උප්පත්ති? අට්ඨුප්පත්තියෙව. එකදිවසං කිර හික්ඛු ධම්මසභායං සන්තිසින්නා කථං සමුට්ඨාපෙසුං – “ආවුසො, ඉධෙකච්චො ඛහුං පුඤ්ඤකම්මං කරොති, එකච්චො ඛහුං පාපකම්මං, එකච්චො උභයවොම්ප්පකං කරොති. තත්ථ වොම්ප්පකාරිනො කිදිසො අභිසම්පරායො”ති? අථ සත්ථා ධම්මසභං උපගන්වා පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නො තං කථං සුත්වා “හික්ඛෙව, මරණාසන්නකාලෙ සංකිලිට්ඨවිත්තස්ස දුග්ගති පාටිකඛ්ඛා”ති දස්සෙන්නො ඉමාය අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං දෙසෙසි.

තත්ථ ඉධාති දෙසාපදෙසෙ නිපාතො. ස්වායං කත්ථවි පදෙසං උපාදාය වුව්චති “ඉධෙව තිට්ඨමානස්ස, දෙවභූතස්ස මෙ සතො”තිආදීසු (දී. නි. 2.369). කත්ථවි සාසනං උපාදාය “ඉධෙව, හික්ඛෙව, සමණො ඉධ දුතියො සමණො”තිආදීසු (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241). කත්ථවි පදසුරණමත්තෙ “ඉධාහං, හික්ඛෙව, භුත්තාචි අස්සං පචාරිතො”තිආදීසු (ම. නි. 1.30). කත්ථවි ලොකං උපාදාය වුව්චති “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති”තිආදීසු (අ. නි. 3.61). ඉධාපි ලොකෙ එව දට්ඨබ්බො. එකච්චන්ති එකං, අඤ්ඤතරන්ති අත්ථො. පුග්ගලන්ති සත්තං. සො හි යථාපච්චයං කුසලාකුසලානං තඛ්ඛිපාකානඤ්ච පුරණතො මරණවසෙන ගලනතො ච පුග්ගලොති වුව්චති. පද්ධට්ඨිත්තන්ති පදොසෙන ආඝාතෙන දුට්ඨවිත්තං. අථ වා පද්ධට්ඨිත්තන්ති දොසෙන රාගාදිනා පද්ධිතවිත්තං. එත්ථ ච එකච්චන්ති ඉදං පද්ධට්ඨිත්තස්ස පුග්ගලස්ස විසෙසනං. යස්ස හි පටිසන්ධිදායකකම්මං ඔකාසමකාසි, සො තථා වුත්තො. යස්ස ච අකුසලජ්ජවත්තීතො විත්තං නිවත්තෙන්වා කුසලවසෙන ඔතාරෙතුං න සක්කා, එවං ආසන්නමරණො. එවන්ති ඉදානි වත්තඛ්ඛාකාරං දස්සෙති. වෙතසාති අත්තතො විත්තෙන වෙතොපරියඤ්ඤාණෙන. වෙතොති තස්ස පුග්ගලස්ස විත්තං. පරිච්චාති පරිච්ඡින්නදිත්වා පජානාමි. නනු ච යථාකම්මපගඤ්ඤාණස්සායං විසයොති? සච්චමෙතං, තදා පවත්තමානඅකුසලවිත්තවසෙන පනෙතං වුත්තං.

ඉමම්හි වායං සමයෙති ඉමස්මිං කාලෙ, ඉමායං වා පච්චයසාමග්ගියං, අයං පුග්ගලො ජවනවිටීයා අපරභාගෙ කාලං කරෙය්‍ය වෙති අත්ථො. න හි ජවනක්ඛණෙ කාලංකිරියා අත්ථි. යථාහතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙති යථා ආහතං කිඤ්චි ආහරිත්වා යපිතං, එවං අත්තතො කම්මුතා නික්ඛිත්තො නිරයෙ යපිතො එවාති අත්ථො. කායස්ස හෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. පරං මරණාති තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථ වා කායස්ස හෙදාති ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා. පරං මරණාති වුත්තො උද්ධං.

අපායන්තිආදි සබ්බං නිරයස්සෙව වෙච්චනං. නිරයො හි අයසඛ්ඛාතා සුඛා අපෙතොති අපායො; සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා වා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතොතිපි

අපායෝ. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති දුග්ගති; දොසබ්බලත්තා වා දුට්ඨොන කම්මුනා නිබ්බත්තා ගතීතිපි දුග්ගති. විවසා නිපතන්ති එත්ථ දුක්කටකම්මකාරිනෝ, විනස්සන්තා වා එත්ථ නිපතන්ති සම්භිජ්ජමානභිගපව්වභිගාති විනිපාතො. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති නිරස්සාදට්ඨොන නිරයො. අථ වා අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොති වුච්චති. තිරච්ඡානයොති හි අපායො සුගතිනො අපෙතත්තා, න දුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. දුග්ගතිග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයො. සො හි අපායො වෙච දුග්ගති ව සුගතිනො අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ව ගතිභූතත්තා, න විනිපාතො අසුරසදිසං අවිනිපාතත්තා. විනිපාතග්ගහණෙන අසුරකායො. සො හි යථාචුත්තෙන අත්ථෙත අපායො වෙච දුග්ගති ව, සබ්බසම්පත්තිසමුස්සයෙහි විනිපතිත්තා විනිපාතොති ව වුච්චති. නිරයග්ගහණෙන අවිච්ඡාදිඅනෙකජ්ජකාරො නිරයොව වුච්චති. ඉධ පන සබ්බපදෙහිපි නිරයොව චුත්තො. උපපජ්ජන්තීති පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති.

ගාථාසු පයමගාථා සඬ්භිතිකාලෙ ධම්මසඬ්භිගාහකත්ථෙරෙහි යපිතා. ඤත්වානාති පුබ්බකාලකිරියා. ඤාණපුබ්බකඤ්ඤිතා බ්‍යාකරණං. හෙතුඅත්ථො වා ත්වා-සද්දො යථා “සිහං දිස්වා හයං හොති” ති, ජානනහෙතුති අත්ථො. බුද්ධො, භික්ඛුනං සන්තිකෙති බුද්ධො හගවා අත්තනො සන්තිකෙ භික්ඛුනං එතං පරතො ද්විති ගාථාහි වුච්චමානං අත්ථං බ්‍යාකාසි. සෙසං චුත්තනයමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. පසන්නචිත්තසුත්තවණ්ණනා

21. තතියවග්ගස්ස පයමෙ පසන්නචිත්තන්ති රතනත්තයසද්ධාය කම්මඵලසද්ධාය ව පසන්නමානසං. සුගතින්ති සුන්දරං ගතිං, සුඛස්ස වා ගතින්ති සුගතිං. සග්ගන්ති රූපාදිසම්පත්තීහි සුට්ඨු අග්ගන්ති සග්ගං. ලොකන්ති ලොකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපඵලාති, ලුප්ජනට්ඨොනෙව වා ලොකං. එත්ථ ව සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිපි සඬ්භග්ගති, සග්ගග්ගහණෙන දෙවගති ඵව. සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

පයමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මෙත්තසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානන්ති එත්ථ මාති පටිසෙධෙ නිපාතො. පුඤ්ඤසද්දො “කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු ඵවමිදං පුඤ්ඤං පවඨස්සති” තිආදීසු (දී. නි. 3.380) පුඤ්ඤඵලෙ ආගතො. “අවිජ්ජාගතොයං,

හික්බවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤවෙ සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛරොති” තිආදීසු (සං. නි. 2.51) කාමරූපාවචරසුවරිතෙ. “පුඤ්ඤපගං භවති විඤ්ඤාණ” තිආදීසු සුගතිවිසෙසභූතෙ උපපත්තිභවෙ. “තිණ්මානි, හික්බවෙ, පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි – දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු” තිආදීසු (ඉතිවු. 60; අ. නි. 8.36) කුසලවෙතනායං. ඉධ පන තෙභූමකකුසලධම්මෙ වෙදිතඛිබ්බො. භායිත්ථානි එත්ථ දුට්ඨං භයං ඤාණභයං, සාරජ්ජභයන්ති. තත්ථ “යෙපි තෙ, හික්බවෙ, දෙවා දීඝායුකා වණ්ණවන්තො සුඛබ්බුලා උච්චෙසු විමානෙසු විරට්ඨිතිකා, තෙපි තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා යෙභුයොන භයං සංවෙගං සන්තාසං ආපජ්ජන්ති” තිආදීසු (අ. නි. 4.33) ආගතං ඤාණභයං. “අහුදෙව භයං, අහු ඡම්භිතත්තං, අහු ලොමහංසො” තිආදීසු (දී. නි. 2.318) ආගතං සාරජ්ජභයං. ඉධාපි සාරජ්ජභයමෙව. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – හික්බවෙ, දීඝරත්තං කායවච්ඡංගමො වත්තපට්ඨත්තපුරණං එකාසනං, එකසෙය්‍යං, ඉන්ද්‍රියදමො, ධුතධම්මෙහි චිත්තස්ස නිග්ගහො, සතිසම්පජ්ඤං, කම්මට්ඨානානුයොගවසෙන විරියාරම්භොති එවමාදීනි යානි හික්ඛුනා, නිරන්තරං පවත්තෙතඛිබ්බානි පුඤ්ඤානි, තෙහි මා භායිත්ථ, මා භයං සන්තාසං ආපජ්ජිත්ථ, එකච්චස්ස දිට්ඨධම්මසුඛස්ස උපරොධභයෙන සම්පරායිකනිබ්බානසුඛදායකෙහි පුඤ්ඤෙහි මා භායිත්ථානි. නිස්සක්කෙ හි ඉදං සාම්ච්චනං.

ඉදානි තතො අභායිතඛිබ්බාවෙ කාරණං දස්සෙත්තො “සුඛස්සෙත” තිආදිමාහ. තත්ථ සුඛසද්දො “සුඛො බුද්ධානං උප්පාදො, සුඛා විරාගතා ලොකෙ” තිආදීසු (ධ. ප. 194) සුඛමුලෙ ආගතො. “යස්මා ච ඛො, මහාලී, රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත” තිආදීසු (සං. නි. 3.60) සුඛාරම්මණෙ. “යාවඤ්චිදං, හික්බවෙ, න සුකරං අක්ඛානෙන පාපුණ්තුං යාව සුඛා සග්ගා” තිආදීසු (ම. නි. 3.255) සුඛපච්චයට්ඨානෙ. “සුඛො පුඤ්ඤස්ස උච්චයො” තිආදීසු (ධ. ප. 118) සුඛහෙතුමිහි. “දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා එතෙ ධම්මා” තිආදීසු (ම. නි. 1.82) අඛ්‍යාපජ්ජෙ. “නිබ්බානං පරමං සුඛං” තිආදීසු (ධ. ප. 204; ම. නි. 2.215) නිබ්බානෙ. “සුඛස්ස ච පහානා” තිආදීසු (චූළනි. බග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 125) සුඛවෙදනායං. “අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, සුඛමිච්චෙව භාසිත” තිආදීසු (සං. නි. 4.253; ඉතිවු. 53) උපෙක්ඛාවෙදනායං. “ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා චුත්තා පරියායෙන සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා” තිආදීසු (ම. නි. 2.89) ඉට්ඨසුඛෙ. “සුඛො විපාකො පුඤ්ඤාන” තිආදීසු (පෙටකො. 23) සුඛවිපාකෙ. ඉධාපි ඉට්ඨවිපාකෙ එව දට්ඨඛිබ්බො. ඉට්ඨස්සාතිආදීසු එසිතඛිබ්බො අනිට්ඨපටික්ඛෙපතො ච ඉට්ඨස්ස, කමනීයතො මනස්මිඤ්ච කමනතො පවිසනතො කන්තස්ස, පියායිතඛිබ්බො සන්තප්පනතො ච පියස්ස, මානනීයතො මනස්ස පවඬ්ඨනතො ච මනාපස්සාති අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. යදිදං පුඤ්ඤානීති “පුඤ්ඤානී” ති යදිදං වචනං, එතං සුඛස්ස ඉට්ඨස්ස විපාකස්ස අධිවචනං නාමං, සුඛමෙව තං යදිදං පුඤ්ඤන්ති එලෙන කාරණස්ස අභෙදුපචාරං වදති. තෙන කතුපචිතානං පුඤ්ඤානං අවස්සංභාවිඵලං සුත්වා අප්පමත්තෙන සක්කච්චං පුඤ්ඤානි කාතඛිබ්බානීති පුඤ්ඤකිරියායං නියොජෙති, ආදරඤ්ච නෙසං තත්ථ උප්පාදෙති.

ඉදානි අත්තනා සුනෙත්තකාලෙ කතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දීඝරත්තං පච්චන්තුහුතං භවත්තරපට්ඨිජන්තං උළාරතමං පුඤ්ඤවිපාකං උදාහරිත්වා තමත්ථං පාකටං කරොත්තො “අභිජානාමි බො පනාහ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අභිජානාමිති අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානාමි, පච්චක්ඛතො බුජ්ඣාමි. දීඝරත්තන්ති විරකාලං. පුඤ්ඤානන්ති දානාදිකුසලධම්මානං. සත්ත වස්සානීති සත්ත සංවච්ඡරානි. මෙත්තචිත්තන්ති මිජ්ජතිති මෙත්තා, සිනිය්හතිති අත්ථො. මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසා පවත්තීතිපි මෙත්තා. ලක්ඛණාදිතො පන භිතාකාරජපවත්තිලක්ඛණා, භිතූපසංභාරරසා, ආසාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. ඛ්‍යාපාදූපසමො එතිස්සා සම්පත්ති, සිනෙහාසම්භවො විපත්ති. සා එතස්ස අත්ථිති මෙත්තචිත්තං. භාවෙත්ථානි මෙත්තාසහගතං චිත්තං, චිත්තසිසෙන සමාධි චුත්තොති මෙත්තාසමාධිං මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරං උජ්ජාදෙත්වා වෙච වඩ්ඪෙත්ථා ව. සත්ත සංවට්ටව්වට්ටකප්පෙති සත්ත මහාකප්පෙ. සංවට්ට-විවට්ටග්ගහණෙනෙව හි සංවට්ටට්ඨාසි-විවට්ටට්ඨාසිනොපි ගහිතා. ඉමං ලොකන්ති කාමලොකං. සංවට්ටමානෙ සුදන්ති සංවට්ටමානෙ. සුදන්ති නිපාතමත්තං විනස්සමානෙති අත්ථො. “සංවත්තමානෙ සුද්”න්ති ව පයන්ති. කප්පෙති කාලෙ. කප්පසිසෙන හි කාලො චුත්තො. කාලෙ ඛීයමානෙ කප්පොපි ඛීයතෙව. යථාහ –

“කාලො සසති භූතානි, සබ්බානෙව සහත්තනා”ති. (ජා. 1.2.190);

“ආහස්සරූපගො හොමි”ති චුත්තත්තා තෙජොසංවට්ටවසෙනෙත්ථ කප්පචුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. ආහස්සරූපගොති තත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ආහස්සරබ්‍රහ්මලොකං උපගච්ඡාමිති ආහස්සරූපගො හොමි. විවට්ටමානෙති සංශ්ඨහමානෙ, ජායමානෙති අත්ථො. සුඤ්ඤං බ්‍රහ්මවිමානං උපපජ්ජාමිති කස්සපි සත්තස්ස තත්ථ නිබ්බත්තස්ස අභාවතො සුඤ්ඤං, යං පට්ඨමජ්ඣානභූමිසඬ්ඛාතං බ්‍රහ්මවිමානං ආදිතො නිබ්බත්තං, තං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උපපජ්ජාමි උපෙමි. බ්‍රහ්මාති කාමාවචරසත්තෙහි සෙට්ඨට්ඨෙන තථා තථා බ්‍රහ්මගුණතාය බ්‍රහ්මවිහාරතො නිබ්බත්තට්ඨෙන ව බ්‍රහ්මා. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතෙහි මහන්තො බ්‍රහ්මාති මහාබ්‍රහ්මා. තතො එව තෙ අභිභවිත්වා ධීතත්තා අභිභූ. තෙහි කෙනවි ගුණෙන න අභිභූතොති අනභිභූතො. අඤ්ඤදත්ථුනි එකංසවචනෙ නිපාතො. දසොති දස්සනසිලො, සො අතීතානාගතපච්චුප්පන්තානං දස්සනසමත්ථො, අභිඤ්ඤාණෙන පස්සිතබ්බං පස්සාමිති අත්ථො. සෙසබ්‍රහ්මානං ඉද්ධිපාදභාවනාබලෙන අත්තනො චිත්තඤ්ච මම වසෙ වත්තෙමිති වසවත්ති හොමිති යොජෙතබ්බං. තදා කිර බොධිසත්තො අට්ඨසමාපත්තිලාභීපි සමානො තථා සත්තහිතං අත්තනො පාරමිපරිපූරණඤ්ච ඔලොකෙන්තො තාසු එව ද්විසු ඤානභූමිසු නිකන්තිං උජ්ජාදෙත්වා මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අපරාපරං සංසරි. තෙන චුත්තං “සත්තවස්සානි...පෙ.... වසවත්ති”ති.

එවං භගවා රූපාවචරපුඤ්ඤස්ස විපාකමහත්තතං පකාසෙත්ථා ඉදානි කාමාවචරපුඤ්ඤස්සාපි තං දස්සෙන්තො “ජත්තිංසක්ඛත්තු”න්තිආදිමාහ. තත්ථ සක්කො අභොසිත්ති ජත්තිංස වාරෙ අඤ්ඤත්ථ අනුපපජ්ජිත්ථා නිරන්තරං සක්කො

දෙවනමින්දෝ තාවතිංසදෙවරාජා අහොසි. රාජා අහොසින්තිආදීසු චතුර්
අවිජරියධම්මෙහි චතුර් ව සඬගහවත්ථුහි ලොකං රඤ්ජෙනිති රාජා. චක්කරතනං
වත්තෙති, චතුර් සම්පත්තිචක්කෙහි වත්තති, තෙහි ව පරං වත්තෙති, පරහිතාය ව
ඉරියාපථචක්කානං වත්තො එතස්මිං අත්ථිති චක්කවත්තී. රාජාති චෙත්ථ
සාමඤ්ඤං, චක්කවත්තීති විසෙසං. ධම්මෙන වරතීති ධම්මිකො. ඤායෙන සමෙන
වත්තතීති අත්ථො. ධම්මෙනෙව රජ්ජං ලහිත්වා රාජා ජාතොති ධම්මරාජා.
පරහිතධම්මවරණෙන වා ධම්මිකො, අත්තහිතධම්මවරණෙන ධම්මරාජා,
චතුරත්තාය ඉස්සරොති වාතුරත්තො, චතුසමුද්දත්තාය චතුබ්බිධදීපවිභූසිතාය ව
පථවියා ඉස්සරොති අත්ථො. අජ්ඣක්තං කොපාදිපච්චත්ථිකෙ, බහිද්ධා ව
සබ්බරාජානො අදුෂ්ඨෙත අසත්ථෙත විජෙසිති විජිතාවී. ජනපදෙ ටාවරහාවං
ධුවහාවං පත්තො, න සක්කා කෙනවී තතො වාලෙතුං ජනපදො වා තම්හි
ටාවරියජ්ජත්තො අනුයුත්තො සකම්මතිරතො අවලො අසම්පවෙධිති
ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තො.

චක්කරතනං, හත්ථිරතනං, අස්සරතනං, මණ්ණරතනං, ඉත්ථිරතනං,
ගහපතිරතනං, පරිණායකරතනන්ති ඉමෙහි සත්තහි රතනෙහි සමුපෙතොති
සත්තරතනසමන්තාගතො. තෙසු හි රාජා චක්කවත්ති චක්කරතනෙන අජිතං ජිනාති,
හත්ථිඅස්සරතනෙහි විජිතෙ සුබ්බෙනෙව අනුච්චරති, පරිණායකරතනෙන
විජිතමනුරක්ඛති, සෙසෙහි උපහොගසුබ්බමනුභවති. පඨමෙන චස්ස
උස්සාහසත්තියොගො, පච්ඡිමෙන මන්තසත්තියොගො, හත්ථිඅස්සගහපතිරතනෙහි
පභූසත්තියොගො සුපරිපුෂ්ණො හොති, ඉත්ථිමණ්ණරතනෙහි තිව්ධසත්තියොගඵලං.
සො ඉත්ථිමණ්ණරතනෙහි පරිහොගසුබ්බමනුභවති, සෙසෙහි උපහොගසුබ්බං. විසෙසතො
චස්ස පුරිමාති තිණි අදොසකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති,
මජ්ඣිමානි අලොභකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන, පච්ඡිමමෙකං
අමොහකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙනාති වෙදිතබ්බං පදෙසරජ්ජස්සාති
බුද්දකරජ්ජස්ස.

එතදහොසිති අත්තතො සම්පත්තියො පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පච්ඡිමෙ
චක්කවත්තිකාලෙ එතං ‘‘කිස්ස නු බො මෙ ඉදං කම්මස්ස ඵල’’න්තිආදිකං අහොසි.
සබ්බත්ථකමෙව තස්මිං තස්මිම්පි භවෙ එතදහොසියෙව. තත්ථායං
චක්කවත්තිකාලවසෙන යොජනා. එවංමහිද්ධිකොති
මණ්ණරතනහත්ථිරතනාදිජ්ජමුඛාය කොසවාහනසම්පත්තියා
ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තියා ව එවංමහිද්ධිකො. එවංමහානුභාවොති
චක්කරතනාදිසමන්තාගමෙන කස්සචිපි පිළං අකරොත්තොව සබ්බරාජුහි සිරසා
සම්පට්ඨිතසාසනවෙහාසගමනාදිහි එවං මහානුභාවො. දානස්සාති
අත්තාදිදෙයාධම්මපරිච්චාගස්ස. දමස්සාති චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියදමනස්ස වෙව
සමාධානවසෙන රාගාදිකිලෙසදමනස්ස ව. සංයමස්සාති කායවච්ඡංයමස්ස. තත්ථ
යං සමාධානවසෙන කිලෙසදමනං, තං භාවනාමයං පුඤ්ඤං, තඤ්ච බො
මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරභූතං ඉධාධිජ්ජෙතං. තස්මිඤ්ච උපචාරජ්ජනාහෙදෙන දුට්ඨෙ යං

අප්පනාප්පත්තං, තෙනස්ස යථාච්ඡත්තාසු ද්විසු ඤානභූමීසු උපපත්ති අහොසි.
ඉතරෙන තිවිධෙනාපි යථාරහං පත්තවක්කවත්තිආදිභාවොති වෙදිතබ්බං.

ඉති භගවා අත්තානං කායසක්ඛි කත්වා පුඤ්ඤානං විපාකමහන්තතං
පකාසෙත්වා ඉදානි තමෙවත්ථං ගාථාබන්ධෙන දස්සෙන්නො
“පුඤ්ඤමෙවා”තිආදිමාහ. තත්ථ පුඤ්ඤමෙව සො සික්ඛෙය්‍යාති යො අත්ථකාමො
කුලපුත්තො, සො පුඤ්ඤඵලනිබ්බත්තනතො, අත්තනො සන්තානං පුනනතො ව
“පුඤ්ඤ”න්ති ලද්ධනාමං තිවිධං කුසලමෙව සික්ඛෙය්‍ය නිවෙසෙය්‍ය උපවිනෙය්‍ය
පසවෙය්‍යාති අත්ථො. ආයතග්ගන්ති විපුලඵලතාය උළාරඵලතාය ආයතග්ගං,
පියමනාපඵලතාය වා ආයතිං උත්තමන්ති ආයතග්ගං, ආයෙන වා
යොනිසොමනසිකාරාදිප්පච්චයෙන උළාරතමෙන අග්ගන්ති ආයතග්ගං. තකාරො
පදසන්ධිකරො. අථ වා ආයෙන පුඤ්ඤඵලෙන අග්ගං පධානන්ති ආයතග්ගං. තතො
ඵව සුබුද්‍රයං සුඛවිපාකන්ති අත්ථො.

කතමං පන තං පුඤ්ඤං, කථංඤ්ච නං සික්ඛෙය්‍යාති ආහ “දානඤ්ච
සමවරියඤ්ච, මෙත්තචිත්තඤ්ච භාවයෙ”ති. තත්ථ සමවරියන්ති කායවිසමාදීනි
වජ්ජෙත්වා කායසමාදිවරිතං, සුවිසුද්ධං සිලන්ති අත්ථො. භාවයෙති අත්තනො
සන්තානෙ උප්පාදෙය්‍ය වඩ්ඪෙය්‍ය. එතෙ ධම්මෙති එතෙ දානාදිකෙ සුවරිතධම්මෙ.
සුඛසමුද්දයෙති සුඛානිසංසෙ, ආනිසංසඵලමිපි නෙසං සුඛමෙවාති දස්සෙති.
අඛ්‍යාපජ්ජං සුඛං ලොකන්ති කාමච්ඡන්දාදිඛ්‍යාපාදවිරහිතත්තා අඛ්‍යාපජ්ජං
නිද්දුක්ඛං, පරිප්පාභාවෙ පන වත්තබ්බං නත්ථි. ඤානසමාපත්තිවසෙන
සුඛබ්‍රලත්තා සුඛං, එකන්තසුඛඤ්ච බ්‍රහ්මලොකං ඤානපුඤ්ඤානං,
ඉතරපුඤ්ඤානං පන තදඤ්ඤං සම්පත්තිභවසඬ්ඛාතං සුඛං ලොකං පණ්ඩිතො
සප්පඤ්ඤො උපපජ්ජති උපෙති. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ ගාථාසු ව වට්ඨසම්පත්ති ඵව
කථිතා.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උභයත්ථසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ භාවිතොති උප්පාදිතො ව වඩ්ඪිතො ව. බහුලීකතොති පුනප්පුනං
කතො. අත්ථොති හිතං. තඤ්ඤි අරණියතො උපගන්තබ්බතො අත්ථොති වුව්චති.
සමධිගය්‍ය තිට්ඨතීති සම්මා පරිග්ගහෙත්වා අවිජ්ඣිත්වා වත්තති. දිට්ඨධම්මිකන්ති
දිට්ඨධම්මො වුව්චති පච්චක්ඛන්තො අත්තභාවො, දිට්ඨධම්මෙ භවං දිට්ඨධම්මිකං,
ඉධලොකපරියාපන්නන්ති අත්ථො. සම්පරායිකන්ති ධම්මවසෙන සම්පරෙතබ්බතො
සම්පරායො, පරලොකො, සම්පරායෙ භවං සම්පරායිකං, පරලොකපරියාපන්නන්ති
චුත්තං හොති.

කො පනෙස දිට්ඨධම්මිකො නාම අත්ථො, කො වා සම්පරායිකොති?
සඬ්ඛෙපෙන තාව යං ඉධලොකසුඛං, යඤ්චෙතරහි ඉධලොකසුඛාවහං, අයං

දිට්ඨිමානිකො අත්ථො. සෙය්‍යාදීදං - ගහට්ඨානං තාව ඉධ යං කිඤ්චි
 විත්තුපකරණං, අනාකුලකම්මන්තතා, ආරොග්‍යසංවිධානං,
 චන්ද්‍රවිසදකිරියායොගවිහිතානි සිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානානි සඬගහිතපරිජනනානි
 එවමාදි. පබ්බජිතානං පන යෙ ඉමෙ ජීවිතපරික්ඛාරා
 විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානප්පච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා. තෙසං අකිච්ඡලාභො,
 තත්ථ ච සඬබ්බාය පටිසෙවනා, සඬබ්බාය පරිවජ්ජනා, චන්ද්‍රවිසදකිරියා, අප්පිච්ඡනා,
 සන්තුට්ඨි, පටිවෙකො, අසංසග්ගොති එවමාදි.
 පතිරුපදෙසවාසසප්පුරිසුපනිස්සයසද්ධම්මස්සවනයොනිසොමනසිකාරාදයො පන
 උභයෙසං සාධාරණා උභයානුරූපා වානි වෙදිතබ්බො.

අප්පමාදොති එත්ථ අප්පමාදො පමාදප්පටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බො. කො පනෙස
 පමාදො නාම? පමජ්ජනාකාරො. චුත්තං හෙතං -

“තත්ථ කතමො පමාදො? කායදුච්චරිතෙ වා වච්ඡුච්චරිතෙ වා
 මනෝදුච්චරිතෙ වා පඤ්චස්ස වා කාමගුණෙස්ස විත්තස්ස වොස්සග්ගො
 වොස්සග්ගානුප්පාදනං කුසලානං වා ධම්මානං භාවනාය අසක්කච්චකිරියතා
 අසාතච්චකිරියතා අනට්ඨිතකිරියතා ඔලීනචුත්තිතා නික්ඛිත්තජන්දතා
 නික්ඛිත්තධුරතා අනාසෙවනා අභාවනා අබ්‍රහ්මකම්මං අනට්ඨානං
 අනනුයොගොපමාදො. යො එවරූපො පමාදො පමජ්ජනා පමජ්ජිතත්තං. අයං
 චුච්චති පමාදො”ති (විභ. 846).

තස්මා චුත්තප්පටිපක්ඛතො අප්පමාදො වෙදිතබ්බො. අත්ථතො හි සො සතියා
 අවිජ්ජවාසො, නිච්චං උපට්ඨිතස්සතියා එතං නාමං. අපරෙ පන
 “සතිසම්පජ්ඤ්ඤයොගෙන පවත්තා චත්තාරො අරුපිනො ඛන්ධා අප්පමාදො”ති
 වදන්ති.

“භාවිතො බ්‍රහ්මකතො”ති චුත්තං, කථං පනායං අප්පමාදො භාවෙතබ්බොති?
 න අප්පමාදභාවනා නාම විසුං එකභාවනා අත්ථි. යා හි කාවි පුඤ්ඤකිරියා
 කුසලකිරියා, සබ්බා සා අප්පමාදභාවනාත්ථෙව වෙදිතබ්බො. විසෙසතො පන
 විචට්ඨපනිස්සයං සරණගමනං කායිකවාචසිකසංවරඤ්ච උපාදාය සබ්බා සීලභාවනා,
 සබ්බා සමාධිභාවනා, සබ්බා පඤ්ඤාභාවනා, සබ්බා කුසලභාවනා, අනවජ්ජභාවනා,
 අප්පමාදභාවනානි වෙදිතබ්බො. “අප්පමාදො”ති හි ඉදං මහන්තං අත්ථං දීපෙනි,
 මහන්තං අත්ථං පරිග්ගහෙත්වා තිට්ඨති. සකලම්පි තෙපිටකං බුද්ධවචනං ආහරිත්වා
 අප්පමාදපදස්ස අත්ථං කත්වා කථෙත්තො ධම්මකථිකො “අතිත්ථෙත
 පක්ඛන්දො”ති න චත්තබ්බො. කස්මා? අප්පමාදපදස්ස මහන්තභාවතො. තථා හි
 සම්මාසම්බුද්ධො කුසිනාරායං යමකසාලානමන්තරෙ පරිනිබ්බානසමයෙ නිපන්තො
 අභිසම්බොධිතො පට්ඨාය පඤ්චචත්තාලීසාය වස්සෙස්ස අත්තනා භාසිතං ධම්මං
 එකෙන පදෙන සඬගහෙත්වා දස්සෙත්තො - “අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා”ති
 හික්ඛුනං ඔවාදමදාසි. තථා ච චුත්තං -

“සෙය්‍යාථාපි, භික්ඛවෙ, යානි කානිච් ජඬිගලානං පාණානං පදජාතානි,
සබ්බානි තානි භත්ථිපදෙ සමොධානං ගච්ජන්ති, භත්ථිපදං තෙසං
අග්ගමක්ඛායති යදිදං මහන්තට්ඨෙන; එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යෙ කෙච්චි
කුසලා ධම්මා, සබ්බෙනෙ අප්පමාදමුලකා අප්පමාදසමොසරණා, අප්පමාදො
තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායති” ති (ම. නි. 1.300).

ගාථාසූ අප්පමාදං පසංසන්තිති දානාදිපුඤ්ඤකිරියාසූ අප්පමාදං අප්පමජ්ජනං
පණ්ඩිතා සප්පඤ්ඤා බුද්ධාදියො පසංසන්ති, චණ්ණෙන්ති ථොමෙන්ති. කස්මා?
යස්මා අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිගණ්භානි පණ්ඩිතො. කෙ පන තෙ උභො
අත්ථානි ආහ – “දිට්ඨෙ ධම්මෙ ච යො අත්ථො, යො චත්ථො සම්පරායිකො” ති,
එවමෙත්ථ පදයොජනා වෙදිතබ්බො. ඉධාපි දිට්ඨෙ ධම්මෙ ච යො අත්ථොති
ගහට්ඨස්ස තාව “අනවජ්ජානි කම්මානි, අනාකුලා ච කම්මන්තා” තිආදිනා නයෙන
චුත්තො කසිගොරක්ඛාදිවිධිනා ලද්ධබ්බො අත්ථො, පබ්බජිතස්ස පන
අවිජ්ජපිසාරාදිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. යො චත්ථො සම්පරායිකොති පන උභයෙසම්පි
ධම්මචරියාව චුත්තානි වෙදිතබ්බො. අත්ථාභිසමයානි දුට්ඨස්සපි අත්ථස්ස භිතස්ස
පටිලාභා, ලද්ධබ්බෙන සමීති සඬගති සමොධානන්ති සමයො, ලාභො. සමයො එව
අභිසමයො, අභිමුඛභාවෙන වා සමයො අභිසමයොති එවමෙත්ථ අභිසමයො
වෙදිතබ්බො. ධිතිසම්පන්නන්තා ධිරො. තතියෙන චෙත්ථ අත්ථ-සද්දෙන
පරමත්ථස්ස නිබ්බානස්සාපි සඬගහො වෙදිතබ්බො. සෙසං සුච්ඤ්ඤයාමෙව. ඉති
ඉමස්මිං සුත්තෙ චට්ඨසම්පත්ති එව කථිතා. ගාථායං පන විචට්ඨස්සපි සඬගහො
දට්ඨබ්බො. තථා හි චුත්තං –

“අප්පමාදො අමතපදං, පමාදො මච්චුනො පදං;
අප්පමත්තා න මීයන්ති, යෙ පමත්තා යථා මතා.

“එවං විසෙසතො ඤත්වා, අප්පමාදම්හි පණ්ඩිතා;
අප්පමාදෙ පමොදන්ති, අරියානං ගොචරෙ රතා.

“තෙ ඤායිනො සාතතිකා, නිච්චං දළ්භපරක්කමා;
චුසන්ති ධීරා නිබ්බානං, යොගක්ඛෙමං අනුත්තර”න්ති. (ධ. ප. 21-23);

තස්මා “අත්ථාභිසමයා” ති එත්ථ ලොකුත්තරත්ථවසෙනපි අත්ථො
වෙදිතබ්බො.

තතියසුත්තචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අට්ඨපුඤ්ජසුත්තචණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ එකපුග්ගලස්සානි එත්ථ පුග්ගලොති අයං වොභාරකථා. බුද්ධස්ස
හි භගවතො දුට්ඨා දෙසනා සම්මුතිදෙසනා ච පරමත්ථදෙසනා වාති. තත්ථ
“පුග්ගලො, සත්තො, ඉත්ථි, පුරිසො, ඛත්තියො, බ්‍රාහ්මණො, දෙවො, මාරො” ති

එවරුපා සම්මුතිදෙසනා. “අනිච්චං, දුක්ඛං, අනත්තා, ඛන්ධා, ධාතු, ආයතනා, සතිපට්ඨානා” ති එවරුපා පරමත්ථදෙසනා. තත්ථ භගවා යෙ සම්මුතිවසෙන දෙසනං සුත්වා විසෙසමධිගන්තුං සමත්ථා, තෙසං සම්මුතිදෙසනං දෙසෙති. යෙ පන පරමත්ථවසෙන දෙසනං සුත්වා විසෙසමධිගන්තුං සමත්ථා, තෙසං පරමත්ථදෙසනං දෙසෙති.

තත්ථායං උපමා – යථා හි දෙසභාසාකුසලො තිණ්ණං වෙදානං අත්ථසංවණ්ණනකො ආචරියො යෙ දම්මභාසාය චුත්තෙ අත්ථං ජානන්ති, තෙසං දම්මභාසාය ආචික්ඛති. යෙ අන්ධකභාසාදිසු අඤ්ඤතරාය, තෙසං තාය තාය භාසාය. එවං තෙ මාණවකා ඡෙකං බ්‍යත්තං ආචරියමාගම්ම ඛිජ්ජමෙව සිජ්ජං උග්ගණ්හන්ති. තත්ථ ආචරියො විය බුද්ධො භගවා, තයො වෙදා විය කථෙතඛිඛභාවෙ ධීතානි තිණ් පිටකානි, දෙසභාසාකොසල්ලම්ච සම්මුතිපරමත්ථකොසල්ලං, නානාදෙසභාසා මාණවකා විය සම්මුතිපරමත්ථවසෙන පටිච්ඡික්ඛනසමත්ථා වෙනෙය්‍යා, ආචරියස්ස දම්මභාසාදිආචික්ඛනං විය භගවතො සම්මුතිපරමත්ථවසෙන දෙසනා වෙදිතඛිබ්බා. ආහ වෙත්ථ –

“දුට්ඨෙ සච්චානි අක්ඛාසි, සම්බුද්ධො වදනං වරො;
සම්මුතිං පරමත්ථඤ්ච, තතියං නුපලඛිහති.

“සඬකෙතචචනං සච්චං, ලොකසම්මුතිකාරණා;
පරමත්ථචචනං සච්චං, ධම්මානං භූතකාරණා.

“තස්මා වොහාරකුසලස්ස, ලොකනාථස්ස සත්ථුනො;
සම්මුතිං වොහරන්තස්ස, මුසාවාදො න ජායති” ති.

අපිච අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කථෙති – හිරොත්තජ්ජපිපනත්ථං, කම්මස්සකතාදිපනත්ථං, පච්චත්තපුරිසකාරදිපනත්ථං, ආනන්තරියදිපනත්ථං, බ්‍රහ්මචිහාරදිපනත්ථං, පුබ්බෙතිවාසදිපනත්ථං, දක්ඛිණාවිසුද්ධිදිපනත්ථං, ලොකසම්මුතියා අජ්ජභානත්ථං, වාති. “ඛන්ධධාතුආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තජ්ජන්ති” ති හි චුත්තෙ මහාජනො න ජානාති, සම්මොහං ආපජ්ජති, පටිසත්තු වා හොති – “කිමිදං ඛන්ධධාතුආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තජ්ජන්ති නාමා” ති? “ඉත්ථි හිරියති ඔත්තජ්ජති, පුරිසො, ඛන්තියො, බ්‍රාහ්මණො, දෙවො, මාරො” ති පන චුත්තෙ ජානාති, න සම්මොහං ආපජ්ජති, න පටිසත්තු වා හොති. තස්මා භගවා හිරොත්තජ්ජපිපනත්ථං පුග්ගලකථං කථෙති.

“ඛන්ධා කම්මස්සකා, ධාතූයො ආයතනානි” ති චුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා කම්මස්සකතාදිපනත්ථම්පි පුග්ගලකථං කථෙති.

“වෙළචනාදයො මහාවිහාරා ඛන්ධෙහි කාරාපිතා, ධාතූහි ආයතනෙහි” ති චුත්තෙපි එසෙව නයො. තථා “ඛන්ධා මාතරං ජීවිතා වොරොපෙන්ති, පිතරං,

අරහන්තං, රුහිරුප්පාදකම්මං, සඬ්ඝභෙදකම්මං කරොන්ති, ධාතුයො ආයතනානි” ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. “ඛන්ධා මෙත්තායන්ති, ධාතුයො ආයතනානි” ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. “ඛන්ධා පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරන්ති, ධාතුයො ආයතනානි” ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං ආනන්තරියදීපනත්ථං බ්‍රහ්මචිහාරදීපනත්ථං පුබ්බෙතිවාසදීපනත්ථං පුග්ගලකථං කථෙති.

“ඛන්ධා දානං පටිග්ගණ්හන්ති, ධාතුයො ආයතනානි” ති වුත්තෙපි මහාජනො න ජානාති, සම්මොහං ආපජ්ජති, පටිසත්තු වා හොති “කිම්දං ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානි පටිග්ගණ්හන්ති නාමා” ති? “පුග්ගලා පටිග්ගණ්හන්ති” ති පන වුත්තෙ ජානාති, න සම්මොහං ආපජ්ජති, න පටිසත්තු වා හොති. තස්මා භගවා දක්ඛිණාච්ඡුද්ධිදීපනත්ථං පුග්ගලකථං කථෙති.

ලොකසම්මුතිඤ්ච බුද්ධා භගවන්තො න පජ්ඣන්ති, ලොකසමඤ්ඤාය ලොකනිරුත්තියා ලොකාභිලාපෙ ධීතායෙව ධම්මං දෙසෙන්නි. තස්මා භගවා ලොකසම්මුතියා අප්පභානත්ථම්පි පුග්ගලකථං කථෙති. සො ඉධාපි ලොකවොහාරවසෙන දෙසෙතඛිබ්බත්ථං දස්සෙන්නො “එකපුග්ගලස්සා” ති ආදිමාහ.

තත්ථ එකපුග්ගලස්සාති එකසත්තස්ස. කප්පන්ති මහාකප්පං. යදිපි අච්චත්තසංයොගෙ ඉදං උපයොගවචනං, යත්ථ පන සත්තානං සන්ධාවනං සංසරණං සම්භවති, තස්ස වසෙන ගහෙතඛිබ්බං. අට්ඨිකඬ්ඤාලොති අට්ඨිභාගො. “අට්ඨිබ්බලො” තිපි පඨන්ති, අට්ඨිසඤ්චයොති අත්ථො. අට්ඨිපුඤ්ජොති අට්ඨිසමුහො. අට්ඨිරාසීති තස්සෙව වෙවචනං. කෙච් පන “කට්ඨපමාණතො හෙට්ඨා සමුහො කඬ්ඤාලො නාම, තතො උපරි යාව තාලප්පමාණං පුඤ්ජො, තතො උපරි රාසී” ති වදන්ති. තං තෙසං මතිමත්තං. සඛ්බමෙන සමුහස්සෙව පරියායවචනං වෙපුල්ලස්සෙව උපමාභාවෙන ආහටත්තා.

සචෙ සංහාරකො අස්සාති අවිජ්ජකිරණවසෙන සංහරිත්වා ය්පෙනා කොච් යදි සියාති පරිකප්පනවසෙන වදති. සම්භතඤ්ච න විනස්සෙය්සාති තථා කෙනච් සම්භතඤ්ච තං අට්ඨිකඬ්ඤාලං අන්තරධානාභාවෙන පුතිභූතං වුණ්ණච්චුණ්ණඤ්ච අනුත්වා සචෙ න විනස්සෙය්සාති පරිකප්පනවසෙනෙව වදති. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – හික්ඛවෙ, එකස්ස සත්තස්ස කම්මකිලෙසෙහි අපරාපරුප්පත්තිවසෙන එකං මහාකප්පං සන්ධාවත්තස්ස සංසරන්තස්ස එවං මහාඅට්ඨිසඤ්චයො භවෙය්සා, ආරොහපරිණාහෙහි යත්තකොයං වෙපුල්ලපඛිබ්බතො. සචෙ පනස්ස කොච් සංහරිත්වා ය්පෙනා භවෙය්සා, සම්භතඤ්ච තං සචෙ අවිනස්සන්තං තිට්ඨෙය්සාති. අයඤ්ච නයො නිබ්බුතප්පදීපෙ විය හිජ්ජනසභාවෙ කලෙවරතික්ඛෙපරහිතෙ ඔපපාතිකත්තභාවෙ සඛ්බෙන සඛ්බං අනට්ඨිකෙ ව බුද්දකත්තභාවෙ වජ්ජෙත්වා වුත්තො. කෙච් පන “පරිකප්පනවසෙන ඉමස්ස නයස්ස ආහටත්තා තෙසම්පි යදි සියා අට්ඨිකඬ්ඤාලො, තෙනාපි සහෙව අයං අට්ඨිපුඤ්ජපරිමාණො වුත්තො” ති

වදන්ති. අපරෙ පන “නයිදමෙවං ලබ්භමානස්සෙව අට්ඨිපුඤ්ජස්ස වසෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා ඉමස්ස පරිමාණස්ස වුත්තතා. තස්මා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො ගහෙනබ්බො”ති.

ගාථාසු මහෙසීනාති මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධාදයො එසති ගවෙසතීති මහෙසී, සම්මාසම්බුද්ධො. “ඉති වුත්තං මහෙසීනා”ති ච භගවා “දසබලසමන්තාගතො, හික්ඛවෙ, තථාගතො”ති ආදීසු විය අත්තානං අඤ්ඤං විය කත්වා දස්සෙති. වෙපුල්ලොති රාජගහං පරිවාරෙත්වා යීතෙසු පඤ්චසු පබ්බතෙසු විපුලභාවතො වෙපුල්ලොති ලද්ධනාමො. තතො එව මහා, යීතදිසාභාගවසෙන උත්තරො ගිජ්ඣකුටස්ස. ගිරිබ්බපෙති ගිරිබ්බප්පුරනාමකස්ස රාජගහස්ස සමීපෙ.

එත්තාවතා භගවා “එත්තකෙනාපි කාලෙන අනුපච්ඡින්නභවමුලස්ස අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකස්ස පුපුජ්ජනස්ස අයමීදිසි කට්ඨිවඩ්ඪනා”ති වට්ටෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා ඉදානි යෙසං අරියසච්චානං අනනුබොධා අප්පට්ඨෙධා අන්ධපුපුජ්ජනස්ස එවං කට්ඨිවඩ්ඪනා, තානි අරියසච්චානි දිට්ඨවතො අරියපුග්ගලස්ස අයං නත්ථිති දස්සෙත්තො “යතො ච අරියසච්චානී”ති ආදිමාහ.

තත්ථ යතොති යදා. අරියසච්චානීති අරණියතො අරියානි, අවිතථභාවෙන සච්චානි වානි අරියසච්චානි, අරියභාවකරානි වා සච්චානි අරියසච්චානි, අරියෙහි වා බුද්ධාදීහි පටිච්ඡික්ඛිතබ්බානි සච්චානි අරියසච්චානි. අථ වා අරියස්ස සච්චානි අරියසච්චානි. සදෙවකෙන හි ලොකෙන සරණන්ති අරණියතො අරියො භගවා, තෙන සයම්භුඤ්ඤාණෙන දිට්ඨත්තා තස්ස සච්චානීති අරියසච්චානි. සම්මජ්ජඤ්ඤාය පස්සතීති සම්මා හෙතුනා ඤායෙන විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාහිසමයවසෙන පස්සති. දුක්ඛන්ති ආදි අරියසච්චානං සරූපදස්සනං. තත්ථ අනෙකුපද්දවාධිට්ඨානතාය කුච්ඡිතභාවතො බාලජනපරිකප්පිතධුච්ඡුභසුඛත්තවිරහෙන තුච්ඡභාවතො ච දුක්ඛං. දුක්ඛං සමුප්පජ්ජති එතෙනාති දුක්ඛසමුප්පාදො, දුක්ඛසමුදයො. දුක්ඛං අතික්කමති එතෙන ආරම්මණප්පච්චයභූතෙන, එත්ථ වානි දුක්ඛස්ස අතික්කමො, නිබ්බානං. ආරකත්තා කිලෙසෙහි අරණියතො ච අරියො. සම්මාදිට්ඨිආදීනං අට්ඨන්තං අඩ්ගානං වසෙන අට්ඨඩ්ගිකො. මාරෙත්තො කිලෙසෙ ගච්ඡති, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියති, සයං වා නිබ්බානං මග්ගතීති මග්ගො. තතො එව දුක්ඛස්ස උපසමං නිරොධං ගච්ඡතීති දුක්ඛුපසමගාමී. යතො සම්මජ්ජඤ්ඤාය පස්සතීති සම්බන්ධො.

ස සත්තක්ඛත්තුං පරමං, සන්ධාවිත්ථාන පුග්ගලොති සො එවං චතුසච්චදස්සාවි අරියපුග්ගලො සොතාපන්තො සබ්බමුදින්ද්‍රියො සමානො සත්තවාරපරමංයෙව භවාදීසු අපරාපරුප්පත්තිවසෙන සන්ධාවිත්ථා සංසරිත්වා. එකබ්ඪී, කොලංකොලො, සත්තක්ඛත්තුපරමොති ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමජ්ඣමුදුභාවෙන තයො හි සොතාපන්තා. තෙසු සබ්බමුදින්ද්‍රියස්ස වසෙනිදං වුත්තං “ස සත්තක්ඛත්තුං පරමං, සන්ධාවිත්ථානා”ති. දුක්ඛස්සත්තකරො භොතීති වට්ටදුක්ඛස්ස අත්තකරො පරියොසානකරො භොති. කථං? සබ්බසංයොජනක්ඛයා අනුපුබ්බෙන අග්ගමග්ගං

අධිගන්ත්වා නිරවසෙසානං සංයොජනානං බෙපනාති අරහත්තඵලෙනෙව දෙසනාය කුටං ගණ්හි.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මුසාවාදසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ එකධම්මං අතීතස්සාති කා උප්පත්ති? භගවතො භික්ඛුසඤ්ඤාසංඝ ච මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජී, තිත්ථියානං පරිභායි. තෙ භතලාභසක්කාරා නිප්පහා නිත්තෙජා ඉස්සාපකතා විඤ්චමාණවිකං නාම පරිබ්බාජිකං උයොයාපෙසුං – “එහි, ත්වං භගිනි, සමණං ගොතමං අභූතෙන අබ්භාවික්ඛස්සු”ති. සා භගවන්තං චතුපරිසමජ්ඣෙධම්මං දෙසෙන්නං උපගන්ත්වා අභූතෙන අබ්භාවික්ඛිත්වා සක්කෙනස්සා අභූතභාවෙ පකාසිතෙ මහාජනෙන “ධි කාලකණ්ණි”ති විභාරතො නික්කඩ්ඨාපිතා පථවියා විවරෙ දින්නෙ අවිච්ඡාලානං ඉන්ධනං හුත්වාච අවිච්ඡාරයෙ නිබ්බන්ති, භියොයාසොමත්තාය තිත්ථියානං ලාභසක්කාරො පරිභායි. භික්ඛු ධම්මසභායං කථං සමුට්ඨාපෙසුං “ආවුසො, විඤ්චමාණවිකා ඵලං උලාරගුණං අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යං සම්මාසම්බුද්ධං අභූතෙන අක්කොසිත්වා මහාවිනාසං පත්තා”ති. සත්ථා ආගන්ත්වා “කාය නුත්ථ, භික්ඛවෙ, එතරහි කථාය සන්නිසින්නා”ති පුච්ඡිත්වා “ඉමාය නාමා”ති වුත්තෙ “න, භික්ඛවෙ, ඉදානෙව, පුබ්බෙපි සා මං අභූතෙන අක්කොසිත්වා මහාවිනාසං පත්තායෙවා”ති මහාපදුමජාතකම්පි විත්ථාරෙත්වා උපරි ධම්මං දෙසෙන්නො ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා “එකධම්මං අතීතස්සා”ති ඉදං සුත්තං දෙසෙසි.

තත්ථ එකධම්මන්ති එකං වච්ඡව්වසඬ්ඛානං ධම්මං. අතීතස්සාති යා සා අට්ඨ අනරියවොහාරෙ වජ්ජෙත්වා අට්ඨසු අරියවොහාරෙසු පතිට්ඨාපනත්ථං “සච්චං, භණ්ණං, නාලික”න්ති අරියෙහි යපිතා මරියාදා, තං අතික්කම්ත්වා ධීතස්ස. පුරිසො ඵල පුග්ගලොති පුරිසපුග්ගලො, තස්ස. අකරණීයන්ති කාතුං අසක්කුණෙය්‍යං. සම්පජානමුසාවාදී හි පුග්ගලො කිඤ්චි පාපකම්මං කත්වා “ඉදං නාම තයා කත”න්ති වුත්තෙ “න මයා කත”න්ති මුසාවාදෙනෙව පරිහරිස්සති. ඵලඤ්ච පටිපජ්ජන්තො කිඤ්චි පාපකම්මං කරොතියෙව, න තත්ථ ලජ්ජති සච්චමරියාදාය සමතික්කන්තත්තා. තෙන වුත්තං “කතමං එකධම්මං, යදිදං, භික්ඛවෙ, සම්පජානමුසාවාදො”ති.

ගාථායං මුසාවාදිස්සාති මුසා අභූතං අතච්ඡං පරෙසං විඤ්ඤාපනවසෙන වදනසිලස්ස. යස්ස දසසු වචනෙසු එකම්පි සච්චං නත්ථි, ඵලරූපෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. ජන්තුනොති සත්තස්ස. සත්තො හි ජායනට්ඨෙන “ජන්තු”ති වුච්චති. විතිණ්ණපරලොකස්සාති විස්සට්ඨපරලොකස්ස. ඊදිසො හි මනුස්සසම්පත්ති දෙවලොකසම්පත්ති අවසානෙ නිබ්බානසම්පත්තීති ඉමා තිස්සොපි සම්පත්තියො න පස්සති. නත්ථි පාපන්ති තස්ස තාදිසස්ස ඉදං නාම පාපං න කත්තබ්බන්ති නත්ථිති.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දානසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙය් එවඤ්චෙනි එත්ථ එවන්ති උපමාකාරෙ නිපාතො, චෙනි පරිකප්පනෙ. සත්තාති රූපාදිසු සත්තා විසත්තා. ඡානෙය්සුන්ති බුජ්ඣෙය්සුං. දානසංවිභාගස්සාති යාය හි චෙනනාය අන්තාදිදෙය්සාධම්මං සංහරිත්වා අනුකම්පාසුඡාසු අඤ්ඤතරවසෙන පරෙසං දීයති, තං දානං. යාය පන අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බහාවෙන ගහිතවත්ථුස්ස එකදෙසො සංවිහජිත්වා දීයති, අයං සංවිභාගො. විපාකන්ති එලං. යථාහං ඡානාමිති යථා අහං ඡානාමි. ඉදං චුත්තං හොති – තිරච්ඡානගතස්සපි දානං දත්වා අත්තභාවසතෙ පවත්තසුඛවිපච්චනවසෙන සතගුණා දක්ඛිණා හොතිති එවමාදිනා, හික්ඛවෙ, යෙන පකාරෙන අහං දානස්ස සංවිභාගස්ස ව විපාකං කම්මවිපාකං ඤාණබලෙන පච්චක්ඛන්තො ඡානාමි, එවං ඉමෙ සත්තා යදි ඡානෙය්සුන්ති. න අදත්වා භුඤ්ජෙය්සුන්ති යං භුඤ්ජිතබ්බයුත්තකං අත්තනො අත්ථී, තතො පරෙසං න අදත්වා මච්ඡරියවිත්තෙන ව තණ්හාලොභවසෙන ව භුඤ්ජෙය්සුං, දත්වාච භුඤ්ජෙය්සුං. න ච නෙසං මච්ඡෙරමලං විත්තං පරියාදාය නිට්ඨෙය්සාති අත්තනො සම්පත්තීනං පරෙහි සාධාරණභාවාසහනලක්ඛණං විත්තස්ස පහස්සරභාවදූසකානං උපක්කිලෙසභූතානං කණ්හධම්මානං අඤ්ඤතරං මච්ඡෙරමලං. අථ වා යථාචුත්තමච්ඡෙරඤ්චෙව අඤ්ඤම්පි දානන්තරායකරං ඉස්සාලොභදොසාදිමලඤ්ච නෙසං සත්තානං විත්තං යථා දානචෙනනා න පවත්තති, න වා සුපරිසුද්ධා හොති, එවං පරියාදාය පරිතො ගහෙත්වා අභිභවිත්වා න නිට්ඨෙය්සා. කො හි සම්මදෙව දානඵලං ඡානන්තො අත්තනො විත්තෙ මච්ඡෙරමලස්ස ඔකාසං දදෙය්සා.

යොපි නෙසං අස්ස වරිමො ආලොපොති නෙසං සත්තානං යො සබ්බපච්ඡිමකො ආලොපො සියා. වරිමං කබ්බන්ති තස්සෙව චෙච්චනං. ඉදං චුත්තං හොති – ඉමෙ සත්තා පකතියා යත්තකෙහි ආලොපෙහි සයං යාපෙය්සුං, තෙසු එකමෙව ආලොපං අත්තනො අත්ථාය ය්පෙත්වා තදඤ්ඤෙ සබ්බෙ ආලොපෙ ආගතාගතානං අත්ථිකානං දත්වා යො ය්පිතො ආලොපො අස්ස, සො ඉධ වරිමො ආලොපො නාම. තතොපි න අසංවිහජිත්වා භුඤ්ජෙය්සුං, සචෙ නෙසං පටිග්ගාහකා අස්සුති නෙසං සත්තානං පටිග්ගාහකා යදි සියුං, තතොපි යථාචුත්තවරිමාලොපතොපි සංවිහජිත්වාච එකදෙසං දත්වාච භුඤ්ජෙය්සුං, යථාහං දානසංවිභාගස්ස විපාකං පච්චක්ඛන්තො ඡානාමි, එවං යදි ඡානෙය්සුන්ති. යස්මා ච බොතිආදිනා කම්මඵලස්ස අප්පච්චක්ඛනාවතො එවමෙනෙ සත්තා දානසංවිභාගෙසු න පවත්තන්තිති යථාධිප්පෙතමත්ථං කාරණෙන සම්පටිපාදෙති. එතෙනෙව තෙසං තදඤ්ඤපුඤ්ඤෙසු ව අප්පටිපත්තියා අපුඤ්ඤෙසු ව පටිපත්තියා කාරණං දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

ගාථාසු යථාචුත්තං මහෙසිනාති මහෙසිනා භගවතා “තිරච්ඡානගතෙ දානං දත්වා සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඨ්ඛිතබ්බා” තිආදිනා, ඉධෙව වා “එවං චෙ සත්තා

ජානෙය්‍යු’ න්තිආදිනා යථාචුත්තං, ඤාණවාරෙන තං යථාචුත්තං චිත්තං ඤාතන්ති අත්ථො. විපාකං සංවිභාගස්සාති සංවිභාගස්සපි විපාකං, කො පන වාදො දානස්ස. යථා හොති මහජ්ඵලන්ති යථා සො විපාකො මහන්තං ඵලං හොති, ඵචං ඉමෙ සත්තා යදි ජානෙය්‍යුන්ති සම්බන්ධො. විනෙය්‍ය මච්ඡෙරමලන්ති මච්ඡරියමලං අපනෙත්වා කම්මඵලසද්ධාය රතනත්තයසද්ධාය ච විසෙසනො පසන්තෙන චිත්තෙන යෙසු කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියෙසු සීලාදිගුණසම්පන්නෙසු දින්නං අප්පකම්පි දානං මහජ්ඵලං හොති, තෙසු යුත්තකාලෙන දජ්ජුං දදෙය්‍යුං.

මහජ්ඵලභාවකරණතො දක්ඛිණං අරහන්තිති දක්ඛිණෙය්‍යා, සම්මාපටිපන්නා, තෙසු දක්ඛිණෙය්‍යෙසු. දක්ඛිණං පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බං දෙය්‍යධම්මං යථා තං දානං හොති මහාදානං, ඵචං දත්වා. අථ වා බහුනො අන්තං දත්වා, කථං පන අන්තං දාතබ්බන්ති ආහ ‘දක්ඛිණෙය්‍යෙසු දක්ඛිණං’ න්ති. ඉතො මනුස්සත්තා මනුස්සත්තභාවතො චුතා පටිසන්ධිවසෙන සග්ගං ගච්ඡන්ති දායකා. කාමකාමීනොති කාමෙතබ්බානං උළාරානං දෙවහොගානං පටිලද්ධරූපවිභවෙන කම්මුතා උපගමනෙ සාධුකාරිත්‍යාය කාමකාමීනො සබ්බකාමසමඬගිනො. මොදන්ති යථාරූචි පරිවාරෙන්තිති අත්ථො.

ජට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මෙත්තාභාවනාසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ යාති කානිච්ඡි අනවසෙසපරියාදානං. ඔපධිකානි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනීති

තෙසං නියමනං. තත්ථ උපධි චුච්චන්ති බන්ධා, උපධිස්ස කරණං සීලං එතෙසං, උපධිජ්ජයොජනානි වා ඔපධිකානි. සම්පත්තිභවෙ අත්තභාවජනකානි පටිසන්ධිපවත්තිවිපාකදායකානි. පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනීති පුඤ්ඤකිරියා ච තා තෙසං තෙසං ඵලානිසංසානං වත්ථුනි වාති පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි. තානි පන සඬ්ඛෙපතො දානමයං, සීලමයං, භාවනාමයන්ති තිවිධානි හොන්ති. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො තිකනිපාතවණ්ණනායං ආචි භවිස්සති. මෙත්තාය වෙතොවිමුත්තියාති මෙත්තාභාවනාවසෙන පටිලද්ධතිකවතුක්කජ්ඣානසමාපත්තියා. “මෙත්තා” ති හි චුත්තෙ උපචාරොපි ලබ්භති අප්පනාපි, “වෙතොවිමුත්ති” ති පන චුත්තෙ අප්පනාඤානමෙව ලබ්භති. තඤ්ඤි නිවරණාදිපච්චනිකධම්මතො චිත්තස්ස සුට්ඨු විමුත්තිභාවෙන වෙතොවිමුත්තිති චුච්චති. කලං නාග්ගන්ති සොළසින්ති මෙත්තාබ්‍රහ්මචිහාරස්ස සොළසභාගං ඔපධිකානි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි න අග්ගන්ති. ඉදං චුත්තං හොති – මෙත්තාය වෙතොවිමුත්තියා යො විපාකො, තං සොළස කොට්ඨාසෙ කත්වා තතො එකං පුන සොළස කොට්ඨාසෙ කත්වා තත්ථ යො එකකොට්ඨාසො, න තං අඤ්ඤානි ඔපධිකානි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි අග්ගන්තිති. අධිග්ගහෙත්වාති අභිභවිත්වා. භාසතෙති උපක්කිලෙසවිසුද්ධියා දිජ්ජති. තපතෙති තතො ඵච අනවසෙසෙ පටිපක්ඛධම්මෙ සන්තපති. විරොචනීති උභයසම්පත්තියා

විරෝධී. මෙත්තා හි වෙනොවිමුත්ති වන්දාලොකසංඛිතා විගතපක්කිලෙසා
ජුණ්හා විය දිප්පති, ආතපො විය අන්ධකාරං පච්චතීකධම්මෙ විධමන්ති තපති,
ඔසධිකාරකා විය විජ්ජොතමානා විරෝධී ව.

සෙය්‍යාථාපීති ඔපම්මදස්සනත්ථෙ නිපාතො. තාරකරුපානන්ති ජොතීනං.
වන්දියාති වන්දස්ස අයන්ති වන්දී, තස්සා වන්දියා, පභාය ජුණ්හායාති අත්ථො.
වස්සානන්ති වස්සානං බහුවසෙන ලද්ධවොහාරස්ස උතුනො. පච්ඡිමෙ මාසෙති
කත්තිකමාසෙ. සරදසමයෙති සරදකාලෙ. අස්සයුජකත්තිකමාසා හි ලොකෙ
“සරදඋතු” ති වුවවන්ති. විද්ධෙති උබ්බිද්ධෙ, මෙසවිගමෙන දුරිභූතෙති අත්ථො.
තෙනෙවාහ “විගතවලාහකෙ” ති. දෙවෙති ආකාසෙ. නහං අබ්භුස්සක්කමානොති
උදයට්ඨානතො ආකාසං උල්ලඬ්ඝන්තො. තමගතන්ති තමං. අභිච්ඡව්වාති
අභිහන්ත්වා විධමිත්වා. ඔසධිකාරකාති උස්සන්තා පභා එතාය ධියති, ඔසධීනං වා
අනුබලජපදායිකත්තා ඔසධීති ලද්ධනාමා තාරකා.

එත්ථාහ – කස්මා පන භගවතා සමානෙපි ඔපධිකභාවෙ මෙත්තා ඉතරෙහි
ඔපධිකපුඤ්ඤෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තාති? වුවවතෙ – සෙට්ඨට්ඨෙත
නිද්දොසභාවෙන ව සත්තෙසු සුජපටිපත්තිභාවතො. සෙට්ඨා හි එතෙ විහාරා,
සබ්බසත්තෙසු සම්මාපටිපත්තිභූතානි යදිදං මෙත්තාක්ඛානානි. යථා ව බ්‍රහ්මානො
නිද්දොසවිත්තා විහරන්ති, එවං එතෙහි සමන්තාගතා යොගිනො බ්‍රහ්මසමාව හුත්වා
විහරන්ති. තථා හිමෙ “බ්‍රහ්මවිහාරා” ති වුවවන්ති. ඉති සෙට්ඨට්ඨෙත
නිද්දොසභාවෙන ව සත්තෙසු සුජපටිපත්තිභාවතො මෙත්තාව ඉතරෙහි
ඔපධිකපුඤ්ඤෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තා.

එවම්පි කස්මා මෙත්තාව එවං විසෙසෙත්වා වුත්තා? ඉතරෙසං බ්‍රහ්මවිහාරානං
අධිට්ඨානභාවතො දානාදීනං සබ්බෙසං කල්‍යාණධම්මානං පරිපූරිකත්තා ව. අයඤ්ඤි
සත්තෙසු හිතාකාරජපවත්තිලක්ඛණා මෙත්තා, හිතූපසංභාරසා,
ආසාතවිනයපච්චුපට්ඨානා. යදි අනොධිසො භාවිතා බහුලීකතා, අථ සුබ්බෙනෙව
කරුණාදිභාවතා සම්පජ්ජන්තීති මෙත්තා ඉතරෙසං බ්‍රහ්මවිහාරානං අධිට්ඨානං. තථා
හි සත්තෙසු හිතජ්ඣාසයතාය සති නෙසං දුක්ඛාසහනතා, සම්පත්තිවිසෙසානං
විරට්ඨිතිකාමතා, පක්ඛපාතාභාවෙන සබ්බත්ථ සමජ්ජවත්තවිත්තතා ව සුබ්බෙනෙව
ඉජ්ඣන්ති. එවඤ්ච සකලලොකහිතසුඛවිධානාධිමුත්තා මහාබොධිසත්තා “ඉමස්ස
දාතබ්බං, ඉමස්ස න දාතබ්බ”න්ති උත්තමවිවයවසෙන විභාගං අකත්වා
සබ්බසත්තානං නිරවසෙසසුඛනිදානං දානං දෙන්නි, හිතසුඛත්ථමෙව නෙසං සීලං
සමාදියන්ති, සීලපරිපූරණත්ථං නෙක්ඛම්මං භජන්ති, තෙසං හිතසුඛෙසු
අසම්මොහත්ථාය පඤ්ඤං පරියොදපෙන්නි, හිතසුඛාභිවඤ්ඤාත්ථමෙව දළ්භං
විරියමාරහන්ති, උත්තමවිරියවසෙන වීරභාවං පත්තාපි සත්තානං නානජපකාරං
හිතජ්ඣාසයෙනෙව අපරාධං බමන්ති, “ඉදං වො දස්සාම, කරිස්සාමා” තිආදිනා
කතං පටිඤ්ඤාතං න විසංවාදෙන්නි, තෙසං හිතසුඛායෙව අවලාධිට්ඨානා භොන්ති.
තෙසු අවලාය මෙත්තාය පුබ්බකාරිනො හිතජ්ඣාසයෙනෙව නෙසං විජ්ජකාරෙ
උදාසීනා භොන්ති, පුබ්බකාරිතායපි න පච්චුපකාරමාසිසන්තීති. එවං තෙ පාරමිසො

සුරෙන්වා යාව දසබලවතු-වෙසාරජ්ජ-ජඤ්ඤාධාරණඤ්ඤාණ-
අට්ඨාසාවෙණිකබුද්ධධම්මප්පහෙදෙ සබ්බෙසි කල්‍යාණධම්මෙ පරිපුරෙන්නි. එවං
දානාදීනං සබ්බෙසං කල්‍යාණධම්මානං පාරිපුරිකා මෙත්තානි ච ඉමස්ස විසෙසස්ස
දස්සනත්ථං සා ඉතරෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තා.

අපිව මෙත්තාය ඉතරෙහි ඔපධිකපුඤ්ඤෙහි මහානුභාවතා වෙලාමසුත්තෙන
දිපෙතබ්බා. තත්ථ හි යථා නාම මහතා වෙලාමස්ස දානතො එකස්ස
සොනාපන්නස්ස දානං මහජ්ඣලතරං වුත්තං, එවං සොනාපන්නසතතො එකස්ස
සකදාගාමිස්ස දානං...පෙ.... පච්චෙකබුද්ධසතතො භගවතො, තතොපි
බුද්ධජ්ජමුඛස්ස සඤ්ඤාස්ස දානං, තතොපි වාතුද්දිසස්ස සඤ්ඤාස්ස විහාරදානං, තතොපි
සරණගමනං, තතොපි සීලසමාදානං, තතොපි ගද්දුහනමත්තං කාලං මෙත්තාභාවනා
මහජ්ඣලතරා වුත්තා. යථාහ -

“යං ගහපති වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං අදාසි මහාදානං. යො වෙකං
දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය, ඉදං තතො මහජ්ඣලතරං. යො ච සතං
දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය...පෙ.... සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානා
වෙරමණං. යො ච අන්තමසො ගද්දුහනමත්තම්පි මෙත්තවිත්තං භාවෙය්‍ය,
ඉදං තතො මහජ්ඣලතර”න්ති (අ. නි. 9.20).

මහග්ගතපුඤ්ඤභාවෙන පනස්සා පරිත්තපුඤ්ඤතො සාතිසයතාය
චත්තබ්බමෙව නත්ථි. වුත්තඤ්ඤෙන “යං පමාණකතං කම්මං, න තං තත්‍රාවසිස්සති,
න තං තත්‍රාවතිට්ඨති”ති (දී. නි. 1.556; සං. නි. 4.360). කාමාවචරකම්මඤ්ඤි
පමාණකතං නාම, මහග්ගතකම්මං පන පමාණං අතික්කමිත්වා
ඔධිසකානොධිසකඵරණවසෙන වඩ්ඪිත්වා කතත්තා අප්පමාණකතං නාම.
කාමාවචරකම්මං තස්ස මහග්ගතකම්මස්ස අන්තරා ලග්ගිතං වා තං කම්මං
අභිභවිත්වා අත්තතො විපාකස්ස ඔකාසං ගහෙත්වා යාතුං වා න සක්කොති, අථ ඛො
මහග්ගතකම්මමෙව තං පරිත්තකම්මං මහොසො විය පරිත්තං උදකං අභිභවිත්වා
අත්තතො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨති, තස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා සයමෙව
බ්‍රහ්මසහබ්‍යතං උපනෙතීති අයඤ්ඤි තස්ස අත්ථොති.

ගාථාසු යොති යො කොචි ගහට්ඨො වා පබ්බජිතො වා. මෙත්තන්ති
මෙත්තාක්කානං. අප්පමාණන්ති භාවනාවසෙන ආරම්මණවසෙන ච අප්පමාණං.
අසුභභාවනාදයො විය හි ආරම්මණෙ එකදෙසග්ගහණං අකත්වා
අනවසෙසඵරණවසෙන අනොධිසොඵරණවසෙන ච අප්පමාණාරම්මණතාය
පගුණභාවනාවසෙන අප්පමාණං. තත්‍ර සංයොජනා භොන්තීති මෙත්තාක්කානං
පාදකං කත්වා සම්මසිත්වා හෙට්ඨිමෙ අරියමග්ගෙ අධිගච්ඡන්තස්ස සුබ්බෙනෙව
පටිසංයොජනාදයො පභියමානා තත්‍ර භොන්ති. තෙනාහ “පස්සතො
උපධික්ඛය”න්ති. “උපධික්ඛයො”ති හි නිබ්බානං වුවිවති. තඤ්ඤස්ස
සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන මග්ගඤ්ඤාණෙන පස්සති. අථ වා තත්‍ර සංයොජනා
භොන්තීති මෙත්තාක්කානපදට්ඨානාය විපස්සනාය අනුක්කමෙන

උපධික්ඛයසඬ්ඛානං අරහත්තං පත්වා තං පස්සතො පගෙව දසපි සංයොජනා තනු
භොන්ති, පභියන්තීති අත්ථො. අථ වා තනු සංයොජනා භොන්තීති පටිසො වෙව
පටිසසම්පයුත්තසංයොජනා ව තනුකා භොන්ති. පස්සතො උපධික්ඛයන්ති
තෙසංයෙව කිලෙසුපධිනං ඛයසඬ්ඛානං මෙත්තං අධිගමවසෙන පස්සන්ත ස්සාති
එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවං කිලෙසප්පහානං නිබ්බානාධිගමඤ්ච මෙත්තාභාවනාය
සිඛාප්පත්තමානිසංසං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤෙ ආනිසංසෙ දස්සෙතුං “එකම්පි
වෙ”ති ආදිමාහ. තත්ථ අද්ඨට්ඨවිත්තොති මෙත්තාබලෙන සුට්ඨු
වික්ඛම්භිතඛ්‍යාපාදතාය ඛ්‍යාපාදෙන අද්ධිතවිත්තො. මෙත්තායතීති හිතඵරණවසෙන
මෙත්තං කරොති. කුසලොති අතිසයෙන කුසලවා මහාපුඤ්ඤො,
පටිසාදිඅනත්ථවිගමෙන වො. ඛෙමී තෙනාති තෙන මෙත්තායිතෙන. සබ්බෙ ව
පාණෙනි වසද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ. මනසානුකම්පන්ති විත්තෙන අනුකම්පන්තො. ඉදං
වුත්තං භොති – එකසත්තවිසයාපි තාව මෙත්තා මහාකුසලරාසි, සබ්බෙ පන පාණෙ
අත්තනො පියපුත්තං විය හිතඵරණෙන මනසා අනුකම්පන්තො පහුතං බහුං
අනප්පකං අපරියන්තං චතුසට්ඨිමහාකප්පෙපි අත්තනො විපාකප්පබන්ධං
පචත්තෙතුං සමත්ථං උළාරපුඤ්ඤං අරියො පරිසුද්ධවිත්තො පුග්ගලො පකරොති
නිජ්ඣාදෙනි.

සත්තසංඝධන්ති සත්තසඬ්ඛාතෙන සංඝධෙන සමන්තාගතං හරිතං, සත්තෙහි
අවිරලං ආකිණ්ණමනුස්සන්ති අත්ථො. විජිත්වාති අදණ්ඩෙන අසත්ථෙත
ධම්මෙනෙව විජිනිත්වා. රාජ්සයොති ඉසිසදිසා ධම්මිකරාජානො. යජමානාති දානානි
දදමානා. අනුපරියගාති විවරිංසු.

අස්සමෙධන්ති ආදීසු පොරාණකරාජකාලෙ කිර සස්සමෙධං, පුරිසමෙධං,
සම්මාපාසං, වාචාපෙය්‍යන්ති චත්තාරි සඬ්ඛවත්ථුනි අහෙසුං, යෙහි රාජානො
ලොකං සඬ්ඛණ්හිංසු. තත්ථ නිජ්ඣන්තසස්සතො දසමහාගග්ගහණං සස්සමෙධං
නාම, සස්සසම්පාදනෙ, මෙධාවිතාති අත්ථො. මහායොධානං ඡමාසිකං
හත්තවෙනනානුප්පදානං පුරිසමෙධං නාම, පුරිසසඬ්ඛණ්හෙන මෙධාවිතාති අත්ථො.
දලිද්දමනුස්සානං පොත්ථකෙ ලෙඛං ගහෙත්වා තීණි වස්සාති විනා වඩ්ඪියා
සහස්සද්විසහස්සමත්තධනානුප්පදානං සම්මාපාසං නාම. තඤ්ඤි සම්මා මනුස්සෙ
පාසෙති හදයෙ බන්ධිත්වා විය යපෙති, තස්මා “සම්මාපාස”න්ති වුවිවති. “තාත
මාතුලා”ති ආදිනා පන සංඝවාචාය සඬ්ඛහණං වාචාපෙය්‍යං නාම, පෙය්‍යවජ්ජං
පියවාචතාති අත්ථො. එවං චතුහි සඬ්ඛවත්ථුනි සඬ්ඛහිතං රට්ඨං ඉද්ධඤ්ඤෙව
භොති චීතඤ්ඤෙව පහුතඅන්තපානං ඛෙමං නිරබ්බුදං. මනුස්සා මුදා මොදමානා උරෙ
පුත්තෙ නච්චෙත්තා අපාරුතසරා විහරන්ති. ඉදං සරද්වාරෙසු අග්ගලානං අභාවතො
“නිරග්ගලෙ”න්ති වුවිවති. අයං පොරාණිකා පටෙණි, අයං පොරාණිකා පකති.

අපරභාගෙ පන ඔක්කාකරාජකාලෙ බ්‍රාහ්මණා ඉමානි චත්තාරි සඬ්ඛවත්ථුනි
ඉමඤ්ඤෙ රට්ඨසම්පත්තිං පරිචත්තෙත්තා උද්ධම්මුලං කත්වා අස්සමෙධං

පුරිසමෙධන්තිආදිකෙ පඤ්ච යඤ්ඤ නාම අකංසු. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා
බ්‍රාහ්මණධම්මියසුත්තෙ -

“තෙසං ආසි විපල්ලාසො, දිස්වාන අණුතො අණුං...පෙ.....

“තෙ තත්ථ මත්තෙ ගන්ථෙත්වා, ඔක්කාකං තදුපාගමු”න්ති. (සු. නි. 301-304);

තත්ථ අස්සමෙත්ථ මෙධන්ති බාධෙත්තිති අස්සමෙධො. ද්විති පරියඤ්ඤෙහි
යජිතබ්බස්ස එකවිසතියුපස්ස එකස්මිං පච්ඡිමදිවසෙ එව
සත්තනචුතිපඤ්චපසුසතසාතභීසනස්ස යපෙත්වා භූමිඤ්ච පුරිසෙ ව
අවසෙසසබ්බවිභවදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙනං අධිවචනං. පුරිසමෙත්ථ මෙධන්ති
බාධෙත්තිති පුරිසමෙධො. චතුති පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස සද්ධිංභූමියා
අස්සමෙධෙ චුත්තවිභවදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙනං අධිවචනං. සම්මමෙත්ථ පාසන්ති
බිපන්තිති සම්මාපාසො. යුගච්ඡිග්ගලෙ පවෙසනදණ්ඩකසඬාතං සම්මං බිජිත්වා
තස්ස පතිතොකාසෙ වෙදිං කත්වා සංභාරිමෙහි යුපාදිති සරස්සතිනදියා
නිමුග්ගොකාසතො පභුති පටිලොමං ගච්ඡන්තෙන යජිතබ්බස්ස සත්‍රයාගස්සෙනං
අධිවචනං වාජමෙත්ථ පිචන්තිති වාජපෙය්‍යො. එකෙන පරියඤ්ඤෙන සත්තරසභි
පසුහි යජිතබ්බස්ස බෙච්චයුපස්ස සත්තරසකදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙනං අධිවචනං.
නත්ථි එත්ථ අග්ගලොති නිරග්ගලො. නචහි පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස සද්ධිං
භූමියා පුරිසෙහි ව අස්සමෙධෙ චුත්තවිභවදක්ඛිණස්ස සබ්බමෙධපරියායනාමස්ස
අස්සමෙධවිකප්පස්සෙනං අධිවචනං.

චන්දප්පභාති චන්දප්පභාය. තාරගණාව සබ්බෙති යථා සබ්බෙපි තාරාගණා
චන්දිමසොභාය සොළසිම්පි කලං නාග්ගන්ති, එවං තෙ අස්සමෙධාදයො යඤ්ඤා
මෙත්තචිත්තස්ස චුත්තලක්ඛණෙන සුභාවිතස්ස සොළසිම්පි කලං නානුභවන්ති, න
පාපුණන්ති, නාග්ගන්තිති අත්ථො.

ඉදානි අපරෙපි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකෙ මෙත්තාභාවනාය ආනිසංසෙ දස්සෙතුං
“යො න භන්ති”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යොති මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරභාවනානුයුත්තො
පුග්ගලො. න භන්තිති තෙනෙව මෙත්තාභාවනානුභාවෙන
දුරවික්ඛම්භිතබ්‍යාපාදතාය න කඤ්චි සත්තං හිංසති, ලෙඩ්චුදණ්ඩාදිති න විබාධති වා.
න සාතෙතීති පරං සමාදපෙත්වා න සත්තෙ භනාපෙති න විබාධාපෙති ව. න ජිනාතීති
සාරම්භවිග්ගාහිකකථාදිවසෙන න කඤ්චි ජිනාති සාරම්භස්සෙව අභාවතො,
ජානිකරණවසෙන වා අඩ්ඩකරණාදිනා න කඤ්චි ජිනාති. න ජාපයෙති පරෙපි
පයොපෙත්වා පරෙසං ධනජානිං න කාරාපෙය්‍යා. මෙත්තංසොති
මෙත්තාමයචිත්තකොට්ඨාසො, මෙත්තාය වා අංසො අවිජ්ඣනට්ඨෙන
අවයවභූතොති මෙත්තංසො. සබ්බභූතෙසුති සබ්බසත්තෙසු. තතො එව වෙරං තස්ස
න කෙනවීති අකුසලවෙරං තස්ස කෙනවිපි කාරණෙන නත්ථි,

පුග්ගලවෙරසඬ්ඛාතො විරොධො කෙනචි පුරිසෙන සද්ධිං තස්ස මෙත්තාවිහාරිස්ස නත්ථිති.

එවමෙනස්මිං එකකනිපාතෙ පටිපාටියා තෙරසසු සුත්තෙසු සික්ඛාසුත්තද්වයෙ වානි පන්තරසසු සුත්තෙසු විවට්ටං කථිතං, නීවරණසුත්තං සංයොජනසුත්තං අප්පමාදසුත්තං අට්ඨිසඤ්චයසුත්තන්ති එතෙසු චතුසු සුත්තෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං. ඉතරෙසු පන වට්ටමෙව කථිතන්ති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා

බුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකස්ස එකකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුකනිපාතො

1. පයමවග්ගො

1. දුක්ඛවිහාරසුත්තවණ්ණනා

28. දුකනිපාතස්ස පයමෙ ද්විතීති ගණනපරිච්ඡෙදො. ධම්මෙහීති පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. ද්විතී ධම්මෙහීති ද්විතී අකුසලධම්මෙහි. සමන්තාගතොති යුත්තො. දිට්ඨෙව ධම්මෙති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. දුක්ඛං විහරතීති චතුසුපි ඉරියාපටෙසු කිලෙසදුක්ඛෙන වෙව කායිකචෙතසිකදුක්ඛෙන ච දුක්ඛං විහරති. සවිසාකන්ති චිත්තුපසාතෙන වෙව කායුපසාතෙන ච සවිසානං. සඋපායාසන්ති කිලෙසුපායාසෙන වෙව සරීරබෙදෙන ච බලවආයාසවසෙන සඋපායාසං. සපරිලාභන්ති කිලෙසපරිලාභෙන වෙව කායපරිලාභෙන ච සපරිලාභං. කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. පරං මරණාති තදනන්තරං අහිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථ වා කායස්ස භෙදාති ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදා. පරං මරණාති චුතිතො උද්ධං. දුග්ගති පාටිකඬ්ඛාති දුග්ගතිසඬ්ඛාතානං චතුන්නං අපායානං අඤ්ඤතරා ගති ඉච්ඡිතබ්බා, අවස්සංභාවිතීති අත්ථො.

අගුත්තද්වාරොති අපිහිතද්වාරො. කත්ථ පන අගුත්තද්වාරොති ආහ “ඉන්ද්‍රියෙසු”ති. තෙන මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං අසංවරමාහ. පටිග්ගහණපරිභොගවසෙන භොජනෙ මත්තං න ජානාතීති භොජනෙ අමත්තඤ්ඤ. “ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතාය භොජනෙ අමත්තඤ්ඤතායා”තිපි පයන්ති.

කථං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතා, කථං වා ගුත්තද්වාරතාති? කිඤ්චාපි හි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි. න හි චක්ඛුපසාදං නිස්සාය සති වා

මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති. අපිව යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවතිගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජන්වා නිරුද්ධෙ කිරියාමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජන්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සම්පට්ච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකාහෙනුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙනුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජන්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති. තථාපි නෙව භවතිගසමයෙ, න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථි, ජවනක්ඛණෙ පන සවෙ දුස්සිලාං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. එවං හොත්තොපි සො “චක්ඛුද්වාරෙ අසංවරො” ති වුවිච්ඡති. කස්මා? යස්මා තස්මිං සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවතිගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා කිං? යථා නගරෙ චතුසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සුසංවුතා තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙහි පවිසිත්වා වොරා යදිච්ඡන්ති, තං හරෙය්සු. එවමෙව ජවනෙ දුස්සිලාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සතිද්වාරම්පි අගුත්තං හොති, භවතිගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. තස්මිං පන අසති ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවතිගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරද්වාරාදයො අසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙසු හි පිහිතෙසු වොරානං පවෙසො නත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, භවතිගම්පි, ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි “චක්ඛුද්වාරෙ සංවරො” ති වුවිච්ඡති. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. එවං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතා, ගුත්තද්වාරතා ව වෙදිතබ්බා.

කථං පන හොජනෙ අමත්තඤ්ඤා, කථං වා මත්තඤ්ඤාති? යො හි පුග්ගලො මහිවිජො හුත්වා පටිග්ගහණෙ මත්තං න ජානාති. මහිවිජපුග්ගලො හි යථා නාම කච්ඡප්පට්ඨාණිජො පිළන්ධනභණ්ඩකං භත්ථෙන ගහෙත්වා උච්ඡඬිගෙහි පක්ඛිපිතබ්බයුත්තකං පක්ඛිපිත්වා මහාජනස්ස පස්සන්තස්සෙව “අසුකං ගණ්හථ, අසුකං ගණ්හථා” ති මුඛෙන උග්ගොසෙති, එවමෙව අප්පමත්තකම්පි අත්තනො සීලං වා ගන්ථං වා ධුතඬිගගුණං වා අත්තමසො අරඤ්ඤවාසමත්තකම්පි මහාජනස්ස ජානන්තස්සෙව සම්භාවෙති, සම්භාවෙත්වා ච පන සකට්ඨිපි උපනිතෙ පච්චයෙ “අල”න්ති අවත්වා පටිග්ගණ්හාති. තයො හි පුරෙතුං න සක්කා අග්ගි උපාදානෙන, සමුද්දො උදකෙන, මහිවිජො පච්චයෙහිති –

“අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච, මහිවිජො වාපි පුග්ගලො;
බහුකෙ පච්චයෙ දින්නෙ, තයොපෙන න පුරයෙති”.

මහිවිජපුග්ගලො හි විජාතමාතුයාපි මනං ගණ්හිතුං න සක්කොති. එවරූපො හි අනුප්පන්නං ලාභං න උප්පාදෙති, උප්පන්නලාභතො ච පරිභායති. එවං තාව

පටිග්ගහණ අමත්තඤ්ඤා හොති. යො පන ධම්මෙන සමෙන ලද්ධම්පි ආහාරං ගධිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣොපන්නො අනාදීනවදස්සාවී අනිස්සරණපඤ්ඤො ආහරහත්ථකඅලංසාටකතත්ථවට්ටකකාකමාසකභුත්තවමිතකබ්බාන්මණානං අඤ්ඤතරො විය අයොනියො අනුපායෙන යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං පරිභුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති. අයං පරිභොගෙ අමත්තඤ්ඤා නාම.

යො පන “යදිපි දෙය්‍යධම්මො ඛහු හොති, දායකො අජ්ජං දාතුකාමො, දායකස්ස වසෙන අජ්ජං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො අජ්ජො, දායකො ඛහුං දාතුකාමො, දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අජ්ජං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො ඛහු, දායකොපි ඛහුං දාතුකාමො, අත්තනො ටාමං ඤත්වා පමාණයුත්තමෙව ගණ්හාති” ති එවං චුත්තස්ස පටිග්ගහණ පමාණජානනස්ස වෙව, “පටිසඬ්ඛා යොනියො ආහාරං ආහාරෙති, නෙව දවාය, න මදායා” ති ආදිනා (ධ. ස. 1355) “ලද්ධඤ්ච පිණ්ඩපාතං අගධිතො අමුච්ඡිතො අනජ්ඣොපන්නො ආදීනවදස්සාවී නිස්සරණපඤ්ඤො පරිභුඤ්ජති” ති ව ආදිනා නයෙන චුත්තස්ස පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඬ්ඛානපඤ්ඤාය ජානිත්වා ආහාරපරිභුඤ්ජනසඬ්ඛාතස්ස පරිභොගෙ පමාණජානනස්ස ව වසෙන හොජනෙ මත්තඤ්ඤා හොති, අයං හොජනෙ මත්තඤ්ඤා නාම. එවං හොජනෙ අමත්තඤ්ඤානා මත්තඤ්ඤානා ව හොතීති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු පන චක්ඛුන්ති ආදීසු චක්ඛතීති චක්ඛු, රූපං අස්සාදෙති, සමවිසමං ආචික්ඛන්තං විය හොතීති වා අත්ථො. සුණාතීති සොකං. සායතීති සානං. ජීවිතනිමිත්තං ආහාරරසො ජීවිතං, තං අවිභායතීති ජීවිතා. කුච්ඡිතානං ආයොති කායො. මනනෙ විජානාතීති මනො. පොරාණා පනාහු මුනාතීති මනො, නාළියා මිනමානො විය මහාතුලාය ධාරයමානො විය ව ආරම්මණං විජානාතීති අත්ථො. එවං තාවෙත්ථ පදත්ථො වෙදිතබ්බං.

භාවත්ථතො පන දුට්ඨං චක්ඛු – මංසචක්ඛු ව පඤ්ඤාවක්ඛු ව. තෙසු බුද්ධචක්ඛු, සමන්තචක්ඛු, ඤාණචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු, ධම්මචක්ඛුති පඤ්චවිධං පඤ්ඤාවක්ඛු. තත්ථ “අද්දසං බො අහං, භික්ඛවෙ, බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙන්නො” ති (ම. නි. 1.283) ඉදං බුද්ධචක්ඛු නාම. “සමන්තචක්ඛු චුච්චති සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණ” ති (චූළව. ධොතකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 32) ඉදං සමන්තචක්ඛු නාම. “චක්ඛුං උදපාදී” ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 15) ඉදං ඤාණචක්ඛු නාම. “අද්දසං බො අහං, භික්ඛවෙ, දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධො” ති (ම. නි. 1.284) ඉදං දිබ්බචක්ඛු නාම. “විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදී” ති (ම. නි. 2.395; මහාව. 16) ඉදං හෙට්ඨිමමග්ගත්තයසඬ්ඛාතං ධම්මචක්ඛු නාම.

මංසචක්ඛුපි දුට්ඨං – සසම්භාරචක්ඛු, පසාදචක්ඛුති. තත්ථ ය්වායං අක්ඛිකුපකෙ පතිට්ඨිතො හෙට්ඨා අක්ඛිකුපකට්ඨිකෙන, උපරි හමුකට්ඨිකෙන, උහතො අක්ඛිකුට්ඨි, අත්තො මත්ථලුඬ්ඨගෙන, බහිද්ධා අක්ඛිලොමෙහි පරිච්ඡින්නො මංසපිණ්ඩො, සඬ්ඛෙපතො චතස්සො ධාතුයො – වණ්ණො, ගන්ධො, රසො,

ඔජාසම්භවො සණ්ඨානං ජීවිතං භාවො කායපසාදො චක්ඛුපසාදොති වුද්දස සම්භාරා. විත්ථාරතො චතස්සො ධාතුයො තංනිස්සිතා වණ්ණගන්ධරසඔජාසණ්ඨානසම්භවාති ඉමානි දස චතුසමුට්ඨානිකත්තා චත්තාලීසං භොන්ති, ජීවිතං භාවො කායපසාදො චක්ඛුපසාදොති චත්තාරි එකන්තකම්මසමුට්ඨානෙවාති ඉමෙසං චතුවත්තාලීසාය රූපානං වසෙන චතුවත්තාලීස සම්භාරා. යං ලොකෙ “සෙනං වට්ටං පුටුලං විසටං විපුලං චක්ඛු”ති සඤ්ජානන්තො න චක්ඛුං සඤ්ජානාති, චත්ථුං චක්ඛුතො සඤ්ජානාති, යො මංසපිණ්ඩො අක්ඛිකූපකෙ පතිට්ඨිතො න්භාරුසුත්තකෙන මත්ථලුඬිගෙන ආබද්ධො, යත්ථ සෙනමිපි අත්ථි කණ්භමිපි ලොහිතකමිපි පථවිපි ආපොපි තෙජොපි වායොපි. යං සෙම්භුස්සදත්තා සෙනං, පිත්තුස්සදත්තා කණ්භං, රුහිරුස්සදත්තා ලොහිතකං, පථවුස්සදත්තා පත්ථද්ධං, ආපුස්සදත්තා පග්ගරති, තෙජුස්සදත්තා පරිඬය්හති, වායුස්සදත්තා සම්භමති, ඉදං සසම්භාරචක්ඛු නාම. යො පන එත්ථ සිතො එත්ථ පටිබද්ධො චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, ඉදං පසාදචක්ඛු නාම. ඉදඤ්චි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චත්ථුද්වාරභාවෙන පචත්තති.

සොතාදීසුපි සොතං දිබ්බසොතං, මංසසොතන්ති දුට්ඨං. එත්ථ “දිබ්බාය සොතධාතුයා විසුද්ධාය අතික්කන්තමානුසිකාය උභො සද්දෙ සුභාතී”ති ඉදං දිබ්බසොතං නාම. මංසසොතං පන සසම්භාරසොතං පසාදසොතන්ති දුට්ඨන්තිආදි සබ්බං චක්ඛුමහි චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං, තථා සානජීවිහා. කායො පන වොපනකායො, කරජකායො, සමුහකායො, පසාදකායොතිආදිනා බහුවිධො. තත්ථ

“කායෙන සංවුතා ධීරා, අපො වාචාය සංවුතා”ති. (ධ. ප. 234) –

අයං වොපනකායො නාම. “ඉමම්භා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිමිමිනාති”ති (දී. නි. 1.236; පටි. ම. 3.14) අයං කරජකායො නාම. සමුහකායො පන විඤ්ඤාණාදිසමුහවසෙන අනෙකවිධො ආගතො. තථා හි “ඡ ඉමෙ, ආවුසො, විඤ්ඤාණකායා”තිආදීසු (ම. නි. 1.101) විඤ්ඤාණසමුහො චුත්තො. “ඡ එස්සකායා”තිආදීසු (දී. නි. 3.323; ම. නි. 1.98) එස්සාදිසමුහො. තථා “කායපස්සද්ධි කායලහුතා”තිආදීසු (ධ. ස. 114) වෙදනාක්ඛන්ධාදයො. “ඉධෙකච්චො පථවිකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං කෙසකායං ලොමකායං”න්තිආදීසු (පටි. ම. 3.35) පථවාදිසමුහො. “කායෙන චොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා”ති (අ. නි. 3.16) අයං පසාදකායො. ඉධාපි පසාදකායො වෙදිතබ්බො. සො හි කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චත්ථුද්වාරභාවෙන පචත්තති. මනොති පන කිඤ්චාපි සබ්බං විඤ්ඤාණං වුව්චති, තථාපි ද්වාරභාවස්ස ඉධාධිජ්ජෙතත්තා ද්වාරභූතං සාවජ්ජනං භවඬිගං වෙදිතබ්බං.

එතානි යස්ස ද්වාරානි අගුත්තානි ච භික්ඛුනොති යස්ස භික්ඛුනො එතානි මනච්ඡට්ඨානි ද්වාරානි සතිවොස්සග්ගෙන පමාදං ආපන්නත්තා සතිකවාටෙන අපිහිතානි. භොජනමිහි...පෙ.... අධිගච්ඡති සො භික්ඛු චුත්තනයෙන භොජනෙ

අමත්තඤ්ඤ ඉන්ද්‍රියෙසු ව සංවරරහිතො දිට්ඨධම්මිකඤ්ඤ රොගාදිවසෙන,
 සම්පරායිකඤ්ඤ දුග්ගතිපරියාපන්නං කායදුක්ඛං රාගාදිකිලෙසසන්නාපවසෙන,
 ඉච්ඡා විසාතවසෙන ව වෙනොදුක්ඛන්ති සබ්බථාපි දුක්ඛමෙව අධිගච්ඡති පාපුණාති.
 යස්මා වෙනදෙවං, තස්මා දුච්ඡෙදනපි දුක්ඛග්ගිනා ඉධලොකෙ ව පරලොකෙ ව
 ඩය්භමානෙන කායෙන ඩය්භමානෙන වෙනසා දිවා වා යදි වා රත්තිං නිව්චකාලමෙව
 තාදිසො පුග්ගලො දුක්ඛමෙව විහරති, න තස්ස සුඛවිහාරස්ස සම්භවො,
 වට්ටදුක්ඛානතික්කමෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුඛවිහාරසුත්තවණ්ණනා

29. දුතියෙ චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තපනියසුත්තවණ්ණනා

30. තතියෙ තපනියාති ඉධ වෙව සම්පරායෙ ව තපන්ති විබාධෙන්ති
 විහෙයෙන්ති තපනියා. තපනං වා දුක්ඛං දිට්ඨෙ වෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායෙ ව
 තස්ස උප්පාදනෙන වෙව අනුබලප්පදානෙන ව භිතාති තපනියා. අථ වා තපන්ති
 තෙනාති තපනං, පච්ඡානුතාපො, විප්පට්ඨාරොති අත්ථො, තස්ස හෙතුභාවතො
 භිතාති තපනියා. අකතකල්‍යාණොති අකතං කල්‍යාණං හද්දකං පුඤ්ඤං එතෙනාති
 අකතකල්‍යාණො. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. පුඤ්ඤඤ්ඨි පවත්තිභිතතාය
 ආයතිංසුඛතාය ව හද්දකට්ඨෙයන කල්‍යාණන්ති ව කුච්ඡිතසලනාදිඅත්ථෙවන
 කුසලන්ති ව දුක්ඛභිරුතං සංසාරභිරුතඤ්ඤ රක්ඛනට්ඨෙයන භිරුත්තාණන්ති ව
 චුච්චති. කතපාපොති කතං උපචිතං පාපං එතෙනාති කතපාපො. සෙසපදද්වයං
 තස්සෙව වෙවචනං. අකුසලකම්මඤ්ඨි ලාමකට්ඨෙයන පාපන්ති ව අත්තනො
 පවත්තික්ඛණෙ විපාකක්ඛණෙ ව සොරසභාවතාය ලුද්දන්ති ව කිලෙසෙහි
 දුභිතභාවෙන කිබ්බිසන්ති ව චුච්චති. ඉති භගවා “ද්වෙ ධම්මා තපනියා”ති
 ධම්මාධිට්ඨානෙන උද්දිසිත්වා අකතං කුසලං ධම්මං කතඤ්ඤ අකුසලං ධම්මං
 පුග්ගලාධිට්ඨානෙන නිද්දිසි. ඉදානි තෙසං තපනියභාවං දස්සෙන්නො “සො අකතං
 මෙ කල්‍යාණන්තිපි තප්පති, කතං මෙ පාපන්තිපි තප්පති”ති ආහ. විත්තසන්නාසෙන
 තප්පති අනුතප්පති අනුසොවතිති අත්ථො.

ගාථාසු දුට්ඨු වරිතං, කිලෙසපුතිකත්තා වා දුට්ඨං වරිතන්ති දුච්චරිතං. කායෙන
 දුච්චරිතං, කායතො වා පවත්තං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. එවං වච්ඡිමනොදුච්චරිතානිපි
 දට්ඨබ්බානි. ඉමානි ව කායදුච්චරිතාදීනි කම්මපථප්පත්තානි අධිප්පෙතානිති යං න
 කම්මපථප්පත්තං අකුසලජාතං, තං සන්ධායාහ “යඤ්ඤඤ්ඤං දොසසඤ්ඤිත”න්ති.
 තස්සත්ථො – යම්පි ව අඤ්ඤං කම්මපථභාවං අප්පත්තත්තා නිප්පරියායෙන
 කායකම්මාදිසඬ්ඛං න ලහති, රාගාදිකිලෙසසංසට්ඨත්තා දොසසහිතං අකුසලං තම්පි

කත්වාති අත්ථො. නිරයන්ති නිරතිඅත්ථෙන නිරස්සාදට්ඨෙයන වා නිරයන්ති ලද්ධනාමං සබ්බම්පි දුග්ගතිං, අයසඬ්ඛාතසුඛප්පට්ඨිකේඛපෙන වා සබ්බත්ථ සුගතිදුග්ගතිසු නිරයදුක්ඛං. සො තාදිසො පුග්ගලො උපගච්ඡති ඵලමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එත්ථ ව කායදුච්චරිතස්ස තපනීයභාවෙ නන්දො යක්ඛො නන්දො මාණවකො නන්දො ගොසාතකො ද්වෙ භාතිකාති එතෙසං වත්ථුනි කට්ඨෙත්ථානි. තෙ කිර ගාවිං වධිත්වා මංසං ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකංසු. තතො කනිට්ඨො ජෙට්ඨං ආහ – “මය්හං දාරකා බහු, ඉමානි මෙ අත්තානි දෙහී”ති. අථ නං ජෙට්ඨො – “සබ්බං මංසං ද්වෙධා විහත්තං, පුන කිමග්ගහෙසී”ති පහරිත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපෙසි. නිවත්තිත්වා ව නං ඔලොකෙන්තො මතං දිස්වා “භාරියං වත මයා කතං, ස්වාහං අකාරණෙනෙව නං මාරෙසී”න්ති විත්තං උප්පාදෙසි. අථස්ස බලවච්ඡප්පට්ඨායො උප්පජ්ජි. සො ධීතට්ඨානෙපි නිසින්නට්ඨානෙපි තදෙව කම්මං ආවජ්ජෙති, විත්තස්සාදං න ලහති, අසිතපිතබායිතම්පිස්ස සරීරෙ ඔජං න ඵරති, අට්ඨිවම්මමත්තමෙව අහොසි. අථ නං එකො ථෙරො පුච්ඡි “උපාසක, ත්වං අතිවිය කිසො අට්ඨිවම්මමත්තො ජාතො, කිදිසො තෙ රොගො, උදාහු අත්ථි කිඤ්චි තපනීයං කම්මං කත”න්ති? සො “ආම, හන්තෙ”ති සබ්බං ආරොචෙසි. අථස්ස සො “භාරියං තෙ, උපාසක, කම්මං කතං, අනපරාධට්ඨානෙ අපරද්ධ”න්ති ආහ. සො තෙනෙව කම්මුතා කාලං කත්වා නිරයෙ නිබ්බත්ති. වච්ඡවචරිතස්ස පන සුප්පබ්බද්ධසක්කකොකාලිකවිඤ්චමාණවිකාදීනං වත්ථුනි කට්ඨෙත්ථානි, මනොදුච්චරිතස්ස උක්කලජයහඤ්ඤාදීනං.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අතපනීයසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථෙ තතියෙ චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පයමසීලසුත්තවණ්ණනා

32. පඤ්චමෙ පාපකෙන ව සීලෙනාති පාපකං නාම සීලං සීලහෙදකරො අසංවරොති වදන්ති. තත්ථ යදි අසංවරො අසීලමෙව තංදුස්සීලාභාවතො, කථං සීලන්ති චුච්චති? තත්ථායං අධිප්පායො සියා – යථා නාම ලොකෙ අදිට්ඨං “දිට්ඨ”න්ති චුච්චති, අසීලවා “සීලවා”ති, එවම්ධාපි අසීලම්පි අසංවරොපි “සීල”න්ති වොහරියති. අථ වා “කතමෙ ව, ථපති, අකුසලා සීලා? අකුසලං කායකම්මං, අකුසලං වචිකම්මං, පාපකො ආජීවො”ති (ම. නි. 2.264) වචනතො අකුසලධම්මෙසුපි අත්ථෙව සීලසමඤ්ඤා, තස්මා පරිවයවසෙන සභාවසිද්ධි විය පකතිභූතො සබ්බො සමාවාරො “සීල”න්ති චුච්චති. තත්ථ යං අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙයන අකුසලං ලාමකං, තං සන්ධායාහ “පාපකෙන ව

සිලෙනා’’ති. පාපිකාය ව දිට්ඨියාති සබ්බාපි මිච්ඡාදිට්ඨියො පාපිකාව. විසෙසනො පන අහෙනුකදිට්ඨි, අකිරියදිට්ඨි, නත්ථිකදිට්ඨිති ඉමා තිවිධා දිට්ඨියො පාපිකතරා. තත්ථ පාපකෙන සිලෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො පයොගවිපන්නො හොති, පාපිකාය දිට්ඨියා සමන්තාගතො ආසයවිපන්නො හොති, එවං පයොගාසයවිපන්නො පුග්ගලො නිරයුපගො හොතියෙව. තෙන වුත්තං ‘‘ඉමෙහි බො, හික්ඛවෙ, ද්විහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො පුග්ගලො යථාහතං නික්ඛිත්තො, එවං නිරයෙ’’ති. එත්ථ ව ‘‘ද්විහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො’’ති ඉදං ලක්ඛණවචනං දට්ඨබ්බං, න තත්තිනිද්දෙසො. යථා තං ලොකෙ ‘‘යදිමෙ බ්‍යාධිතා සියුං, ඉමෙසං ඉදං හෙසජ්ජං දාතබ්බ’’න්ති. අඤ්ඤෙසුපි ඊදිසෙසු යානෙසු එසෙව නයො. දුප්පඤ්ඤාති නිප්පඤ්ඤා.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියසිලසුත්තවණ්ණනා

33. ඡට්ඨෙය් හද්දකෙන ව සිලෙනාති කායසුචරිතාදිවතුපාරිසුද්ධිසිලෙන. තඤ්ඤි අබණ්ඩාදිසිලභාවෙන සයඤ්ච කල්‍යාණං, සමථවිපස්සනාදිකල්‍යාණගුණාවහං වාති ‘‘හද්දක’’න්ති වුච්චති. හද්දිකාය ව දිට්ඨියාති කම්මස්සකතාඤ්ඤාණෙන වෙච කම්මපථසම්මාදිට්ඨියා ව. තත්ථ හද්දකෙන සිලෙන පයොගසම්පන්නො හොති, හද්දිකාය දිට්ඨියා ආසයසම්පන්නො. ඉති පයොගාසයසම්පන්නො පුග්ගලො සග්ගුපගො හොති. තෙන වුත්තං – ‘‘ඉමෙහි, බො, හික්ඛවෙ, ද්විහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො පුග්ගලො යථාහතං නික්ඛිත්තො, එවං සග්ගෙ’’ති. සප්පඤ්ඤාති පඤ්ඤවා. සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආතාපිසුත්තවණ්ණනා

34. සත්තමෙ අනාතාපිති කිලෙසානං ආතාපනට්ඨෙය් ආතාපො, වීරියං, සො එතස්ස අත්ථිති ආතාපි, න ආතාපි අනාතාපි, සම්මජ්ජධානවිරහිතො කුසිනොති වුත්තං හොති. ඔත්තාපො වුච්චති පාපුත්‍රාසො, සො එතස්ස අත්ථිති ඔත්තාපි, න ඔත්තාපි අනොත්තාපි, ඔත්තාපරහිතො. අථ වා ආතාපජ්ජපට්ඨෙය් ආතාතාපො, කොසජ්ජං සො අස්ස අත්ථිති අනාතාපි. යං ‘‘න ඔත්තපති ඔත්තජ්ජිතබ්බෙන, න ඔත්තපති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා’’ති එවං වුත්තං, තං අනොත්තජ්ජං අනොත්තාපො. සො අස්ස අත්ථිති අනොත්තාපිති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අභබ්බොති අතරහො. සම්බොධායාති අරියමග්ගත්ථාය. නිබ්බානායාති කිලෙසානං අවිචන්තවුපසමාය අමතමහානිබ්බානාය. අනුත්තරස්ස යොගක්ඛෙමස්සාති අරහත්තඵලස්ස. තඤ්ඤි උත්තරිතරස්ස අභාවතො අනුත්තරං, චතුහි යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා බෙමං නිබ්භයන්ති යොගක්ඛෙමන්ති ව වුච්චති.

අධිගමායානි පත්තියා. ආතාපීති වීරියවා. සො හි “ආරද්ධවීරියො විහරති අකුසලානං
 ධම්මානං පහානාය, කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය, ටාමවා දළ්භපරක්කමො
 අනික්ඛිත්තධුරො කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති (දී. නි. 3.345) එවං චුත්තෙන
 වීරියාරම්භෙන සමන්තාගතො කිලෙසානං අවිචන්තමෙව ආතාපනසිලොති ආතාපී.
 ඔත්තාපීති “යං ඔත්තපති ඔත්තප්පිනබ්බෙන, ඔත්තපති පාපකානං අකුසලානං
 ධම්මානං සමාපත්තියා”ති (ධ. ස. 31) එවං චුත්තෙන ඔත්තප්පෙන
 සමන්තාගතත්තා ඔත්තපනසිලොති ඔත්තප්පි. අයඤ්භි ඔත්තාපීති චුත්තො.
 තදවිනාභාවතො හිරියා ව සමන්තාගතො එව භොතීති හිරොත්තප්පසම්පන්නො
 අණුමත්තෙපි වජ්ජෙ භයදස්සාවි සිලෙසු පරිපූරකාරී භොති. ඉච්චස්ස සිලසම්පදා
 දස්සිතා. ආතාපීති ඉමිනා නයෙනස්ස කිලෙසපරිතාපිතාදීපනෙන
 සමථවිපස්සනාභාවනානුයුත්තතා දස්සිතා. යථාචුත්තඤ්ච වීරියං
 සද්ධාසතිසමාධිපඤ්ඤාහි විනා න භොතීති විමුත්තිපරිපාවකානි සද්ධාපඤ්චමානි
 ඉන්ද්‍රියානි අත්ථතො චුත්තානෙව භොන්ති. තෙසු ව සිද්ධෙසු අනිච්චෙ
 අනිච්චසඤ්ඤා, අනිච්චෙ දුක්ඛසඤ්ඤා, දුක්ඛෙ අනත්තසඤ්ඤා, පහානසඤ්ඤා,
 විරාගසඤ්ඤා, නිරොධසඤ්ඤාති ඡ නිබ්බේධභාගියා සඤ්ඤා සිද්ධා ඵවාති. එවං
 ඉමෙහි ද්විහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස ලොකියානං සිලසමාධිපඤ්ඤානං
 සිජ්ඣනතො මග්ගඵලනිබ්බානාධිගමස්ස භබ්බතං දස්සෙන්තො “ආතාපී ව
 බො...පෙ.... අධිගමායා”ති ආහ.

ගාථාසු කුසිතොති මිච්ඡාවිතක්කබ්බලතාය
 කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කසඬ්ඛාතෙහි කුච්ඡිතෙහි පාපධම්මෙහි සිතො සම්බන්ධො
 යුත්තොති කුසිතො. කුච්ඡිතං වා සිද්ධි සම්මාපට්ඨත්තිතො අවසිද්ධිති කුසිතො, ද-
 කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. භීතවීරියොති නිබ්බීරියො, චතුසුපි ඉරියාපට්ඨ
 වීරියකරණරහිතො. අනුස්සාහසංභනනසභාවස්ස විත්තාලසියස්ස ටීනස්ස,
 අසත්තිවිසාතසභාවස්ස කායාලසියස්ස මිද්ධස්ස ව අභිණ්භප්පවත්තියා
 ටීනමිද්ධබ්බලො. පාපජ්ගුව්ඡනලක්ඛණාය හිරියා අභාවෙන තප්පට්ඨත්තිතො
 අහිරිකෙන සමන්තාගතත්තා ව අහිරිකො. හිරොත්තප්පවීරියානං අභාවෙනෙව
 සම්මාපට්ඨත්තියං නත්ථි එතස්ස ආදරොති අනාදරො. උභයථාපි තථා
 ධම්මපුග්ගලෙන දුට්ඨකිරියාකරණෙන අනාදරො. ඵුට්ඨුත්ති ඵුසිතුං.
 සම්බොධිමුත්තමන්ති සම්බොධිසඬ්ඛාතං උත්තමං අරහත්තං අධිගන්තුං අභබ්බොති
 අත්ථො.

සතිමාති විරකතවිරහාසිතානං අනුස්සරණෙ සමත්ථස්ස සතිනෙපක්කස්ස
 භාවෙන චතුසතිපට්ඨානායොගෙන සතිමා. නිපකොති
 සත්තට්ඨානියසම්පජ්ඤාසඬ්ඛාතෙන වෙව
 කම්මට්ඨානපරිහරණපඤ්ඤාසඬ්ඛාතෙන ව නෙපක්කෙන සමන්තාගතත්තා
 නිපකො. කුසිති ආරම්මණුපනිජ්ඣානෙන ලක්ඛණුපනිජ්ඣානෙන වාති ද්විහිපි
 ඥානෙහි කුසිති. අප්පමත්තොති “දිවසං වඬ්ඤාමෙන නිසජ්ජාය ආවරණයෙහි
 ධම්මෙහි විත්තං පරිසොධෙති”ති ආදිනා නයෙන කම්මට්ඨානභාවතාය
 අප්පමත්තො. සංයොජනං ජාතිජරාය ඡෙත්වාති ජාතියා වෙව ජරාය ව සත්තෙ

සංයෝජනීති සංයෝජනන්ති ලද්ධනාමං කාමරාගාදිකං දසවිධමිපි කිලෙසජාතං
 අනුසයසමුත්ඝාතවසෙන මූලතො ඡින්දිත්වා. අථ වා සංයෝජනං ජාතිජරාය
 ඡේත්වාති ජාතිජරාය සංයෝජනං ඡින්දිත්වා. යස්ස හි සංයෝජනාති අවිඡින්නාති,
 තස්ස ජාතිජරාය අවිඡේදො අසමුත්ඝාතොව. යස්ස පන තාති ඡින්නාති, තස්ස
 ජාතිජරාපි ඡින්නාව කාරණස්ස සමුත්ඝාතිතත්තා. තස්මා සංයෝජනං ඡින්දන්තො
 එව ජාතිජරාපි ඡින්දති. තෙන වුත්තං “සංයෝජනං ජාතිජරාය ඡේත්වා”ති. ඉධෙව
 සම්බොධිමනුත්තරං පුසෙති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අග්ගමග්ගං අරහත්තං වා
 චුසෙ පාපුණ්ණයා.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පයමනකුහනසුත්තවණ්ණනා

35. අට්ඨමෙ නයිදන්ති එත්ථ නඉති පටිසෙධෙ නිපාතො, තස්ස “වුස්සති”ති
 ඉමිනා සම්බන්ධො, යකාරො පදසන්ධිකරො. ඉදං-සද්දො “එකමිදාහං, හික්ඛවෙ,
 සමයං උක්කට්ඨායං විහරාමි සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ”තිආදීසු (ම. නි. 1.501)
 නිපාතමත්තං. “ඉදං ඛො තං, හික්ඛවෙ, අප්පමත්තකං ඔරමත්තකං
 සිලමත්තක”න්තිආදීසු (දී. නි. 1.27) යථාවුත්තෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ ආගතො.

“ඉදඤ්චි තං ඡේතවනං, ඉසිසඬ්ඝනියෙවිතං;
 ආවුත්ථං ධම්මරාජෙන, පිතිසඤ්ජනනං මමා”ති. —

ආදීසු (සං. නි. 1.48) චක්ඛමානෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ. ඉධාපි චක්ඛමානෙයෙව
 ආසන්නපච්චක්ඛෙ දට්ඨබ්බො.

බ්‍රහ්මවරිය-සද්දො —

“කිං තෙ වතං කිං පන බ්‍රහ්මවරියං,
 කිස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
 ඉද්ධි පුතී බලවිරියුපපත්ති,
 ඉදඤ්ච තෙ නාග මහාවිමානං.

“අහඤ්ච හරියා ව මනුස්සලොකෙ,
 සද්ධා උභො දානපතී අහුමිහා;
 ඔපානභූතං මෙ සරං තදාසි,
 සත්තජපිතා සමණබ්‍රාහ්මණා ව.

“තං මෙ වතං තං පන බ්‍රහ්මවරියං,
 තස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
 ඉද්ධි පුතී බලවිරියුපපත්ති,
 ඉදඤ්ච මෙ ධීර මහාවිමාන”න්ති. (ජා. 2.22.1592-1593, 1595) —

ඉමස්මිං පුණ්ණකජාතකෙ දානෙ ආගතො.

“කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
කෙන තෙ බ්‍රහ්මවරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිමහි ඉජ්ඣති.

“තෙන පාණි කාමදදො, තෙන පාණි මධුස්සවො;
තෙන මෙ බ්‍රහ්මවරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිමහි ඉජ්ඣති” ති. (පෙ. ව. 275,
277) –

ඉමස්මිං අභිකුරපෙනවත්ථුස්මිං වෙය්‍යාවච්චෙ. “ඉදං ඛො තං, භික්ඛවෙ, තිත්තිරියං
නාම බ්‍රහ්මවරියං අහොසි” ති (වුළුව. 311) ඉමස්මිං තිත්තිරජාතකෙ
පඤ්චසික්ඛාපදසිලෙ. “තං ඛො පන, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මවරියං නෙව නිබ්බිදාය න
විරාගාය...පෙ.... යාවදෙව බ්‍රහ්මලොකුපපත්තියා” ති (දී. නි. 2.329) ඉමස්මිං
මහාගොවින්දසුත්තෙ බ්‍රහ්මවිහාරෙ. “පරෙ අබ්‍රහ්මචාරී භවිස්සන්ති, මයමෙත්ථ
බ්‍රහ්මචාරිනො භවිස්සාමා” ති (ම. නි. 1.83) සල්ලෙඛසුත්තෙ මෙටුනවිරතියං.

“මයඤ්ච හරියා නාතික්කමාම,
අම්හෙ ව හරියා නාතික්කමන්ති;
අඤ්ඤත්‍ර තාහි බ්‍රහ්මවරියං වරාම,
තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ” ති. (ජා. 1.10.97) –

මහාධම්මපාලජාතකෙ සදාරසන්තොසෙ. “අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත,
චතුරඨගසමන්තාගතං බ්‍රහ්මවරියං වරිතා – තපස්සි සුදං හොමි” ති (ම. නි. 1.155)
ලොමහංසසුත්තෙ වීරියෙ.

“භීතෙන බ්‍රහ්මවරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ව දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣති” ති. (ජා. 1.8.75) –

නිමිජාතකෙ අත්තදමනවසෙන කතෙ අට්ඨඨිගිකඋපොසට්ඨෙ. “ඉදං ඛො පන,
පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මවරියං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය...පෙ.... අයමෙව අරියො
අට්ඨඨිගිකො මග්ගො” ති (දී. නි. 2.329) මහාගොවින්දසුත්තෙයෙව අරියමග්ගෙ.
“තයිදං බ්‍රහ්මවරියං ඉද්ධඤ්චෙව චීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුපඤ්ඤං පුටුභුතං යාව
දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිත” ති (දී. නි. 3.174) පාසාදිකසුත්තෙ
සික්ඛත්තයසඨගහෙ සකලස්මිං සාසනෙ. ඉධාපි අරියමග්ගෙ සාසනෙ ව වත්තති.

වුස්සතීති වසියති, වරියතීති අත්ථො. ජනකුහනත්ථන්ති “අහො අය්‍යො සීලවා
වත්තසම්පන්නො අප්පිවිජො සන්තුට්ඨො මහිද්ධිකො මහානුභාවො” ති ආදිනා
ජනස්ස සත්තලොකස්ස විම්භාපනත්ථං. ජනලපනත්ථන්ති “එවරුපස්ස නාම
අය්‍යස්ස දින්නං මහප්ඵලං භවිස්සතී” ති පසන්නවත්තෙහි “කෙනත්ථො, කිං
ආහරියතු” ති මනුස්සෙහි වදාපනත්ථං. ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථන්ති ය්වායං
“ආකඨ්ඨෙය්‍ය වෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ‘ලාභී අස්සං

විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානප්පච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන'න්ති, සීලෙ-
ස්වෙවස්ස පරිසුරකාරී''ති (ම. නි. 1.65) සීලානිසංසභාවෙන වුත්තො
චතුපච්චයලාභො, යො ච චතුන්නං පච්චයානං සක්කච්චදානසඬ්ඛාතො
ආදරබහුමානගරුකරණසඬ්ඛාතො ච සක්කාරො, යො ච ''සීලසම්පන්නො
බහුස්සුතො සුතධරො ආරද්ධවීරියො''තිආදිනා නයෙන උග්ගතථුතිසොසසඬ්ඛාතො
සීලොකො බ්‍රහ්මවරියං වරන්නානං දිට්ඨධම්මිකො ආනිසංසො, තදත්ථං. ඉති මං
ජනො ජානාතුති ''එවං බ්‍රහ්මවරියවාසෙ සති 'අයං සීලවා කල්‍යාණධම්මො'තිආදිනා
මං ජනො ජානාතු සම්භාවෙතු''ති අත්තනො සන්නගුණවසෙන සම්භාවනත්ථම්පි න
ඉදං බ්‍රහ්මවරියං වුස්සතීති සම්බන්ධො.

කෙච් පන ''ජනකුහනත්ථන්ති පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස සතො
සාමන්තප්ප්පනඉරියාපථනිස්සිතපච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතෙන තිව්ධෙන
කුහනවත්ථුනා කුහනභාවෙන ජනස්ස විම්භාපනත්ථං. ජනලපනත්ථන්ති
පාපිච්ඡස්සෙව සතො පච්චයත්ථං පරිකට්ඨාභාසාදිවසෙන ලපනභාවෙන
උපලාපනභාවෙන චා ජනස්ස ලපනත්ථං. ලාභසක්කාරසීලොකානිසංසත්ථන්ති
පාපිච්ඡස්සෙව සතො ලාභාදිගරුතාය ලාභසක්කාරසීලොකසඬ්ඛාතස්ස
ආනිසංසඋදයස්ස නිජ්ඣාදනත්ථං. ඉති මං ජනො ජානාතුති පාපිච්ඡස්සෙව සතො
අසන්නගුණසම්භාවනාධිජ්ජායෙන 'ඉති එවං මං ජනො ජානාතු'ති න ඉදං
බ්‍රහ්මවරියං වුස්සතී''ති එවමෙත්ථ අත්ථං වදන්ති. පුරිමොයෙව පන අත්ථො
සාරතරො.

අථ ඛොති එත්ථ අථාති අඤ්ඤදත්ථෙ නිපාතො, ඛොති අවධාරණෙ. තෙන
කුහනාදිතො අඤ්ඤදත්ථායෙව පන ඉදං, භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මවරියං වුස්සතීති දස්සෙති.
ඉදානි තං පයොජනං දස්සෙන්නො ''සංවරත්ථඤ්ඤෙව පභානත්ථඤ්ඤා''ති ආහ.
තත්ථ පඤ්චවිධො සංවරො - පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො,
බන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති.

තත්ථ ''ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො''ති (විභ.
511) භි ආදිනා නයෙන ආගතො අයං පාතිමොක්ඛසංවරො නාම, යො
සීලසංවරොති ච පවුච්චති. ''රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති''ති
(දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) ආගතො අයං සතිසංවරො.

''යානි සොතානි ලොකස්මිං (අජිතානි භගවා),
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බුමි,
පඤ්ඤායෙතෙ පිට්ඨෙරො''ති. (සු. නි. 1041) -

ආගතො අයං ඤාණසංවරො. ''බමො හොති සීතස්ස උණ්භස්සා''තිආදිනා (ම. නි.
1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං බන්තිසංවරො. ''උප්පන්නං
කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති''තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන

ආගතො අයං වීරියසංවරො. අත්ථතො පන පාණාතිපාතාදීනං පජ්ඣනවසෙන,
 චත්තපට්චත්තානං කරණවසෙන ච පචත්තා චෙතනා වීරතියො ච. සඬබ්බෙපතො
 සබ්බො කායවච්ඡිසංයමො, චිත්ථාරතො සත්තන්තං ආපත්තික්ඛන්ධානං
 අවිතික්කමො සීලසංවරො. සති එව සතිසංවරො, සතිප්පධානා චා කුසලා ඛන්ධා.
 ඤාණමෙව ඤාණසංවරො. අධිවාසනවසෙන අදොසො, අදොසප්පධානා චා තථා
 පචත්තා කුසලා ඛන්ධා ඛන්තිසංවරො, පඤ්ඤාති එකෙ. කාමචිතක්කාදීනං
 අනධිවාසනවසෙන පචත්තං වීරියමෙව වීරියසංවරො. තෙසු පයමො
 කායදුච්චරිතාදිදුස්සීලාස්ස සංවරණතො සංවරො, දුතියො මුට්ඨස්සච්චස්ස, තතියො
 අඤ්ඤාණස්ස, චතුත්ථො අක්ඛන්තියා, පඤ්චමො කොසප්පස්ස සංවරණතො
 පිදහනතො සංවරොති චෙදිතබ්බො. එවමෙතස්ස සංවරස්ස අත්ථාය සංවරත්ථං,
 සංවරනිප්පාදනත්ථන්ති අත්ථො.

පහානම්පි පඤ්චවිධං – තදඬගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං,
 සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති. තත්ථ යං
 චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා එකකතිපාතෙ පයමසුත්තවණ්ණනායං චුත්තමෙව. තස්ස
 පන පඤ්චවිධස්සපි තථා තථා රාගාදිකිලෙසානං පටිනිස්සප්පනට්ඨෙන
 සමතික්කමනට්ඨෙන චා පහානස්ස අත්ථාය පහානත්ථං, පහානසාධනත්ථන්ති
 අත්ථො. තත්ථ සංවරෙන කිලෙසානං චිත්තසන්තානෙ පචෙසනනිවාරණං
 පහානෙන පචෙසනනිවාරණඤ්චෙව සමුග්ගාතො වාති වදන්ති. උභයෙනාපි පන
 යථාරහං උභයං සම්පජ්ජන්ති දට්ඨබ්බං. සීලාදිධම්මා එව හි සංවරණතො සංවරො,
 පජ්ඣනතො පහානන්ති.

ගාථාසු අනීතිහන්ති ඊතියො චුච්චන්ති උපද්දවා – දිට්ඨධම්මිකා ච සම්පරායිකා
 ව. ඊතියො හනති විනාසෙති පජ්ඣන්ති ඊතිහං, අනු ඊතිහන්ති අනීතිහං,
 සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච. අථ චා ඊතීහි අනත්ථෙහි සද්ධිං හනන්ති
 ගච්ඡන්ති පචත්තන්ති ඊතිහා, තණ්හාදිඋපක්කිලෙසා. නත්ථි එත්ථ ඊතිහාති
 අනීතිහං. ඊතිහා චා යථාචුත්තෙනට්ඨෙන තිත්ථියසමයා, තප්පටිපක්ඛතො ඉදං
 අනීතිහං. ‘අනීතිහ’න්තිපි පායො. තස්සත්ථො – ‘ඉතිහාය’න්ති ධම්මෙසු
 අනෙකංසග්ගාහභාවතො විචිකිච්ඡා ඉතිහං නාම, සම්මාසම්බුද්ධප්පචෙදිතත්තා
 යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තානං නික්කඩ්ඛවාසාධනතො නත්ථි එත්ථ ඉතිහන්ති
 අනීතිහං, අපරප්පච්චයන්ති අත්ථො. චුත්තඤ්ඤෙන ‘පච්චත්තං චෙදිතබ්බො
 විඤ්ඤාහි’ති ‘අතක්කාවචරො’ති ව. ගාථාසුඛත්ථං පන ‘අනීතිහ’න්ති දීසං කත්ථා
 පයන්ති.

නිබ්බානසඬබ්බාතං ඔගධං පතිට්ඨං පාරං ගච්ඡන්ති නිබ්බානොගධගාමී,
 විමුත්තිරසත්තා එකන්තෙනෙව නිබ්බානසම්පාපකොති අත්ථො. තං
 නිබ්බානොගධගාමීනං බ්‍රහ්මවරියං. සොති යො සො සමතිංස පාරමියො පුරෙත්ථා
 සබ්බකිලෙසෙ හින්දිත්ථා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, සො භගවා
 අදෙසයි දෙසෙසි. නිබ්බානොගධොති චා අරියමග්ගො චුච්චති. තෙන විනා
 නිබ්බානොගාහනස්ස අසම්භවතො තස්ස ච නිබ්බානං අනාලම්බිත්ථා

අප්පචත්තනතො, තඤ්ච තං ඵකන්තං ගච්ඡතීති නිබ්බානොගධගාමී. අථ වා නිබ්බානොගධගාමීනන්ති නිබ්බානස්ස අන්තොගාමීනං මග්ගබ්‍රහ්මවරියං, නිබ්බානං ආරම්මණං කරිත්වා තස්ස අන්තො ඵච වත්තති පචත්තතීති. මහත්තෙහීති මහාආතුමෙහි උළාරජ්ඣාසයෙහි. මහන්තං නිබ්බානං, මහන්තෙ වා සීලක්ඛන්ධාදිකෙ ඵසන්ති ගවෙසන්තීති මහෙසිනො බුද්ධාදයො අරියා. තෙහි අනුයානො පටිපත්තො. යථා බුද්ධෙන දෙසිතන්ති යථා අභිඤ්ඤායාදිධම්මෙ අභිඤ්ඤායාදිභාවෙනෙව සම්මාසම්බුද්ධෙන මයා දෙසිතං, ඵචං යෙ ඵතං මග්ගබ්‍රහ්මවරියං තදත්ථං සාසනබ්‍රහ්මවරියඤ්ච පටිපජ්ජන්ති. තෙ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසන්තස්ස සත්ත්‍ව මය්හං සාසනකාරිනො ඔවාදප්පටිකරා සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තං පරියන්තං අප්පචත්තිං කරිස්සන්ති, දුක්ඛස්ස වා අන්තං නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සන්තීති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියනකුහනසුත්තවණ්ණනා

36. නවමෙ අභිඤ්ඤත්ථන්ති කුසලාදිවිභාගෙන ඛන්ධාදිවිභාගෙන ව සබ්බධම්මෙ අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන අවිපරිතතො ජානනත්ථං. පරිඤ්ඤත්ථන්ති තෙභූමකධම්මෙ ‘ඉදං දුක්ඛ’න්තිආදිනා පරිජානනත්ථං සමතික්කමනත්ථඤ්ච. තත්ථ අභිඤ්ඤායාදිභිජානනා චතුසච්චවිසයා. පරිඤ්ඤායාපරිජානනා පන යදිපි දුක්ඛසච්චවිසයා, පහානසච්ඡිකිරියාභාවනාහිසමයෙහි පන විනා න පචත්තතීති පහානාදයොපි ඉධ ගහිතාති වෙදිතබ්බං. සෙසං අනන්තරසුත්තෙ චුත්තත්ථමෙව.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සොමනස්සසුත්තවණ්ණනා

37. දසමෙ සුඛසොමනස්සබ්‍රලොති ඵත්ථ සුඛන්ති කායිකං සුඛං, සොමනස්සන්ති වෙතසිකං. තස්මා යස්ස කායිකං වෙතසිකඤ්ච සුඛං අභිණ්භං පචත්තති, සො සුඛසොමනස්සබ්‍රලොති චුත්තො. යොනීති ‘වතස්සො ඛො ඉමා, සාරිපුත්ත, යොනියො’තිආදීසු (ම. නි. 1.152) ඛන්ධකොට්ඨාසො යොනීති ආගතො. ‘යොනි හෙසා, භූමිජ, ඵලස්ස අධිගමායා’තිආදීසු (ම. නි. 3.226) කාරණං.

‘න වාහං බ්‍රාහ්මණං බුමි, යොනිජං මත්තිසම්භව’න්ති ව. (ම. නි. 2.457; ධ. ප. 396; සු. නි. 625);

‘තමෙනං කම්මජා වාතා නිබ්බත්තිත්වා උද්ධංපාදං අධොසිරං සම්පරිවත්තෙත්වා මාතු යොනිමුඛෙ සම්පටිපාදෙත්ති’ති ව ආදීසු පස්සාවමග්ගො. ඉධ පන කාරණං අධිජ්ජෙතං. අස්සාති අනෙත. ආරද්ධාති පට්ඨපිතා පග්ගහිතා පරිපුණ්ණා සම්පාදිතා වා.

ආසවානං ඛයායාති එත්ථ ආසවන්තීති ආසවා, චක්ඛුතොපි...පෙ.... මනතොපි සවන්ති පචත්තන්තීති චූත්තං හොති. ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූ, ඕකාසතො යාව භවග්ගා සවන්තීති වා ආසවා. එතෙ ධම්මෙ එතඤ්ච ඕකාසං අන්තො කර්ත්වා පචත්තන්තීති අත්ථො. අන්තොකරණත්ථො හි අයං ආකාරො. චිරපාරිවාසියට්ඨෙන මදිරාදයො ආසවා වියාතිපි ආසවා. ලොකෙ හි චිරපාරිවාසිකා මදිරාදයො ආසවාති චූච්චන්ති. යදි ච චිරපාරිවාසියට්ඨෙන ආසවා, එතෙ එව භවිතුං අරහන්ති. චූත්තං හෙතං – “පුරිමා, හික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය, ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසි”තිආදි (අ. නි. 10.61). ආයතං සංසාරදුක්ඛං සවන්ති පසවන්තීතිපි ආසවා. පුරිමානි චෙත්ථ නිබ්බවනානි යත්ථ කිලෙසා ආසවාති ආගතා, තත්ථ යුජ්ජන්ති; පච්ඡිමං කම්මෙපි. න කෙවලඤ්ච කම්මකිලෙසා එව ආසවා, අපිච ඛො නානජ්ජකාරා උපද්දවාපි. අහිධම්මෙ හි “චත්තාරො ආසවා – කාමාසවො, භවාසවො, දිට්ඨාසවො, අවිජ්ජාසවො”ති (ධ. ස. 1102) කාමරාගාදයො කිලෙසා ආසවාති ආගතා. සුත්තෙපි “නාහං, චූන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමි”ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

“යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍ය, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;
තෙ මය්හං, ආසවා බිණා, විද්ධස්සිතා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා. “දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතායා”ති (පාරා. 39) එත්ථ පරුපඝාතවිජ්ජපටිසාරවධන්ධාදයො චෙව අපායදුක්ඛභූතා නානජ්ජකාරා උපද්දවා ව.

තෙ පනෙතෙ ආසවා විනයෙ “දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතායා”ති ද්වෙධා ආගතා. සළායතනෙ “තයොමෙ, ආවුසො, ආසවා – කාමාසවො, භවාසවො, අවිජ්ජාසවො”ති (සං. නි. 4.321) තිධා ආගතා. තථා අඤ්ඤෙසු සුත්තන්තෙසු. අහිධම්මෙ තෙයෙව දිට්ඨාසවෙන සද්ධිං චතුධා ආගතා. නිබ්බෙධිකපරියායෙ පන “අත්ථි, හික්ඛවෙ, ආසවා නිරයගමනීයා, අත්ථි ආසවා නිරව්ඡානයොනිගමනීයා, අත්ථි ආසවා පෙත්තිවිසයගමනීයා, අත්ථි ආසවා මනුස්සලොකගමනීයා, අත්ථි ආසවා දෙවලොකගමනීයා”ති (අ. නි. 6.63) පඤ්චධා ආගතා. කම්මමෙව චෙත්ථ ආසවාති අධිජ්ජෙතං. ඡක්කනිපාතෙ “අත්ථි, හික්ඛවෙ, ආසවා සංවරා පහාතබ්බා”තිආදිනා (අ. නි. 6.58) නයෙන ඡධා ආගතා. සබ්බාසවපරියායෙ තෙයෙව දස්සනපහාතබ්බෙහි ධම්මෙහි සද්ධිං සත්තධා ආගතා. ඉධ පන අහිධම්මපරියායෙන චත්තාරො ආසවා අධිජ්ජෙතාති චෙදිතබ්බා.

ඛයායාති එත්ථ පන “යො ආසවානං ඛයො වයො හෙදො පරිහෙදො අනිච්චතා අන්තරධාන”න්ති ආසවානං සරසහෙදො ආසවානං ඛයොති චූත්තො. “ජානතො අහං, හික්ඛවෙ, පස්සතො ආසවානං ඛයං වදාමි”ති (ම. නි. 1.15) එත්ථ ආසවානං බිණාකාරො නත්ථිභාවො අච්චන්තං අසමුප්පාදො ආසවක්ඛයොති චූත්තො.

“සෙබස්ස සික්ඛමානස්ස, උජුමග්ගානුසාරිනො;
බයස්මිං පඨමං ඤාණං, තතො අඤ්ඤා අනන්තරා”ති. (ඉතිවු. 62) –

එත්ථ අරියමග්ගො ආසවක්ඛයොති වුත්තො. “ආසවානං බයා සමණො හොති”ති
(ම. නි. 1.438) එත්ථ එලං.

“පරවජ්ජානුපස්සිස්ස, නිව්චං උජ්ඣානසඤ්ඤිනො;
ආසවා තස්ස වඩ්ඪන්ති, ආරා සො ආසවක්ඛයා”ති. (ධ. ප. 253) –

එත්ථ නිබ්බානං. ඉධ පන එලං සන්ධාය “ආසවානං බයායා”ති වුත්තං,
අරහත්තඵලත්ථායාති අත්ථො.

සංවෙජ්ජීයෙසු යානෙසුති සංවෙගජනකෙසු ජාතිආදීසු සංවෙගවත්ථුසු. ජාති,
ජරා, ඛ්‍යාධි, මරණං, අපායදුක්ඛං, අතීතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ඨමුලකං
දුක්ඛං, පච්චුප්පන්තෙ ආභාරපරියෙට්ඨිමුලකං දුක්ඛන්ති ඉමානි හි සංවෙගවත්ථුති
සංවෙජ්ජීයට්ඨානානි නාම. අපිව “ආදිත්තො ලොකසන්නිවාසො උය්‍යුත්තො
පයානො කුම්මග්ගප්පිපන්තො, උපතීයති ලොකො අද්ධුවො, අනාණො ලොකො
අනභිස්සරො, අස්සකො ලොකො, සබ්බං පහාය ගමතීයං, උනො ලොකො
අතිත්තො තණ්හාදාසො”තිඵලමාදීති (පටි. ම. 1.117) චෙත්ථ
සංවෙජ්ජීයට්ඨානානිති වෙදිතබ්බානි. සංවෙජනෙනාති ජාතිආදිසංවෙගවත්ථුති
පටිච්ච උප්පන්නභයසඬ්ඛානෙන සංවෙජනෙන. අත්ථනො පන සහොත්තජ්ජඤාණං
සංවෙගො නාම.

සංවිග්ගස්සාති ගබ්භොක්කන්තිකාදිවසෙන අනෙකවිධෙහි ජාතිආදිදුක්ඛෙහි
සංවෙගජාතස්ස. “සංවෙජිත්වා”ති ච පඨන්ති. යොනිසො පධානෙනාති
උපායපධානෙන, සම්මාවායාමෙනාති අත්ථො. සො හි යථා අකුසලා ධම්මා
පභීයන්ති, කුසලා ධම්මා භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති, එවං පදහනතො
උත්තමභාවසාධනතො ච “පධාන”න්ති වුච්චති. තත්ථ සංවෙගෙන භවාදීසු කිඤ්චි
තාණං ලෙණං පටිසරණං අපස්සන්තො තත්ථ අනොලීයන්තො අලග්ගමානසො
තප්පට්ඨකම්මෙව ච විනිවත්තිතවිසඤ්ඤිතො අඤ්ඤාදත්ථු නිබ්බානනින්තො හොති
නිබ්බානපොණො නිබ්බානපබ්භාරො. සො කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන
යොනිසොමනසිකාරබහුලො විසුද්ධාසයජ්ජයොගො සමථවිපස්සනාසු
යුත්තජ්ජයුත්තො සබ්බස්මිම්පි සඬ්ඛාරගතෙ නිබ්බින්නදති විරජ්ජති, විපස්සනං
උස්සුක්කාපෙති. තත්ථ යදිදං යොනිසොමනසිකාරබහුලො විසුද්ධාසයජ්ජයොගො
සමථවිපස්සනාසු යුත්තජ්ජයුත්තො, තෙනස්ස දිට්ඨෙව ධම්මෙ
සුඛසොමනස්සබහුලතා වෙදිතබ්බා. යං පනායං සමථෙ පතිට්ඨිතො විපස්සනාය
යුත්තජ්ජයුත්තො සබ්බස්මිම්පි සඬ්ඛාරගතෙ නිබ්බින්නදති විරජ්ජති, විපස්සනං
උස්සුක්කාපෙති, තෙනස්ස යොනි ආරද්ධා ආසවානං බයායාති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසූ සංවිජ්ජේතව්‍යාති සංවිජ්ජේය්‍යා එව සංවේගං කරෙය්‍යා එව.
“සංවිජ්ජිත්වානා” ති ව පයන්ති. චුත්තනායෙන සංවිග්ගො භුත්වාති අත්ථො.
පණ්ඩිතොති සජ්ජඤ්ඤා, තිහෙතුකපටිසන්ධිති චුත්තං හොති. පඤ්ඤාය
සමචෙක්ඛියාති සංවේගවත්ථුති සංවිජ්ජනවසෙන පඤ්ඤාය සම්මා අචෙක්ඛිය. අථ
වා පඤ්ඤාය සම්මා අචෙක්ඛිත්වාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති පරමත්ථදීපනියා ඉතිචුත්තක-අට්ඨකථාය

දුක්ඛපාතෙ පයමචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුක්ඛවග්ගො

1. විතක්කසුත්තවණ්ණනා

38. දුක්ඛවග්ගස්ස පයමෙ තථාගතං, භික්ඛවෙති එත්ථ තථාගත-සද්දො තාව
සත්තවොභාරසම්මාසම්බුද්ධාදීසු දිස්සති. තථා හෙස “හොති තථාගතො පරං
මරණා” තිආදීසු (දී. නි. 1.65) සත්තවොභාරෙ.

“තථාගතං දෙවමනුස්සපුජිතං,
බුද්ධං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු” ති. (බු. පා. 6.16) –

ආදීසු සම්මාසම්බුද්ධෙ.

“තථාගතං දෙවමනුස්සපුජිතං,
ධම්මං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු” ති. (බු. පා. 6.17) –

ආදීසු ධම්මෙ.

“තථාගතං දෙවමනුස්සපුජිතං,
සඬ්ඨං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු” ති. (බු. පා. 6.18) –

ආදීසු සඬ්ඨෙ. ඉධ පන සම්මාසම්බුද්ධෙ. තස්මා තථාගතන්ති එත්ථ අට්ඨති
කාරණෙහි භගවා තථාගතොති වුවිති. කතමෙහි අට්ඨති? තථා ආගතොති
තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො,
තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො,
තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති.

කථං භගවා තථා ආගතොති තථාගතො? යථා යෙන අභිනිභාරෙන දානපාරම්.
සුරෙත්වා සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවිරියබන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාපාරම්.
සුරෙත්වා ඉමා දස පාරම්යො, දස උපපාරම්යො, දස පරමත්ථපාරම්යොති සමතිංස

පාරමි යො පුරෙත්වා අභිගපරිච්චාගං, අත්තපරිච්චාගං, ධනපරිච්චාගං, දාරපරිච්චාගං,
රජ්ජපරිච්චාගන්ති ඉමානි පඤ්ච මහාපරිච්චාගානි පරිච්චජිත්වා යථා විපස්සිආදයො
සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා, තථා අම්භාකං භගවාපි ආගතොති තථාගතො. යථාහ –

“යථෙව ලොකමිහි විපස්සිආදයො,
සබ්බඤ්ඤභාවං මුත්තයො ඉධාගතා;
තථා අයං සකායමුනීපි ආගතො,
තථාගතො වුච්චති තෙන චක්ඛුමා” ති. –

එවං තථා ආගතොති තථාගතො.

කථං තථා ගතොති තථාගතො? යථා සම්පතිජාතාව විපස්සිආදයො සමෙහි
පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨාය උත්තරාභිමුඛා සත්තපදවිනිභාරෙන ගතා, තථා අම්භාකං
භගවාපි ගතොති තථාගතො. යථාහු –

“මුහුත්තජාතොව ගවංපතී යථා,
සමෙහි පාදෙහි ඵ්ඨි වසුන්ධරං;
සො වික්කමී සත්ත පදානි ගොතමො,
සෙනඤ්ච ඡත්තං අනුධාරයුං මරු.

“ගන්ත්වාන සො සත්ත පදානි ගොතමො,
දිසා විලොකෙසි සමා සමන්තතො;
අට්ඨඨගුපෙතං ගිරමඛිභුදිරයි,
සීහො යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො” ති. –

එවං තථා ගතොති තථාගතො.

කථං තථාලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො? සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං
සලක්ඛණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණං, තථං, අවිතථං, ඤාණගතියා ආගතො,
අවිරජ්ඣිත්වා පත්තො, අනුබුද්ධොති තථාගතො. යථාහ –

“සබ්බෙසං පන ධම්මානං, සකසාමඤ්ඤලක්ඛණං;
තථමෙවාගතො යස්මා, තස්මා නාටො තථාගතො” ති. –

එවං තථාලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො.

කථං තථාධම්මෙ යථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො? තථාධම්මා නාම
චත්තාරි අරියසච්චානි. යථාහ “චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි
අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙතං
අවිතථමෙතං අනඤ්ඤථමෙතං” ති (සං. නි. 5.1090) විත්ථාරො. තානි ච භගවා

අභිසම්බුද්ධො, තස්මාපි තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො. අභිසම්බුද්ධත්ථො හි එත්ථ ගත-සද්දො. එවං තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො.

කථං තථදස්සිතාය තථාගතො? යං සදෙවකෙ ලොකෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය පජාය අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාඨමාගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථී, තං භගවා සබ්බාකාරතො ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා වානෙන තං ඉට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානපදවසෙන වා “කතමං තං රූපං රූපායතනං, යං රූපං චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පට්ඨං නීලං පිතක” ත්තිආදිනා (ධ. ස. 616) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහි විහජ්ජමානං තථමෙව හොති, විතථං නත්ථී. එස නයො සොතද්වාරාදීසු ආපාඨමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“යං, හික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, තමහං ජානාමි...පෙ.... තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං, තං තථාගතස්ස විදිතං, තං තථාගතො ත උපට්ඨාසි” ති (අ. නි. 4.24).

එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. එත්ථ තථදස්සිඅත්ථෙ තථාගතොති පදස්ස සම්භවො වෙදිතබ්බො.

කථං තථවාදිතාය තථාගතො? යං රත්තිං භගවා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති, එත්ථත්තරෙ පඤ්චවත්තාලීසවස්සපරිමාණකාලෙ යං භගවතා භාසිතං සුත්තගෙය්‍යාදි, සබ්බං තං පරිසුද්ධං පරිපුණ්ණං රාගමදාදිනිම්මදනං එකසදිසං තථං අවිතථං. තෙනාහ –

“යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති, යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති, සබ්බං තං තථෙව හොති, තො අඤ්ඤා. තස්මා ‘තථාගතො’ති චුච්චති” ති (දී. නි. 3.188; අ. නි. 4.23).

ගදඅත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො. එවං තථවාදිතාය තථාගතො. අපිච ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරිතො ආගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති, එවම්පෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො.

කථං තථාකාරිතාය තථාගතො? භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා. තස්මා යථාචාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාචාදී ව හොති. එවංභූතස්ස වස්ස යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තො. යථා ව කායො, වාචාපි තථා ගතාති තථාගතො. තෙනාහ “යථාචාදී, හික්ඛවෙ, තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරී

තථාවාදී. ඉති යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. තස්මා ‘තථාගතො’ති
වූවිවති’’ති. එවං තථාකාරිත්වය තථාගතො.

කථං අභිභවනටියෙන තථාගතො? යස්මා භගවා උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවිච්චං
පරියන්තං කරිත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති
සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුක්තියාපි විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනෙනපි, න තස්ස
තුලා වා පමාණං වා අත්ථී, අථ ඛො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො දෙවනං
අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා සබ්බසත්තූත්තමො, තස්මා
තථාගතො. තෙනාහ –

“සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... මනුස්සාය තථාගතො අභිභූ
අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්ති, තස්මා ‘තථාගතො’ති වූවිවති’’ති (දී.
ති. 3.188; අ. ති. 4.23).

තත්‍රායං පදසිද්ධි – අගදො විය අගදො, දෙසනාවිලාසො වෙව පුඤ්ඤස්සයො ව.
තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො විය දිබ්බාගදෙන සප්පෙ, සබ්බපරප්පවාදිනො
සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවතෙ තථො අවිපරිතො
යථාචුත්තො අගදො එතස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො.
එවං අභිභවනටියෙන තථාගතො.

අපිච තථාය ගතොති තථාගතො, තථං ගතොති තථාගතො. තත්ථ සකලලොකං
තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අවගතොති තථාගතො, ලොකසමුදයං
පහානපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය
තථාය ගතො අධිගතොති තථාගතො. ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදං තථං ගතො
පටිපන්නොති තථාගතො. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“ලොකො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො. ලොකස්මා තථාගතො
විසංයුත්තො. ලොකසමුදයො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො,
ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පභීනො. ලොකනිරොධො, භික්ඛවෙ,
තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකනිරොධො තථාගතස්ස සච්ඡිකතො.
ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදා, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා,
ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදා තථාගතස්ස භාවිතා. යං, භික්ඛවෙ,
සදෙවකස්ස...පෙ.... සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං. තස්මා
‘තථාගතො’ති වූවිවති’’ති (අ. ති. 4.23).

අපරෙභිපි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො. තථාය ආගතොති තථාගතො,
තථාය ගතොති තථාගතො, තථානි ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො,
තථාවිධොති තථාගතො, තථාපවත්තිකොති තථාගතො, තථෙහි ආගතොති
තථාගතො, තථා ගතභාවෙන තථාගතොති.

කථං තථාය ආගතොති තථාගතො? යා සා භගවතා සුමේධභූතෙන
දීපඬුකරදසබලස්ස පාදමූලෙ -

“මනුස්සත්තං ලිඬගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දනා;
අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනිභාරො සම්ප්ඤ්ඤා”ති. (බු. වං. 2.59) -

එවං චුත්තං අට්ඨඬගසමන්තාගතං අභිනිභාරං සම්පාදෙන්තෙන “අභං සදෙවකං
ලොකං තිණ්ණො තාරෙස්සාමි, මුත්තො මොචෙස්සාමි, දන්තො දමෙස්සාමි,
අස්සත්ථො අස්සාසෙස්සාමි, පරිනිබ්බුතො පරිනිබ්බාපෙස්සාමි, සුද්ධො
සොධෙස්සාමි, බුද්ධො බොධෙස්සාමි”ති මහාපටිඤ්ඤා පවත්තිතා. චුත්තං හෙතං -

“කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, පුරිසෙන ථාමදස්සිනා;
සබ්බඤ්ඤතං පාපුණිත්වා, සන්තාරෙස්සං සදෙවකං.

“ඉමිනා මෙ අධිකාරෙන, කතෙන පුරිසුත්තමෙ;
සබ්බඤ්ඤතං පාපුණිත්වා, තාරෙමි ජනතං බහුං.

“සංසාරසොතං ඡිත්තීත්වා, විද්ධංසෙත්වා තයො භවෙ;
ධම්මනාවං සමාරුග්ග, සන්තාරෙස්සං සදෙවකං.

“කිං මෙ අඤ්ඤාතචෙසෙන, ධම්මං සච්ඡිකතෙනිධි;
සබ්බඤ්ඤතං පාපුණිත්වා, බුද්ධො හෙස්සං සදෙවකෙ”ති. (බු. වං. 55-58);

තං පනෙතං මහාපටිඤ්ඤං සකලස්සපි බුද්ධකරධම්මසමුදායස්ස
පච්චයපච්චවෙක්ඛණසමාදානානං කාරණභූතං අවිසංවාදෙන්තො ලොකනාථො
යස්මා මහාකප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඬබ්බොය්‍යානි සක්කච්චං
නිරන්තරං නිරවසෙසතො දානපාරමිආදයො සමතිංසපාරමියො පුරෙත්වා,
අඬගපරිච්චාගාදයො පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා, සච්චාධිට්ඨානාදීනි
චත්තාරි අධිට්ඨානානි පරිබුහෙත්වා, පුඤ්ඤඤාණසම්භාරෙ සම්භරිත්වා
පුබ්බයොගපුබ්බවරියධම්මක්ඛානඤාතත්ථවරියාදයො උක්කංසාපෙත්වා,
බුද්ධිවරියං පරමකොට්ඨං පාපෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති;
තස්මා තස්සෙව සා මහාපටිඤ්ඤා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා, න තස්ස
වාලග්ගමත්තමපි විතථං අත්ථි. තථා හි දීපඬුකරො දසබලො කොණ්ඩඤ්ඤො,
මඬගලො...පෙ.... කස්සපො භගවාති ඉමෙ චතුර්විසති සම්මාසම්බුද්ධා පටිපාටියා
උප්පන්නා “බුද්ධො භවිස්සති”ති නං බ්‍යාකරිංසු. එවං චතුර්විසතියා බුද්ධානං
සන්තිකෙ ලද්ධබ්‍යාකරණො යෙ තෙ කතාභිනිභාරෙහි බොධිසත්තෙහි ලද්ධබ්බා
ආනිසංසා, තෙ ලභිත්වා ආගතොති තාය යථාචුත්තාය මහාපටිඤ්ඤාය තථාය
අභිසම්බුද්ධභාවං ආගතො අධිගතොති තථාගතො. එවං තථාය ආගතොති
තථාගතො.

කථාං කථාය ගතොති කථාගතො? යායං මහාකරුණා ලොකනාටස්ස, යායං මහාදුක්ඛසම්බන්ධපටිපත්තං සත්තනිකායං දිස්වා ‘‘තස්ස නත්ථඤ්ඤො කොච්ඡි පටිසරණං, අභමෙව නං ඉතො සංසාරදුක්ඛතො මුත්තො මොවෙස්සාමී’’ති සමුස්සාහිතමානසො මහාහිනිහාරං අකාසි. කත්වා ච යථාපණිධානං සකලලොකහිතසම්පාදනාය උස්සුක්කමාපන්නො අත්තනො කායජීවිතනිරපෙක්ඛො පරෙසං සොතපට්ඨමනමත්තෙනපි චිත්තුත්තාසසමුප්පාදිකා අතිදුක්ඛරා දුක්ඛරවරියා සමාවරන්නො යථා මහාබොධිසත්තානං පටිපත්ති භානභාගියා සංකිලෙසභාගියා ධීනිභාගියා චා න හොති, අථ ඛො උත්තරි විසෙසභාගියාව හොති, තථා පටිපජ්ජමානො අනුපුබ්බෙන නිරවසෙසෙ බොධිසම්භාරෙ සමානෙත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණි. තතො පරඤ්ච තායෙව මහාකරුණාය සඤ්චොදිතමානසො පටිවෙකරති. පරමඤ්ච සත්තං විමොක්ඛසුඛං පහාය බාලජනබහුලෙ ලොකෙ තෙහි සමුප්පාදිතං සම්මානාවමානවිජ්ජකාරං අගණෙත්වා වෙනෙය්‍යජනවිනයනෙන නිරවසෙසං බුද්ධකිව්චං නිට්ඨපෙසි. තත්‍ර යො භගවතො සත්තෙසු මහාකරුණාය සමොක්කමනාකාරො, සො පරතො ආචි භවිස්සති. යථා බුද්ධභූතස්ස ලොකනාටස්ස සත්තෙසු මහාකරුණා, එවං බොධිසත්තභූතස්සපි මහාහිනිහාරකාලාදීසුති සබ්බත්ථ සබ්බදා ච එකසදිසතාය තථා ච සා අවිතථා අනඤ්ඤථා. තස්මා තීසුපි අවත්ථාසු සබ්බසත්තෙසු සමානරසාය තථාය මහාකරුණාය සකලලොකහිතාය ගතො පටිපන්නොති තථාගතො. එවං තථාය ගතොති තථාගතො.

කථාං කථානි ආගතොති කථාගතො? තථානි නාම චත්තාරි අරියමග්ගඤ්ඤාණානි. තානි හි ‘‘ඉදං දුක්ඛං, අයං දුක්ඛසමුදයො, අයං දුක්ඛනිරෝධො, අයං දුක්ඛනිරෝධගාමිනී පටිපදා’’ති එවං සබ්බඤ්ඤායසංඛිගාහකානං පචත්තිනිවත්තිතදුභයහෙතුභූතානං චතුත්තං අරියසච්චානං, දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨො සංඛිතට්ඨො සන්තාපට්ඨො විපරිණාමට්ඨො, සමුදයස්ස ආයුහනට්ඨො නිදානට්ඨො සංයොගට්ඨො පලිබොධට්ඨො, නිරෝධස්ස නිස්සරණට්ඨො විවෙකට්ඨො අසංඛිතට්ඨො අමතට්ඨො, මග්ගස්ස නියානට්ඨො හෙත්වට්ඨො දස්සනට්ඨො අධිපතෙය්‍යට්ඨොතිආදීනං තබ්බිභාගානඤ්ච යථාභූතසභාවාවබොධිවිබන්ධකස්ස සංකිලෙසපක්ඛස්ස සමුච්ඡින්නදනෙන පටිලද්ධාය තත්ථ අසම්මොහාහිසමයසංඛිතාය අවිපරිතාකාරජ්ජවත්තියා ධම්මානං සභාවසරසලක්ඛණස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, තානි භගවා අනඤ්ඤනෙය්‍යො සයමෙව ආගතො අධිගතො, තස්මා තථානි ආගතොති තථාගතො.

යථා ච මග්ගඤ්ඤාණානි, එවං භගවතො තීසු කාලෙසු අප්පට්ඨතඤ්ඤාණානි චතුපට්ඨසම්භිදාඤ්ඤාණානි චතුර්වසාරජ්ජඤ්ඤාණානි පඤ්චගතිපරිවර්ජෙදඤ්ඤාණානි ඡඅසාධාරණඤ්ඤාණානි සත්තබොජ්ඣංගවිභාවනඤ්ඤාණානි අට්ඨමග්ගභිගවිභාවනඤ්ඤාණානි නවානුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිඤ්ඤාණානි දසබලඤ්ඤාණානි ච විභාවෙනබ්බානි.

තත්‍රායං විභාවනා - යඤ්චි කිඤ්චි අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං
සත්තානං භීතාදිහෙදභින්නානං භීතාදිහෙදභින්නාසු අතීතාසු ඛන්ධායතනධාතුසු
සභාවකිච්චාදි අවත්ථාවිසෙසාදි ඛන්ධපටිබද්ධනාමගොත්තාදි ව ජාතිතබ්බං.
අනිත්ථියබද්ධෙසු ව අතිසුබ්‍රමතිරොභිතවිදුරදෙසෙසු රූපධම්මෙසු යො
තංතංපච්චයවිසෙසෙහි සද්ධිං පච්චයුජ්ජන්තානං
චණ්ණසණ්ඨානගන්ධරසඵස්සාදිවිසෙසො, තත්ථ සබ්බත්ථෙව හත්ථතලෙ
යපිතආමලකො විය පච්චක්ඛතො අසඬගමජ්ජටිහතං හගවතො ඤාණං පවත්තති,
තථා අනාගතාසු පච්චුජ්ජන්තාසු චාති ඉමානි තීසු කාලෙසු අජ්ජටිහතඤාණානි නාම.
යථාහ -

“අතීතංසෙ බුද්ධස්ස හගවතො අජ්ජටිහතං ඤාණං, අනාගතංසෙ
බුද්ධස්ස හගවතො අජ්ජටිහතං ඤාණං, පච්චුජ්ජන්තංසෙ බුද්ධස්ස හගවතො
අජ්ජටිහතං ඤාණං” ත්ති (පටි. ම. 3.5).

තානි පනෙතානි තත්ථ තත්ථ ධම්මානං සභාවසරසලක්ඛණස්ස අවිසංවාදනතො
තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, තානි හගවා සයම්භුඤාණෙන අධිගඤ්ඡී. එවං
තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා අත්ථපටිසම්භිදා, ධම්මපටිසම්භිදා, නිරුත්තිපටිසම්භිදා,
පටිභානපටිසම්භිදානි චතස්සො පටිසම්භිදා. තත්ථ අත්ථපහෙදස්ස
සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණං
අත්ථපටිසම්භිදා. ධම්මපහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං.
ධම්මෙ පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. නිරුත්තිපහෙදස්ස
සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තාභිලාපෙ පහෙදගතං ඤාණං
නිරුත්තිපටිසම්භිදා. පටිභානපහෙදස්ස
සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං පටිභානෙ පහෙදගතං ඤාණං
පටිභානපටිසම්භිදා. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“අත්ථෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, ධම්මෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, තත්‍ර
ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදා, ඤාණෙසු ඤාණං
පටිභානපටිසම්භිදා” ති (විභ. 718).

එත්ථ ව හෙතුඅනුසාරෙන අරණියතො අධිගන්තබ්බතො ව සඬබ්බෙපතො
හෙතුඵලං අත්ථො නාම. පහෙදතො පන යංකිඤ්චි පච්චයුජ්ජන්තං, නිබ්බානං,
භාසිතත්ථො, විපාකො, කිරියානි ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අත්ථො. තං අත්ථං
පච්චචෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා. ධම්මොති
සඬබ්බෙපතො පච්චයො. යො හි යස්මිං තං තං අත්ථං විදහති පවත්තෙති චෙව
පාපෙති ව, තස්මා ධම්මොති චුච්චති. පහෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො
හෙතු, අරියමග්ගො, භාසිතං, කුසලං, අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මො, තං
ධම්මං පච්චචෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ධම්මෙ පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා.
චුත්තම්භි වෙනං -

“දුක්බල ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා, දුක්ඛනිරෝධෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා, දුක්ඛනිරෝධගාමිනියා පට්ඨපදාය ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා”ති (විහ. 719).

අථ වා හෙතුමිති ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා, හෙතුවලෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා. යෙ ධම්මා ජාතා භූතා සඤ්ජාතා නිබ්බත්තා අභිනිබ්බත්තා පාතුභූතා, ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා. යම්භා ධම්මා තෙ ධම්මා ජාතා භූතා සඤ්ජාතා නිබ්බත්තා අභිනිබ්බත්තා පාතුභූතා, තෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා. ජරාමරණෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා, ජරාමරණසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා. ජරාමරණනිරෝධෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා, ජරාමරණනිරෝධගාමිනියා පට්ඨපදාය ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා. ජාතියා, භවෙ, උපාදානෙ, තණ්හාය, වෙදනාය, එස්සෙ, සලායතනෙ, නාමරූපෙ, විඤ්ඤාණෙ, සඬ්ඛාරෙසු ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා, සඬ්ඛාරසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා. සඬ්ඛාරනිරෝධෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා, සඬ්ඛාරනිරෝධගාමිනියා පට්ඨපදාය ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා.

“ඉධ භික්ඛු ධම්මං ජානාති – සුත්තං, ගෙය්‍යං...පෙ.... වෙදල්ලං. අයං වුවචති ධම්මපට්ඨමිතිදා. සො තස්ස තස්සෙව භාසිතස්ස අත්ථං ජානාති – ‘අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථො, අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථො’ති, අයං වුවචති අත්ථපට්ඨමිතිදා (විහ. 724).

“කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං රූපාරම්මණං වා...පෙ.... ධම්මාරම්මණං වා යං යං වා පනාරබ්භ, තස්මිං සමයෙ එස්සො හොති...පෙ.... අචික්ඛෙපො හොති. ඉමෙ ධම්මා කුසලා. ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා, තෙසං විපාකෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා”තිආදි විත්ථාරො (විහ. 725).

තස්මිං අත්ථෙව ච ධම්මෙ ච සභාවනිරුත්ති අබ්‍යභිචාරවොහාරො අභිලාපො, තස්මිං සභාවනිරුත්තාභිලාපෙ මාගධිකාය සබ්බසත්තානං මූලභාසාය “අයං සභාවනිරුත්ති, අයං න සභාවනිරුත්ති”ති පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපට්ඨමිතිදා. යථාචුත්තෙසු තෙසු ඤාණෙසු ගොචරකිව්වාදිවසෙන විත්ථාරනො පවත්තං සබ්බමිපි ඤාණමාරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ඤාණෙ පහෙදගතං ඤාණං පටිභානපට්ඨමිතිදා. ඉති ඉමානි චත්තාරි පට්ඨමිතිදාඤාණානි සයමෙව භගවතා අධිගතානි අත්ථධම්මාදිකෙ තස්මිං තස්මිං අත්තනො විසයෙ අවිසංවාදනවසෙන අවිපරිතාකාරජ්ජවත්තියා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවමිපි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා යං කිඤ්චි ඤෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං භගවතා සබ්බාකාරෙන ඤාතං දිට්ඨං අධිගතං අභිසම්බුද්ධං. තථා භිස්ස අභිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යනො බුද්ධා, පරිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා පරිඤ්ඤෙය්‍යනො බුද්ධා, පහාතබ්බා ධම්මා පහාතබ්බනො

බුද්ධා, සවිජ්ඣානබ්බා ධම්මා සවිජ්ඣානබ්බන්තො බුද්ධා, භාවෙනබ්බා ධම්මා භාවෙනබ්බන්තො බුද්ධා, යතො නං කොච්ඡි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා “ඉමෙ නාම තෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා” ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ඡිතුං සමත්ථො නත්ථි.

යං කිඤ්චි පභාතබ්බං නාම, සබ්බං තං භගවතා අනවසෙසන්තො බොධිමුලෙයෙව පභීතං අනුප්පත්තිධම්මං, න තස්ස පභානාය උත්තරි කරණියං අත්ථි. තථා භික්ඛු ලොභදොසමොහවිපරිතමනසිකාරඅභිරිකානොත්තප්පටීනමිද්ධං-
කොට්ඨපනාහමක්ඛපලාසඉස්සාමච්ඡරියං-
මායාසායෙයාප්ඵභසාරම්භමානාතිමානමදපමාදතිවිධාකුසලමූලදුච්චරිත-
විසමසඤ්ඤාමලචිතක්කපපඤ්චස්සනාතණ්භාවතුබ්බිධවිපරියෙසආසව-
ගන්ථඛසයොගාගතිතණ්හපාදානපඤ්චාභිනන්දනනීවරණ-
වෙනොබ්බලවෙනසොචිතිබන්ධජවිවාදමූලසත්තානුසයං-
අට්ඨමිච්ඡත්තනවආසාතවත්ථුතණ්භාමූලකදසඅකුසල-
කම්මපථස්සකච්ඡතිඅනෙසනද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතඅට්ඨසතතණ්භාව්වරිතාදිප්පහෙදං
දියඨිඨකිලෙසසහස්සං සහ වාසනාය පභීතං සමුච්ඡින්නං සමුහතං, යතො නං කොච්ඡි සමණො වා...පෙ.... බ්‍රහ්මා වා “ඉමෙ නාම තෙ කිලෙසා අප්පභීතා” ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ඡිතුං සමත්ථො නත්ථි.

යෙ විමෙ භගවතා කම්මවිපාකකිලෙසුපවාදආණාචිතික්කමප්පහෙදා අත්තරාශිකා ධම්මා චුත්තා, අලමෙව තෙ එකන්තෙන අත්තරායාය, යතො නං කොච්ඡි සමණො වා...පෙ.... බ්‍රහ්මා වා “නාලං තෙ පටිසෙවන්තො අත්තරායායා” ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ඡිතුං සමත්ථො නත්ථි.

යො ව භගවතා නිරවසෙසවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාය සීලසමාධිපඤ්ඤාසඨිගහො සත්තකොට්ඨාසිකො සත්තතිංසප්පහෙදො අරියමග්ගපුබ්බධිගමො අනුත්තරො නියානධම්මො දෙසිතො, සො එකන්තෙනෙව නියාති පටිපන්නස්ස වට්ටදුක්ඛන්තො, යතො නං කොච්ඡි සමණො වා...පෙ.... බ්‍රහ්මා වා “නියානධම්මො තයා දෙසිතො න නියාති” ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ඡිතුං සමත්ථො නත්ථි.
චුත්තඤ්ඤෙනං – “සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානන්තො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා” ති (ම. නි. 1.150) විත්ථාරො. එවමෙතාති අත්තන්තො ඤාණප්පභානදෙසනාවිසෙසානං අවිතථභාවාවබොධනන්තො අවිපරිතාකාරප්පවත්තාති භගවන්තො චතුර්වේසාරප්පඤ්ඤාණාති තථාති අවිතථාති අනඤ්ඤාති. එවමිපි භගවා තථාති ආගන්තාති තථාගන්තො.

තථා නිරයගති, තිරච්ඡානගති, පෙතගති, මනුස්සගති, දෙවගතීති පඤ්ච ගතියො. තාසු සඤ්ඡිවාදයො අට්ඨ මහානිරයා, කුක්කුළාදයො සොළස උස්සදනිරයා, ලොකන්තරිකනිරයො වාති සබ්බෙපිමෙ එකන්තදුක්ඛතාය නිරස්සාදට්ඨෙන නිරයා ව, සකකම්මනා ගන්තබ්බන්තො ගති වාති නිරයගති. තිබ්බන්ධකාරසීතනරකාපි එතෙස්වෙව අත්තොගධා කිම්කීටපට්ඨගසරීසපපක්ඛියොණසිඨිගාලාදයො තිරියං

අඤ්ඡිතභාවෙන තිරවිජානා නාම. තෙ එව ගතීති තිරවිජානගති.
 බ්‍රහ්මිපාසිතපරදත්තුපථිවිනිජ්ඣාමතණ්හිකාදයො දුක්ඛබ්‍රහ්මකාය පකට්ඨසුඛතො
 ඉතා විගතාති පෙතා, තෙ එව ගතීති පෙතගති. කාලකඤ්චිකාදිඅසුරාපි එතෙස්වෙව
 අන්තොගධා. පරිත්තදීපවාසිහි සද්ධිං ජම්බුදීපාදිවතුමහාදීපවාසිතො මනසො
 උස්සන්තකාය මනුස්සා, තෙ එව ගතීති මනුස්සගති. වාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය
 යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගාති ඉමෙ ඡබ්බිසති දෙවනිකායා දිබ්බන්ති
 අත්තතො ඉද්ධානුභාවෙන කිළින්ති ජොතෙන්ති වාති දෙවා, තෙ එව ගතීති දෙවගති.

තා පනෙනා ගතියො යස්මා තංතංකම්මනිබ්බත්තො උපපත්තිභවවිසෙසො,
 තස්මා අත්ථතො විපාකක්ඛන්ධා කටත්තා ව රූපං. තත්ථ “අයං නාම ගති නාම
 ඉමිනා කම්මුනා ජායති, තස්ස කම්මස්ස පච්චයවිසෙසෙහි එවං විභාගහින්තත්තා
 විසුං එතෙ සත්තනිකායා එවං විභාගහින්තා”ති
 යථාසකංහෙතුඵලවිභාගපරිච්ඡින්නදනවසෙන යානසො හෙතුසො භගවතො ඤාණං
 පවත්තති. තෙනාහ භගවා –

“පඤ්ච බො ඉමා, සාරිපුත්ත, ගතියො. කතමා පඤ්ච? නිරයො,
 තිරවිජානයොති, පෙත්තිවිසයො, මනුස්සා, දෙවා. නිරයඤ්චාහං, සාරිපුත්ත,
 පජානාමි, නිරයගාමිඤ්ච මග්ගං, නිරයගාමිනිඤ්ච පටිපදං; යථා පටිපන්නො ව
 කායස්ස හෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජති, තඤ්ච
 පජානාමි”තිආදි (ම. නි. 1.153).

තානි පනෙනානි භගවතො ඤාණානි තස්මිං තස්මිං විසයෙ
 අවිපරිතාකාරජ්ජවත්තියා අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි
 භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා යං සත්තානං සද්ධාදියොගවිකලභාවාවබ්බොධෙන
 අප්පරජක්ඛමහාරජක්ඛතාදිවිසෙසවිභාවනං පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි පවත්තං
 භගවතො ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං. චුත්තඤ්ඤෙන – “සද්ධො පුග්ගලො
 අප්පරජක්ඛො, අස්සද්ධො පුග්ගලො මහාරජක්ඛො”ති (පටි. ම. 1.111) විත්ථාරො.

යඤ්ච “අයං පුග්ගලො අප්පරජක්ඛො, අයං සස්සතදිට්ඨිකො, අයං
 උච්ඡේදදිට්ඨිකො, අයං අනුලොමිකායං ඛන්තියං ධීතො, අයං යථාභූතඤාණෙ
 ධීතො, අයං කාමාසයො, න නෙක්ඛම්මාදිආසයො, අයං නෙක්ඛම්මාසයො, න
 කාමාදිආසයො”තිආදිනා “ඉමස්ස කාමරාගො අතිවිය ථාමගතො, න පටිසාදිකො,
 ඉමස්ස පටිසො අතිවිය ථාමගතො, න කාමරාගාදිකො”තිආදිනා “ඉමස්ස
 පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො අධිකො, න අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො න ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො,
 ඉමස්ස අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො අධිකො, න පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො න
 ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො, ඉමස්ස ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො අධිකො, න
 පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො න අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො. ඉමස්ස කායසුචරිතං අධිකං, ඉමස්ස
 වච්ඡුචරිතං, ඉමස්ස මනොසුචරිතං. අයං භීතාධිමුත්තිකො, අයං පණීතාධිමුත්තිකො,

අයං කම්මාවරණෙන සමන්තාගතො, අයං කිලෙසාවරණෙන සමන්තාගතො, අයං විපාකාවරණෙන සමන්තාගතො, අයං න කම්මාවරණෙන සමන්තාගතො, න කිලෙසාවරණෙන, න විපාකාවරණෙන සමන්තාගතො” තිආදිනා ව සත්තානං ආසයාදීනං යථාභූතං විභාවනාකාරජ්ජවත්තං භගවතො ආසයානුසයඤාණං. යං සන්ධාය චුත්තං –

“ඉධ තථාගතො සත්තානං ආසයං ජානාති, අනුසයං ජානාති, චරිතං ජානාති, අධිමුත්තිං ජානාති, භබ්බාභබ්බෙ සත්තෙ ජානාති” තිආදි (පටි. ම. 1.113).

යඤ්ච උපරිමහෙට්ඨිමපුරත්ථිමපච්ඡිමකායෙහි
දක්ඛිණවාමඅක්ඛිකණ්ණසොතනාසිකාසොතඅංසකුටපස්සභත්ථපාදෙහි
අඬිගුලඬිගුලන්තරෙහි ලොමලොමකූපෙහි ව අග්ගික්ඛන්ධුදකධාරාපවත්තනං
අනඤ්ඤසාධාරණං විවිධවිකුබ්බනිද්ධිනිම්මාපනකං භගවතො
යමකපාටිභාරියඤාණං. යං සන්ධාය චුත්තං –

“ඉධ තථාගතො යමකපාටිභාරියං කරොති අසාධාරණං සාවකෙහි.
උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා
පවත්තති. හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, උපරිමකායතො
උදකධාරා පවත්තති” තිආදි (පටි. ම. 1.116).

යඤ්ච රාගාදීහි ජාතිආදීහි ව අනෙකෙහි දුක්ඛධම්මෙහි උපද්ද්වනං සත්තනිකායං
තතො නිභරිතුකාමතාවසෙන නානානායෙහි පවත්තස්ස භගවතො
මහාකරුණොක්කමනස්ස පච්චයභූතං මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණං. යථාහ –

“කතමං තථාගතස්ස මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණං? බහුකෙහි ආකාරෙහි
පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති,
ආදිත්තො ලොකසන්නිවාසොති පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං
සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති” ති. –

ආදිනා (පටි. ම. 1.117) එකුනනචුතියා ආකාරෙහි විභජනං කතං.

යං පන යාවතා ධම්මධාතු, යත්තකං ඤාතබ්බං සඬ්ඛතාසඬ්ඛතාදි, තස්ස
සබ්බස්ස පරොපදෙසෙන විනා සබ්බාකාරතො පටිජානනසමත්ථං
ආකඬ්ඛාමත්තජ්ජට්ඨිඤ්ඤානි අනඤ්ඤසාධාරණං භගවතො ඤාණං සබ්බථා
අනවසෙසසඬ්ඛතාසඬ්ඛතසම්මුතිසච්චාවබොධතො සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං,
තත්ථාවරණාභාවතොව නිස්සඬ්ගජ්ජවත්තිං උපාදාය අනාවරණඤාණන්ති ව චූච්චති.
අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන පරතො ආවි භවිස්සති.

එවමෙනානි භගවතො ඡ අසාධාරණඤාණානි අවිපරිනාකාරජ්ජවත්තියා
යථාසකංවිසයස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා
තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා “සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, බොජ්ඣංගිගා – සතිසම්බොජ්ඣංගිගො,
ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣංගිගො, වීරියසම්බොජ්ඣංගිගො, පීතියම්බොජ්ඣංගිගො,
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣංගිගො, සමාධිසම්බොජ්ඣංගිගො,
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගිගො”ති (පටි. ම. 2.17; සං. නි. 5.185) එවං සරූපතො යායං
ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානා
ලීනුද්ධවචපතිට්ඨානායුහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡේදසස්සතාහිනිවෙසාදී
නං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතා සතිආදිහෙදා ධම්මසාමග්ගී, යාය
අරියසාවකො බුජ්ඣති, කිලෙසනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා සච්චානි පටිවිජ්ඣති,
නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොති, සා ධම්මසාමග්ගී “බොධි”ති වුච්චති, තස්සා
බොධියා අභිගාති බොජ්ඣංගිගා. අරියසාවකො වා යථාචුත්තාය ධම්මසාමග්ගියා
බුජ්ඣතිති කත්වා “බොධි”ති වුච්චති. තස්ස බොධිස්ස අභිගාති බොජ්ඣංගිගාති එවං
සාමඤ්ඤලක්ඛණතො, උපට්ඨානලක්ඛණො සතිසම්බොජ්ඣංගිගො,
පටිවයලක්ඛණො ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣංගිගො, පග්ගහලක්ඛණො
වීරියසම්බොජ්ඣංගිගො, ඵරණලක්ඛණො පීතියම්බොජ්ඣංගිගො, උපසමලක්ඛණො
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣංගිගො, අවික්ඛෙපලක්ඛණො සමාධිසම්බොජ්ඣංගිගො
පටිසඨ්ඛානලක්ඛණො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගිගොති එවං විසෙසලක්ඛණතො.

“තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣංගිගො? ඉධ භික්ඛු සතිමා හොති පරමෙන
සතිනෙපක්කෙන සමන්තාගතො, විරකතම්පි විරහාසිතම්පි සරිතා හොති
අනුස්සරිතා”තිආදිනා (විහ. 467) සත්තන්තං බොජ්ඣංගිගානං
අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරවසෙන එකක්ඛණෙ පවත්තිදස්සනතො. “තත්ථ කතමො
සතිසම්බොජ්ඣංගිගො? අත්ථි අජ්ඣත්තං ධම්මෙසු සති, අත්ථි බහිද්ධා ධම්මෙසු
සති”තිආදිනා (විහ. 469) තෙසං විසයවිභාවනාපවත්තිදස්සනතො. “තත්ථ කතමො
සතිසම්බොජ්ඣංගිගො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සතිසම්බොජ්ඣංගිගං භාවෙති
විවෙකනිස්සිතං, විරාගනිස්සිතං, නිරොධනිස්සිතං, වොසග්ගපරිණාමි”ත්තිආදිනා
(විහ. 471) භාවනාවිධිදස්සනතො. “තත්ථ කතමෙ සත්ත බොජ්ඣංගිගො? ඉධ භික්ඛු
යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඤානං භාවෙති...පෙ.... තස්මිං සමයෙ සත්ත
බොජ්ඣංගිගා හොන්ති, සතිසම්බොජ්ඣංගිගො...පෙ....
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගිගො. තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣංගිගො? යා සති
අනුස්සති”තිආදිනා (විහ. 478) ඡනවුතියා නයසහස්සවිභාගෙහීති එවං
නානාකාරතො පවත්තානි භගවතො බොජ්ඣංගිගවිභාවනඤාණානි තස්ස තස්ස
අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි
ආගතොති තථාගතො.

තථා “තත්ථ කතමං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං? අයමෙව අරියො
අට්ඨංගිගිකො මග්ගො, සෙය්‍යාදිදං – සම්මාදිට්ඨි...පෙ.... සම්මාසමාධි”ති (විහ.

205) එවං සරූපතො. සබ්බකිලෙසෙහි ආරක්ෂා අරියභාවකරත්තා
අරියඵලපටිලාභකරත්තා ච අරියො. අරියානං අට්ඨවිධත්තා නිබ්බානාධිගමාය
එකන්තකාරණත්තා ච අට්ඨච්ඡිගිකො. කිලෙසෙ මාරොන්තො ගච්ඡති, අත්ථිකෙහි
මග්ගියති, සයං චා නිබ්බානං මග්ගියතීති මග්ගොති එවං සාමඤ්ඤලක්ඛණතො.
“සම්මාදස්සනලක්ඛණා සම්මාදිට්ඨි, සම්මාඅභිනිරොපනලක්ඛණො
සම්මාසඬකප්පො, සම්මාපරිග්ගහණලක්ඛණා සම්මාවාචා,
සම්මාසමුට්ඨාපනලක්ඛණො සම්මාකම්මන්තො, සම්මාවොදානලක්ඛණො
සම්මාආජිවො, සම්මාපග්ගහණලක්ඛණො සම්මාවායාමො, සම්මාඋපට්ඨානලක්ඛණො
සම්මාසති, සම්මාඅවික්ඛෙපලක්ඛණො සම්මාසමාධි”ති එවං විසෙසලක්ඛණතො.
සම්මාදිට්ඨි තාව අඤ්ඤෙහිපි අත්තතො පච්චනීකකිලෙසෙහි සද්ධිං මිච්ඡාදිට්ඨිං
පජහති, නිබ්බානං ආරම්මණං කරොති, තප්පට්ච්ඡාදකමොහවිධමනෙන
අසම්මොහතො සම්පයුත්තධම්මෙ ච පස්සති, තථා සම්මාසඬකප්පාදයොපි
මිච්ඡාසඬකප්පාදීනි පජහන්ති, නිරොධඤ්ච ආරම්මණං කරොන්ති, සහජාතධම්මානං
සම්මාඅභිනිරොපනපරිග්ගහණසමුට්ඨාපනවොදානපග්ගහණඋපට්ඨානසමාදහනානි ච
කරොන්තිති එවං කිච්චවිභාගතො. සම්මාදිට්ඨි පුබ්බභාගෙ නානක්ඛණා විසුං
දුක්ඛාදිආරම්මණා හුත්වා මග්ගකාලෙ එකක්ඛණා නිබ්බානමෙව ආරම්මණං කත්වා
කිච්චතො “දුක්ඛෙ ඤාණ”න්තිආදීනි චත්තාරි නාමානි ලභති.
සම්මාසඬකප්පාදයොපි පුබ්බභාගෙ නානක්ඛණා නානාරම්මණා, මග්ගකාලෙ
එකක්ඛණා එකාරම්මණා, තෙසු සම්මාසඬකප්පො කිච්චතො
“නෙක්ඛම්මසඬකප්පො”තිආදීනි තිණි නාමානි ලභති. සම්මාවාචාදයො තයො
පුබ්බභාගෙ “මුසාවාදා වෙරමණි”තිආදිවිභාගා විරතියොපි චෙතනායොපි හුත්වා
මග්ගක්ඛණෙ විරතියොව, සම්මාවායාමසතියො කිච්චතො
සම්මප්පධානසතිපට්ඨානවසෙන චත්තාරි නාමානි ලභන්ති. සම්මාසමාධි පන
මග්ගක්ඛණෙපි පයමජ්ඣානාදිවසෙන නානා ඵලානි එවං පුබ්බභාගාපරභාගෙසු
පවත්තිවිභාගතො. “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති
විවෙකනිස්සිත”න්තිආදිනා (විහ. 489) භාවනාවිධිතො. “තත්ථ කතමො
අට්ඨච්ඡිගිකො මග්ගො? ඉධ, භික්ඛු, යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඝාතං
භාවෙති...පෙ.... දුක්ඛපටිපදං දන්ධාභිඤ්ඤං, තස්මිං සමයෙ අට්ඨච්ඡිගිකො මග්ගො
හොති – සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඬකප්පො”තිආදිනා (විහ. 499) චතුරාසීතියා
නයසහස්සවිභාගෙහීති එවං අනෙකාකාරතො පවත්තානි භගවතො
අරියමග්ගවිභාවනඤාණානි අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො සබ්බානිපි තථානි අවිතථානි
අනඤ්ඤථානි එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා පයමජ්ඣානසමාපත්තියා ච නිරොධසමාපත්තීති එතාසු අනුපට්ඨාපට්ඨා
විහරිතබ්බට්ඨෙත සමාපජ්ජිතබ්බට්ඨෙත ච අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීසු
සම්පාදනපච්චවෙක්ඛණාදිවසෙන යථාරහං සම්පයොගවසෙන ච පවත්තානි
භගවතො ඤාණානි තදත්ථස්සිද්ධියා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා
තථානි ආගතොති තථාගතො. තථා “ඉදං ඉමස්ස යානං, ඉදං අට්ඨාන”න්ති
අවිපරීතං තස්ස තස්ස ඵලස්ස කාරණාකාරණජානනං, තෙසං තෙසං සත්තානං
අතීතාදිභෙදහින්තස්ස කම්මසමාදානස්ස අනවසෙසතො යථාභූතං

විපාකන්තරජානනං, ආයුහනක්ඛණ්ණෙයෙව තස්ස තස්ස සත්තස්ස “අයං නිරයගාමිනී පටිපදා...පෙ.... අයං නිබ්බානගාමිනී පටිපදා”ති යාථාවතො සාසවානාසවකම්මවිභාගජානනං, ඛන්ධායතනානං

උපාදින්නානුපාදින්නාදිඅනෙකසභාවං නානාසභාවඤ්ච තස්ස ලොකස්ස “ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්මිං ධම්මජ්ජබන්ධෙ අයං විසෙසො ජායති”තිආදිනා නයෙන යථාභූතං ධාතුනානත්තජානනං, සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුකාජානනං සංකිලෙසාදීහි සද්ධිං ක්කානවිමොක්ඛාදිජානනං, සත්තානං අපරිමාණාසු ජාතීසු තජ්ජට්ඨන්ධෙන සද්ධිං අනවසෙසතො පුබ්බෙනිවුත්ථක්ඛන්ධසත්තතිජානනං භීනාදිවිභාගෙහි සද්ධිං වුතිපටිසන්ධිජානනං, “ඉදං දුක්ඛ”න්තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව චතුසව්චජානනන්ති ඉමානි භගවතො දසබලඤ්ඤාණානි අවිරජ්ඣිත්වා යථාසකංවිසයාවගාහනතො යථාධිජ්ජෙනත්ථසාධනතො ච යථාභූතවුත්තියා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. වුත්තඤ්ඤෙහෙතං –

“ඉධ තථාගතො යානඤ්ච යානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති”තිආදි (විභ. 809; අ. නි. 10.21).

එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

යථා වෙනෙසම්පි ඤාණානං වසෙන, එවං යථාවුත්තානං සතිපට්ඨානසම්මජ්ජමානාදිවිභාවනඤ්ඤාණාදිඅනන්තාපරිමෙයාහෙදානං අනඤ්ඤසාධාරණානං පඤ්ඤාවිසෙසානං වසෙන භගවා තථානි ඤාණානි ආගතො අධිගතොති තථාගතො, එවම්පි තථානි ආගතොති තථාගතො.

කථං තථා ගතොති තථාගතො? යා තා භගවතො

අභිජානිඅභිසම්බොධිධම්මවිනයපඤ්ඤාපනඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයො, තා තථා. කිං වුත්තං හොති? යදත්ථං තා ලොකනාථෙන අභිපත්ථිතා පවත්තිතා ච, තදත්ථස්ස එකන්තසිද්ධියා අවිසංවාදනතො අවිපරිත්තත්ථවුත්තියා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. තථා හි අයං භගවා බොධිසත්තභූතො සමතිංසපාරම්පරිපූරණාදිකං වුත්තජ්ජකාරං සබ්බබුද්ධත්තහෙතුං සම්පාදෙත්වා තුසිතපුරෙ යිතො බුද්ධකොලාහලං සුත්වා දසසහස්සවක්කවාළදෙවතාහි එකතො සන්තිපතිතාහි උපසඬ්ඤිත්වා –

“කාලො බො තෙ මහාවීර, උජ්ජජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද”න්ති. (බු. වං. 1.67) –

ආයාචිතො උජ්ජන්තපුබ්බතිමිත්තො පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා “ඉදානි අහං මනුස්සයොනියං උජ්ජජ්ජිත්වා අභිසම්බුජ්ඣස්සාමි”ති ආසාල්හිපුණ්ණමායං සකාරාජකුලෙ මහාමායාය දෙවියා කුච්ඡියං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දස මාසෙ දෙවමනුස්සෙහි මහතා පරිහාරෙන පරිහරියමානො විසාබ්පුණ්ණමායං පටිවුසසමයෙ අභිජානිං පාපුණි.

අභිජාතික්කණෙන පනස්ස පටිසන්ධිග්ගහණක්කණෙන විය ද්වන්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි පාතුරහෙසුං, අයං දසසහස්සිලොකධාතු සංකම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධි, දසසු වක්කවාලසහස්සෙසු අපරිමාණො ඔහාසො ඵරි, තස්ස, තං සිරිං දට්ඨුකාමා විය අන්ධා වක්ඛුනි පටිලහිංසු, බධිරා සද්දං සුණිංසු, මුගා සමාලපිංසු, බුජ්ජා උජුගත්තා අහෙසුං, පඬිගුලා පදසා ගමනං පටිලහිංසු, බන්ධනගතා සබ්බසත්තා අන්ද්වන්ධනාදිහි මුච්චිංසු, සබ්බනරකෙසු අග්ගි නිබ්බායි, පෙත්තිවිසයෙ බුජ්ජිපාසා වූපසම්, තිරව්ජානානං භයං නාහොසි, සබ්බසත්තානං රොගො වූපසම්, සබ්බසත්තා පියංවදා අහෙසුං, මධුරෙතාකාරෙන අස්සා හසිංසු, වාරණා ගජ්ජිංසු, සබ්බතුරියානි සකසකනින්නාදං මුඤ්චිංසු, අසට්ටිතානි ඵච මනුස්සානං හත්ථුපගාදිනි ආහරණානි මධුරෙතාකාරෙන සද්දං මුඤ්චිංසු, සබ්බදිසා විජ්ජසත්තා අහෙසුං, සත්තානං සුඛං උප්පාදයමානො මුදුසිතලවානො වායි, අකාලමෙසො වස්සි, පට්ටිතොපි උදකං උබ්භිජ්ජිත්වා විස්සන්දි, පක්ඛිනො ආකාසගමනං විජ්ජිංසු, නදියො අසන්දමානා අට්ඨංසු, මහාසමුද්දෙ මධුරං උදකං අහොසි, උපක්කිලෙසවිනිමුත්තෙ සූරියෙ දිජ්ජමානෙ ඵච ආකාසගතා සබ්බා ජොතියො ජොතිංසු, යිපෙත්වා අරුපාවචරෙ දෙවෙ අවසෙසා සබ්බෙ දෙවා සබ්බෙ ච නෙරයිකා දිස්සමානරූපා අහෙසුං, තරුකුට්ටකවාටසෙලාදයො අනාවරණභූතා අහෙසුං, සත්තානං චුතුපපාතා නාහෙසුං, සබ්බං අනිට්ඨගන්ධං අභිභවිත්වා දිබ්බගන්ධො පවායි, සබ්බෙ ඵලූපගා රුක්ඛා ඵලධරා සම්පජ්ජිංසු, මහාසමුද්දො සබ්බත්ථකමෙව පඤ්චවණ්ණෙනි පදුමෙහි සඤ්ජන්තතලො අහොසි, ඵලජ්ජලජාදිනි සබ්බපුජ්ජානි පුජ්ජිංසු, රුක්ඛානං බන්ධෙසු බන්ධපදුමානි, සාඛාසු සාඛාපදුමානි, ලතාසු ලතාපදුමානි, පුජ්ජිංසු, මහිතලසිලාතලානි හින්දිත්වා උපරුපරි සත්ත සත්ත හුත්වා දණ්ඩපදුමානි නාම නික්කම්චිංසු, ආකාසෙ ඔලම්බකපදුමානි නිබ්බන්තිංසු, සමන්තතො පුජ්ජවස්සං වස්සි ආකාසෙ දිබ්බතුරියානි වජ්ජිංසු, සකලදසසහස්සිලොකධාතු වට්ටෙන්වා විස්සට්ඨමාලාගුලං විය, උප්පිළෙත්වා පවත්තමාලාකලාපො විය, අලඬිකතපටියත්තං මාලාසනං විය ච ඵකමාලාමාලිනි විජ්ජුරන්තවාලබ්ජනි පුජ්ජධූපගන්ධපරිවාසිකා පරමසොභග්ගජ්ජත්තා අහොසි, තානි ච පුබ්බනිමිත්තානි උපරි අධිගතානං අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං නිමිත්තභූතානි ඵච අහෙසුං. ඵචං අනෙකච්ඡරියපාතුභාවා අයං අභිජාති යදත්ථං තෙන අභිපත්ථිතා, තස්සා අභිසම්බොධියා ඵකන්තසිද්ධියා තථා ච අහොසි අවිතථා අනඤ්ඤථා.

තථා යෙ බුද්ධචෙතෙයා ඛොධනෙයාබන්ධවා, තෙ සබ්බෙපි අනවසෙසතො සයමෙව භගවතා විනිතා. යෙ ච සාවකචෙතෙයා ධම්මචෙතෙයා ච, තෙපි සාවකාදිහි විනිතා විනයං ගච්ඡන්ති ගම්ස්සන්ති වානි යදත්ථං භගවතා අභිසම්බොධි අභිපත්ථිතා, තදත්ථස්ස ඵකන්තසිද්ධියා අභිසම්බොධි තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා.

අපිච යස්ස යස්ස ඤෙයාධම්මස්ස යො යො සභාවො බුජ්ඣිතබ්බො, සො සො භත්ථතලෙ යපිතආමලකං විය ආවජ්ජනමත්තපට්ඨද්ධෙන අත්තනො ඤාණෙන අවිපරීතං අනවසෙසතො භගවතා අභිසම්බුද්ධොති ඵචම්පි අභිසම්බොධි තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා.

තථා තෙසං තෙසං ධම්මානං තථා තථා දෙසෙනබ්බජ්ජකාරං, තෙසං තෙසඤ්ච සත්තානං ආසයානුසයවරියාධිමුත්තිං සම්මදෙව ඔලොකෙත්වා ධම්මතං අවිජ්ඣන්තෙනෙව පඤ්ඤත්තිනයං වොහාරමත්තං අනතිධාවන්තෙනෙව ච ධම්මතං විභාවෙන්තෙන යථාපරාධං යථාජ්ඣාසයං යථාධම්මඤ්ච අනුසාසන්තෙන භගවතා වෙනෙය්‍යා විනිතා අරියභූමිං සම්පාපිතාති ධම්මවිනයපඤ්ඤාපනාපිස්ස තදත්ථසිද්ධියා යථාභූතවුත්තියා ච තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා.

තථා යා සා භගවතා අනුජ්ජත්තා පථවියාදිඵස්සවෙදනාදිරුපාරුපසභාවනිමුත්තා ලුජ්ජනපලුජ්ජනභාවාභාවතො ලොකසභාවාතීතා තමසා විසංසට්ඨත්තා කෙනචි අනොභාසනීයා ලොකසභාවාභාවතො ඵව ගතිආදිභාවරහිතා අජ්ජතිට්ඨා අනාරම්මණා අමතමහානිබ්බානාධාතු ඛන්ධසඛ්ඛාතානං උපාදීනං ලෙසමත්තස්සාපි අභාවතො “අනුපාදිසෙසා”තිපි වුවචති. යං සන්ධාය වුත්තං –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී න ආපො න තෙජො න වායො න ආකාසානඤ්චායතනං න විඤ්ඤාණඤ්චායතනං න ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං න නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නායං ලොකො න පරො ලොකො න ච උහො වන්දිමසුරියා. තමහං, භික්ඛවෙ, නෙව ආගතිං වදාමි න ගතිං න ධීතිං න වුතිං න උපපත්තිං; අජ්ජතිට්ඨං අජ්ජවත්තං අනාරම්මණමෙවෙනං ඵසෙවන්තො දුක්ඛස්සා”ති (උදා. 71).

සා සබ්බෙසම්පි උපාදානක්ඛන්ධානං අත්ථචගමො සබ්බසඛ්ඛාරානං සමථො, සබ්බුපධිනං පටිනිස්සග්ගො, සබ්බදුක්ඛානං වූපසමො, සබ්බාලයානං සමුග්ගානො, සබ්බවට්ඨානං උපවිජ්ජෙදො, අවිචන්තසන්තිලක්ඛණාති යථාවුත්තසභාවස්ස කදාවිපි අවිසංවාදනතො තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. ඵවමෙනා අභිජාතිආදිකා තථා ගතො උපගතො අධිගතො පටිපන්නො පත්තොති තථාගතො. ඵවං භගවා තථා ගතොති තථාගතො.

කථං තථාවිධොති තථාගතො? යථාවිධා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා, අයම්පි භගවා තථාවිධො. කිං වුත්තං හොති? යථාවිධා තෙ භගවන්තො මග්ගසීලෙන, ඵලසීලෙන, සබ්බෙනපි ලොකියලොකුත්තරසීලෙන, මග්ගසමාධිනා, ඵලසමාධිනා, සබ්බෙනපි ලොකියලොකුත්තරසමාධිනා, මග්ගපඤ්ඤාය, ඵලපඤ්ඤාය, සබ්බායපි ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤාය, දෙවසිකං වළඤ්ජිතබ්බෙහි වතුච්ඡතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තිවිභාරෙහි, තදචගවිමුත්තියා වික්ඛම්භනවිමුත්තියා සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා පටිජ්ජස්සද්ධිවිමුත්තියා නිස්සරණවිමුත්තියාති සඬබ්බෙපතො, විත්ථාරතො පන අනන්තාපරිමාණහෙදෙහි අවින්තෙය්‍යානුභාවෙහි සකලසබ්බඤ්ඤාගුණෙහි, අයම්පි අම්භාකං භගවා තථාවිධො. සබ්බෙසඤ්චි සම්මාසම්බුද්ධානං ආයුචෙමත්තං, සරීරජ්ජමාණචෙමත්තං, කුලචෙමත්තං, දුක්කරවරියාචෙමත්තං, රස්මිචෙමත්තන්ති ඉමෙහි පඤ්චහි චෙමත්තෙහි සියා චෙමත්තං, න පන සීලවිසුද්ධිආදිසු විසුද්ධිසු සමථවිපස්සනාපටිපත්තියං අත්තනා පටිවිද්ධගුණෙසු ච කිඤ්චි නානාකරණං අත්ථි,

අප ඛො මජ්ඣිමනිකායෙහි භික්ෂුවණ්ණං විය අඤ්ඤං මඤ්ඤං නිබ්බිසෙසා තෙ බුද්ධා භගවන්තො. තස්මා යථා විධා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා, අයම්පි භගවා තථා විධො. එවං තථා විධොති තථා ගතො. විධන්තො චෙත්ථ ගතසද්දො. තථා හි ලොකියා විධයුත්තගතසද්දෙ පකාරත්ථෙ වදන්ති.

කථං තථා පවත්තිකොති තථා ගතො? අනඤ්ඤාසාධාරණෙන ඉද්ධානුභාවෙන සමන්තාගතත්තා අත්ථපටිසම්භිදාදීනං උක්කංසපාරම්ප්පත්තියා අනාවරණඤ්ඤාණපටිලාභෙන ච භගවතො කායප්පවත්තියාදීනං කත්ථවි පටිසානාභාවතො යථාරූපි තථා ගතං ගති ගමනං කායච්චිත්තප්පවත්ති එතස්සාති තථා ගතො. එවං තථා පවත්තිකොති තථා ගතො.

කථං තථෙහි අගතොති තථා ගතො? බොධිසම්භාරසම්භරණෙ තප්පටිපක්ඛප්පවත්තිසංඛ්ඛාතං නත්ථි එතස්ස ගතන්ති අගතො. සො පනස්ස අගතභාවො මච්ඡෙරදානපාරම්භාදීසු අවිපරිතං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණාදිනායප්පවත්තෙනි ඤාණෙහිති තථෙහි ඤාණෙහි අගතොති තථා ගතො.

අප වා කිලෙසාහිසංඛාරප්පවත්තිසංඛ්ඛාතං ඛන්ධප්පවත්තිසංඛ්ඛාතමෙව වා පඤ්චසුපි ගතීසු ගතං ගමනං එතස්ස නත්ථිති අගතො. සඋපාදිසෙස අනුපාදිසෙස නිබ්බානප්පත්තියා ස්වායමස්ස අගතභාවො තථෙහි අරියමග්ගඤ්ඤාණෙහිති එවම්පි භගවා තථෙහි ආගතොති තථා ගතො.

කථං තථා ගතභාවෙන තථා ගතො? තථා ගතභාවෙනාති ච තථා ගතස්ස සම්භාවෙන, අත්ථිතායාති අත්ථො. කො පනෙස තථා ගතො, යස්ස අත්ථිතාය භගවා තථා ගතොති වුවවතීති? සද්ධම්මො. සද්ධම්මො හි අරියමග්ගො තාව යථා යුගතද්ධසමථවිපස්සනාබලෙන අනවසෙසකිලෙසපක්ඛං සමුහනන්තෙන සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන ගන්තබ්බං, තථා ගතො. එළඬම්මො යථා අත්තනො මග්ගානුරූපං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානවසෙන ගන්තබ්බං, තථා ගතො පවත්තො. නිබ්බානධම්මො පන යථා ගතො පඤ්ඤාය පටිවිද්ධො සකලච්චට්ඨක්ඛවූපසමාය සම්පජ්ජති, බුද්ධාදීහි තථා ගතො සච්ඡිකතොති තථා ගතො. පරියත්තිධම්මොපි යථා පුරිමබුද්ධෙහි සුත්තගෙය්‍යාදිවසෙන පවත්තිආදිප්පකාසනවසෙන ච වෙනෙය්‍යානං ආසයාදිඅනුරූපං පවත්තිතො, අම්භාකම්පි භගවතා තථා ගතො ගදිතො පවත්තිතොති වා තථා ගතො. යථා භගවතා දෙසිතො, තථා භගවතො සාවකෙහි ගතො අවගතොති තථා ගතො. එවං සබ්බොපි සද්ධම්මො තථා ගතො. තෙනාහ සක්කො දෙවානම්න්දො ‘‘තථා ගතං දෙවමනුස්සපුජිතං, ධම්මං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු’’ති (බු. පා. 6.17; සු. නි. 240). ස්වාස්ස අත්ථිති භගවා තථා ගතො.

යථා ව ධම්මො, එවං අරියසංඛ්‍යාය, යථා අත්තනිකාය පරනිකාය ච පටිපන්නෙහි සුවසුද්ධං පුබ්බභාගසමථවිපස්සනාපටිපදං පුරක්ඛන්වා තෙන තෙන මග්ගෙන ගන්තබ්බං, තං තං තථා ගතොති තථා ගතො. යථා වා භගවතා සච්චපට්චවසමුප්පාදාදිනෙයො දෙසිතො, තථා ව බුද්ධත්තා තථා ගදන්තො ච

තථාගතො. තෙනාහ සක්කො දෙවරාජා – “තථාගතං දෙවමනුස්සපුජිතං, සඬ්ඝං නමස්සාම සුවත්ථි භොතු” ති (බු. පා. 6.18; සු. නි. 241), ස්වාස්ස සාවකභූතො අත්ථිති භගවා තථාගතො. එවං තථාගතභාවෙන තථාගතො.

ඉදම්පි තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපනෙ මුඛමත්තකමෙව, සබ්බාකාරෙන පන තථාගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං වණ්ණෙය්‍යා. ඉදංඤ්ඤි තථාගතපදං මහත්ථං, මහාගතිකං, මහාවිසයං, තස්ස අප්පමාදපදස්ස විය තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං යුත්තිතො අත්ථභාවෙන ආහරන්තො “අතිත්ථෙත ධම්මකථිකො පක්ඛන්දො” ති න වත්තබ්බොති.

තත්ථෙතං වුච්චති –

“යථෙව ලොකෙ පුරිමා මහෙසිනො,
සබ්බඤ්ඤභාවං මුනෙයො ඉධාගතා;
තථා අයං සකාමුනීපි ආගතො,
තථාගතො වුච්චති තෙන වක්ඛුමා.

“පභාය කාමාදිමලෙ අසෙසනො,
සමාධිඤ්ඤාණෙන යථා ගතා ජිනා;
පුරාතනා සකාමුනී ජුතින්ධරො,
තථා ගතො තෙන තථාගතො මනො.

“තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
සභාවසාමඤ්ඤවිභාගභෙදනො;
සයම්භුඤ්ඤාණෙන ජිනොයමාගතො,
තථාගතො වුච්චති සකාපුඬ්ඛගවො.

“තථානි සච්චානි සමන්තවක්ඛුනා,
තථා ඉදප්පච්චයතා ව සබ්බසො;
අනඤ්ඤනෙය්‍යා නයතො විභාවිතා,
තථා ගතො තෙන ජිනො තථාගතො.

“අනෙකභෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
විචිත්තභෙදෙ තථමෙව දස්සනං,
තථාගතො තෙන සමන්තලොචනො.

“යතො ව ධම්මං තථමෙව භාසති,
කරොති වාචායනුරූපමත්තනො;
ගුණෙනි ලොකං අභිභුය්‍යිරියති,
තථාගතො තෙනපි ලොකනායකො.

“තථා පරිඤ්ඤාය තථාය සබ්බසො,
අවෙදි ලොකං පහවං අතික්කමි;
ගතො ව පච්චක්ඛකිරියාය නිබ්බුතී,
අරියමග්ගඤ්ච ගතො තථාගතො.

“තථා පරිඤ්ඤාය තථාය සබ්බසො,
හිතාය ලොකස්ස යතොයමාගතො;
තථාය නාටො කරුණාය සබ්බදා,
ගතො ව තෙනාපි ජිනො තථාගතො.

“තථානි ඤාණානි යතොයමාගතො,
යථාසභාවං විසයාවබ්බොධතො;
තථාහිජාතිජ්ජහුතී තථාගතො,
තදත්ථසම්පාදනතො තථාගතො.

“යථාවිධා තෙ පුරිමා මහෙසිනො,
තථාවිධොයමිපි තථා යථාරුපි;
පවත්තවාචා තනුවත්තභාවතො,
තථාගතො වුවිචති අග්ගපුග්ගලො.

“සම්බොධිසම්භාරවිපක්ඛතො පුරෙ,
ගතං න සංසාරගතමිපි තස්ස වා;
න චත්ථි නාථස්ස භවත්තදස්සිනො,
තට්ඨෙති තස්මා අගතො තථාගතො.

“තථාගතො ධම්මවරො මහෙසිනා,
යථා පහාතබ්බමලං පභීයති;
තථාගතො අරියගණො විනායකො,
තථාගතො තෙන සමච්ඡිභාවතො” ති.

අරහත්තං සම්මාසම්බුද්ධත්ති එත්ථ අරහානි පදස්ස අත්ථො භෙට්ඨා
චුත්තොයෙව. සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධං. යංකිඤ්චි
ඤෙයාං නාම, තස්ස සබ්බස්සපි සබ්බාකාරතො අවිපරීතතො සයමෙව
අභිසම්බුද්ධත්තාති චුත්තං භොති. ඉමිනාස්ස පරොපදෙසරහිතස්ස සබ්බාකාරෙන
සබ්බධම්මාවබ්බොධනසමත්ථස්ස ආකච්චාපට්ඨද්ධචුත්තිනො
අනාවරණඤාණසච්චාතස්ස සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණස්ස අධිගමො දස්සිනො.

නනු ව සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණතො අඤ්ඤං අනාවරණං, අඤ්ඤථා ඡ
අසාධාරණානි ඤාණානි බුද්ධඤාණානීති වචනං විරුජ්ඣෙය්‍යාති? න විරුජ්ඣති,
විසයජ්ජවත්තිභෙදවසෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සනත්ථං එකස්සෙව
ඤාණස්ස ද්විධා චුත්තත්තා. එකමෙව හි තං ඤාණං

අනවසෙසසඬිඛතාසඬිඛතසම්මුතිධම්මවිසයතාය සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං, තත්ථ ච
ආවරණාභාවතො නිස්සඬිගවාරමුපාදාය අනාවරණඤ්ඤාණන්ති චුත්තං. යථාහ
පටිසම්භිදායං -

“සබ්බං සඬිඛතාසඬිඛතං අනවසෙසං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං.
තත්ථ ආවරණං නත්ථීති අනාවරණඤ්ඤාණං”න්තිආදි (පටි. ම. 1.119).

තස්මා නත්ථී නෙසං අත්ථතො භෙදො, එකන්තෙනෙනෙවතං එවම්ච්ඡිතබ්බං.
අඤ්ඤාඨා සබ්බඤ්ඤානානාවරණඤ්ඤාණානං සාධාරණතා අසබ්බධම්මාරම්මණතා ච
ආපජ්ජෙය්‍යා. න හි භගවතො ඤාණස්ස අණුමත්තම්පි ආවරණං අත්ථී,
අනාවරණඤ්ඤාණස්ස ච අසබ්බධම්මාරම්මණභාවෙ යත්ථ තං න පවත්තති
තත්ථාවරණසබ්භාවතො අනාවරණභාවොයෙව න සීයා. අථ චා පන භොතු
අඤ්ඤාමෙව අනාවරණං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණතො, ඉධ පන සබ්බත්ථ
අප්පටිභතචුත්තිතාය අනාවරණඤ්ඤාණන්ති සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණමෙව අධිජ්ජෙතං,
තස්සෙවාධිගමෙන භගවා සබ්බඤ්ඤා සබ්බවිදු සම්මාසම්බුද්ධොති චුච්චති, න
සක්ඛංයෙව සබ්බධම්මාවබ්බොධතො. තථා ච චුත්තං පටිසම්භිදායං -

“විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ
සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤන්ති යදිදං බුද්ධො”ති.

සබ්බධම්මාවබ්බොධනසමත්ථඤාණසමධිගමෙන හි භගවතො සන්තානෙ
අනවසෙසධම්මෙ පටිච්ඡ්ඤානං සමත්ථතා අහොසීති.

එත්ථාහ - කිං පනිදං ඤාණං පවත්තමානං සක්ඛංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ
පවත්තති, උදාහු කමෙතාති? කිඤ්චෙත්ථ - යදි තාව සක්ඛංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ
පවත්තති, අතීතානාගතජ්ජවචුපන්තඅජ්ඣත්තබ්බිද්ධාදිභෙදහින්තානං
සඬිඛතධම්මානං අසඬිඛතසම්මුතිධම්මානඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දුරතො
චිත්තපටං පෙක්ඛන්තස්ස විය විසයවිභාගෙනාවබ්බොධො න සීයා, තථා ච සති
“සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බධම්මා
අනිරුපිතරූපෙන භගවතො ඤාණස්ස විසයා භොන්තීති ආපජ්ජති. යෙපි
“සබ්බඤ්ඤායාධම්මානං ධීතලක්ඛණවිසයං විකජ්ජරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං
ඤාණං පවත්තති, තෙන තෙ සබ්බවිදුති චුච්චන්ති. එවඤ්ච කත්වා -

“චරං සමාහිතො නාගො, තිට්ඨන්තොපි සමාහිතො”ති. -

“ඉදම්පි වචනං සුචුත්තං භොතී”ති වදන්ති, තෙසම්පි චුත්තදොසානාතිවත්ති,
ධීතලක්ඛණාරම්මණතාය ච අතීතානාගතසම්මුතිධම්මානං තදභාවතො,
එකදෙසවිසයමෙව භගවතො ඤාණං සීයා. තස්මා සක්ඛංයෙව ඤාණං පවත්තතීති න
යුජ්ජති.

අප කමෙන් සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තීති? එවම්පි න යුජ්ජති. න හි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදහින්තො ඤෙය්‍යො කමෙන ගය්‍හමානෙ තස්ස අනවසෙසපටිවෙධො සම්භවති අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස. යෙ පන “අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වචන්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤා භගවා, තඤ්ච ඤාණං න අනුමානිකං සංසයාභාවතො. සංසයානුබ්බද්ධඤ්ඤි ලොකෙ අනුමානඤාණං”න්ති වදන්ති, තෙසම්පි න යුත්තං. සබ්බස්ස හි අපච්චක්ඛණාවෙ අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වචන්ථාපනස්ස අසම්භවතො. යඤ්ඤි තං සෙසං, තං අපච්චක්ඛන්ති. අප් තම්පි පච්චක්ඛං, තස්ස සෙසභාවො පන න සියාති සබ්බමෙනං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරභාවතො. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“බුද්ධවිසයො, භික්ඛවෙ, අවින්තෙය්‍යො, න චින්තෙතබ්බො; යො චින්තෙය්‍ය, උම්මාදස්ස විසාතස්ස භාගී අස්සා”ති (අ. නි. 4.77).

ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යංකිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ අප්පටිභතචුත්තිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති, නිච්චසමාධානඤ්ච වික්ඛෙපාභාවතො, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස සකලස්ස අවිසයභාවතො තස්ස ආකඨ්ඨාපට්ඨවුත්තිතා න සියා, එකන්තෙනෙව සා ඉච්ඡිතබ්බා “සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනපට්ඨද්ධා, ආකඨ්ඨාපට්ඨද්ධා, මනසිකාරපට්ඨද්ධා, චිත්තුප්පාදපට්ඨද්ධා”ති (මහානි. 69; චූළනි. මොසරාජමාණවජුච්ඡානිද්දෙස 85) වචනතො. අතීතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමනතක්කග්ගභණවිරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ච එතස්මිම්පි පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිමෙව සකලවිසයතාය අනිරුපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති චුත්තදොසානාතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අවින්තෙය්‍යාති. අඤ්ඤථා පචුරජනඤාණසමචුත්තිතාය බුද්ධානං භගවත්තානං ඤාණස්ස අවින්තෙය්‍යාතා න සියා, තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විස සුචවත්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතීති ඉදමෙත්ථ අවින්තෙය්‍යං. යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං, යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යන්ති එවමෙකජ්ඣං විසුං විසුං සකිං කමෙන ච ඉච්ඡානුරූපං සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො භගවා. තං සම්මාසම්බුද්ධං.

ද්වෙ විතක්කාති ද්වෙ සම්මා විතක්කා. තත්ථ විතක්කෙන්ති එතෙන, සයං වා විතක්කෙති, විතක්කනමත්තමෙව වාති විතක්කො. ස්වායං ආරම්මණාහිනිරොපනලක්ඛණො, ආභනනපරියාභනනරසො, ආරම්මණෙ විත්තස්ස ආනයනපච්චුපට්ඨානො. විසයභෙදෙන පන තං ද්විධා කත්වා චුත්තං “ද්වෙ විතක්කා”ති. සමුදාවරන්තීති සමං සම්මා ච උද්ධමුද්ධං මරියාදාය වරන්ති.

මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො, තෙන ව යොගෙන “තථාගතං අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධ”න්ති ඉදං සාමීඅත්ථෙ උපයොගවචනං. ඉදං චුත්තං හොති – තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස අත්තනො විසයෙ සමං සම්මා ව අඤ්ඤමඤ්ඤං මරියාදං අනතික්කමන්තා උද්ධමුද්ධං බහුලං අභිණ්භං වරන්ති පවත්තන්තිති.

කො පන නෙසං විසයො, කා වා මරියාදා, කථඤ්ච තං අනතික්කමිත්වා තෙ උද්ධමුද්ධං බහුලං අභිණ්භං නිව්චං පවත්තන්තිති? චුච්චතෙ – බෙමචිතක්කො, පච්චෙකචිතක්කොති ඉමෙ ද්වෙ විතක්කායෙව. තෙසු බෙමචිතක්කො තාව භගවතො විසෙසෙන කරුණාසම්පයුත්තො, මෙත්තාමුදිතාසම්පයුත්තොපි ලබ්භතෙව, තස්මා සො මහාකරුණාසමාපත්තියා මෙත්තාදිසමාපත්තියා ව පුබ්බභිගමො සම්පයුත්තො ව වෙදිතබ්බො. පච්චෙකචිතක්කො පන ඵලසමාපත්තියා පුබ්බභිගමො සම්පයුත්තො ව, දිබ්බවිහාරාදිවසෙනාපි ලබ්භතෙව. ඉති නෙසං විතක්කො විසයො, තස්මා එකස්මිං සන්තානෙ බහුලං පවත්තමානානම්පි කාලෙන කාලං සවිසයස්මිංයෙව වරණතො නත්ථි මරියාදා, න සඬකරෙන චුත්ති.

තත්ථ බෙමචිතක්කො භගවතො කරුණාක්කමනාදිනා විභාවෙතබ්බො, පච්චෙකචිතක්කො සමාපත්තිහි. තත්‍රායං විභාවනා – “අයං ලොකො සන්තාපජාතො දුක්ඛපරෙතො”තිආදිනා රාගග්ගිආදීහි ලොකසන්තිවාසස්ස ආදිත්තතාදිආකාරදස්සනෙහි මහාකරුණාසමාපත්තියා පුබ්බභාගෙ, සමාපත්තියම්පි පඨමජ්ඣානවසෙන වත්තබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙනං (පටි. ම. 1.117-118) –

“බහුහි ආකාරෙහි පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති, ආදිත්තො ලොකසන්තිවාසොති පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති. උයුත්තො, පයාතො, කුම්මග්ගපට්ඨන්තො, උපනීයති ලොකො අද්ධුට්ඨො, අතාණො ලොකො අනභිස්සරො, අස්සකො ලොකො, සබ්බං පභාය ගමනීයං, උභො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො.

“අතායනො ලොකසන්තිවාසො, අලෙණො, අසරණො, අසරණිභූතො, උද්ධතො ලොකො අවුපසන්තො, සසල්ලො ලොකසන්තිවාසො විද්ධො පුටුසල්ලෙහි, අවිජ්ජන්ධකාරාවරණො කිලෙසපඤ්ජරපරික්ඛිත්තො, අවිජ්ජාගතො ලොකසන්තිවාසො අණ්ඩභූතො පරියොනද්ධො තන්තාකුලකජාතො කුලාගුණ්ඨිකජාතො මුඤ්ජපබ්බපභූතො අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං සංසාරං නාතිවත්තතිති පස්සන්තානං, අවිජ්ජාවිසදොසසංලිත්තො කිලෙසකලීභූතො, රාගදොසමොහජට්ඨන්තො.

“තණ්හාසඬසාට්ඨමුක්කො, තණ්හාජාලෙන ඔත්ථට්ඨො, තණ්හාසොතෙන චුය්හති, තණ්හාසංයොජනෙන සංයුත්තො,

තණ්හානුසයෙන අනුසටො, තණ්හාසන්තාපෙන සන්තප්පති,
තණ්හාපරිලාභෙන පරිඛය්හති.

“දිට්ඨිසඬ්ඝාටපටිමුක්කො, දිට්ඨිජාලෙන ඔත්ථටො, දිට්ඨිසොතෙන
වුය්හති, දිට්ඨිසංයොජනෙන සංයුත්තො, දිට්ඨානුසයෙන අනුසටො,
දිට්ඨිසන්තාපෙන සන්තප්පති, දිට්ඨිපරිලාභෙන පරිඛය්හති.

“ජාතියා අනුගතො, ජරාය අනුසටො, ඛ්‍යාධිනා අභිභූතො, මරණෙන
අබ්භාහතො, දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතො.

“තණ්හාය ඔඬ්ඬිතො, ජරාපාකාරපරික්ඛිත්තො, මච්චුපාසපරික්ඛිත්තො,
මහාබන්ධනබද්ධො, ලොකසන්තිවාසො, රාගබන්ධනෙන,
දොසමොහබන්ධනෙන, මානදිට්ඨිකිලෙසදුච්චරිතබන්ධනෙන බද්ධො,
මහාසම්බාධපටිපත්තො, මහාපලිබොධෙන පලිබුද්ධො, මහාපජානෙ
පතිතො, මහාකන්තාරපටිපත්තො, මහාසංසාරපටිපත්තො, මහාවිදුග්ගෙ
සම්පරිවත්තති, මහාපලිපෙ පලිපත්තො.

“අබ්භාහතො ලොකසන්තිවාසො, ආදිත්තො ලොකසන්තිවාසො
රාගග්ගිනා, දොසග්ගිනා, මොහග්ගිනා ජාතියා...පෙ.... උපායාසෙහි,
උන්තීතකො ලොකසන්තිවාසො හඤ්ඤති නිච්චමතාණො පත්තදණ්ධො
තක්කරො, චජ්ජබන්ධනබද්ධො ආසාතනපච්චුපට්ඨිතො, අනාටො
ලොකසන්තිවාසො පරමකාරුඤ්ඤනං පත්තො, දුක්ඛාභිතුත්තො
විරරත්තපිළිතො, නිච්චගධිතො නිච්චපිපාසිතො.

“අන්ධො, අවක්ඛුකො, හතනෙත්තො, අපරිණායකො, විපථපක්ඛන්දො,
අඤ්ජසාපරද්ධො, මහොසපක්ඛන්දො.

“ද්වීනි දිට්ඨිගතෙහි පරිසුට්ඨිතො, තීනි දුච්චරිතෙහි විජ්ජපටිපත්තො, චතුහි
යොගෙහි යොජිතො, චතුහි ගන්ථෙහි ගන්ථිතො, චතුහි උපාදානෙහි
උපාදියති, පඤ්චගතිසමාරුල්ලො, පඤ්චති කාමගුණෙහි රජ්ජති, පඤ්චති
නිවරණෙහි ඔත්ථටො, ඡහි විවාදමූලෙහි විවදති, ඡහි තණ්හාකායෙහි රජ්ජති,
ඡහි දිට්ඨිගතෙහි පරිසුට්ඨිතො, සත්තහි අනුසයෙහි අනුසටො, සත්තහි
සංයොජනෙහි සංයුත්තො, සත්තහි මානෙහි උන්තතො, අට්ඨහි
ලොකධම්මෙහි සම්පරිවත්තති, අට්ඨහි මිච්ඡත්තෙහි නියතො, අට්ඨහි
පුරිසදොසෙහි දුස්සති, නවහි ආසාතවත්ථුහි ආසාතිතො, නවහි මානෙහි
උන්තතො, නවහි තණ්හාමූලකෙහි ධම්මෙහි රජ්ජති, දසහි කිලෙසවත්ථුහි
කිලිස්සති, දසහි ආසාතවත්ථුහි ආසාතිතො, දසහි අකුසලකම්මපටෙහි
සමන්තාගතො, දසහි සංයොජනෙහි සංයුත්තො, දසහි මිච්ඡත්තෙහි නියතො,
දසවත්ථුකාය දිට්ඨියා සමන්තාගතො, දසවත්ථුකාය අන්තග්ගාහිකාය දිට්ඨියා
සමන්තාගතො, අට්ඨසතතණ්හාපපඤ්චෙහි පපඤ්චිතො, ද්වාසට්ඨියා

දිට්ඨිගතෙහි පරිශුට්ඨිතො ලොකසන්නිවාසොති සම්පස්සන්තානං බුද්ධානං
භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති.

“අභඤ්චම්භි තිණ්ණො, ලොකො ච අතිණ්ණො. අභඤ්චම්භි මුත්තො,
ලොකො ච අමුත්තො. අභඤ්චම්භි දන්තො, ලොකො ච අදන්තො.
අභඤ්චම්භි සන්තො, ලොකො ච අසන්තො. අභඤ්චම්භි අස්සත්ථො,
ලොකො ච අනස්සත්ථො. අභඤ්චම්භි පරිනිබ්බුතො, ලොකො ච
අපරිනිබ්බුතො. පභොමි ඛවාහං තිණ්ණො තාරෙතුං, මුත්තො මොචෙතුං,
දන්තො දමෙතුං, සන්තො සමෙතුං, අස්සත්ථො අස්සාසෙතුං, පරිනිබ්බුතො
පරෙ ච පරිනිබ්බාපෙතුන්ති පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු
මහාකරුණා ඔක්කමති”ති (පටි. ම. 1.117-118).

ඉමිනාව නයෙන භගවතො සත්තෙසු මෙත්තාඔක්කමනඤ්ච විභාවෙනබ්බං.
කරුණාවිසයස්ස හි දුක්ඛස්ස පටිපක්ඛභූතං සුඛං සත්තෙසු උපසංහරන්ති මෙත්තාපි
පවත්තතිති ඉධ අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාවිතක්කා ඛෙමචිතක්කො. පච්චෙකචිතක්කො පන
නෙක්ඛම්චිතක්කොයෙව, තස්ස දිබ්බවිහාරඅරියවිහාරෙසු පුබ්බභාගස්ස
පයමජ්ඣානස්ස පච්චෙකක්ඛණාය ච වසෙන පවත්ති වෙදිතබ්බා. තත්ථ යෙ තෙ
භගවතො දෙවසිකං චළඤ්ජනකවසෙන චතුච්ඡතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛා
සමාපත්තිවිහාරා, යෙසං පුරෙවරණභාවෙන පවත්තං සමාධිවරියානුගතං
ඤාණවරියානුගතං ඤාණං
චතුච්ඡතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමභාවජීරඤාණන්ති වුච්චති, තෙසං
වසෙන භගවතො පච්චෙකචිතක්කස්ස බහුලං පවත්ති වෙදිතබ්බා. අයඤ්ච අත්ථො
මහාසච්චකස්සත්තෙනපි වෙදිතබ්බො. චුත්තඤ්චි තත්ථ භගවතා –

“සො ඛො අහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ
අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙමි, සන්නිසාදෙමි, යෙන සුදං නිච්චකප්පං
විහරාමි”ති (ම. නි. 1.387).

ඉදඤ්චි භගවා “සමණො ගොතමො අභිරූපො පාසාදිකො සුච්ඡිතං
දන්තාවරණං, ජීවිහා තනුකා, මධුරං වචනං, තෙන පරිසං රඤ්ජෙන්නො මඤ්ඤෙ
විවරති, චිත්තෙ පනස්ස එකග්ගතා නත්ථි, යො එවං සඤ්ඤත්තිබහුලො වරති”ති
සච්චකෙන නිගණ්ඨපුත්තෙන චිතක්කිතෙ අවස්සං සභොසං වොරං ගණ්හන්තො
විස “න අග්ගිවෙස්සන තථාගතො පරිසං රඤ්ජෙන්නො සඤ්ඤත්තිබහුලො විවරති,
චක්කවාළපරියන්තායපි පරිසාය ධම්මං දෙසෙති, අසල්ලිතො අනුපලිත්තො
එකත්තං එකවිහාරිසුඤ්ඤතාඵලසමාපත්තිඵලං අනුයුත්තො”ති දස්සෙතුං ආහරි.

භගවා හි යස්මිං ඛණෙ පරිසා සාධුකාරං දෙති, ධම්මං චා පච්චෙකක්ඛති, තස්මිං
ඛණෙ පුබ්බභාගෙන කාලං පරිච්ඡින්නිත්වා ඵලසමාපත්තිං අස්සාසවාරෙ
පස්සාසවාරෙ සමාපජ්ජති, සාධුකාරසද්දනිග්ගොසෙ අවිච්ඡින්නෙයෙව
ධම්මපච්චෙකක්ඛණාය ච පරියොසානෙ සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ඨිතට්ඨානතො

පටියාය ධම්මං දෙසෙති. බුද්ධානඤ්ඤි හවඬගපරිවාසො ලහුකො, අස්සාසවාරෙ පස්සාසවාරෙ සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්ති. එවං යථාචුත්තසමාපත්තීනං සපුබ්බභාගානං වසෙන භගවතො බෙමචිතක්කස්ස පච්චෙකචිතක්කස්ස ව බහුලජ්ජවත්ති වෙදිතබ්බා.

තත්ථ යස්ස බ්‍යාපාදචිහිංසාවිතක්කාදිසංකිලෙසජ්ජහානස්ස අබ්‍යාපාදචිතක්කස්ස අචිහිංසාවිතක්කස්ස ව ආනුභාවෙන කුතොචිපි භයාභාවතො තංසමඬ්ඨි බෙමජ්ජන්තො ව විහරති, තතො ව සබ්බස්සපි සබ්බදාපි බෙමමෙව හොති අභයමෙව. තස්මා දුට්ඨොපි උභයෙසං බෙමඬ්ඨකරොති බෙමචිතක්කො. යස්ස පන කාමචිතක්කාදිසංකිලෙසජ්ජහානස්ස නෙක්ඛම්මචිතක්කස්ස ආනුභාවෙන කායච්චෙකො, චිත්තච්චෙකො, උපධිච්චෙකොති තිවිධො; තදඬ්ඨච්චෙකො, වික්ඛම්භනච්චෙකො, සමුච්ඡෙදච්චෙකො, පටිජ්ජස්සද්ධිච්චෙකො, නිස්සරණච්චෙකොති පඤ්චවිධො ව ච්චෙකො පාරිපූරිං ගච්ඡති. සො යථාරහං ආරම්මිණතො සම්පයොගතො ව පච්චෙකසහගතො විතක්කොති පච්චෙකචිතක්කො. එතෙ ව ද්වෙව විතක්කා එවං විහත්තවිසයාපි සමානා ආදිකම්මිකානං අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරාය සම්භවන්ති. යථා හි බෙමචිතක්කස්ස පච්චෙකචිතක්කො අනුජ්ජන්තස්ස උජ්ජාදාය උජ්ජන්තස්ස හියොභාවාය වෙපුල්ලාය හොති, එවං පච්චෙකචිතක්කස්සපි බෙමචිතක්කො. න හි වූපකට්ඨකායචිත්තානමන්තරෙන මෙත්තාවිහාරාදයො සම්භවන්ති බ්‍යාපාදාදිජ්ජහානෙන ව විනා චිත්තච්චෙකාදීනං අසම්භවොයෙවාති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස බහුපකාරා එතෙ ධම්මා දට්ඨබ්බා. භගවතො පන සබ්බසො පහීනසංකිලෙසස්ස ලොකහිතත්ථාය එවං බෙමචිතක්කො ව පච්චෙකචිතක්කො ව අස්සාසවාරමත්තෙපි හිතසුබ්බාවහන්තියෙවාති. බෙමො ව විතක්කො පච්චෙකො ව විතක්කොති සම්බන්ධිතබ්බං.

එවං උද්දිට්ඨෙ ද්වෙව විතක්කෙ නිද්දිසිතුං “අබ්‍යාපජ්ඣාරාමො”ති ආදිමාහ. තත්ථ අබ්‍යාපජ්ඣානං කස්සපි අදුක්ඛනං අබ්‍යාපජ්ඣො, සො ආරම්භබ්බතො ආරාමො එතස්සාති අබ්‍යාපජ්ඣාරාමො. අබ්‍යාපජ්ඣො රතො සෙවනවසෙන නිරතොති අබ්‍යාපජ්ඣරතො. එසෙවාති එසො එව. ඉරියායාති කිරියාය, කායච්චිපයොගෙනාති අත්ථො. න කඤ්චි බ්‍යාබාධෙමිති හීනාදිසු කඤ්චිපි සත්තං තණ්හාතසාදියොගතො තසං වා තදභාවතො පහීනසබ්බකිලෙසච්ඡේදිතත්තා ථාවරං වා න බාධෙමි න දුක්ඛාපෙමි. කරුණජ්ඣාසයො භගවා මහාකරුණාසමාපත්තිබහුලො අත්තතො පරමරුචිතකරුණජ්ඣාසයානුරූපමෙවමාහ. තෙන අචිහිංසාවිතක්කං අබ්‍යාපාදචිතක්කඤ්ච දස්සෙති. ඉදං චුත්තං හොති — ‘අහං ඉමාය ඉරියාය ඉමාය පටිපත්තියා එවං සම්මා පටිපජ්ජන්තො එවං සමාපත්තිවිහාරෙහි විහරන්තො එවං පුඤ්ඤත්ථිකෙහි කතාති සක්කාරගරුකාරමානනවන්දනපූජනාති අධිවාසෙන්නො සත්තෙසු න කඤ්චි බ්‍යාබාධෙමි, අපිව බො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථජ්ජහෙදං හිතසුබ්බමෙව නෙසං පරිබුහෙමි’ ති.

යං අකුසලං, තං පභීනන්ති යං දියඬිඬිකිලෙසසහස්සහෙදං අඤ්ඤාඤ්ච
තං සම්පයුත්තං අනන්තජපහෙදං අකුසලං, තං සබ්බං බොධිමුලෙයෙව මය්හං පභීනං
සමුහතන්ති. ඉමිනා පව්වෙකෙසු මුද්ධභූතෙන සද්ධිං නිස්සරණව්වෙකෙන
සමුව්වෙදජපට්ඨපස්සද්ධිව්වෙකෙ දස්සෙති. කෙව් පනෙත්ථ
තදඬිගවික්ඛම්භනව්වෙකෙපි උද්ධරන්ති. ආගමනීයපටිපදාය හි සද්ධිං භගවතා
අත්තනො කිලෙසක්ඛයො ඉධ වුත්තොති.

ඉති භගවා අපරිමිතකජපපරිවිත්තං අත්තනො පව්වෙකජ්ඣාසයං සද්ධිං
නිස්සරණජ්ඣාසයෙන ඉදානි මත්ථකං පාපෙත්වා යිතො තමජ්ඣාසයං
ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා අත්තනො කිලෙසජපහානපව්වෙක්ඛණමුඛෙන
විභාවෙති. යදත්ථං පනෙත්ථ සත්ථා ඉමෙ ද්වෙ විතක්කෙ උද්ධරි, ඉදානි තමත්ථං
දස්සෙන්නො “තස්මාතිහ, භික්ඛවෙ” තිආදිමාහ. භගවා හි ඉමස්ස විතක්කද්වයස්ස
අත්තනො බහුලසමුදාචාරදස්සනමුඛෙනෙව තත්ථ භික්ඛු නිවෙසෙතුං ඉමං දෙසනං
ආරභි.

තත්ථ තස්මාති යස්මා අබ්‍යාපජ්ඣාසව්වෙකාභිරතස්ස මෙ
බෙමපව්වෙකවිතක්කායෙව බහුලං පවත්තන්ති, තස්මා. තිහාති නිපාතමත්තං.
අබ්‍යාපජ්ඣාරාමා විහරථාති සබ්බසත්තෙසු මෙත්තාවිභාරෙන කරුණාවිභාරෙ න ව
අභිරමන්තා විහරථ. තෙන බ්‍යාපාදස්ස තදෙකට්ඨකිලෙසානඤ්ච දුර්කරණමාහ.
තෙසං වොති ඵත්ථ වොති නිපාතමත්තං. පව්වෙකාරාමා විහරථාති
කායාදිව්වෙකඤ්චෙව තදඬිගාදිව්වෙකඤ්චාති සබ්බව්වෙකෙ ආරම්භබ්බට්ඨානං
කත්වා විහරථ. ඉමාය මයන්තිආදි යථා තෙසං බෙමවිතක්කස්ස
පවත්තනාකාරදස්සනං, ඵවං කිං අකුසලන්තිආදි පව්වෙකවිතක්කස්ස
පවත්තනාකාරදස්සනං. තත්ථ යථා අනවජ්ජධම්මෙ පරිපුරෙතුකාමෙන
කිංකුසලගවෙසිනා හුත්වා කුසලධම්මපරියෙසනා කාතබ්බාව, සාවජ්ජධම්මෙ
පජ්ඣිතුකාමෙනාපි අකුසලපරියෙසනා කාතබ්බාති ආහ “කිං අකුසල” න්තිආදි.
අභිඤ්ඤාපුබ්බිකා හි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනා. තත්ථ කිං අකුසලන්ති
අකුසලං නාම කිං, සභාවතො කිමස්ස ලක්ඛණං, කානි වා
රසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානීති අකුසලස්ස සභාවකිච්චාදිතො පව්වෙක්ඛණවිධිං
දස්සෙති. ආදිකම්මිකවසෙන වෙස විතක්කො ආගතො, කිං අජ්ජභීනං කිං
පජ්ඣාමාති ඉදං පදද්වයං සෙක්ඛවසෙන. තස්මා කිං අජ්ජභීනන්ති
කාමරාගසංයොජනාදිසු අකුසලෙසු කිං අකුසලං අම්භාකං මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නං?
කිං පජ්ඣාමාති කිං අකුසලං සමුග්ගාතෙම? අථ වා කිං පජ්ඣාමාති
විතික්කමපරියුට්ඨානානුසයෙසු කිං විභාගං අකුසලං ඉදානි මයං පජ්ඣාමාති අත්ථො.
කෙව් පන “කිං අජ්ජභීන” න්ති පයන්ති. තෙසං දිට්ඨිසංයොජනාදිවසෙන
අනෙකභෙදෙසු අකුසලෙසු කිං කතමං අකුසලං, කෙන කතමෙන පකාරෙන,
කතමෙන වා මග්ගෙන අම්භාකං අජ්ජභීනන්ති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ගාථාසු බුද්ධන්ති චතුත්තං අරියසච්චානං අවිපරිතං සයම්භුඤ්ඤාණෙන බුද්ධත්තා
පටිවිද්ධත්තා බුද්ධං සච්චවිනිමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො. තථා හි වුත්තං –

“අභිඤ්ඤායාං අභිඤ්ඤාතං, භාවෙනබ්බඤ්ඤා භාවිතං;
පභාතබ්බං පභීතං මෙ, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණා” ති. (සු. නි. 563; ම.
නි. 2.399);

යපෙත්වා මහාබොධිසත්තං අඤ්ඤාහි සහිතුං වහිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා
අසය්‍යස්ස සකලස්ස බොධිසම්භාරස්ස මහාකරුණාධිකාරස්ස ච සහනතො
වහනතො, තථා අඤ්ඤාහි සහිතුං අභිභවිතුං දුක්ඛරත්තා අසය්‍යානං පඤ්චන්තං
මාරානං සහනතො අභිභවනතො, ආසයානුසයවරියාධිමුත්තිආදිවිභාගාවබොධෙන
යථාරහං වෙනෙය්‍යානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි අනුසාසනසංඛ්‍යාතස්ස
අඤ්ඤාහි අසය්‍යස්ස බුද්ධකිවචස්ස සහනතො වහනතො, තත්ථ වා
සාධුකාරිභාවතො අසය්‍යසාහිතං. සමුදාවරන්ති නන්ති එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං,
තං තථාගතන්ති වා අත්ථො.

සකපරසන්තානෙසු තමසංඛ්‍යාතං මොහන්ධකාරං නුදි බිජිති තමොනුදො. පාරං
නිබ්බානං ගතොති පාරගතො. අථ වා “මුත්තො මොවෙය්‍ය” න්තිආදිනා නයෙන
පවත්තිතස්ස මහාභිනිභාරස්ස සකලස්ස වා සංසාරදුක්ඛස්ස සබ්බඤ්ඤාගුණානං පාරං
පරියන්තං ගතොති පාරගතො, තං තමොනුදං පාරගතං. තතො එව පත්තිපත්තං
බුද්ධං, සීලාදිං දසබලඤ්ඤාණාදිඤ්ඤා සම්මාසම්බුද්ධෙහි පත්තබ්බං සබ්බං පත්තන්ති
අත්ථො. වසීමන්ති කුමාරාදීසු ආකඤ්ඤාපටිබද්ධො පරමො ආචර්ජනාදිවසිභාවො,
අරිසිද්ධිසංඛ්‍යාතො අනඤ්ඤාසාධාරණො විත්තවසිභාවො ච අස්ස අත්ථිති වසීමා, තං
වසීමං, වසිනන්ති අත්ථො. සබ්බෙසං කාමාසවාදීනං අභාවෙන අනාසවං.
කායවිසමාදිකස්ස විසමස්ස වන්තත්තා වා විසසංඛ්‍යාතං සබ්බං කිලෙසමලං තරිත්වා
වා විසං සකලවට්ටදුක්ඛං සයං තරිත්වා තාරණතො විසන්තරො තං විසන්තරං.
තණ්හක්ඛයෙ අරහත්තඵලෙ නිබ්බානෙ වා විමුත්තං, උභයමිහි ගමනතො
මොනසංඛ්‍යාතෙන ඤාණෙන කායමොනෙය්‍යාදීහි වා සාතිසයං සමන්තාගතත්තා
මුනිං. මුනීහි හි අගාරියමුනි, අනගාරියමුනි, සෙක්ඛමුනි, අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙකමුනි,
මුනිමුනීති අනෙකවිධා මුනෙයා. තත්ථ ගිහී ආගතඵලො විඤ්ඤාතසාසනො
අගාරියමුනි, තථාරූපො පබ්බජිතො අනගාරියමුනි, සත්ත සෙක්ඛා සෙක්ඛමුනි,
බ්‍රිහස්පතො අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙකබුද්ධො පච්චෙකමුනි, සම්මාසම්බුද්ධො
මුනිමුනීති. අයමෙව ඉධාධිප්පෙතො. ආයතිං පුනබ්බවාභාවතො අන්තිමං, පච්ඡිමං
දෙහං කායං ධාරෙතීති අන්තිමදෙහධාරී, තං අන්තිමදෙහධාරී. කිලෙසමාරාදීනං
සම්මදෙව පරිච්චත්තත්තා මාරඤ්ජනං. තතො එව ජරාහෙතුසමුච්ඡෙදතො
අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තිවසෙන පාකට්ඨරාදිසබ්බජරාය පාරගුං. ජරාසීසෙන
චෙත්ථ ජාතිමරණසොකාදීනං පාරගමනං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තං එවංභූතං
තථාගතං දුට්ඨෙ විතක්කා සමුදාවරන්තිති බුමිති සම්බන්ධො.

ඉති භගවා පට්ඨමගාථාය විතක්කද්වයං උද්දිස්සිත්වා තතො දුතියගාථාය
පච්චෙකවිතක්කං දස්සෙත්වා ඉදානි බෙමවිතක්කං දස්සෙතුං “සෙලෙ යථා” ති
තතියගාථමාහ. තත්ථ සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතොති සෙලෙ සීලාමයෙ
එකග්ගනපබ්බතමුද්ධනි යථා ඨිතො. න හි තත්ථ ඨිතස්ස උද්ධං.

ගිවුක්ඛිපනපසාරණාදිකිව්වං අත්ථි. තථුපමන්ති තප්පට්භාගං සෙලපබ්බතූපමං. අයං පනෙත්ථ සඨබ්බෙපත්ථො – යථා සෙලපබ්බතමුද්ධනි යිතො චක්ඛුමා පුරිසො සමන්තතො ජනතං පස්සෙය්‍ය, එවමෙව සුමෙධො, සුන්දරපඤ්ඤා සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණෙන සමන්තචක්ඛු හගවා ධම්මමයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුය්හ සයං අපෙතසොකො සොකාවතිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතඤ්ච ජනතං සත්තකායං අවෙක්ඛති උපධාරයති උපපරික්ඛති. අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො – යථා හි පබ්බතපාදෙ සමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළිසු කුටියො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජාලෙය්‍ය, චතුරඤ්ඤාසමන්තාගතඤ්ච අන්ධකාරං හවෙය්‍ය, අපස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ යත්වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිජ්ජදෙසං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං, න කෙදාරපාළිසො, න කුටියො, න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යං, කුටිසු පන අග්ගිජාලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍ය, එවං ධම්මමයං පාසාදමාරුය්හ සත්තකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා, තෙ එකච්ඡාරෙ දක්ඛිණපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධඤාණස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති, රත්තිං ඛිත්තසරා විය භොන්ති. යෙ පන කතකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා, තෙ එවස්ස දුරෙපි යිතා ආපාථං ආගච්ඡන්ති, සො අග්ගි විය හිමවන්තපබ්බතො විය ච චුත්තම්පි වෙතං –

“දුරෙ සන්තො පකාසෙන්ති, හිමවන්තොව පබ්බතො;
අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං ඛිත්තා යථා සරා”ති. (ධ. ප. 304;
නෙත්ති. 11);

එවමෙනස්මිං සුත්තෙ ගාථාසු ච හගවා අත්තානං පරං විය කත්වා දස්සෙසි.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දෙසනාසුත්තවණ්ණනා

39. දුතියෙ පරියායෙනාති එත්ථ පරියාය-සද්දො ‘මධුපිණ්ඩිකපරියායොත්ථෙව නං ධාරෙහි’තිආදීසු (ම. නි. 1.205) දෙසනායං ආගතො. “අත්ථි ඛිවෙස, බ්‍රාහ්මණ, පරියායො, යෙන මං පරියායෙන සම්මා වදමානො වදෙය්‍ය – අකිරියවාදො සමණො ගොතමො”තිආදීසු (පාරා. 5; අ. නි. 8.11) කාරණෙ. “කස්ස නු ඛො, ආනන්ද, අජ්ජ පරියායො භික්ඛුනියො ඔවදිතු”න්තිආදීසු (ම. නි. 3.398) වාරෙ. ඉධ පන වාරෙපි කාරණෙපි වට්ටති, තස්මා, භික්ඛවෙ, තථාගතස්ස ද්වෙ ධම්මදෙසනා යථාරහං කාරණෙන හවන්ති, වාරෙන වාති අයමෙත්ථ අත්ථො. හගවා හි වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං කදාපි “ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ, ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා. ඉමෙ සෙවිතබ්බා, ඉමෙ න සෙවිතබ්බා”තිආදීනා කුසලාකුසලධම්මෙ විහජන්තො කුසලධම්මෙහි අකුසලධම්මෙ අසඬිකරතො පඤ්ඤාපෙන්නො “පාපං පාපකතො පස්සථා”ති ධම්මං දෙසෙති. කදාපි “පාණාතිපාතො, භික්ඛවෙ, ආසෙවිතො භාවිතො බහුලිකතො නිරයසංවත්තනිකො තීරච්ඡානායොනිසංවත්තනිකො

පෙත්තිවිසයසංවත්තනිකො, යො සබ්බලභුකො පාණාතිපාතො, සො අප්පායුකසංවත්තනිකො''තිආදිනා (අ. නි. 8.40) ආදීනවං පකාසෙන්නො පාපතො නිබ්බිදාදිහි නියොපෙන්නො “නිබ්බිත්දථ චිරජ්ජථා”ති ධම්මං දෙසෙති.

භවත්තීති භොත්ති පචත්තන්ති. පාපං පාපකතො පස්සථාති සබ්බං පාපධම්මං දිට්ඨෙව ධම්මෙ ආයතිඤ්ච අහිතදුක්ඛාවහතො ලාමකතො පස්සථ. තත්ථ නිබ්බිත්දථාති තස්මිං පාපධම්මෙ “අච්චත්තහීනභාවතො ලාමකට්ඨෙන පාපං, අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලං, පකතිපහස්සරස්ස පසන්නස්ස ච චිත්තස්ස පහස්සරාදිභාවචිතාසනතො සංකිලෙසිකං, පුනප්පුනං භවදුක්ඛනිබ්බත්තනතො පොතොබ්භවිකං, සහෙව දරථෙහි පරිලාභෙහි චත්තනතො සදරථං, දුක්ඛස්සෙව විපච්චනතො දුක්ඛවිපාකං, අපරිමාණමිපි කාලං අනාගතෙ ජාතිජරාමරණනිබ්බත්තනතො ආයතිං ජාතිජරාමරණියං, සබ්බහිතසුඛවිද්ධංසනසමත්ථ”න්තිආදිනා නයෙන නානාවිධෙ ආදීනවෙ, තස්ස ච පහානෙ ආනිසංසෙ සම්මපඤ්ඤාය පස්සන්තා නිබ්බිත්දථ නිබ්බෙදං ආපජ්ජථ. නිබ්බිත්දන්තා ච විපස්සනං වඩ්ඤ්ත්වා අරියමග්ගාධිගමෙන පාපතො චිරජ්ජථ චෙව විමුච්චථ ච. මග්ගෙන චා සමුච්ඡෙදවිරාගවසෙන චිරජ්ජථ, තතො ඵලෙන පටිජ්ජස්සද්ධිවිමුත්තිවසෙන විමුච්චථ. අථ චා පාපන්ති ලාමකතො පාපං. කිං චුත්තං භොති? යං අනිච්චදුක්ඛාදිභාවෙන කුච්ඡිතං අරියෙහි ඡ්ගුච්ඡනීයං වට්ටදුක්ඛං පාපෙතීති පාපං. කිං පන තං? තෙභූමකධම්මජාතං. යථාචුත්තෙන අත්ථෙන පාපකතො දිස්වා තත්ථ අනිච්චතො, දුක්ඛතො, රොගතො, ගණ්ඨතො, සල්ලතො, අසතො, ආබාධතොතිආදිනා විපස්සනං වඩ්ඤ්ත්වා නිබ්බිත්දථ. අයං දුතියාති යාථාවතො අහිතානත්ථවිභාවනං පඨමං උපාදාය තතො විචෙවනං අයං දුතියා ධම්මදෙසනා.

ගාථාසු බුද්ධස්සාති සබ්බඤ්ඤබුද්ධස්ස. සබ්බභූතානුකම්පිතොති සබ්බෙහි සත්තෙ මහාකරුණාය අනුකම්පනසභාවස්ස. පරියායවචනන්ති පරියායෙන කථනං දෙසනං. පස්සාති පරිසං ආලපති, පරිසපෙට්ඨකං චා සන්ධාය චුත්තං. කෙච් පනාහු “අත්තානමෙව සන්ධාය භගවා ‘පස්සා’ති අවොවා”ති. තත්ථාති තස්මිං පාපකෙ චිරජ්ජථ රාගං පජ්ඣථාති අත්ථො. සෙසං චුත්තනයමෙව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. විජ්ජාසුත්තවණ්ණනා

40. තතියෙ පුබ්බඛගමාති සහජාතවසෙන, උපනිස්සයවසෙන වාති ද්විහි ආකාරෙහි පුබ්බඛගමා පුරස්සරා පධානකාරණං. න හි අවිජ්ජාය චිතා අකුසලජ්ජන්ති අත්ථි. සමාපත්තියාති සමාපජ්ජනය සභාවපටිලාභාය, පචත්තියාති අත්ථො. තත්ථ අකුසලජ්ජවත්තියා ආදීනවජ්ජට්ඨිජාදනෙන අයොනියොමනසිකාරස්ස පච්චයභාවෙන අප්පහීනභාවෙන ච අකුසලධම්මානං උපනිස්සයභාවො දිස්සති.

එවං බ්‍යාධිමරණාදිදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො සබ්බාපි ගතියො ඉධ දුග්ගතියො. අථ වා රාගාදිකිලෙසෙහි දුස්සිතා ගතියො කායච්චිත්තානං පචත්තියොති දුග්ගතියො, කායච්චිමනොදුච්චරිතාති. අස්මිං ලොකෙති ඉධ ලොකෙ මනුස්සගතියං වා. පරමිහි වාති තතො අඤ්ඤාසු ගතීසු. අවිජ්ජාමූලිකා සබ්බාති තා සබ්බාපි දුච්චරිතස්ස විපත්තියො චුත්තනයෙන අවිජ්ජාපුබ්බභිගමත්තා අවිජ්ජාමූලිකා එව. ඉච්ඡාලොභසමුස්සයාති අසම්පත්තවිසයපරියෙසනලක්ඛණාය ඉච්ඡාය, සම්පත්තවිසයලුඛනලක්ඛණෙන ලොභෙන ච සමුස්සිතා උපචිතාති ඉච්ඡාලොභසමුස්සයා.

යතොති යස්මා අවිජ්ජාහෙනු අවිජ්ජාය නිවුතො හුත්වා. පාපිච්ඡොති අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතත්තා පාපිච්ඡතාය ආදීනවෙ අපස්සන්තො අසන්තගුණසම්භාවනවසෙන කොභඤ්ඤාදීති කරොන්තො පාපිච්ඡො, ලොභෙනෙව අත්‍රිච්ඡතාපි ගහිතාති දට්ඨබ්බා. අනාදරොති ලොකාධිපතීනො ඔත්තප්පස්ස අභාවෙන සබ්බමචාරීසු ආදරරහිතො. තතොති තස්මා අවිජ්ජාපාපිච්ඡතාඅහිරිකානොත්තප්පහෙනු. පසවතීති කායදුච්චරිතාදිහෙදං පාපං උපචිතති. අපායං තෙන ගච්ඡතීති තෙන තථා පසුතෙන පාපෙන නිරයාදිහෙදං අපායං ගච්ඡති උපපජ්ජති.

තස්මාති යස්මා එතෙ එවං සබ්බදුච්චරිතමූලභූතා සබ්බදුග්ගතිපරික්කිලෙසහෙනුභූතා ච අවිජ්ජාදයො, තස්මා ඉච්ඡඤ්ච, ලොභඤ්ච, අවිජ්ජඤ්ච, වසද්දෙන අහිරිකානොත්තප්පඤ්ච විරාජයං සමුච්ඡෙදවසෙන පජහං. කථං විරාජෙතීති ආහ? විජ්ජං උප්පාදයන්ති, විපස්සනාපටිපාටියා ච, මග්ගපටිපාටියා ච, උස්සක්කිත්වා අරහත්තමග්ගවිජ්ජං අත්තතො සන්තානෙ උප්පාදයන්තො. සබ්බා දුග්ගතියොති සබ්බාපි දුච්චරිතසබ්බාතා දුග්ගතියො, වට්ටදුක්ඛස්ස වා අධිට්ඨානභාවතො දුක්ඛා, සබ්බා පඤ්චපි ගතියො ජහෙ පජහෙයා සමතික්කමෙයා. කිලෙසවට්ටප්පහානෙනෙව හි කම්මවට්ටං විපාකවට්ටඤ්ච පහීනං හොතීති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පඤ්ඤාපරිහීනසුත්තවණ්ණනා

41. චතුත්ථෙ සුපරිහීනාති සුට්ඨු පරිහීනා. යෙ අරියාය පඤ්ඤාය පරිහීනාති යෙ සත්තා පඤ්චන්තං බන්ධානං උදයබ්බයපටිවිජ්ඣානෙන චතුසච්චපටිවිජ්ඣානෙන ච කිලෙසෙහි ආරකා ධීතත්තා අරියාය පරිසුද්ධාය විපස්සනාපඤ්ඤාය ච මග්ගපඤ්ඤාය ච පරිහීනා, තෙ ලොකීයලොකුත්තරාහි සම්පත්තීහි අතිවිය පරිහීනා මහාජානිකා. කෙ පන තෙති? යෙ කම්මාවරණෙන සමන්තාගතා. තෙ හි මිච්ඡත්තනියතභාවතො එකන්තෙන පරිහීනා අපරිපුණ්ණා මහාජානිකා. තෙනාහ “දුග්ගති පාටිකඛ්ඛා”ති. විපාකාවරණසමඛිගිනොපි පරිහීනා. අථ වා සුක්කපක්ඛෙ අපරිහීනා නාම තිවිධාවරණවිරහිතා සම්මාදිට්ඨිකා කම්මස්සකතඤ්ඤානෙව සමන්තාගතා. සෙසං චුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

ගාථාසූ පඤ්ඤායාති නිස්සක්කවචනං, විපස්සනාඤ්ඤාණතො මග්ගඤ්ඤාණතො ච පරිභානෙනාති. සාමිවචනං වා එතං, යථාචුත්තඤ්ඤාණස්ස පරිභානෙනාති, උප්පාදෙනබ්බස්ස අනුප්පාදනමෙව චෙත්ථ පරිභානං. නිවිට්ඨං නාමරූපස්මිත්ති නාමරූපෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ “එතං මමා” තිආදිනා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනිවිට්ඨං අප්ඤ්ඤාසිතං, තතො එව ඉදං සච්චන්ති මඤ්ඤති “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”න්ති මඤ්ඤති. “සදෙවකෙ ලොකෙ” ති විහන්ති පරිණාමෙනබ්බා.

එවං පයමගාථාය සංකිලෙසපක්ඛං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා අනුප්පත්තියා නාමරූපස්මිං මඤ්ඤනාභිනිවෙසෙහි කිලෙසවට්ටං චත්තති, තස්සා උප්පත්තියා වට්ටස්ස උපච්ඡෙදොති පඤ්ඤාය ආනුභාවං පකාසෙන්නො “පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මි”න්ති ගාථමාහ.

තත්ථ ලොකස්මිත්ති සඬබාරලොකස්මිං. සම්මාසම්බුද්ධො විය සත්තෙසු, සඬබාරෙසු පඤ්ඤාසදිසො ධම්මො නත්ථී. පඤ්ඤුත්තරා හි කුසලා ධම්මා, පඤ්ඤාය ච සිද්ධාය සබ්බෙ අනවජ්ජධම්මා සිද්ධා එව භොන්ති. තථා හි චුත්තං “සම්මාදිට්ඨිස්ස සම්මාසඬකප්පො පභොති” තිආදි (ම. නි. 3.141; සං. නි. 5.1). යා පනෙත්ථ පඤ්ඤා අධිප්පෙනා, සා සෙට්ඨාති ථොමිතා. යථා ච සා පවත්තති, තං දස්සෙතුං “යායං නිබ්බේධගාමිනී” තිආදි චුත්තං. තස්සත්ථො – යා අයං පඤ්ඤා අනිබ්බේදධුසුඛං අපදාලිතපුඛං ලොභක්ඛන්ධාදිං නිබ්බිජ්ඣන්ති පදාලෙන්ති ගච්ඡති පවත්තති නිබ්බේධගාමිනී, යාය ච තස්මිං තස්මිං භවයොනිගතිවිඤ්ඤාණධර්මිසත්තාචාසෙසු සත්තනිකායෙසු ඛන්ධානං පයමාභිනිබ්බත්තිසඬබාතාය ජාතියා තංනිමිත්තස්ස ච කම්මභවස්ස පරික්ඛයං පරියොසානං නිබ්බානං අරහත්තඤ්ච සම්මා අවිපරිතං ජානාති සච්ඡිකරොති, අයං සභවිපස්සනා මග්ගපඤ්ඤා සෙට්ඨා ලොකස්මිත්ති.

ඉදානි යථාචුත්තපඤ්ඤානුභාවසම්පන්නෙ ඛිණ්ණසංචෙ අභිත්ථවන්නො “තෙසං දෙවා මනුස්සා චා” ති ඔසානගාථමාහ. තස්සත්ථො – තෙසං චතුසු අරියසච්චෙසු පරිඤ්ඤාදීනං සොළසන්නං කිච්චානං නිට්ඨිතත්තා චතුසච්චසම්බොධෙන සම්බුද්ධානං, සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා සතිමතං, චුත්තනයෙන සමුග්ගාතිතසම්මොහත්තා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා භාසපඤ්ඤානං, පුබ්බභාගෙ චා සීලාදිපාරිපූරිතො පට්ඨාය යාච නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය භාසවෙදතුට්ඨිපාමොජ්ජනහුලතාය භාසපඤ්ඤානං, සබ්බසො පරික්ඛිණ්ණභවසංයොජනත්තා අන්තිමසර්වධාරිතං ඛිණ්ණසචානං දෙවා මනුස්සා ච පිහයන්ති පියා භොන්ති, තබ්බාචං අධිගන්තුං ඉච්ඡන්ති “අහො පඤ්ඤානුභාවො, අහො චත මයම්පි එදිසා එවං නින්තිණ්ණසබ්බදුක්ඛා භවෙය්‍යාමා” ති.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුක්කධම්මසුත්තවණ්ණනා

42. පඤ්චමෙ සුක්කාති න වණ්ණසුක්කතාය සුක්කා, සුක්කභාවාය පන පරමවොදානාය සංවත්තන්තීති නිප්ඵත්තිසුක්කතාය සුක්කා. සරසෙනපි සබ්බෙ කුසලා ධම්මා සුක්කා එව කණ්භභාවපටිපක්ඛතො. තෙසඤ්ඤි උප්පත්තියා චිත්තං පහස්සරං හොති පරිසුද්ධං. ධම්මාති කුසලා ධම්මා. ලොකන්ති සත්තලොකං. පාලෙන්තීති ආධාරසන්ධාරණෙන මරියාදං යපෙන්තා රක්ඛන්ති. හිරි ව ඔත්තප්පඤ්චාති එත්ථ හිරියති හිරිසිතබ්බෙන, හිරියන්ති එතෙනාති වා හිරි. චුත්තම්පි වෙතං ‘‘යං හිරියති හිරිසිතබ්බෙන, හිරියති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා, අයං චුච්චති හිරි’’ති (ධ. ස. 30). ඔත්තප්පති ඔත්තප්පිතබ්බෙන, ඔත්තප්පන්ති එතෙනාති වා ඔත්තප්පං. චුත්තම්පිවෙතං ‘‘යං ඔත්තප්පති ඔත්තප්පිතබ්බෙන, ඔත්තප්පති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා, ඉදං චුච්චති ඔත්තප්ප’’න්ති (ධ. ස. 31).

තත්ථ අප්ඤ්ඤාසම්මුච්චානා හිරි, බහිද්ධාසම්මුච්චානං ඔත්තප්පං. අත්තාධිපතෙය්‍යා හිරි, ලොකාධිපතෙය්‍යං ඔත්තප්පං. ලප්ඵසභාවසණ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරි, වජ්ජහිරුකභයදස්සාවලක්ඛණං ඔත්තප්පං.

තත්ථ අප්ඤ්ඤාසම්මුච්චානං හිරිං වතුහි කාරණෙහි සම්මුච්චාපෙනි – ජාතිං පච්චචෙක්ඛිත්වා, වයං පච්චචෙක්ඛිත්වා, සුරභාවං පච්චචෙක්ඛිත්වා, බාහුසච්චං පච්චචෙක්ඛිත්වා. කථං? ‘‘පාපකරණං නාමෙතං න ජාතිසම්පන්නානං කම්මං, භීතජච්චානං කෙට්ටිටාදීනං කම්මං, මාදිසස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං තාව ජාතිං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොත්තො හිරිං සම්මුච්චාපෙනි. තථා ‘‘පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බකම්මං, මාදිසස්ස වයෙ ඨිතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං වයං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොත්තො හිරිං සම්මුච්චාපෙනි. තථා ‘‘පාපකරණං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං, මාදිසස්ස සුරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං සුරභාවං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොත්තො හිරිං සම්මුච්චාපෙනි. තථා ‘‘පාපකරණං නාමෙතං අන්ධබාලානං කම්මං, න පණ්ඩිතානං, මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං බාහුසච්චං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොත්තො හිරිං සම්මුච්චාපෙනි. එවං අප්ඤ්ඤාසම්මුච්චානං හිරිං වතුහි කාරණෙහි සම්මුච්චාපෙනි. සම්මුච්චාපෙත්වා ව පන අත්තනො චිත්තෙ හිරිං පවෙසෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එවං හිරි අප්ඤ්ඤාසම්මුච්චානා නාම හොති.

කථං ඔත්තප්පං බහිද්ධාසම්මුච්චානං නාම? ‘‘සවෙ ත්වං පාපකම්මං කරිස්සසි, වතුසු පරිසාසු ගරහප්පත්තො භවිස්සසි.

‘‘ගරහිස්සන්ති තං විඤ්ඤු, අසුචිං නාගරිකො යථා;
වජ්ජිනො සිලවන්තෙහි, කථං හික්ඛු කරිස්සසි’’ති. –

පව්වවෙක්ඛන්තො හි බහිද්ධාසමුට්ඨිතෙන ඔත්තප්පෙන පාපකම්මං න කරොති.
එවං ඔත්තප්පං බහිද්ධාසමුට්ඨානං නාම හොති.

කථං හිරි අත්තාධිපතෙය්‍යා නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං
ජෙට්ඨකං කත්වා “මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතවාදිස්ස න යුත්තං
පාපකම්මං කාතු”න්ති පාපකම්මං න කරොති. එවං හිරි අත්තාධිපතෙය්‍යා නාම
හොති. තෙනාහ භගවා –

“සො අත්තානංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති,
සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධමත්තානං පරිහරති”ති (අ. නි.
3.40).

කථං ඔත්තප්පං ලොකාධිපතෙය්‍යං නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං
අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පාපකම්මං න කරොති. යථාහ –

“මහා බො පනායං ලොකසන්නිවාසො. මහත්තස්මිං බො පන
ලොකසන්නිවාසෙ සන්නි සමණබ්‍රාහ්මණා ඉද්ධිමත්තො දිබ්බවක්ඛුකා
පරචිත්තවිදුනො, තෙ දුරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි
චිත්තං පජානන්ති, තෙපි මං එවං ජානිස්සන්ති ‘පස්සං හො ඉමං කුලපුත්තං,
සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති
පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි’ති. සන්නි දෙවතා ඉද්ධිමත්තිනියො
දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනියො, තා දුරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න
දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං පජානන්ති, තාපි මං එවං ජානිස්සන්ති ‘පස්සං
හො ඉමං, කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො
වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි’ති. සො ලොකංයෙව
අධිපතිං කත්වා අකුසලං පජහති”ති (අ. නි. 3.40).

එවං ලොකාධිපතෙය්‍යං ඔත්තප්පං.

ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතාති එත්ථ ලජ්ජාති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන
සණ්ඨිතා හිරි. භයන්ති අපායභයං, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. තදුභයං
පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. තත්ථ යථා ද්විසු අයොගුලෙසු එකො සීතලො
භවෙය්‍ය ගුප්තමක්ඛිතො, එකො උණ්ණො ආදිත්තො. තෙසු යථා සීතලං
ගුප්තමක්ඛිතත්තා ජිගුච්ඡන්තො විඤ්ඤාජාතිකො න ගණ්හාති, ඉතරං දාහභයෙන, එවං
පණ්ඩිතො ලජ්ජාය ජිගුච්ඡන්තො පාපං න කරොති, ඔත්තප්පෙන අපායහීතො පාපං
න කරොති. එවං ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං.

කථං සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරි, වජ්ජහිරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං?
එකච්චො හි ජාතිමහත්තපව්වවෙක්ඛණා, සත්ථුමහත්තපව්වවෙක්ඛණා,
දායජ්ජමහත්තපව්වවෙක්ඛණා, සබ්බමොර්මහත්තපව්වවෙක්ඛණාති චතුරී
කාරණෙහි තත්ථ ගාරවෙන සප්පතිස්සවලක්ඛණං හිරි. සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න

කරොති, එකච්චො අත්තානුවාදහයං, පරානුවාදහයං, දණ්ඩහයං, දුග්ගතිහයන්ති
 චතුහි කාරණෙහි වජ්ජතො භායන්තො වජ්ජභීරුකහයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං
 සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එත්ථ ච අජ්ඣත්තසමුට්ඨානාදිතා
 හිරොත්තප්පානං තත්ථ තත්ථ පාකට්ඨාවෙන චුත්තා, න පන නෙසං කදාවි
 අඤ්ඤමඤ්ඤවිජ්ජයොගො. න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං, පාපහයං වා අලජ්ජනං අත්ථීති.

ඉමෙ වෙ, හික්ඛවෙ, ද්වෙ සුක්කා ධම්මා ලොකං න පාලෙය්‍යන්ති හික්ඛවෙ,
 ඉමෙ ද්වෙ අනවජ්ජධම්මා යදි ලොකං න රක්ඛෙය්‍යං, ලොකපාලකා යදි න
 භවෙය්‍යං. නයිධ පඤ්ඤායෙට් මාතාති ඉධ ඉමස්මිං ලොකෙ ජනිකා මාතා “අයං මෙ
 මාතා”ති ගරුචිත්තිකාරවසෙන න පඤ්ඤායෙට්, “අයං මාතා”ති න ලබ්භෙය්‍යා.
 සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. මාතුවච්ඡාති මාතූහගිති. මාතූලානීති මාතූලහරියා.
 ගරුනන්ති මහාපිතූලුපිතූපෙට්ඨහාතූආදීනං ගරුට්ඨානියානං. සම්භෙදන්ති
 සඬ්ඛරං, මරියාදහෙදං වා. යථා අපේළකාතිආදීහි උපමං දස්සෙති. එතෙ හි සත්තා
 “අයං මෙ මාතා”ති වා “මාතුවච්ඡා”ති වා ගරුචිත්තිකාරවසෙන න ජානන්ති, යං
 වත්ථුං නිස්සාය උජ්ජන්තා, තත්ථපි විජ්ජට්ඨප්පජන්ති. තස්මා උපමං ආහරන්තො
 අපේළකාදයො ආහරි. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – යථා අපේළකාදයො
 තිරච්ඡානා හිරොත්තප්පරහිතා මාතාදිසඤ්ඤං අකත්වා හින්තමරියාදා සබ්බත්ථ
 සම්භෙදෙන චත්තන්ති, එවමයං මනුස්සලොකො යදි ලොකපාලකධම්මා න
 භවෙය්‍යං, සබ්බත්ථ සම්භෙදෙන චත්තෙය්‍යා. යස්මා පනිමෙ ලොකපාලකධම්මා
 ලොකං පාලෙත්ති, තස්මා නත්ථී සම්භෙදොති.

ගාථාසු යෙසං වෙ හිරිඔත්තප්පන්ති වෙති නිපාතමත්තං. යෙසං සත්තානං හිරි ව
 ඔත්තප්පඤ්ඤා සබ්බදාව සබ්බකාලමෙව න විජ්ජති න උපලබ්භති. වොක්කන්තා
 සුක්කමූලා තෙති තෙ සත්තා කුසලමූලපච්ඡේදාවහස්සාපි කම්මස්ස කරණතො
 කුසලකම්මානං පතිට්ඨානභූතානං හිරොත්තප්පානමෙව වා අභාවතො කුසලතො
 වොක්කම්ත්වා, අපසක්කිත්වා, ධීතත්තා වොක්කන්තා සුක්කමූලා, පුනප්පුනං
 ජායනමීයනසභාවත්තා ජාතිමරණගාමීතො සංසාරං නාතිචත්තන්තීති අත්ථො.

යෙසඤ්ඤා හිරිඔත්තප්පන්ති යෙසං පන පරිසුද්ධමතීනං සත්තානං හිරි ව
 ඔත්තප්පඤ්ඤාති ඉමෙ ධම්මා සදා සබ්බකාලං රත්තින්දිවං.
 නවමජ්ඣිමත්ථෙරකාලෙසු සම්මා උපගම්ම ධීතා පාපා ජිගුච්ඡන්තා භායන්තා
 තදඬිගාදිවසෙන පාපං පජහන්තා. විරුළුභ්‍රමවරියාති සාසනබ්‍රමවරියෙ
 මග්ගබ්‍රමවරියෙ ව විරුළුභං ආපන්නා, අග්ගමග්ගාධිගමෙන සබ්බසො
 සන්තකිලෙසනාය සන්තගුණනාය වා සන්තො, පුනබ්භවස්ස ඛෙපිතත්තා
 බ්‍රිණපුනබ්භවා භොන්තීති.

පඤ්ඤමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අජාතසුත්තවණ්ණනා

43. ඡට්ඨෙ අත්ථී, භික්ඛවෙනි කා උප්පත්ති? එකදිවසං කිර හගවතා
 අනෙකපරියායෙන සංසාරෙ ආදීනවං පකාසෙත්වා තදුපසමනාදිවසෙන
 නිබ්බානපටිසංයුත්තාය ධම්මදෙසනාය කතාය භික්ඛුනං එතදහොසි “අයං සංසාරො
 හගවතා අවිජ්ජාදීහි කාරණෙහි සහෙතුකො චුත්තො, නිබ්බානස්ස පන තදුපසමස්ස
 න කිඤ්චි කාරණං චුත්තං, තයිදං අහෙතුකං කථං සච්චිකට්ඨපරමත්ථෙත
 උපලබ්භති”ති. අථ හගවා තෙසං භික්ඛුනං විමතිවිධමනත්ථඤ්චෙව, “ඉධ
 සමණබ්‍රාහ්මණානං ‘නිබ්බානං නිබ්බාන’න්ති වාචාවත්ථුමත්තමෙව, නත්ථී හි
 පරමත්ථතො නිබ්බානං නාම අනුපලබ්භමානසභාවත්තා”ති ලොකායතිකාදයො විය
 විජ්ජපටිපන්නානං බහිද්ධා ව පුට්ඨිට්ඨිගතිකානං මිච්ඡාදාහඤ්ජනත්ථඤ්ච,
 අමතමහානිබ්බානස්ස පරමත්ථතො අත්ථිභාවදීපනත්ථං තස්ස ව
 නිස්සරණභාවාදිආනුභාවවත්තතාදීපනත්ථං පීතිවෙගෙන උදානවසෙන ඉදං සුත්තං
 අභාසි. තථා හි ඉදං සුත්තං උදානෙපි (උදා. 72-74) සඬගීතං.

තත්ථ අත්ථීති විජ්ජති පරමත්ථතො උපලබ්භති. අජාතං අභූතං අකතං
 අසඬබ්‍රතන්ති සබ්බානිපි පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤචෙවචනානි. අථ වා වෙදනාදයො විය
 හෙතුපච්චයසම්මායසඬබ්‍රතාය කාරණසාමග්ගියා න ජාතං න නිබ්බත්තන්ති අජාතං.
 කාරණෙන විතා සයමෙව න භූතං න පාතුභූතං න උප්පන්නන්ති අභූතං. එවං
 අජාතත්තා අභූතත්තා ව යෙන කෙනචි කාරණෙන න කතන්ති අකතං.
 ජාතභූතකතසභාවො ව නාමරූපාදීනං සඬබ්‍රතධම්මානං හොති, න අසඬබ්‍රතසභාවස්ස
 නිබ්බානස්සාති දස්සනත්ථං අසඬබ්‍රතන්ති චුත්තං. පටිලොමතො වා සමෙච්ච
 සම්භූයා පච්චයෙහි කතන්ති සඬබ්‍රතං, තථා න සඬබ්‍රතං, සඬබ්‍රතලක්ඛණරහිතන්ති ව
 අසඬබ්‍රතන්ති එවං අනෙකෙහි කාරණෙහි නිබ්බත්තිතභාවෙ පටිසිද්ධෙ “සියා නු
 බො එකෙනෙව කාරණෙන කත”න්ති ආසඬකායං “න කෙනචි කත”න්ති
 දස්සනත්ථං “අකත”න්ති චුත්තං. එවං අප්පච්චයම්පි සමානං “සයමෙව නු බො ඉදං
 භූතං පාතුභූත”න්ති ආසඬකායං තන්තිවත්තනත්ථං “අභූත”න්ති චුත්තං. අයඤ්ච
 එතස්ස අසඬබ්‍රතාකතාභූතභාවො සබ්බෙන සබ්බං අජාතිධම්මත්තාති දස්සෙතුං
 “අජාත”න්ති චුත්තන්ති. එවමෙනෙසං චතුත්තම්පි පදානං සාත්ථකභාවො
 වෙදිතබ්බො.

ඉති හගවා “අත්ථී, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඬබ්‍රත”න්ති
 පරමත්ථතො නිබ්බානස්ස අත්ථිභාවං වත්වා තත්ථ හෙතුං දස්සෙත්තො “නො
 වෙතං, භික්ඛවෙ”තිආදිමාහ. තස්සායං සඬබ්‍රෙපො – භික්ඛවෙ, යදි අජාතාදිසභාවා
 අසඬබ්‍රතා ධාතු න අභවිස්ස න සියා, ඉධ ලොකෙ ජාතාදිසභාවස්ස
 රූපාදික්ඛන්ධපඤ්චකසඬබ්‍රතස්ස සඬබ්‍රාරගතස්ස නිස්සරණං
 අනවසෙසවට්ඨපසමො න පඤ්ඤායෙය්‍යා න උපලබ්භෙය්‍යා න සම්භවෙය්‍යා.
 නිබ්බානඤ්ඤි ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානා සම්මාදිට්ඨිආදයො අරියමග්ගධම්මා
 අනවසෙසතො කිලෙසෙ සමුච්ඡින්නන්ති, තෙනෙත්ථ සබ්බස්සපි වට්ටදුක්ඛස්ස
 අප්පවත්ති අපගමො නිස්සරණං පඤ්ඤායති.

එවං බ්‍යතිරෙකවසෙන නිබ්බානස්ස අත්ථිභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි
අත්ථයවසෙනපි තං දස්සෙතුං “යස්මා ච ඛො”තිආදි වුත්තං, තං වුත්තත්ථමෙව.
එත්ථ ච යස්මා “අපච්චයා ධම්මා, අසඬ්ඛතා ධම්මා (ධ. ස. දුක්ඛානිකා 7, 8). අත්ථී,
භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී (උදා. 71). ඉදම්පි ඛො යානං දුද්දසං යදිදං
සබ්බසඬ්ඛාරසමථො සබ්බපට්ඨිපට්ඨිසත්ථගො (මහාව. 7; ම. නි. 1.281).
අසඬ්ඛතඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි අසඬ්ඛතගාමිනිඤ්ච
පට්ඨපද”න්තිආදීහි (සං. නි. 4.366) අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි “අත්ථී, භික්ඛවෙ,
අජාත”න්ති ඉමිනාපි සුත්තෙන නිබ්බානධාතුයා පරමත්ථතො සබ්භාවො
සබ්බලොකං අනුක්‍රමපමානෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන දෙසිතො, තස්මා න
පට්ඨිකම්මිතම්බං. තත්ථ අප්පච්චක්ඛකාරීනම්පි විඤ්ඤානං කඬ්ඛා වා විමති වා නත්ථී
එව. යෙ පන අබුද්ධිපුග්ගලා, තෙසං විමතිවිනොදනත්ථං අයමෙත්ථ
අධිප්පායනිද්ධාරණමුඛෙන යුත්තිවිචාරණා – යථා පරිඤ්ඤායාතාය සඋත්තරානං
කාමානං රූපානඤ්ච පට්ඨක්ඛභූතං තබ්බිධුරසභාවං නිස්සරණං පඤ්ඤායති, එවං
තංසභාවානං සබ්බෙසං සඬ්ඛතධම්මානං පට්ඨක්ඛභූතෙන තබ්බිධුරසභාවෙන
නිස්සරණෙන භවිතම්බං. යඤ්චෙනං නිස්සරණං, සා අසඬ්ඛතා ධාතු. කිඤ්ච භියොයා,
සඬ්ඛතධම්මාරම්මණං විපස්සනාඤාණං අපි අනුලොමඤාණං කිලෙසෙ
සමුච්ඡෙදවසෙන පජහිතුං න සක්කොති, තථා සම්මුතිසච්චාරම්මණං
පට්ඨමස්සානාදියු ඤාණං වික්ඛම්භනවසෙනෙව කිලෙසෙ පජහති, න
සමුච්ඡෙදවසෙන. ඉති සඬ්ඛතධම්මාරම්මණස්ස සම්මුතිසච්චාරම්මණස්ස ච
ඤාණස්ස කිලෙසානං සමුච්ඡෙදප්පභානෙ අසමත්ථභාවතො තෙසං
සමුච්ඡෙදප්පභානකරස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස තදුභයවිපරීතසභාවෙන ආරම්මණෙන
භවිතම්බං, සා අසඬ්ඛතා ධාතු. තථා “අත්ථී, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං
අසඬ්ඛත”න්ති ඉදං නිබ්බානස්ස පරමත්ථතො අත්ථිභාවජොතකවචනං
අවිපරීතත්ථං භගවතා භාසිතත්තා. යඤ්ඤි භගවතා භාසිතං, තං අවිපරීතත්ථං
පරමත්ථන්ති යථා තං “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඬ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ
ධම්මා අනත්තා”ති (ධ. ප. 277-279; වුළුති. භෙමකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 56). තථා
නිබ්බානසද්දො කත්ථවි විසයෙ යථාභූතපරමත්ථවිසයො උපචාරවුත්තිසබ්භාවතො
සෙය්‍යථාපි සිහසද්දො. අථ වා අත්ථෙව පරමත්ථතො අසඬ්ඛතාධාතු
ඉතරතබ්බිපරීතවිනිමුත්තසභාවත්තා සෙය්‍යථාපි පථවීධාතු වෙදනාති. එවමාදීහි
නායෙහි යුත්තිතොපි අසඬ්ඛතාය ධාතුයා පරමත්ථතො අත්ථිභාවො වෙදිතම්බො.

ගාථාසු ජාතන්ති ජායනට්ඨෙන ජාතං, ජාතිලක්ඛණප්පත්තන්ති අත්ථො.
භූතන්ති භවනට්ඨෙන භූතං, අභූත්වා සම්භූතන්ති අත්ථො. සමුප්පන්නන්ති
සහිතභාවෙන උප්පන්නං, සහිතෙහි ධම්මෙහි ච උප්පන්නන්ති අත්ථො. කතන්ති
කාරණභූතෙහි පච්චයෙහි නිබ්බත්තිතං. සඬ්ඛතන්ති තෙහියෙව සමෙච්ච සම්භූයා
කතන්ති සඬ්ඛතං, සබ්බමෙතං පච්චයනිබ්බත්තස්ස අධිවචනං.
නිච්චසාරාදිවිරහිතතො අද්ධුවං. ජරාය මරණෙන ච එකන්තෙනෙව සඬ්ඝට්ඨං
සංසට්ඨන්ති ජරාමරණසඬ්ඝට්ඨං. “ජරාමරණසඬ්ඝට්ඨ”න්තිපි පට්ඨන්ති, ජරාය
මරණෙන ච උපද්ද්වං පිළිතන්ති අත්ථො. අක්ඛිරොගාදීනං අනෙකෙසං රොගානං

නීලං කුලාවකන්ති රොගනීලං. සරසතො උපක්කමතො ච පහඩ්ගුපරමසීලතාය පහඩ්ගුරං.

චතුබ්බිධො ආභාරො ච තණ්හාසඬ්ඛාතා නෙත්ති ච පහවො සමුට්ඨානං එතස්සාති ආභාරනෙත්තිප්පහවං. සබ්බොපි චා පච්චයො ආභාරො. ඉධ පන තණ්හාය නෙත්තිග්ගහණෙන ගහිතත්තා තණ්හාවජ්ජා වෙදිතබ්බා. තස්මා ආභාරො ච නෙත්ති ච පහවො එතස්සාති ආභාරනෙත්තිප්පහවං. ආභාරො එව චා නයනට්ඨෙන පවත්තනට්ඨෙන නෙත්තීති එවමිපි ආභාරනෙත්තිප්පහවං. නාලං තදහිනන්දිතුන්ති තං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං එවං පච්චයාධිනවුත්තිකං, තතො එව අනිච්චං, දුක්ඛඤ්ච තණ්හාදිට්ඨිහි අහිනන්දිතුං අස්සාදෙතුං න යුත්තං.

තස්ස නිස්සරණන්ති ‘‘ජාතං භූත’’න්තිආදිනා වුත්තස්ස තස්ස සක්කායස්ස නිස්සරණං නික්කමො අනුපසන්තසභාවස්ස රාගාදිකිලෙසස්ස සබ්බසඬ්ඛාරස්ස ච අභාවෙන තදුපසමභාවෙන පසත්ථභාවෙන ච සන්තං, තක්කඤ්ඤාණස්ස අගොචරභාවතො අතක්කාවචරං, නිච්චට්ඨෙන ධූවං, තතො එව අජාතං අසමුප්පන්නං, සොකහෙතුනං අභාවතො අසොකං, විගතරාගාදිරජත්තා වීරජං, සංසාරදුක්ඛට්ටිතෙහි පටිපජ්ජිතබ්බත්තා පදං, ජාතිආදිදුක්ඛධම්මානං නිරොධහෙතුතාය නිරොධො දුක්ඛධම්මානං, සබ්බසඬ්ඛාරානං උපසමහෙතුතාය සඬ්ඛාරූපසමො, තතො එව අච්චන්තසුඛතාය සුඛොති සබ්බපදෙහි අමතමහානිබ්බානමෙව ටොමෙති. එවං භගවා පඨමගාථාය බ්‍යතිරෙකවසෙන, දුතියගාථාය අන්වයවසෙන ච නිබ්බානං විභාවෙසි.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නිබ්බානධාතුසුත්තවණ්ණනා

44. සත්තමෙ ද්වෙමාති ද්වෙ ඉමා. වානං වුච්චති තණ්හා, නික්ඛන්තං වානතො, නත්ථි චා එත්ථ වානං, ඉමස්මිං චා අධිගතෙ වානස්ස අභාවොති නිබ්බානං, තදෙව නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන සභාවධාරණට්ඨෙන ච ධාතුති නිබ්බානධාතු. යදිපි තස්සා පරමත්ථතො හෙදො නත්ථි, පරියායෙන පන පඤ්ඤායතීති තං පරියායහෙදං සන්ධාය ‘‘ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, නිබ්බානධාතුයො’’ති වත්වා යථාධිප්පෙතප්පහෙදං දස්සෙතුං ‘‘සඋපාදිසෙසා’’තිආදි වුත්තං. තත්ථ තණ්හාදිහි ඵලභාවෙන උපාදියතීති උපාදි, ඛන්ධපඤ්චකං. උපාදියෙව සෙසොති උපාදිසෙසො, සහ උපාදිසෙසෙනාති සඋපාදිසෙසා, තදභාවතො අනුපාදිසෙසා.

අරහන්ති ආරකකිලෙසො, දුරකිලෙසොති අත්ථො. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරහං හොති, ආරකාස්ස හොන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මා, සංකිලෙසිකා පොනොබ්භවිකා, සදරා දුක්ඛවිපාකා, ආයතීං ජාතිජරාමරණියා. එවං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරහං හොති’’ති (ම. නි. 1.434).

බිණාසවොති කාමාසවාදයො චත්තාරොපි ආසවා අරහතො බිණා සමුච්ඡින්නා පහිනා පටිප්පස්සද්ධා අභබ්බුප්පත්තිකා ඤාණග්ගිනා දඩ්ඨාති බිණාසවො. වුසිතවාති ගරුසංවාසෙපි අරියමග්ගෙපි දසසු අරියවාසෙසුපි චසි පරිවසි පරිවුට්ඨො වුට්ඨවාසො විණ්ණවරණොති වුසිතවා. කතකරණියොති පුපුප්පනකල්‍යාණකං උපාදාය සත්ත සෙඛා චතුහි මග්ගෙහි කරණියං කරොන්ති නාම, බිණාසවස්ස සබ්බකරණියාති කතාති පරියොසිතාති, නත්ථි උත්තරිං කරණියං දුක්ඛක්ඛයාධිගමායාති කතකරණියො. වුත්තම්පි චෙතං -

“තස්ස සම්මා විමුත්තස්ස, සන්තචිත්තස්ස හික්ඛුතො;
කතස්ස පටිවයො නත්ථි, කරණියං න විජ්ජති”ති. (අ. නි. 6.55; මහාව. 244);

ඔහිතභාරොති තයො භාරා - බන්ධනාරො, කිලෙසභාරො, අභිසංඛාරභාරොති. තස්සිමෙ තයොපි භාරා ඔහිතා ඔරොපිතා නික්ඛිත්තා පාතිතාති ඔහිතභාරො. අනුප්පත්තසදත්ථොති අනුප්පත්තො සදත්ථං, සකත්ථන්ති වුත්තං හොති, කකාරස්ස දකාරො කතො. අනුප්පත්තො සදත්ථො එතෙනාති අනුප්පත්තසදත්ථො, සදත්ථොති ච අරහත්තං චෙදිතබ්බං. තඤ්ඤි අත්තුපනිබන්ධට්ඨෙත අත්තනො අවිජ්ජනට්ඨෙත අත්තනො පරමත්ථෙත ච අත්තනො අත්ථන්තා සකත්ථො හොති. පරික්ඛිණභවසංයොජනොති කාමරාගසංයොජනං, පටිසංයොජනං, මානදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසභවරාගඉස්සාමච්ඡරියඅවිජ්ජාසංයොජනන්ති ඉමාති සත්තෙ භවෙසු. භවං චා භවෙන සංයොජෙත්ති උපනිබන්ධන්ති භවසංයොජනාති නාම. තාති අරහතො පරික්ඛිණාති, පහිනාති, ඤාණග්ගිනා, දඩ්ඨාතීති පරික්ඛිණභවසංයොජනො. සම්මදඤ්ඤා විමුත්තොති එත්ථ සම්මදඤ්ඤාති සම්මා අඤ්ඤාය, ඉදං වුත්තං හොති - බන්ධනං බන්ධට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතුනං සුඤ්ඤට්ඨං, දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨං, සමුදයස්ස පහවට්ඨං, නිරොධස්ස සන්තට්ඨං, මග්ගස්ස දස්සනට්ඨං “සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චා”ති එවමාදිහෙදං චා සම්මා යථාභූතං අඤ්ඤාය ජානිත්වා තීරයිත්වා තුලයිත්වා විභාවෙත්වා විභූතං කත්වා. විමුත්තොති ද්වෙ විමුත්තියො චිත්තස්ස ච විමුත්ති නිබ්බානඤ්ච. අරහා හි සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා චිත්තවිමුත්තියාපි විමුත්තො, නිබ්බානෙපි විමුත්තොති. තෙන වුත්තං “සම්මදඤ්ඤා විමුත්තො”ති.

තස්ස තිට්ඨන්තෙව පඤ්චන්ද්‍රියානීති තස්ස අරහතො වරිමභවහෙතුභූතං කම්මං යාව න බීයති, තාව තිට්ඨන්තියෙව චක්ඛාදීනි පඤ්චන්ද්‍රියානි. අවිසාතත්තාති අනුප්පාදනිරොධවසෙන අනිරුද්ධත්තා. මනාපාමනාපන්ති ඉට්ඨානිට්ඨං රූපාදිගොචරං. පච්චනුහොතීති වින්දති පටිලහති. සුඛදුක්ඛං පටිසංචෙදෙතීති විපාකභූතං සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච පටිසංචෙදෙති තෙහි ද්වාරෙහි පටිලහති.

එත්තාවතා උපාදිසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි සඋපාදිසෙසං නිබ්බානධාතුං දස්සෙතුං “තස්ස යො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තස්සාති තස්ස සඋපාදිසෙසස්ස සතො අරහතො. යො රාගක්ඛයොති රාගස්ස ඛයො බිණාකාරො අභාවො

අව්වන්තමනුෂ්‍යාදො. එස නයො සෙසෙසුපි. එත්තාවතා රාගාදික්ඛයො සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතුනි දස්සිතං හොති.

ඉධෙවාති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. සබ්බවෙදයිතානීති සුඛාදයො සබ්බා අඛ්‍යාකතවෙදනා, කුසලාකුසලවෙදනා පන පුබ්බෙයෙව පහීනාති. අනභිනන්දිතානීති තණ්හාදීහි න අභිනන්දිතාති. සීතිභවිස්සන්තීති අව්වන්තවූපසමෙන සඬ්ඛාරදරුපටිප්පස්සද්ධියා සීතලී භවිස්සන්ති, අප්පටිසන්ධිකනිරොධෙන නිරුප්පික්ඛිස්සන්තීති අත්ථො. න කෙවලං වෙදයිතානියෙව, සබ්බෙපි පන ඛිණාසවසන්තානෙ පඤ්චක්ඛන්ධා නිරුප්පික්ඛිස්සන්ති, වෙදයිතසීසෙන දෙසනා කතා.

ගාථාසු චක්ඛුමතාති බුද්ධචක්ඛු, ධම්මචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු, පඤ්ඤාචක්ඛු, සමන්තචක්ඛුති පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමතා. අනිස්සිතෙනාති තණ්හාදිට්ඨිතිස්සයවසෙන කඤ්චි ධම්මං අනිස්සිතෙන, රාගබන්ධනාදීහි වා අබන්ධෙන. තාදිතාති ඡළඬගුපෙක්ඛාවසෙන සබ්බත්ථ ඉට්ඨාදීසු එකසභාවතාසඬ්ඛාතෙන තාදිලක්ඛණෙන තාදිතා. දිට්ඨධම්මිකාති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ භවා චත්තමානා. භවනෙන්තිසඬ්ඛයාති භවනෙන්තියා තණ්හාය පරික්ඛයා. සම්පරායිකාති සම්පරායෙ බන්ධහෙදතො පරභාගෙ භවා. යම්හීති යස්මිං අනුපාදිසෙසනිබ්බාතෙ. භවානීති ලිඬගවිපල්ලාසෙන චුත්තං, උපපත්තිභවා සබ්බෙසා අනවසෙසා නිරුප්පික්ඛන්ති, න පචත්තන්ති.

තෙති තෙ එවං විමුක්තවිත්තා. ධම්මසාරාධිගමාති විමුක්තිසාරත්තා ඉමස්ස ධම්මචිත්තයස්ස, ධම්මෙසු සාරභූතස්ස අරහත්තස්ස අධිගමනතො. ඛයෙති රාගාදික්ඛයභූතෙ නිබ්බාතෙ රතා අභිරතා. අථ වා නිව්වහාවතො සෙට්ඨහාවතො ව ධම්මෙසු සාරන්ති ධම්මසාරං, නිබ්බානං. චුත්තඤ්ඤෙනං “විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං (ධ. ප. 273), විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී”ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) ව. තස්ස ධම්මසාරස්ස අධිගමහෙතු ඛයෙ සබ්බසඬ්ඛාරපරික්ඛයෙ අනුපාදිසෙසනිබ්බාතෙ රතා. පහංසුති පජ්ඣිංසු. තෙති නිපාතමත්තං. සෙසං චුත්තතයමෙව.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පටිසල්ලානසුත්තවණ්ණනා

45. අට්ඨමෙ පටිසල්ලානරාමාති තෙහි තෙහි සත්තසඬ්ඛාරෙහි පටිනිවත්තිත්වා සල්ලානං පටිසල්ලානං, එකවිභාරො එකමන්තසෙවිතා, කායවිචෙකොති අත්ථො. තං පටිසල්ලානං රමන්ති රොචන්තීති පටිසල්ලානරාමා. “පටිසල්ලානාරාමා”තිපි පාඨො. යථා චුත්තං පටිසල්ලානං ආරම්භබ්බතො ආරාමො එතෙසන්ති පටිසල්ලානාරාමා. විහරාති එවංභූතා හුත්වා විහරාති අත්ථො. පටිසල්ලානෙ රතා නිරතා සම්මුදිතාති පටිසල්ලානරතා. එත්තාවතා ජාගරියානුයොගො, තස්ස

නිමිත්තභූතා වූපකට්ඨකායතා ව දස්සිතා. ඡාගරියානුයොගො, සීලසංවරො,
ඉන්ද්‍රියෙසු, ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙහි
ධම්මෙහි විනා න වත්තතීති තෙපි ඉධ අත්ථතො වුත්තා එවාති වෙදිතබ්බා.

අජ්ඣන්තං වෙතොසමථමනුයුත්තාති අත්තතො විත්තසමථෙ අනුයුත්තා.
අජ්ඣන්තං අත්තතොති ව එතං එකත්ථං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. භූමිමත්ථෙ වෙතං
සමථන්ති අනුසද්දයොගෙන උපයොගවචනං. **අනිරාකතජ්ඣානාති** බහි
අනිභතජ්ඣානා අවිනාසිතජ්ඣානා වා. නීහරණං විනාසො වාති ඉදං නිරාකතං නාම
“ථම්හං නිරංකත්වා නිවාතවුත්ති” තිආදීසු (සු. නි. 328) විය. **විපස්සනාය**
සමන්තාගතාති සත්තවිධාය අනුපස්සනාය යුත්තා. සත්තවිධා අනුපස්සනා නාම
අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා, නිබ්බිදානුපස්සනා,
විරාගානුපස්සනා, නිරොධානුපස්සනා, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා ව, තා විසුද්ධිමග්ගෙ
විත්ථාරිතාව.

බුහෙතාරො සුඤ්ඤාගාරානන්ති වඩ්ඪෙඨතාරො සුඤ්ඤාගාරානං. එත්ථ ව
“සුඤ්ඤාගාරාන”න්ති යංකිඤ්චි විචිත්තං භාවනානුයොගස්ස අනුවිෂ්විකට්ඨානං.
සමථවිපස්සනාවසෙන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා රත්තින්දිවං සුඤ්ඤාගාරං පවිසිත්වා
භාවනානුයොගවසෙන නිසිද්ධානා භික්ඛු “බුහෙතාරො සුඤ්ඤාගාරාන”න්ති
වෙදිතබ්බා. එකභූමිකාදිපාසාදෙපි පන වාසං කුරුමානා ඤායිතො සුඤ්ඤාගාරානං
බුහෙතාරොත්ථෙව වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ව යා “පටිසල්ලානරාමා, භික්ඛවෙ, විහරථ පටිසල්ලානරතා”ති
වූපකට්ඨකායතා විහිතා, සා පරිසුද්ධසීලස්ස, න අසීලස්ස අවිසුද්ධසීලස්ස වා තස්ස
රූපාරම්මණාදිතො විත්තවිනිවත්තනස්සෙව අභාවතොති අත්ථතො සීලවිසුද්ධි
දස්සිතාති වුත්තොවායමත්ථො. “අජ්ඣන්තං වෙතොසමථමනුයුත්තා
අනිරාකතජ්ඣානා”ති පදද්වයෙන සමාධිභාවනා, “විපස්සනාය සමන්තාගතා”ති
ඉමිනා පඤ්ඤාභාවනා විහිතාති ලොකියා තිස්සො සික්ඛා දස්සිතා.

ඉදානි තාසු පතිට්ඨිතස්ස අවස්සංභාවිඵලං දස්සෙතුං
“පටිසල්ලානරාමාන”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ බුහෙතානන්ති වඩ්ඪෙඨතානං. ද්විත්තං
ඵලානන්ති තතියවතුත්ථලානං. පාටිකඩ්ඛන්ති ඉච්ඡිතබ්බං අවස්සංභාවී. අඤ්ඤාති
අරහත්තං. තඤ්ඤි හෙට්ඨිමග්ගඤ්ඤාණෙහි ඤාතමරියදං අනතික්කමිත්වා
ඡානනතො පරිපුණ්ණඡානනත්තා උපරි ඡානනකිච්චාභාවතො ව “අඤ්ඤා”ති
වුච්චති. සති වා උපාදිසෙසෙති සති වා කිලෙසුපාදිසෙසෙ, පහාතුං අසක්කුණෙයො
සති. ඤාණෙ හි අපරිපක්කෙ යෙ තෙන පරිපක්කෙන පහාතබ්බකිලෙසා, තෙ න
පහියන්ති. තං සන්ධායාහ “සති වා උපාදිසෙසෙ”ති. සති ව කිලෙසෙ
බන්ධාභිසඬ්ඛාරා තිට්ඨන්ති ඵව. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනාගාමිඵලං අරහත්තන්ති
ද්වෙ ධම්මා දස්සිතා. යථා චෙත්ථ, ඵවං ඉතො පරෙසු ද්විසු සුත්තෙසු.

ගාථාසූ යෙ සන්තචිත්තාති යෙ යොගාවචරා තදභිගවසෙන වික්ඛම්භනවසෙව ච සමිතකිලෙසතාය සන්තචිත්තා. නෙපක්කං වුව්චති පඤ්ඤා, තාය සමන්තාගතත්තා නිපකා. ඉමිනා තෙසං කම්මට්ඨානපරිහරණඤාණං දස්සෙති. සතිමන්තො ච ඤායිතොති යානනිසජ්ජාදීසු කම්මට්ඨානාවිජහනහෙතුභූතාය සතියා සතිමන්තො, ආරම්මණුපනිජ්ඣානලක්ඛණෙන ඤානෙන ඤායිතො. සම්මා ධම්මං විපස්සන්ති, කාමෙසු අනපෙක්ඛිතොති පුබ්බෙයෙව “අට්ඨිකභිකලුපමා කාමා” තිආදිනා (ම. නි. 1.234; පාචි. 417) වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙසු ච ආදීනවපච්චවෙක්ඛණෙන අනපෙක්ඛිතො අනත්ථිකා තෙ පභාය අධිගතං උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිං වා පාදකං කත්වා නාමරූපං තස්ස පච්චයෙ ච පරිග්ගහෙත්වා කලාපසම්මසනාදික්කමෙන සම්මා අවිපරිතං පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං අනිච්චාදිතො විපස්සන්ති.

අප්පමාදරතාති චුත්තප්පකාරාය සමථවිපස්සනාභාවනාය අප්පමජ්ජනෙ රතා අභිරතා තත්ථ අප්පමාදෙනෙව රත්තින්දිවං චිතිනාමෙත්තා. සන්තාති සමානා. “සත්තා” තිපි පාඨො, පුග්ගලාති අත්ථො. පමාදෙ භයදස්සිතොති නිරයුපපත්තිආදිකං පමාදෙ භයං පස්සන්තා. අභබ්බා පරිභානායාති තෙ ඵ්චරූපා සමථවිපස්සනාධම්මෙහි මග්ගඵලෙහි වා පරිභානාය අභබ්බා. සමථවිපස්සනාතො හි සම්පත්තතො න පරිභායන්ති, ඉතරානි ච අප්පත්තාති පාපුණන්ති. නිබ්බානස්සෙව සන්තිකෙති නිබ්බානස්ස ච අනුපාදාපරිනිබ්බානස්ස ච සන්තිකෙ ඵ්ච, න චිරස්සෙව නං අධිගමිස්සන්තිති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සික්ඛානිසංසසුත්තවණ්ණනා

46. නවමෙ සික්ඛානිසංසාති ඵත්ථ සික්ඛිතබ්බාති සික්ඛා, සා තිව්ධා අධිසීලසික්ඛා, අධිවිත්තසික්ඛා, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති. තිව්ධාපි වෙසා සික්ඛා ආනිසංසා ඵතෙසං, න ලාභසක්කාරසීලොකාති සික්ඛානිසංසා. විහරොති සික්ඛානිසංසා හුත්වා විහරං, තීසු සික්ඛාසු ආනිසංසදස්සාවිතො හුත්වා තාහි සික්ඛාහි ලද්ධබ්බං ආනිසංසමෙව සම්පස්සන්තා විහරොති අත්ථො. පඤ්ඤුත්තරාති තාසු සික්ඛාසු යා අධිපඤ්ඤාසික්ඛාසඬ්ඛාතා පඤ්ඤා, සා උත්තරා පධානා විසිට්ඨා ඵතෙසන්ති පඤ්ඤුත්තරා. යෙ හි සික්ඛානිසංසා විහරන්ති, තෙ පඤ්ඤුත්තරා භවන්තිති. විමුත්තිසාරාති අරහත්තඵලසඬ්ඛාතා විමුත්ති සාරං ඵතෙසන්ති විමුත්තිසාරා, යථාචුත්තං විමුත්තිංයෙව සාරතො ගහෙත්වා යීතාති අත්ථො. යෙ හි සික්ඛානිසංසා පඤ්ඤුත්තරා ච, න තෙ භවවිසෙසං පත්ථෙන්නි, අපිච ඛො විභවං ආකඬ්ඛන්තා විමුත්තිංයෙව සාරතො පච්චෙන්නි. සතාධිපතෙය්‍යාති ජෙට්ඨකකරණට්ඨෙත සති අධිපතෙය්‍යං ඵතෙසන්ති සතාධිපතෙය්‍යා අධිපති ඵ්ච අධිපතෙය්‍යන්ති කත්වා, චතුසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තා කායානුපස්සනාදිමුඛෙන සමථවිපස්සනාභාවනානුයුත්තාති අත්ථො.

අථ වා සික්ඛානිසංසාති භික්ඛවෙ, එවරුපෙ දුල්ලහක්ඛණපටිලාහෙ
 තිවිධසික්ඛාසික්ඛනමෙව ආනිසංසං කත්වා විහරං, එවං විහරන්තා ව පඤ්ඤාත්තරා
 පඤ්ඤාය උත්තරා ලොකුත්තරපඤ්ඤාය සමන්තාගතා හුත්වා විහරං, එවංභූතා ව
 විමුක්තිසාරා නිබ්බානසාරා අනඤ්ඤසාරා විහරං. තථාභාවස්ස වායං උපායො, යං
 සතාධිපතෙය්‍යා විහරං, සතිපට්ඨානභාවනාය යුත්තජ්ජයුත්තා හොථ, සබ්බත්ථ වා
 සතාරක්ඛෙන චෙතසා විහරංතා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති භගවා තීසු
 සික්ඛාසු භික්ඛු නියොජෙන්නො යථා තා සික්ඛිතබ්බා, යෙන ව පාරිසුරිං ගච්ඡන්ති,
 තං සඬ්ඛෙපෙනෙව දස්සෙත්වා ඉදානි යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානානං
 ඵලවිසෙසදස්සනෙන තස්සා පටිපත්තියා අමොඝභාවං පකාසෙන්නො
 “සික්ඛානිසංසාන”න්තිආදිමාහ. තං වුත්තත්ථමෙව.

ගාථාසු පරිපුණ්ණසික්ඛන්ති අග්ගඵලජ්ජත්තියා පරිසුද්ධසික්ඛං, අසෙක්ඛන්ති
 අත්ථො. අපහානධම්මන්ති එත්ථ පහානධම්මා වුච්චන්ති කුජ්ජා විමුක්තියො.
 පහානධම්මොති හි භානධම්මො කුජ්ජධම්මො. න පහානධම්මොති අපහානධම්මො,
 අකුජ්ජධම්මො. “අජ්ජපහානධම්මො”තිපි පාළි, සො එව අත්ථො. ඛයො එව
 අත්තොති ඛයන්නො, ජාතියා ඛයන්නො ජාතිඛයන්නො, නිබ්බානං. ඛයො වා
 මරණං, ජාතිඛයන්නො නිබ්බානමෙව, තස්ස දිට්ඨත්තා ජාතිඛයන්තදස්සි.

තස්මාති යස්මා සික්ඛාපාරිසුරියා අයං ජරාපාරඬගමනපරියොසානො
 ආනිසංසො, තස්මා. සදානි සබ්බකාලං. ක්කානරතාති ලක්ඛණුපනිජ්ඣානෙ,
 ආරම්මණුපනිජ්ඣානෙති දුට්ඨෙපි ක්කානෙ රතා, තතො එව සමාහිතා. මාරං සසෙනං
 අභිභූය්‍යාති කිලෙසසෙනාය අනට්ඨසෙනාය ව සසෙනං අනවසිට්ඨං චතුබ්බිධම්පි
 මාරං අභිභවිත්වා. දෙවපුත්තමාරස්සපි හි ගුණමාරණෙ සභායභාවුපගමනතො
 කිලෙසා “සෙනා”ති වුච්චන්ති. තථා රොගාදයො අනට්ඨා මච්චුමාරස්ස. යථාහ —

“කාමා තෙ පයමා සෙනා, දුතියා අරති වුච්චති;
 තතියා බුජ්ජිපාසා තෙ, චතුත්ථී තණ්හා පවුච්චති.

“පඤ්චමී ටීනමිද්ධං තෙ, ඡට්ඨා භීරු පවුච්චති;
 සත්තමී විචිකිච්ඡා තෙ, මක්ඛො ටම්හො ව අට්ඨමො.

“ලාහො සිලොකො සක්කාරො, මිච්ඡාලද්ධො ව යො යසො;
 යො චත්තානං සමුක්කංසෙ, පරෙ ව අවජානති.

“එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්ඞස්සාහිජ්ජහාරිනී;
 න නං අසුරො ජිනාති, ජෙත්වා ව ලහතෙ සුඛ”න්ති. (සු. නි. 438-441;
 මහානි. 28);

යථා වාහ —

“අජ්ජෙව කිච්චමානජ්ජං, කො ජඤ්ඤා මරණං සුවෙ;

න හි නො සඬිගරං තෙන, මහාසෙනෙන මච්චුනා''ති. (ම. නි. 3.280; ඡා. 2.22.121);

හවථ ජාතිමරණස්ස පාරගාති ජාතියා මරණස්ස ච පාරගාමිනො නිබ්බානගාමිනො හවථාති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ජාගරියසුත්තවණ්ණනා

47. දසමෙ ජාගරොති ජාගරකො විගතනිද්දො ජාගරියං අනුයුත්තො, රත්තින්දිවං කම්මට්ඨානමනසිකාරෙ යුත්තප්පයුත්තොති අත්ථො. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“කථඤ්ඤ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො හොති? ඉධ භික්ඛු දිවසං වඬ්ඤමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා පයමං යාමං වඬ්ඤමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා මජ්ඣමං යාමං දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙති පාදෙ පාදං අව්චාධාය සතො සම්පජානො උට්ඨානසඤ්ඤං මනසි කරිත්වා, රත්තියා පච්ඡමං යාමං පච්චුට්ඨාය වඬ්ඤමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති. එවං භික්ඛු පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො හොති” ති (විහ. 519).

වසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන වක්ඛමානෙ සතාදිභාවෙ සම්පිණ්ඩෙති. අස්සාති සියා, හවෙය්‍යාති අත්ථො. “ජාගරො ච භික්ඛු විහරෙය්‍යා” ති ච පයන්ති. සබ්බත්ථ සබ්බදා ච කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙන සතිඅවිජ්ජවාසෙන සතො සම්පජානොති සත්තට්ඨානියස්ස චතුර්ධස්සපි සම්පජඤ්ඤස්ස වසෙන සම්පජානො. සමාහිතොති උපචාරසමාධිනා අප්පනාසමාධිනා ච සමාහිතො එකග්ගචිත්තො. පමුදිතොති පටිපත්තියා ආනිසංසදස්සනෙන උත්තරුත්තරි විසෙසාධගමෙන වීරියාරම්භස්ස ච අමොඝභාවදස්සනෙන පමුදිතො පාමොජ්ජබ්‍රලො. විජ්ජසන්තොති තතො එව පටිපත්තිභූතාසු තිසු සික්ඛාසු පටිපත්තිදෙසකෙ ච සත්ථරි සද්ධාබ්‍රලතාය සුට්ඨු පසන්තො. සබ්බත්ථ අස්සාති සම්බන්ධො විහරෙය්‍යාති වා.

තත්ථ කාලවිපස්සි ච කුසලෙසු ධම්මෙසුති තස්මිං කාලෙ විපස්සකො, තත්ථ වා කම්මට්ඨානානුයොගෙ කාලවිපස්සි කාලානුරූපං විපස්සකො. කිං චුත්තං හොති? විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා කලාපසම්මසනාදිවසෙන සම්මසන්තො ආවාසාදිකෙ සත්ත අසප්පායෙ වජ්ජෙත්වා සප්පායෙ සෙවන්තො අන්තරා වොසානං අනාපජ්ජිත්වා පහිතත්තො චිත්තස්ස සමාහිතාකාරං සල්ලක්ඛෙත්තො සක්කච්චං නිරන්තරං අනිව්චානුපස්සනාදිං පවත්තෙත්තො යස්මිං කාලෙ විපස්සනාචිත්තං ලීනං හොති, තස්මිං ධම්මවිචයවීරියපිනිසඬ්ඛානෙසු, යස්මිං පන කාලෙ චිත්තං උද්ධතං හොති,

තස්මිං පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඛිඛාතෙසු කුසලෙසු අනවජ්ජෙසු
 බොජ්ඣංගධම්මෙසුති එවං තත්ථ තස්මිං තස්මිං කාලෙ, තස්මිං වා
 කම්මට්ඨානානුයොගෙ කාලානුරූපං විපස්සකො අස්සාති. සතිසම්බොජ්ඣංගො
 පන සබ්බත්ථෙව ඉච්ඡිතබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙනං ‘සතිඤ්ච බ්වාහං, භික්ඛවෙ,
 සබ්බත්ථිකං වදාමි’ති (සං. නි. 5.234; මි. ප. 2.1.13). එත්තාවතා
 පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය ජාගරියං දස්සෙත්වා යෙහි ධම්මෙහි
 ජාගරියානුයොගො සම්පජ්ජති, තෙ පකාසෙති.

එවං භගවා ආරද්ධවිපස්සකස්ස භික්ඛුනො සඛිබ්බෙපෙනෙව සද්ධිං
 උපකාරකධම්මෙහි සම්මසනවාරං දස්සෙත්වා ඉදානි තථා පටිපජ්ජන්තස්ස
 පටිපත්තියා අවඤ්ඤාභාවං දස්සෙත්තො “ජාගරස්ස, භික්ඛවෙ,
 භික්ඛුනො”ති ආදිථාහ. තත්ථ ජාගරියානුයොගෙ සතිසම්පජ්ඤ්ඤාසමාදානානි
 සබ්බත්ථකානි සම්මොදපසාදාවහානි, තත්ථ කාලවිපස්සනා නාම විපස්සනාය
 ගම්භග්ගහණං පරිපාකගතං. උපක්කිලෙසවිමුත්තෙ හි වීරීපටිපත්තෙ
 විපස්සනාඤ්ඤාණෙ තික්ඛෙ සුරෙ වහන්තෙ යොගිනො උළාරං පාමොජ්ජං පසාදො ව
 හොති, තෙහි ව විසෙසාධිගමස්ස සන්තිකෙයෙව. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
 ලහති ජීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානතං.

“පාමොජ්ජබහුලො භික්ඛු, පසන්තො බුද්ධසාසනෙ;
 අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඛිබ්බාරූපසමං සුඛ”න්ති. (ධ. ප. 374, 381);

ගාථාසු ජාගරන්තා සුණාමෙත්තන්ති එතං මම වචනං එකත්තෙනෙව පමාදනිද්දාය
 අවිජ්ජානිද්දාය පබ්බොධනත්ථං ජාගරන්තා සතිසම්පජ්ඤ්ඤාදිධම්මසමායොගෙන
 ජාගරියං අනුයුත්තා සුණාම. යෙ සුත්තා තෙ පබුජ්ඣංගානි යෙ යථාචුත්තනිද්දාය
 සුත්තා සුපනං උපගතා, තෙ තුම්භෙ ජාගරියානුයොගවසෙන
 ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣංගෙ සඛිකඛිඪිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තා
 අප්පමාදපටිපත්තියා තතො පබුජ්ඣංග අථ වා ජාගරන්තානි ජාගරනිමිත්තා.
 “සුණාමෙත්ත”න්ති එත්ථ “එත්ත”න්ති චුත්තං, කිං තං වචනන්ති ආහ “යෙ සුත්තා
 තෙ පබුජ්ඣංගා”ති ආදි. තත්ථ යෙ සුත්තානි යෙ කිලෙසනිද්දාය සුත්තා, තෙ තුම්භෙ
 අරියමග්ගපටිබ්බොධෙන පබුජ්ඣංග. සුත්තා ජාගරිතං සෙය්‍යොති ඉදං පබ්බොධස්ස
 කාරණවචනං. යස්මා යථාචුත්තසුපතො චුත්තප්පකාරං ජාගරිතං ජාගරණං
 අත්ථකාමස්ස කුලපුත්තස්ස සෙය්‍යො පාසංසතරො හිතසුඛාවහො, තස්මා
 පබුජ්ඣංග. නත්ථි ජාගරතො භයන්ති ඉදං තත්ථ ආනිසංසදස්සනං. යො හි සද්ධාදීහි
 ජාගරණධම්මෙහි සමන්තාගමෙන ජාගරො ජග්ගති, පමාදනිද්දං න උපගච්ඡති,
 තස්ස අත්තානුවාදහයං පරානුවාදහයං දණ්ඩහයං දුග්ගතිහයං ජානිආදිනිමිත්තං
 සබ්බමපි වට්ටහයං නත්ථි.

කාලෙනාති ආවාසසප්පායාදීනං ලද්ධකාලෙන. සොති නිපාතමත්තං. සම්මා ධම්මං පරිවීමංසමානොති විපස්සනාය ආරම්මිණ්හුතං තෙභූමකධම්මං සම්මා ඤායෙන යථා නිබ්බන්දනවිරජ්ජනාදයො සම්භවන්ති, එවං පරිතො වීමංසන්තො, සබ්බකාරෙන විපස්සන්තොති අත්ථො. එකොදිභූතොති එකො සෙට්ඨො හුත්වා උදෙතීති එකොදි, සමාධි. සො එකොදි භූතො ජාතො උප්පන්තො එතස්සාති එකොදිභූතො. අග්ගිආහිතාදිසද්දානං විය එත්ථ භූතසද්දස්ස පරවචනං දට්ඨබ්බං. එකොදිං වා භූතො පත්තොති එකොදිභූතො. එත්ථ ව එකොදීති මග්ගසමාධි අධිප්පෙනො, ‘‘සමාහිතො’’ති එත්ථ පන පාදකජ්ඣානසමාධිනා සද්ධිං විපස්සනාසමාධි. අථ වා කාලෙනාති මග්ගපටිවේධකාලෙන. සම්මා ධම්මං පරිවීමංසමානොති සම්මදෙව චතුසච්චධම්මං පරිඤ්ඤාහිසමයාදිවසෙන වීමංසන්තො, එකාහිසමයෙන අහිසමෙත්තො. එකොදිභූතොති එකො සෙට්ඨො අසභායො වා හුත්වා උදෙතීති එකොදි, චතුකිච්චසාධකො සම්මජ්ජධානො. සො එකොදි භූතො ජාතොති සබ්බං පුරිමසදිසමෙව. විහතෙ තමං සොති සො එවංභූතො අරියසාවකො අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජාතමං අනවසෙසතො විහතෙයා සමුච්ඡිත්තදෙයා.

ඉති භගවා පටිපත්තියා අමොසභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ දළ්භං නියොජෙත්තො ‘‘තස්මා භවෙ’’ති ඔසානගාථමාහ. තත්ථ තස්මාති යස්මා ජාගරතො සතිඅවිජ්ජවාසාදිනා සමථවිපස්සනාභාවනා පාරිපූරිං ගච්ඡති, අනුක්කමෙන අරියමග්ගො පාතුභවති, තතො වස්ස සබ්බං වට්ටහයං නත්ථී, තස්මා. භවෙති එකංසෙන දළ්භං වා. භජෙතාති භජෙයා. එවං ජාගරියං භජන්තො ව ආතාපිභාවාදිගුණයුත්තො භික්ඛු සංයොජනානි භින්දිත්වා අග්ගඵලඤාණසංඛ්ඛාතං අනුත්තරං උත්තරරහිතං සම්බොධිං ඵුසෙ පාපුණෙයා. සෙසං චුත්තනයමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. ආපායිකසුත්තවණ්ණනා

48. එකාදසමෙ ආපායිකාති අපායෙ නිබ්බත්තිස්සන්තීති ආපායිකා. තත්ථාපි නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සන්තීති නෙරයිකා. ඉදමජ්ජභායාති ඉදං ඉදානි චක්ඛමානං දුට්ඨං පාපසමාවාරං අප්පජ්ඣිත්වා, තථාපටිපත්තිතථාපග්ගහණවසෙන පවත්තං වාවං චිත්තං දිට්ඨිඤ්ච අප්පට්තිස්සජ්ජිත්වාති අත්ථො. අබ්බමචාරීති බ්බමසෙට්ඨං වරතීති බ්බමචාරී, බ්බමා වා සෙට්ඨො ආචාරො එතස්ස අත්ථීති බ්බමචාරී, න බ්බමචාරීති අබ්බමචාරී, බ්බමචාරිපට්ඨපකො දුස්සිලොති අත්ථො. බ්බමචාරිපට්ඤ්ඤොති ‘‘බ්බමචාරී අහ’’න්ති එවංපට්ඤ්ඤො. පරිපුණ්ණන්ති අඛණ්ඩාදිභාවෙන අවිකලං. පරිසුද්ධන්ති උපක්කිලෙසාභාවෙන පරිසුද්ධං. අමුලකෙනාති දිට්ඨාදිමුලවිරහිතෙන, දිට්ඨං සුතං පරිසංකිතන්ති ඉමෙහි වොදනාමුලෙහි වජ්ජිතෙන. අබ්බමචාරියෙන අසෙට්ඨවරියෙන. අනුද්ධංසෙතීති ‘‘පරිසුද්ධො අය’’න්ති ජානන්තොව පාරාජිකචත්ථුතා ධංසෙති පධංසෙති, වොදෙති අක්කොසති වා.

ගාථාසූ අභූතවාදීන් පරස්ස දොසං අදිස්වාච අභූතෙන තුව්ඡෙන මුසාවාදං කත්වා පරං අබ්භාවික්ඛන්තො. කත්වාති යො වා පන පාපකම්මං කත්වා “නාහං එතං කරොමි”ති ආහ. උභොපි තෙ පෙච්ච සමා භවන්තීති තෙ උභොපි ජනා ඉතො පරලොකං ගන්ත්වා නිරයං උපගමනතො ගතියා සමානා භවන්ති. තත්ථ ගතියෙව නෙසං පරිච්ඡින්නා, න පන ආයු. බහුඤ්ඤි පාපං කත්වා චිරං නිරයෙ පච්චති, පරිත්තං කත්වා අප්පමත්තකමෙව කාලං. යස්මා පන තෙසං උභින්නම්පි කම්මං ලාමකමෙව. තෙන චුත්තං “නිහීනකම්මා මනුජා පරත්ථා”ති. “පරත්ථා”ති පන පදස්ස පුරතො “පෙච්චා”ති පදෙන සම්බන්ධො – පරත්ථ පෙච්ච ඉතො ගන්ත්වා තෙ නිහීනකම්මා සමා භවන්තීති.

එවං භගවා අභූතබ්භක්ඛානවසෙන භූතදොසපටිච්ඡාදනවසෙන ව පවත්තස්ස මුසාවාදස්ස විපාකං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්මිං යානෙ නිසින්නානං බහුතං පාපහික්ඛුතං දුච්චරිතකම්මස්ස විපාකදස්සනෙන සංවෙජනත්ථං ද්වෙ ගාථා අභාසි. තත්ථ කාසාවකණ්ඨාති කසාවරසපිතත්තා කාසාවෙන චත්ථෙන පලිවෙඨිතකණ්ඨා. පාපධම්මාති ලාමකධම්මා. අසඤ්ඤතාති කායාදීහි සඤ්ඤමරහිතා. පාපාති තථාරූපා පාපපුග්ගලා, පාපෙහි කම්මෙහි උපපජ්ජිත්වා “තස්ස කායොපි ආදිත්තො සම්පජ්ජලිතො සජොතිභූතො, සඬ්ඝාටිපි ආදිත්තා”ති ආදිනා (සං. නි. 2.218-219; පාරා. 230) ලක්ඛණසංයුත්තෙ චුත්තනයෙන මහාදුක්ඛං අනුභවන්තියෙව.

තතියගාථාය අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – යඤ්ඤෙව භුඤ්ඤෙය්‍ය දුස්සීලො නිස්සීලපුග්ගලො කායාදීහි අසඤ්ඤතො රට්ඨවාසීහි සද්ධාය දින්නං යං රට්ඨපිණ්ඩං “සමණොමිහි”ති පටිජානන්තො ගහෙත්වා භුඤ්ඤෙය්‍ය, තතො ආදිත්තො අග්ගිවණ්ණො අයොගුලොව භුත්තො සෙය්‍යො සුන්දරතරො. කිංකාරණා? තප්පච්චයා හිස්ස එකොව අත්තභාවො ක්කායෙය්‍ය, දුස්සීලො පන හුත්වා සද්ධාදෙය්‍යං භුඤ්ඤිත්වා අනෙකානිපි ජාතිසතානි නිරයෙ උප්පජ්ජෙය්‍යාති.

එකාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දිට්ඨිගතසුත්තවණ්ණනා

49. ද්වාදසමෙ ද්විහි දිට්ඨිගතෙහිති එත්ථ දිට්ඨියොව දිට්ඨිගතාති “ගුථගතං මුත්තගත”න්ති ආදීසු (අ. නි. 9.11) විය. ගහිතාකාරසුඤ්ඤතාය වා දිට්ඨිනං ගතමත්තානිති දිට්ඨිගතාති, තෙහි දිට්ඨිගතෙහි. පරියුට්ඨිතාති අභිභූතා පලිබුද්ධා වා. පලිබොධත්ථො වාපි හි පරියුට්ඨානසද්දො “වොරා මග්ගෙ පරියුට්ඨිංසු”ති ආදීසු (චූළව. 430) විය. දෙවති උපපත්තිදෙවා. තෙ හි දිබ්බන්ති උළාරතමෙහි කාමගුණෙහි ක්කානාදීහි ව කීළන්ති, ඉද්ධානුභාවෙන වා යථිච්ඡිතමත්ථං ගච්ඡන්ති අධිගච්ඡන්ති ව දෙවති චූච්චන්ති. මනස්ස උස්සන්තත්තා මනුස්සා, උක්කට්ඨතිද්දෙසවසෙන වෙතං චුත්තං යථා “සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති. ඔලියන්ති එකෙහි “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති භවෙසු ඔලියනාහිනිවෙසභූතෙන සස්සතභාවෙන එකච්චෙ දෙවා මනුස්සා ව අවලියන්ති

අල්ලියන්ති සඬකොවං ආපජ්ජන්ති, න තතො නිස්සරන්ති. අතිධාවන්තිති පරමත්ථතො භින්තසභාවානම්පි සභාවධම්මානං ය්වායං හෙතුඵලභාවෙන සම්බන්ධො, තං අග්ගහෙත්වා නානත්තනයස්සපි ගහණෙන තත්ථ තත්ථෙව ධාවන්ති, තස්මා “උච්ඡිජ්ජති අත්තා ව ලොකො ව, න හොති පරං මරණං”ති උච්ඡෙදෙ වා භවනිරොධපටිපත්තියා පටික්ඛෙපධම්මතං අතිධාවන්ති අතික්කමන්ති. චක්ඛුමන්තො ව පස්සන්තිති වසද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ. පුබ්බයොගසම්පත්තියා ඤාණපරිපාකෙන පඤ්ඤාවක්ඛුමන්තො පන දෙවමනුස්සා තෙනෙව පඤ්ඤාවක්ඛුනා සස්සතං උච්ඡෙදඤ්ච අන්තද්වයං අනුපගම්ම මජ්ඣිමපටිපත්තිදස්සනෙන පච්චක්ඛං කරොන්ති. තෙ හි “නාමරූපමත්තමිදං පටිච්චසමුප්පන්නං, තස්මා න සස්සතං, නාපි උච්ඡිජ්ජති”ති අවිපරිතතො පස්සන්ති.

එවං ඔලියනාදිකෙ පුග්ගලාධිට්ඨානෙන උද්දිසිතුං “කථඤ්ච, භික්ඛවෙ”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ භවාති කාමභවො, රූපභවො, අරූපභවො. අපරෙපි තයො භවා සඤ්ඤීභවො, අසඤ්ඤීභවො, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවො. අපරෙපි තයො භවා එකවොකාරභවො, චතුරවොකාරභවො, පඤ්චවොකාරභවොති. එතෙහි භවෙහි ආරමන්ති අභිනන්දන්තිති භවාරාමා. භවෙසු රතා අභිරතාති භවරතා. භවෙසු සුට්ඨු මුදිතාති භවසම්මුදිතා. භවනිරොධායාති තෙසං භවානං අවිචන්තනිරොධාය අනුප්පාදනත්ථාය. ධම්මෙ දෙසියමානෙති තථාගතප්පවෙදිතෙ නියානිකධම්මෙ වුව්චමානෙ. න පක්ඛන්දනීති සස්සතාභිනිවිට්ඨන්තා සංඛිත්තධම්මන්තා න පවිසති න ඔගාහති. න පසීදනීති පසාදං නාපජ්ජති න තං සද්දහති. න සන්තිට්ඨනීති තස්සං දෙසනායං න තිට්ඨති නාධිමුව්චති. එවං සස්සතතො අභිනිවිසනෙන භවෙසු ඔලියන්ති.

අට්ඨියමානාති භවෙ ජරාරොගමරණාදීනි වධබන්ධනච්ඡෙදනාදීනි ව දිස්වා සංවිජ්ජනෙන තෙහි සමඬගිභාවෙන භවෙන පිළියමානා දුක්ඛාපියමානා. හරායමානාති ලජ්ජමානා ජිගුච්ඡමානාති පටිකුලතො දහන්තා. විභවන්ති උච්ඡෙදං. අභිනන්දන්තිති තණ්හාදිට්ඨාභිනන්දනාහි අජ්ඣෙදාසාය නන්දන්ති. යතො කිර හොතිආදි තෙසං අභිනන්දනාකාරදස්සනං. තත්ථ යතොති යදා. හොති ආලපනං. අයං අත්තාති කාරකාදිභාවෙන අත්තනා පරිකප්පිතං සන්ධාය වදති. උච්ඡිජ්ජතිති උපච්ඡිජ්ජති. විනස්සතිති න දිස්සති, විනාසං අභාවං ගච්ඡති. න හොති පරං මරණං මරණෙන උද්ධං න භවති. එතං සන්තන්ති යදෙනං අත්තතො උච්ඡෙදාදි, එතං සබ්බභවච්ඡපසමතො සබ්බසන්තාපච්ඡපසමතො ව සන්තං, සන්තත්තා එව පණිතං, තච්ඡාවිපරිතභාවතො යාථාවං. තත්ථ “සන්තං පණිත”න්ති ඉදං ද්වයං තණ්හාභිනන්දනාය වදන්ති, “යාථාව”න්ති දිට්ඨාභිනන්දනාය. එවන්ති එවං යථාවුත්තඋච්ඡෙදාභිනිවෙසනෙන.

භූතන්ති බන්ධපඤ්චකං. තඤ්ඤි පච්චයසම්භූතත්තා පරමත්ථතො විජ්ජමානත්තා ව භූතන්ති වුව්චති. තෙනාහ “භූතමිදං, භික්ඛවෙ, සමනුපස්සථා”ති (ම. නි. 1.401). භූතතො අවිපරිතසභාවතො සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ව පස්සති. ඉදඤ්ඤි බන්ධපඤ්චකං නාමරූපමත්තං. තත්ථ “ඉමෙ පට්ඨිආදයො ධම්මා රූපං,

ඉමෙ එස්සාදයො ධම්මා නාමං, ඉමානි නෙසං ලක්ඛණාදීනි, ඉමෙ නෙසං අවිජ්ජාදයො පච්චයා”ති එවං සපච්චයනාමරූපදස්සනවසෙන වෙව, “සබ්බෙපිමෙ ධම්මා අහුත්වා සම්භොන්ති, හුත්වා පටිවෙන්නි, තස්මා අනිච්චා, අනිච්චත්තා දුක්ඛා, දුක්ඛත්තා අනත්තා”ති එවං අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙන ව පස්සතීති අත්ථො. එත්තාවතා තරුණවිපස්සනාපරියොසානා විපස්සනාභූමි දස්සිතා. නිබ්බිදායාති භූතසංඛ්ඛාතස්ස තෙභූමකධම්මජාතස්ස නිබ්බිත්තනත්ථාය, එතෙන බලවවිපස්සනං දස්සෙති. විරාගායාති විරාගත්ථං විරජ්ජනත්ථං, ඉමිනා මග්ගං දස්සෙති. නිරොධායාති නිරුජ්ඣනත්ථං, ඉමිනාපි මග්ගමෙව දස්සෙති. නිරොධායාති වා පටිප්පස්සද්ධිනිරොධෙන සද්ධිං අනුපාදියෙසනිබ්බානං දස්සෙති. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, වක්ඛුමන්තො පස්සන්තිති එවං පඤ්ඤාවක්ඛුමන්තො සපුබ්බහාගෙන මග්ගපඤ්ඤාවක්ඛුනා චතුසච්චධම්මං පස්සන්ති.

ගාථාසු යෙ භූතං භූතතො දිස්වාති යෙ අරියසාවකා භූතං ඛන්ධපඤ්චකං භූතතො අවිපරිතසභාවතො විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය දිස්වා. එතෙන පරිඤ්ඤාහිසමයං දස්සෙති. භූතස්ස ව අතික්කමන්ති භාවනාහිසමයං. අරියමග්ගො හි භූතං අතික්කමති එතෙනාති “භූතස්ස අතික්කමො”ති වුත්තො. යථාභූතෙති අවිපරිතසච්චසභාවෙ නිබ්බානෙ. විමුච්චන්ති අධිමුච්චන්ති, එතෙන සච්ඡිකිරියාහිසමයං දස්සෙති. භවතණ්හාපරික්ඛයාති භවතණ්හාය සබ්බසො බෙපනා සමුච්ඡිත්තනතො, එතෙන සමුදයජ්ජහානං දස්සෙති.

සවෙ භූතපරිඤ්ඤො සොති එත්ථ පන සවෙති නිපාතමත්තං. සො භූතපරිඤ්ඤො භූතස්ස අතික්කමනුපායෙන මග්ගෙන භවතණ්හාපරික්ඛයා පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධො තතො එව යථාභූතෙ නිබ්බානෙ අධිමුත්තො. භවාභවෙති බුද්දකෙ වෙව මහන්තෙ ව, උච්ඡේදාදිදස්සනෙ වා විතතණ්හො භින්තකිලෙසො. භික්ඛු භූතස්ස උපාදානක්ඛන්ධසංඛ්ඛාතස්ස අත්තභාවස්ස විභවා, ආයතිං අනුජ්ජාදා පුනඛභවං නාගච්ඡති, අපඤ්ඤත්තිකභාවමෙව ගච්ඡතීති අනුපාදියෙසාය නිබ්බානධාතුයා දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ එකාදසමෙ වට්ටං කථිතං, තතියචතුත්ථපඤ්චමෙසු පරියොසානසුත්තෙ ව වට්ටවිවට්ටං කථිතං, සෙසෙසු විවට්ටමෙවාති වෙදිතබ්බං.

ද්වාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා බුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකස්ස දුකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිකනිපාතො

1. පයමවග්ගො

1. මූලසුත්තවශ්ණනා

50. තිකතිපාතස්ස පයමෙ තිණිති ගණනපරිව්ඡේදො. ඉමානීති අභිමුඛිකරණං. අකුසලමූලානීති පරිව්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. තත්ථ අකුසලානි ච තානි මූලානි චාති අකුසලමූලානි. අථ චා අකුසලානං

හෙතුපච්චයපහවජනකසමුට්ඨාපකතිබ්බත්තකට්ඨේන මූලානි චාති අකුසලමූලානි, අකුසලධම්මානං කාරණානීති අත්ථො. කාරණංඤ්භි යථා හිනොති එතස්මා ඵලං පචත්තතීති හෙතු, පටිච්ච එතස්මා එතීති පච්චයො, පහවති එතස්මාති පහවො, අත්තනො ඵලං ජනෙතීති ජනකං, සමුට්ඨාපෙතීති සමුට්ඨාපකං, නිබ්බත්තෙතීති නිබ්බත්තකත්ති ච වුවචති. ඵචං පතිට්ඨට්ඨේන මූලන්ති, තස්මා අකුසලමූලානීති අකුසලානං සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනානි, කාරණානීති වුත්තං හොති.

කෙච් පන “සාලිආදීනං සාලිබ්භද්දිනි විය මණිප්පභාදීනං මණිවණ්ණාදයො විය ච අකුසලානං අකුසලභාවසාධකො ලොභාදීනං මූලට්ඨො”ති වදන්ති. ඵචං සන්නෙ අකුසලචිත්තසමුට්ඨානරූපෙසු තෙසං හෙතුපච්චයභාවො න සීයා. න හි තානි තෙසං අකුසලභාවං සාධෙත්ති, න ච පච්චයා න හොත්ති. වුත්තංඤ්භෙතං –

“හෙතු හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.පච්චයනිද්දෙස.1).

අහෙතුකස්ස ච මොහස්ස අකුසලභාවො න සීයා අකුසලභාවසාධකස්ස මූලන්තරස්ස අභාවතො. අථාපි සීයා ලොභාදීනං සභාවසිද්ධො අකුසලාදිභාවො, තංසම්පයුත්තානං පන ලොභාදිපට්ඨෙද්ධොති. ඵචමිපි යථා ලොභාදීනං, ඵචං අලොභාදීනමිපි සභාවසිද්ධො කුසලාදිභාවොති අලොභාදයො කුසලා ඵච සීයුං, න අබ්‍යාකතා, න ච හොත්ති. තස්මා යථා සම්පයුත්තෙසු, ඵචං මූලෙසුපි කුසලාදිභාවො පරියෙසිතබ්බො. යොනිසොමනසිකාරාදිකො විය හි කුසලභාවස්ස, අයොනිසොමනසිකාරාදිකො අකුසලභාවස්ස කාරණන්ති ගහෙතබ්බං. ඵචං අකුසලභාවසාධනවසෙන ලොභාදීනං මූලට්ඨං අග්ගහෙත්වා සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනවසෙන ගස්භමානෙ න කොච් දොසො. ලද්ධහෙතුපච්චයා හි ධම්මා විරුළුහමූලා විය පාදපා ටීරා හොත්ති සුප්පතිට්ඨිතා, හෙතුරහිතා පන තිලබ්ජකාදියෙවාලා විය න සුප්පතිට්ඨිතාති හෙතුආදිඅත්ථෙත අකුසලානං උපකාරකත්තා මූලානීති අකුසලමූලානි. යස්මා පන මූලෙන මුත්තො අකුසලචිත්තූප්පාදො නත්ථී, තස්මා තීහි මූලෙහි සබ්බො අකුසලරාසි පරියාදිගිත්වා දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.

තානි අකුසලමූලානි සරූපතො දස්සෙතුං “ලොභො අකුසලමූල”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ලොභාදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. තත්ථ පන තතියමග්ගවජ්ඣා ලොභාදයො ආගතා, ඉධ පන අනවසෙසාති අයමෙව විසෙසො.

ගාථායං පාපවෙතසන්ති අකුසලධම්මසමායොගතො ලාමකචිත්තං. හිංසන්තීති අත්තනො පචත්තික්ඛණෙ ආයතිං විපාකක්ඛණෙ ච විබාධෙත්ති. අත්තසම්භූතාති

අත්තනි ජාතා. තවසාරන්ති ගණ්ඨිනං, වෙළුන්ති අත්ථො. සම්ඵලන්ති අත්තනො ඵලං. ඉදං චුත්තං හොති – බදිරසිසපාදයො විය අත්තොසාරො අහුත්වා බහිසාරතාය තවසාරන්ති ලද්ධනාමං වෙළුආදිං යථා අත්තසම්භූතමෙව ඵලං හිංසති විනාසෙති, එවමෙව අත්තො සීලාදිසාරරහිතං ලාමකචිත්තං පුග්ගලං අත්තසම්භූතායෙව ලොභාදයො විනාසෙන්නීති.

පයමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ධාතුසුත්තවණ්ණනා

51. දුතියෙ ධාතුයොති අත්තනො ඵලස්ස සභාවස්ස ච ධාරණට්ඨෙත ධාතුයො. යඤ්චෙත්ථ ඵලනිබ්බත්තකං, තං අත්තනො ඵලස්ස සභාවස්ස ච, ඉතරං සභාවස්සෙව ධාරණට්ඨෙත ධාතු. රූපධාතූති රූපභවො. ධාතුයා ආගතට්ඨානෙ භවෙන පරිච්ඡින්නිකබ්බං, භවස්ස ආගතට්ඨානෙ ධාතුයා පරිච්ඡින්නිකබ්බන්ති ඉධ භවෙන පරිච්ඡෙදො කථිතො. තස්මා –

“කතමෙ ධම්මා රූපාවචරා? හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අත්තො කරිත්වා එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා, ඉමෙ ධම්මා රූපාවචරා”ති (ධ. ස. 1289) –

එවං චුත්තා රූපාවචරධම්මා රූපධාතු. අරූපධාතූති අරූපභවො. ඉධාපි භවෙන පරිච්ඡෙදො කථිතොති –

“කතමෙ ධම්මා අරූපාවචරා? හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ අත්තො කරිත්වා, උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ අත්තො කරිත්වා, එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා, ඉමෙ ධම්මා අරූපාවචරා”ති (ධ. ස. 1291) –

එවං චුත්තා අරූපාවචරධම්මා අරූපධාතු. නිරොධධාතූති නිබ්බානං වෙදිතබ්බං.

අපරො නයො – රූපසහිතා, රූපපට්ඨේධා, ධම්මජ්ජවත්ති රූපධාතු, පඤ්චවොකාරභවො, එකවොකාරභවො ච, තෙන සකලො කාමභවො රූපභවො ච සඬගහිතො. රූපරහිතා ධම්මජ්ජවත්ති අරූපධාතු, චතුරවොකාරභවො, තෙන අරූපභවො සඬගහිතො. ඉති ද්විති පදෙහි තයො භවා සබ්බා සංසාරජ්ජවත්ති දස්සිතා. තතියපදෙන පන අසඬබ්බධාතුයෙව සඬගහිතාති මග්ගඵලානි ඉධ තිකච්චිමුත්තධම්මා නාම ජාතා. කෙච් පන “රූපධාතූති රූපසභාවා ධම්මා, අරූපධාතූති අරූපසභාවා ධම්මාති පදද්වයෙන අනවසෙසතො පඤ්චක්ඛන්ධා ගහිතා”ති. “රූපතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා රූපධාතු, අරූපතණ්හාය විසයභූතා අරූපධාතු”ති ච වදන්ති, තං සබ්බං ඉධ නාධිජ්ජෙතං. තස්මා චුත්තනායෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ගාථාසූ රූපධාතූ පරිඤ්ඤායාති රූපපටිබද්ධධම්මපවත්තිං ඤාතපරිඤ්ඤාදීහි තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. ආරුප්පෙසු අසණ්ඨිතාති අරූපාවචරධම්මෙසු භවරාගවසෙන භවදිට්ඨිවසෙන ච න පතිට්ඨිතා අනල්ලිනා. “අරුපෙසු අසණ්ඨිතා”ති ච පඨන්ති, සො ඵච අත්ථො. ඵත්තාවතා තෙභූමකධම්මානං පරිඤ්ඤා චුත්තා. නිරොධෙ යෙ විමුච්චන්තීති යෙ නිබ්බානෙ ආරම්මණභූතෙ අග්ගමග්ගඵලවසෙන සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිහි අනවසෙසකිලෙසතො විමුච්චන්ති. තෙ ජනා මච්චුහාසිනොති තෙ බිණ්ණාසවජනා මරණං සමතීනා.

ඵචං ධාතුත්තයසමතික්කමෙන අමතාධිගමං දස්සෙත්වා “අයඤ්ච පටිපදා මයා ගතමග්ගො ච තුම්භාකං දස්සිතො”ති තත්ථ නෙසං උස්සාහං ජනෙත්තො දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ කායෙනාති නාමකායෙන මග්ගඵලෙහි. චූසයිත්වාති පත්වා. නිරූපධිත්ති ඛන්ධාදිසබ්බපධිරහිතං. උපධිප්පටිනිස්සග්ගන්ති තෙසංයෙව ච උපධිතං පටිනිස්සජ්ජනකාරණං. නිබ්බානස්ස හි මග්ගඤ්ජාණෙන සවිජ්ඣිට්ඨාය සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා භොන්තීති තං තෙසං පටිනිස්සජ්ජනකාරණං. සවිජ්ඣත්වාති කාලෙන කාලං ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන අත්තපච්චක්ඛං කත්වා අනාසවො සම්මාසම්බුද්ධො තමෙව අසොකං චිරජං නිබ්බානපදං දෙසෙති. තස්මා තදධිගමාය උස්සුක්කං කාතබ්බන්ති.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පට්ඨමවෙදනාසුත්තවණ්ණනා

52. තතියෙ වෙදනාති ආරම්මණරසං වෙදියන්ති අනුභවන්තීති වෙදනා. තා විභාගතො දස්සෙතුං “සුඛා වෙදනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සුඛ-සද්දො අත්ථුද්ධාරවසෙන හෙට්ඨා චුත්තොයෙව. දුක්ඛ-සද්දො පන “ජාතිපි දුක්ඛා”තිආදීසු (දී. නි. 2.387; විහ. 190) දුක්ඛවත්ථුස්මිං ආගතො. “යස්මා ච ඛො, මහාලි, රූපං දුක්ඛං දුක්ඛානුපතිතං දුක්ඛාවක්කන්ත”න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) දුක්ඛාරම්මණෙ. “දුක්ඛො පාපස්ස උච්චයො”තිආදීසු (ධ. ප. 117) දුක්ඛපච්චයෙ. “යාවඤ්චිදං, හික්ඛවෙ, න සුකරා අක්ඛානෙන පාපුණ්ණිතුං, යාව දුක්ඛා නිරයා”තිආදීසු (ම. නි. 3.250) දුක්ඛපච්චයට්ඨානෙ. “සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා”තිආදීසු (දී. නි. 1.232; ධ. ස. 165) දුක්ඛවෙදනායං. ඉධාපි දුක්ඛවෙදනායමෙව.

වචනත්ථතො පන සුඛයතීති සුඛා. දුක්ඛයතීති දුක්ඛා. න දුක්ඛා න සුඛාති අදුක්ඛමසුඛා, මකාරො පදසන්ධිවසෙන චුත්තො. තාසු ඉට්ඨානුභවනලක්ඛණා සුඛා, අනිට්ඨානුභවනලක්ඛණා දුක්ඛා, උභයවිපරිතානුභවනලක්ඛණා අදුක්ඛමසුඛා. තස්මා සුඛදුක්ඛවෙදනානං උප්පත්ති පාකටා, න අදුක්ඛමසුඛාය. යදා හි සුඛං උප්පජ්ජති, සකලසරීරං භෙත්තං මද්දන්තං ඵරමානං සතධොතසජ්ජිං බාදාපෙත්තං විය, සතපාකතෙලං මක්ඛෙන්තං විය, සට්ඨහස්සෙන පරිලාහං නිබ්බාපයමානං විය ච “අහො සුඛං, අහො සුඛං”න්ති වාචං නිව්ඡාරයමානමෙව උප්පජ්ජති. යදා දුක්ඛං උප්පජ්ජති, සකලසරීරං ඛොභෙත්තං මද්දන්තං ඵරමානං තත්තථාලං පවෙසෙත්තං

විය විලිනතම්බලොහං ආසිඤ්චන්තං විය ව “අහො දුක්ඛං, අහො දුක්ඛ”න්ති විජ්ජලාපෙන්තමෙව උජ්ජජ්ජති. ඉති සුඛදුක්ඛවෙදනානං උජ්ජත්ති පාකටා.

අදුක්ඛමසුඛා පන දුඛඛිජානා දුද්දීපනා අන්ධකාරා අවිභූතා. සා සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටිපක්ඛවසෙන මජ්ඣක්තාරකාරභූතා නයතො ගණ්හන්තස්සෙව පාකටා හොති. යථා කිං? යථා පුබ්බාපරං සපංසුකෙ පදෙසෙ උපවර්තමග්ගවසෙන පිට්ඨිපාසාණෙ මිගෙන ගතමග්ගො, එවං ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණෙසු සුඛදුක්ඛානුභවනෙනපි මජ්ඣක්තාරම්මණානුභවනභාවෙන විඤ්ඤායති. මජ්ඣක්තාරම්මණග්ගණං පිට්ඨිපාසාණගමනං විය ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණග්ගණභාවතො. යඤ්ච තත්තානුභවනං, සා අදුක්ඛමසුඛාති.

එවමෙත්ථ සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛභාවෙන තිධා චුත්තාපි කත්ථවි සුඛදුක්ඛභාවෙන ද්විධා චුත්තා. යථාහ – “ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා චුත්තා, පරියායෙන සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා”ති (ම. නි. 2.89). කත්ථවි තිස්සොපි විසුං විසුං සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛභාවෙන “සුඛා වෙදනා ධීතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා, දුක්ඛා වෙදනා ධීතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා අඤ්ඤාණදුක්ඛා”ති (ම. නි. 1.465). කත්ථවි සබ්බාපි දුක්ඛභාවෙන. චුත්තඤ්ඤෙනං “යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි”ති (සං. නි. 4.259).

තත්ථ සියා – යදි තිස්සො වෙදනා යථා ඉධ චුත්තා, අඤ්ඤෙසු ව එදිසෙසු සුත්තෙසු අභිධම්මෙ ව එවං අවත්වා කස්මා එවං චුත්තං “යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි”ති, “ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා චුත්තා”ති ව? සන්ධායභාසිතමෙතං, තස්මා සා පරියායදෙසනා. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“සඬ්ඛාරානිච්චතං, ආනන්ද, මයා සන්ධාය භාසිතං සඬ්ඛාරවිපරිණාමතං, ‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මි’”න්ති (සං. නි. 4.259).

“ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා චුත්තා පරියායෙන”ති ව (සං. නි. 4.259).

එත්ථ හි සුඛා අදුක්ඛමසුඛාති ඉමාසං ද්විත්තං වෙදනානං නිජ්ජපරියායෙන දුක්ඛභාවො නත්ථී, වෙනෙයාජ්ඣාසයෙන පන තත්ථ නිච්ජන්දෙස්සනත්ථං පරියායෙන දුක්ඛභාවො චුත්තොති සා තාදිසි පරියායදෙසනා. අයං පන වෙදනත්තයදෙසනා සභාවකථාති කත්වා නිජ්ජපරියායදෙසනාති අයමෙත්ථ ආවරියානං සමානකථා.

විතණ්ඩවාදි පනාහ “දුක්ඛතාද්වයවචනතො පරියායදෙසනාව වෙදනත්තයදෙසනා”ති. සො “මා හෙව”න්තිස්ස වචනියො, යස්මා භගවතා සබ්බාසං වෙදනානං දුක්ඛභාවො අධිජ්ජායවසෙන චුත්තො “සඬ්ඛාරානිච්චතං, ආනන්ද, මයා සන්ධාය භාසිතං සඬ්ඛාරවිපරිණාමතං ‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං

දුක්ඛස්මි''න්ති. යදි පනෙත්ථ වෙදනත්තයදෙසනා පරියායදෙසනා සීයා, “ඉදං මයා සන්ධාය භාසිතං තිස්සො වෙදනා”ති වත්තබ්බං සීයා, න පනෙතං වුත්තං.

අපිවායමෙව වත්තබ්බො “කො, පනාවුසො, වෙදනත්තයදෙසනාය අධිජ්ජායො”ති? සචෙ වදෙයා “මුදුකා දුක්ඛා වෙදනා සුඛා, අධිමත්තා දුක්ඛා, මජ්ඣිමා අදුක්ඛමසුඛාති වෙනෙයාජ්ඣාසයෙන වුත්තා. තාසු හි න සත්තානං සුඛාදිවඩ්ඪී”ති. සො වත්තබ්බො – කො පනාවුසො දුක්ඛවෙදනාය සභාවො, යෙන “සබ්බා වෙදනා දුක්ඛා”ති වුච්චෙයාසුං? යදි යාය උජ්ජන්තාය සත්තා වියොගමෙව ඉච්ඡන්ති, සො දුක්ඛවෙදනාය සභාවො. යාය ව පන උජ්ජන්තාය සත්තා අවියොගමෙව ඉච්ඡන්ති, යාය න උභයං ඉච්ඡන්ති, සා කථං දුක්ඛවෙදනා සීයා? අථ යා අත්තනො නිස්සයස්ස උපසාතකාරී, සා දුක්ඛා. යා අනුග්ගහකාරී, සා කථං දුක්ඛා සීයා. අථ පන යදරියා දුක්ඛතො පස්සන්ති, සො දුක්ඛවෙදනාය සභාවො, සඬාඛරදුක්ඛතාය වෙදනං අරියා දුක්ඛතො පස්සන්ති, සා ව අභිණ්භසභාවාති කථං තාසං වෙදනානං මුදුමජ්ඣිමාධිමත්තදුක්ඛභාවො සීයා? යදි ව සඬාඛරදුක්ඛතාය ඵව වෙදනානං දුක්ඛභාවො සීයා, “තිස්සො ඉමා, භික්ඛවෙ, දුක්ඛතායො දුක්ඛදුක්ඛතා, විපරිණාමදුක්ඛතා, සඬාඛරදුක්ඛතා”ති (දී. නි. 3.305) අයං දුක්ඛතානං විභාගදෙසනා නිජ්ජයොජනා සීයා. තථා ව සති සුත්තමෙව පටිබාහිතං සීයා, පුරිමෙසු ව තීසු රූපාවචරජ්ඣානෙසු මුදුකා දුක්ඛා වෙදනාති ආපජ්ජති සුඛවෙදනාවචනතො. චතුත්ථජ්ඣානෙ අරූපජ්ඣානෙසු ව මජ්ඣිමා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනාවචනතො. ඵවං සන්තෙ පුරිමා තිස්සො රූපාවචරසමාපත්තියො චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තියා අරූපසමාපත්තීහි ව සන්තතරාති ආපජ්ජති. කථං වා සන්තතරජ්ජනිතරාසු සමාපත්තීසු දුක්ඛවෙදනාය අධිකභාවො යුජ්ජති? තස්මා වෙදනත්තයදෙසනාය පරියායදෙසනාභාවො න යුත්තොති.

යං පන වුත්තං “දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤාචිපල්ලාසො”ති (අ. නි. 4.49; පටි. ම. 1.236), තං කථන්ති? විපරිණාමදුක්ඛතාය සඬාඛරදුක්ඛතාය ව යථාභූතානවබ්බොධෙන යා ඵකත්තනො සුඛසඤ්ඤා, යා ව දුක්ඛනිමිත්තෙ සුඛනිමිත්තසඤ්ඤා, තං සන්ධාය වුත්තං. ඵවමිපි “සුඛා, භික්ඛවෙ, වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා”ති (ඉතිවු. 53) ඉදං පන කථන්ති? ඉදං පන විපරිණාමදස්සනෙ සන්තියොජනත්ථං වුත්තං තස්ස තත්ථ විරාගුජ්ජන්තියා උපායභාවතො සුඛවෙදනාය බහුදුක්ඛානුගතභාවතො ව. තථා හි දුක්ඛස්ස හෙතුභාවතො අනෙකෙහි දුක්ඛධම්මෙහි අනුබද්ධත්තා ව පණ්ඩිතා සුඛමිපි දුක්ඛමිච්චෙව පටිපන්නා.

ඵවමිපි නත්ථෙව සුඛා වෙදනා, සුඛහෙතුනං නියමාභාවතො. යෙ හි සුඛවෙදනාය හෙතුසම්මතා සාසවිජාදනාදයො, තෙ ඵව අධිමත්තං අකාලෙ ව පටිසෙවියමානා දුක්ඛවෙදනාය හෙතුභාවමාපජ්ජන්ති. න ව යෙනෙව හෙතුනා සුඛං, තෙනෙව දුක්ඛන්ති යුත්තං වත්තුං. තස්මා න තෙ සුඛහෙතු, දුක්ඛන්තරාපගමෙ පන අවිඤ්ඤානං සුඛසඤ්ඤා යථා විරතරං යානාදිඉරියාපථසමඬගී හුත්වා තදඤ්ඤඉරියාපථසමායොගෙ මහන්තඤ්ච භාරං වහතො භාරනික්ඛෙපෙ චෙව වුපසමෙ ව, තස්මා නත්ථෙව සුඛන්ති? තයිදං සම්මදෙව සුඛහෙතුං අපරිඤ්ඤාය

තස්ස නියමාභාවපරිකප්පනං. ආරම්මණමත්තමෙව හි කෙවලං සුබ්බෙතං
මනසිකත්වා එවං චුත්තං, අප්ඤ්ඤානිකසර්වස්ස අවත්ථාවිසෙසං සමුදිනං පන
එකප්ඤ්ඤාං තද්වයං සුබ්බදිග්ගෙතං වෙදිතබ්බං. යාදිසඤ්ඤාං තද්වයං සුබ්බවෙදනාය හෙතු,
තාදිසං න කදාවිපි දුක්ඛවෙදනාය හෙතු හොතීති වචන්ථිතා එව සුබ්බදිග්ගෙතං. යථා
නාම තෙජොධාතු සාලියවධාකසස්සාදීනං යාදිසමවත්ථන්තරං පත්වා
සාතමධුරභාවහෙතු හොති, න තාදිසමෙව පත්වා කදාවිපි අසාතඅමධුරභාවහෙතු
හොති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

දුක්ඛාපගමෙව කදාවි සුබ්බවෙදනන්තරං උපලබ්භති. තත්ථ සුබ්බෙයෙව
සුබ්බසඤ්ඤා, න දුක්ඛාපගමමත්තෙ යථා අද්ධානගමනපරිස්සමකිලන්තස්ස
සම්බාහනෙ ඉරියාපථපරිවත්තනෙ ව, අඤ්ඤා කාලන්තරෙපි පරිස්සමාපගමෙ
තාදිසි සුබ්බසඤ්ඤා සියා. දුක්ඛාපගමමත්තෙ පන සුබ්බන්ති පරිකප්පනා
වෙදනාවිසෙසස්ස අනුපලබ්භමානත්තා. එකන්තෙනෙව චෙතං එවං
සම්පට්ඨිතබ්බං, යතො පණිතප්පණිතානියෙව ආරම්මණානි මහතා ආයාසෙන
සත්තා අභිපත්ථයන්ති, න ව නෙසං යෙන කෙනවි යථාලද්ධමත්තෙන පච්චයෙන
පතිකාරං කාතුං සක්කා තණ්හුප්පාදෙනාති. වෙදනාපච්චයා හි තණ්හාඋපාදි,
තථාභාවෙ ව සුගන්ධමධුරසුබ්බසම්ඵස්සාදිවත්ථුනං ඉතරීතරභාවෙන
සුබ්බවිසෙසසඤ්ඤා ජායමානා කතමස්ස දුක්ඛවිසෙසස්ස අපගමනෙ
සානථිචහාකායද්වාරෙසු, සොතද්වාරෙ ව
දිබ්බසඤ්ඤාසදිසපඤ්ඤාසදිසකතුරියසද්දාවධාරණං. තස්මා න දුක්ඛවෙදනායමෙව
දුක්ඛන්තරාපගමෙ සුබ්බසඤ්ඤා, නාපි කෙවලෙ දුක්ඛාපගමමත්තෙති ආගමනො
යුත්තිතොපි වචන්ථිතා තිස්සො වෙදනාති භගවතො වෙදනත්තයදෙසනා
නීතත්ථායෙව, න නෙය්‍යත්ථාති සඤ්ඤාපෙතබ්බං. එවඤ්ඤෙතං උපෙනි, ඉච්චෙනං
කුසලං, නො චෙ, කම්මං කත්වා උයොපෙතබ්බො ‘‘ගච්ඡ යථාසුඛ’’න්ති.

එවමෙතා අඤ්ඤාමඤ්ඤාපට්ඨකඛසභාවචන්ථිතලක්ඛණා එව තිස්සො වෙදනා
භගවතා දෙසිතා. තඤ්ඤා ඛො විපස්සනාකම්මිකානං යොගාවචරානං වෙදනාමුඛෙන
අරුපකම්මට්ඨානදස්සනත්ථං. දුට්ඨඤ්ඤා කම්මට්ඨානං රුපකම්මට්ඨානං,
අරුපකම්මට්ඨානන්ති. තත්ථ භගවා රුපකම්මට්ඨානං කථෙන්නො
සඤ්ඤාපමනසිකාරවසෙන වා විත්ථාරමනසිකාරවසෙන වා
චතුර්ධාතුවත්ථානාදිවසෙන වා කථෙති. අරුපකම්මට්ඨානං පන කථෙන්නො
එස්සවසෙන වා වෙදනාවසෙන වා විත්තවසෙන වා කථෙති. එකච්චස්ස හි
ආපාඨගතෙ ආරම්මණෙ ආවජ්ජතො තත්ථ විත්තවෙතසිකානං පට්ඨානිතිපාතො
එස්සො තං ආරම්මණං චුසන්නො උප්පජ්ජමානො පාකටො හොති, එකච්චස්ස තං
ආරම්මණං අනුභවන්ති උප්පජ්ජමානා වෙදනා පාකටා හොති, එකච්චස්ස තං
ආරම්මණං විජානන්තං උප්පජ්ජමානං විඤ්ඤාණං පාකටං හොති. ඉති තෙසං තෙසං
පුග්ගලානං අප්ඤ්ඤාසයෙන යථාපාකටං එස්සාදිමුඛෙන තිධා අරුපකම්මට්ඨානං
කථෙති.

තත්ථ යස්ස එස්සො පාකටො හොති, සොපි “න කෙවලං එස්සොව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙව ආරම්මණං අනුභවමානා වෙදනාපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජති” ති එස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස වෙදනා පාකටා හොති, සොපි “න කෙවලං වෙදනාව උප්පජ්ජති, තාය සද්ධිං චුසමානො එස්සොපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජති” ති එස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස විඤ්ඤාණං පාකටං හොති, සොපි “න කෙවලං විඤ්ඤාණමෙව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙවාරම්මණං චුසමානො එස්සොපි උප්පජ්ජති, අනුභවමානා වෙදනාපි, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි උප්පජ්ජති” ති එස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති.

සො “ඉමෙ එස්සපඤ්චමකා ධම්මා කිංනිස්සිතා” ති උපධාරෙන්තො “චත්ථුනිස්සිතා” ති පජානාති. චත්ථු නාම කරජකායො. යං සන්ධාය වුත්තං “ඉද්දඤ්ච පන මෙ විඤ්ඤාණං එත්ථසිතං එත්ථපට්ඨද්ධං” ත්ති (දී. නි. 1.235; ම. නි. 2.252). සො අත්ථතො භූතා වෙව උපාදාරූපානි ව, එවමෙත්ථ චත්ථු රූපං, එස්සපඤ්චමකා නාමන්ති නාමරූපමත්තමෙව පස්සති. රූපඤ්චෙත්ථ රූපක්ඛන්ධො, නාමං චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධාති පඤ්චක්ඛන්ධමත්තං හොති. නාමරූපවිනිමුත්තා හි පඤ්චක්ඛන්ධා, පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං වා නාමරූපං නත්ථී. සො “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කිංභෙතුකා” ති උපපරික්ඛන්තො “අවිජ්ජාදිභෙතුකා” ති, තතො “පච්චයො වෙව පච්චයුජ්ජන්තඤ්ච ඉදං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී, සුද්ධසඬ්ඛාරපුඤ්ජමත්තමෙවා” ති සප්පච්චයනාමරූපවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනාපට්ඨාපියා “අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා” ති සම්මසන්තො විවරති. සො “අජ්ජ අජ්ජා” ති පට්ඨෙධං ආකඬ්ඛමානො තථාරූපෙ සමයෙ උතුසජ්ජායං, පුග්ගලසජ්ජායං, භොජනසජ්ජායං, ධම්මස්සවනසජ්ජායං වා ලභිත්වා එකපල්ලඬ්ඛකෙන නිසින්තොව විපස්සනං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එවං ඉමෙසං තිණ්ණං ජනානං යාව අරහත්තා කම්මට්ඨානං වෙදිතඛිඛං. ඉධ පන භගවා වෙදනාවසෙන බුජ්ඣන්තානං අජ්ඣාසයෙන අරූපකම්මට්ඨානං කට්ඨන්තො වෙදනාවසෙන කට්ඨසි. තත්ථ –

“ලක්ඛණඤ්ච අධිට්ඨානං, උප්පත්ති අනුසයො තථා;
යානං පචත්තිකාලො ව, ඉන්ද්‍රියඤ්ච ද්විධාදිතා” ති. –

ඉදං පකිණ්ණකං වෙදිතඛිඛං – තත්ථ ලක්ඛණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අධිට්ඨානන්ති එස්සො. “එස්සපච්චයා වෙදනා” ති හි වචනතො එස්සො වෙදනාය අධිට්ඨානං. තථා හි සො වෙදනාධිට්ඨානභාවතො නිච්චම්මගාවිඋපමාය උපමිතො. තත්ථ සුඛවෙදනීයො එස්සො සුඛාය වෙදනාය අධිට්ඨානං, දුක්ඛවෙදනීයො එස්සො දුක්ඛාය වෙදනාය, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො එස්සො අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අධිට්ඨානං, ආසන්නකාරණන්ති අත්ථො. වෙදනා කස්ස පදට්ඨානං? “වෙදනාපච්චයා තණ්හා” ති වචනතො තණ්හාය පදට්ඨානං අභිපත්ථනීයභාවතො.

සුඛා වෙදනා තාව තණ්හාය පදට්ඨානං හොතු, ඉතරා පන කථන්ති? වුවුවතෙ සුඛසමඛිගීපි තාව තංසදිසං තතො වා උත්තරිතරං සුඛං අභිපත්ථෙති, කිමඛිග පන දුක්ඛසමඛිගීභූතො. අදුක්ඛමසුඛා ච සන්තභාවෙන සුඛමිච්චෙව වුවුවතීති තිස්සොපි වෙදනා තණ්හාය පදට්ඨානං.

උප්පත්තීති උප්පත්තිකාරණං. ඉට්ඨාරම්මණභූතා හි සත්තසඬ්ඛාරා සුඛවෙදනාය උප්පත්තිකාරණං, තෙ එව අනිට්ඨාරම්මණභූතා දුක්ඛවෙදනාය, මජ්ඣන්තාරම්මණභූතා අදුක්ඛමසුඛාය. විපාකතො තදාකාරග්ගහණතො චෙත්ථ ඉට්ඨානිට්ඨතා වෙදිතඛිඛා.

අනුසයොති ඉමාසු තීසු වෙදනාසු සුඛාය වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙති, දුක්ඛාය වෙදනාය පටිසානුසයො, අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අවිජ්ජානුසයො අනුසෙති. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“සුඛාය ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙති” තිආදි (ම. නි. 1.465).

දිට්ඨිමානානුසයා චෙත්ථ රාගපක්ඛියා කාතඛිඛා. සුඛාභිනන්දනෙන හි දිට්ඨිගතිකා “සස්සත” න්තිආදිනා සක්කායෙ අභිනිවිසන්ති, මානජාතිකා ච මානං ජප්පෙන්ති “සෙය්‍යාහමස්මි” තිආදිනා. විචිකිච්ඡානුසයො පන අවිජ්ජාපක්ඛිකො කාතඛිඛො. තථා හි වුත්තං පටිච්චසමුප්පාදවිභඩ්ගෙ (විහ. 288-289) “වෙදනාපච්චයා විචිකිච්ඡා” ති. අනුසයානඤ්ච තත්ථ තත්ථ සන්තානෙ අප්පභීතභාවෙන ථාමගමනං. තස්මා “සුඛාය වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙති” ති මග්ගෙන අප්පභීතත්තා අනුරූපකාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහො රාගො, තත්ථ සයිතො විය හොතීති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි.

යානන්ති කායො චිත්තඤ්ච වෙදනාය යානං. වුත්තඤ්ඤෙනං - “යං තස්මිං සමයෙ කායිකං සුඛං කායසම්ඵස්සජං සාතං සුඛං වෙදයිතං (ධ. ස. 449). යං තස්මිං සමයෙ චෙතසිකං සුඛං චෙතොසම්ඵස්සජං සාතං සුඛං වෙදයිතං” න්ති (ධ. ස. 471) ව.

පචත්තිකාලොති පචත්තික්ඛණො, පචත්තනාකලනඤ්ච. පචත්තික්ඛණෙන හි සුඛදුක්ඛවෙදනානං සුඛදුක්ඛභාවො වචන්ථිතො. යථාහ -

“සුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා, දුක්ඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා” ති (ම. නි. 1.465).

සුඛාය වෙදනාය අත්ථිභාවො සුඛං, නත්ථිභාවො දුක්ඛං. දුක්ඛාය වෙදනාය අත්ථිභාවො දුක්ඛං, නත්ථිභාවො සුඛන්ති අත්ථො. අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය පචත්තනාකලනං පචත්තියා ආකලනං අනාකලනඤ්ච ජානනං අජානනඤ්ච සුඛදුක්ඛභාවචචන්ථානං. වුත්තමිපි චෙනං -

“අදුක්ඛමසුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඤාණසුඛා
අඤ්ඤාණදුක්ඛා” ති.

ඉන්ද්‍රියන්ති එතා හි සුඛාදයො තිස්සො වෙදනා සුඛින්ද්‍රියං, දුක්ඛින්ද්‍රියං,
සොමනස්සින්ද්‍රියං, දොමනස්සින්ද්‍රියං, උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන
ඉන්ද්‍රියතො පඤ්චධා විහත්තා. කායිකඤ්ඤි සාතං සුඛින්ද්‍රියන්ති චුත්තං, අසාතං
දුක්ඛින්ද්‍රියන්ති. මානසං පන සාතං සොමනස්සින්ද්‍රියන්ති චුත්තං, අසාතං
දොමනස්සින්ද්‍රියන්ති. දුච්චම්පි නෙව සාතං නාසාතං උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති. කිං
පනෙත්ථ කාරණං – යථා කායිකවෙතසිකා සුඛදුක්ඛවෙදනා “සුඛින්ද්‍රියං
සොමනස්සින්ද්‍රියං, දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියං”න්ති විහජිත්වා චුත්තා, න එවං
අදුක්ඛමසුඛාති? හෙදාභාවතො. යථෙව හි අනුග්ගහසභාවා බාධකසභාවා ව
සුඛදුක්ඛවෙදනා අඤ්ඤාදා කායස්ස අනුග්ගහං බාධකඤ්ච කරොන්ති, චිත්තස්ස ව
අඤ්ඤාදා, න එවං අදුක්ඛමසුඛා, තස්මා හෙදාභාවතො විහජිත්වා න චුත්තා.

ද්විධාදිතාති සබ්බාපි හි වෙදනා වෙදයිතට්ඨෙන එකවිධාපි නිස්සයහෙදෙන
දුච්චා – කායිකා වෙතසිකාති, සුඛා, දුක්ඛා, අදුක්ඛමසුඛාති තිවිධා, චතුරයොනිවසෙන
චතුර්ඛිධා, ඉන්ද්‍රියවසෙන, ගතිවසෙන ව පඤ්චවිධා, ද්වාරවසෙන ව
ආරම්මණවසෙන ව ඡබ්බිධා, සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයොගෙන සත්තවිධා,
අට්ඨලොකධම්මපච්චයනාය අට්ඨවිධා, සුඛාදීනං පච්චෙකං අතීතාදිවිභාගෙන
නවවිධා, තා එව අජ්ඣත්තඛනිද්ධාහෙදෙන අට්ඨාරසවිධා, තථා රූපාදීසු ඡසු
ආරම්මණෙසු එකෙකස්මිං සුඛාදිවසෙන තිස්සො තිස්සො කත්වා.
රූපාරම්මණස්මිඤ්ඤි සුඛාපි උප්පජ්ජති, දුක්ඛාපි, අදුක්ඛමසුඛාපි, එවං ඉතරෙසුපි. අථ
වා අට්ඨාරසමනොපච්චාරවසෙන අට්ඨාරස. චුත්තඤ්ඤි –

“චක්ඛුනා රූපං දිස්වා සොමනස්සට්ඨානියං රූපං උපච්චරති,
දොමනස්සට්ඨානියං, උපෙක්ඛාට්ඨානියං රූපං උපච්චරති, සොතෙන
සද්දං...පෙ.... මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය සොමනස්සට්ඨානියං ධම්මං
උපච්චරති, දොමනස්සට්ඨානියං, උපෙක්ඛාට්ඨානියං ධම්මං උපච්චරති” ති (අ.
ති. 3.62).

එවං අට්ඨාරසවිධා භොන්ති. තථා ඡ ගෙහස්සිතාති සොමනස්සානි, ඡ
ගෙහස්සිතාති දොමනස්සානි, ඡ ගෙහස්සිතා උපෙක්ඛා, තථා නෙක්ඛම්මස්සිතා
සොමනස්සාදයොති එවං ඡත්තිංසවිධා. අතීතෙ ඡත්තිංස, අනාගතෙ ඡත්තිංස,
පච්චුප්පන්තෙ ඡත්තිංසාති අට්ඨුත්තරසතම්පි භවන්ති. එවමෙත්ථ ද්විධාදිතා
වෙදිතඛිධාති.

පකිණ්ණකකථා නිට්ඨිතා.

ගාථාසු සමාහිතොති උපචාරප්පනාහෙදෙන සමාධිතා සමාහිතො. තෙන
සමථභාවනානුයොගං දස්සෙති. සම්පජානොති සාත්ථකසම්පජඤ්ඤාදිනා

වතුබිබ්බෙන සම්පජ්ඣකෙන සම්පජානො. තෙන විපස්සනානුයොගං දස්සෙති. සතොති සතොකාරී. තෙන සමථවිපස්සනාන යෙන ධම්මා භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති. තෙන සමන්තාගතත්තං දස්සෙති. වෙදනා ව පජානාතීති “ඉමා වෙදනා, එත්තකා වෙදනා” ති සභාවතො විභාගතො “අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා” ති අනිච්චාදිලක්ඛණතො ව පුබ්බභාගෙ තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගෙන පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධෙන පජානාති. වෙදනානඤ්ච සම්භවන්ති සමුදයසච්චං. යත්ථ වෙතා නිරුප්ඤ්ඤානීති එත්තාවතා වෙදනා යත්ථ නිරුප්ඤ්ඤානීති, තං නිරොධසච්චං. ඛයගාමිනන්ති වෙදනානං ඛයගාමිනං අරියමග්ගඤ්ච පජානාතීති සම්බන්ධො. වෙදනානං ඛයාති ඵලං වත්තාරි සච්චානි පටිච්ඡික්ඛන්තෙන අරියමග්ගෙන වෙදනානං අනුප්පාදනිරොධා. නිව්ඡානො පරිනිබ්බූතොති නිත්තණ්ණො, පහිනතණ්ණො, කිලෙසපරිනිබ්බානෙන, බන්ධපරිනිබ්බානෙන ව පරිනිබ්බූතො හොති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියවෙදනාසුත්තවණ්ණනා

53. වතුත්ථෙප් දුක්ඛතො දට්ඨබ්බාති සුඛවෙදනා විපරිණාමදුක්ඛවසෙන දුක්ඛාති ඤාණවක්ඛුතා පස්සිතබ්බා. සල්ලතො දට්ඨබ්බාති දුන්නිහරණට්ඨෙත අන්තොතුදනට්ඨෙත පිළනට්ඨෙත දුක්ඛදුක්ඛභාවෙන දුක්ඛවෙදනා සල්ලන්ති පස්සිතබ්බා. අනිච්චතොති හුත්වා අභාවතො උදයබ්බයවන්තතො තාවකාලිකතො නිව්චපටිපක්ඛතො ව අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චාති පස්සිතබ්බා. කාමඤ්චෙත්ථ සබ්බාපි වෙදනා අනිච්චතො පස්සිතබ්බා, අනිච්චදස්සනතො පන සාතිසයං විරාගනිමිත්තං දුක්ඛදස්සනන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො සත්ථා “සුඛා, භික්ඛවෙ, වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා, දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො දට්ඨබ්බා” ති ආහ. අථ වා යත්ථ පුපුජ්ජනා සුඛාහිනිවෙසිතො, තත්ථ නිබ්බේදජනනත්ථං තථා වුත්තං. තෙනස්සා සඬ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛභාවො දස්සිතො. යදනිච්චං, තං දුක්ඛන්ති විපරිණාමදුක්ඛතාය “සුඛා, භික්ඛවෙ, වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා” ති වත්ථා “සුඛාපි තාව ඵදිසී, දුක්ඛා නු ඛො කිදිසී” ති වින්තෙන්තානං දුක්ඛදුක්ඛතාය “දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො දට්ඨබ්බා” ති ආහ, ඉතරා පන සඬ්ඛාරදුක්ඛතාය ඵල දුක්ඛාති දස්සෙන්නො “අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චතො දට්ඨබ්බා” ති අවොච.

එත්ථ ව “සුඛා වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා” ති එතෙන රාගස්ස සමුග්ගානනුපායො දස්සිතො. සුඛවෙදනාය හි රාගානුසයො අනුසෙති. “දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො දට්ඨබ්බා” ති එතෙන දොසස්ස සමුග්ගානනුපායො දස්සිතො. දුක්ඛවෙදනාය හි පටිසානුසයො අනුසෙති. “අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චතො දට්ඨබ්බා” ති එතෙන මොහස්ස සමුග්ගානනුපායො දස්සිතො. අදුක්ඛමසුඛවෙදනාය හි අවිජ්ජානුසයො අනුසෙති.

තථා පයමෙන තණ්හාසංකිලෙසස්ස පහානං දස්සිතං තස්ස
 සුඛස්සාදහෙතුකත්තා, දුතියෙන දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස පහානං. යථාභූතඤ්ඤි දුක්ඛං
 අපරිජානන්තා තස්ස පරිහරණත්ථං දුච්චරිතං වරන්ති. තතියෙන දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස
 පහානං අනිච්චතො පස්සන්තස්ස දිට්ඨිසංකිලෙසාභාවතො අවිජ්ජානිමිත්තත්තා
 දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස, අවිජ්ජානිමිත්තඤ්ඤි අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. පයමෙන වා
 විපරිණාමදුක්ඛපරිඤ්ඤා, දුතියෙන දුක්ඛදුක්ඛපරිඤ්ඤා, තතියෙන
 සඬබ්බාරදුක්ඛපරිඤ්ඤා. පයමෙන වා ඉට්ඨාරම්මණපරිඤ්ඤා, දුතියෙන
 අනිට්ඨාරම්මණපරිඤ්ඤා, තතියෙන මජ්ඣිමාරම්මණපරිඤ්ඤා. විරත්තෙසු හි
 තදාරම්මණධම්මෙසු ආරම්මණානිපි විරත්තානෙව භොන්තීති. පයමෙන වා
 රාගප්පහානපරිකිත්තනෙන දුක්ඛානුපස්සනාය අප්පණ්හිතවිමොක්ඛො දීපිතො
 භොති, දුතියෙන දොසප්පහානපරිකිත්තනෙන අනිච්චානුපස්සනාය
 අනිමිත්තවිමොක්ඛො, තතියෙන මොහප්පහානපරිකිත්තනෙන අනත්තානුපස්සනාය
 සුඤ්ඤතවිමොක්ඛො දීපිතො භොතීති වෙදිතබ්බං.

යතොති යදා, යස්මා වා. අරියොති කිලෙසෙහි ආරකා යීතො පරිසුද්ධො.
 සම්මද්දසොති සබ්බාසං වෙදනානං චතුත්තම්පි වා සච්චානං අවිපරිතදස්සාවි.
 අවිජ්ජෙවිජි තණ්හන්ති වෙදනාමූලකං තණ්හං අග්ගමග්ගෙන ඡින්දි, අනවසෙසතො
 සමුච්ඡින්දි. විචත්තයි සංයොජනන්ති දසවිධං සංයොජනං පරිචත්තයි,
 නිම්මුලමකාසි. සම්මාති හෙතුනා කාරණෙන. මානාහිසමයාති මානස්ස
 දස්සනාහිසමයා, පහානාහිසමයා වා. අරහත්තමග්ගො හි කිච්චවසෙන මානං පස්සති,
 අයමස්ස දස්සනාහිසමයො. තෙන දිට්ඨො පන සො තාවදෙව පහියති දිට්ඨවිසෙන
 දිට්ඨසත්තානං ඡීවිතං විය, අයමස්ස පහානාහිසමයො. අන්තමකාසි දුක්ඛස්සාති එවං
 අරහත්තමග්ගෙන මානස්ස දිට්ඨත්තා පහිනත්තා ව සබ්බස්සෙව වට්ටදුක්ඛස්ස
 කොට්ඨසඬබ්බානං අන්තං පරිච්ඡෙදං පරිවට්ටමං අකාසි, අන්තිමසමුස්සයමත්තාවසෙසං
 දුක්ඛමකාසීති චුත්තං භොති.

ගාථාසු යොති යො අරියසාවකො. අද්දාති අද්දස, සුඛවෙදනං දුක්ඛතො පස්සිති
 අත්ථො. සුඛවෙදනා හි විසම්ස්සං විය භොජනං පරිභොගකාලෙ අස්සාදං දදමානා
 විපරිණාමකාලෙ දුක්ඛායෙවාති. දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතොති යථා සල්ලං සරීරං
 අනුපවිසන්තම්පි පට්ටියම්පි උද්ධරියමානම්පි පිළමෙව ජනෙති, එවං දුක්ඛවෙදනා
 උප්පජ්ජමානාපි යිතිප්පත්තාපි හිජ්ජමානාපි විබාධතියෙවාති තං සල්ලතො විපස්සිති
 චුත්තං. අද්දක්ඛි නං අනිච්චතොති සුඛදුක්ඛතො සන්තසභාවතාය
 සන්තතරජාතිකම්පි නං අදුක්ඛමසුඛං අනිච්චන්තිකතාය අනිච්චතො පස්සි.

ස වෙ සම්මද්දසොති සො එවං තිස්සන්තං වෙදනානං සම්මදෙව දුක්ඛාදිතො
 දස්සාවි. යතොති යස්මා. තත්ථාති වෙදනායං. විමුච්චතීති සමුච්ඡෙදවිමුත්තිවසෙන
 විමුච්චති. ඉදං චුත්තං භොති – යස්මා සුඛාදීනි දුක්ඛාදිතො අද්දස, තස්මා තත්ථ
 වෙදනාය තප්පට්ඨිද්ධන්දරාගප්පහානෙන සමුච්ඡෙදවසෙන විමුච්චති. යංසද්දෙ හි
 චුත්තෙ තංසද්දො ආහරිත්වා වත්තබ්බො. අථ වා යතොති කායවාචාචිත්තෙහි
 සංයතො යතත්තො, යතති පදහතීති වා යතො, ආයතතීති අත්ථො.

අහිඤ්ඤාවොසිතොති වෙදනාමුබ්බත චතුසච්චකම්මට්ඨානං භාවෙන්වා
ඡට්ඨාහිඤ්ඤාය පරියොසිතො කතකිච්චො. සන්තොති රාගාදිකිලෙසවූපසමෙන
සන්තො. යොගාතිගොති කාමයොගාදිං චතුබ්බධම්පි යොගං අතික්කන්තො.
උභයහිතමුත්තතො මුතීති.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පයමඵසනාසුත්තවණ්ණනා

54. පඤ්චමෙ ඵසනාති ගවෙසනා පරියෙසනා මග්ගනා. තා විභාගතො දස්සෙතුං
“කාමෙසනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ කාමෙසනාති කාමානං ඵසනා, කාමසඬ්ඛාතා වා
ඵසනා කාමෙසනා. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“තත්ථ කතමා කාමෙසනා? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො, කාමරාගො,
කාමනන්දී, කාමස්තෙහො, කාමපිපාසා, කාමමුච්ඡා, කාමජ්ඣොසානං, අයං
චුච්චති කාමෙසනා”ති (විභ. 919).

තස්මා කාමරාගො කාමෙසනාති වෙදිතබ්බො. භවෙසනායපි ඵසෙව නයො.
චුත්තම්පි වෙනං –

“තත්ථ කතමා භවෙසනා? යො භවෙසු භවච්ඡන්දො...පෙ....
භවජ්ඣොසානං, අයං චුච්චති භවෙසනා”ති (විභ. 919).

තස්මා භවෙසනරාගො රූපාරූපභවපත්ථනා භවෙසනාති වෙදිතබ්බො.
බ්‍රහ්මවරියස්ස ඵසනා බ්‍රහ්මවරියෙසනා. යථාහ –

“තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මවරියෙසනා? සස්සතො ලොකොති වා, අසස්සතො
ලොකොති වා, අන්තවා ලොකොති වා, අනන්තවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං
සරීරන්ති වා, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති වා, හොති තථාගතො පරං
මරණාති වා, න හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, හොති ච න ච හොති
තථාගතො පරං මරණාති වා, නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං
මරණාති වා, යා ඵවරූපා දිට්ඨි දිට්ඨිගතං දිට්ඨිගහනං දිට්ඨිකන්තාරො
දිට්ඨිවිසුකායිකං දිට්ඨිවිජ්ජන්දිතං දිට්ඨිසඤ්ඤාජනං ගාහො පතිට්ඨාහො
අහිනිවෙසො පරාමාසො කුම්මග්ගො මිච්ඡාපථො මිච්ඡන්තං තිත්ථායතනං
විපරියෙසග්ගාහො, අයං චුච්චති බ්‍රහ්මවරියෙසනා”ති (විභ. 919).

තස්මා දිට්ඨිගතසම්මතස්ස බ්‍රහ්මවරියස්ස ඵසනා දිට්ඨිබ්‍රහ්මවරියෙසනාති
වෙදිතබ්බාති. ඵත්තාවතා රාගදිට්ඨියො ඵසනාති දස්සිතා හොන්ති. න කෙවලඤ්ච
රාගදිට්ඨියොව ඵසනා, තදෙකට්ඨං කම්මම්පි. චුත්තම්පි වෙනං –

“තත්ථ කතමා කාමෙසනා? කාමරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වච්ඡිකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති කාමෙසනා. තත්ථ කතමා භවෙසනා? භවරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වච්ඡිකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති භවෙසනා. තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං, වච්ඡිකම්මං, මනොකම්මං, අයං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියෙසනා” ති (විභ. 919) –

එවමෙනා තිස්සො එසනා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසූ සම්භවත්ති එත්ථ එසනානං උප්පත්තිහෙතුභූතා අවිජ්ජාදයො තණ්හා වාති සම්භවො, සමුදයොති අත්ථො. යත්ථ චෙනා නිරුජ්ඣන්තිති බ්‍රහ්මචරියෙසනා පට්ඨමග්ගෙන නිරුජ්ඣති, කාමෙසනා අනාගාමිමග්ගෙන, භවෙසනා අරහත්තමග්ගෙන නිරුජ්ඣන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියඑසනාසුත්තවණ්ණනා

55. ඡට්ඨෙ බ්‍රහ්මචරියෙසනා සහාති බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සද්ධිං. විහත්තිලොපෙන හි අයං නිද්දෙසො, කරණත්ථෙ වා එතං පච්චත්තවචනං. ඉදං වුත්තං හොති “බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සද්ධිං කාමෙසනා, භවෙසනාති තිස්සො එසනා” ති. තාසු බ්‍රහ්මචරියෙසනං සරුපතො දස්සෙතුං “ඉතිසච්චපරාමාසො, දිට්ඨිට්ඨානා සමුස්සයා” ති වුත්තං. තස්සත්ථො – ඉති එවං සච්චන්ති පරාමාසො ඉතිසච්චපරාමාසො. ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤන්ති දිට්ඨියා පචන්තිආකාරං දස්සෙති. දිට්ඨියො එව සබ්බානත්ථහෙතුභාවතො දිට්ඨිට්ඨානා. වුත්තඤ්ඤෙනං – “මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, හික්ඛවෙ, වජ්ජං වදාමි” ති (අ. නි. 1.310). තා එව ව උපරුපරි වඩ්ඨමානා ලොභාදිකිලෙසසමුස්සයෙන ව සමුස්සයා, “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ” න්ති මිච්ඡාහිනිවිසමානා සබ්බානත්ථහෙතුභූතා කිලෙසදුක්ඛුපවයහෙතුභූතා ව දිට්ඨියො බ්‍රහ්මචරියෙසනාති වුත්තං හොති. එතෙන පචන්තිආකාරතො නිබ්බත්තිතො ව බ්‍රහ්මචරියෙසනා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

සබ්බරාගවීරත්තස්සාති සබ්බෙහි කාමරාගභවරාගෙහි වීරත්තස්ස. තතො එව තණ්හක්ඛයසඬ්ඛාතෙ නිබ්බාතෙ විමුත්තත්තා තණ්හක්ඛයවිමුත්තිතො අරහතො. එසනා පටිනිස්සට්ඨාති කාමෙසනා, භවෙසනා ව සබ්බසො නිස්සට්ඨා පභීනා. දිට්ඨිට්ඨානා සමුහතාති බ්‍රහ්මචරියෙසනාසඬ්ඛාතා දිට්ඨිට්ඨානා ව පට්ඨමග්ගෙනෙව සමුග්ගාතිතා. එසනානං ඛයාති එවමෙනාසං තිස්සන්තං එසනානං ඛයා අනුප්පාදනිරොධා හින්තකිලෙසත්තා. හික්ඛුති ව සබ්බසො ආසාහා වා. නිරාසොති ව දිට්ඨෙකට්ඨස්ස විචිකිච්ඡාකථංකථාසල්ලස්ස පභීනත්තා අකථංකථීති ව වුච්චතිති.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. ආසවසුත්තද්වයවණ්ණනා

56-57. සත්තමෙ කාමාසවොති කාමෙසු ආසවො, කාමසඬ්ඛානො වා ආසවො කාමාසවො, අත්ථනො පන කාමරාගො රූපාදිඅභිරති ව කාමාසවො. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඤානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො භවපත්ථනා ව භවාසවො. අවිජ්ජාව අවිජ්ජාසවො.

ආසවානඤ්ච සම්භවන්ති එත්ථ අයොනිසොමනසිකාරො අවිජ්ජාදයො ව කිලෙසා ආසවානං සම්භවො. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“අයොනිසො, භික්ඛවෙ, මනසිකරොනො අනුප්පන්නා වෙව ආසවා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ව ආසවා පවඬ්ඪන්ති”ති (ම. නි. 1.15).

“අවිජ්ජා, භික්ඛවෙ, පුබ්බඬ්ඪගමා අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා අත්ථදෙව අභිරික්ඛං අනොත්තප්ප”න්ති (ඉතිවු. 40) ව.

මග්ගඤ්ච බයගාමීනන්ති ආසවානං බයගාමීනං අරියමග්ගඤ්ච. තත්ථ කාමාසවො අනාගාමිමග්ගෙන පභියති, භවාසවො අවිජ්ජාසවො ව අරහත්තමග්ගෙන. කාමුපාදානං විය කාමාසවොපි අග්ගමග්ගවජ්ඣොති ව වදන්ති. සෙසං චුත්තනයමෙව. අට්ඨමෙ අපුබ්බං නත්ථි.

සත්තමඅට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තණ්හාසුත්තවණ්ණනා

58. නවමෙ තණ්හායනට්ඨෙත තණ්හා, රූපාදිවිසයං තසනිති වා තණ්හා. ඉදානි තං විභජිත්වා දස්සෙතුං “කාමතණ්හා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමතණ්හා. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඤානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො භවවසෙන පත්ථනා ව භවතණ්හා. උච්ඡේදදිට්ඨිසහගතො රාගො විභවතණ්හා. අපිච පච්ඡිමතණ්හාද්වයං යපෙත්වා සෙසා සබ්බාපි තණ්හා කාමතණ්හා එව. යථාහ –

“තත්ථ කතමා භවතණ්හා? සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො – අයං චූච්චති භවතණ්හා. තත්ථ කතමා විභවතණ්හා? උච්ඡේදදිට්ඨිසහගතො රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො, අයං චූච්චති විභවතණ්හා. අවසෙසා තණ්හා කාමතණ්හා”ති (විභ. 916).

ඉමා ව තිස්සො තණ්හා රූපතණ්හා...පෙ.... ධම්මතණ්හාති විසයභෙදතො පච්චෙකං ඡබ්බිධාති කත්වා අට්ඨාරස භොන්ති. තා අප්ඤ්ඤාත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස, බහිද්ධාරූපාදීසු අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, ඉති අතීතා ඡත්තිංස, අනාගතා ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්නා ඡත්තිංසාති විභාගතො අට්ඨසතං භොන්ති. පුන සඬ්ඪගහෙ කරියමානෙ

කාලහෙදං අනාමසිත්වා ගය්හමානා ඡත්තිංසෙව භොන්ති, රූපාදීනං
අප්ප්ඤ්ඤානිකඛාහිරවිභාගෙ අකරියමානෙ අට්ඨාරසෙව, රූපාදිආරම්මණවිභාගමත්තෙ
ගය්හමානෙ ඡලෙව, ආරම්මණවිභාගමිපි අකත්වා ගය්හමානා තිස්සොයෙව
භොන්තිති.

ගාථාසූ තණ්හායොගෙනාති තණ්හාසඬ්ඛාතෙන යොගෙන, කාමයොගෙන,
භවයොගෙන ව. සංයුත්තාති සම්බන්ධා, භවාදීසු සංයොජිතා වා. තෙනෙවාහ
“රත්තවිත්තා භවාහවෙ”ති. බුද්දකෙ වෙව මහත්තෙ ව භවෙ ලග්ගවිත්තාති
අත්ථො. අථ වා භවොති සස්සතදිට්ඨි, අභවොති උච්ඡෙදදිට්ඨි. තස්මා භවාහවෙ
සස්සතච්ඡෙදදිට්ඨිසු සත්තවිසත්තවිත්තාති. එතෙන භවතණ්හා, විභවතණ්හා ව
දස්සිතා. ඉමස්මිං පක්කෙ “තණ්හායොගෙනා”ති ඉමිතා කාමතණ්හාව දස්සිතාති
වෙදිතඛිඛා. තෙ යොගයුත්තා මාරස්සාති තෙ එවංභූතා පුග්ගලා මාරස්ස
පාසසඬ්ඛාතෙන යොගෙන යුත්තා ඛද්ධා. රාගො හි මාරයොගො මාරපාසොති
වුච්චති. යථාහ –

“අත්තලික්ඛවරො පාසො, ය්වායං වරති මානසො;
තෙන තං බාධයිස්සාමි, න මෙ සමණ මොක්ඛසී”ති. (සං. නි. 1.151; මහාව.
33);

චතුහි යොගෙහි අනුපද්ද්වත්තා යොගක්කෙමං, නිබ්බානං අරහත්තඤ්ඤා, තස්ස
අනධිගමෙන අයොගක්කෙමිතො. උපරුපරි කිලෙසාහිසඬ්ඛාරානං ජනනතො ජනා,
පාණිතො. රූපාදීසු සත්තා විසත්තාති සත්තා.

“ඛන්ධානඤ්ඤා පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ව;
අබ්බොවිජිත්තං චත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චති”ති. –

එවං චුත්තං ඛන්ධාදීනං අපරාපරුප්පත්තිසඬ්ඛාතං සංසාරං ගච්ඡන්ති, තතො න
මුච්චන්ති. කස්මා? තණ්හායොගයුත්තත්තා. ජාතිමරණගාමිතො පුනස්පුනං
ජනනමරණස්සෙව උපගමනසීලාති. එත්තාවතා වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි විච්චටං
දස්සෙතුං “යෙ ව තණ්හං පහන්ත්වානා”ති ගාථමාහ. සා හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා
සුච්ඤ්ඤායාච.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මාරධෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

59. දසමස්ස කා උප්පත්ති? එකදිවසං කිර සත්ථා සෙක්ඛබ්බුලාය පරිසාය
පරිවුතො නිසින්තො තෙසං අප්ප්ඤ්ඤාසයං ඔලොකෙත්වා උපරි විසෙසාධිගමාය
උස්සාහං ජනෙතුං අසෙක්ඛභූමිං ථොමෙත්තො ඉදං සුත්තං අභාසි. තත්ථ
අතික්කම්මාතිආදීසු අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – අතික්කම්ම අතික්කම්මිත්වා අභිභවිත්වා.
මාරධෙය්‍යං මාරස්ස විසයං ඉස්සරියට්ඨානං. ආදිච්චොව යථා ආදිච්චො

අබ්භාදිඋපක්කිලෙසවිමුත්තො අත්තනො ඉද්ධියා ආනුභාවෙන තෙජසාති තීභි
ගුණෙහි සමන්තාගතො නහං අබ්භුස්සක්කමානො සබ්බං ආකාසගතං තමං
අතික්කම්ම අතික්කම්ත්වා අභිභවිත්වා විධම්ත්වා වීරොචති, ඔභාසති, තපති;
එවමෙව බිණාසවො භික්ඛු තීභි ධම්මෙහි සමන්තාගතො සබ්බුපක්කිලෙසවිමුත්තො
මාරධෙය්‍යසඬ්ඛාතං තෙභුමකධම්මජ්ජවත්තං අභිභවිත්වා වීරොචතිති.

අසෙක්ඛෙනාති එත්ථ සික්ඛාසු ජාතාති සෙක්ඛා, සත්තන්තං සෙක්ඛානං එතෙති
වා සෙක්ඛා, අපරියොසිතසික්ඛත්තා සයමෙව සික්ඛන්තීති වා සෙක්ඛා මග්ගධම්මා
හෙට්ඨිමඵලත්තයධම්මා ව. අග්ගඵලධම්මා පන උපරි සික්ඛිතබ්බාභාවෙන න
සෙක්ඛාති අසෙක්ඛා. යත්ථ හි සෙක්ඛභාවාසඬ්ඛා අත්ථි, තත්ථායං පරිසෙධොති
ලොකියධම්මෙසු නිබ්බානෙ ව අසෙක්ඛභාවානාපත්ති දට්ඨබ්බා.
සීලසමාධිපඤ්ඤාසඬ්ඛාතා හි සික්ඛා අත්තනො පරිපක්ඛකිලෙසෙහි විජ්ජයුත්තා
පරිසුද්ධා උපක්කිලෙසානං ආරම්මණභාවමිපි අනුපගමනතො සාතිසයං සික්ඛාති
වත්තුං යුත්තා, අට්ඨසුපි මග්ගඵලෙසු විජ්ජන්ති; තස්මා
චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයධම්මා විය අරහත්තඵලධම්මාපි “තාසු සික්ඛාසු ජාතා” ති
ව, තංසික්ඛාසමඬ්ඛිතො අරහතො ඉතරෙසං විය සෙක්ඛත්තෙ සති “සෙක්ඛස්ස
එතෙ” ති ව “සික්ඛා සීලං එතෙස” ති ව සෙක්ඛාති ආසඬ්ඛා සියුන්ති
තදාසඬ්ඛාතිවත්තනත්ථං අසෙක්ඛාති යථාචුත්තසෙක්ඛභාවජ්ජපරිසෙධං කත්වා
චුත්තං. අරහත්තඵලෙ පවත්තමානා හි සික්ඛා පරිනිට්ඨිතකිවචත්තා න සික්ඛාකිවචං
කරොන්ති, කෙවලං සික්ඛාඵලභාවෙන පවත්තන්ති. තස්මා තා න සික්ඛාවචනං
අරහන්ති, නාපි තංසමඬ්ඛිතො සෙක්ඛචචනං, න ව තංසම්පයුත්තධම්මා
සික්ඛනසීලා. “සික්ඛාසු ජාතා” ති එවමාදිඅත්ථෙහි අග්ගඵලධම්මා සෙක්ඛා න
හොන්ති. හෙට්ඨිමඵලෙසු පන සික්ඛා සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං
උපනිස්සයභාවතො සික්ඛාකිවචං කරොන්තීති සික්ඛාවචනං අරහන්ති,
තංසමඬ්ඛිතො ව සෙක්ඛචචනං, තංසම්පයුත්තා ධම්මා ව සික්ඛනසීලා.
සෙක්ඛධම්මා යථාචුත්තෙහි අත්ථෙහි සෙක්ඛා හොන්තියෙව.

අථ වා සෙක්ඛාති අපරියොසිතසික්ඛානං වචනන්ති, අසෙක්ඛාති පදං
පරියොසිතසික්ඛානං දස්සනන්ති න ලොකියධම්මනිබ්බානානං අසෙක්ඛභාවාපත්ති.
වුඩ්ඪිජ්ජපත්තා සෙක්ඛා අසෙක්ඛා ව සෙක්ඛධම්මෙසු එව කෙසඤ්චි වුඩ්ඪිජ්ජපත්තානං
අසෙක්ඛතා ආපජ්ජන්ති අරහත්තමග්ගධම්මා වුඩ්ඪිජ්ජපත්තා. යථාචුත්තෙහි ව
අත්ථෙහි සෙක්ඛාති කත්වා අසෙක්ඛා ආපන්නාති වෙ? තං න, සදිසෙසු
තබ්බොභාරතො. අරහත්තමග්ගතො හි නින්තානාකරණං අරහත්තඵලං යපෙත්වා
පරිඤ්ඤාදිකිවචකරණං විපාකභාවඤ්ච, තස්මා තෙ එව සෙක්ඛා ධම්මා
අරහත්තඵලභාවං ආපන්නාති සක්කා වත්තුං. කුසලසුඛතො ව විපාකසුඛං
සන්තතරතාය පණිතතරන්ති වුඩ්ඪිජ්ජපත්තාව තෙ ධම්මා හොන්තීති “අසෙක්ඛා” ති
වුච්චන්ති.

තෙ පන අසෙක්ඛධම්මෙ ඛන්ධවසෙන ඉධ තිධා විහජිත්වා තෙහි
සමන්තාගමෙන බිණාසවස්ස ආනුභාවං විභාවෙන්තො භගවා “අසෙක්ඛෙන

සීලක්ඛන්ධෙනා””තිආදිමාහ. තත්ථ සීලසද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො. ඛන්ධසද්දො පන රාසිමිහි පඤ්ඤත්තියං රුල්භියං ගුණෙනි බහුසු අත්ථෙසු දිට්ඨප්පයොගො. තථා හි “අසඬ්ඛෙය්‍යා අප්පමෙය්‍යා මහාඋදකක්ඛන්ධොත්ථෙව සඬ්ඛාං ගච්ඡති””තිආදීසු (අ. නි. 4.51; 6.37) රාසිමිහි ආගතො. “අද්දසා ඛො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධං ගඬ්ඨාය නදියා සොතෙන වුය්භමාන””න්තිආදීසු (සං. නි. 4.241) පඤ්ඤත්තියං. “චිත්තං මනො මානසං හදයං පණ්ඩරං මනො මනායතනං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො””තිආදීසු (ධ. ස. 63, 65) රුල්භියං. “න ඛො, ආවුසො විසාඛ, අරියෙන අට්ඨඬ්ඨිකෙන මග්ගෙන තයො ඛන්ධා සඬ්ඨිහිතා, තීහි ව ඛො, ආවුසො විසාඛ, ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඬ්ඨිකො මග්ගො සඬ්ඨිහිතො””තිආදීසු (ම. නි. 1.462) ගුණ. ඉධාපි ගුණෙයෙව දට්ඨබ්බො. තස්මා අසෙක්ඛෙන සීලසඬ්ඨාතෙන ගුණෙනාති අත්ථො. සමන්තාගතොති සම්පයුත්තො සමඬ්ඨිභූතො. සමාදහති එතෙන, සයං වා සමාදහති, සමාධානමෙව වාති සමාධි. පකාරෙහි ජානාති යථාසභාවං පටිච්ඡික්ඛාති පඤ්ඤා. සීලමෙව ඛන්ධො සීලක්ඛන්ධො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ අග්ගඵලභූතා සම්මාවාවා, සම්මාකම්මන්තො, සම්මාආඪ්ඨො ව සභාවෙනෙව අසෙක්ඛො සීලක්ඛන්ධො නාම, තථා සම්මාසමාධි අසෙක්ඛො සමාධික්ඛන්ධො. තදුපකාරකතො පන සම්මාවායාමසම්මාසතියො සමාධික්ඛන්ධෙ සඬ්ඨහං ගච්ඡන්ති. තථා සම්මාදිට්ඨි අසෙක්ඛො පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. තදුපකාරකතො සම්මාසඬ්ඨකප්පො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඬ්ඨහං ගච්ඡන්ති එවමෙත්ථ අට්ඨපි අරහත්තඵලධම්මා තීහි ඛන්ධෙහි සඬ්ඨහෙත්වා දස්සිතාති වෙදිතබ්බං.

යස්ස එතෙ සුභාවිතාති යෙන අරහතා එතෙ සීලාදයො අසෙක්ඛධම්මක්ඛන්ධා සුභාවිතා සුට්ඨු වඬ්ඨිතා, සො ආදිච්චොව විරොවතීති සම්බන්ධො. “යස්ස වෙනෙ””තිපි පටන්ති. තෙසඤ්ච සද්දො නිපාතමත්තං. එවමෙනස්මිං වග්ගෙ පට්ඨසුත්තෙ වට්ඨං, පරියොසානසුත්තෙ විවට්ඨං, ඉතරෙසු වට්ඨවිවට්ඨං කථිතං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පට්ඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

60. දුතියවග්ගස්ස පට්ඨමෙ පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනීති පුජ්ජහවඵලං නිබ්බත්තෙන්ති, අත්තනො සන්තානං පුනන්තීති වා පුඤ්ඤානි, පුඤ්ඤානි ව තානි හෙතුපච්චයෙහි කත්තබ්බතො කිරියා වාති පුඤ්ඤකිරියා. තා එව ව තෙසං තෙසං ආනිසංසානං වත්ථුභාවතො පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි. දානමයන්ති අනුපච්ඡින්නහවමූලස්ස අනුග්ගහවසෙන පුජාවසෙන වා අත්තනො දෙයාධම්මස්ස පරෙසං පරිච්චාගවෙනනා දීයති එතායාති දානං, දානමෙව දානමයං. චීවරාදීසු හි වතුසු පච්චයෙසු අන්තාදීසු වා

දසසු දානවත්ථුසු රූපාදීසු වා ඡසු ආරම්මණෙසු තං තං දෙන්තස්ස තෙසං
උප්පාදනතො පට්ඨාය පුබ්බභාගෙ පරිච්චාගකාලෙ පච්ඡා සොමනස්සචිත්තෙන
අනුස්සරණෙ වාති තීසු කාලෙසු චුත්තනයෙන පවත්තවෙනනා දානමයං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම.

සීලමයන්ති නිච්චසීලඋපොසථනියමාදිවසෙන පඤ්ච, අට්ඨ, දස වා සීලානි
සමාදියන්තස්ස සීලපුරණත්ථං පබ්බජ්ජිතාමිති විහාරං ගච්ඡන්තස්ස පබ්බජන්තස්ස
මනොරථං මත්ථකං පාපෙත්වා ‘පබ්බජිතො වතමහි සාධු සුට්ඨු’ති
ආවජ්ජෙන්තස්ස සද්ධාය පාතිමොක්ඛං පරිපුරෙන්තස්ස පඤ්ඤාය විචරාදිකෙ
පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සතියා ආපාඨගතෙසු රූපාදීසු චක්ඛුද්වාරාදීනි සංවරන්තස්ස
විරියෙන ආජීවං සොධෙන්තස්ස ච පවත්තා වෙනනා සීලනීති සීලමයං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම.

තථා පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.48) චුත්තෙන විපස්සනාමග්ගෙන චක්ඛුං
අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස සොතං, ඝාතං, ජීවිහං, කායං,
මනං. රූපෙ...පෙ.... ධම්මෙ, චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොච්ඤ්ඤාණං.
චක්ඛුසම්ඵස්සං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං...පෙ....
මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං. රූපසඤ්ඤං...පෙ.... ධම්මසඤ්ඤං. ජරාමරණං
අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස යා වෙනනා, යා ච
පථවිකසිණාදීසු අට්ඨන්තියා ආරම්මණෙසු පවත්තා ඤානවෙනනා, යා ච
අනවජ්ජෙසු කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානෙසු පරිවයමනසිකාරාදිවසෙන
පවත්තා වෙනනා, සබ්බා භාවෙති ඵනායාති භාවනාමයං චුත්තනයෙන
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වාති.

ඵකමෙකඤ්ඤෙත්ථ යථාරහං පුබ්බභාගතො පට්ඨාය කායෙන කරොන්තස්ස
කායකම්මං හොති, තදත්ථං වාචං නිච්ඡාරෙන්තස්ස වචිකම්මං, කායඛිගං
වාචඛිගඤ්ඤං අවොපෙත්වා මනසා චිත්තෙන්තස්ස මනොකම්මං. අන්තාදීනි
දෙන්තස්ස වාපි ‘අන්තදානාදීනි දෙමි’ති වා දානපාරමිං ආවජ්ජෙන්තො වා
දානකාලෙ දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති. වත්තසීසෙ යත්වා දදතො සීලමයං,
බයතො වයතො කම්මතො සම්මසනං පට්ඨපෙත්වා දදතො භාවනාමයං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති.

අපරානිපි සත්ත පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි – අපචිතිසහගතං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු
වෙය්‍යාවච්චසහගතං පත්තිඅනුප්පදානං අබ්භනුමොදනං දෙසනාමයං සවනමයං
දිට්ඨිජුගතං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි. සරණගමනමිපි හි දිට්ඨිජුගතෙනෙව සඛිගය්හති. යං
පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරතො ආවි හවිස්සති.

තත්ථ වුඩ්ඪකරං දිස්වා
පච්චුග්ගමනපත්තවිචරපටිග්ගහණාභිවාදනමග්ගසම්පදානාදිවසෙන
අපවායනසහගතං වෙදිතබ්බං. වුඩ්ඪකරානං වත්තපටිපත්තිකරණවසෙන, ගාමං
පිණ්ඩාය පට්ඨං හික්ඛුං දිස්වා පත්තං ගහෙන්වා ගාමෙ හික්ඛං සම්පාදෙන්වා

උපසංහරණවසෙන “ගච්ඡ හික්ඛුනං පත්තං ආහරා” ති සුත්වා වෙගෙන ගන්ත්වා පත්තාහරණාදිවසෙන ච වෙය්‍යාවච්චසහගතං වෙදිතබ්බං. චත්තාරො පච්චයෙ දත්වා පුප්ඵගන්ධාදීහි රතනත්තයස්ස පුප්ඵ කත්වා අඤ්ඤං වා තාදිසං පුඤ්ඤං කත්වා “සබ්බසත්තානං පත්ති හොතු” ති පරිණාමවසෙන පත්තිඅනුප්පදානං වෙදිතබ්බං. තථා පරෙහි දින්නාය පත්තියා කෙවලං වා පරෙහි කතං පුඤ්ඤං “සාධු, සුථිඤ්ඤං” ති අනුමොදනවසෙන අබ්භනුමොදනං වෙදිතබ්බං. අත්තනො පගුණධම්මං අපච්චාසිසන්තො හිතජ්ඣාසයෙන පරෙසං දෙසෙති – ඉදං දෙසනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම. යං පන එකො “එවං මං ධම්මකථිකොති ජානිස්සන්ති” ති ඉච්ඡාය ධත්වා ලාභසක්කාරසිලොකසන්නිස්සිතො ධම්මං දෙසෙති, තං න මහජ්ඵලං හොති. “අද්ධා අයං අත්තහිතපරහිතානං පටිපජ්ජනුපායො” ති යොනිසොමනසිකාරපුරෙචාරිකහිතඵරණෙන මුදුවිත්තෙන ධම්මං සුඤ්ඤාති, ඉදං සවනමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති. යං පනෙකො “ඉති මං සද්ධොති ජානිස්සන්ති” ති සුඤ්ඤාති, තං න මහජ්ඵලං හොති. දිට්ඨියා උජුගමනං දිට්ඨිජුගතං, “අත්ථි දින්න” ත්තිආදිනායජ්ජවත්තස්ස සම්මාදස්සනස්ස එතං අධිවචනං. ඉදඤ්ඤි පුබ්බභාගෙ වා පච්ඡාභාගෙ වා ඤාණවිජ්ජප්පුත්තම්පි උජුකරණකාලෙ ඤාණසම්ප්පුත්තමෙව හොති. අපරෙ පනාහු “විජානනපජානනවසෙන දස්සනං දිට්ඨි කුසලඤ්ඤා විඤ්ඤාණං කම්මස්සකතාඤාණාදි ව සම්මාදස්සන” ත්ති. තත්ථ කුසලෙන විඤ්ඤාණෙන ඤාණස්ස අනුප්පාදෙපි අත්තනා කතපුඤ්ඤානුස්සරණවණ්ණාරහවණ්ණනාදිනං සඬගහො, කම්මස්සකතාඤාණෙන කම්මපථසම්මාදිට්ඨියා. ඉතරං පන දිට්ඨිජුගතං සබ්බෙසං නියමලක්ඛණං. යඤ්ඤි කිඤ්චි පුඤ්ඤං කරොන්තස්ස දිට්ඨියා උජුභාවෙනෙව තං මහජ්ඵලං හොති.

ඉමෙසං පන සත්තන්තං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං පුරිමෙහි තීහි දානමයාදීහි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුහි සඬගහො. තත්ථ හි අපවායනවෙය්‍යාවච්චානි සීලමයෙ, පත්තිඅනුප්පදානඅබ්භනුමොදනානි දානමයෙ, ධම්මදෙසනාසවනානි භාවනාමයෙ, දිට්ඨිජුගතං තිසුපි. තෙනාහ හගවා –

“තීණිමානි, හික්ඛවෙ, පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි. කතමානි තීණි?
දානමයං...පෙ.... භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු” ති (අ. නි. 8.36).

එත්ථ ව අට්ඨන්තං කාමාවචරකුසලවෙතනානං වසෙන තිණ්ණම්පි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං පවත්ති හොති. යථා හි පගුණං ධම්මං පරිවත්තෙන්තස්ස එකච්චෙ අනුසන්ධිං අසල්ලක්ඛෙන්තස්සෙව ගච්ඡන්ති, එවං පගුණං සමථවිපස්සනාභාවනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස අත්තරන්තරා ඤාණවිජ්ජප්පුත්තවිත්තෙනාපි මනසිකාරො පවත්ති. සබ්බං තං පන මහග්ගකුසලවෙතනානං වසෙන භාවනාමයමෙව පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති, න ඉතරානි. ගාථාය අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චක්ඛුසුත්තවශ්ණනා

61. දුතියෙ චක්ඛුනීති චක්ඛන්තීති චක්ඛුනි, සමච්ඡමං ආචික්ඛන්තානි විය පචත්තන්තීති අත්ථො. අථ චා චක්ඛනට්ඨොන චක්ඛුනි. කිමිදං චක්ඛනං නාම? අස්සාදනං, තථා හි වදන්ති “මධුං චක්ඛති ඛාඤ්ජනං චක්ඛති” ති ඉමානි ච ආරම්මණරසං අනුභවන්තානි අස්සාදෙන්තානි විය භොන්තීති චක්ඛනට්ඨොන චක්ඛුනි. තානි පන සඬ්ඛෙපතො ද්වෙ චක්ඛුනි – ඤාණචක්ඛු, මංසචක්ඛු වානි. තෙසු මංසචක්ඛු හෙට්ඨා වුත්තමෙව. ඤාණචක්ඛු දිබ්බචක්ඛු, පඤ්ඤාචක්ඛුනි ඉධ ද්විධා කත්වා වුත්තං.

තත්ථ දිබ්බචක්ඛුනි දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දෙවතානඤ්ඤි සුවරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්භරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දුරෙපි ආරම්මණග්ගහණසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු භොති. ඉදඤ්චාපි වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවානි දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං, දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනො ච දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිතත්තා ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තා. තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨොන චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවානිපි චක්ඛු, දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛු වානි දිබ්බචක්ඛු.

පජානාතීති පඤ්ඤා. කිං පජානාති? චත්තාරි අරියසච්චානි “ඉදං දුක්ඛ” න්තිආදිනා. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“පජානාතීති ඛො, ආවුසො, තස්මා පඤ්ඤානි වුච්චති. කිඤ්ච පජානාති? ඉදං දුක්ඛ” න්තිආදි (ම. නි. 1.449).

අට්ඨකථායං පන “පඤ්ඤාපනවසෙන පඤ්ඤා. කින්ති පඤ්ඤාපෙති? අනිච්චන්ති පඤ්ඤාපෙති, දුක්ඛන්ති පඤ්ඤාපෙති, අනත්තානි පඤ්ඤාපෙති” ති වුත්තං. සා පනායං ලක්ඛණාදිතො යථාසභාවපටිච්චෙධලක්ඛණා, අක්ඛලිතපටිච්චෙධලක්ඛණා චා කුසලිස්සාසබ්බිත්තඋසුපටිච්චෙධො විය, විසයොභාසනරසා පදිපො විය, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය. විසෙසතො පනෙත්ථ ආසවක්ඛයඤාණසඬ්ඛානා පඤ්ඤා චතුසච්චදස්සනට්ඨොන පඤ්ඤාචක්ඛුනි අධිජ්ජෙතා. යං සන්ධාය වුත්තං “චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි” ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 15).

එතෙසු ච මංසචක්ඛු පරිත්තං, දිබ්බචක්ඛු මහග්ගතං, ඉතරං අජ්ජමාණං. මංසචක්ඛු රූපං, ඉතරානි අරූපානි. මංසචක්ඛු දිබ්බචක්ඛු ච ලොකියානි සාසවානි රූපවිසයානි, ඉතරං ලොකුත්තරං අනාසවං චතුසච්චවිසයං. මංසචක්ඛු අඛ්‍යාකතං, දිබ්බචක්ඛු සියා කුසලං සියා අඛ්‍යාකතං, තථා පඤ්ඤාචක්ඛු. මංසචක්ඛු කාමාවචරං, දිබ්බචක්ඛු රූපාවචරං, ඉතරං ලොකුත්තරන්ති එවමාදි විභාගා වෙදිතබ්බා.

ගාථාපු අනුත්තරන්ති පඤ්ඤාවක්ඛුං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්ඤි ආසවක්ඛයඤ්ඤාණභාවතො අනුත්තරං. අක්ඛාසි පුරිසුත්තමොති පුරිසානං උත්තමො අග්ගො සම්මාසම්බුද්ධො දෙසෙසි. උප්පාදොති මංසවක්ඛස්ස පවත්ති. මග්ගොති උපායො, දිබ්බවක්ඛස්ස කාරණං. පකතිවක්ඛමතො එව හි දිබ්බවක්ඛ උප්පජ්ජති, යස්මා කසිණාලොකං වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බවක්ඛඤ්ඤාණස්ස උප්පාදනං, සො ච කසිණමණ්ඩලෙ උග්ගහනිමිත්තෙන විනා නත්ථිති. යතොති යදා. ඤ්ඤාණන්ති ආසවක්ඛයඤ්ඤාණං. තෙනෙවාහ “පඤ්ඤාවක්ඛු අනුත්තර”න්ති. යස්ස වක්ඛස්ස පටිලාභාති යස්ස අරියස්ස පඤ්ඤාවක්ඛස්ස උප්පත්තියා භාවනාය සබ්බස්මා වට්ටදුක්ඛතො පමුවවති පරිමුවවතිති.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඉන්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

62. තතියෙ ඉන්ද්‍රියානීති අධිපතෙයාට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියානි. යානි හි සහජාතධම්මෙසු ඉස්සරා විය හුත්වා තෙහි අනුවත්තිතබ්බානි, තානි ඉන්ද්‍රියානි නාම. අපිච ඉන්ද්‍රො භගවා ධම්මිස්සරො පරමෙන චිත්තිස්සරියෙන සමන්තාගතො. තෙන ඉන්ද්‍රෙන සබ්බපයමං දිට්ඨත්තා අධිගතත්තා පරෙසඤ්ච දිට්ඨත්තා දෙසිතත්තා විහිතත්තා ගොචරභාවනාසෙවනාහි දිට්ඨත්තා ච ඉන්ද්‍රියානි. ඉන්ද්‍රං චා මග්ගාධිගමස්ස උපනිස්සයභූතං පුඤ්ඤකම්මං, තස්ස ලිඬගානීතිපි ඉන්ද්‍රියානි. අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියන්ති “අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනඤ්ඤාතං අනධිගතං අමතපදං චතුසච්චධම්මමෙව චා ජානිස්සාමි”ති පටිපත්තස්ස ඉමිනා පුබ්බභාගෙන උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං, සොතාපත්තිමග්ගපඤ්ඤායෙන අධිවචනං. අඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති ආජානනඉන්ද්‍රියං. තත්‍රායං වචනත්ථො – ආජානානි පයමමග්ගඤ්ඤාණෙන දිට්ඨමරියාදං අනතික්කමිත්වා ජානාතීති අඤ්ඤා. යථෙව හි පයමමග්ගපඤ්ඤා දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤාහිසමයාදිවසෙන පවත්තති, තථෙව අයමිපි පවත්තතීති අඤ්ඤා ච සා යථාචුත්තෙනට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියං චාති අඤ්ඤින්ද්‍රියං. ආජානනට්ඨෙනෙව අඤ්ඤස්ස චා අරියපුග්ගලස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති අඤ්ඤින්ද්‍රියං, සොතාපත්තිඵලතො පටියාය ඡසු යානෙසු ඤ්ඤාණස්සෙන අධිවචනං. අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියන්ති අඤ්ඤාතාවිනො චතුසු සච්චෙසු නිට්ඨිතඤ්ඤාණකිච්චස්ස බිණාසවස්ස උප්පජ්ජනතො ඉන්ද්‍රියට්ඨසම්භවතො ච අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. එත්ථ ච පයමපච්ඡිමානි පයමමග්ගචතුත්ථඵලවසෙන එකට්ඨානිකානි, ඉතරං ඉතරමග්ගඵලවසෙන ඡට්ඨානිකන්ති වෙදිතබ්බං.

ගාථාපු සික්ඛමානස්සාති අධිසීලසික්ඛාදයො සික්ඛමානස්ස භාවෙන්තස්ස. උජුමග්ගානුසාරිනොති උජුමග්ගො වුවවති අරියමග්ගො, අන්තද්වයවිච්ඡින්නා තස්ස අනුස්සරණතො උජුමග්ගානුසාරිනො, පටිපාටියා මග්ගෙ උප්පාදෙන්තස්සාති අත්ථො. බයස්මිත්ති අනවසෙසකිලෙසානං බෙපනතො බයසඬ්ඛාතෙ අග්ගමග්ගෙ ඤ්ඤාණං පයමං පුරෙයෙව උප්පජ්ජති. තතො අඤ්ඤා අනන්තරාති තතො මග්ගඤ්ඤාණතො අනන්තරා අරහත්තං උප්පජ්ජති. අථ චා උජුමග්ගානුසාරිනොති ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායුහනාදිකෙ චජ්ජෙත්වා සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං කත්වා

භාවනාවසෙන පවත්නං පුබ්බභාගමග්ගං අනුස්සරන්තස්ස අනුගච්ඡන්තස්ස පටිපජ්ජන්තස්ස ගොත්‍රභුඤ්ඤාණානන්තරං දිට්ඨෙකට්ඨානං කිලෙසානං බෙජනතො ඛයස්මිං සොනාපත්තිමග්ගෙ පයමං ඤාණං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති. තතො අඤ්ඤා අනන්තරාති තතො පයමඤ්ඤාණතො අනන්තරා අනන්තරතො පටියාය යාව අග්ගමග්ගා අඤ්ඤා අඤ්ඤින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති.

තතො අඤ්ඤා විමුක්තස්සාති තතො අඤ්ඤා අඤ්ඤින්ද්‍රියතො පච්ඡා අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණානන්තරා අරහත්තඵලෙන පඤ්ඤාවිමුක්තියා අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියෙන විමුක්තස්ස. ඤාණං වෙ භොති තාදිනොති අරහත්තඵලප්පත්තිතො උත්තරකාලෙ ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු තාදිලක්ඛණප්පත්තස්ස බිණාසවස්ස පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති. කථං උප්පජ්ජතිති ආහ “අකුප්පා මෙ විමුක්ති”ති. තස්ස අකුප්පභාවස්ස කාරණං දස්සෙති “භවසංයොජනක්ඛයා”ති.

ඉදානි තාදිසං බිණාසවං ථොමෙන්නො “ස වෙ ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො”ති තතියං ගාථමාහ. තත්ථ ඉන්ද්‍රියසම්පන්නොති යථාචුත්තෙහි තිහි ලොකුත්තරින්ද්‍රියෙහි සමන්තාගතො, සුද්ධෙහිපි වා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙහි සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්තාගතො පරිපුණ්ණො, තතො ඵව චක්ඛාදීහි සුට්ඨු චූපසන්නෙහි නිබ්බිසෙවනෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්තාගතො. තෙනාහ “සන්නො”ති, සබ්බකිලෙසපරිලාභචූපසමෙන උපසන්නොති අත්ථො. සන්තිපදෙ රතොති නිබ්බානෙ අභිරතො අධිමුත්තො. එත්ථ ව “ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො”ති එතෙන භාවිතමග්ගතා, පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධතා වස්ස දස්සිතා. “සන්නො”ති එතෙන පහිනකිලෙසතා, “සන්තිපදෙ රතො”ති එතෙන සච්ඡිකතනිරොධතාති. සෙසං චුත්තනයමෙව.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අද්ධාසුත්තවණ්ණනා

63. චතුත්ථෙ අද්ධාති කාලා. අතීතො අද්ධාතිආදීසු ද්වෙ පරියායා – සුත්තන්තපරියායො, අභිධම්මපරියායො ව. තත්ථ සුත්තන්තපරියායෙන පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම, චුතිතො පච්ඡා අනාගතො අද්ධා නාම, සහ චුතිපටිසන්ධිහි තදනන්තරං පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම. අභිධම්මපරියායෙන උප්පාදො, ධීති, භඩ්දගොති ඉමෙ තයො ඛණ පත්වා නිරුද්ධධම්මා අතීතො අද්ධා නාම, තයොපි ඛණ අසම්පත්තා අනාගතො අද්ධා නාම, ඛණත්තයසමඬ්ඨිතො පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම.

අපරො නයො – අයඤ්ඤි අතීතාදිවිභාගො අද්ධාසන්තතිසමයඛණවසෙන චතුධා වෙදිතබ්බො. තෙසු අද්ධාවිභාගො චුත්තො. සන්තතිවසෙන සභාගා එකඋතුසමුට්ඨානා, එකාභාරසමුට්ඨානා ව පුබ්බාපරියවසෙන චත්තමානාපි පච්චුප්පන්නා. තතො පුබ්බෙ විසභාගඋතුආභාරසමුට්ඨානා අතීතා පච්ඡා අනාගතා. විත්තජා එකවිථිඑකජවනඑකසමාපත්තිසමුට්ඨානා පච්චුප්පන්නා නාම, තතො

පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. කම්මසමුට්ඨානානං පාටියෙක්කං සන්තතිවසෙන
 අතීතාදිහෙදො නත්ථී, තෙසංයෙව පන උතුආභාරචිත්තසමුට්ඨානානං
 උපත්ථම්භකවසෙන තස්ස අතීතාදිභාවො වෙදිතබ්බො. සමයවසෙන
 එකමුහුත්තපුබ්බණ්ඩසායන්හරත්තිදිවාදියු සමයෙසු සන්තානවසෙන පවත්තමානා
 තංතංසමයෙ පච්චුප්පන්තා නාම, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. අයං තාව
 රූපධම්මෙසු නයො. අරූපධම්මෙසු පන ඛණවසෙන
 උප්පාදාදික්ඛණත්තයපරියාපන්තා පච්චුප්පන්තා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා
 අනාගතා. අපිව අතික්කන්තහෙතුපච්චයකිච්චා අතීතා, නිට්ඨිතහෙතුකිච්චා
 අනිට්ඨිතපච්චයකිච්චා පච්චුප්පන්තා, උභයකිච්චං අසම්පත්තා අනාගතා. අත්තතො
 වා කිච්චක්ඛණෙ පච්චුප්පන්තා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. එත්ථ ව
 ඛණාදිකථාව නිප්පරියායා, සෙසා පරියායා. අයඤ්ඞි අතීතාදිහෙදො නාම ධම්මානං
 හොති, න කාලස්ස. අතීතාදිහෙදෙ පන ධම්මෙ උපාදාය පරමත්ථතො
 අවිජ්ජමානොපි කාලො ඉධ තෙනෙව වොභාරෙන අතීතොතිආදිනා චුත්තොති
 වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු අක්ඛෙය්‍යසඤ්ඤිතොති එත්ථ අක්ඛායති, කථීයති, පඤ්ඤාපීයතීති
 අක්ඛෙය්‍යං, කථාවත්ථු, අත්ථතො රූපාදියො පඤ්චක්ඛන්ධා. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“අතීතං වා අද්ධානං ආරබ්භ කථං කථෙය්‍ය, අනාගතං වා...පෙ....
 පච්චුප්පන්තං වා අද්ධානං ආරබ්භ කථං කථෙය්‍යා”ති (දී. නි. 3.305).

තථා -

“යං, භික්ඛවෙ, රූපං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං, ‘අහොසී’ති තස්ස
 සඬ්ඛා, ‘අහොසී’ති තස්ස සමඤ්ඤා, ‘අහොසී’ති තස්ස පඤ්ඤත්ති; න තස්ස
 සඬ්ඛා අත්ථීති, න තස්ස සඬ්ඛා හවිස්සතී”ති (සං. නි. 3.62) -

එවං චුත්තෙන නිරුත්තිපථසුත්තෙනපි එත්ථ අත්ථො දීපෙනබ්බො. එවං
 කථාවත්ථුභාවෙන අක්ඛෙය්‍යසඬ්ඛාතෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ අභන්ති ව මමන්ති ව
 දෙවොති ව මනුස්සොති ව ඉත්ථීති ව පුරිසොති ව ආදිනා පවත්තසඤ්ඤාවසෙන
 අක්ඛෙය්‍යසඤ්ඤිතො, පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සත්තපුග්ගලාදිසඤ්ඤිතොති
 අත්ථො. අක්ඛෙය්‍යස්මීං තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහවසෙන පතිට්ඨිතා, රාගාදිවසෙන වා
 අට්ඨහාකාරෙහි පතිට්ඨිතා. රත්තො හි රාගවසෙන පතිට්ඨිතො හොති, දුට්ඨො
 දොසවසෙන, මුල්ලො මොහවසෙන, පරාමට්ඨො දිට්ඨිවසෙන, ථාමගතො
 අනුසයවසෙන, විනිබ්බො මානවසෙන, අනිට්ඨිගතො විචිකිච්ඡාවසෙන,
 වික්ඛෙපගතො උද්ධච්චවසෙන පතිට්ඨිතො හොතිති.

අක්ඛෙය්‍යං අපරිඤ්ඤායාති තං අක්ඛෙය්‍යං තෙභුමකධම්මෙ තීහි පරිඤ්ඤාහි
 අපරිජානිත්වා තස්ස අපරිජානනහෙතු. යොගමායන්ති මච්චුතොති මරණස්ස යොගං
 තෙන සංයොගං උපගච්ඡන්ති, න විසංයොගන්ති අත්ථො.

අප වා යොගන්ති උපායං, තෙන යොජිතං පසාරිතං මාරසෙනට්ඨානියං
අනත්ථජාලං කිලෙසජාලඤ්ච උපගච්ඡන්තිති චූත්තං හොති. තථා හි චූත්තං –

“න හි නො සඬගරං තෙන, මහාසෙනෙන මච්චුනා”ති. (ම. නි. 3.272; ඡා.
2.22.121; නෙත්ති. 103);

එත්තාවතා වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි විවට්ටං දස්සෙතුං “අක්ඛෙය්‍යඤ්ච
පරිඤ්ඤායා”තිආදි චූත්තං. තත්ථ ව-සද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ, තෙන
අක්ඛෙය්‍යපරිජානනෙන ලද්ධබ්බං චක්ඛමානමෙව විසෙසං ජොතෙති.
පරිඤ්ඤායාති විපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය දුක්ඛන්ති පරිච්ඡිජ්ජ ජානිත්වා,
තප්පට්ඨද්ධකිලෙසප්පහානෙන වා තං සමතික්කමිත්වා තිස්සන්තමපි පරිඤ්ඤානං
කිච්චං මත්ථකං පාපෙත්වා. අක්ඛාතාරං න මඤ්ඤතිති සබ්බසො මඤ්ඤනානං
පහිනත්තා ඛිණාසවො අක්ඛාතාරං න මඤ්ඤති, කාරකාදිසභාවං කිඤ්ච අත්තානං න
පච්චෙතීති අත්ථො. චූට්ඨො විමොක්ඛො මනසා, සන්තිපදමනුත්තරන්ති යස්මා
සබ්බසඬබ්බවිමුත්තත්තා “විමොක්ඛො”ති
සබ්බකිලෙසසන්තාපචූපසමනට්ඨානතාය “සන්තිපද”න්ති ලද්ධනාමො
නිබ්බානධම්මො චූට්ඨො චූඡිතො පත්තො, තස්මා අක්ඛාතාරං න මඤ්ඤතිති. අප වා
“පරිඤ්ඤායා”ති පදෙන දුක්ඛසච්චස්ස පරිඤ්ඤාහිසමයං සමුදයසච්චස්ස
පහානාහිසමයඤ්ච චත්වා ඉදානි “චූට්ඨො විමොක්ඛො මනසා,
සන්තිපදමනුත්තර”න්ති ඉමිනා මග්ගනිරොධානං භාවනාසච්ඡිකිරියාහිසමයං වදති.
තස්සත්ථො – සමුච්ඡෙදවසෙන සබ්බකිලෙසෙහි විමුච්චතීති විමොක්ඛො,
අරියමග්ගො. සො පනස්ස මග්ගචිත්තෙන චූට්ඨො චූඡිතො භාවිතො, තෙනෙව
අනුත්තරං සන්තිපදං නිබ්බානං චූට්ඨං චූඡිතං සච්ඡිකතන්ති.

අක්ඛෙය්‍යසම්පත්තොති අක්ඛෙය්‍යනිමිත්තං විවිධාහි විපත්තිහි උපද්දුතෙ
ලොකෙ පහිනවිපල්ලාසතාය තතො සුපරිමුත්තො අක්ඛෙය්‍යපරිඤ්ඤාහිනිබ්බත්තාහි
සම්පත්තිහි සම්පත්තො සමන්තාගතො. සඬබ්බාය සෙවීති පඤ්ඤාවෙසුල්ලප්පත්තියා
විචරාදිපච්චයෙ සඬබ්බාය පරිතුලෙන්වාච සෙවනසීලො, සඬබ්බානධම්මත්තා ව
ආපාඨගතං සබ්බමපි විසයං ඡළඬගුපෙක්ඛාවසෙන සඬබ්බාය සෙවනසීලො.
ධම්මට්ඨොති අසෙක්ඛධම්මමෙසු නිබ්බානධම්මෙ එව වා යීතො. වෙදගුති
වෙදිතබ්බස්ස චතුසච්චස්ස පාරඬගතත්තා වෙදගු. එවංගුණො අරහා භවාදීසු කත්ථවි
ආයති. පුනබ්බවාභාවතො මනුස්සදෙවති සඬබ්බායං න උපෙති,
අපඤ්ඤත්තිකභාවමෙව ගච්ඡතීති අනුපාදාපරිනිබ්බානෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුච්චරිතසුත්තවණ්ණනා

64. පඤ්චමෙ දුට්ඨු වරිතානි, දුට්ඨානි වා වරිතානි දුච්චරිතානි. කායෙන
දුච්චරිතං, කායතො වා පචත්තං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

ඉමානි ව දුටුවර්තානි පඤ්ඤත්තියා වා කථෙතබ්බානි කම්මපටෙහි වා. තත්ථ පඤ්ඤත්තියා තාව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස චිතික්කමො කායදුටුවර්තං, වච්ඡ්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස චිතික්කමො වච්ඡුටුවර්තං, උභයත්ථ පඤ්ඤත්තස්ස චිතික්කමො මනොදුටුවර්තන්ති අයං පඤ්ඤත්තිකථා. පාණානිපාතාදයො පන තිස්සො චෙතනා කායද්වාරෙපි, වච්ඡ්වාරෙපි, උප්පන්නා කායදුටුවර්තං, තථා චතස්සො මුසාවාදාදිචෙතනා වච්ඡුටුවර්තං, අභිජ්ඣා, බ්‍යාපාදො, මිච්ඡාදිට්ඨිති තයො චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මනොදුටුවර්තන්ති අයං කම්මපටකථා.

ගාථායං කම්මපටප්පත්තොයෙව පාපධම්මො කායදුටුවර්තාදිභාවෙන චුත්තොති තදඤ්ඤං පාපධම්මං සඬගණ්හිතුං “යඤ්චඤ්ඤං දොසසඤ්භිත”න්ති චුත්තං. තත්ථ දොසසඤ්භිතන්ති රාගාදිකිලෙසසංහිතං. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සුවර්තසුත්තවණ්ණනා

65. ඡට්ඨෙය්‍ය සුට්ඨු වර්තානි, සුන්දරානි වා වර්තානි සුවර්තානි. කායෙන සුවර්තං, කායතො වා පවත්තං සුවර්තං කායසුවර්තං. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො. ඉධාපි පන පඤ්ඤත්තිවසෙන, කම්මපටවසෙන වානි දුට්ඨා කථා. තත්ථ කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස අචිතික්කමො කායසුවර්තං, වච්ඡ්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස අචිතික්කමො වච්ඡුටුවර්තං, උභයත්ථ පඤ්ඤත්තස්ස අචිතික්කමො මනොසුවර්තන්ති අයං පඤ්ඤත්තිකථා. පාණානිපාතාදිහි පන විරමන්තස්ස උප්පන්නා තිස්සො චෙතනාපි විරතියොපි කායසුවර්තං, මුසාවාදාදිහි විරමන්තස්ස චතස්සො චෙතනාපි විරතියොපි වච්ඡුටුවර්තං, අනභිජ්ඣා, අබ්‍යාපාදො, සම්මාදිට්ඨිති තයො චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මනොසුවර්තන්ති අයං කම්මපටකථා. සෙසං චුත්තනයාමෙව.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

66. සත්තමෙ සොචෙය්‍යානීති සුවිභාවා. කායසොචෙය්‍යන්ති කායසුවර්තං, වච්චිමනොසොචෙය්‍යානිපි වච්චිමනොසුවර්තානෙව. තථා හි චුත්තං “තත්ථ කතමං කායසොචෙය්‍යං? පාණානිපාතා වෙරමණි”තිආදි (අ. නි. 3.121-122).

ගාථායං සමුච්ඡෙදවසෙන පහිනසබ්බකායදුටුවර්තන්තා කායෙන සුවිති කායසුවි. සොචෙය්‍යසම්පන්නන්ති පටිප්පස්සද්ධකිලෙසන්තා සුපරිසුද්ධාය සොචෙය්‍යසම්පත්තියා උපෙන. සෙසං චුත්තනයාමෙව.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මොනෙයාසුත්තවණ්ණනා

67. අට්ඨමෙ මොනෙයායානීති එත්ථ ඉධලොකපරලොකං අත්තහිතපරහිතඤ්ච මුනාතීති මුනි, කල්‍යාණපුඤ්ඡජනෙන සද්ධිං සත්ත සෙක්ඛා අරහා ව. ඉධ පන අරහාව අධිජ්ජෙතො. මුනිනො භාවාති මොනෙයායානි, අරහතො කායචචිමනොසමාවාරා.

අථ වා මුනිභාවකරා මොනෙයාපටිපදාධම්මා මොනෙයායානි. තෙසමයං විත්ථාරො –

“තත්ථ කතමං කායමොනෙයාං? තිව්ධකායදූච්චරිතස්ස පහානං කායමොනෙයාං, තිව්ධං කායසුචරිතං කායමොනෙයාං, කායාරම්මණෙ ඤාණං කායමොනෙයාං, කායපරිඤ්ඤා කායමොනෙයාං, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො කායමොනෙයාං, කායස්මිං ඡන්දරාගජ්ජහානං කායමොනෙයාං, කායසඬ්ඛාරනිරොධා චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති කායමොනෙයාං.

“තත්ථ කතමං වචිමොනෙයාං? චතුඛ්ඛිධච්චිදූච්චරිතස්ස පහානං වචිමොනෙයාං, චතුඛ්ඛිධං වචිසුචරිතං, වාචාරම්මණෙ ඤාණං, වාචාපරිඤ්ඤා, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, වාචාය ඡන්දරාගජ්ජහානං, වචිසඬ්ඛාරනිරොධා දුතියජ්ඣානසමාපත්ති වචිමොනෙයාං.

“තත්ථ කතමං මනොමොනෙයාං? තිව්ධමනොදූච්චරිතස්ස පහානං මනොමොනෙයාං, තිව්ධං මනොසුචරිතං, මනාරම්මණෙ ඤාණං, මනොපරිඤ්ඤා, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, මනස්මිං ඡන්දරාගජ්ජහානං, විත්තසඬ්ඛාරනිරොධා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්ති මනොමොනෙයාං”න්ති (මහානි. 14; චූළනි. මෙත්තගුමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 21).

නිත්භාතපාපකත්ති අග්ගමග්ගජලෙන සුට්ඨු වික්ඛාලිතපාපමලං.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පයමරාගසුත්තවණ්ණනා

68. නවමෙ යස්ස කස්සචිති අනියමිතවචනං, තස්මා යස්ස කස්සචි පුග්ගලස්ස ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා. රාගො අජ්ජහීනොති රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො සමුච්ඡෙදවසෙන න පහීනො, මග්ගෙන අනුජ්ජත්තිධම්මතං න ආපාදිතො. දොසමොහෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ අපායගමනීයා රාගදොසමොහා පයමමග්ගෙන, ඔළාරිකා කාමරාගදොසා දුතියමග්ගෙන, තෙයෙව අනවසෙසා තතියමග්ගෙන, හවරාගො අවසිට්ඨමොහො ව චතුත්ථමග්ගෙන පහීයන්ති.

එවමෙනෙසු පහියන්තෙසු තදෙකට්ඨතො සබ්බෙපි කිලෙසා පහියන්තෙව.
 එවමෙනෙ රාගාදයො යස්ස කස්සපි හික්ඛස්ස වා හික්ඛුනියා වා උපාසකස්ස වා
 උපාසිකාය වා මග්ගෙන අප්පහිනා. බද්ධො මාරස්සාති කිලෙසමාරෙන බද්ධොති
 වුවිවති. යදග්ගෙන ච කිලෙසමාරෙන බද්ධො, තදග්ගෙන අභිසඬ්ඛාරමාරාදීහිපි
 බද්ධොයෙව හොති. පටිමුක්කස්ස මාරපාසොති පටිමුක්කො අස්ස අනෙන
 අප්පහිනකිලෙසෙන පුග්ගලෙන තායෙව අප්පහිනකිලෙසතාය මාරපාසසඬ්ඛාතො
 කිලෙසො අත්තනො චිත්තසන්තානෙ පටිමුක්කො පචෙසිතො, තෙන සයං
 බන්ධාපිතොති අත්ථො. අථ වා පටිමුක්කො අස්ස භවෙය්‍ය මාරපාසො.
 සුක්කපක්ඛෙ ඔමුක්කස්සාති අවමුක්කො මොචිතො අපනීතො අස්ස. සෙසං
 චුත්තවිපරියායෙන චෙදිතබ්බං.

ඉධ ගාථා සුක්කපක්ඛවසෙනෙව ආගතා. තත්‍රායං සඬ්ඛෙපත්ථො – යස්ස
 අරියපුග්ගලස්ස රාගදොසාවජ්ජා විරාජිතා අග්ගමග්ගෙන නිරොධිතා, තං
 භාවිතකායසීලචිත්තපඤ්ඤතාය භාවිතත්තෙසු අරහත්තෙසු අඤ්ඤතරං අබ්භන්තරං
 එකං බ්‍රහ්මභූතං බ්‍රහ්මං වා සෙට්ඨං අරහත්තඵලං පත්තං. යථා අඤ්ඤෙ ඛිණාසවා
 පුබ්බුපනිස්සයසම්පත්තිසමන්තාගතා හුත්වා ආගතා, යථා ච තෙ අන්තද්වයරහිතාය
 සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධසහගතාය මජ්ඣිමාය පටිපදාය නිබ්බානං ගතා අධිගතා.
 යථා ච තෙ බන්ධාදීනං තථලක්ඛණං යථාවතො පටිච්ඡක්ඛිංසු, යථා ච තෙ
 තථධම්මෙ දුක්ඛාදයො අවිපරීතතො අබ්භඤ්ඤිංසු, රූපාදිකෙ ච විසයෙ යථා තෙ
 දිට්ඨමත්තාදිවසෙනෙව පස්සිංසු, යථා වා පන තෙ අට්ඨ අනරියවොභාරෙ
 වජ්ජෙත්වා අරියවොභාරවසෙනෙව පවත්තවාචා, වාචානුරූපඤ්ච පවත්තකායා,
 කායානුරූපඤ්ච පවත්තවාචා, තථා අයම්පි අරියපුග්ගලොති තථාගතං,
 චතුසච්චබුද්ධතාය බුද්ධං, පුග්ගලවෙරං කිලෙසවෙරං අත්තානුචාදාදිභයඤ්ච
 අතික්කන්තන්ති වෙරභයානීතං. සබ්බෙසං කිලෙසාභිසඬ්ඛාරාදීනං පහිනත්තා
 සබ්බජ්ජහායිනං බුද්ධාදයො අරියා ආහු කථෙන්නි කිත්තෙන්ති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියරාගසුත්තවණ්ණනා

69. දසමෙ අතරීති තිණ්ණො, න තිණ්ණො අතිණ්ණො. සමුද්දන්ති
 සංසාරසමුද්දං, චක්ඛායතනාදිසමුද්දං වා. තදුභයම්පි දුප්පුරණට්ඨෙන සමුද්දො වියාති
 සමුද්දං. අථ වා සමුද්දනට්ඨෙන සමුද්දං, කිලෙසවස්සනෙන සත්තසන්තානස්ස
 කිලෙසසදනතොති අත්ථො. සවිචිත්ති කොට්ඨාසාසවිචිති සවිචිං. චුත්තඤ්ඤෙනං
 “විචිහයන්ති ඛො, හික්ඛු, කොට්ඨාසාසස්සෙනං අධිවචන”න්ති (ඉතිවු. 109; ම. නි.
 2.162). සාවට්ඨන්ති පඤ්චකාමගුණාවට්ඨෙහි සහ ආවට්ඨං. චුත්තම්පි චෙනං
 “ආවට්ඨහයන්ති ඛො, හික්ඛු, පඤ්චන්තෙනං කාමගුණානං අධිවචන”න්ති (ඉතිවු.
 109; ම. නි. 2.164; අ. නි. 4.122). සගහං සරක්ඛසන්ති අත්තනො ගොවරගතානං
 අනත්ථජනනතො චණ්ඩමකරමච්ඡකච්ඡපරක්ඛසසදිසෙහි විසභාගපුග්ගලෙහි
 සහිතං. තථා වාහ “සගහං සරක්ඛසන්ති ඛො, හික්ඛු, මාතුගාමස්සෙනං

අධිවචන''න්ති (ඉතිවු. 109). අතරීති මග්ගපඤ්ඤානාචාය යථාචුත්තං සමුද්දං උත්තරි. තිණ්ණොති නිත්තිණ්ණො. පාරච්ඡිගතොති තස්ස සමුද්දස්ස පාරං පරතීරං නිරොධං උපගතො. ථලෙ තිට්ඨතීති තතො එව සංසාරමහොසං කාමාදිමහොසඤ්ච අතික්කමිත්වා ථලෙ පරතීරෙ නිබ්බානෙ බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණො තිට්ඨතීති වුවවති.

ඉධාපි ගාථා සුක්කපක්ඛවසෙනෙව ආගතා. තත්ථ උභිහයන්ති යථාචුත්තඋභිහයං, භායිතබ්බං එතස්මාති තං උභි හයං. දුත්තරන්ති දුරතික්කමං. අවිචතාරීති අතික්කමි.

සච්ඡාතිගොති රාගාදීනං පඤ්චන්තං සච්ඡානං අතික්කන්තත්තා පහිනත්තා සච්ඡාතිගො. අත්ථච්ඡිගතො සො න පමාණමෙතීති සො එවංභූතො අරහා රාගාදීනං පමාණකරධම්මානං අවිචන්තමෙව අත්ථං ගතත්තා අත්ථච්ඡිගතො, තතො එව සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපුරියා ව “එදිසො සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤායා”ති කෙනචි පමිණිතුං අසක්කුණෙය්‍යො පමාණං න එති, අථ වා අනුපාදිසෙසනිබ්බානසච්ඡාතං අත්ථං ගතො සො අරහා “ඉමාය නාම ගතියා යීතො, එදිසො ව නාමගොත්තෙනා”ති පමිණිතුං අසක්කුණෙය්‍යානාය පමාණං න එති න උපගච්ඡති. තතො එව අමොහයි මච්චුරාජං, තෙන අනුබන්ධිතුං අසක්කුණෙය්‍යාති වදාමීති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයාව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ පඨමපඤ්චමජට්ඨෙසු වට්ටං කථිතං, දුතියසත්තමඅට්ඨමෙසු විවට්ටං, සෙසෙසු වට්ටව්වට්ටං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. මිච්ඡාදිට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

70. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ දිට්ඨා මයාති මයා දිට්ඨා, මම සමන්තවක්ඛුනා දිබ්බවක්ඛුනා වාති ද්විහිපි වක්ඛුහි දිට්ඨා පච්චක්ඛතො විදිතා. තෙන අනුස්සවාදිං පටික්ඛිපති, අයඤ්ච අත්ථො ඉදානෙව පාළියං ආගමිස්සති. කායදුච්චරිතෙන සමන්තාගතාති කායදුච්චරිතෙන සමච්ඡිහිභූතා. අරියානං උපවාදකාති බුද්ධාදීනං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි ගුණපරිධංසනෙන අභූතබ්භක්ඛානෙන උපවාදකා අක්කොසකා ගරහකා. මිච්ඡාදිට්ඨිකාති විපරිතදස්සනා. මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති මිච්ඡාදස්සනාහෙතු සමාදින්නනානාවිධකම්මා යෙ ව, මිච්ඡාදිට්ඨිමුලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදෙපන්ති. එත්ථ ව වට්ඨිමනොදුච්චරිතග්ගහණෙනෙව අරියුපවාදමිච්ඡාදිට්ඨිසු ගහිතාසු පුනවචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං නෙසං. මහාසාවජ්ජො හි අරියුපවාදො ආනන්තරියසදිසො. යථාහ —

“සෙය්‍යාථාපි, සාරිපුත්ත, භික්ඛු සීලසම්පන්නො, සමාධිසම්පන්නො, පඤ්ඤාසම්පන්නො, දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍යා; එවංසම්පදමිදං, සාරිපුත්ත, වදාමි තං වාචං අප්පභාය, තං චිත්තං අප්පභාය, තං දිට්ඨිං අප්පට්ඨිස්සප්පිත්වා යථාහතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ”ති (ම. නි. 1.149).

මිච්ඡාදිට්ඨිතො ව මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ –

“නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මමිපි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහාසාවජ්ජතරං යථයිදං, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි, භික්ඛවෙ, වජ්ජානි”ති (අ. නි. 1.310).

තං බො පනාතිආදි යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස අත්තපච්චක්ඛනාවං දළ්භතරං කත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධං. තමිපි සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගාථාසු මිච්ඡා මනං පණ්ඩායාති අභිජ්ඣාදීනං වසෙන චිත්තං අයොනිසො යපෙත්වා. මිච්ඡා වාචඤ්ච භාසියාති මිච්ඡා මුසාවාදාදිවසෙන වාචං භාසිත්වා. මිච්ඡා කම්මානි කත්වානාති පාණාතිපාතාදිවසෙන කායකම්මානි කත්වා. අථ වා මිච්ඡා මනං පණ්ඩායාති මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන චිත්තං විපරිතං යපෙත්වා. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. ඉදානිස්ස තථා දුච්චරිතවරණෙ කාරණං දස්සෙති අප්පස්සුතොති, අත්තනො පරෙසඤ්ච භිතාවහෙන සුතෙන විරහිතොති අත්ථො. අපුඤ්ඤකරොති තතො එව අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය කිබ්බිසකාරී පාපධම්මො. අප්පස්මිං ඉධ ජීවිතෙති ඉධ මනුස්සලොකෙ ජීවිතෙ අතිපරිත්තෙ. තථා වාහ “යො චිරං ජීවති, සො වස්සසතං අප්පං වා භියො”ති (දී. නි. 2.93; සං. නි. 1.145), “අප්පමායු මනුස්සාන”න්ති (සං. නි. 1.145; මහානි. 10) ව. තස්මා බහුස්සුතො සප්පඤ්ඤො සීසං පුඤ්ඤානි කත්වා සග්ගුපගො නිබ්බානපතිට්ඨො වා හොති. යො පන අප්පස්සුතො අපුඤ්ඤකරො, කායස්ස හෙදා දුප්පඤ්ඤො නිරයං සො උපපජ්ජතිති.

පයමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සම්මාදිට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

71. දුතියෙ පයමසුත්තෙ චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිස්සරණියසුත්තවණ්ණනා

72. තතියෙ නිස්සරණියාති නිස්සරණපටිසංයුත්තා. ධාතුයොති සත්තසුඤ්ඤසභාවා. කාමානන්ති කිලෙසකාමානඤ්චෙව වත්ථුකාමානඤ්ච. අථ වා කාමානන්ති කිලෙසකාමානං. කිලෙසකාමතො හි නිස්සරණා වත්ථුකාමෙහිපි නිස්සරණංයෙව හොති, න අඤ්ඤා. චුත්තඤ්ඤෙතං –

“න තෙ කාමා යානි චිත්‍රානි ලොකෙ,
සඬිකප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො;
තිට්ඨන්ති චිත්‍රානි තට්ඨෙ ලොකෙ,
අට්ඨන්ති ධීරා විනයන්ති ඡන්ද”න්ති. (අ. නි. 6.63);

නිස්සරණන්ති අපගමො. නෙක්ඛම්මන්ති පයමජ්ඣානං, විසෙසතො තං අසුභාරම්මණං දට්ඨබ්බං. යො පන තං ඥානං පාදකං කත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා තතියමග්ගං පත්වා අනාගාමීග්ගෙන නිබ්බානං සවිජ්ඣරොති, තස්ස චිත්තං අවිචන්තමෙව කාමෙහි නිස්සටන්ති ඉදං උක්කට්ඨතො කාමානං නිස්සරණං වෙදිතබ්බං. රූපානන්ති රූපධම්මානං, විසෙසෙන සද්ධිං ආරම්මණෙනි කුසලවිපාකකිරියාහෙදතො සබ්බෙසං රූපාවචරධම්මානං. ආරුප්පන්ති අරූපාවචරජ්ඣානං. කෙච්ඡ පන “කාමාන”න්ති පදස්ස “සබ්බෙසං කාමාවචරධම්මාන”න්ති අත්ථං වදන්ති. “නෙක්ඛම්ම”න්ති ච “පඤ්ච රූපාවචරජ්ඣානානි”ති. තං අට්ඨකථාසු නත්ථි, න යුජ්ජති ච. භූතන්ති ජාතං. සඬ්ඛතන්ති සමෙච්ච සම්භූයා පච්චයෙහි කතං. පටිච්චසමුප්පන්නන්ති කාරණතො නිබ්බත්තං. තිහිපි පදෙහි තෙභූමකෙ ධම්මෙ අනවසෙසතො පරියාදියති. නිරොධොති නිබ්බානං. එත්ථ ච පයමාය ධාතුයා කාමපරිඤ්ඤා චුත්තා, දුතියාය රූපපරිඤ්ඤා, තතියාය සබ්බසඬ්ඛතපරිඤ්ඤා සබ්බභවසමතික්කමො චුත්තො.

ගාථාසු කාමනිස්සරණං ඤත්වාති “ඉදං කාමනිස්සරණං – එවඤ්ච කාමතො නිස්සරණ”න්ති ජානිත්වා. අතික්කමති එතෙනානි අතික්කමො, අතික්කමනුපායො, තං අතික්කමං ආරුප්පං ඤත්වා. සබ්බෙ සඬ්ඛාරා සමන්ති වූපසමන්ති එත්ථාති සබ්බසඬ්ඛාරසමට්ඨො, නිබ්බානං, තං චූසං චූසන්තො. සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සන්තතරසුත්තවණ්ණනා

73. චතුත්ථෙ රූපෙහීති රූපාවචරධම්මෙහි. සන්තතරාති අතිසයෙන සන්තා. රූපාවචරධම්මා හි කිලෙසවික්ඛම්භනතො විතක්කාදිඔලාරිකඬ්ඨගප්පභානතො සමාධිභූමිභාවතො ච සන්තා නාම, ආරුප්පා පන තෙහිපි අඬ්ඨගසන්තතාය වෙච ආරම්මණසන්තතාය ච අතිසයෙන සන්තචුත්තිකා, තෙන සන්තතරාති චුත්තා. නිරොධොති නිබ්බානං. සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමභාවප්පත්තිනොපි හි චතුත්ථාරුප්පතො ඵලසමාපත්තියොව සන්තතරා කිලෙසදරුපට්ඨපස්සද්ධිතො නිබ්බානාරම්මණතො ච, කිමඬ්ඨං පන සබ්බසඬ්ඛාරසමට්ඨො නිබ්බානං. තෙන චුත්තං “ආරුප්පෙහි නිරොධො සන්තතරො”ති.

ගාථාසු රූපුපගාති රූපහවුපගා. රූපහවො හි ඉධ රූපන්ති චුත්තො, “රූපුපපත්තියා මග්ගං භාවෙති”තිආදීසු විය. අරුපට්ඨාසිනොති අරුපාවචරා. නිරොධං අප්පජානන්තා, ආගන්තාරො පුනඬ්ඨවන්ති එතෙන රූපාරූපාවචරධම්මෙහි

නිරොධස්ස සන්තභාවමෙව දස්සෙති. අරුපෙසු අසංශ්ඨිතාති අරුපරාගෙන
අරුපභවෙසු අප්පතිට්ඨභන්තා, තෙපි පරිජානන්තාති අත්ථො. නිරොධෙ යෙ
විමුච්චන්තිති එත්ථ යෙති නිපාතමත්තං. සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පුත්තසුත්තවණ්ණනා

74. පඤ්චමෙ පුත්තාති අත්තථ ඔරසපුත්තා, දින්නකාදයොපි වා. සත්තොති
භවත්තා සංවිජ්ජමානා ලොකස්මීන්ති ඉමස්මිං ලොකෙ උපලබ්භමානා.
අත්ථිභාවෙන සත්තො, පාකටභාවෙන විජ්ජමානා. අතිජාතොති අත්තතො ගුණෙහි
මාතෘපිතරො අතික්කමිත්වා ජාතො, තෙහි අධිකගුණොති අත්ථො. අනුජාතොති
ගුණෙහි මාතෘපිතූනං අනුරූපො හුත්වා ජාතො, තෙහි සමානගුණොති අත්ථො.
අවජාතොති ගුණෙහි මාතෘපිතූනං අධිමො හුත්වා ජාතො, තෙහි හීනගුණොති
අත්ථො. යෙහි පන ගුණෙහි යුත්තො මාතෘපිතූනං අධිකො සමො හීනොති ච
අධිප්පෙතො, තෙ විභජිත්වා දස්සෙතුං “කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, පුත්තො අතිජාතො
හොති”ති කට්ඨකමායනය පුච්ඡං කත්වා “ඉධ, භික්ඛවෙ, පුත්තස්සා”ති ආදිනා
නිද්දෙසො ආරද්ධො.

තත්ථ න බුද්ධං සරණං ගතාති ආදීසු බුද්ධොති සබ්බධම්මෙසු
අප්පට්ඨනඤ්ඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං ඛන්ධසන්තානං,
සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණපදට්ඨානං වා සච්චාහිසම්බොධිං උපාදාය පඤ්ඤත්තිකො
සත්තාතිසයො බුද්ධො. යථාහ –

“බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාවරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු
ධම්මෙසු සාමං සච්චාහි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤාතං පත්තො,
බලෙසු ච වසිභාව”න්ති (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම.
1.161) –

අයං තාව අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා.

බ්‍යඤ්ජනතො පන සවාසනාය කිලෙසනිද්දාය අවචන්තවිගමෙන බුද්ධවා
පටිබුද්ධවාති බුද්ධො, බුද්ධියා වා විකසිතභාවෙන බුද්ධවා විබුද්ධවාති බුද්ධො,
බුජ්ඣිතාති බුද්ධො, බොධෙනාති බුද්ධොති එවමාදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. යථාහ

“බුජ්ඣිතා සච්චාහිති බුද්ධො, බොධෙනා පජායාති බුද්ධො,
සබ්බඤ්ඤාතාය බුද්ධො, සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො, අනඤ්ඤානෙය්‍යායාය
බුද්ධො, විසවිතාය බුද්ධො, බිණ්ණසවසඬ්ඛාතෙන බුද්ධො,
නිරුපක්කිලෙසසඬ්ඛාතෙන බුද්ධො, එකන්තවීතරාගොති බුද්ධො,
එකන්තවීතදොසොති බුද්ධො, එකන්තවීතමොහොති බුද්ධො,

එකන්තනික්කිලෙසොති බුද්ධො, එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො, එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො, අබුද්ධිවිහත්තා බුද්ධිපට්ලාහාති බුද්ධො, බුද්ධොති චෙතං නාමං න මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහි කතං, න ඤාතිසාලොභිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං, අථ ඛො විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවත්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස පට්ලාහා සවිජ්ජා පඤ්ඤත්ති, යදිදං බුද්ධො’ති (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.162).

භිංසනීති සරණං, සබ්බං අනත්ථං අපායදුක්ඛං සබ්බං සංසාරදුක්ඛං භිංසනි විනාසෙති විද්ධංසෙතීති අත්ථො. සරණං ගතාති “බුද්ධො භගවා අම්භාකං සරණං ගති පරායණං පටිසරණං අසස්ස හත්තා භිතස්ස විධාතා”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන බුද්ධං භගවත්තං ගච්ඡාම භජාම සෙවාම පයිරුපාසාම. එවං වා ජානාම බුද්ධාමාති එවං ගතා උපගතා බුද්ධං සරණං ගතා. තප්පටික්ඛෙපෙන න බුද්ධං සරණං ගතා.

ධම්මං සරණං ගතාති අධිගතමග්ගෙ සවිජ්ජකතනිරොධෙ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ චතුසු අපායෙසු අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. සො අත්ථතො අරියමග්ගො චෙව නිබ්බානඤ්ච. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඬ්ඛතා, අරියො අට්ඨඬ්ඛිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී”ති විත්ථාරො (අ. නි. 4.34).

න කෙවලඤ්ච අරියමග්ගනිබ්බානානි එව, අපිච ඛො අරියඵලෙහි සද්ධිං පරියත්තිධම්මො ච. චුත්තඤ්ඤෙනං ඡත්තමාණවකවිමානෙ –

“රාගවීරාගමනෙජමසොකං,
ධම්මසඬ්ඛතමජ්ජට්ඨකුලං;
මධුරමිමං පගුණං සුචිහත්තං,
ධම්මමිමං සරණත්ථමුපෙහි”ති. (වි. ව. 887);

තත්ථ භි රාගවීරාගොති මග්ගො කථිතො, අනෙජමසොකන්ති ඵලං, ධම්මසඬ්ඛතන්ති නිබ්බානං, අජ්ජට්ඨකුලං මධුරමිමං පගුණං සුචිහත්තන්ති පිටකත්තයෙන විහත්තා සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතා. තං ධම්මං චුත්තනායෙන සරණන්ති ගතා ධම්මං සරණං ගතා. තප්පටික්ඛෙපෙන න ධම්මං සරණං ගතා.

දිට්ඨිසීලසඬ්ඛානෙන සංභතොති සඬ්ඛො. සො අත්ථතො අට්ඨඅරියපුග්ගලසමුහො. චුත්තඤ්ඤෙනං තස්මිං එව විමානෙ –

“යත්ථ ව දින්න මහජ්ඣලමාහු,
චතුසු සුචිසු පුරිසයුගෙසු;
අට්ඨ ව පුග්ගල ධම්මදසා තෙ,

සඬිසම්මං සරණත්ථමුපෙහි''ති. (වි. ව. 888);

තං සඬිසං චුත්තනයෙන සරණන්ති ගතා සඬිසං සරණං ගතා. තප්පට්ඨිකප්පෙන න සඬිසං සරණං ගතාති.

එත්ථ ච සරණගමනකොසල්ලත්ථං සරණං සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡති සරණගමනප්පහෙදො, එලං, සංකිලෙසො, හෙදො, වොදානන්ති අයං විධි වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පදත්ථතො තාව හිංසතීති සරණං, සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන භයං සන්තාසං දුක්ඛං දුග්ගතිං පරිකිලෙසං හනති විනාසෙතීති අත්ථො, රතනත්තයස්සෙතං අධිවචනං. අථ චා හිතෙ පවත්තනෙන අහිතා නිවත්තනෙන ච සත්තානං භයං හිංසතීති බුද්ධො සරණං, භවකන්තාරතො උත්තාරණෙන අස්සාසදානෙන ච ධම්මො, අප්පකානම්පි කාරානං විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සඬිසො. තස්මා ඉමිනාපි පරියායෙන රතනත්තයං සරණං. තප්පසාදනග්ගරුතාහි විහතකිලෙසො තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො විත්තුප්පාදො සරණගමනං. තංසමඬ්ඛිසත්තො සරණං ගච්ඡති, චුත්තප්පකාරෙන විත්තුප්පාදෙන “එතානි මෙ තීණි රතනානි සරණං, එතානි පරායණං”න්ති එවං උපෙතීති අත්ථො. එවං තාව සරණං සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡතීති ඉදං තයං වෙදිතබ්බං.

පහෙදතො පන දුට්ඨං සරණගමනං – ලොකියං, ලොකුත්තරඤ්ච. තත්ථ ලොකුත්තරං දිට්ඨසච්චානං මග්ගක්ඛණෙ සරණගමනුපක්කිලෙසසමුච්ඡෙදෙන ආරම්මණතො නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා කිච්චතො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉප්ප්ඤ්ඤි, ලොකියං පුපුප්පනානං සරණගමනුපක්කිලෙසවික්ඛම්භනෙන ආරම්මණතො බුද්ධාදිගුණාරම්මණං හුත්වා ඉප්ප්ඤ්ඤි. තං අත්ථතො බුද්ධාදීසු වත්ථුසු සද්ධාපටිලාභො, සද්ධාමුලිකා ච සම්මාදිට්ඨි දසසු පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසු දිට්ඨිපුකම්මන්ති වුච්චති.

තයිදං චතුර්ධා පවත්තති – අත්තසන්තියාතනෙන, තප්පරායණතාය, සිස්සභාවුපගමනෙන, පණිපාතෙනාති. තත්ථ අත්තසන්තියාතනං නාම “අප්ප ආදිං කත්වා අහං අත්තානං බුද්ධස්ස නියාතෙමි, ධම්මස්ස, සඬිසස්සා”ති එවං බුද්ධාදීනං අත්තපරිච්චජනං. තප්පරායණං නාම “අප්ප ආදිං කත්වා අහං බුද්ධපරායණො, ධම්මපරායණො, සඬිසපරායණො ඉති මං ධාරෙහි”ති එවං තප්පට්ඨසරණභාවො තප්පරායණතා. සිස්සභාවුපගමනං නාම “අප්ප ආදිං කත්වා අහං බුද්ධස්ස අත්තෙවාසිකො, ධම්මස්ස, සඬිසස්ස ඉති මං ධාරෙතු”ති එවං සිස්සභාවස්ස උපගමනං. පණිපාතො නාම “අප්ප ආදිං කත්වා අහං අභිවාදනපච්චට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමිච්ඡිකම්මං බුද්ධාදීනං එව තිණ්ණං වත්ථුනං කරොමි ඉති මං ධාරෙතු”ති එවං බුද්ධාදීසු පරමනිපච්චකාරො. ඉමෙසඤ්ඤි චතුත්තං ආකාරානං අඤ්ඤතරං කරොන්තෙන ගහිතං එව භොති සරණගමනං.

අපිව “හගවතො අත්තානං පරිච්චජාමි, ධම්මස්ස, සඬ්ඝස්ස අත්තානං පරිච්චජාමි, ජීවිතං පරිච්චජාමි, පරිච්චත්තො එව මෙ අත්තා ජීවිතඤ්ච, ජීවිතපරියන්තිකං බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, බුද්ධො මෙ සරණං තාණං ලෙණ”න්ති එවම්පි අත්තසන්නියායානනං වෙදිතබ්බං. “සත්ථාරඤ්ච වතාහං පස්සෙය්‍යං, හගවත්තමෙව පස්සෙය්‍යං; සුගතඤ්ච වතාහං පස්සෙය්‍යං, හගවත්තමෙව පස්සෙය්‍යං; සම්මාසම්බුද්ධඤ්ච වතාහං පස්සෙය්‍යං; හගවත්තමෙව පස්සෙය්‍යං”න්ති (සං. නි. 2.154) එවං මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සරණගමනං විය සිස්සභාවූපගමනං දට්ඨබ්බං.

“සො අහං විචරිස්සාමි, ගාමා ගාමං පුරා පුරං;
නමස්සමානො සම්බුද්ධං, ධම්මස්ස ව සුධම්මත”න්ති. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194) –

එවං ආලවකාදීනං සරණගමනං විය තප්පරායණතා වෙදිතබ්බං. “අථ ඛො, බ්‍රහ්මායු, බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා එකංසං උත්තරාසඬිගං කරිත්වා හගවතො පාදෙසු සිරසා නිපතිත්වා හගවතො පාදානි මුඛෙන ව පරිවුම්බති, පාණිහි ව පරිසම්බාහති, නාමඤ්ච සාවෙති ‘බ්‍රහ්මායු අහං, හො ගොතම, බ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායු අහං, හො ගොතම, බ්‍රාහ්මණො’”ති (ම. නි. 2.394) එවං පණිපාතො දට්ඨබ්බං.

සො පනෙස ඤාතිභයාවරියදක්ඛිණෙය්‍යවසෙන චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතෙන සරණගමනං හොති, න ඉතරෙහි. සෙට්ඨවසෙනෙව හි සරණං ගස්හති, සෙට්ඨවසෙන හිජ්ජති. තස්මා යො “අයමෙව ලොකෙ සබ්බසත්තූත්තමො අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො”ති වන්දති, තෙනෙව සරණං ගහිතං හොති, න ඤාතිභයාවරියසඤ්ඤාය වන්දන්තෙන. එවං ගහිතසරණස්ස උපාසකස්ස වා උපාසිකාය වා අඤ්ඤතිත්ථියෙසු පබ්බජිතම්පි “ඤාතකො මෙ අය”න්ති වන්දතො සරණං න හිජ්ජති, පගෙව අපබ්බජිතං. තථා රාජානං භයෙන වන්දතො. සො හි රට්ඨපූජිතත්තා අවන්දියමානො අනත්ථම්පි කරෙය්‍යාති. තථා යංකිඤ්චි සිජ්පං සික්ඛාපකං තිත්ථියම්පි “ආචරියො මෙ අය”න්ති වන්දතොපි න හිජ්ජති. එවං සරණගමනස්ස පහෙදො වෙදිතබ්බං.

එත්ථ ව ලොකුත්තරස්ස සරණගමනස්ස වත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි විපාකඵලං, සබ්බදුක්ඛක්ඛයො ආනිසංසඵලං. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යො ව බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඬ්ඝඤ්ච සරණං ගතො;
වත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මජ්ජඤ්ඤාය පස්සති.

“දුක්ඛං දුක්ඛසමුප්පාදං, දුක්ඛස්ස ව අතික්කමං;
අරියං වට්ඨඬිගිකං මග්ගං, දුක්ඛූපසමගාමිනං.

“එතං ඛො සරණං ඛෙමං, එතං සරණමුත්තමං;
එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චති”ති. (ධ. ප. 190-192);

අපිව නිව්වතො අනුපගමනාදිනිපි එතස්ස ආනිසංසඵලං වෙදිතබ්බං.
වුත්තඤ්භෙනං -

“අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පත්තො පුග්ගලො
කඤ්චි සඬ්ඛාරං නිව්වතො උපගච්ඡෙය්‍ය, සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍ය, කඤ්චි
ධම්මං අත්තතො උපගච්ඡෙය්‍ය, මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, පිතරං ජීවිතා
වොරොපෙය්‍ය, අරහන්තං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, දුට්ඨචිත්තො තථාගතස්ස
ලොභිතං උප්පාදෙය්‍ය, සඬ්ඝං භින්දෙය්‍ය, අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍ය
නෙතං යානං විජ්ජති” ති (ම. නි. 3.127-128; අ. නි. 1.268-276; විහ. 809).

ලොකියස්ස පන සරණගමනස්ස භවසම්පදාපි භොගසම්පදාපි ඵලමෙව.
වුත්තඤ්භෙනං -

“යෙ කෙච්චි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ,
න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පභාය මානුසං දෙහං,
දෙවකායං පරිපුරෙස්සන්ති” ති. (සං. නි. 1.37);

අපරම්පි වුත්තං -

“අථ ඛො සක්කො දෙවානම්න්දො අසීනියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං
යෙනායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො තෙනුපසඬ්කම්...පෙ.... එකමන්තං ධීතං
ඛො සක්කං දෙවානම්න්දං ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො එතදවොච - ‘සාධු
ඛො, දෙවානම්න්ද, බුද්ධං සරණගමනං හොති. බුද්ධං සරණගමනහෙතු ඛො,
දෙවානම්න්ද, එවම්ධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස හෙදා පරං මරණා සුගතිං
සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි යානෙහි අධිගණ්හන්ති
- දිබ්බෙන ආයුතා, දිබ්බෙන වණ්ණෙන, දිබ්බෙන සුඛෙන, දිබ්බෙන යසෙන,
දිබ්බෙන ආධිපතෙය්‍යෙන, දිබ්බෙහි රූපෙහි, දිබ්බෙහි සද්දෙහි, දිබ්බෙහි
ගන්ධෙහි, දිබ්බෙහි රසෙහි, දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහි...පෙ.... ධම්මං,
සඬ්ඝං...පෙ.... ඵොට්ඨබ්බෙහි” ති (සං. නි. 4.341).

වෙලාමසුත්තාදිවසෙනපි (අ. නි. 9.20) සරණගමනස්ස ඵලවිසෙසො
වෙදිතබ්බො. එවං සරණගමනස්ස ඵලං වෙදිතබ්බං.

ලොකියසරණගමනඤ්චෙත්ථ තීසු වත්ථුසු අඤ්ඤාණසංසයම්චිජාඤ්ඤාණාදිහි
සංකිලිස්සති, න මහාජුතිකං හොති න මහාවිජ්ජාරං. ලොකුත්තරස්ස පන
සංකිලෙසො නත්ථී. ලොකියස්ස ව සරණගමනස්ස දුට්ඨො හෙදො - සාවජ්ජො,
අනවජ්ජො ව. තත්ථ සාවජ්ජො අඤ්ඤසත්ථාරාදීසු අත්තසන්තියායාතනාදිහි හොති,
සො අනිට්ඨඵලො. අනවජ්ජො කාලකිරියාය, සො අවිපාකත්තා අඵලො.
ලොකුත්තරස්ස පන නෙවත්ථී හෙදො. භවත්තරෙපි හි අරියසාවකො අඤ්ඤං
සත්ථාරං න උද්දිසති එවං සරණගමනස්ස සංකිලෙසො ව හෙදො ව වෙදිතබ්බො.

වොදානම්පි ව ලොකියස්සෙව යස්ස හි සංකිලෙසො, තස්සෙව තතො
වොදානෙන භවිතබ්බං. ලොකුත්තරං පන නිව්ච්චොදානමෙවාති.

පාණාතිපාතාති එත්ථ පාණස්ස සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව
අතිපාතනං අතිපාතො, සණ්කං පතිතුං අදත්ථා සීසං පාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්ම
වා සත්ථාදීහි අභිභවිත්ථා පාතනං අතිපාතො, පාණසාතොති චුත්තං හොති. පාණොති
චෙත්ථ ඛන්ධසන්තාතො, යො සත්තොති වොහරීයති, පරමත්ථතො
රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්බන්ධතාය
විනස්සතීති. තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිතො
ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායචච්ච්චාරානං
අඤ්ඤතරද්ථාරප්පවත්තා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. යාය හි චෙතනාය
පවත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු
උපක්කමකරණහෙතුකමභාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනකමභාභූතා පුරිමසදිසා න
උප්පජ්ජන්ති, විසදිසා එව උප්පජ්ජන්ති, සා තාදිසප්පයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා
පාණාතිපාතො. ලද්ධුපක්කමාති හි භූතාති පුරිමභූතාති විය න විසදාතීති
සමානජාතියානං කාරණාති න හොන්තීති. “කායචච්ච්චාරානං
අඤ්ඤතරද්ථාරප්පවත්තා” ති ඉදං මනොද්ථාරෙ පවත්තාය වධකචෙතනාය
පාණාතිපාතතාසම්භවදස්සනං. කුලුම්බසුත්තෙපි හි “ඉධෙකච්චො සමණො වා
බ්‍රාහ්මණො වා ඉද්ධිමා චෙතො වසිප්පත්තො අඤ්ඤස්සා කුච්ඡිගතං ගබ්භං
පාපකෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා හොති” ති විජ්ජාමයිද්ධි අධිප්පෙතා. සා ච චච්ච්චාරං
මුඤ්චිත්ථා න සක්කා නිබ්බත්තෙතුන්ති චච්ච්චාරවසෙනෙව නිප්පජ්ජති. යෙ පන
“භාවනාමයිද්ධි තත්ථ අධිප්පෙතා” ති වදන්ති, තෙසං වාදො
කුසලත්තිකචෙදනත්තිකචිතක්කත්තිකභූමන්තරෙහි විරුජ්ඣති.

ස්වායං පාණාතිපාතො ගුණරහිතෙසු තිරච්ජානගතාදීසු බුද්දකෙ පාණෙ
අප්පසාවජ්ජො, මහාසරීරෙ මහාසාවජ්ජො. කස්මා? පයොගමහන්තතාය.
පයොගසමත්තෙපි චත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජො, ගුණවත්තෙසු මනුස්සාදීසු
අප්පගුණෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො. සරීරගුණානං පන
සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය
මහාසාවජ්ජො.

එත්ථ ව පයොගචත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජනා තෙහි පච්චයෙහි
උප්පජ්ජමානාය චෙතනාය බලවභාවතො චෙදිතබ්බා. යථාධිප්පෙතස්ස පයොගස්ස
සහසා නිප්ථාදනවසෙන සකිච්චසාධිකාය බහුක්ඛන්තුං පවත්තජවනෙහි
ලද්ධාසෙවනාය ව සන්තිට්ඨාපකචෙතනාය පයොගස්ස මහන්තභාවො. සතිපි කදාවි
බුද්දකෙ චෙව මහන්තෙ ව පාණෙ පයොගස්ස සමභාවෙ මහන්තං හනන්තස්ස
චෙතනා තිබ්බතරා උප්පජ්ජතීති චත්ථුමහන්තතාපි චෙතනාය බලවභාවස්ස කාරණං.
ඉති උභයමිපෙතං චෙතනාබලවභාවෙනෙව මහාසාවජ්ජතාය හෙතු හොති. තථා
හන්තබ්බස්ස මහාගුණභාවෙ තත්ථ පවත්තඋපකාරචෙතනා විය
බෙත්තවිසෙසනිප්ථත්තියා අපකාරචෙතනාපි බලවති තිබ්බතරා උප්පජ්ජතීති තස්ස

මහාසාවජ්ජතා දට්ඨබ්බා. තස්මා පයොගවත්ථුආදිපච්චයානං අමහත්තෙපි ගුණමහත්තතාදිපච්චයෙහි චෙතනාය බලවහාවචසෙනෙව මහාසාවජ්ජතා චෙදිතබ්බා.

තස්ස පාණො, පාණසඤ්ඤිතා, වධකචිත්තං, උපක්කමො, තෙන මරණන්ති පඤ්ච සම්භාරා. පඤ්චසම්භාරයුත්තො පාණාතිපාතොති පඤ්චසම්භාරාවිනිමුත්තො දට්ඨබ්බො. තෙසු පාණසඤ්ඤිතාවධකචිත්තානි පුබ්බභාගියානිපි හොන්ති, උපක්කමො වධකචෙතනාසමුට්ඨාපිතො. තස්ස ඡ පයොගා – සාහත්ථිකො, ආණත්තිකො, නිස්සග්ගියො, ථාවරො, විජ්ජාමයො, ඉද්ධිමයොති. තෙසු සහත්ථෙන නිබ්බත්තො සාහත්ථිකො. පරෙසං ආණාපනචසෙන පවත්තො ආණත්තිකො. උසුසත්තිආදීනං නිස්සජ්ජනචසෙන පවත්තො නිස්සග්ගියො. ඔපාතබ්ණනාදිචසෙන පවත්තො ථාවරො. ආථබ්බණිකාදීනං විය මන්තපරිජජ්ජනපයොගො විජ්ජාමයො. දායාකොට්ටනාදීනං විය කම්මවිපාකජිද්ධිමයො.

එත්ථාහ – බණ බණ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඬ්ඛාරෙසු, කො හන්තා, කො වා හඤ්ඤති? යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, සො අරුපිතාය න ඡෙදනාදිචසෙන විකොපනසමත්ථො, නාපි විකොපනීයො, අථ රූපසන්තානො, සො අචෙතනතාය කට්ඨකලිඬරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදීනා පාණාතිපාතො ලබ්භති, යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස යථාචුත්තො පහරණජ්ජහාරාදිකො අතීතෙසු සඬ්ඛාරෙසු භවෙයා අනාගතෙසු පච්චුජ්ජන්තෙසු වා. තත්ථ න තාව අතීතෙසු අනාගතෙසු ච සම්භවති තෙසං අවිජ්ජමානසභාවත්තා, පච්චුජ්ජන්තෙසු ච සඬ්ඛාරානං බණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාහිමුබ්බෙසු නිජ්ජයොජනො පයොගො සියා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණජ්ජහාරාදිජ්ජයොගහෙතුකං මරණං, නිරීහත්තා ච සඬ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො, බණිකභාවෙන වධාධිජ්ජායසමකාලමෙව හිජ්ජනකස්ස යාව කිරියාපරියොසානකාලමනවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතො කම්මබන්ධොති?

චුච්චතෙ – යථාචුත්තවධකචෙතනාසමඬ්ථි සඬ්ඛාරානං පුඤ්ජො සත්තසඬ්ඛාතො හන්තා. තෙන පවත්තිතවධජ්ජයොගනිමිත්තං අපගතුස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතොති වොහාරස්ස චත්ථුභූතො යථාචුත්තවධජ්ජයොගාකරණෙ පුබ්බෙ විය උද්ධං පවත්තනාරහො රූපාරූපධම්මපුඤ්ජො හඤ්ඤති, චිත්තචෙතසිකසන්තානො එව වා. වධජ්ජයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධීනචුත්තිතාය භූතරූපෙසු කතජ්ජයොගචසෙන ජීවිතින්ද්‍රියවිච්ඡේදෙන සොපි විච්ඡිජ්ජති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නාපි අහෙතුකො, න ච පයොගො නිජ්ජයොජනො. පච්චුජ්ජන්තෙසු සඬ්ඛාරෙසු කතජ්ජයොගචසෙන තදනන්තරං උජ්ජජ්ජනාරහස්ස සඬ්ඛාරකලාපස්ස තථා අනුජ්ජන්තිතො බණිකානඤ්ච සඬ්ඛාරානං බණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනාධිජ්ජෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාචුත්තතයෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං, නිරීහකෙසුපි සඬ්ඛාරෙසු යථාපච්චයං.

උප්පජ්ජිත්වා අත්ථිභාවමත්තෙනෙව අත්තනො අත්තනො
 අනුරූපඵලප්පාදනනියතානි කාරණානියෙව කරොන්තීති වුච්චති, යථා පදීපො
 පකාසෙතීති, තථෙව ඝාතකචොභාරො. න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභූතො
 චිත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො, සන්තානාවසෙන
 චත්තමානස්සෙව පන ඉච්ඡිතොති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මබන්ධො.
 සන්තානාවසෙන චත්තමානානඤ්ච පදීපාදිනං අත්ථකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති. අයඤ්ච
 විචාරණා අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙනබ්බා. තස්මා පාණාතිපාතා. න
 පටිච්චරතාති අප්පටිච්චරතා.

අදින්නස්ස ආදානං අදින්නාදානං, පරස්ස හරණං ථෙය්‍යං චොරිකාති වුත්තං
 හොති. තත්ථ අදින්නන්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං
 ආපජ්ජන්තො අදුණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති. තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ
 පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා
 අදින්නාදානං. තං හිතෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, පණිතෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා?
 චත්ථුපණිතතාය. තථා බුද්දකෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, මහන්තෙ මහාසාවජ්ජං.
 කස්මා? චත්ථුමහන්තතාය පයොගමහන්තතාය ච. චත්ථුසමත්තෙ පන සති
 ගුණාධිකානං සන්තකෙ චත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං, තංතංගුණාධිකං උපාදාය තතො
 තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ චත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං. චත්ථුගුණානං පන සමභාවෙ
 සති කිලෙසානං පයොගස්ස ච මුදුභාවෙ අප්පසාවජ්ජං, තිබ්බභාවෙ මහාසාවජ්ජං.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා – පරපරිග්ගහිතං, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා, ථෙය්‍යචිත්තං,
 උපක්කමො, තෙන හරණන්ති. ඡ පයොගා සාහත්ථිකාදයොව. තෙ ච බො
 යථානුරූපං ථෙය්‍යාවහාරො, පසය්භාවහාරො, පරිකප්පාවහාරො,
 පටිච්ඡන්තාවහාරො, කුසාවහාරොති ඉමෙසං අවහාරානං වසෙන පවත්තා. එත්ථ ච
 මන්තපරිජ්ජපනෙන පරසන්තකහරණං විජ්ජාමයො පයොගො. විනා මන්තෙන
 තාදිසෙන ඉද්ධානුභාවසිද්ධෙන කායච්චිපයොගෙන පරසන්තකස්ස ආකඩ්ඪනං
 ඉද්ධිමයො පයොගොති චෙදිතබ්බො.

කාමෙසුති මෙටුනසමාවාරෙසු. මිච්ඡාවාරොති එකන්තනින්දිතො ලාමකාවාරො.
 ලක්ඛණතො පන අසද්ධම්මාධිප්පායෙන කායද්වාරජ්ජවත්තා
 අගමනීයට්ඨානවිතික්කමචෙතනා කාමෙසු මිච්ඡාවාරො. තත්ථ අගමනීයට්ඨානං
 නාම පුරිසානං තාව මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්ඛිතාදයො දසාති විසති ඉත්ථීයො,
 ඉත්ථීසු පන ද්විත්තං සාරක්ඛසපරිදුණ්ඩානං, දසන්තඤ්ච ධනක්ඛිතාදීනන්ති
 ද්වාදසන්තං ඉත්ථීනං අඤ්ඤපුරිසා. ස්වායං මිච්ඡාවාරො සීලාදිගුණරහිතෙ
 අගමනීයට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො, සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො.
 ගුණරහිතෙපි ච අභිභවිත්වා මිච්ඡා චරන්තස්ස මහාසාවජ්ජො, උභින්නං
 සමානච්ඡන්දතාය අප්පසාවජ්ජො. සමානච්ඡන්දභාවෙපි කිලෙසානං
 උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජො. තස්ස
 චත්තාරො සම්භාරා – අගමනීයචත්ථු, තස්මිං සෙවනචිත්තං, සෙවනපයොගො,
 මග්ගෙනමග්ගජ්ජපිපත්තිඅධිවාසනන්ති. තත්ථ අත්තනො රුටියා පවත්තිතස්ස

තයෝ, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස තයෝති අනවසෙසග්ගහණෙන චත්තාරො දට්ඨබ්බො, අත්ථසිද්ධි පන තීහෙව. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව.

මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථහඤ්ජකො කායචච්ඡයොගො, විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායචච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. අපරො නයො මුසාති අභුතං චත්ථු, වාදොති තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. තස්මා අතථං චත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාචඤ්ඤාපනපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො.

සො යමත්ථං හඤ්ජති, තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපිච ගහට්ඨානං අත්තතො සන්තකං අදාතුකාමතාය නත්ථිති ආදිනායප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථහඤ්ජනවසෙන චුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලහිත්වා හසාධිප්පායෙන “අප්ප ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දතී”ති පුරණකථානායෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන “දිට්ඨ”න්තිආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො. තථා යස්ස අත්ථං හඤ්ජති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජො. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙන ච අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා ලබ්භතෙව.

තස්ස චත්තාරො සම්භාරා – අතථං චත්ථු, විසංවාදනචිත්තං, තජ්ජො වායාමො, පරස්ස තදත්ථච්ඡානනන්ති. විසංවාදනාධිප්පායෙන හි පයොගෙ කතෙපි පරෙන තස්මිං අත්ථෙ අවිඤ්ඤාතෙ විසංවාදනස්ස අසිජ්ඣුතතො පරස්ස තදත්ථච්ඡානනම්පි එකො සම්භාරො වෙදිතබ්බො. කෙච්ඡි පන “අභුතචචනං, විසංවාදනචිත්තං, පරස්ස තදත්ථච්ඡානනන්ති තයො සම්භාරා”ති වදන්ති. සචෙ පන පරො දන්ධතාය විචාරෙත්වා තමත්ථං ඡානාති, සන්තිට්ඨාපකචෙතනාය පවත්තත්තා කිරියාසමුට්ඨාපකචෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුතා බජ්ඣති.

සුරාති පිට්ඨසුරා, පුච්ඡුරා, ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. මෙරයන්ති පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, මධ්වාසවො, ගුළාසවො සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ච ආසවා. තදුභයම්පි මදනීයට්ඨෙත මජ්ජං. යාය චෙතනාය තං පිචති, සා පමාදකාරණත්තා පමාදට්ඨානං. ලක්ඛණතො පන යථාචුත්තස්ස සුරාමෙරයසඛිඛාතස්ස මජ්ජස්ස ඛිජතො පට්ඨාය මදවසෙන කායද්වාරප්පවත්තා පමාදචෙතනා සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං. තස්ස මජ්ජභාවො, පාතුකමාතාවිත්තං, තජ්ජො වායාමො, අජ්ඣොභරණන්ති චත්තාරො සම්භාරා. අකුසලචිත්තෙනෙව චස්ස පාතබ්බතො එකත්තෙන සාවජ්ජභාවො. අරියසාවකානං පන චත්ථුං අජානන්තානම්පි මුඛං න පවිසති, පගෙව ඡානන්තානං. අඛිඨපසතමත්තස්ස පානං අප්පසාවජ්ජං, අද්ධාල්භකමත්තස්ස පානං තතො මහන්තං මහාසාවජ්ජං, කායසඤ්චාලනසමත්ථං බහුං පිචිත්වා ගාමසාතකාදිකම්මං කරොන්තස්ස මහාසාවජ්ජමෙව. පාපකම්මඤ්ඤි පාණාතිපාතං පත්වා ඛිණාසචෙ මහාසාවජ්ජං, අදින්නාදානං පත්වා ඛිණාසචස්ස සන්තකෙ මහාසාවජ්ජං, මිච්ඡාචාරං පත්වා

බිණාසවාය හික්බුනියා විනික්කමෙ, මුසාවාදං පත්වා මුසාවාදෙන සඨසහෙදෙ,
සුරාපානං පත්වා කායසඤ්චාලනසමත්ථං බහුං පිටිත්වා ගාමසාතකාදිකම්මං
මහාසාවජ්ජං. සබ්බෙහිපි වෙනෙහි මුසාවාදෙන සඨසහෙදොව මහාසාවජ්ජො. තඤ්ඤි
කත්වා කජ්ජං නිරයෙ පච්චති.

ඉදානි එතෙසු සභාවතො, ආරම්මණතො, වෙදනතො, මූලතො, කම්මතො,
ඵලතොති ඡහි ආකාරෙහි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සභාවතො
පාණාතිපාතාදයො සබ්බෙහි වෙනනාසභාවාව. ආරම්මණතො පාණාතිපාතො
ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණතො සඨ්ඛාරාරම්මණො, අදින්නාදානං සත්තාරම්මණං වා
සඨ්ඛාරාරම්මණං වා, මිච්ඡාවාරො ඵොට්ඨබ්බවසෙන සඨ්ඛාරාරම්මණො,
සත්තාරම්මණොති එකෙ. මුසාවාදො සත්තාරම්මණො වා සඨ්ඛාරාරම්මණො වා,
සුරාපානං සඨ්ඛාරාරම්මණං. වෙදනතො පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනො,
අදින්නාදානං තිවෙදනං, මිච්ඡාවාරො සුඛමජ්ඣක්තවසෙන ද්විවෙදනො, තථා
සුරාපානං. සන්නිට්ඨාපකචිත්තෙන පන උභයමිපි මජ්ඣක්තවෙදනං න හොති.
මුසාවාදො තිවෙදනො. මූලතො පාණාතිපාතො දොසමොභවසෙන ද්විමූලකො,
අදින්නාදානං මුසාවාදො ව දොසමොභවසෙන වා ලොභමොභවසෙන වා,
මිච්ඡාවාරො සුරාපානඤ්ච ලොභමොභවසෙන ද්විමූලං. කම්මතො
මුසාවාදොයෙවෙත්ථ වට්ඨිකම්මං, සෙසං චතුබ්බිධමිපි කායකම්මමෙව. ඵලතො
සබ්බෙහි අපායුපපත්තිඵලා වෙව සුගතියමිපි අප්පායුකතාදිනානාවිධඅනිට්ඨඵලා වානි
ඵවමෙත්ථ සභාවාදිතො විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

අප්පට්ඨිරතාති සමාදානවිරතියා සම්පත්තවිරතියා ව අභාවෙන න පට්ඨිරතා.
දුස්සීලාති තතො ඵව පඤ්චසීලමත්තස්සාපි අභාවෙන නිස්සීලා. පාපධම්මාති
ලාමකධම්මා, භීතාවාරා. පාණාතිපාතා පට්ඨිරතොති සික්ඛාපදසමාදානෙන
පාණාතිපාතතො විරතො, ආරකා යීතො. එස නයො සෙසෙසුපි.

ඉධාපි පාණාතිපාතාවෙරමණිආදීනං සභාවතො ආරම්මණතො, වෙදනතො,
මූලතො, කම්මතො, සමාදානතො, හෙදතො, ඵලතො ව විඤ්ඤාතබ්බො
විනිච්ඡයො. තත්ථ සභාවතො පඤ්චපි වෙනනායොපි හොන්ති විරතියොපි,
විරතිවසෙන පන දෙසනා ආගතා. යා පාණාතිපාතා විරමන්තස්ස “යා තස්මිං සමයෙ
පාණාතිපාතා ආරති විරති”ති එවං චුත්තා කුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරති. සා
පහෙදතො තිට්ඨා – සම්පත්තවිරති, සමාදානවිරති, සමුච්ඡෙදවිරතීති. තත්ථ
අසමාදින්නසික්ඛාපදානං අත්තනො ජාතිවයබාහුසච්චාදිනි පච්චවෙක්ඛිත්වා
“අයුත්තමෙනං අම්භාකං කාතු”න්ති සම්පත්තවත්ථුං අවිනික්කමන්තානං
උප්පජ්ජමානා විරති සම්පත්තවිරති නාම. සමාදින්නසික්ඛාපදානං
සික්ඛාපදසමාදානෙ තදුත්තරි ව අත්තනො ජීවිතමිපි පරිච්චජිත්වා වත්ථුං
අවිනික්කමන්තානං උප්පජ්ජමානා විරති සමාදානවිරති නාම. අරියගුණසම්පයුත්තා
පන විරති සමුච්ඡෙදවිරති නාම, යස්සා උප්පත්තිතො පට්ඨාය අරියපුග්ගලානං
“පාණං ඝාතෙස්සාමා”ති විත්තමිපි න උප්පජ්ජති. තාසු සමාදානවිරති ඉධාධිජ්ජෙතා.

ආරම්භණතො පාණාතිපාතාදීනං ආරම්භණානෙව එතෙසං ආරම්භණානි.
විතික්කමිතබ්බතොයෙව හි විරති නාම හොති. යථා පන නිබ්බානාරම්භණො
අරියමග්ගො කිලෙසෙ පජහති, එවං ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්භණායෙව එතෙ කුසලධම්මා
පාණාතිපාතාදීනි දුස්සිලානි පජහන්ති. වෙදනතො සබ්බාපි සුඛවෙදනාව.

මූලතො ඤාණසම්පයුත්තවිත්තෙන විරමන්තස්ස අලොභඅදොසඅමොහවසෙන
තිමූලා හොන්ති, ඤාණවිජ්ජයුත්තවිත්තෙන විරමන්තස්ස අලොභඅදොසවසෙන
ද්විමූලා. කම්මතො මුසාවාදා වෙරමණි වට්ඨිකම්මං, සෙසා කායකම්මං. සමාදානතො
අඤ්ඤස්ස ගරුට්ඨානියස්ස සන්තිකෙ තං අලහන්තෙන සයමෙව වා පඤ්ච සීලානි
එකජ්ඣං පාටියෙක්කං වා සමාදියන්තෙන සමාදින්නානි හොන්ති. හෙදතො
ගහට්ඨානං යං යං විතික්කන්තං, තං තදෙව හිජ්ජති, ඉතරං න හිජ්ජති. කස්මා?
ගහට්ඨා හි අනිඛද්ධසීලා හොන්ති, යං යං සක්කොන්ති, තං තදෙව රක්ඛන්ති.
පබ්බජිතානං පන එකස්මිං විතික්කන්තෙ සබ්බානි හිජ්ජන්තිති.

එලතොති පාණාතිපාතා වෙරමණියා වෙන්ථ අභිගපච්චධිගසම්පන්නතා,
ආරොහපරිණාහසම්පත්ති, ජවනසම්පත්ති, සුජ්ජතිට්ඨිතපාදතා, වාරුතා, මුදුතා,
සුවිතා, සුරතා, මහබ්බලතා, විස්සට්ඨවචනතා, සත්තානං පියමනාපතා,
අහිජ්ජපරිසතා, අවිජ්ජිතා, දුජ්ජධංසියතා, පරුපක්කමෙන අමරණතා,
මහාපරිවාරතා, සුවණ්ණතා, සුසණ්ඨානතා, අප්පාබාධතා, අසොකතා, පියමනාපෙහි
අවිජ්ජයොගො, දීඝායුකතාති එවමාදීනි එලානි.

අදින්නාදානා වෙරමණියා මහාධනධඤ්ඤතා, අනන්තභොගතා, ථීරභොගතා,
ඉච්ඡිතානං භොගානං බිජ්ජං පටිලාභො, රාජාදීහි අසාධාරණභොගතා,
උළාරභොගතා, තත්ථ තත්ථ ජෙට්ඨකභාවො, නත්ථිභාවස්ස අජානනතා,
සුඛවිහාරිතාති එවමාදීනි.

අබ්‍රහ්මවරියා වෙරමණියා විගතපච්චත්ථිකතා, සබ්බසත්තානං පියමනාපතා,
අන්තපානවත්ථවිජාදනාදීනං ලාභිතා, සුඛසුපනතා, සුඛපටිබුජ්ඣනතා,
අපායහයවිමොක්ඛො, ඉත්ථිභාවනපුංසකභාවානං අහබ්බතා, අක්කොධනතා,
සච්චකාරිතා, අමඬකුතා, ආරාධනසුඛතා, පරිපුණ්ණන්ද්‍රියතා, පරිපුණ්ණලක්ඛණතා,
නිරාසඬකතා, අප්පොස්සුක්කතා, සුඛවිහාරිතා, අකුතොභයතා,
පියවිජ්ජයොගාභාවොති එවමාදීනි. යස්මා පන මිච්ඡාචාරාවෙරමණියා එලානිපි
එත්ථෙව අන්තොගධානි, තස්මා (අබ්‍රහ්මවරියා වෙරමණියා).

මුසාවාදා වෙරමණියා විජ්ජසන්නින්ද්‍රියතා, විස්සට්ඨමධුරභාණිකා,
සමසිතසුද්ධදන්තතා, නාතිපුලතා, නාතිකිසතා, නාතිරස්සතා, නාතිදීඝතා,
සුඛසම්ඵස්සතා, උජ්ජලගන්ධමුඛතා, සුස්සුසකපරිසතා, ආදෙය්‍යවචනතා,
කමලදලසදිසමුදුලොහිතතනුජ්චහතා, අලීනතා, අනුද්ධතතාති එවමාදීනි.

සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා වෙරමණියා අතීතානාගතපච්චුප්පන්තෙසු කිව්වකරණියෙසු අප්පමාදනා, ඤාණවන්තනා, සදා උපට්ඨිතස්සතිනා, උප්පන්තෙසු කිව්වකරණියෙසු යානුප්පත්තිකපටිභානවන්තනා, අනලසනා, අප්ප්ලනා, අනුමිමත්තනා, අව්ඡම්භිනා, අසාරම්භිනා, අනිස්සුකිනා, අමච්ඡරිනා, සච්චවාදිනා, අපිසුණඅචරුසඅසම්ඵප්පලාපවාදිනා, කතඤ්ඤානා, කතවෙදිනා, වාගවන්තනා, සිලවන්තනා, උජුකනා, අක්කොධනනා, හිරොත්තප්පසම්පන්නනා, උජුදිට්ඨිනා, මහන්තනා, පණ්ඩිතනා, අත්ථානත්ථකුසලනාති ඵවමාදීනි ඵලානි. ඵවමෙත්ථ පාණාතිපාතාවෙරමණිආදීනම්පි සභාවාදිතො විනිච්ඡයො වෙදිතඛ්ඛො.

සිලවාති යථාචුත්තපඤ්චසිලවසෙන සිලවා. කල්‍යාණධම්මොති සුන්දරධම්මො, සරණගමනපරිදිපිතාය දිට්ඨිසම්පත්තියා සම්පන්නපඤ්ඤොති අත්ථො. යො පන පුත්තො මාතෘපිතූසු අස්සද්ධෙසු දුස්සිලෙසු ච සයම්පි තාදිසො, සොපි අවජාතොයෙවාති වෙදිතඛ්ඛො. අස්සද්ධියාදයො හි ඉධ අවජාතභාවස්ස ලක්ඛණං චුත්තා, තෙ ච තස්මිං සංවිජ්ජන්ති. මාතෘපිතරො පන උපාදාය පුත්තස්ස අතිජාතාදිභාවො චුච්චතිති.

යො හොති කුලගන්ධනොති කුලච්ඡෙදකො කුලවිනාසකො. ඡෙදනත්ථො හි ඉධ ගන්ධසද්දො, “උප්පලගන්ධපච්චත්ථිකා” තිආදීසු (පාරා. 65) විය. කෙච් පන “කුලධංසනො” ති පඨන්ති, සො ඵවත්ථො.

ඵතෙ ඛො පුත්තා ලොකස්මිත්ති ඵතෙ අතිජාතාදයො තයො පුත්තා ඵව ඉමස්මිං සත්තලොකෙ පුත්තා නාම, න ඉතො විනිමුත්තා අත්ථි. ඉමෙසු පන යෙ භවන්ති උපාසකා යෙ සරණගමනසම්පත්තියා උපාසකා භවන්ති කම්මස්සකතාඤාණෙන කම්මස්ස කොච්ඡා, තෙ ච පණ්ඩිතා පඤ්ඤවන්තො, පඤ්චසිලදසසිලෙන සම්පන්නා පරිපුණ්ණා. යාවකානං වචනං ජානන්ති, තෙසං මුඛාකාරදස්සනෙනෙව අධිප්පායපුරුණතොති වදඤ්ඤා, තෙසං වා “දෙහි” ති වචනං සුත්වා “ඉමෙ පුඛ්ඛෙ දානං අදත්වා ඵවංභූතා, මයා පන ඵවං න භවිතඛ්ඛ” න්ති තෙසං පරිච්චාගෙන තදත්ථං ජානන්තිති වදඤ්ඤා, පණ්ඩිතානං වා කම්මස්සකතාදිදීපකං වචනං ජානන්තිති වදඤ්ඤා. “පදඤ්ඤා” ති ච පඨන්ති, පදානියා පරිච්චාගසිලාති අත්ථො. තතො ඵව විගතමච්ඡෙරමලත්තා චීතමච්ඡරා. අඛිභසනාති අඛිභසඛ්ඛාතා සනා, සනමෙසපටලා වා මුත්තො චන්දොවිය, උපාසකාදිපරිසාසු ඛත්තියාදිපරිසාසු ච විරොචරෙ විරොචන්ති, සොහන්තිති අත්ථො.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අවුට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

75. ඡට්ඨෙ අවුට්ඨිකසමොති අවුට්ඨිකමෙසසමො. ඵකච්චො හි මෙසො සතපටලසහස්සපටලො හුත්වා උට්ඨන්තිවා ථනන්තො ගජ්ජන්තො විජ්ජොතන්තො ඵකං උදකඛන්දුම්පි අපාතෙත්වා විගච්ඡති, තථුපමො ඵකච්චො පුග්ගලොති

දස්සෙන්නො ආහ “අවුට්ඨිකසමො” ති. පදෙසවස්සිති එකදෙසවස්සිමෙසසමො. පදෙසවස්සි වියාති හි පදෙසවස්සි. එකච්චො එකස්මිංයෙව යානෙ ධීතෙසු මනුස්සෙසු යථා එකච්චෙ තෙමෙන්නි, එකච්චෙ න තෙමෙන්නි, එවං මන්දං වස්සති, තප්පමං එකච්චං පුග්ගලං දස්සෙති “පදෙසවස්සි” ති. සබ්බත්ථාහිවස්සිති සබ්බස්මිං පථවීපබ්බතසමුද්දාදිකෙ ජගතිජ්ජදෙසෙ අභිවස්සිමෙසසමො. එකච්චො හි සකලවක්කවාළගබ්භං පත්ථරිත්වා සබ්බත්ථකමෙව අභිවස්සති, තං වාතුද්දීපිකමහාමෙසං එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස උපමං කත්වා වුත්තං “සබ්බත්ථාහිවස්සි” ති.

සබ්බෙසානන්ති සබ්බෙසං, අයමෙව වා පායො. න දාතා හොතීති අදානසීලො හොති, ථද්ධමච්ඡරිතාය න කස්සචි කිඤ්චි දෙතීති අත්ථො. ඉදානි දානස්ස ඛෙත්තං දෙය්‍යධම්මඤ්ච ව්‍යාගෙන දස්සෙතුං “සමණුබ්‍රාහ්මණා” තිආදිමාහ. තත්ථ සමිතපාපසමණා චෙව පබ්බජ්ජමත්තසමණා ච බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණා චෙව ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණා ච ඉධ “සමණුබ්‍රාහ්මණා” ති අධිජ්ජෙතා. කපණා නාම දුග්ගතා දලිද්දමනුස්සා. අද්ධිකා නාම පථාවිනො පරිබ්බයවිහීනා. වනිබ්බකා නාම යෙ “ඉට්ඨං දෙථ කන්තං මනාපං කාලෙන අනවජ්ජං උදග්ගචිත්තා පසන්නචිත්තා, එවං දෙන්තා ගච්ඡථ සුගතිං, ගච්ඡථ බ්‍රහ්මලොක” තිආදිනා නයෙන දානෙ නියොජෙන්තා දානස්ස වණ්ණං ථොමෙන්නා විවරන්ති. යාවකා නාම යෙ කෙවලං “මුට්ඨිමත්තං දෙථ, පසතමත්තං දෙථ, සරාවමත්තං දෙථා” ති අජ්ජකම්පි යාවමානා විවරන්ති. තත්ථ සමණුබ්‍රාහ්මණග්ගහණෙන ගුණඛෙත්තං උපකාරිඛෙත්තඤ්ච දස්සෙති, කපණාදිග්ගහණෙන කරුණාඛෙත්තං. අන්තන්ති යංකිඤ්චි බාදනීයං හොජනීයං. පානන්ති අම්බපානාදිපානකං. වත්ථන්ති නිවාසනපාරුපනාදිඅච්ඡාදනං. යානන්ති රථවය්‍හාදි අන්තමසො උපාහනං උපාදාය ගමනසාධනං. මාලාති ගන්ථිතාගන්ථිතහෙදං සබ්බං පුජ්ථං. ගන්ධන්ති යංකිඤ්චි ගන්ධජාතං පිසිතං අපිසිතං ගන්ධුපකරණඤ්ච. වීලෙපනන්ති ඡවිරාගකරණං. සෙය්‍යාති මඤ්චපිඨාදි චෙව පාචාරකොජවාදි ච සයිතබ්බවත්ථු. සෙය්‍යග්ගහණෙන චෙත්ථ ආසනම්පි ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. ආවසථන්ති වාතාතපාදිපරිස්සයවිනොදනං පතිස්සයං. පදීපෙය්‍යන්ති දීපකපල්ලිකාදිපදීපුපකරණං.

එවං බො, භික්ඛවෙති විජ්ජමානෙපි දෙය්‍යධම්මෙ පටිග්ගාහකානං එවං දාතබ්බවත්ථුං සබ්බෙන සබ්බං අදෙන්තො පුග්ගලො අවස්සිකමෙසසදිසො හොති. ඉදං වුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, යථා සො මෙසො සතපට්ඨසභස්සපට්ඨො හුත්වා උට්ඨහිත්වා න කිඤ්චි වස්සි විගච්ඡති, එවමෙව යො උළාරං විපුලඤ්ච හොගං සංහරිත්වා ගෙහං ආවසන්නො කස්සචි කට්ඨජුමත්තං භික්ඛං වා උභිකිකමත්තං යාගුං වා අදත්වා විගච්ඡති, විවසො මච්චුවසං ගච්ඡති, සො අවුට්ඨිකසමො නාම හොතීති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි නිගමනං වෙදිතබ්බං. ඉමෙසු ව තීසු පුග්ගලෙසු පඨමො එකංසෙනෙව ගරහිතබ්බො, දුතියො පසංසනීයො, තතියො, පසංසනීයතරො. පඨමො වා එකන්තෙනෙව සබ්බනිහීනො, දුතියො මජ්ඣිමො, තතියො උත්තමොති වෙදිතබ්බො.

ගාථාසූ සමණෙති උපයෝගවසෙන බහුවචනං තථා සෙසෙසුපි. ලද්ධානාති ලභිත්වා, සමණෙ දක්ඛිණෙය්‍යො පචාරෙත්වා පුට්ඨො න සංවිහජති. අන්තං පානඤ්ච භොජනන්ති අන්තං වා පානං වා අඤ්ඤං වා භුඤ්ජිතබ්බයුත්තකං භොජනං, තං න සංවිහජති. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – යො අත්ථිකභාවෙන උපගතෙ සම්පට්ඨගාහකෙ ලභිත්වා අන්තාදිනා සංවිහාගමත්තම්පි න කරොති, කිං සො අඤ්ඤං දානං දස්සති, තං ඵවරූපං ථද්ධමච්ඡරියං පුරිසාධමං නිහිනපුග්ගලං පණ්ඩිතා අවුට්ඨිකසමොති ආහු කථයන්තිති.

එකච්චානං න දදාතිති විජ්ජමානෙපි මහති දාතබ්බධම්මෙ එකෙසං සත්තානං තෙසු කොධවසෙන වා, දෙය්‍යධම්මෙ ලොභවසෙන වා න දදාති. එකච්චානං පචෙච්ඡතිති එකෙසංයෙව පන දදාති. මෙධාවිනොති පඤ්ඤවන්තො පණ්ඩිතා ජනා.

සුභික්ඛවාචොති යො උපගතානං යාවකානං “අන්තං දෙථ, පානං දෙථා” තිආදිනා තං තං දාපෙති, සො සුලභභික්ඛතාය සුභික්ඛා වාචා එතස්සාති සුභික්ඛවාචො. “සුභික්ඛවස්සි” තිපි පදන්ති. යථා ලොකො සුභික්ඛො භොති, ඵවං සබ්බත්ථාභිවස්සිතමභාමෙසො සුභික්ඛවස්සි නාම භොති. ඵවමයම්පි මහාදානෙහි සබ්බත්ථාභිවස්සි සුභික්ඛවස්සිති. ආමොදමානො පකිරෙතීති තුට්ඨහට්ඨමානසො සහත්ථෙත දානං දෙන්තො පටිග්ගාහකඛෙත්තෙ දෙය්‍යධම්මං පකිරෙන්තො විය භොති, වාචායපි “දෙථ දෙථා” ති භාසති.

ඉදානි නං සුභික්ඛවස්සිතභාවං දස්සෙතුං “යථාපි මෙසො” තිආදි චුත්තං. තත්‍රායං සඬ්ඛෙපත්ථො – යථා මහාමෙසො පද්මං මන්දනිග්ගෙසොසෙන ථනයිත්වා පුන සකලනදීකන්දරානි එකනින්තාදං කරොන්තො ගජ්ජයිත්වා පවස්සති, සබ්බත්ථකමෙව වාරිනා උදකෙන ථලං නින්තඤ්ච අභිසන්දන්තො පුරෙති එකොසං කරොති, ඵවමෙව ඉධ ඉමස්මිං සත්තලොකෙ එකච්චො උළාරපුග්ගලො සබ්බසමතාය සො මහාමෙසො විය වස්සිතබ්බත්තා තාදිසො යථා ධනං උට්ඨානාධිගතං අත්තනො උට්ඨානවීරියාහිනිබ්බත්තං භොති, ඵවං අනලසො හුත්වා තඤ්ච ධම්මෙන ඤායෙන සංහරිත්වා තන්තිබ්බත්තෙන අත්තෙන පානෙන අඤ්ඤෙන ව දෙය්‍යධම්මෙන පත්තෙ සම්පත්තෙ වනිබ්බකෙ සම්මා සම්මදෙව දෙසකාලානුරූපඤ්චෙව ඉච්ඡානුරූපඤ්ච තජ්ජෙති සම්පචාරෙතීති.

ජට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සුඛපත්ථනාසුත්තවණ්ණනා

76. සත්තමෙ සුඛානීති සුඛනිමිත්තානි. පත්ථයමානොති ඉච්ඡමානො ආකඬ්ඛමානො. සීලන්ති ගහට්ඨසීලං පබ්බජිතසීලඤ්ච. ගහට්ඨො වෙ ගහට්ඨසීලං, පබ්බජිතො වෙ චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති අධිජ්ජායො. රක්ඛෙය්‍යාති සමාදිගිත්වා අවිතික්කමන්තො සම්මදෙව ගොපෙය්‍ය. පසංසා මෙ ආගච්ඡතුති “මම කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො ආගච්ඡතු” ති ඉච්ඡන්තො පණ්ඩිතො සජ්ජඤ්ඤා සීලං රක්ඛෙය්‍ය.

සීලවතො හි ගහට්ඨස්ස තාව “අසුකො අසුකකුලස්ස පුත්තො සීලවා
කල්‍යාණධම්මො සද්ධො පසන්නො දායකො කාරකො” තිආදිනා පරිසමප්ඤ්ඤා
කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්බුත්තච්ඡිති, පබ්බජිතස්ස “අසුකො නාම භික්ඛු සීලවා
චත්තසම්පන්නො සොරතො සුඛසංවාසො සගාරවො
සප්පතිස්සො” තිආදිනා...පෙ.... අබ්බුත්තච්ඡිති. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“පුන චපරං, ගහපතයො, සීලවතො සීලසම්පන්නස්ස කල්‍යාණො
කිත්තිසද්දො අබ්බුත්තච්ඡිති” ති (අ. නි. 5.213; උදා. 76; මහාව. 285).

තථා -

“ආකඬ්ඛෙය්‍ය වෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු - ‘සබ්බන්තො ජයො චස්සං
මනාපො, ගරු ච භාවනීයො චා’ති, සීලෙස්වෙචස්ස පරිපූරකාරී” තිආදි (ම. නි.
1.65).

භොගා මෙ උප්පජ්ජන්තුති එත්ථ ගහට්ඨස්ස තාව සීලවතො කල්‍යාණධම්මස්ස
යෙන යෙන සිප්පට්ඨානෙන ජීවිකං කප්පෙති - යදි කසියා, යදි චණ්දියා, යදි
රාජපොර්වෙන, තං තං යථාකාලං යථාච්ඤාදි අනිවිස අප්පමත්තභාවතො අථස්ස
අනුප්පන්නා වෙච භොගා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච භොගා එතං ගම්මස්සන්ති.
පබ්බජිතස්ස පන සීලාචාරසම්පන්නස්ස අප්පමාදච්ඡාරිස්ස සතො සීලසම්පන්නස්ස
සීලසම්පදාය අප්පිච්ඡතාදිගුණෙසු ච පසන්නා මනුස්සා උළාරුළාරෙ පච්චයෙ
අභිභරන්ති, එවමස්ස අනුප්පන්නා වෙච භොගා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච ථීරා
භොගන්ති. තථා හි චුත්තං -

“පුන චපරං, ගහපතයො, සීලවා සීලසම්පන්නො අප්පමාදාධිකරණං
මහන්නං භොගක්ඛන්ධං අධිගච්ඡති” ති (අ. නි. 5.213; උදා. 76; මහාව. 285).

තථා -

“ආකඬ්ඛෙය්‍ය වෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු - ‘ලාභී අස්ස
චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසප්පපරික්ඛාරාන’න්ති,
සීලෙස්වෙචස්ස පරිපූරකාරී” ති (ම. නි. 1.65) ච -

සෙසං චුත්තනයමෙව.

ගාථාසු පත්ථයානොති පත්ථයන්තො. තයො සුඛෙති තිණි සුඛානි.
චිත්තලාභන්ති ධනලාභං, භොගුප්පත්තින්ති අත්ථො. විසෙසතො චෙත්ථ පසංඝාය
චෙතසිකසුඛං, භොගෙහි කායිකසුඛං, ඉතරෙන උපපත්තිසුඛං; තථා පඨමෙන
දිට්ඨධම්මසුඛං, තතියෙන සම්පරායසුඛං, දුතියෙන උභයසුඛං ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි පසංසාදිකාරණස්ස සීලස්ස විය පසංසාදිනම්පි විසෙසකාරණං
 පාපමිත්තපරිවජ්ජනං කල්‍යාණමිත්තසෙවනඤ්ච ආදීනවානිසංසෙහි සද්ධිං
 දස්සෙත්තො “අකරොන්තො”තිආදිමාහ. තත්ථ සඬකියොති පාපස්මිං
 පරිසඬකිතබ්බො “අද්ධා ඉමිනා පාපං කතං වා කරිස්සති වා, තථා හෙස
 පාපපුරිසෙහි සද්ධිං සඤ්චරති”ති. අස්සාති ඉමස්ස පාපජනසෙවිනො පුග්ගලස්ස
 උපරි, අස්ස වා පුග්ගලස්ස අවණ්ණො අභුතොපි පාපජනසෙවිතාය රුහති විරුළ්භිං
 වෙපුළ්ලං ආපජ්ජති පත්ථරති. අස්සාති වා භූමිමත්ථෙ සාමිවචනං, තස්මිං පුග්ගලෙන
 අත්ථො. ස වෙ තාදිසකො හොතිති යො යාදිසං පාපමිත්තං වා කල්‍යාණමිත්තං වා
 හජති උපසෙවති ව, සො පුග්ගලො භූමිභාගවසෙන උදකං විය තාදිසොව හොති,
 පාපධම්මො කල්‍යාණධම්මො වා හොති. කස්මා? සහවාසො හි තාදිසො; යස්මා
 සහවාසො සංසග්ගො උපරාගො විය ඵලිකමණ්ණු පුරිසඋපනිස්සයභූතං
 පුග්ගලාකාරං ගාහාපෙති, තස්මා පාපපුග්ගලෙන සහ වාසො න කාතබ්බොති
 අධිජ්ජායො.

සෙවමානො සෙවමානන්ති පරං පකතිසුද්ධං පුග්ගලං කාලෙන කාලං අත්තානං
 සෙවමානං සෙවමානො හජමානො පාපපුග්ගලො, තෙන වා සෙවියමානො.
 සම්චුට්ඨො සම්චුසන්ති තෙන පකතිසුද්ධෙන පුග්ගලෙන සහවාසෙන සංසග්ගෙන
 සම්චුට්ඨො පාපපුග්ගලො සයම්පි, තථා තං චුසන්තො. සරො දිද්ධො කලාපං වාති
 යථා නාම සරො විසෙන දිද්ධො ලිත්තො සරකලාපගතො සරසමුහසඬ්ඛාතං
 සරකලාපං අත්තනා චුට්ඨං අලිත්තම්පි උපලිම්පති, එවං පාපෙන උපලෙපහයා
 ධීරොති ධිතිසම්පන්නත්තා ධීරො පණ්ඩිතපුරිසො පාපසහායො න භවෙය්‍ය.

සුතිමච්ඡං කුසග්ගෙනාති යථා කුච්ඡිතභාවෙන සුතිභූතං මච්ඡං කුසතිණග්ගෙන
 යො පුරිසො උපනස්භති පුට්ඨන්ධවසෙන බන්ධති, තස්ස තෙ කුසා අපුතිකාපි
 සුතිමච්ඡසම්බන්ධෙන සුති දුග්ගන්ධමෙව වායන්ති. එවං බාලුපසෙවනාති
 එවංසම්පදා බාලජනුපසෙවනා දට්ඨබ්බා. එවං ධීරුපසෙවනාති යථා අසුරහිනොපි
 පත්තා තගරසම්බන්ධෙන සුරහිං වායන්ති, එවං පණ්ඩිතූපසෙවනා පකතියා
 අසීලවතො සීලසමාදානාදිවසෙන සීලගන්ධවායනස්ස කාරණං හොති.

තස්මාති යස්මා අකල්‍යාණමිත්තසෙවනාය කල්‍යාණමිත්තසෙවනාය ව අයං
 ඵදිසො ආදීනවො ආනිසංසො ව, තස්මා පත්තපුට්ඨස්සෙව පලාසපුට්ඨස්ස විය
 දුග්ගන්ධසුගන්ධවත්ථුසංසග්ගෙන අසාධුසාධුජනසන්තිස්සයෙන ව. ඤත්වා
 සම්පාකමත්තනොති අත්තනො දුක්ඛුද්‍රයං සුඛුද්‍රයඤ්ච ඵලනිජ්ඣත්ති. ඤත්වා
 ජානිත්වා අසන්තෙ පාපමිත්තෙ න උපසෙවෙය්‍ය, සන්තෙ උපසන්තෙ වන්තදොසෙ
 පසන්තෙ වා පණ්ඩිතෙ සෙවෙය්‍ය. තථා හි අසන්තො නිරයං නෙත්ති, සන්තො
 පාපෙන්ති සුග්ගතින්ති. ඉති භගවා පඨමගාථාය යථාචුත්තාති තිණි සුබනිමිත්තාති
 දස්සෙත්වා තතො පරාහි පඤ්චහි ගාථාහි පටිපක්ඛපරිවජ්ජනෙන සද්ධිං
 පසංසාසුඛස්ස ආගමනං දස්සෙත්වා ඔසානගාථාය තිණිණම්පි සුබානං
 ආගමනකාරණෙන සද්ධිං ඔසානසුඛං දස්සෙති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. හිදුරසුත්තවණ්ණනා

77. අට්ඨමෙ හිදුරායන්ති හිදුරො අයං. කායොති රූපකායො. සො හි අභිගපච්චඨගානං කෙසාදිනඤ්ච සමුහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං ජෙගුච්ඡානං ආයො උප්පත්තිදෙසොතිපි කායො. තත්ත්වායං වචනත්ථො – ආයන්ති එත්ථාති ආයො. කෙ ආයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං ආයොතිපි කායො. අත්ථතො පන චතුසත්තතිවසෙන පචත්තමානානං භුතුපාදායධම්මානං පුඤ්ජො. ඉදං චුත්තං හොති – හික්ඛවෙ, අයං චතුමහාභුතමයො රූපකායො හිදුරො හෙදනසීලො හෙදනසභාවො ඛණෙ ඛණෙ විද්ධංසනසභාවොති. “හින්දරාය”න්තිපි පායො, සො එවත්ථො. විඤ්ඤාණන්ති තෙභූමකං කුසලාදිචිත්තං. වචනත්ථො පන – තං තං ආරම්මණං විජානාතීති විඤ්ඤාණං. යඤ්භි සඤ්ජානනපජානනවිධුරං ආරම්මණවිජානනං උපලද්ධි, තං විඤ්ඤාණං. විරාගධම්මන්ති විරජ්ජනධම්මං, පලුප්පනසභාවන්ති අත්ථො. සබ්බෙ උපධීති ඛන්ධූපධි, කිලෙසූපධි, අභිසඤ්ඤාපධි, පඤ්චකාමගුණූපධිති එතෙ “උපධියති එත්ථ දුක්ඛ”න්ති උපධිසඤ්ඤිතා සබ්බෙපි උපාදානක්ඛන්ධකිලෙසාභිසඤ්ඤාපඤ්චකාමගුණධම්මා හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චා, උදයබ්බයජ්ජට්ඨිලනට්ඨෙන දුක්ඛා, ජරාය මරණෙන වාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බසභාවතාය පකතිවිජහනට්ඨෙන විපරිණාමධම්මා. එවමෙත්ථ අනිච්චදස්සනසුඛතාය රූපධම්මෙ විඤ්ඤාණඤ්ච විසුං ගහෙත්වා පුන උපධිවිහාගෙන සබ්බෙපි තෙභූමකධම්මෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා අනිච්චදුක්ඛානුපස්සනාමුඛෙන තථාබුජ්ඣන්තකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන සම්මසනවාරො.කට්ඨො. කාමඤ්චෙත්ථ ලක්ඛණද්වයමෙව පාළියං ආගතං, “යං දුක්ඛං, තදනත්තා”ති (සං. නි. 3.15) පන වචනතො දුක්ඛලක්ඛණෙනෙව අනත්තලක්ඛණමපි දස්සිතමෙවාති වෙදිතබ්බං.

ගාථායං උපධිසු භයං දිස්වාති උපධිසු භයතුපට්ඨානඤ්ඤාණවසෙන භයං දිස්වා, තෙසං භාගිතබ්බතං පස්සිත්වා. ඉමිනා බලවච්චපස්සනං දස්සෙති. භයතුපට්ඨානඤ්ඤාණමෙව හි විහජිත්වා විසෙසවසෙන ආදීනවානුපස්සනා නිබ්බිදානුපස්සනාති ච චුච්චති. ජාතිමරණමච්චගාති එවං සම්මසන්තො විපස්සනාඤ්ඤාණං මග්ගෙන සටෙත්වා මග්ගපරම්පරාය අරහත්තං පත්තො ජාතිමරණං අතීතො නාම හොති. කථං? සම්පත්වා පරමං සන්තින්ති පරමං උත්තමං අනුත්තරං සන්තිං සබ්බසඤ්ඤාපසමං නිබ්බානං අධිගන්ත්වා. එවංභූතො ච කාලං කඨිබ්බි භාවිතත්තොති චතුත්තං අරියමග්ගානං වසෙන භාවනාභිසමයනිජ්ජත්තියා භාවිතකායසීලචිත්තපඤ්ඤත්තා භාවිතත්තො මරණං ජීවිතඤ්ච අනභිනන්දන්තො කෙවලං අත්තතො ඛන්ධපරිනිබ්බානකාලං කඨිබ්බි උදික්ඛති, න තස්ස කත්ථවි පත්ථනා හොතීති. තෙනාහ –

“නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිනන්දාමි ජීවිතං;
කාලඤ්ච පටිකඨිබාමි, නිබ්බිසං භතකො යථා”ති. (ථෙරගා. 606);

අටියමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධාතුසොසංසන්දනසුත්තවණ්ණනා

78. නවමෙ ධාතුසොති ධාතූතො. ධාතූති ව අජ්ඣාසයධාතු අජ්ඣාසයසභාවො අධිප්පෙතො, යො අධිමුත්තිතිපි වුවච්ඡිති. සංසන්දන්තිති තාය ධාතුසභාගතාය යථාධාතු යථාඅජ්ඣාසයං අල්ලියන්ති එකතො භොන්ති. සමෙන්තිති තාය එව සමානජ්ඣාසයතාය එකච්ඡිතා හුත්වා සමාගච්ඡන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤං භජන්ති උපසඬකමන්ති, අත්තනො රුච්භාවඛන්තිදිට්ඨියො වා තත්ථ තත්ථ සමෙ කරොන්තා පචත්තන්ති. භීනාධිමුත්තිකාති භීනෙ කාමගුණාදිකෙ අධිමුත්ති එතෙසන්ති භීනාධිමුත්තිකා, භීනජ්ඣාසයා. කල්‍යාණාධිමුත්තිකාති කල්‍යාණෙ නෙක්ඛම්මාදිකෙ අධිමුත්ති එතෙසන්ති කල්‍යාණාධිමුත්තිකා, පණීතජ්ඣාසයා. සචෙ හි ආවරියුපජ්ඣාසයා න සීලවන්තො, අන්තෙවාසිකසද්ධිච්ඡාරිකා ව සීලවන්තො, තෙ ආවරියුපජ්ඣාසයෙපි න උපසඬකමන්ති, අත්තනො සදිසෙ සාරුප්පභික්ඛුයෙව උපසඬකමන්ති. සචෙ පන ආවරියුපජ්ඣාසයා සීලවන්තො, ඉතරෙ න සීලවන්තො, තෙපි න ආවරියුපජ්ඣාසයෙ උපසඬකමන්ති, අත්තනො සදිසෙ භීනාධිමුත්තිකෙයෙව උපසඬකමන්ති. එවං උපසඬකමනං පන න කෙවලං එතරහි එව, අථ ඛො අතීතානාගතෙපිති දස්සෙන්නො “අතීතම්පි, භික්ඛවෙ”තිආදිමාහ. සඬබ්බෙපතො සංකිලෙසධම්මෙසු අභිනිවිට්ඨා භීනාධිමුත්තිකා, වොදානධම්මෙසු අභිනිවිට්ඨා කල්‍යාණාධිමුත්තිකා.

ඉදං පන දුස්සීලානං දුස්සීලසෙවනමෙව, සීලවන්තානං සීලවන්තසෙවනමෙව, දුප්පඤ්ඤානං දුප්පඤ්ඤසෙවනමෙව, පඤ්ඤවන්තානං පඤ්ඤවන්තසෙවනමෙව කො නියාමෙතිති? අජ්ඣාසයධාතු නියාමෙති. සම්බහුලා කිරි භික්ඛු එකස්මිං ගාමෙ භික්ඛාවාරං වරන්ති. තෙ මනුස්සා බහුං භත්තං ආහරිත්වා පත්තානි පුරෙත්වා “යථාසභාගං පරිභුඤ්ජා”ති වත්වා උයොපෙසුං. භික්ඛු ආහංසු “ආවුසො, මනුස්සා ධාතුසංයුත්තකම්මෙ පයොපෙන්නි”ති. එවං අජ්ඣාසයධාතු නියාමෙතිති. ධාතුසංයුත්තෙන අයමත්ථො දීපෙතබ්බො – ගිජ්ඣකුට්ඨකසම්ඤ්ඤි ගිලානසෙය්‍යාය නිපන්නො භගවා ආරක්ඛත්ථාය පරිවාරෙත්වා වසන්තෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදීසු එකමෙකං අත්තනො පරිසාය සද්ධිං වඩ්ඤ්ඤානං ඔලොකෙත්වා භික්ඛු ආමන්තෙසි “පස්සථ නො තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තං සම්බහුලෙහි භික්ඛුහි සද්ධිං වඩ්ඤ්ඤානන්ති. එවං, භන්තෙ. සබ්බෙ ඛො එතෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මහාපඤ්ඤා”ති (සං. නි. 2.99) සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං.

ගාථාසු සංසග්ගාති සංකිලෙසතො සභවාසාදිවසෙන සමායොගතො, අථ වා දස්සනසංසග්ගො, සචනසංසග්ගො, සමුල්ලාපසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගොති එවං පඤ්චවිධෙ සංසග්ගෙ යතො කුතොපි සංසග්ගතො. වනථො ඡාතොති කිලෙසො උප්පන්නො මග්ගෙන අසමුහතො. අසංසග්ගෙන ඡිජ්ජතිති සංසග්ගපටික්ඛෙපෙන කායවිවෙකාදිනා පුබ්බභාගෙ ඡිජ්ජිත්වා පුන

අවිචන්තාසංසග්ගෙන සමුච්ඡේදවිවෙකෙන ජීප්පති පතියති. එත්තාවතා සඬබෙපතො භීතාධිමුත්තියා සමුදයො අත්ථඬගමො ව දස්සිතො හොති.

යස්මා පන තෙ සංසග්ගා තෙ ව කිලෙසා කොසජ්ජවසෙන උප්පජ්ජන්ති වෙව වඩ්ඪන්ති ව, න විරියාරම්භවසෙන, තස්මා භීතාධිමුත්තිකෙ කුසිතපුග්ගලෙ වජ්ජේත්වා කල්‍යාණාධිමුත්තිකෙ ආරද්ධවීරියෙ සෙවන්තෙන අසංසග්ගෙන සංසග්ගජො වනං ජිත්තිකම්බොති යථාචුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙත්තො කුසිතසෙවනාය තාව ආදීනවං පකාසෙතුං “පරිත්තං දාරු”න්තිආදිමාහ.

තත්ථ පරිත්තං දාරුන්ති බුද්දකං කට්ඨමයං කුල්ලං. යථා සීදෙ මහණ්ණුවෙති යථා බුද්දකං කුල්ලං ආරුහිත්වා මහාසමුද්දං තරිතුකාමො තීරං අප්පත්වා සමුද්දමජ්ඣෙයෙව සීදෙය්‍ය, පතිත්වා මච්ඡකච්ඡපහක්ඛො භවෙය්‍ය. එවං කුසිතං ආගම්ම, සාධුජීවීපි සීදති එවමෙව කුසිතං විරියාරම්භරහිතං කිලෙසවසිකං පුග්ගලං නිස්සාය තෙන කතසංසග්ගො සාධුජීවීපි පරිසුද්ධාජීවො පරිසුද්ධසීලොපි සමානො භීතසංසග්ගතො උප්පන්නෙහි කාමචිතක්කාදීහි ඛජ්ජමානො පාරං ගන්තුං අසමත්ථො සංසාරණ්ණුවෙයෙව සීදති. තස්මාති යස්මා එවං අනත්ථාවහො කුසිතසංසග්ගො, තස්මා තං ආගම්ම ආලසියානුයොගෙන කුච්ඡිතං සීදති කුසිතං. තතො එව භීතවීරියං නිබ්බීරියං අකල්‍යාණමිත්තං පරිවජ්ජෙය්‍ය. එකන්තෙනෙව පන කායවිවෙකාදීනඤ්චෙව තදඬගවිවෙකාදීනඤ්ච වසෙන පවිචිත්තෙහි, තතො එව කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියෙහි පරිසුද්ධෙහි නිබ්බානං පටිපෙසිතත්තභාවතො පහිතත්තෙහි ආරම්මණලක්ඛණුපනිජ්ඣානානං වසෙන ඤායනතො ඤායීහි සබ්බකාලං පග්ගහිතවීරියනාය ආරද්ධවීරියෙහි පණ්ඩිතෙහි සප්පඤ්ඤෙහියෙව සහ ආවසෙය්‍ය සංවසෙය්‍යාති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පරිභානසුත්තවණ්ණනා

79. දසමෙ පරිභානාය සංවත්තන්තිති අවුද්ධියා භවන්ති, මග්ගාධිගමස්ස පරිපත්ථාය හොන්ති. අධිගතස්ස පන මග්ගස්ස පරිභානි නාම නත්ථී. “තයො ධම්මා”ති ධම්මාධිට්ඨානවසෙන උද්දිට්ඨධම්මෙ පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විහජන්තො “ඉධ, හික්ඛෙව, සෙබො හික්ඛු”තිආදිමාහ.

තත්ථ කම්මං ආරම්භබ්බතො ආරාමො එතස්සාති කම්මාරාමො. කම්මෙ රතොති කම්මරතො. කම්මාරාමතං කම්මාහිරතිං අනුයුත්තො පයුත්තොති කම්මාරාමතමනුයුත්තො. තත්ථ කම්මං නාම ඉතිකත්තබ්බං කම්මං, සෙය්‍යට්ඨං – විවරවිචාරණං, විවරකරණං, උපත්ථම්භනං, පත්තත්ථවිකං, අංසබන්ධනං, කායබන්ධනං, ධම්මකරණං, ආධාරකං, පාදකථලිකං, සම්මජ්ජනීති එවමාදීනං උපකරණානං කරණං, යඤ්ච විහාරෙ ඛණ්ඩපුල්ලාදිපටිසඬ්ඛරණං. එකච්චො හි එතාති කරොන්තො සකලදිවසං එතානෙව කරොති. තං සන්ධායෙතං චුත්තං. යො පන එතෙසං කරණුවෙලායමෙව එතාති කරොති, උද්දෙසුවෙලායං උද්දෙසං

ගණ්භාති, සජ්ඣායවෙලායං සජ්ඣායාති, චෙතියඬගණුවත්තාදිකරණවෙලායං
චෙතියඬගණුවත්තාදීති කරොති, මනසිකාරවෙලායං මනසිකාරං කරොති
සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානෙ වා පාරිභාරියකම්මට්ඨානෙ වා, න සො කම්මාරාමො
නාම. තස්ස තං –

“යානි ඛො පන තානි සබ්බමචාරිනං උච්චාවචානි කිංකරණීයානි, තත්ථ
දක්ඛො භොති අනලසො, තනුපායාය වීමංසාය සමන්තාගතො, අලං කාතුං
අලං සංවිධාතු” ත්ති (දී. නි. 3.345; අ. නි. 10.18) –

ආදිනා සත්ථාරා අනුඤ්ඤාතකරණමෙව භොති.

භස්සාරාමොති යො භගවතා පටික්ඛිත්තරාජකථාදිවසෙන රත්තින්දිවං
විතිනාමෙති, අයං භස්සෙ පරියන්තකාරී න භොතීති භස්සාරාමො නාම. යො පන
රත්තිමපි දිවාපි ධම්මං කථෙති, පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙති, අයං අප්පභස්සො භස්සෙ
පරියන්තකාරීයෙව. කස්මා? “සන්තිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීයං –
ධම්මී වා කථා, අරියො වා තුණ්හිභාවො” ති (ම. නි. 1.273) චුත්තවිධිංයෙව
පටිපන්නොති.

නිද්දාරාමොති යො යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං,
පස්සසුඛං, මිද්ධසුඛං අනුයුඤ්ජති, යො ච ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි ධීතොපි
ථීනමිද්ධාහිභූතො නිද්දායති, අයං නිද්දාරාමො නාම. යස්ස පන
කරජකායගෙලඤ්ඤෙන විත්තං භවඬගං ඔතරති, නායං නිද්දාරාමො, තෙනෙවාහ –

“අභිජානාමි ඛො පනාහං, අග්ගිවෙස්සන, ගිම්භානං පච්ඡිමෙ මාසෙ
පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතජ්ජටික්කන්තො චතුග්ගුණං සඬ්ඝාරිං පඤ්ඤාපෙත්වා
දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො නිද්දං ඔක්කමිතා” ති (ම. නි.
1.387).

ඵත්ථ ච පුට්ඨජනකල්‍යාණකොපි සෙඛොත්ථෙව චෙදිතඛිඛො. තස්මා තස්ස
සබ්බස්සපි විසෙසාධිගමස්ස ඉතරෙසං උපරි විසෙසාධිගමස්ස ච පරිභානාය
චත්තන්තීති චෙදිතඛිඛං. සුක්කපක්ඛස්ස චුත්තවිපරියායෙන අත්ථවිභාවනා
චෙදිතඛිඛා.

ගාථාසු උද්ධතොති විත්තවික්ඛෙපකරෙන උද්ධච්චෙන උද්ධතො අවුපසන්තො.
අප්පකිච්චස්සාති අනුඤ්ඤාතස්සපි චුත්තජ්ජකාරස්ස කිච්චස්ස
යුත්තජ්ජයුත්තකාලෙයෙව කරණතො අප්පකිච්චො අස්ස භවෙය්‍ය. අප්පමිද්ධොති
“දිවසං චඬකමෙන නිසජ්ජායා” තිආදිනා චුත්තජාගරියානුයොගෙන නිද්දාරහිතො
අස්ස. අනුද්ධතොති භස්සාරාමනාය උප්පජ්ජනකවිත්තවික්ඛෙපස්ස අභස්සාරාමො
හුත්වා පරිචජ්ජනෙන න උද්ධතො වුපසන්තවිත්තො, සමාහිතොති අත්ථො. සෙසං
පුබ්බෙ චුත්තනයත්තා සුවඤ්ඤායමෙව. ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ

පයමදුනියපඤ්චමජට්ඨසත්තමඅට්ඨමනවමෙසු සුත්තෙසු වට්ටං කථිතං, ඉතරෙසු වට්ටව්වට්ටං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. විතක්කසුත්තවණ්ණනා

80. චතුත්ථවග්ගස්ස පයමෙ අකුසලවිතක්කාති අකොසල්ලසම්භූතා විතක්කා, මිච්ඡාවිතක්කාති අත්ථො. අනවඤ්ඤත්තිපට්ඨංයුත්තොති එත්ථ අනවඤ්ඤත්තිති අනවඤ්ඤා පරෙහි අත්තනො අභිලිතතා අපරිභූතතා, “අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යු”න්ති එවං පවත්තො ඉච්ඡාවාරො, තාය අනවඤ්ඤත්තියා පට්ඨංයුත්තො සංසට්ඨො, තං වා ආරබ්භ පවත්තො අනවඤ්ඤත්තිපට්ඨංයුත්තො විතක්කො. තස්මා “කථං නු ඛො මං පරෙ ගහට්ඨා වෙව පබ්බජිතා ව න ඔරකතො දහෙය්‍යු”න්ති සම්භාවනකම්‍යතාය ඉච්ඡාවාරෙ, යත්වා පවත්තිතවිතක්කස්සෙතං අධිවචනං. ලාභසක්කාරසිලොකපට්ඨංයුත්තොති විවරාදිලාභෙන වෙව සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච ආරම්මණකරණවසෙන පට්ඨංයුත්තො. පරානුද්දයතාපට්ඨංයුත්තොති පරෙසු අනුද්දයතාපතිරූපකෙන ගෙහසිතපෙමෙන පට්ඨංයුත්තො. යං සන්ධාය වුත්තං –

“සංසට්ඨො විහරති රාජ්‍යභි රාජමහාමත්තෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි ගහපතිකෙහි තිත්ථියෙහි තිත්ථියසාවකෙහි සහනන්දී සහසොකී, සුඛිතෙසු සුඛිතො, දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතො, උප්පන්නෙසු කිච්චකරණියෙසු අත්තනාව යොගං ආපජ්ජති”ති (සං. නි. 3.3; 4.241; විහ. 888).

ගාථාසු අනවඤ්ඤත්තියා පට්ඨංයුත්තො පුග්ගලො අනවඤ්ඤත්තිසංයුත්තො. ලාභසක්කාරෙ ගාරවො එතස්ස, න ධම්මෙති ලාභසක්කාරගාරවො. සුඛදුක්ඛෙසු අමා සහ භවාති අමච්චා, සහායසදිසා උපට්ඨාකා. තෙහි ගෙහසිතපෙමවසෙන සහ නන්දනසිලො සහනන්දී අමච්චෙහි, ඉමිනා පරානුද්දයතාපට්ඨංයුත්තං විතක්කං දස්සෙති. ආරා සංයොජනක්ඛයාති ඉමෙහි තිහි විතක්කෙහි අභිභූතො පුග්ගලො සංයොජනක්ඛයතො අරහත්තතො දුරෙ, තස්ස තං දුල්ලහන්ති අත්ථො.

පුත්තපසුන්ති පුත්තෙ ව පසවො ව. පුත්තසද්දෙන වෙන්ථ දාරාදයො; පසුසද්දෙන අස්සමභිංසබ්බත්තවත්ථාදයො ව සඬගහිතා. විවාහෙති විවාහකාරාපනෙ. ඉමිනා ආවාහොපි සඬගහිතො. සංභරානීති පරිග්ගහානි, පරික්ඛාරසඬගහානීති අත්ථො. “සන්ථවානී”ති ව පයන්ති, මිත්තසන්ථවානීති අත්ථො. සබ්බත්ථ හිත්වාති සම්බන්ධො. භබ්බො සො තාදිසො භික්ඛුති සො යථාවුත්තං සබ්බං පපඤ්චං පරිච්චජිත්වා යථා සත්ථාරා වුත්තාය සම්මාපට්ඨත්තියා,

තථා පස්සිතබ්බතො තාදියො සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති භික්ඛු උත්තමං සම්බොධිං
අරහත්තං පත්තුං අරහති.

පට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සක්කාරසුත්තවණ්ණනා

81. දුතියෙ සක්කාරොනාති සක්කාරොන හෙතුභූතෙන, අථ වා සක්කාරොනාති
සක්කාරහෙතුනා, සක්කාරහෙතුකෙන වා. සක්කාරඤ්ඤි නිස්සාය ඉධෙකච්චෙ
පුග්ගලා පාපිච්ඡා ඉච්ඡාපකතා ඉච්ඡාවාරෙ යත්වා “සක්කාරං නිබ්බත්තෙස්සාමා”ති
අනෙකච්ඡිතං අනෙසනං අප්පතිරූපං ආපජ්ජිත්වා ඉතො වුතා අපායෙසු
නිබ්බත්තන්ති, අපරෙ යථාසක්කාරං ලභිත්වා තත්තිමිත්තං
මානමදමච්ඡරියාදිවසෙන පමාදං ආපජ්ජිත්වා ඉතො වුතා අපායෙසු නිබ්බත්තන්ති.
යං සන්ධාය වුත්තං – “සක්කාරොන අභිභූතා පරියාදින්නචිත්තා”ති. තත්ථ
අභිභූතාති අජ්ඣොත්ථං. පරියාදින්නචිත්තාති ඛෙපිතචිත්තා, ඉච්ඡාවාරොන
මානමදාදිනා ව ඛයං පාපිතකුසලචිත්තා. අථ වා පරියාදින්නචිත්තාති පරිතො
ආදින්නචිත්තා, වුත්තජ්ජකාරොන අකුසලකොට්ඨාසෙන යථා කුසලචිත්තස්ස
උජ්ජත්තිවාරො න හොති, එවං සමන්තතො ගහිතචිත්තසන්නානාති අත්ථො.
අසක්කාරොනාති භීලොත්ථා පරිභචිත්ථා පරෙහි අත්තනි පවත්තිතෙන අසක්කාරොන
හෙතුනා, අසක්කාරහෙතුකෙන වා මානාදිනා. සක්කාරොන ව අසක්කාරොන වාති
කෙහිචි පවත්තිතෙන සක්කාරොන කෙහිචි පවත්තිතෙන අසක්කාරොන ව. යෙ භි
කෙහිචි පට්ඨං සක්කතා හුත්වා තෙහියෙව අසාරභාවං ඤාත්වා පච්ඡා අසක්කතා
හොන්ති, තාදියෙ සන්ධාය වුත්තං “සක්කාරොන ව අසක්කාරොන වා”ති.

එත්ථ සක්කාරොන අභිභූතා දෙවදන්තාදයො නිදස්සෙතබ්බා. වුත්තම්පි වෙතං –

“එලං වෙ කදලිං හන්ති, එලං වෙඨං එලං නළං;
සක්කාරො කාපුරිසං හන්ති, ගබ්භො අස්සතරිං යථා”ති. (සං. නි. 1.183; අ.
නි. 4.68; වුළුව. 335);

සාධුනං උපරි කතෙන අසක්කාරොන අභිභූතා
දණ්ඩකීරාජකාලිඬිගරාජමජ්ඣරාජාදයො නිදස්සෙතබ්බා. වුත්තම්පි වෙතං –

“කිසඤ්ඤි වච්ඡං අවකිරිය දණ්ඩකී,
උච්ඡින්නමුලො සජනො සරට්ඨො;
කුක්කුළනාමෙ නිරයම්භි පච්චති,
තස්ස ඵුලිඬිගාති පතන්ති කායෙ.

“යො සඤ්ඤානෙ පබ්බජිතෙ අවඤ්චයි,
ධම්මං භණන්තෙ සමණෙ අදුසකෙ;
තං නාළිකෙරං සුනවා පරත්ථං,

සඬගම්ම බාදන්ති විචන්දමානං''. (ජා. 2.17.70-71);

‘‘උපහව්ව මනං මජ්ඣො, මාතඬගස්මිං යසස්සිනෙ;
සපාරිසජ්ජො උච්ඡන්තො, මජ්ඣාරඤ්ඤං තදා අහු’’ති. (ජා. 2.19.96);

සක්කාරොන ව අසක්කාරොන ව අභිභූතා අඤ්ඤාතිත්ථියා නාටපුත්තාදයො
නිදස්සෙතබ්බා.

ගාථාසු උභයන්ති උභයෙන සක්කාරොන ව අසක්කාරොන ව. සමාධි න
විකම්පති න වලති, එකග්ගභාවෙන තිට්ඨති. කස්ස පන න වලතීති ආහ
‘‘අප්පමාදවිහාරිනො’’ති. යො පමාදකරධම්මානං රාගාදීනං සුට්ඨු පහීනත්තා
අප්පමාදවිහාරී අරහා, තස්ස. සො හි ලොකධම්මෙහි න විකම්පති.
සුඛුමදිට්ඨිවිපස්සකන්ති ඵලසමාපත්තිඅත්ථං සුඛුමාය දිට්ඨියා පඤ්ඤාය අභිණ්භං
පවත්තවිපස්සනත්තා සුඛුමදිට්ඨිවිපස්සකං. උපාදානක්ඛයාරාමන්ති චතුත්තං
උපාදානානං බයං පරියොසානභූතං අරහත්තඵලං ආරම්බබ්බං එතස්සාති
උපාදානක්ඛයාරාමං. සෙසං චුත්තනයමෙව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දෙවසද්දසුත්තවණ්ණනා

82. තතියෙ දෙවෙසුති යපෙත්වා අරුපාවචරදෙවෙ වෙව අසඤ්ඤදෙවෙ ව
තඤ්ඤෙසු උපපත්තිදෙවෙසු. දෙවසද්දාති දෙවානං පීතිසමුදාහාරසද්දා.
නිච්ඡරන්තීති අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලාපසල්ලාපවසෙන පවත්තන්ති. සමයා සමයං
උපාදායාති සමයතො සමයං පටිච්ච. ඉදං චුත්තං හොති – යස්මිං කාලෙ ධීතා තෙ
දෙවා තං කාලං ආගම්ම නං පස්සිස්සන්ති, තතො තං සමයං සම්පත්තං ආගම්මාති.
‘‘සමයං සමයං උපාදායා’’ති ව කෙච්ච පඨන්ති, තෙසං තං තං සමයං පටිච්චාති
අත්ථො. යස්මිං සමයෙති යදා ‘‘අට්ඨිකඬකලුපමා කාමා’’තිආදීනා (ම. නි. 1.234;
පාචි. 417), ‘‘සම්බාධො සරාවාසො’’තිආදීනා (දී. නි. 1.191; සං. නි. 2.154) ව
කාමෙසු සරාවාසෙ ව ආදීනවා, තප්පටිපක්ඛතො නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසා ව සුදිට්ඨා
හොන්ති, තස්මිං සමයෙ. තදා හිස්ස එකන්තෙන පබ්බජ්ජාය චිත්තං නමති.
අරියසාවකොති අරියස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සාවකො, සාවකභාවං
උපගන්තුකාමො, අරියසාවකො වා අවස්සංභාවී. අන්තිමභවිකං සාවකබොධිසත්තං
සන්ධාය අයමාරම්භො. කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වාති කෙසෙ ව මස්සඤ්ච ඔහාරෙත්වා
අපනෙත්වා. කාසායාති වත්ථාති අච්ඡාදෙත්වාති කසායෙන රත්තතාය කාසායාති
බ්‍රහ්මවරියං වරන්තානං අනුච්ඡවිකාති වත්ථාති නිවාසෙත්වා වෙව පාරුපිත්වා ව.
අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජ්ජාය වෙතෙතීති අගාරස්මා සරා නික්ඛම්ත්වා අනගාරියං
පබ්බජ්ජං පබ්බජෙය්‍යන්ති පබ්බජ්ජාය වෙතෙති පකප්පෙති, පබ්බජතීති අත්ථො.
එත්ථ ව යස්මා අගාරස්ස හිතං කසිවණ්ණිජ්ජාදිකම්මං අගාරියන්ති චූච්චති, තඤ්ච
පබ්බජ්ජාය නත්ථී, තස්මා පබ්බජ්ජා අනගාරියන්ති ඤාතබ්බා.

මාරෙතාති කිලෙසමාරෙන. සඬගාමාය වෙනෙතීති යුජ්ඤානත්ථාය චිත්තං
 උප්පාදෙති, මාරං අභිච්ඡෙත්තුං සන්තය්හති. යස්මා පන ඵවරූපස්ස
 පටිපජ්ජනකපුග්ගලස්ස දෙවපුත්තමාරොපි අන්තරායාය උපක්කමති, තස්මා තස්සපි
 වසෙන මාරෙතාති ඵත්ථ දෙවපුත්තමාරෙතාතිපි අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො. තස්සාපි අයං
 ඉච්ඡාචිසාතං කරිස්සතෙවාති. යස්මා පන පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය බුරග්ගතො වා
 පට්ඨාය සිලාති සමාදියන්තො පරිසොධෙන්තො සමථවිපස්සනාසු කම්මං
 කරොන්තො යථාරහං තදඛිගජ්ජහානවික්ඛම්භනජ්ජහානානං වසෙන කිලෙසමාරං
 පරිපාතෙති නාම, න යුජ්ඤාති නාම සම්පහාරස්ස අභාවතො, තස්මා චුත්තං “මාරෙන
 සද්ධිං සඬගාමාය වෙනෙතී” ති.

සත්තන්තන්ති කොට්ඨාසතො සත්තන්තං, පහෙදතො පන තෙ සත්තතිංස
 භොන්ති. කථං? චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මජ්ජධානා, චත්තාරො
 ඉද්ධිපාදා, පඤ්චන්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඤ්ඤා, අරියො අට්ඨඬ්ඨිගිකො
 මග්ගොති. ඵචං පහෙදතො සත්තතිංසට්ඨාසි සතිපට්ඨානාදිකොට්ඨාසතො සත්තෙව
 භොන්තිති චුත්තං “සත්තන්ත” න්ති. බොධිපක්ඛියානන්ති බුජ්ඤානට්ඨෙත බොධීති
 ලද්ධනාමස්ස අරියපුග්ගලස්ස මග්ගඤ්ඤාණස්සෙව වා පක්ඛෙ භවානං
 බොධිපක්ඛියානං, බොධිකොට්ඨාසියානන්ති අත්ථො. “බොධිපක්ඛිකාන” න්තිපි
 පාඨො, බොධිපක්ඛවන්තානං, බොධිපක්ඛෙ වා නියුත්තානන්ති අත්ථො.
 භාවනානුයොගමනුයුත්තොති විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා
 අරියමග්ගභාවනානුයොගමනුයුත්තො. විපස්සනාක්ඛණෙ හි සතිපට්ඨානාදයො
 පරියායෙන බොධිපක්ඛියා නාම, මග්ගක්ඛණෙයෙව පන තෙ නිජ්ජරියායෙන
 බොධිපක්ඛියා නාම භොන්ති.

ආසවානං බයාති කාමාසවාදීනං සබ්බෙසං ආසවානං බයා. ආසවෙසු හි ඛිණෙසු
 සබ්බෙ කිලෙසා ඛිණායෙව භොන්ති. තෙන අරහත්තමග්ගො චුත්තො භොති.
 අනාසවන්ති ආසවචිරහිතං. වෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති ඵත්ථ
 වෙතොවචනෙන අරහත්තඵලසමාධි, පඤ්ඤාවචනෙන තංසම්පයුත්තා ව පඤ්ඤා
 චුත්තා. තත්ථ සමාධි රාගතො විමුත්තත්තා වෙතොවිමුත්ති, පඤ්ඤා අවිජ්ජාය
 විමුත්තත්තා පඤ්ඤාවිමුත්තිති වෙදිතඛ්ඛො. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“යො හිස්ස, හික්ඛවෙ, සමාධි, තදස්ස සමාධින්ද්‍රියං. යා හිස්ස, හික්ඛවෙ,
 පඤ්ඤා, තදස්ස පඤ්ඤින්ද්‍රියං. ඉති බො, හික්ඛවෙ, රාගචිරාගා
 වෙතොවිමුත්ති, අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති” ති (සං. නි. 5.516).

අපිවෙත්ථ සමථඵලං වෙතොවිමුත්ති, විපස්සනාඵලං පඤ්ඤාවිමුත්තිති
 වෙදිතඛ්ඛො. දිට්ඨෙව ධම්මෙති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. සයං අභිඤ්ඤා
 සච්ඡිකත්වාති අත්තනායෙව අභිච්ඡිට්ඨාය පඤ්ඤාය පච්චක්ඛං කත්වා
 අපරජ්ජවචයෙන ඤත්වා. උපසම්පජ්ජ විහරතීති පාපුණ්ත්වා සම්පාදෙත්වා විහරති.
 තමෙව සඬගාමසීසං අභිච්ඡිය අජ්ඣාචසතීති මාරං අභිච්ඡිනිත්වා විජිතවිජයත්තා
 තෙන කතසඬගාමසඬබ්බාසස්ස අරියමග්ගස්ස සීසභූතං

අරහත්තඵලසමාපත්තිඉස්සරියටියානං, අභිභවන්තො ආවසති, සමාපජ්ජති ඉච්චෙව අත්ථො. ඉමෙ ව දෙවසද්දා දිට්ඨසච්චෙසු දෙවෙසු පවත්තන්ති, විසෙසනො සුද්ධාවාසදෙවෙසුති වෙදිතඛිං.

ගාථාසු මහත්තන්ති සීලාදිගුණමහත්තෙන මහත්තං. චිත්තසාරදන්ති සාරජ්ජකරානං කිලෙසානං අභාවෙන විගතසාරජ්ජං අපගතමඬිකුභාවං. පුරිසාපඤ්ඤාති අස්සාදීසු අස්සාජානියාදයො විය පුරිසෙසු ආජානියභූතා උත්තමපුරිසා. දුජ්ජයමජ්ඣභූති පවුරපතෙහි ජෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං කිලෙසවාහිනිං අභිභවි අජ්ඣෙධාත්ථරි. “අජ්ජයි” තිපි පයන්ති, අජිනීති අත්ථො. ජෙත්වාන මච්චුනො සෙනං, විමොක්ඛෙන අනාවරන්ති ලොකත්තයාහිංසාපනතො දියඬිඬසහස්සාදිවිභාගතො ව විපුලත්තා අඤ්ඤෙහි ආවරිතුං පටිසෙධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ව අනාවරං, මච්චුනො මාරස්ස සෙනං විමොක්ඛෙන අරියමග්ගෙන ජෙත්වා යො ත්වං දුජ්ජයං අජයි, තස්ස නමො, තෙ පුරිසාපඤ්ඤාති සම්බන්ධො.

ඉතීති චුත්තජපකාරෙන. හි-ඉති නිපාතමත්තං. එතං පත්තමානසං අධිගතාරහත්තං ඛිණ්ණසවං දෙවතා නමස්සන්තීති චුත්තමෙවත්ථං නිගමනවසෙන දස්සෙති. අථ වා ඉතීති ඉමිනා කාරණෙන. කිං පන එතං කාරණං? නමුච්චිසෙනාවිජයෙන පත්තමානසත්තං. ඉමිනා කාරණෙන තං දෙවතා නමස්සන්තීති අත්ථො. ඉදානි තං කාරණං ඵලතො දස්සෙතුං “තඤ්ඤි තස්ස න පස්සන්ති, යෙන මච්චුචසං වජෙ”ති චුත්තං. තස්සත්ථො – යස්මා තස්ස පුරිසාපඤ්ඤස්ස පණ්ඩාය ගවෙසන්තාපි දෙවා අණුමත්තම්පි තං කාරණං න පස්සන්ති, යෙන සො මච්චුනො මරණස්ස වසං වජෙ උපගච්චෙය්‍යා. තස්මා තං විසුද්ධිදෙවා නමස්සන්තීති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පඤ්චපුඛ්ඛනිමිත්තසුත්තවණ්ණනා

83. චතුත්ථෙප් යදානි යස්මිං කාලෙ. දෙවොති උපපත්තිදෙවො. තයො හි දෙවා – සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවාති. තෙසු සම්මුතිදෙවා නාම රාජානො ඛත්තියා. උපපත්තිදෙවා නාම වාතුමහාරාජිකතො පටියාය තදුපරිදෙවා. විසුද්ධිදෙවා නාම ඛිණ්ණසවා. ඉධ පන කාමාවචරදෙවො අධිජපෙතො. තෙන චුත්තං “දෙවොති උපපත්තිදෙවො”ති. දෙවකායාති දෙවසමුහතො, දෙවටියානතො වා, දෙවලොකතොති අත්ථො. සමුහනිවාසවාචකො හි අයං කායසද්දො. චන්ද්‍රධම්මොති මරණධම්මො, ආයුක්ඛයෙන වා පුඤ්ඤක්ඛයෙන වා උපට්ඨිතමරණොති අත්ථො.

පඤ්චස්ස පුඛ්ඛනිමිත්තානි පාතුභවන්තීති අස්ස උපට්ඨිතමරණස්ස දෙවපුත්තස්ස පඤ්ච මරණස්ස පුඛ්ඛනිමිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, පකාසානි වා භොන්ති. මාලා මිලායන්තීති තෙන පිළන්ධිතමාලා මජ්ඣන්තිකසමයෙ ආතපෙ ඛිත්තා විය මිලාතා විහතසොභා භොන්ති.

වත්පානි කිලිස්සන්තීති සරදසමයෙ විගතවලාභකෙ ආකාසෙ
අබ්භුස්සක්කමානබාලසූරියසදිසප්පහානි නානාවිරාගවණ්ණානි තෙන
නිවත්ථපාරුතවත්පානි තං බණ්ණංයෙව කද්දමෙ බිපිත්වා මද්දිතානි විය විහතප්පහානි
මලිනානි හොත්ති.

කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්තීති සුපරිසුද්ධජාතිමණි විය
සුසික්ඛිතසිප්පාවරියරචිතසුචණ්ණපට්ඨා විය ව පුබ්බෙ
සෙදමලජල්ලිකාරහිතසරීරස්ස තස්මිං බණ්ණං උභොහි කච්ඡෙහි සෙදධාරා සන්දන්ති
පග්ගරන්ති. න කෙවලඤ්ච කච්ඡෙහියෙව, සකලසරීරතොපි පනස්ස
සෙදජලකණ්ණිකා මුච්චතියෙව, යෙන ආමුත්තමුත්තාජාලගවච්ඡිතො විය තස්ස
කායො හොති.

කායෙ දුබ්බණ්ණියං ඔක්කමතීති පුබ්බෙ පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යථානුභාවං
එකයොජනං ද්වියොජනං යාව ද්වාදසයොජනමත්තමිපි පදෙසං ආභාය ඵරිත්වා
විජ්ජොතමානො කායො හොති බණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවිරහිතො, න සීතං න උණ්භං
උපසාතකං, දෙවධිතා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොති, දෙවපුත්තො
විසතිවස්සුද්දෙසිකො විය, තං බණ්ණංයෙව නිප්පහෙ නිත්තෙජෙ කායෙ විරූපභාවො
අනුපවිසති සණ්ඨාති.

සකෙ දෙවො දෙවාසනෙ නාහිරමතීති අත්තනො අවිජරාගණෙහි සද්ධිං
කීළනපරිවරණකදිබ්බාසනෙ න රමති, න විත්තස්සාදං ලභති. තස්ස කිර
මනුස්සගණනාය සත්තහි දිවසෙහි මරණං භවිස්සතීති ඉමානි පුබ්බනිමිත්තානි
පාත්‍රභවන්ති. සො තෙසං උප්පත්තියා “ඵවරූපාය නාම සම්පත්තියා විනා
භවිස්සාමි” ති බලවසොකාහිභූතො හොති. තෙනස්ස කායෙ මහාපරිලාභො
උප්පජ්ජති, තෙන සබ්බතො ගත්තෙහි සෙදා මුච්චන්ති. චිරතරං කාලං
අපරිචිතදුක්ඛො තං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො එකච්චො “දය්භාමි දය්භාමි” ති
කන්දන්තො පරිදෙවන්තො කත්ථවි අස්සාදං අලභන්තො විජ්ජන්තො විලපන්තො
තහිං තහිං ආහිණ්ඨති. එකච්චො සතිං උපට්ඨපෙත්වා කායවාචාහි විකාරං
අකරොන්තොපි පියවිජ්ජයොගදුක්ඛං අසහන්තො විහඤ්ඤමානො විවරති.

ඉමානි පන පුබ්බනිමිත්තානි යථා ලොකෙ මහාපුඤ්ඤානං
රාජරාජමහාමත්තාදීනංයෙව උක්කාපාතභූමිවාලවන්දග්ගාභාදීනි නිමිත්තානි
පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං; ඵවමෙව මහෙසක්ඛදෙවානංයෙව පඤ්ඤායති.
උප්පත්තානි ව තානි “ඉමානි මරණස්ස පුබ්බනිමිත්තානි නාමා” ති කෙච්චි දෙවා
ජානන්ති, න සබ්බෙ. තත්ථ යො මන්දෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තො, සො
“ඉදානි කො ජානාති, ‘කුහිං නිබ්බත්තිස්සාමි’” ති භායති. යො පන මහාපුඤ්ඤො,
සො “බහුං මයා දානං දින්නං, සීලං රක්ඛිතං, පුඤ්ඤං උපවිතං, ඉතො චූතස්ස මෙ
සුගතියෙව පාටිකඬ්ඛා” ති න භායති න විකම්පති. ඵවං උපට්ඨිතපුබ්බනිමිත්තං පන
තං ගහෙත්වා දෙවතා නන්දනවනං පවෙසෙත්ති සබ්බදෙවලොකෙසු නන්දනවනං
අත්ථියෙව.

තීහි වාචාහි අනුමොදෙන්තීති ඉදානි වුවිවමානෙහි තීහි වචනෙහි අනුමොදෙන්ති,
මොදං පමොදං උප්පාදෙන්ති, අස්සාසෙන්ති, අභිවදනවසෙන වා තංඛණානුරූපං
පමොදං කරොන්ති. කෙච් පන “අනුමොදෙන්ති”ති පදස්ස “ඔවදන්ති”ති වදන්ති.
ඉතොති දෙවලොකතො. හොති ආලපනං. සුගතින්ති සුන්දරගතිං, මනුස්සලොකං
සන්ධාය වදන්ති. ගච්ඡාති පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උපෙහි.

එවං චුත්තෙති එවං තදා තෙහි දෙවෙහි තස්ස “ඉතො හො සුගතිං
ගච්ඡා”තිආදිනා වත්තබ්බවචනෙ හගවතා චුත්තෙ අඤ්ඤාතරො නාමගොත්තෙන
අපාකටො තස්සං පරිසායං නිසින්තො අනුසන්ධිකුසලො එකො හික්ඛු “එතෙ
සුගතිආදයො හගවතා අවිසෙසතො චුත්තා අවිභූතා, හන්ද තෙ විභූතතරෙ
කාරාපෙස්සාමි”ති එතං “කිංචු බො, හන්තෙ”තිආදිවචනං අවොච.
සද්ධාදිගුණවිසෙසපටිලාභකාරණතො දෙවූපපත්තිහෙතො ව මනුස්සත්තං
දෙවනං අභිසම්මතන්ති ආහ “මනුස්සත්තං බො හික්ඛු දෙවනං
සුගතිගමනසංඛාත”න්ති.

සුගතිගමනසංඛාතන්ති “සුගතිගමන”න්ති සම්මා කථිතං, වණ්ණිතං
ථොමිතන්ති අත්ථො. යං මනුස්සභූතොති එත්ථ යන්ති කිරියාපරාමසනං, තෙන
පටිලභතීති එත්ථ පටිලභනකිරියා ආමසියති, යො සද්ධාපටිලාභොති අත්ථො.
මනුස්සභූතොති මනුස්සෙසු උප්පන්තො, මනුස්සභාවං වා පත්තො. යස්මා
දෙවලොකෙ උප්පන්තානං තථාගතස්ස ධම්මදෙසනා යෙභුයොන දුල්ලභා සවනාය,
න තථා මනුස්සානං, තස්මා චුත්තං “මනුස්සභූතො”ති. තථාගතප්පවෙදිතෙ
ධම්මවිනයෙති තථාගතෙන හගවතා දෙසිතෙ සික්ඛත්තයසංඛිග්ගෙ සාසනෙ. තඤ්ඤි
ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මො ව, ආසයානුරූපං විනයොනං විනයනතො
විනයො වාති ධම්මවිනයො, උපනිස්සයසම්පත්තියා වා ධම්මතො අනපෙතත්තා
ධම්මං අප්පරජක්ඛජාතිකං විනෙතීති ධම්මවිනයො. ධම්මෙනෙව වා විනයො, න
දණ්ඩසත්ථෙහීති ධම්මවිනයො, ධම්මයුත්තො වා විනයොති ධම්මවිනයො, ධම්මාය
වා සහ මග්ගඵලනිබ්බානාය විනයොති ධම්මවිනයො,
මහාකරුණාසංඛිඤ්ඤාතඤ්ඤාණාදිධම්මතො වා පවත්තො විනයොති
ධම්මවිනයො. ධම්මො වා හගවා ධම්මභූතො ධම්මකායො ධම්මස්සාමි, තස්ස
ධම්මස්ස විනයො, න තක්කියානන්ති ධම්මවිනයො, ධම්මෙ වා මග්ගඵලෙ
නිප්ථාදෙනබ්බවිසයභූතෙ වා පවත්තො විනයොති ධම්මවිනයොති වුවිවති. තස්මිං
ධම්මවිනයෙ.

සද්ධං පටිලභතීති “ස්වාක්ඛාතො හගවතා ධම්මො”තිආදිනා සද්ධං උප්පාදෙති.
සද්ධො හි ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානො
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙ ආරාධෙස්සති. සුලද්ධලාභසංඛාතන්ති එත්ථ
යථා හිරඤ්ඤසුවණ්ණබෝධත්තවත්ථාදිලාභො සත්තානං උපහොගසුඛං ආවහති,
චූෂ්පිපාසාදිදුක්ඛං පටිබාහති, ධනදාලිද්දියං වූපසමෙති, මුත්තාදිරතනපටිලාභහෙතු
හොති, ලොකසත්තතිඤ්ච ආවහති; එවං ලොකියලොකුත්තරා සද්ධාපි යථාසම්භවං
ලොකියලොකුත්තරං විපාකසුඛමාවහති, සද්ධාධුරෙන පටිපන්තානං.

ජාතිජරාදිදුක්ඛං පටිබාහති, ගුණදාලිද්දියං වූපසමෙති,
සතිසම්මොජ්ඣාදිගාදිරතනපටිලාභහෙතු හොති, ලොකසන්තතිඤ්ච ආවහති.
වුත්තඤ්චෙනං -

“සද්ධො සිලෙන සම්පන්නො, යසො භොගසමප්පිනො;
යං යං පදෙසං භජති, තත්ථ තත්ථෙව පුජිතො”ති. (ධ. ප. 303);

එවං සද්ධාපටිලාභස්ස සුලද්ධලාභතා වෙදිතබ්බා. යස්මා පනායං
සද්ධාපටිලාභො අනුගාමිකො අනඤ්ඤසාධාරණො සබ්බසම්පත්තිහෙතු,
ලොකියස්ස ච හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිධනලාභස්ස කාරණං. සද්ධොයෙව හි දානාදීනි
පුඤ්ඤානි කත්වා උළාරුළාරවිත්තුපකරණානි අධිගච්ඡති, තෙහි ච අත්තනො
පරෙසඤ්ච අත්ථමෙව සම්පාදෙති. අස්සද්ධස්ස පන තානි අනත්ථාවහානි හොන්ති,
ඉධ වෙව සම්පරායෙ වානි, එවම්පි සද්ධාය සුලද්ධලාභතා වෙදිතබ්බා. තථා හි -

“සද්ධා බන්ධනි පාඨෙය්‍යං”. (සං. නි. 1.79).

“සද්ධා දුතියා පුරිසස්ස හොති”ති ව. (සං. නි. 1.36, 59).

“සද්ධිං විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨ”න්ති ව. (සං. නි. 1.73; සු. නි. 184).

“සද්ධාහත්ථො මහානාගො”ති ව. (අ. නි. 6.43; ථෙරගා. 694).

“සද්ධා බීජං තපො වුට්ඨි”ති ව. (සං. නි. 1.197; සු. නි. 77).

“සද්ධෙසිකො, හික්ඛවෙ, අරියසාවකො”ති (අ. නි. 7.67) ව.

“සද්ධාය තරති ඔස”න්ති ව. (සං. නි. 1.246) -

අනෙකෙසු යානෙසු අනෙකෙහි කාරණෙහි සද්ධා සංවණ්ණිතා.

ඉදානි යාය සද්ධාය සාසනෙ කුසලධම්මෙසු සුප්පතිට්ඨිතො නාම හොති
නියාමොක්කන්තියා, තං සද්ධං දස්සෙතුං “සා බො පනස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ
අස්සානි ඉමස්ස භවෙය්‍යානි අත්ථො. නිව්ට්ඨානි අහිනිව්ට්ඨා විත්තසන්තානං
අනුපව්ට්ඨා. මූලජාතානි ජාතමූලා. කිං පන සද්ධාය මූලං නාම? සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං
ඔකප්පනහෙතුභූතො උපායමනසිකාරො. අපිච සප්පුරිසසෙවනා සද්ධම්මස්සවනං
යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තීනි වත්තාරි සොනාපත්තියඬගානි
මූලානි වෙදිතබ්බානි. පතිට්ඨිතානි අරියමග්ගාධිගමෙන කෙනචි අකම්පනීයභාවෙන
අවට්ඨිතා. තෙනෙවාහ “දළ්ඞා අසංභාරියා”ති. දළ්ඞානි ථීරා. අසංභාරියානි කෙනචි
සංහරිතුං වා භාපෙතුං වා අපනෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යා. ඉති තෙ දෙවා තස්ස
සොනාපත්තිමග්ගසමධිගමං ආසිසන්තා එවං වදන්ති. අත්තනො දෙවලොකෙ

කාමසුබ්‍රහ්මාගාරහමෙව හි අරියපුග්ගලං තෙ ඉච්ඡන්ති. තෙනාහ “එහි, දෙව, පුනප්පුන”න්ති.

ගාථාසූ පුඤ්ඤක්ඛයමරණමපි ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡේදෙනෙව හොතිති ආහ “චචති ආයුසඬ්ඛයා”ති. අනුමොදනන්ති අනුමොදන්තානං. මනුස්සානං සහඛ්‍යතන්ති මනුස්සෙහි සහභාවං. සහ ඛ්‍යෙතිති සහඛ්‍යා, සහපචත්තනකො, තස්ස භාවො සහඛ්‍යතා. නිවිට්ඨස්සාති නිවිට්ඨා භවෙය්‍යා. යාවජීවන්ති යාව ජීවිතප්පචත්තියා, යාව පරිනිබ්බානාති අත්ථො.

අප්පමාණන්ති සක්කච්චං බහුං උළාරං බහුක්ඛන්තුඤ්ච කරණවසෙන පමාණරහිතං. නිරූපධිත්ති කිලෙසුපධිරහිතං, සුවිසුද්ධං නිම්මලන්ති අත්ථො. යස්මා පන තෙ දෙවා මහග්ගතකුසලං න ඉච්ඡන්ති කාමලොකසමතික්කමනතො, කාමාවචරපුඤ්ඤමෙව ඉච්ඡන්ති, තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො – “ඉතො දෙවලොකතො වුතො මනුස්සෙසු උප්පජ්ජිත්වා විඤ්ඤානං පත්තො කායදුච්චරිතාදිං සබ්බං දුච්චරිතං පහාය කායසුචරිතාදිං සබ්බං සුවරිතං උළාරං විපුලං උපවිනිත්වා අරියමග්ගෙන ආගතසද්ධො භවාහි”ති. යස්මා පන ලොකුත්තරෙසු පට්ඨමග්ගං දුතියමග්ගමපි වා ඉච්ඡන්ති අත්තතො දෙවලොකුපපත්තියා අනතිවත්තනතො, තස්මා තෙසමපි වසෙන “අප්පමාණං නිරූපධි”න්තිපදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො – පමාණකරානං දිට්ඨෙකට්ඨඔළාරිකකාමරාගාදිකිලෙසානං උපච්ඡේදෙන අප්පමාණං, සත්තමහවතො වා උප්පජ්ජනාරහස්ස ඛන්ධුපධිස්ස තංතිබ්බත්තකඅභිසඬ්ඛාරූපධිස්ස තංතංග්ගවජ්ඣකිලෙසුපධිස්ස ව පහානෙන තෙසං අනිබ්බත්තනතො නිරූපධිසඬ්ඛාතනිබ්බාතසන්තිස්සිතත්තා ව නිරූපධිති.

එවං අච්චන්තමෙව අපායද්වාරපිට්ඨායකං කම්මං දස්සෙත්වා ඉදාහි සග්ගසම්පත්තිනිබ්බත්තකකම්මං දස්සෙතුං “තතො ඔපධික”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඔපධිකන්ති උපධිවෙපක්කං අත්තභාවසම්පත්තියා වෙව භොගසම්පත්තියා ව නිබ්බත්තකන්ති අත්ථො. උපධිති හි අත්තභාවො වුච්චති. යථාහ “සන්තෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි උපධිසම්පත්තිපට්ඨාහිතානි න විපච්චන්ති”ති (විභ. 810). කාමගුණාපි. යථාහ “උපධිහි නරස්ස සොචනා”ති (සං. නි. 1.12; සු. නි. 34). තත්‍රායං චචනත්ථො – උපධියති එත්ථ සුබ්බුක්ඛන්ති උපධි, අත්තභාවො කාමගුණා ව. උපධිකරණං සීලං එතස්ස, උපධිං වා අරහතීති ඔපධිකං, පුඤ්ඤං, තං බහුං උළාරං කත්වා. කථං? දානෙන. දානඤ්චි ඉතරෙහි සුකරන්ති එවං වුත්තං. දානෙනාති වා පදෙන අභයදානමපි වුත්තං, න ආමිසදානමෙවාති සීලස්සාපි සඬ්ඛගො දට්ඨබ්බො. යස්මා පන තෙ දෙවා අසුරකායභානිං එකන්තෙනෙව දෙවකායපාරිපූරිඤ්ච ඉච්ඡන්ති, තස්මා තස්ස උපායං දස්සෙත්තා “අඤ්ඤෙපි මච්චෙ සද්ධම්මෙ, බ්‍රහ්මචරියෙ නිවෙසයා”ති ධම්මදානෙ නියොජෙත්ති. යදා විදුති යස්මිං කාලෙ දෙවා දෙවං චචන්තං විදු විජානෙය්‍යං, තදා ඉමාය යථාචුත්තාය අනුකම්පාය දුක්ඛාපනායනකම්‍යතාය “දෙව, ඉමෙ දෙවකායෙ පුනප්පුනං උප්පජ්ජනවසෙන එහි ආගච්ඡාහි”ති ව අනුමොදෙත්තිති.

වතුන්ඵසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බහුජනහිතසුත්තවණ්ණනා

84. පඤ්චමෙ ලොකෙති එත්ථ තයො ලොකා – සත්තලොකො, සඬ්ඛාරලොකො, ඕකාසලොකොති. තෙසු ඉන්ද්‍රියබද්ධානං රූපධම්මානං අරූපධම්මානං රූපාරූපධම්මානඤ්ච සත්තානවසෙන වත්තමානානං සමුහො සත්තලොකො, පථවිපබ්බතාදිහෙදො ඕකාසලොකො, උභයෙපි බන්ධා සඬ්ඛාරලොකො. තෙසු සත්තලොකො ඉධ අධිජ්ජෙතො. තස්මා ලොකෙති සත්තලොකෙ. තත්ථාපි න දෙවලොකෙ, න බ්‍රහ්මලොකෙ, මනුස්සලොකෙ. මනුස්සලොකෙපි න අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ, ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ. තත්‍රාපි න සබ්බට්ඨානෙසු, “පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඬ්ගලං නාම නිගමො, තස්ස අපරෙන මහාසාලා, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; පුරත්ථිමදක්ඛිණාය දිසාය සල්ලවතී නාම නදී, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; දක්ඛිණාය දිසාය සෙනකණ්ණිකං නාම නිගමො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; පච්ඡිමාය දිසාය පුණං නාම බ්‍රාහ්මණගාමො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; උත්තරාය දිසාය උසිරද්ධජො නාම පබ්බතො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ”ති (මහාව. 259) එවං පරිච්ඡින්නෙ ආයාමතො තියොජනසතෙ විත්ථාරතො අඬ්ඬතෙයායොජනසතෙ පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතෙ මජ්ඣිමදෙසෙ උජ්ජජ්ජති තථාගතො. න කෙවලඤ්ච තථාගතොව පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා අසීතිමහාථෙරා බුද්ධමානා බුද්ධපිතා චක්කවත්තිරාජා අඤ්ඤෙ ච සාරජ්ජත්තා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා එත්ථෙව උජ්ජජ්ජන්ති. ඉධ පන තථාගතවාරෙයෙව සබ්බත්ථකවසෙන අයං නයො ලබ්භති, ඉතරෙසු එකදෙසවසෙන.

උජ්ජජ්ජමානා උජ්ජජ්ජන්තිති ඉදං පන උභයමිපි විජ්ජකතවචනමෙව, උජ්ජජ්ජන්තා බහුජනහිතත්ථාය උජ්ජජ්ජන්ති, න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවරූපඤ්ඤෙත්ථ සද්දලක්ඛණං න සක්කා අඤ්ඤෙන සද්දලක්ඛණෙන පටිබාහිතුං.

අපිව උජ්ජජ්ජමානො නාම උජ්ජජ්ජති නාම උජ්ජන්තො නාමාති අයං පහෙදො වෙදිතබ්බො. තථාගතො හි මහාහිනිහාරං කරොන්තො, බුද්ධකරෙ ධම්මෙ පරියෙසන්තො, පාරමි යො පුරෙන්නො, පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්තො, ඤාතත්ථවරියං වරන්තො, ලොකත්ථවරියං, බුද්ධත්ථවරියං කොටිං පාපෙන්තො, පාරමි යො පුරෙත්වා තුසිතභවනෙ තිට්ඨන්තො, තතො ඔතරිත්වා වරිමභවෙ පටිසන්ධිං ගණ්හන්තො, අගාරමජ්ඣෙ වසන්තො, අහිනික්ඛමන්තො, මහාපධානං පදහන්තො, පරිපක්කඤාණො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ මාරඬලං විධමෙන්නො පට්ඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො, මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බවක්ඛුං විසොධෙන්නො, පච්ඡිමයාමෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඤාණං ඔතාරෙත්වා අනෙකාකාරං සබ්බසඬ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා සොතාපත්තිමග්ගං පටිවිජ්ඣන්තො යාව අනාගාමිඵලං

සවිඡ්ඤානෝත්තොපි උප්පජ්ජමානො ඵව නාම, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජති නාම, අරහත්තඵලක්ඛණෙ පන උප්පන්නො නාම. බුද්ධානඤ්ඤි සාවකානං විය න පටිපාටියා ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණාදීනං උප්පාදනකිව්වං අත්ථී, සහෙව පන අරහත්තමග්ගෙන සකලොපි බුද්ධගුණරාසි ආගතොව නාම හොති. තස්මා තෙ නිබ්බත්තසබ්බකිව්වත්තා අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නා නාම හොන්ති. ඉධ අරහත්තඵලක්ඛණං සන්ධාය ‘උප්පජ්ජති’ති වුත්තො. උප්පන්නො හොතිති අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො.

සාවකොපි බිණ්ණාසවො සාවකබොධියා හෙතුභූතෙ පුඤ්ඤසම්භාරෙ සම්භරන්තො පුබ්බයොගං පුබ්බවරියං ගතපච්චාගතවත්තං පුරෙන්නො වරිමහවෙ නිබ්බත්තන්තො අනුක්කමෙන විඤ්ඤානං පත්වා සංසාරෙ ආදීනවං දිස්වා පබ්බජ්ජාය වෙතයමානො පබ්බජ්ජං මත්ථකං පාපෙත්වා සීලාදීනි පරිපුරෙන්නො ධුතඨම්මෙ සමාදාය වත්තමානො ජාගරියං අනුයුඤ්ජන්තො ඤාණානි නිබ්බත්තෙන්තො විපස්සනං පටිධිපෙත්වා හෙට්ඨිමග්ගෙන අධිගච්ඡන්තොපි උප්පජ්ජමානො ඵව නාම, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජති නාම, අරහත්තඵලක්ඛණෙ පන උප්පන්නො නාම. සෙක්ඛො පන පුබ්බපනිස්සයතො පටිඨාය යාව ගොත්‍රභුඤ්ඤාණා උප්පජ්ජමානො නාම, පටිමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජති නාම, පටිමඵලක්ඛණෙන පටිඨාය උප්පන්නො නාම. එත්තාවතා ‘තයොමෙ, හික්ඛවෙ, පුග්ගලා ලොකෙ උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්ති’ති පදානං අත්ථො වුත්තො හොති.

ඉදානි බහුජනහිතායාතිආදීසු බහුජනහිතායාති මහාජනස්ස හිතත්ථාය. බහුජනසුඛායාති මහාජනස්ස සුඛත්ථාය. ලොකානුකම්පායාති සත්තලොකස්ස අනුකම්පං පටිච්ච. කතරසත්තලොකස්සාති? යො තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා ධම්මං පටිච්ඡිකුක්ඛති, අමතපානං පිවති, තස්ස. හගවතො හි ධම්මවක්කජ්ජවත්තනසුත්තන්තදෙසනාය අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤජ්ජමුඛා අට්ඨාරස බ්‍රහ්මකොට්ඨො ධම්මං පටිච්ඡිකුක්ඛිසු. ඵවං යාව සුභද්දපරිබ්බාජකච්ඡිනායනා ධම්මං පටිච්ඡිද්ධසත්තානං ගණනා නත්ථී, මහාසමයසුත්තන්තදෙසනායං මඬිගලසුත්තං, චූළරාහුලොවාදං, සමචිත්තදෙසනායන්ති ඉමෙසු චතුසු යානෙසු අභිසමයං පත්තසත්තානං පරිච්ඡෙදො නත්ථී. ඵවමෙතස්ස අපරිමාණස්ස සත්තලොකස්ස අනුකම්පාය. සාවකස්ස පන අරහතො සෙක්ඛස්ස ච ලොකානුකම්පාය උප්පත්ති ධම්මසෙනාපතිආදීහි ධම්මහණ්ඩාගාරිකාදීහි ච දෙසිතදෙසනාය පටිච්චෙධජ්ජත්තසත්තානං වසෙන, අපරහාගෙ ච මහාමහින්දත්ථෙරාදීහි දෙසිතදෙසනාය පටිච්ඡිද්ධසච්චානං වසෙන, යාවජ්ජතනා ඉතො පරං අනාගතෙ ච සාසනං නිස්සාය සග්ගමොක්ඛමග්ගෙසු පතිට්ඨහත්තානං වසෙනපි අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො.

අපිව බහුජනහිතායාති බහුජනස්ස හිතත්ථාය, නෙසං පඤ්ඤාසම්පත්තියා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකහිතුපදෙසකොති. බහුජනසුඛායාති බහුජනස්ස සුඛත්ථාය, වාගසම්පත්තියා උපකරණසුඛසම්පදායකොති. ලොකානුකම්පායාති ලොකස්ස

අනුකම්පනත්ථාය, මෙත්තාකරුණාසම්පත්තියා මාතෘපිතරො විය ලොකස්ස රක්ඛිතා ගොපිතාති. අත්ථාය භිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානන්ති ඉධ දෙවමනුස්සග්ගහණෙන භබ්බපුග්ගලෙ වෙනෙය්‍යස්සත්තෙ එව ගහෙන්වා තෙසං නිබ්බානමග්ගඵලාධිගමාය තථාගතස්ස උප්පත්ති දස්සිතා පයමවාරෙ, දුතියතතියවාරෙසු පන අරහතො සෙක්ඛස්ස ව වසෙන යොජෙතබ්බං. තත්ථ අත්ථායාති ඉමිනා පරමත්ථාය, නිබ්බානායාති චුත්තං හොති. භිතායාති තංසම්පාපකමග්ගත්ථායාති චුත්තං හොති. නිබ්බානසම්පාපකමග්ගතො හි උත්තරිං භිතං නාම නත්ථී. සුඛායාති ඵලසමාපත්තිසුඛත්ථායාති චුත්තං හොති, තතො උත්තරි සුඛාභාවතො. චුත්තඤ්ඤෙනං ‘‘අයං සමාධි පච්චුප්පන්තසුඛො වෙව ආයතිඤ්ඤ වුච්චිපාකො’’ති (දී. නි. 3.355; අ. නි. 5.27; විභ. 804).

තථාගතොතිආදීනං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තො. විජ්ජාවරණසම්පන්නොතිආදීසු තිස්සොපි විජ්ජා භයහෙරවෙ (ම. නි. 1.34 ආදයො) ආගතනයෙන, ඡපි විජ්ජා ඡළහිඤ්ඤාවසෙන, අට්ඨපි විජ්ජා අම්බට්ඨසුත්තෙ ආගතාති විජ්ජාහි, සීලසංවරාදීහි, පන්නරසහි වරණධම්මෙහි ව, අනඤ්ඤසාධාරණෙහි සම්පන්නො සමන්තාගතොති විජ්ජාවරණසම්පන්නො. සොභනගමනත්තා, සුන්දරං ධානං ගතත්තා, සම්මා ගතත්තා, සම්මා ගදත්තා ව සුගතො. සබ්බථා විදිතලොකත්තා ලොකවිදු. නත්ථී එතස්ස උත්තරොති අනුත්තරො. පුරිසදම්මෙ පුරිසවෙනෙය්‍ය සාරෙති විනෙතිති පුරිසදම්මසාරථී. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසනීති සත්ථා. සබ්බස්සාපි නෙය්‍යස්ස සබ්බප්පකාරෙන සයම්භුඤ්ඤාණෙන බුද්ධත්තා බුද්ධොති අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 1.132-133) ගහෙතබ්බො.

සො ධම්මං දෙසෙති ආදි...පෙ.... පරියොසානකල්‍යාණන්ති සො භගවා සත්තෙසු කාරුඤ්ඤං පටිච්ච හිත්වාපි අනුත්තරං විවෙකසුඛං ධම්මං දෙසෙති. තඤ්ච ඛො අප්පං වා බහුං වා දෙසෙන්නො ආදිකල්‍යාණාදිප්පකාරමෙව දෙසෙති. කථං? එකගාථාපි හි සමන්තභද්දකත්තා ධම්මස්ස පයමපාදෙන ආදිකල්‍යාණා, දුතියතතියෙහි මජ්ඣිකල්‍යාණා, පච්ඡිමෙන පරියොසානකල්‍යාණා. එකානුසන්ධිකං සුත්තං නිදානෙන ආදිකල්‍යාණං, නිගමනෙන පරියොසානකල්‍යාණං, සෙසෙන මජ්ඣිකල්‍යාණං. නානානුසන්ධිකං සුත්තං පයමෙන අනුසන්ධිතා ආදිකල්‍යාණං, පච්ඡිමෙන පරියොසානකල්‍යාණං, සෙසෙහි මජ්ඣිකල්‍යාණං. සකලොපි වා සාසනධම්මො අත්තනො අත්ථභූතෙන සීලෙන ආදිකල්‍යාණො, සමථවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි මජ්ඣිකල්‍යාණො, නිබ්බානෙන පරියොසානකල්‍යාණො. සීලසමාධිහි වා ආදිකල්‍යාණො, විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣිකල්‍යාණො, ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො. බුද්ධසුබුද්ධතාය වා ආදිකල්‍යාණො, ධම්මසුධම්මතාය මජ්ඣිකල්‍යාණො, සඬ්ඝසුප්පටිපත්තියා පරියොසානකල්‍යාණො. තං සුත්ථා තථත්තාය පටිපන්නෙන අධිගන්තබ්බාය අභිසම්බොධියා වා ආදිකල්‍යාණො, පටිවෙකබොධියා මජ්ඣිකල්‍යාණො, සාවකබොධියා පරියොසානකල්‍යාණො. සුය්‍යමානො වෙස නිවරණවික්ඛම්භනතො සවනෙනපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති ආදිකල්‍යාණො, පටිපජ්ජියමානො

සමථවිපස්සනාසුඛාවහනතො පටිපත්තියාපි සුඛමෙව ආවහතීති මජ්ඣිකානිකායාණො,
තථාපටිපත්තො ච පටිපත්තිඵලෙ නිට්ඨිතෙ තාදිභාවාවහනතො පටිපත්තිඵලෙනපි
කල්‍යාණමෙව ආවහතීති පරියොසානකල්‍යාණො. නාථජ්ජහවත්තා ච පහවසුද්ධියා
ආදිකල්‍යාණො, අත්ථසුද්ධියා මජ්ඣිකානිකායාණො, කිච්චසුද්ධියා
පරියොසානකල්‍යාණො. තෙන වුත්තං ‘‘සො ධම්මං දෙසෙති ආදි...පෙ....
පරියොසානකල්‍යාණං’’න්ති.

යං පන භගවා ධම්මං දෙසෙන්නො සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච
පකාසෙති, නානානායෙහි දීපෙති, තං යථානුරූපං අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථං,
බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සබ්‍යඤ්ජනං. සඬ්ඛාසන, පකාසන, විවරණ, විහජන,
උත්තානිකරණ පඤ්ඤාත්තිඅත්ථපදසමායොගතො සාත්ථං,
අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසසම්පත්තියා සබ්‍යඤ්ජනං,
අත්ථගම්භීරතාපටිච්චෙධගම්භීරතාහි වා සාත්ථං, ධම්මගම්භීරතාදෙසනාගම්භීරතාහි
සබ්‍යඤ්ජනං. අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාවිසයතො වා සාත්ථං,
ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාවිසයතො සබ්‍යඤ්ජනං. පණ්ඩිතවෙදනීයතො
පරික්ඛන්ධජනප්පසාදකන්ති සාත්ථං, සද්ධෙය්‍යතො ලොකීයජනප්පසාදකන්ති
සබ්‍යඤ්ජනං. ගම්භීරාධිප්පායතො සාත්ථං, උත්තානපදතො සබ්‍යඤ්ජනං.
උපනෙතබ්බස්ස අභාවතො සකලපරිපුණ්ණභාවෙන කෙවලපරිපුණ්ණං,
අපනෙතබ්බස්ස අභාවතො නිද්දොසභාවෙන පරිසුද්ධං, අපිච්ච පටිපත්තියා
අධිගමබ්‍යත්තිතො සාත්ථං, පරියත්තියා ආගමබ්‍යත්තිතො සබ්‍යඤ්ජනං,
සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිසුරියා පරිපුණ්ණං, නිරුපක්කිලෙසතො
නිත්ථරණත්ථාය පවත්තිතො ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතො ච පරිසුද්ධං,
සික්ඛන්තයපරිග්ගහිතත්තා බ්‍රහ්මභූතෙහි සෙට්ඨෙහි චරිතබ්බතො තෙසං
චරියභාවතො ච බ්‍රහ්මවරියං. තස්මා ‘‘සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං...පෙ.... පකාසෙති’’ති
වූච්චති. පඨමොති ගණනානුපුබ්බතො සබ්බලොකුත්තමභාවතො ච පඨමො
පුග්ගලො.

තස්සෙව සත්ථු සාවකොති තස්සෙව යථාවුත්තගුණස්ස සත්ථු
සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මදෙසනාය සවනන්තෙ ඡාතො ධම්මසෙනාපතිසදිසො
සාවකො, න පුරණාදි විය පටිඤ්ඤාමත්තෙන සත්ථු සාවකො. පාටිපදොති
පටිපදාසඬ්ඛාතෙන අරියමග්ගෙන අරියාය ඡාතියා ඡාතො භවොති පාටිපදො,
අනිට්ඨිතපටිපත්තිකිච්චො පටිපජ්ජමානොති අත්ථො. සුත්තගෙය්‍යාදි
පරියත්තිධම්මො බහුං සුතො ඵනෙනාති බහුස්සුතො. පාතිමොක්ඛසංචරාදිසීලෙන
වෙච ආරඤ්ඤිකඬ්ඛාදිධුතඬ්ඛවතෙහි ච උපපන්නො සම්පන්නො සමන්තාගතොති
සීලවතුපපන්නො. ඉති භගවා ‘‘ලොකානුකම්පා නාම හිතජ්ඣාසයෙන
ධම්මදෙසනා, සා ච ඉමෙසු ඵච තීසු පුග්ගලෙසු පටිබද්ධා’’ති දස්සෙති. සෙසං
සුවිඤ්ඤායාමෙව.

ගාථාසු තස්සන්වයොති තස්සෙව සත්ථු පටිපත්තියා ධම්මදෙසනාය ච
අනුගමනෙන තස්සන්වයො අනුඡාතො. අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා

සපරසන්තානෙසු ධම්මාලෝකසඬ්ඛාතාය පභාය කරුණතො පහඬ්කරා.
 ධම්මමුදිරයන්තාති චතුසච්චධම්මං කථෙන්නා. අපාපුරන්තීති උග්ගාටෙන්නි.
 අමතස්ස නිබ්බානස්ස. ද්වාරං අරියමග්ගං. යොගාති කාමයොගාදිතො.
 සත්ථවාහෙනාති වෙනෙයාසත්ථවාහනතො භවකන්තාරනිත්ථරුණතො
 සත්ථවාහො, භගවා, තෙන සත්ථවාහෙන. සුදෙසිතං මග්ගමනුක්කමන්තීති තෙන
 සම්මා දෙසිතං අරියමග්ගං තස්ස දෙසනානුසාරෙන අනුගච්ඡන්ති පටිපජ්ජන්ති.
 ඉධෙවාති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. සෙසං උත්තානමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අසුභානුපස්සිසුත්තවණ්ණනා

85. ඡට්ඨෙය අසුභානුපස්සිති අසුභං අනුපස්සන්තා ද්වන්තිංසාකාරවසෙන වෙච
 උද්ධුමාතකාදීසු ගහිතනිමිත්තස්ස උපසංහරණවසෙන ච කායස්මිං අසුභං
 අසුභාකාරං අනුපස්සකා හුත්වා විහරංථ. ආනාපානස්සතීති ආනාපානෙ සති, තං
 ආරබ්භ පවත්තා සති, අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකා සතීති අත්ථො. චුත්තඤ්ඤෙන
 “ආනන්ති අස්සාසො, නො පස්සාසො. පානන්ති පස්සාසො, නො අස්සාසො” තිආදි
 (පටි. ම. 1.160).

වොති තුම්භාකං. අජ්ඣත්තන්ති ඉධ ගොවරජ්ඣත්තං අධිජ්ජෙනං. පරිමුඛන්ති
 අහිමුඛං. සුපට්ඨිතාති සුට්ඨු උපට්ඨිතා. ඉදං චුත්තං හොති – ආනාපානස්සති ච
 තුම්භාකං කම්මට්ඨානාහිමුඛං සුට්ඨු උපට්ඨිතා හොතුති. අථ වා පරිමුඛන්ති
 පරිග්ගහිතනියානං. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිසම්භිදායං – “පරිති පරිග්ගහට්ඨො, මුඛන්ති
 නියානට්ඨො, සතීති උපට්ඨානට්ඨො, තෙන චුච්චති පරිමුඛං සති”න්ති (පටි. ම.
 1.164). ඉමිනා චතුසතිපට්ඨානසොළසජ්ජහෙදා ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානභාවනා
 දස්සිතාති දට්ඨබ්බා.

ඵචං සඬ්ඛෙපෙනෙව රාගවර්තවිතක්කවර්තානං සජ්ජායං
 පටිකුලමනසිකාරකායානුපස්සනාවසෙන සමථකම්මට්ඨානං
 විපස්සනාකම්මට්ඨානඤ්ච උපදිසිත්වා ඉදානි සුද්ධවිපස්සනාකම්මට්ඨානමෙව
 දස්සෙන්තො “සබ්බසඬ්ඛාරෙසු අනිච්චානුපස්සිතො විහරංථ” ති ආහ. තත්ථ
 අනිච්චං, අනිච්චලක්ඛණං, අනිච්චානුපස්සනා, අනිච්චානුපස්සිති ඉදං චතුක්කං
 වෙදිතබ්බං. හුත්වා, අභාවතො, උදයබ්බයයොගතො, තාවකාලිකතො,
 නිච්චපටික්ඛෙපතො ච ඛන්ධපඤ්චකං අනිච්චං නාම. තස්ස යො හුත්වා
 අභාවාකාරො, තං අනිච්චලක්ඛණං නාම. තං ආරබ්භ පවත්තා විපස්සනා
 අනිච්චානුපස්සනා. තං අනිච්චන්ති විපස්සකො අනිච්චානුපස්සි. ඵත්ථ ච ඵකාදසවිධා
 අසුභකථා පට්මජ්ඣානං පාපෙත්වා, සොළසවත්ථුකා ච ආනාපානකථා
 චතුත්ථජ්ඣානං පාපෙත්වා, විපස්සනාකථා ච විත්ථාරතො චත්තබ්බා, සා පන
 සබ්බාකාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.737-740) කථිතාති තත්ථ
 චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

ඉදානි අසුභානුපස්සනාදීහි නිජ්ඣාදෙනබ්බං ඵලවිසෙසං දස්සෙතුං
 “අසුභානුපස්සින”න්තිආදිමාහ. තත්ථ සුභාය ධාතුයාති සුභභාවෙ, සුභනිමිත්තෙති
 අත්ථො. රාගානුසයොති සුභාරම්මණෙ උප්පජ්ජනාරහො කාමරාගානුසයො. සො
 කෙසාදිසු උද්ධුමානකාදිසු වා අසුභානුපස්සිනං අසුභනිමිත්තං ගහෙත්වා තත්ථ
 පට්මජ්ඣානං නිබ්බන්තෙත්වා තං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා
 අධිගතෙන අනාගාමිමග්ගෙන පභීයති, සබ්බසො සමුච්ඡන්දියතීති අත්ථො.
 චුත්තඤ්ඤෙතං “අසුභා භාවෙනබ්බා කාමරාගස්ස පහානායා”ති (අ. නි. 9.3; උදා.
 31). බාහිරාති බහිද්ධාවත්ථුකත්තා අනත්ථාවහත්තා ච බාහිරා බහිභූතා.
 විතක්කාසයාති කාමසඤ්ඤාපාදිමිච්ඡාවිතක්කා. තෙ හි අප්පභීනා ආසයානුගතා සති
 පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනතො විතක්කාසයාති චුත්තා. කාමවිතක්කො චෙත්ථ
 කාමරාගග්ගහණෙන ගහිතො ඵවාති තදවසෙසා විතක්කා ඵව චුත්තාති වෙදිතබ්බා.
 විසාතපක්ඛිකාති දුක්ඛභාගියා, ඉච්ඡාවිසාතනිබ්බන්තනකා වා. තෙ න භොන්තීති තෙ
 පභීයන්ති. බ්‍යාපාදවිතක්කො, විහිංසාවිතක්කො, ඤාතිවිතක්කො, ජනපදවිතක්කො,
 අමරාවිතක්කො, අනවඤ්ඤත්තිපටිසංයුත්තො විතක්කො,
 ලාභසක්කාරසිලොකපටිසංයුත්තො විතක්කො, පරානුද්දයනාපටිසංයුත්තො
 විතක්කොති අට්ඨ, කාමවිතක්කෙන සද්ධිං නවවිධා මහාවිතක්කා
 ආනාපානස්සතිසමාධිනා තන්තිස්සිතාය ච විපස්සනාය පුබ්බභාගෙ වික්ඛම්භිතා. තං
 පාදකං කත්වා අධිගතෙන අරියමග්ගෙන යථාරහං අනවසෙසතො පභීයන්ති.
 චුත්තම්පි චෙතං “ආනාපානස්සති භාවෙනබ්බා විතක්කුපවිජ්ජෙදායා”ති (අ. නි. 9.3;
 උදා. 31).

යා අවිජ්ජා, සා පභීයතීති යා සච්චසභාවපටිච්ඡාදිනි සබ්බානත්ථකාරී සකලස්ස
 වට්ටදුක්ඛස්ස මූලභූතා අවිජ්ජා, සා අනිච්චානුපස්සිනං විහරතං සමුච්ඡජ්ජති. ඉදං කිර
 හගවතා අනිච්චාකාරතො වුට්ඨිතස්ස සුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවස්ස වසෙන චුත්තං.
 තස්සායං සඤ්ඤාපත්ථො – තෙභූමකෙසු සබ්බසඤ්ඤාපරෙසු අනිච්චාදිතො සම්මසනං
 පට්ඨපෙත්වා විපස්සන්තානං යදා අනිච්චන්ති පවත්තමානා වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා
 මග්ගෙන සටියති, අනුක්කමෙන අරහත්තමග්ගො උප්පජ්ජති, තෙසං
 අනිච්චානුපස්සිනං විහරතං අවිජ්ජා අනවසෙසතො පභීයති, අරහත්තමග්ගවිජ්ජා
 උප්පජ්ජති. අනිච්චානුපස්සිනං විහරතන්ති ඉදං අනිච්චලක්ඛණස්ස තෙසං
 පාකට්ඨාවතො ඉතරස්ස ලක්ඛණද්වයස්ස ගහණෙ උපායභාවතො වා චුත්තං, න
 පන ඵකස්සෙව ලක්ඛණස්ස අනුපස්සිතබ්බතො. චුත්තඤ්ඤෙතං “යදනිච්චං තං
 දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා”ති (සං. නි. 3.15). අපරම්පි චුත්තං “අනිච්චසඤ්ඤාදිතො
 හි, මෙසිය, අනත්තසඤ්ඤා සණ්ඨාති, අනත්තසඤ්ඤා අස්මිමානසමුග්ගානං
 පාපුණාති”ති.

ගාථාසු ආනාපානෙ පටිස්සතොති ආනාපානනිමිත්තස්මිං පටි පටි සතො,
 උපට්ඨිතස්සතීති අත්ථො. පස්සන්ති ආසවක්ඛයඤ්ඤාණවක්ඛුනා සඤ්ඤාපසමං
 නිබ්බානං පස්සන්තො. ආනාපි සබ්බදාති අන්තරාවොසානං අනාපජ්ජිත්වා
 අසුභානුපස්සනාදිසු සතතං ආනාපි යුත්තජ්ජයුත්තො, තතො ඵව යතො

වායමානා, නියතො වා සම්මත්තනියාමෙන තත්ථ සබ්බසංඛාරසමථෙ
නිබ්බානෙ අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුච්චති. සෙසං චුත්තනයමෙව.

ජට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ධම්මානුධම්මපටිපත්තසුත්තවණ්ණනා

86. සත්තමෙ ධම්මානුධම්මපටිපත්තස්සාති එත්ථ ධම්මො නාම නවවිධො
ලොකුත්තරධම්මො, තස්ස ධම්මස්ස අනුධම්මො සීලවිසුද්ධිආදි
පුබ්බභාගපටිපදාධම්මො, තං ධම්මානුධම්මං පටිපත්තස්ස අධිගන්තුං
පටිපජ්ජමානස්ස. අයමනුධම්මො භොතීති අයං අනුච්ඡවිකසභාවො පතිරූපසභාවො
භොති. වෙය්‍යාකරණායාති කථනය. ධම්මානුධම්මපටිපත්තොයන්ති යන්ති
කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනං. ඉදං චුත්තං භොති – යෙන අනුධම්මෙන තං
ධම්මානුධම්මං පටිපත්තොති ඛ්‍යාකරමානො සම්මදෙව ඛ්‍යාකරොත්තො නාම සීයා,
න තතොනිදානං විඤ්ඤාහි ගරහිතබ්බො සීයාති. යන්ති වා කිරියාපරාමසනං,
තෙනෙනං දස්සෙති “යදිදං ධම්මස්සෙව භාසනං, ධම්මචිතක්කස්සෙව ච චිතක්කනං
තද්දුභයාභාවෙ ඤාණුපෙක්ඛාය, අයං ධම්මානුධම්මපටිපත්තස්ස භික්ඛුනො
තථාරූපො අයන්ති කථනායානුරූපහෙතු අනුච්ඡවිකකාරණං. භාසමානො
ධම්මංයෙව භාසෙය්‍යාති කථෙත්තො වෙ දසකථාවත්ථුධම්මංයෙව කථෙය්‍ය, න
තජ්ජටිපක්ඛමභිච්ඡතාදිඅධම්මං. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යායං කථා අභිසල්ලෙඛිකා වෙතොවිවරණසජ්ජායා එකන්තනිබ්බිදාය
විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය
සංවත්තති. සෙය්‍යථිදං – අජ්ජිච්ඡකථා, සන්තුට්ඨිකථා, පච්චෙකකථා,
අසංසග්ගකථා, වීරියාරම්භකථා, සීලකථා, සමාධිකථා, පඤ්ඤාකථා,
විමුත්තිකථා, විමුත්තිඤාණදස්සනකථා, එවරූපාය කථාය නිකාමලාභී භොති
අකිච්ඡලාභී අකසිරලාභී”ති (අ. නි. 9.3; උදා. 31).

අභිසල්ලෙඛිකාය කථාය ලාභී ඵව හි තං භාසෙය්‍ය. එතෙන
කල්‍යාණමිත්තසම්පදා දස්සිතා.

ධම්මචිතක්කන්ති තෙක්ඛම්මචිතක්කාදිං ධම්මතො අනපෙතං චිතක්කයතො
“සීලාදිපටිපදං පරිපුරෙස්සාමී”ති උපරූපරි උස්සාහො අභිවඤ්ඤාසිති. සො පන
චිතක්කො සීලාදීනං අනුපකාරධම්මෙ වජ්ජෙත්වා උපකාරධම්මෙ අනුබුභනවසෙන
භානභාගියභාවං අපනෙත්වා ධීතිභාගියභාවෙපි අට්ඨත්වා විසෙසභාගියතං
නිබ්බේධභාගියතඤ්ඤා පාපනවසෙන පවත්තියා අනෙකජ්ජහෙදො වෙදිතබ්බො. නො
අධම්මචිතක්කන්ති කාමචිතක්කං නො චිතක්කෙය්‍යාති අත්ථො. තද්දුභයං වා පනාති
යදෙනං පරෙසං අනුග්ගහණත්ථං ධම්මභාසනං අත්තනො අනුග්ගහණත්ථං
ධම්මචිතක්කතඤ්ඤා චුත්තං. අථ වා පන තං උභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා අජ්ජටිපජ්ජිත්වා
අකත්වා. උපෙක්ඛකොති තථාපටිපත්තියං උදාසීනො සමථවිපස්සනාභාවනමෙව

අනුබ්‍රහ්මන්තො විහරෙය්‍ය, සමථපටිපත්තියං උපෙක්ඛකො හුත්වා විපස්සනායමෙව කම්මං කරොන්තො විහරෙය්‍ය. විපස්සනම්පි උස්සුක්කාපෙත්වා තත්ථපි සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණුවසෙන උපෙක්ඛකො යාව විපස්සනාඤාණං මග්ගෙන සට්ඨති, තාව යථා තං තික්ඛං සුරං පසන්නං හුත්වා වහති, තථා විහරෙය්‍ය සතො සම්පජානොති.

ගාථාසු සමථවිපස්සනාධම්මො ආරම්භබ්බට්ඨො ආරාමො එතස්සාති ධම්මාරාමො. තස්මිංයෙව ධම්මෙ රතොති ධම්මරතො. තස්සෙව ධම්මස්ස පුනප්පුනං විචිත්තනතො ධම්මං අනුච්චිත්තයං තං ධම්මං ආවජ්ජෙත්තො, මනසි කරොන්තොති අත්ථො. අනුස්සරන්ති තමෙව ධම්මං උපරුපරිභාවනාවසෙන අනුස්සරන්තො. අථ වා විමුක්තායතනසීසෙ යත්වා පරෙසං දෙසනාවසෙන සීලාදිධම්මො ආරම්භබ්බට්ඨො ආරාමො එතස්සාති ධම්මාරාමො. තථෙව තස්මිං ධම්මෙ රතො අභිරතොති ධම්මරතො. තෙසංයෙව සීලාදිධම්මානං ගතියො සමන්වෙසන්තො කාමචිතක්කාදීනං ඕකාසං අදත්වා නෙක්ඛම්මසඬ්ඛපාදිධම්මංයෙව අනුච්චිත්තනතො ධම්මං අනුච්චිත්තයං. තද්වහයං වා පන ඔළාරිකතො දහන්තො අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා සමථවිපස්සනාධම්මමෙව උපරුපරි භාවනාවසෙන අනුස්සරන්තො අනුබ්‍රහ්මනාවසෙන පවත්තෙන්තො. සද්ධම්මාති සත්තතිංසප්පහෙදා බොධිපක්ඛියධම්මා නවවිධලොකුත්තරධම්මා ච න පරිභායති, න විරස්සෙව තං අධිගච්ඡතිති අත්ථො.

ඉදානි තස්ස අනුස්සරණවිධිං දස්සෙන්තො “වරං වා”තිආදිමාහ. තත්ථ වරං වාති භික්ඛාචාරවසෙන වඬ්කමනාවසෙන ච වරන්තො වා. යදි වා තිට්ඨන්ති තිට්ඨන්තො වා නිසින්නො වා, උද වා සයන්ති සයන්තො වා. එවං වතුසුපි ඉරියාපථෙසු. අජ්ඣක්තං සමයං චිත්තන්ති යථාචුත්තෙ කම්මට්ඨානසඬ්ඛාතෙ ගොවරජ්ඣක්තෙ අත්තතො චිත්තං රාගාදිකිලෙසානං වූපසමනාවසෙන පජහනාවසෙන සමයං සමෙන්නො. සන්තිමෙවාධිගච්ඡතිති අච්චන්තසන්තිං නිබ්බානමෙව පාපුණාතිති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අන්ධකරණසුත්තවණ්ණනා

87. අට්ඨමෙ අකුසලචිතක්කාති අකොසල්ලසම්භූතා විතක්කා.

අන්ධකරණාතිආදීසු යස්ස සයං උප්පජ්ජන්ති, තං යථාභූතදස්සනානිවාරණෙන අන්ධං කරොන්තිති අන්ධකරණා. න පඤ්ඤාවක්ඛුං කරොන්තිති අවක්ඛුකරණා. අඤ්ඤාණං කරොන්තිති අඤ්ඤාණකරණා. පඤ්ඤානිරොධිකාති කම්මස්සකතාපඤ්ඤා, ඤානපඤ්ඤා, විපස්සනාපඤ්ඤාති ඉමා තිස්සො පඤ්ඤා අප්පවත්තිකරණෙන නිරොධෙත්තිති පඤ්ඤානිරොධිකා. අනිට්ඨඵලදායකත්තා දුක්ඛසඬ්ඛාතස්ස විසාතස්ස පක්ඛෙ වත්තන්තිති විසාතපක්ඛිකා. කිලෙසනිබ්බානං න සංවත්තයන්තිති අනිබ්බානසංවත්තනිකා.

කාමවිතක්කොති කාමපටිසංයුත්තො විතක්කො. සො හි කිලෙසකාමසහිතො
 හුත්වා වත්ථුකාමෙසු පවත්නති. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො
 බ්‍යාපාදවිතක්කො. විහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො විහිංසාවිතක්කො. ඉමෙ ද්වෙ ව
 සත්තෙසුපි සඬ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති. කාමවිතක්කො හි පියමනාපෙ සත්තෙ වා
 සඬ්ඛාරෙ වා විතක්කෙන්තස්ස උප්පජ්ජති, බ්‍යාපාදවිතක්කො අප්පියෙ අමනාපෙ
 සත්තෙ වා සඬ්ඛාරෙ වා කුප්ඤ්ඤත්වා ඔලොකනකාලතො පටියාය යාව නාසනා
 උප්පජ්ජති, විහිංසාවිතක්කො සඬ්ඛාරෙසු න උප්පජ්ජති, සඬ්ඛාරා දුක්ඛාපෙතඛිබ්බා
 නාම නත්ථි, “ඉමෙ සත්තා භඤ්ඤන්තු වා ඛජ්ඣන්තු වා උච්ඡිජ්ජන්තු වා
 විතස්සන්තු වා මා වා අහෙසු”න්ති විත්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උප්පජ්ජති.

ඉමෙයෙව පන කාමසඬ්ඤාපාදයො. අත්ථතො හි කාමවිතක්කාදීනං
 කාමසඬ්ඤාපාදීනඤ්ච නානාකරණං නත්ථි, තංසම්පයුත්තා පන සඤ්ඤාදයො
 කාමසඤ්ඤාදයො. කාමධාතුආදීනං පන යස්මා පාළියං -

“කාමපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො...පෙ.... මිච්ඡාසඬ්ඤාපො,
 අයං වුච්චති කාමධාතු, සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා කාමධාතු.
 බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො...පෙ.... මිච්ඡාසඬ්ඤාපො, අයං
 වුච්චති බ්‍යාපාදධාතු. දසසු ආසාතවත්ථුසු විත්තස්ස ආසාතො
 පටිසාතො...පෙ.... අනත්තමනතා විත්තස්ස, අයං වුච්චති බ්‍යාපාදධාතු.
 විහිංසාපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො මිච්ඡාසඬ්ඤාපො, අයං වුච්චති
 විහිංසාධාතු. ඉධෙකච්චො පාණිනා වා ලෙඬ්ඛිනා වා දණ්ඨෙත වා සත්ථෙත
 වා රජ්ජයා වා අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන සත්තෙ විහෙයෙති, අයං විහිංසාධාතු”ති
 (විභ. 182, 910) -

ආගතත්තා විසෙසො ලබ්භති.

තත්ථ ද්වෙ කථා සබ්බසඬ්ඛාහිකා ව අසම්භින්නා ව. තත්ථ කාමධාතුයා ගහිතාය
 ඉතරා ද්වෙපි ගහිතා නාම භොන්ති. තතො පන නීහරිත්වා අයං බ්‍යාපාදධාතු, අයං
 විහිංසාධාතුති දස්සෙතිති අයං සබ්බසඬ්ඛාහිකා නාම. කාමධාතුං කථෙන්නො පන
 භගවා බ්‍යාපාදධාතුං බ්‍යාපාදධාතුටියානෙ, විහිංසාධාතුං විහිංසාධාතුටියානෙ
 යපෙත්වාච අවසෙසං කාමධාතු නාමාති කථෙසීති අයං අසම්භින්නකථා නාම.

සුක්කපක්ඛෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො.
 නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො විතක්කො නෙක්ඛම්මවිතක්කො. සො අසුභපුබ්බහාගෙ
 කාමාවචරො භොති, අසුභජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඥානං පාදකං කත්වා
 උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො
 අබ්‍යාපාදවිතක්කො. සො මෙත්තාපුබ්බහාගෙ කාමාවචරො භොති, මෙත්තාඥානෙ
 රූපාවචරො, තං ඥානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො.
 අවිහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො අවිහිංසාවිතක්කො. සො කරුණාපුබ්බහාගෙ
 කාමාවචරො, කරුණාජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඥානං පාදකං කත්වා

උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. යදා පන අලොහො සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා හොන්ති. යදා මෙත්තා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා හොන්ති. යදා කරුණා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා හොන්ති.

ඉමෙයෙව පන නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදයො. අත්ථතො හි නෙක්ඛම්මවිතක්කාදීනං නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදීනඤ්ච නානාකරණං නත්ථි, තංසම්පයුත්තා පන සඤ්ඤාදයො නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාදයො. නෙක්ඛම්මධාතුආදීනං පන යස්මා පාළියං –

“නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො සඬකප්පො, අයං වුව්චති නෙක්ඛම්මධාතු, සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මධාතු. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො සඬකප්පො, අයං වුව්චති අබ්‍යාපාදධාතු. යා සත්තෙසු මෙත්ති මෙත්තායනා මෙත්තාවෙනොවිමුත්ති, අයං වුව්චති අබ්‍යාපාදධාතු. අවිහිංසාපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො සඬකප්පො – අයං වුව්චති අවිහිංසාධාතු. යා සත්තෙසු කරුණා කරුණායනා කරුණාවෙනොවිමුත්ති – අයං වුව්චති අවිහිංසාධාතු”ති. (විභ. 182) –

ආගතත්තා විසෙසො ලබ්භති. ඉධාපි සබ්බසඬගාහිකා, අසම්භින්නාති ද්වෙ කථා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගාථාසු විතක්කයෙති විතක්කෙය්‍ය. නිරාකරෙති අත්තනො සන්තානතො නීහරෙය්‍ය විනොදෙය්‍ය, පජ්ඣෙය්‍යාති අත්ථො. සවෙ විතක්කානි විචාරිතානි, සමෙති වුට්ඨිව රජං සමුහතන්ති යථා නාම ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පථවියං සමුහතං සමන්තතො උට්ඨිතං රජං මහතො අකාලමෙසස්ස වස්සතො වුට්ඨි යානසො වූපසමෙති, එවමෙව සො යොගාවචරො විතක්කානි මිච්ඡාවිතක්කෙ ව විචාරිතානි තංසම්පයුත්තවිචාරෙ ව සමෙති වූපසමෙති සමුච්ඡින්නති. තථාභූතො ව විතක්කූපසමෙන වෙනසා සබ්බෙසං මිච්ඡාවිතක්කානං උපසමනතො විතක්කූපසමෙන අරියමග්ගවිත්තෙන. ඉධෙව දිට්ඨෙව ධම්මෙ, සන්තිපදං නිබ්බානං, සමප්ඤ්ඤා සමධිගතො හොතිති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අත්තරාමලසුත්තවණ්ණනා

88. නවමෙ අත්තරාමලාති එත්ථ අත්තරාසද්දො –

“නදීතීරෙසු සණ්ඨානෙ, සභාසු රටීයාසු ව;
ජනා සඬගම්ම මන්තෙන්නි, මඤ්ච තඤ්ච කිමන්තර”න්ති. –

ආදීසු (සං. නි. 1.228) කාරණෙ ආගතො. “අද්දසා මං, භන්තෙ, අඤ්ඤතරා ඉත්ථි විජ්ජන්තරිකාය භාජනං ධොවන්ති” තිආදීසු (ම. නි. 2.149) බණේ. “අපිවායං තපොදා ද්වින්නං මහානිරයානං අන්තරිකාය ආගච්ඡති” තිආදීසු (පාරා. 231) විවරෙ.

“පිතවත්ථෙ පිතධපෙ, පිතාලඬිකාරභුසිතෙ;
පිතන්තරාහි වග්ගුහි, අපිළුන්ධාව සොහසි” ති. —

ආදීසු (වි. ව. 658) උත්තරිසාටකෙ. “යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා” තිආදීසු (උදා. 20) විත්තෙ. ඉධාපි විත්තෙ එව දට්ඨබ්බො. තස්මා අන්තරෙ විත්තෙ භවා අන්තරා. යස්මිං සන්තානෙ උප්පන්නා, තස්ස මලිනභාවකරණතො මලා. තත්ථ මලං නාම දුට්ඨං — සරිරමලං, විත්තමලන්ති. තෙසු සරිරමලං සෙදප්ලලිකාදි සරිරෙ නිබ්බත්තං, තත්ථ ලග්ගං ආගන්තුකරජඤ්ච, තං උදකෙනපි නිහරණියං, න තථා සංකිලෙසිකං. විත්තමලං පන රාගාදිසංකිලෙසිකං, තං අරියමග්ගෙහෙව නිහරණියං. චුත්තඤ්ඤතං පොරාණෙහි —

“රූපෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
රූපෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, අනක්ඛාතං මහෙසිනා.

“විත්තෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
විත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති චුත්තං මහෙසිනා” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106);

තෙනාහ භගවා “විත්තසංකිලෙසා, හික්ඛවෙ, සත්තා සංකිලිස්සන්ති, විත්තවොදානා විසුජ්ඣන්ති” ති (සං. නි. 3.100). තස්මා භගවා ඉධාපි විත්තමලවිසොධනාය පටිපජ්ජිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො “තයොමෙ, හික්ඛවෙ, අන්තරාමලා” ති ආහ.

යථා වෙතෙ ලොභාදයො සත්තානං විත්තෙ උප්පජ්ජිත්වා මලිනභාවකරා නානාජපකාරසංකිලෙසවිධායකාති අන්තරාමලා, එවං එකතො භුඤ්ජිත්වා, එකතො සයිත්වා, ඔතාරගවෙසී අමිත්තසත්තු විය විත්තෙ එව උප්පජ්ජිත්වා සත්තානං නානාවිධඅනත්ථාවහා, නානාජපකාරදුක්ඛනිබ්බත්තකාති දස්සෙන්තො “අන්තරාඅමිත්තා” තිආදිමාහ. තත්ථ මිත්තපටිපක්ඛතො අමිත්තා, සපත්තකිච්චකරණතො සපත්තා, හිංසනතො වධකා, උජුච්චවනිකතො පච්චත්ථිකා.

තත්ථ ද්විහි ආකාරෙහි ලොභාදීනං අමිත්තාදිභාවො වෙදිතබ්බො. වෙරිපුග්ගලො හි අන්තරං ලභමානො අත්තතො වෙරිස්ස සත්ථෙත වා සීසං පාතෙති, උපායෙන වා මහන්තං අනත්ථං උප්පාදෙති. ඉමෙ ව ලොභාදයො පඤ්ඤාසිරපාතනෙන යොනිසම්පටිපාදනෙන ව තාදිසං තතො බලවතරං අනත්ථං නිබ්බත්තෙන්ති. කථං? චක්ඛුද්වාරස්මිඤ්ඤි ඉට්ඨාදීසු ආරම්මණෙසු ආපාටගතෙසු යථාරහං තාති ආරබ්භ ලොභාදයො උප්පජ්ජන්ති, එත්තාවතාස්ස පඤ්ඤාසිරං

පාතිතං නාම හොති. සොතද්චාරාදීසුපි එසෙව නයො. එවං තාව
පඤ්ඤාසිරපාතනතො අමිත්තාදිසදිසතා වෙදිතබ්බො. ලොභාදයො පන කම්මනිදානා
හුත්වා අණ්ඩජාදිහෙදා වතස්සො යොනියො උපනෙත්ති. තස්ස
යොනිඋපගමනමූලකානි පඤ්චවිසති මහාභයානි ද්වන්තිංස කම්මකරණානි ව
ආගතානෙව හොත්ති. එවං යොනිසම්පට්පාදනතොපි නෙසං අමිත්තාදිසදිසතා
වෙදිතබ්බො. ඉති ලොභාදයො අමිත්තාදිසදිසතාය විත්තසම්භූතතාය ව
“අන්තරාඅමිත්තා” තිආදිනා වුත්තා. අපිව අමිත්තෙහි කාතුං අසක්කුණෙයාං
ලොභාදයො කරොන්ති, අමිත්තාදිභාවො ව ලොභාදීහි ඡායතිති නෙසං
අමිත්තාදිභාවො වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්ඤානං –

“දිසො දිසං යන්තං කයිරා, වෙරි වා පන වෙරිනං;
මිච්ඡාපණ්හිතං විත්තං, පාපියො නං තතො කරො” ති. (ධ. ප. 42; උදා. 33);

ගාථාසු අත්තනො පරෙසඤ්ච අනත්ථං ඡනෙතීති අනත්ථජනනො.
වුත්තඤ්ඤානං –

“යදපි ලුද්ධො අභිසංඛාරොති කායෙන වාචාය මනසා තදපි අකුසලං;
යදපි ලුද්ධො ලොහෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො පරස්ස අසතා දුක්ඛං
උප්පාදෙති වධෙන වා බන්ධෙන වා ඡානියා වා ගරභාය වා පබ්බාජනාය වා
බලවම්භි බලත්ථො ඉති, තදපි අකුසලං, ඉතිස්සමෙ ලොභජා ලොභනිදානා
ලොභසමුදයා ලොභපච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවන්ති” ති
(අ. නි. 3.70).

අපරම්පි වුත්තං –

“රත්තො බො, බ්‍රාහ්මණ, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො
අත්තඛ්‍යාබාධායපි වෙනෙති, පරඛ්‍යාබාධායපි වෙනෙති, උභයඛ්‍යාබාධායපි
වෙනෙති, වෙනසිකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පට්ඨංවෙදෙති” තිආදි (අ. නි.
3.54).

විත්තජපකොපනොති විත්තසංඛාරොහනො. ලොභො හි ලොභනීයෙ වත්ථුස්මි.
උප්පජ්ජමානො විත්තං බොහෙත්තො පකොපෙත්තො විපරිණාමෙත්තො විකාරං
ආපාදෙත්තො උප්පජ්ජති, පසාදාදිවසෙන පවත්තිතුං න දෙති. භයමන්තරතො ඡාතං,
තං ඡනො නාවබුජ්ඣතිති තං ලොභසංඛාරං අන්තරතො අබ්භන්තරෙ අත්තනො
විත්තෙයෙව ඡාතං අනත්ථජනනවිත්තජපකොපනාදිං භයං භයහෙතුං අයං
බාලමහාජනො නාවබුජ්ඣති න ඡානාතීති.

ලුද්ධො අත්ථං න ඡානාතීති අත්තත්ථපරත්ථාදිහෙදං අත්ථං හිතං
ලුද්ධපුග්ගලො යථාභූතං න ඡානාති. ධම්මං න පස්සතීති දසකුසලකම්මපට්ඨමම්පි
ලුද්ධො ලොහෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො න පස්සති පච්චක්ඛතො න
ඡානාති, පගෙව උත්තරිමනුස්සධම්මං. වුත්තම්පි වෙනං –

“රත්තො බො, බ්‍රාහ්මණ, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො
අත්තත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති, පරත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති,
උභයත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති” තිආදි (අ. නි. 3.55).

අන්ධතමන්ති අන්ධභාවකරං තමං. යන්ති යත්ථ. භූමිමත්ථෙ හි එතං
පච්චත්තවචනං. යස්මිං කාලෙ ලොභො සහතෙ අභිභවති නරං, අන්ධතමං තදා
භොතීති. යන්ති වා කාරණවචනං. යස්මා ලොභො උප්පජ්ජමානො නරං සහතෙ
අභිභවති, තස්මා අන්ධතමං තදා භොතීති යොජනා, ය-ත-සද්දානං
එකන්තසම්බන්ධභාවතො. අථ වා යන්ති කිරියාපරාමසනං, “ලොභො සහතෙ” ති
එත්ථ යදෙනං ලොභස්ස සහනං අභිභවනං චුත්තං. එතං අන්ධභාවකරස්ස තමස්ස
ගමනං උප්පාදොති අත්ථො. අථ වා යං නරං ලොභො සහතෙ අභිභවති, තස්ස
අන්ධතමං තදා භොති, තතො ච ලුද්ධො අත්ථං න ජානාති, ලුද්ධො ධම්මං න
පස්සතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යො ච ලොභං පහන්ත්වානාති යො පුබ්බභාගෙ තදඬිගවසෙන
වික්ඛම්භනවසෙන ච යථාරහං සමථවිපස්සනාහි ලොභං පජන්තිවා තථා පජහනහෙනු
ලොභනෙය්‍යෙ දිබ්බෙපි රූපාදිකෙ උපට්ඨිතෙ න ලුබ්භති, බලවච්ඡස්සනානුභාවෙන
ලොභො පභීයතෙ තම්භාති තස්මා අරියපුග්ගලා අරියමග්ගෙන ලොභො පභීයති
පජභීයති, අච්චත්තමෙව පරිච්චජීයති. යථා කිං? උදබ්බන්දුව පොක්ඛරාති
පදුමිනිපණ්ණතො උදකබ්බන්දු විය. සෙසගාථානම්පි ඉමිනා නයෙන අත්ථො
වෙදිතබ්බො.

තථා දොසස්ස –

“යදපි දුට්ඨො අභිසඬ්ඛරොති කායෙන වාචාය මනසා තදපි අකුසලං;
යදපි දුට්ඨො දොසෙසන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො පරස්ස අසතා දුක්ඛං
උප්පාදෙති වධෙන වා ඛන්ධෙන වා ජානියා වා ගරභාය වා පබ්බාජනාය වා
බලවම්භි බලත්ථො ඉති, තදපි අකුසලං. ඉතිස්සමෙ දොසජා දොසනිදානා
දොසසමුදයා දොසපච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවන්ති” ති
(අ. නි. 3.70).

තථා –

“දුට්ඨො බො, බ්‍රාහ්මණ, දොසෙසන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො
අත්තත්තාබ්‍යාබ්‍යායපි වෙනෙති, පරත්තාබ්‍යාබ්‍යායපි වෙනෙති, උභයත්තාබ්‍යාබ්‍යායපි
වෙනෙති වෙනසිකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති” ති (අ. නි. 3.55).

තථා –

“දුට්ඨො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, දොසෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො
අත්තත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති, පරත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති,
උභයත්ථම්පි යථා භූතං න පජානාති” ති (අ. නි. 3.55) –

ආදිසුත්තපදානුසාරෙන අනත්ථජනනතා අත්ථභානිහෙනුතා ච වෙදිතබ්බා.

තථා මොහස්ස “යදපි මුල්ලො අභිසඬ්ඛරොති කායෙන වාචාය
මනසා” තිආදිනා (අ. නි. 3.70), “මුල්ලො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, මොහෙන අභිභූතො
පරියාදින්නවිත්තො අත්තබ්‍යාබාධායපි වෙනෙති” තිආදිනා (අ. නි. 3.55),
“අත්තත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති” තිආදිනා (අ. නි. 3.55) ච
ආගතසුත්තපදානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

තාලපක්කංච ඛන්ධනාති තාලඵලං විය උසුමුප්පාදෙන වණ්ටතො,
තතියමග්ගඤ්ඤාණුප්පාදෙන තස්ස චිත්තතො දොසො පභියති, පරිච්චජියතීති අත්ථො.
මොහං විහන්ති සො සබ්බන්ති සො අරියපුග්ගලො සබ්බං අනවසෙසං මොහං
චතුත්ථමග්ගෙන විහන්ති විධමති සමුච්ඡින්නදති. ආදිච්චොචුදයං තමන්ති ආදිච්චො
විය උදයං උග්ගච්ඡන්තො තමං අන්ධකාරං.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා

89. දසමෙ කීභි, භික්ඛවෙ, අසද්ධම්මෙහි අභිභූතොති කා උප්පත්ති? දෙවදත්තෙ
හි අවිච්චිමහානිරයං පවිට්ඨො දෙවදත්තපක්ඛියා අඤ්ඤතිත්ථියා ච “සමණෙන
ගොතමෙන අභිසපිතො දෙවදත්තො පථවිං පවිට්ඨො” ති අබ්භාවික්ඛිංසු. තං සුත්වා
සාසනෙ අනභිප්පසන්නා මනුස්සා “සියා නු ඛො එතදෙවං, යථා ඉමෙ භණන්ති” ති
ආසඬ්ඛං උප්පාදෙසුං. තං පවත්තිං භික්ඛු භගවතො ආරොචෙසුං. අථ භගවා “න,
භික්ඛවෙ, තථාගතා කස්සචි අභිසපං දෙන්ති, තස්මා න දෙවදත්තො මයා
අභිසපිතො, අත්තතො කම්මෙනෙව නිරයං පවිට්ඨො” ති වත්වා තෙසං මිච්ඡාගාහං
පටිසෙධෙන්තො ඉමාය අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං අභාසි.

තත්ථ අසද්ධම්මෙහිති අසතං ධම්මෙහි, අසන්නෙහි වා ධම්මෙහි. අතෙකිච්ඡොති
බුද්ධෙහිපි අනිවත්තනියත්තා අවිච්චිබ්බත්තියා තිකිච්ඡාභාවතො අතෙකිච්ඡො,
අතිකිච්ඡනියොති අත්ථො. අසන්නගුණසම්භාවනාධිප්පායෙන පවත්තා පාපා ඉච්ඡා
එතස්සාති පාපිච්ඡො, තස්ස භාවො පාපිච්ඡතා, තාය. “අහං බුද්ධො භවිස්සාමි,
සඬ්ඛං පරිහරිස්සාමි” ති තස්ස ඉච්ඡා උප්පන්නා. කොකාලිකාදයො පාපා ලාමකා
මිත්තා එතස්සාති පාපමිත්තො, තස්ස භාවො පාපමිත්තතා, තාය. උත්තරිකරණියෙති
කුමාරාභිඤ්ඤාහි උත්තරිකරණියෙ අධිගන්තබ්බෙ මග්ගඵලෙ අනධිගතෙ සති ඵව,
තං අනධිගන්ත්වාති අත්ථො. ඔරමත්තකෙනාති අප්පමත්තකෙන
කුමාරාභිඤ්ඤාමත්තෙන. විසෙසාධිගමෙනාති උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමෙන.
අන්තරාති වෙමජ්ඣෙ. වොසානං ආපාදිති අකතකිච්චොච සමානො

“කතකිව්වොම්හි” ති මඤ්ඤමානො සමණධම්මතො විගමං ආපජ්ජී. ඉති භගවා ඉමිනා සුත්තෙන විසෙසතො පුට්ඨජනභාවෙ ආදීනවං පකාසෙසි භාරියො පුට්ඨජනභාවො, යත්‍ර හි නාම ඤානාභිඤ්ඤාපරියොසානා සම්පත්තියො නිබ්බත්තෙන්වාපි අනෙකානත්ථාවහං නානාවිධං දුක්ඛහෙතුං අසත්තගුණසම්භාවනං අසජ්ජුරිසසංසග්ගං ආලසියානුයොගඤ්ච අවිජ්ජන්තො අවිච්චිති කප්පට්ඨියං අතෙකිච්ඡං කිබ්බිසං පසවිස්සතිති.

ගාථාසු මානි පටිසෙධෙ නිපාතො. ඡාතුති එකංසෙන. කොච්ඡි සබ්බසඬ්ඛාතවචනං. ලොකස්මිත්ති සත්තලොකෙ. ඉදං චුත්තං හොති “ඉමස්මිං සත්තලොකෙ කොච්ඡි පුග්ගලො එකංසෙන පාපිච්ඡො මා හොතු” ති. තදම්නාපි ඡානාථ, පාපිච්ඡානං යථා ගතීති පාපිච්ඡානං පුග්ගලානං යථා ගති යාදිසි නිජ්ජත්ති, යාදිසො අභිසම්පරායො, තං ඉමිනාපි කාරණෙන ඡානාථාති දෙවදත්තං නිදස්සෙන්තො එවමාහ. පණ්ඩිතොති සමඤ්ඤාතොති පරියත්තිබාහුසච්චෙන පණ්ඩිතොති ඤාතො. භාවිතත්තොති සම්මතොති ඤානාභිඤ්ඤාහි භාවිතවිත්තොති සම්භාවිතො. තථා හි සො පුබ්බෙ “මහිද්ධිකො ගොධිපුත්තො, මහානුභාවො ගොධිපුත්තො” ති ධම්මසෙනාපතිනාපි පසංසිතො අහොසි. ජලංව යසසා අට්ඨා, දෙවදත්තොති විස්සුතොති අත්තතො කිත්තියා පරිවාරෙන ජලත්තො විය ඔහාසෙන්තො විය ධීතො දෙවදත්තොති එවං විස්සුතො පාකටො අහොසි. “මෙ සුත්ත” තිතිපි පායො, මයා සුතං සුතමත්තං, කතිපාහෙනෙව අතථාභූතත්තා තස්ස තං පණ්ඩිච්චාදි සවනමත්තමෙවාති අත්ථො.

සො සමානමනුච්ඡිණ්ණො, ආසජ්ජ නං තථාගතත්ති සො එවංභූතො දෙවදත්තො “බුද්ධොපි සත්තපුත්තො, අහම්පි සත්තපුත්තො, බුද්ධොපි සමණො, අහම්පි සමණො, බුද්ධොපි ඉද්ධිමා, අහම්පි ඉද්ධිමා, බුද්ධොපි දිබ්බචක්ඛුකො, අහම්පි දිබ්බචක්ඛුකො, බුද්ධොපි දිබ්බසොතකො, අහම්පි දිබ්බසොතකො, බුද්ධොපි චෙතොපරියඤ්ඤාණලාභී, අහම්පි චෙතොපරියඤ්ඤාණලාභී, බුද්ධොපි අතිතානාගතපච්චුප්පන්තෙ ධම්මෙ ඡානාති, අහම්පි තෙ ඡානාමී” ති අත්තතො පමාණං අජානිත්වා සම්මාසම්බුද්ධං අත්තනා සමසමට්ඨපනෙන සමානං ආපජ්ජන්තො “ඉදානාහං බුද්ධො භවිස්සාමි, හික්ඛුසඬ්ඝං පරිහරිස්සාමී” ති අභිමාරපයොජනා තථාගතං ආසජ්ජ ආසාදෙන්වා විහෙයෙත්වා. “පමාදමනුච්ඡිතො” තිපි පඨන්ති. තස්සත්ථො “චුත්තනයෙන පමාදං ආපජ්ජන්තො පමාදං නිස්සාය භගවතා සද්ධිං යුගග්ගාභවිත්තුප්පාදෙන සහෙව ඤානාභිඤ්ඤාහි අනුච්ඡිතො පරිභීතො” ති. අවිච්චිතරයං පත්තො, චතුද්වාරං භයානකත්ති ඡාලානං තත්ථ උප්පන්නසත්තානං වා නිරන්තරතාය “අවිච්චි” ති ලද්ධනාමං චතුසු පස්සෙසු චතුමභාද්වාරයොගෙන චතුද්වාරං අතිභයානකං මහානිරයං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන පත්තො. තථා හි චුත්තං —

“චතුක්කණ්ණො චතුද්වාරො, විහත්තො භාගසො මිතො;
අයොපාකාරපරියන්තො, අයසා පටිකුජ්ජිතො.

“තස්ස අයොමයා භූමි, ජලිතා තෙජසා යුතා;
සමන්තා යොජනසතං, එරිත්වා තිට්ඨති සබ්බදා” ති. (ම. නි. 3.250; අ. නි. 3.36; පෙ. ව. 693-694; ඡා. 2.19.86-87);

අද්වයස්සාති අද්වයචිත්තස්ස. දුබ්බෙති දුසෙය්‍යා. තමෙව පාපං චූසතීති තමෙව අද්වයදුබ්බිං පාපපුග්ගලං පාපං නිහිනං පාපඵලං චූසති පාපුණාති අභිභවති. හෙස්මාති විපුලභාවෙන ගම්භීරභාවෙන ච හිංසාපෙත්තො විය, විපුලගම්භීරොති අත්ථො. වාදෙනාති දොසෙන. විහිංසතීති බාධති ආසාදෙති. වාදො තම්භි න රුහතීති තස්මිං තථාගතෙ පරෙන ආරොපියමානො දොසො න රුහති, න තිට්ඨති, විසක්ඛම්භො විය සමුද්දස්ස, න තස්ස විකාරං ජනෙතීති අත්ථො.

එවං ඡහි ගාථාහි පාපිච්ඡතාදිසමන්තාගතස්ස නිරයුපගභාවදස්සනෙන දුක්ඛතො අපරිමුක්තතං දස්සෙත්වා ඉදානි තප්පට්ඨකම්මසමන්තාගතස්ස දුක්ඛක්ඛයං දස්සෙත්තො “කාදිසං මිත්ත”න්ති ඔසානගාථමාහ. තස්සත්ථො – යස්ස සම්මා පටිපත්තස්ස මග්ගානුගො පටිපත්තිමග්ගං අනුගතො සම්මා පටිපත්තො අප්පිච්ඡතාදිගුණසමන්තාගමෙන සකලවට්ටදුක්ඛස්ස ඛයං පරියොසානං පාපුණෙය්‍යා. තාදිසං බුද්ධං වා බුද්ධසාවකං වා පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤො, අත්තනො මිත්තං කුබ්බෙථ තෙන මෙත්තිකං කරෙය්‍යා, තඤ්ච සෙවෙය්‍යා තමෙව පශිරුපාසෙය්‍යාති.

ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ ඡට්ඨසත්තමසුත්තෙසු විවට්ටං කථිතං, ඉතරෙසු වට්ටව්වට්ටං කථිතං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චමවග්ගො

1. අග්ගප්පසාදසුත්තවණ්ණනා

90. පඤ්චමවග්ගස්ස පඨමෙ අග්ගප්පසාදාති එත්ථ අයං අග්ගසද්දො ආදිකොට්ඨකොට්ඨාසසෙට්ඨෙසු දිස්සති. තථා හෙස “අප්ප්ඡතග්ගෙ, සම්ම දොචාරික, ආචරාමි ද්වාරං නිගණ්ඨානං නිගණ්ඨිනං (ම. නි. 2.70). අප්ප්ඡතග්ගෙ පාණ්ණපෙන සරණං ගත”න්ති (දී. නි. 1.250; පාරා. 15) ව ආදීසු ආදිමිහි දිස්සති. “තෙනෙව අභිගුලග්ගෙන තං අභිගුලග්ගං පරාමසෙය්‍යා (කථා. 441). උච්ඡග්ගං වෙළග්ග”න්ති ව ආදීසු කොටියං. “අම්බිලග්ගං වා මධුරග්ගං වා තිත්තකග්ගං වා (සං. නි. 5.374). අනුජානාමි, හික්ඛෙව, විහාරග්ගෙන වා පරිවෙණග්ගෙන වා භාෂෙතු”න්ති (වුළව. 318) ව ආදීසු කොටියාසෙ. “අයං ඉමෙසං චතුත්තං පුග්ගලානං අග්ගො ව සෙට්ඨො ව උත්තමො ව පවරො ව (අ. නි. 4.95). අග්ගොභමස්මි ලොකස්සා”ති ව ආදීසු (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207) සෙට්ඨෙ. ස්වායම්බාපි සෙට්ඨෙයෙව දට්ඨබ්බො.

තස්මා අග්ගෙසු සෙට්ඨෙසු පසාදා, අග්ගභූතා සෙට්ඨභූතා වා පසාදා අග්ගප්පසාදාති අත්ථො.

පුරිමස්මිඤ්ච අත්ථෙ අග්ගසද්දෙන බුද්ධාදිරතනත්තයං වුච්චති. තෙසු භගවා තාව අසදිසට්ඨෙත, ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙත, අසමසමට්ඨෙත ච අග්ගො. සො හි මහාහිනිහාරං දසන්තං පාරමිතං පව්වයඤ්ච ආදිං කත්වා තෙහි බොධිසම්භාරගුණෙහි වෙච බුද්ධගුණෙහි ච සෙසජනෙහි අසදිසොති අසදිසට්ඨෙත අග්ගො. යෙ වස්ස ගුණා මහාකරුණාදයො, තෙ සෙසසත්තානං ගුණෙහි විසිට්ඨාති ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙතපි සබ්බසත්තුත්තමත්තය අග්ගො. යෙ පන පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි අසමා, තෙහි සද්ධිං අයමෙච රූපකායගුණෙහි වෙච ධම්මකායගුණෙහි ච සමොති අසමසමට්ඨෙතපි අග්ගො. තථා දුල්ලභපාත්‍රභාවතො අච්ඡරියමනුස්සභාවතො බහුජනහිතසුඛාවභතො අදුතියඅසභායාදිභාවතො ච භගවා ලොකෙ අග්ගොති වුච්චති. යථාහ -

“එකපුග්ගලස්ස, හික්ඛවෙ, පාත්‍රභාවො දුල්ලභො ලොකස්මිං, කතමස්ස එකපුග්ගලස්ස? තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

“එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො.

“එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බහුජන...පෙ.... සම්මාසම්බුද්ධො.

“එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති, අදුතියො අසභායො අප්පට්ඨො අප්පට්ඨසමො අප්පට්ඨාගො අප්පට්ඨග්ගලො අසමො අසමසමො ද්විපදානං අග්ගො. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො”ති (අ. නි. 1.170-172, 174).

ධම්මසඤ්ඤා අඤ්ඤාධම්මසඤ්ඤාහි අසදිසට්ඨෙත විසිට්ඨගුණත්තය දුල්ලභපාත්‍රභවාදිනා ච අග්ගො. තථා හි තෙසං ස්වාක්ඛාතනාදිසුප්පට්ඨන්තනාදිගුණවිසෙසෙහි අඤ්ඤාධම්මසඤ්ඤා සදිසා අප්පතරනිහිනා වා නත්ථි, කුතො සෙට්ඨා. සයමෙච ච පන තෙහි විසිට්ඨගුණත්තය සෙට්ඨා. තථා දුල්ලභුප්පාදඅච්ඡරියභාවබහුජනහිතසුඛාවභා අදුතියඅසභායාදිසභාවා ච තෙ. යදග්ගෙන හි භගවා දුල්ලභපාත්‍රභාවො, තදග්ගෙන ධම්මසඤ්ඤාති. අච්ඡරියාදිභාවෙපි එසෙච නයො. එවං අග්ගෙසු සෙට්ඨෙසු උත්තමෙසු පවරෙසු ගුණවිසිට්ඨෙසු පසාදාති අග්ගප්පසාදා.

දුතියස්මිං පන අත්ථෙ යථාචුත්තෙසු අග්ගෙසු බුද්ධාදිසු උප්පත්තියා අග්ගභූතා පසාදා අග්ගප්පසාදා. යෙ පන අරියමග්ගෙන ආගතා අවෙච්චප්පසාදා, තෙ එකන්තෙනෙච අග්ගභූතා පසාදාති අග්ගප්පසාදා. යථාහ “ඉධ, හික්ඛවෙ, අරියසාවකො බුද්ධො අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්තාගතො හොති”තිආදි (සං. නි.

5.1027). අග්ගවිපාකත්තාපි චෙනෙ අග්ගජ්ජසාදා. චුත්තස්සිති “අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො”ති.

යාවතාති යත්තකා. සත්තාති පාණිනො. අපදාති අපාදකා. ද්විපදාති ද්විපාදකා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. වා-සද්දො සමුවචයත්ථො, න විකජ්ජත්ථො. යථා “අනුජ්ජන්තො වා කාමාසවො උජ්ජජ්ජති, උජ්ජන්තො වා කාමාසවො පවඨස්සති”ති (ම. නි. 1.17) එත්ථ අනුජ්ජන්තො ච උජ්ජන්තො වාති අත්ථො. යථා ච “භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහායා”ති (ම. නි. 1.402; සං. නි. 2.12) එත්ථ භූතානස්සව සම්භවෙසීනස්සවාති අත්ථො. යථා ච “අග්ගිතො වා උදකතො වා මිටුහෙදතො වා”ති (දී. නි. 2.152; උදා. 76; මහාව. 286) එත්ථ අග්ගිතො ච උදකතො ච මිටුහෙදතො වාති අත්ථො, එවං “අපදා වා...පෙ.... අග්ගමක්ඛායති”ති එත්ථාපි අපදා ච ද්විපදා වාති සම්පිණ්ඩනවසෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙන චුත්තං “වා-සද්දො සමුවචයත්ථො, න විකජ්ජත්ථො”ති.

රුපිනොති රූපවත්තො. න රුපිනොති අරුපිනො. සඤ්ඤිනොති සඤ්ඤාවත්තො. න සඤ්ඤිනොති අසඤ්ඤිනො. නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො නාම භවග්ගපරියාපන්නා. එත්තාවතා ච කාමභවො, රූපභවො, අරූපභවො, එකචොකාරභවො, චතුචොකාරභවො, පඤ්චචොකාරභවො, සඤ්ඤිභවො, අසඤ්ඤිභවො, නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිභවොති නවවිධෙපි භවෙ සත්තෙ අනවසෙසනො පරියාදිස්වා දස්සෙසි ධම්මරාජා. එත්ථ හි රුපිග්ගහණෙන කාමභවො රූපභවො පඤ්චචොකාරභවො එකචොකාරභවො ච දස්සිතො, අරුපිග්ගහණෙන අරුපභවො චතුචොකාරභවො ච දස්සිතො. සඤ්ඤිභවාදයො පන සරූපෙනෙව දස්සිතා. අපදාදිග්ගහණෙන කාමභවපඤ්චචොකාරභවසඤ්ඤිභවානං එකදෙසො දස්සිතොති.

කස්මා පනෙත්ථ යථා අද්දුතියස්සත්තෙ “ද්විපදානං අග්ගො”ති ද්විපදානං ගහණමෙව අකත්වා අපදාදිග්ගහණං කතන්ති? චුච්චෙන – අද්දුතියස්සත්තෙ තාව සෙට්ඨතරවසෙන ද්විපදග්ගහණමෙව කතං. ඉමස්මිස්සි ලොකෙ සෙට්ඨො නාම උජ්ජජ්ජමානො අපදචතුප්පදබ්බුජ්ජපදෙස්ස න උජ්ජජ්ජති, ද්විපදෙස්සයෙව උජ්ජජ්ජති. කතරෙස්ස ද්විපදෙස්ස? මනුස්සෙස්ස චෙව දෙවෙස්ස ච. මනුස්සෙස්ස උජ්ජජ්ජමානො සකලලොකං වසෙ වත්තෙනුං සමත්ථො බුද්ධො භුත්වා උජ්ජජ්ජති. අභිගුත්තරට්ඨකථායං පන “තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතුං වසෙ වත්තෙනුං සමත්ථො”ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.174) චුත්තං. දෙවෙස්ස උජ්ජජ්ජමානො දසසහස්සිලොකධාතුං වසෙ වත්තනකො මහාබ්බුමා භුත්වා උජ්ජජ්ජති, සො තස්ස කජ්ජියකාරකො වා ආරාමිකො වා සම්පජ්ජති. ඉති තතොපි සෙට්ඨතරවසෙනෙස “ද්විපදානං අග්ගො”ති තත්ථ චුත්තො, ඉධ පන අනවසෙසපරියාදානවසෙන එවං චුත්තං. යාවත්තකා හි සත්තා අත්තභාවපරියාපන්නා අපදා වා...පෙ.... නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතිති. නිද්ධාරණෙ චෙනං සාම්චචනං, මකාරො පදසන්ධිකරො. අග්ගො අක්ඛායතිති පදවිභාගො.

අග්ගො විපාකො හොතිති අග්ගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ පසන්නානං යො පසාදො,
සො අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො කොට්ඨුතො වා, තස්මා තස්ස විපාකොපි අග්ගො
සෙට්ඨො උත්තමො කොට්ඨුතො උළාරතමො පණ්ණිනතමො හොති. සො පන
පසාදො දුට්ඨො ලොකියලොකුත්තරහෙදතො. තෙසු ලොකියස්ස තාව –

“යෙ කෙවි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගම්ස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපුරෙස්සන්ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි.
1.37);

“බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස.

“සතං හත්ථී සතං අස්සා, සතං අස්සතරී රථා;
සතං කඤ්ඤාසහස්සානි, ආමුක්කමණ්ණිකුණ්ඩලා;
එකස්ස පදවිතිභාරස්ස, කලං නාග්හන්ති සොළසිං”. (සං. නි. 1.242; චූළව.
305);

“සාධු බො, දෙවානම්න්ද, බුද්ධං සරණගමනං හොති, බුද්ධං
සරණගමනහෙතු බො, දෙවානම්න්ද, එවම්ධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස හෙදා
පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දස්සි
යානෙහි අධිගණ්හන්ති – දිබ්බෙන ආයුතා, දිබ්බෙන වණ්ණෙන, දිබ්බෙන
සුබ්බෙන, දිබ්බෙන යසෙන, දිබ්බෙන ආධිපතෙය්‍යෙන, දිබ්බෙහි රූපෙහි,
දිබ්බෙහි සද්දෙහි, දිබ්බෙහි ගන්ධෙහි, දිබ්බෙහි රසෙහි, දිබ්බෙහි
ඵොට්ඨබ්බෙහි”ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො. තස්මා
සො අපායදුක්ඛවිනිවත්තනෙන සද්ධිං සම්පත්තිභවෙසු සුඛවිපාකදායකොති
දට්ඨබ්බො. ලොකුත්තරො පන සාමඤ්ඤඵලවිපාකදායකො
වට්ටදුක්ඛවිනිවත්තකො ව. සබ්බොපි වායං පසාදො පරම්පරාය වට්ටදුක්ඛං
විනිවත්තෙතියෙව. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යස්මිං, හික්ඛවෙ, සමයෙ අරියසාවකො අත්තනො සද්ධං අනුස්සරති,
නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං,
න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං
හොති. උජුගතචිත්තස්ස පාමොජ්ජං ජායති, පමුදිතස්ස පීති ජායති...පෙ....
නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාති”ති (අ. නි. 6.10; 26).

ධම්මාති සභාවධම්මා. සඬ්ඛතාති සමෙව්ව සම්භූයා පච්චයෙහි කතාති සඬ්ඛතා,
සප්පච්චයධම්මා. හෙතූහි පච්චයෙහි ව න කෙහිවි කතාති අසඬ්ඛතා,
අප්පච්චයනිබ්බානං. සඬ්ඛතානං පටියොගිභාවෙන “අසඬ්ඛතා”ති පුට්ඨවනං.
විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායාති තෙසං සඬ්ඛතාසඬ්ඛතධම්මානං යො

විරාගසඬුබානො අසඬුබතධම්මො, සො සභාවෙනෙව සංඝසුබ්බමභාවනො
සන්තතරපණ්ණිකතරභාවනො ගම්භිරාදිභාවනො මදනිම්මදනාදිභාවනො ච අග්ගං
සෙට්ඨං උත්තමං පවරන්ති වුච්චති. යදිදන්ති නිපානො, යො අයන්ති අත්ථො.
මදනිම්මදනොතිආදීනි සබ්බානි නිබ්බානවෙච්චනානියෙව. තථා හි තං ආගම්ම
මානමදපුරිසමදාදිකො සබ්බො මදො නිම්මදීයති පමද්දීයති, කාමපිපාසාදිකා සබ්බා
පිපාසා විනීයති, කාමාලයාදිකා සබ්බෙපි ආලයා සමුග්ගානීයන්ති, සබ්බෙපි
කම්මවට්ඨකිලෙසවට්ඨිපාකවට්ඨා උපවිජ්ජිජන්ති, අට්ඨසතහෙදා සබ්බාපි තණ්හා
බ්බියති, සබ්බෙපි කිලෙසා විරජ්ජන්ති, සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා
මදනිම්මදනො...පෙ.... නිරොධොති වුච්චති. යා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං,
එලෙන කම්මං විනති සංසිඛ්ඛතීති කත්වා වානන්ති වුච්චති. තං වානං එත්ථ නත්ථී,
එතස්මිං වා අධිගතෙ අරියපුග්ගලස්ස න භොතීති නිබ්බානං.

අග්ගො විපාකො භොතීති එත්ථාපි –

“යෙ කෙවි ධම්මං සරණං ගතාසෙ...පෙ..... (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

“ධම්මොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති...පෙ.....

“සාධු බො, දෙවානම්න්ද, ධම්මං සරණගමනං භොති. ධම්මං
සරණගමනහෙතු බො, දෙවානම්න්ද, එවම්ධෙකච්චෙ...පෙ.... දිබ්බෙහි
ථොට්ඨබ්බෙහි”ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන ධම්මෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො.
එවමෙත්ථ අසඬුබතධම්මවසෙනෙව අග්ගභාවො ආගතො,
සබ්බසඬුබතනිස්සරණදස්සනත්ථං අරියමග්ගවසෙනපි අයමත්ථො ලබ්භතෙව.
වුත්තඤ්ඤෙතං –

“යාවතා, හික්ඛවෙ, ධම්මා සඬුබතා, අරියො අට්ඨච්චිගිකො මග්ගො
තෙසං අග්ගමක්ඛායතී”ති (අ. නි. 4.34).

“මග්ගානට්ඨච්චිගිකො සෙට්ඨො”ති ව. (ධ. ප. 273).

සඬුසා වා ගණා වාති ජනසමුහසඬුබතා යාවතා ලොකෙ සඬුසා වා ගණා වා.
තථාගතසාවකසඬුසොති අට්ඨඅරියපුග්ගලසමුහසඬුබතො දිට්ඨිසිලසාමඤ්ඤෙන
සංභතො තථාගතස්ස සාවකසඬුසො. තෙසං අග්ගමක්ඛායතීති අත්තනො
සිලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිආදිගුණවිසෙසෙන තෙසං සඬුසානං අග්ගො සෙට්ඨො
උත්තමො පවරොති වුච්චති. යදිදන්ති යානි ඉමානි. චත්තාරි පුරිසයුගානීති
යුගලවසෙන පයමමග්ගට්ඨො පයමඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගලං, යාව
චතුත්ථමග්ගට්ඨො චතුත්ථඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගලන්ති එවං චත්තාරි
පුරිසයුගානි. අට්ඨ පුරිසපුග්ගලාති පුරිසපුග්ගලවසෙන එකො පයමමග්ගට්ඨො
එකො පයමඵලට්ඨොති ඉමිනා නයෙන අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා. එත්ථ ව පුරිසොති වා

පුග්ගලොති වා එකත්ථානි එතානි පදානි, වෙනෙයාවසෙන පනෙවං වුත්තං. එස භගවතො සාවකසඬ්ඝොති යානිමානි යුගවසෙන චත්තාරි පුරිසයුගානි, පාටෙක්කතො අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, එස භගවතො සාවකසඬ්ඝො.

ආහුනෙයොතිආදිය ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං, දුරතොපි ආගන්ත්වා සීලවත්තෙසු දාතබ්බන්ති අත්ථො. චතුත්තං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. මහජ්ඵලභාවකරණතො තං ආහුනං පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති ආහුනෙයො. අථ වා දුරතොපි ආගන්ත්වා සබ්බං සාපතෙයාමපි එත්ථ හුනිතබ්බං, සක්කාදීනමපි ආභවනං අරහතීති වා ආභවතීයො. යො වායං බ්‍රාහ්මණානං ආභවතීයො නාම අග්ගි, යත්ථ හුතං මහජ්ඵලන්ති තෙසං ලද්ධි, සො චෙ හුතස්ස මහජ්ඵලතාය ආභවතීයො, සඬ්ඝොව ආභවතීයො. සඬ්ඝෙ හුතස්ස මහජ්ඵලං හොති. යථාහ —

“යො ව වස්සසනං ජන්තු, අග්ගිං පරිවරෙ වනෙ;
එකඤ්ච භාවිතත්තානං, මුහුත්තමපි පූජයෙ;
සා එව පූජනා සෙය්‍යො, යඤ්චෙ වස්සසනං හුත”න්ති. (ධ. ප. 107);

තයිදං නිකායන්තරෙ “ආභවනීයො”ති පදං ඉධ “ආභුතෙයො”ති ඉමිනා පදෙන අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනතො පන කිඤ්චිමත්තමෙව නානං, තස්මා එවමත්ථවණ්ණනා කතා.

පාහුනෙයොයානි එත්ථ පන පාහුනං වුව්චති දිසාවිදිසතො ආගතානං
 පියමනාපානං ඤාතිමිත්තානං අත්ථාය සක්කාරෙන පටියත්තං ආගන්තුකදානං,
 තම්පි යපෙත්වා තෙ තථාරූපෙ පාහුනකෙ සඨසස්සෙව දාතුං යුත්තං. තථා හෙස
 එකබුද්ධත්තරෙපි දිස්සති අබ්බොකිණ්ණඤ්ච. අයං පනෙත්ථ පදත්ථො –
 “පියමනාපත්තකරෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො”ති එවං පාහුනමස්ස දාතුං යුත්තං,
 පාහුනඤ්ච පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති පාහුනෙයොයා. යෙසං පන පාහවතීයොති පාළි,
 තෙසං යස්මා සඨසො පුබ්බකාරං අරහති, තස්මා සඨසො සබ්බපයමං ආනෙත්වා
 එත්ථ හුනිතබ්බන්ති පාහවතීයො, සබ්බප්පකාරෙන වා ආහවනං අරහතීති
 පාහවතීයො. ස්වායම්ධ තෙනෙව අත්ථෙන පාහුනෙයොයානි වුව්චති.

“දක්බිණා”ති පරලොකං සද්දනිත්වා දාතබ්බදානං, තං දක්බිණං අරහති දක්බිණාය වා හිතො මහජ්ඵලභාවකරණෙන විසොධනතොති දක්බිණෙය්‍යා. උභො හත්ථෙ සිරසි පතිට්ඨපෙත්වා සබ්බලොකෙන කරියමානං අඤ්ජලිකම්මං අරහතිති අඤ්ජලිකරණීයො. අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛේත්තං ලොකස්සාති සබ්බලොකස්ස අසදිසං පුඤ්ඤවිරුහනට්ඨානං. යථා හි රත්තසාලීනං වා යවානං වා විරුහනට්ඨානං “රත්තසාලික්ඛේත්තං යවක්ඛේත්ත”න්ති වුච්චති, එවං සඬ්ඝො සදෙවකස්ස ලොකස්ස පුඤ්ඤවිරුහනට්ඨානං. සඬ්ඝං නිස්සාය හි ලොකස්ස නානප්පකාරහිතසුඛනිබ්බත්තකාති පුඤ්ඤාති විරුහන්ති, තස්මා සඬ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛේත්තං ලොකස්ස. ඉධාපි —

“යෙ කෙවි සඬිසං සරණං ගතාසෙ...පෙ.... (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

“සඬිසොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා ජිති...පෙ....”.

“සාධු බො, දෙවානම්න්ද, සඬිසං සරණගමනං නොති, සඬිසං සරණගමනහෙතු බො දෙවානම්න්ද...පෙ.... දිබ්බෙහි ථොට්ඨබ්බෙහි” ති (සං. නි. 4.341) –

ආදීනං සුත්තපදානං වසෙන සඬිසෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො, තෙනස්ස අග්ගතා අග්ගවිපාකතා ව වෙදිතබ්බා. තථා අනුත්තරියපටිලාභො සත්තමභවාදිතො පටියාය වට්ටදුක්ඛසමුච්ඡෙදො අනුත්තරසුඛාධිගමොති ඵවමාදිඋළාරඵලනිජ්ඣාදනවසෙන අග්ගවිපාකතා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු අග්ගතොති අග්ගෙ රතනත්තයෙ, අග්ගභාවතො වා පසන්තානං. අග්ගං ධම්මන්ති අග්ගසභාවං බුද්ධසුබුද්ධතං ධම්මසුධම්මතං සඬිසසුජ්ජපටිපත්තිං. රතනත්තයස්ස අනඤ්ඤසාධාරණං උත්තමසභාවං, දසබලාදිස්වාක්ඛාතතාදිසුජ්ජපටිපත්තතාදිගුණසභාවං වා විජානතං විජානන්තානං. ඵවං සාධාරණතො අග්ගජ්ජසාදවත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි අසාධාරණතො තං විභාගෙන දස්සෙතුං. “අග්ගෙ බුද්ධෙ”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පසන්තානන්ති අවෙච්චජ්ජසාදෙන ඉතරජ්ජසාදෙන ව පසන්තානං අධිමුත්තානං. විරාගුපසමෙති විරාගෙ උපසමෙ ව, සබ්බස්ස රාගස්ස සබ්බෙසං කිලෙසානං අවිචන්තවිරාගහෙතුභූතෙ අවිචන්තඋපසමහෙතුභූතෙ වාති අත්ථො. සුබ්බෙති වට්ටදුක්ඛක්ඛයභාවෙන සඬ්ඛාරූපසමසුඛභාවෙන ව සුබ්බෙ.

අග්ගස්මිං දානං දදන්ති අග්ගෙ රතනත්තයෙ දානං දෙන්නානං දෙය්‍යධම්මං පරිච්චජන්තානං. තත්ථ ධරමානං භගවන්තං චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා සක්කරොන්තා පරිනිබ්බුතඤ්ච භගවන්තං උද්දිස්ස ධාතුචෙතියාදිකෙ උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා සක්කරොන්තා බුද්ධෙ දානං දදන්ති නාම. “ධම්මං පුජෙස්සාමා”ති ධම්මධරෙ පුග්ගලෙ චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා සක්කරොන්තා ධම්මඤ්ච විරට්ඨිතිකං කරොන්තා ධම්මෙ දානං දදන්ති නාම. තථා අරියසඬිසං චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා සක්කරොන්තා තං උද්දිස්ස ඉතරස්මිම්පි තථා පටිපජ්ජන්තා සඬිසෙ දානං දදන්ති නාම. අග්ගං පුඤ්ඤං පවඬ්ඨති ඵවං රතනත්තයෙ පසන්තෙන චෙතසා උළාරං පරිච්චාගං උළාරඤ්ච පූජාසක්කාරං පවත්තෙන්නානං දිවසෙ දිවසෙ අග්ගං උළාරං කුසලං උපවීයති. ඉදානි තස්ස පුඤ්ඤස්ස අග්ගවිපාකතාය අග්ගභාවං දස්සෙතුං. “අග්ගං ආයු”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අග්ගං ආයුති දිබ්බං වා මානුසං වා අග්ගං උළාරතමං ආයු. පවඬ්ඨති උපරූපරි බුහති. වණ්ණොති රූපසම්පදා. යසොති පරිවාරසම්පදා. කිත්තිති ථුතිසොසො. සුබන්ති කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුබං. බලන්ති කායබලං ඤාණබලඤ්ච.

අග්ගස්ස දාතාති අග්ගස්ස රතනත්තයස්ස දාතා, අථ වා අග්ගස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස දානං උළාරං කත්වා තත්ථ පුඤ්ඤං පවත්තෙතා. අග්ගධම්මසමාහිතොති අග්ගෙන

පසාදධම්මෙන දානාදිධම්මෙන ච සමාහිතො සමන්තාගතො අවලජ්ජපසාදයුත්තො, තස්ස ච විපාකභූතෙහි බහුජනස්ස පියමනාපතාදිධම්මෙහි යුත්තො. අග්ගජ්ජත්තො පමොදනීති යත්ථ යත්ථ සත්තනිකායෙ උජ්ජන්තො, තත්ථ තත්ථ අග්ගභාවං සෙට්ඨභාවං අධිගතො, අග්ගභාවං චා ලොකුත්තරමග්ගඵලං අධිගතො පමොදනී අභිරමති පරිතුස්සනීති.

පට්ඨපුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ජීවිකසුත්තවණ්ණනා

91. දුතියං අට්ඨජ්ජත්තිවසෙන දෙසිතං. එකස්මිඤ්ඤි සමයෙ හගවති කපිලවත්ථුස්මිං නිග්‍රොධාරාමෙ විහරන්තෙ භික්ඛූ ආගන්තුකභික්ඛූනං සෙනාසනානි පඤ්ඤාපෙන්තා පත්තවිවරානි පටිසාමෙත්තා සාමණෙරා ච ලාභභාජනීයට්ඨානෙ සම්පත්තසම්පත්තානං ලාභං ගණ්හන්තා උච්චාසද්දා මහාසද්දා අහෙසුං. තං සුත්වා හගවා භික්ඛූ පණාමෙසි. තෙ කිර සබ්බෙව නවා අධුනාගතා ඉමං ධම්මවිනයං. තං ඤාත්වා මහාබ්‍රහ්මා ආගන්ත්වා “අභිනන්දතු, හන්තෙ, හගවා භික්ඛූසඬ්ඨ”න්ති (ම. නි. 2.158) තෙසං පණාමිතභික්ඛූනං අනුග්ගණ්හනං යාචි. හගවා තස්ස ඔකාසං අකාසි. අථ මහාබ්‍රහ්මා “කතාවකාසො බොම්හි හගවතා”ති හගවන්තං අභිවාදෙන්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. අථ හගවා “භික්ඛූසඬ්ඨෙසා ආගච්ඡතු”ති ආනන්දත්ථෙරස්ස ආකාරං දස්සෙසි. අථ තෙ භික්ඛූ ආනන්දත්ථෙරෙන පක්කොසිතා හගවන්තං උපසඬ්ඨකමිත්වා සාරජ්ජමානරූපා එකමන්තං නිසීදිංසු. හගවා තෙසං සජ්ජායදෙසනං වීමංසන්තො “ඉමෙ ආමිසහෙතු පණාමිතා, පිණ්ඩියාලොපධම්මදෙසනා තෙසං සජ්ජායා”ති වින්තෙන්වා “අන්තමීදං, භික්ඛවෙ”ති ඉමං දෙසනං දෙසෙසි.

තත්‍රායං අන්තසද්දො “සන්ති, භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකජ්ජිකා පුබ්බන්තානුදිට්ඨිතො”තිආදීසු (දී. නි. 1.29) කොට්ඨාසෙ ආගතො. “අන්තමකාසි දුක්ඛස්ස, අන්තවා අයං ලොකො පරිවට්ඨමො”තිආදීසු (දී. නි. 1.55) පරිච්ඡෙදෙ. “හරිතන්තං වා පථන්තං වා සෙලන්තං වා”තිආදීසු (ම. නි. 1.304) මරියාදායං. “අන්තං අන්තගුණ”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.377; බු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) සරිරාවයවෙ “වරන්ති ලොකෙ පරිවාරජන්තා, අන්තො අසුද්ධා බහි සොහමානා”තිආදීසු (සං. නි. 1.122; මහානි. 191) විත්තෙ. “අජ්ජෙකච්චානි උජ්ජලානි වා පදුමානි වා පුණ්ඩරිකානි වා උදකෙ ජාතානි උදකෙ සංවඩ්ඪානි උදකානුග්ගතානි අන්තො නිමුග්ගපොසිනී”තිආදීසු (දී. නි. 2.69; සං. නි. 1.172; මහාව. 9) අබ්භන්තරෙ.

“මිගානං කොට්ඨකො අන්තො, පක්ඛිනං පන වායසො;
ඵරණ්ඩො අන්තො රුක්ඛානං, තයො අන්තා සමාගතා”ති. (ජා. 1.3.135) –

ආදීප්‍ර ලාමකෙ. ඉධාපි ලාමකෙ එව දට්ඨබ්බො. තස්මා අන්තර්දං භික්ඛවෙ ජීවිකානන්ති භික්ඛවෙ ඉදං ජීවිකානං අන්තං පච්ඡිමං ලාමකං, සබ්බනිහිනං ජීවිතන්ති අත්ථො. යදිදං පිණ්ඩොලාන්ති යං ඉදං පිණ්ඩපරියෙසනෙන භික්ඛාවරියාය ජීවිකං කප්පෙන්තස්ස ජීවිතං. අයං පනෙත්ථ පදත්ථො – පිණ්ඩාය උලුති පිණ්ඩොලො, තස්ස කම්මං පිණ්ඩොලාං, පිණ්ඩපරියෙසනෙන ජීවිකාති අත්ථො.

අභිසාපොති අක්කොසො. කුපිතා හි මනුස්සා අත්තනො පච්චත්ථිකං “පිලොතිකඛණ්ඩං නිවාසෙත්වා කපාලහත්ථො පිණ්ඩං පරියෙසමානො වරෙය්‍යාසී”ති අක්කොසන්ති. අථ වා “කිං තුය්හං අකාතබ්බං අත්ථී, යො ත්වං එවං බලවීරියපපන්නොපි හිරොත්තප්පං පහාය කපණො පිණ්ඩොලො විවරසි පත්තපාණි”ති එවම්පි අක්කොසන්තියෙව. තඤ්ච ඛො එතන්ති තං එතං අභිසපම්පි සමානං පිණ්ඩොලාං. කුලපුත්තා උපෙන්ති අත්ථවසිකාති මම සාසනෙ ජාතිකුලපුත්තා ච ආචාරකුලපුත්තා ච අත්ථවසිකා කාරණවසිකා හුත්වා කාරණවසං පටිච්ච උපෙන්ති උපගච්ඡන්ති.

රාජාභිනිතාතිආදීප්‍ර යෙ රඤ්ඤො සත්තකං බාදිත්වා රඤ්ඤො ඛන්ධනාගාරෙ ඛන්ධාපිතා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ රඤ්ඤො ඛන්ධනං අභිනිතන්තා රාජාභිනිතා නාම. යෙ පන වොරෙහි අට්ඨියං ගහෙත්වා එකච්චෙසු මාරියමානෙසු එකච්චෙ “මයං සාමි තුම්හෙහි විස්සට්ඨා ගෙහං අනජ්ඣාවසිත්වා පබ්බජිස්සාම, තත්ථ තත්ථ යං යං බුද්ධපුජාදිපුඤ්ඤං කරිස්සාම, තතො තතො තුම්හාකං පත්තිං දස්සාමා”ති තෙහි විස්සට්ඨා පබ්බජන්ති, තෙ වොරාභිනිතා නාම වොරෙහි මාරෙතබ්බතං අභිනිතන්තා. යෙ පන ඉණං ගහෙත්වා පට්ඨාතුං අසක්කොන්තා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ ඉණට්ඨා නාම. තඤ්ච ඛො එතං පිණ්ඩොලාං කුලපුත්තා මම සාසනෙ නෙව රාජාභිනිතා...පෙ.... න ආජීවිකාපකතා උපෙන්ති, අපිච ඛො “ඔතිණ්ණම්හා ජාතියා...පෙ.... පඤ්ඤායෙථා”ති උපෙන්ති පදසම්බන්ධො.

තත්ථ ඔතිණ්ණම්හාති ඔතිණ්ණා අම්හා. ජාතියාතිආදීප්‍ර තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ ඛන්ධානං පට්ඨානිතිබ්බත්ති ජාති, පරිපාකො ජරා, හෙදො මරණං. ඤාතිරොගහොගසීලදිට්ඨිබ්බසනෙහි ඵ්ථිඨස්ස සන්තාපො අත්තො නිජ්ඣානං සොකො, තෙහි ඵ්ථිඨස්ස වචිවිජ්ජලාපො පරිදෙවො. අනිට්ඨථොට්ඨබ්බපටිහතකායස්ස කායපිලනං දුක්ඛං, ආසාතවත්ථුසු උපහතවත්තස්ස වෙතොපිලනං දොමනස්සං. ඤාතිබ්බසනාදිහි එව ඵ්ථිඨස්ස පරිදෙවෙනපි අධිවාසෙතුං අසමත්ථස්ස චිත්තසන්තාපසමුට්ඨිතො භුසො ආයාසො උපායාසො. එතෙහි ජාතිආදීහි ඔතිණ්ණා දුක්ඛොතිණ්ණා, තෙහි ජාතිආදීදුක්ඛෙහි අත්තො අනුපට්ඨා. දුක්ඛපරෙතාති තෙහි දුක්ඛදුක්ඛවත්ථුහි අභිභූතා. ජාතිආදයො හි දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛා, දුක්ඛභාවතො ච සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා දුක්ඛාති. අප්පෙව නාම...පෙ.... පඤ්ඤායෙථාති ඉමස්ස සකලස්ස වට්ඨදුක්ඛරාසිස්ස පරිච්ඡෙදකරණං ඔසානකිරියා අපි නාම පඤ්ඤායෙය්‍යා.

සො ව හොති අභිජ්ඣාලුති ඉදං යො කුලපුත්තො “දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමි” ති පුබ්බෙ චිත්තං උප්පාදෙන්වා පබ්බජිතො අපරභාගෙ තං පබ්බජ්ජං තථාරූපං කාතුං න සක්කොති, තං දස්සෙතුං චුත්තං. තත්ථ අභිජ්ඣාලුති පරභණ්ඩානං අභිජ්ඣායිතා. තිබ්බසාරාගොති බලවරාගො. බ්‍යාපන්නචිත්තොති බ්‍යාපාදෙන පුතිභූතත්තා විපන්නචිත්තො. පද්ධය්‍යමනසඛිකස්පොති තිබ්බසංඝිගො විය වණ්ඩගොණො පරෙසං උපසාතවසෙන දුට්ඨචිත්තො. මුට්ඨස්සතීති හත්තනික්ඛිත්තකාකො විය, මංසනික්ඛිත්තසුනබො විය ව නට්ඨස්සති, ඉධ කතං එත්ථ න සරති. අසම්පජානොති නිප්පඤ්ඤො ඛන්ධාදිපරිච්ඡෙදරහිතො. අසමාහිතොති වණ්ඩසොතෙ බද්ධතාවා විය අසණ්ඨිතො. විබ්භන්තචිත්තොති පන්ථාරුළුභමිගො විය හන්තමනො. පාකතින්ද්‍රියොති යථා ගිහී සංවරාභාවෙන පරිග්ගහපරිජනෙ ඔලොකෙන්ති අසංවුතින්ද්‍රියා, එවං අසංවුතින්ද්‍රියො හොති.

ජවාලාතන්ති ජවානං දඬුසට්ඨානෙ අලාතං. උභතොපදිත්තං මජ්ඣෙ ගුට්ඨතන්ති පමාණෙන අට්ඨච්ඡිගුලමත්තං උභතො ද්විසු කොට්ඨු ආදිත්තං මජ්ඣෙ ගුට්ඨමත්තං. තෙව ගාමෙති සවෙ හි තං යුගනඬ්ගලගොපානසිපක්ඛපාසකාදීනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා අස්ස ගාමෙ කට්ඨත්ථං එරෙය්‍ය. සවෙ ඛේතකුටියා කට්ඨත්ථරමඤ්චකාදීනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා අස්ස, අරඤ්ඤෙ කට්ඨත්ථං එරෙය්‍ය. යස්මා පන උභයත්ථාපි න සක්කා, තස්මා එවං චුත්තං. තපුපමාහන්ති තපුපමං ජවාලාතසදිසං අහං ඉමං යථාචුත්තපුග්ගලං වදාමි. ගිහිභොගා ව පරිහීනොති යො අගාරෙ වසන්තෙහි ගිහිහි දායජ්ජෙ භාජියමානෙ අඤ්ඤා ව හොගො ලද්ධබ්බො අස්ස, තතො ව පරිහීනො. සාමඤ්ඤත්ථඤ්චාති ආවරියුපජ්ඣායානං ඔවාදෙ යත්වා පරියත්තිපට්ඨෙධවසෙන පත්තබ්බං සාමඤ්ඤත්ථඤ්ච න පරිපුරෙති. ඉමං පන උපමං සත්ථා න දුස්සිලස්ස වසෙන ආහරි, පරිසුද්ධසිලස්ස පන අලසස්ස අභිජ්ඣාදිහි දොසෙහි දුස්සිතචිත්තස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන ආහරිති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු ගිහිභොගාති කාමසුඛසම්භොගතො. පරිහීනොති ජීනො. සාමඤ්ඤත්ථන්ති පට්ඨෙධබ්‍රහ්මච්ඡිඤ්චෙව පරියත්තිබ්‍රහ්මච්ඡිඤ්ච. තාදිසො හි අසුතං සොතුං සුතං පරියොදාපෙතුං න සක්කොති අලසභාවතො. දුට්ඨු හගොති දුබ්භගො, අලක්ඛිකො කාලකණ්ණිපුරිසො. පරිධංසමානොති විනස්සමානො. පකිරෙතීති විකිරෙති විද්ධංසෙති. සබ්බමෙතං භාවිතො සාමඤ්ඤත්ථස්ස අනුප්පාදනමෙව සන්ධාය චුත්තං. ජවාලාතංව නස්සතීති සො තාදිසො පුග්ගලො යථාචුත්තං ජවාලාතං විය කස්සචි අනුපයුජ්ජමානො එව නස්සති උභතො පරිහට්ඨභාවතො. එවං “කායවාචාහි අකතචිතික්කමොපි චිත්තං අවිසොධෙන්තො නස්සති, පගෙව කතචිතික්කමො දුස්සිලො” ති තස්ස අපායදුක්ඛභාගිභාවදස්සනෙන දුස්සිලෙ ආදීනවං දස්සෙන්වා තතො සත්තෙ විවෙචෙතුකාමො “කාසාවකණ්ඨා” තිආදිනා ගාථාද්වයමාහ. තස්සත්ථො හෙට්ඨා චුත්තො එව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඬ්ඝාටිකණ්ණසුත්තවණ්ණනා

92. තනියෙ සඬ්ඝාටිකණ්ණෙනි විවරකොටියං. ගහෙත්වාති පරාමසිත්වා.

අනුබන්ධො අස්සාති අනුගතො භවෙය්‍ය. ඉදං වුත්තං හොති – “භික්ඛවෙ,
ඉධෙකච්චො භික්ඛු අත්තනො හත්ථෙන මයා පාරුතස්ස සුගතමහාවිවරස්ස
කණ්ණෙන පරාමසන්තො විය මං අනුගච්ඡෙය්‍ය, එවං මය්‍හං ආසන්නතරො හුත්වා
විහරෙය්‍යා”ති. පාදෙ පාදං නික්ඛිපන්තොති ගච්ඡන්තස්ස මම පාදෙ පාදං
නික්ඛිත්තට්ඨානෙ පාදුද්ධාරණානන්තරං අත්තනො පාදං නික්ඛිපන්තො.
උභයෙනාපි “යානගමනාදිසු අවිජ්ජන්තො සබ්බකාලං මය්‍හං සමීපෙ එව විහරෙය්‍ය
වෙපි”ති දස්සෙති. සො ආරකාව මය්‍හං, අහඤ්ච තස්සාති සො භික්ඛු මයා වුත්තං
පටිපදං අපුරන්තො මම දුරෙයෙව, අහඤ්ච තස්ස දුරෙයෙව. එතෙන මංසචක්ඛුනා
තථාගතදස්සනං රූපකායසමොධානඤ්ච අකාරණං, ඤාණචක්ඛුනාව දස්සනං
ධම්මකායසමොධානමෙව ච පමාණන්ති දස්සෙති. තෙනෙවාහ “ධම්මඤ්ඤි සො,
භික්ඛවෙ, භික්ඛු න පස්සති, ධම්මං අපස්සන්තො න මං පස්සති”ති. තත්ථ ධම්මො
නාම නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො. සො ච අභිජ්ඣාදිහි දුස්සිතචිත්තෙන න සක්කා
පස්සිතුං, තස්මා ධම්මස්ස අදස්සනතො ධම්මකායඤ්ච න පස්සතිති. තථා හි වුත්තං –

“කිං තෙ, චක්කලි, ඉමිනා පුත්තිකායෙන දිට්ඨෙත? යො බො, චක්කලි,
ධම්මං පස්සති සො මං පස්සති; යො මං පස්සති, සො ධම්මං පස්සති”ති (සං.
නි. 3.87).

“ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො”ති (ම. නි. 1.203; පටි. ම. 3.5) ව.

“ධම්මකායො ඉතිපි, බ්‍රහ්මකායො ඉතිපි”ති (දී. නි. 3.118) ව ආදි.

යොජනසතෙති යොජනසතෙ පදෙසෙ, යොජනසතමත්ථකෙති අත්ථො. සෙසං
වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං. අරියමග්ගාධිගමවසෙන වස්ස
අනභිජ්ඣාලුආදිභාවො දට්ඨබ්බො.

ගාථාසු මහිවිජ්ජාති කාමෙසු නිබ්බසාරාගතාය මහාඉච්ඡො. විසාතවාති
පද්‍රව්‍යමනසඛිකප්පතාය සත්තෙසු ආසාතවසෙන මහිවිජ්ජතාය ඉච්ඡිතාලාභෙන ච
විසාතවා. එජානුගොති එජාසඬ්ඛාතාය තණ්හාය දාසො විය හුත්වා තං
අනුගච්ඡන්තො. රාගාදිකිලෙසපරිලාභාහිභවෙන අනිබ්බුතො. රූපාදිවිසයානං
අහිකඬ්ඛනෙන ගිද්ධො. පස්ස යාවඤ්ච ආරකාති අනෙජස්ස නිබ්බුතස්ස
විතගෙධස්ස සමමාසමිබ්බද්ධස්ස ඔකාසවසෙන සමීපෙපි සමානො මහිවිජ්ජො විසාතවා
එජානුගො අනිබ්බුතො ගිද්ධො බාලපුපුජ්ජනො ධම්මසභාවතො යත්තකං දුරෙ,
තස්ස සො දුරභාවො පස්ස, වත්තුමිපි න සුකරන්ති අත්ථො. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“නහඤ්ච දුරෙ පථවී ච දුරෙ,
පාරං සමුද්දස්ස තථාහු දුරෙ;
තතො භවෙ දුරතරං වදන්ති,
සතඤ්ච ධම්මො අසතඤ්ච රාජා”ති. (අ. නි. 4.47; ඡා. 2.21.414);

ධම්මමඤ්ඤායාති චතුසච්චධම්මං අභිඤ්ඤාය අඤ්ඤාය
 ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි යථාරහං පුබ්බභාගෙ ජානිත්වා. ධම්මමඤ්ඤායාති තමෙව
 ධම්මං අපරහාගෙ මග්ගඤ්ඤාණෙන පරිඤ්ඤාදිවසෙන යථාමරියාදං ජානිත්වා.
 පණ්ඩිතොති පටිවෙධබාහුසච්චෙන පණ්ඩිතො. රහදොව නිවානෙ වානි
 නිවාතට්ඨානෙ රහදො විය අනෙජො කිලෙසවලනරහිතො උපසම්මති, යථා සො
 රහදො නිවාතට්ඨානෙ වානෙන අනබ්භාහනො සන්තිසිත්තොව හොති, එවං අයම්පි
 සබ්බථාපි පටිප්පස්සද්ධකිලෙසො කිලෙසවලනරහිතො අරහත්තඵලසමාධිනා
 වූපසම්මති, සබ්බකාලං උපසන්තසභාවොව හොති. අනෙජොති සො එවං
 අනෙජාදිසභාවො අරහා අනෙජාදිසභාවස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධිකාසනො දුරෙපි
 සමානො ධම්මසභාවනො අදුරෙ සන්තිකෙ ඵවාති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අග්ගිසුත්තවණ්ණනා

93. චතුත්ථෙ අනුදහනට්ඨෙන අග්ගි, රාගො එව අග්ගි රාගග්ගි. රාගො හි
 උප්පජ්ජමානො සත්තෙ අනුදහති ඤාපෙති, තස්මා “අග්ගි” ති වුච්චති. ඉතරෙසුපි
 ද්වීසු එසෙව නයො. තත්ථ යථා අග්ගි යදෙව ඉන්ධනං නිස්සාය උප්පජ්ජති, තං
 නිදහති, මහාපරිළාහො ව හොති, එවම්මෙපි රාගාදයො යස්මිං සන්තානෙ සයං
 උප්පන්නා, තං නිදහන්ති, මහාපරිළාහා ව හොන්ති දුන්නිබ්බාපයා. තෙසු
 රාගපරිළාහෙන සන්තත්තහදයානං ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛෙන මරණප්පත්තානං
 සත්තානං පමාණං නත්ථී. අයං තාව රාගස්ස අනුදහනතා. දොසස්ස පන
 අනුදහනතාය විසෙසනො මනොපදොසිකා දෙවා, මොහස්ස අනුදහනතාය
 බ්බිඨාපදොසිකා දෙවා ව නිදස්සන්. මොහවසෙන හි තෙසං සතිසම්මොසො හොති,
 තස්මා බ්බිඨාවසෙන ආහාරවෙලං අතිවත්තෙන්තා කාලං කරොන්ති. අයං තාව
 රාගාදීනං දිට්ඨධම්මිකො අනුදහනභාවො. සම්පරායිකො පන නිරයාදීසු
 නිබ්බත්තාපනවසෙන සොරතරො දුරධිවාසො ව. අයඤ්ච අත්ථො
 ආදිත්තපරියායෙන විභාවෙතබ්බො.

ගාථාසු කාමෙසු මුච්ඡිතෙති වත්ථුකාමෙසු පාතබ්බාතාවසෙන මුච්ඡං බාලාං
 පමාදං මිච්ඡාචාරං ආපන්නෙ. බ්‍යාපන්නෙති බ්‍යාපන්නචිත්තෙ දහතීති සම්බන්ධො.
 නරෙ පාණානිපාතිනොති ඉදං දොසග්ගිස්ස. අරියධම්මෙ අකොවිදෙති යෙ
 බන්ධායතනාදීසු සබ්බෙන සබ්බං උග්ගහපරිපුච්ඡාය මනසිකාරරහිතා අරියධම්මස්ස
 අකුසලා, තෙ සම්මොහෙන අභිභූතා විසෙසෙන සම්මුල්භා නාමාති වුත්තා. එතෙ
 අග්ගි අජානන්තාති “එතෙ රාගග්ගිආදයො ඉධ වෙව සම්පරායෙ ව අනුදහන්ති” ති
 අජානන්තාආ පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පහානාහිසමයවසෙන ව අප්පට්ඨිජ්ඣන්තා.
 සක්කායාහිරතාති සක්කායෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ
 තණ්හාදිට්ඨිමානනන්දනාහිරතා. වඩ්ඪයන්තීති පුනර්පුනං උප්පජ්ජනෙන වඩ්ඪයන්ති
 ආචින්නති. නිරයන්ති අට්ඨවිධං මහානිරයං, සොළසවිධං උස්සදනිරයන්ති සබ්බම්පි

නිරයං. තිරවිඡානඤ්ච යොනියොති තිරවිඡානයොනියො ව. අසුරන්ති අසුරකායං පෙත්තිවිසයඤ්ච වඩ්ඨයන්තිති සම්බන්ධො.

එත්තාවතා රාගග්ගිආදීනං ඉධ වෙව සම්පරායෙ ව අනුදහනභාවදස්සනමුඛෙන වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි නෙසං නිබ්බාපනෙන විවට්ටං දස්සෙතුං “යෙ ව රත්තින්දිවා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යුත්තාති භාවනානුයොගවසෙන යුත්තා. කත්ථ? සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ. තෙන අඤ්ඤාසාසනෙ රාගග්ගිආදීනං නිබ්බාපනාභාවං දස්සෙති. තථා හි අනඤ්ඤාසාධාරණං තෙසං නිබ්බාපනවිධිං අසුභකම්මට්ඨානං සඬබ්බෙපෙනෙව දස්සෙත්තො –

“තෙ නිබ්බාපෙත්ති රාගග්ගිං, නිව්චං අසුභසඤ්ඤිනො;
දොසග්ගිං පන මෙත්තාය, නිබ්බාපෙත්ති නරුත්තමා;
මොහග්ගිං පන පඤ්ඤාය, යායං නිබ්බෙධගාමිනී”ති. –

ආහ. තත්ථ අසුභසඤ්ඤිනොති ද්වත්තිංසාකාරවසෙන වෙව උද්ධුමාතකාදිවසෙන ව අසුභභාවනානුයොගෙන අසුභසඤ්ඤිනො. මෙත්තායාති “යො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති”ති (අ. නි. 3.64, 66) චුත්තාය මෙත්තාභාවනාය. එත්ථ ව අසුභජ්ඣානඤ්ච පාදකං කත්වා නිබ්බත්තිතඅනාගාමිමග්ගෙන රාගග්ගිදොසග්ගිනං නිබ්බාපනං වෙදිතබ්බං. පඤ්ඤායාති විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය. තෙනෙවාහ “යායං නිබ්බෙධගාමිනී”ති. සා හි කිලෙසක්ඛන්ධං විනිවිජ්ඣන්ති ගච්ඡති පවත්තන්ති නිබ්බෙධගාමිනීති වුවවති. අසෙසං පරිනිබ්බන්තිති අරහත්තමග්ගෙන අසෙසං රාගග්ගිආදිං නිබ්බාපෙත්වා සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා යිතා පඤ්ඤාවෙපුල්ලජ්ජත්තියා නිපකා පුබ්බෙව සම්මජ්ජධානෙන සබ්බසො කොසජ්ජස්ස සුජ්ජහින්නා ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන අකිලාසුභාවෙන ව රත්තින්දිවමත්තන්දිතා චරිමකචිත්තනිරොධෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා අසෙසං පරිනිබ්බන්ති. තතො ව අසෙසං නිස්සෙසං වට්ටදුක්ඛං අව්චගුං අතික්කමංසු.

එවං යෙ රාගග්ගිආදිකෙ නිබ්බාපෙත්ති, තෙසං අනුපාදිසෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතිං දස්සෙත්වා ඉදානි පටිවිද්ධගුණෙහි ථොමෙත්තො ඔසානගාථමාහ. තත්ථ අරියද්දසාති අරියෙහි බුද්ධාදීහි පස්සිතබ්බං කිලෙසෙහි වා ආරකත්තා අරියං නිබ්බානං, අරියං චතුසච්චමෙව වා දිට්ඨවත්තොති අරියද්දසා. වෙදස්ස මග්ගඤ්ඤාණස්ස, තෙන වා වෙදෙන සංසාරස්ස පරියොසානං ගතාති වෙදගුණො. සම්මදඤ්ඤායාති සම්මදෙව සබ්බං ආජානිතබ්බං කුසලාදිං ඛන්ධාදිඤ්ච ජානිත්වා. සෙසං චුත්තනයමෙව.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උපපරික්ඛසුත්තවණ්ණනා

94. පඤ්චමෙ තථා තථාති තෙන තෙන පකාරෙන. උපපරික්ඛෙය්‍යාති

විමංසෙය්‍ය පරිතුලෙය්‍ය සම්මසෙය්‍ය වා. යථා යථාස්ස උපපරික්ඛතොති යථා යථා අස්ස භික්ඛුනො උපපරික්ඛන්තස්ස. ඛෙද්ධා චස්ස විඤ්ඤාණං අවික්ඛිත්තං අවිසංචන්ති ඛෙද්ධා රූපාදිආරම්මණෙ උප්පජ්ජනකවික්ඛෙපාභාවතො අවික්ඛිත්තං සමාහිතං, තතො ඵච අවිසංචං සියා. ඉදං චුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, යෙන යෙන පකාරෙන ඉමස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස භික්ඛුනො උපපරික්ඛතො සඬබ්බාරෙ සම්මසන්තස්ස පුබ්බෙ සමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන සමංචනිමිත්තං ගහෙත්වා සක්කච්චං නිරන්තරං සම්මසනඤ්ඤාණං පවත්තෙන්තස්ස අත්තතො විපස්සනාවිත්තං කම්මට්ඨානතො ඛෙද්ධා රූපාදිආරම්මණෙ උප්පජ්ජනකං න සියා, අව්චාරද්ධවීරියනාය උද්ධච්චපක්ඛියං න සියා, තෙන තෙන පකාරෙන භික්ඛු උපපරික්ඛෙය්‍ය පරිතුලෙය්‍යාති. අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිතන්ති යස්මා වීරියෙ මන්දං වහන්තෙ සමාධිස්ස බලවභාවතො කොසජ්ජාභිභවෙන අජ්ඣත්තං ගොචරජ්ඣක්තසඬබ්බාතෙ කම්මට්ඨානාරම්මණෙ සඬකොච්චසෙන ධීතත්තා සණ්ඨිතං නාම හොති, වීරියසමනාය පන යොජ්නාය අසණ්ඨිතං හොති වීරී. පටිපන්නං. තස්මා යථා යථාස්ස උපපරික්ඛතො විඤ්ඤාණං අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිතං අස්ස, වීරීපටිපන්නං සියා, තථා තථා උපපරික්ඛෙය්‍ය. අනුපාදාය න පරිතස්සෙය්‍යාති යථා යථාස්ස උපපරික්ඛතො ‘ඵතං මම, ඵසො මෙ අත්තා’ති තණ්හාදිට්ඨිග්ගාභවසෙන රූපාදීසු කඤ්චි සඬබ්බාරං අග්ගහෙත්වා තතො ඵච තණ්හාදිට්ඨිග්ගාභවසෙන න පරිතස්සෙය්‍ය, තථා තථා උපපරික්ඛෙය්‍යාති සම්බන්ධො. කථං පන උපපරික්ඛතො තිව්ධම්පෙන. සියාති? උද්ධච්චපක්ඛියෙ කොසජ්ජපක්ඛියෙ ච ධම්මෙ චජ්ජෙන්නො වීරියසමතං යොජෙත්වා පුබ්බෙව විපස්සනුපක්කිලෙසෙහි විත්තං විසොධෙත්වා යථා සම්මදෙව විපස්සනාඤ්ඤාණං විපස්සනාවීරී. පටිපජ්ජති, තථා සම්මසතො.

ඉති භගවා චතුසව්චකම්මට්ඨානිකස්ස භික්ඛුනො අනුක්කමෙන පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධියා ආරද්ධාය අව්චාරද්ධවීරියඅතිසිලීලවීරියවිපස්සනුපක්කිලෙසෙහි විත්තස්ස විසොධනුපායං දස්සෙත්වා ඉදානි තථා විසොධිතෙ විපස්සනාඤ්ඤාණෙ න වීරස්සෙව විපස්සනං මග්ගෙන සටෙත්වා සකලවට්ටදුක්ඛසමතික්කමාය සංවත්තන්තිති දස්සෙන්නො “ඛෙද්ධා, භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණං”තිආදිමාහ, තං චුත්තනයමෙව. යං පන චුත්තං – “ආයතිං ජාතිජරාමරණදුක්ඛසමුදයසම්භවො න හොති”ති, තස්සත්ථො – ඵචං විපස්සනං මග්ගෙන සටෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අග්ගමග්ගෙන අනවසෙසතො කිලෙසෙසු බිණ්ණෙසු ආයතිං අනාගතෙ ජාතිජරාමරණසකලවට්ටදුක්ඛසමුදයසඬබ්බාතො සම්භවො උප්පාදො ච න හොති, ජාතිසඬබ්බාතො වා දුක්ඛසමුදයො ජරාමරණසඬබ්බාතො දුක්ඛසම්භවො ච න හොති.

ගාථායං සත්තසඬගප්පහීනස්සාති තණ්හාසඬගො, දිට්ඨිසඬගො, මානසඬගො, කොධසඬගො, අවිජ්ජාසඬගො, කිලෙසසඬගො, දුච්චරිතසඬගොති ඉමෙසං සත්තන්තං සඬගානං පහීනත්තා සත්තසඬගප්පහීනස්ස. කෙවි පන “සත්තානුසයා ඵච සත්ත සඬගා”ති වදන්ති. නෙත්තිවජ්ජන්තස්සාති ඡින්නභවනෙත්තිකස්ස.

වික්ඛිණො ජාතිසංසාරොති පුනප්පුනං ජායනවසෙන පවත්තියා ජාතිහෙතුකත්තා ව ජාතිභූතො සංසාරොති ජාතිසංසාරො, සො භවනෙත්තියා ඡින්නත්තා වික්ඛිණො පරික්ඛිණො, තතො එව නත්ථි තස්ස පුනබ්භවොති.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කාමුපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

95. ඡට්ඨෙය් කාමුපපත්තියොති කාමපට්ඨාහා කාමපට්ඨෙවනා වා.

පච්චුපට්ඨිතකාමාති නිබ්බද්ධකාමා නිබ්බද්ධාරම්මණො යථා තං මනුස්සා. මනුස්සා හි නිබ්බද්ධවත්ථුස්මිං වසං වත්තෙන්ති. යත්ථ පටිබ්බද්ධවිත්තා භොන්ති, සතම්පි සහස්සම්පි දත්වා තමෙව මාතුගාමං ආනෙත්වා නිබ්බද්ධභොගං භුඤ්ජන්ති. එකච්චෙ ව දෙවා. වාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය හි වතුදෙවලොකවාසිනො නිබ්බද්ධවත්ථුස්මිංයෙව වසං වත්තෙන්ති. පඤ්චසිඛවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සන්. තථා එකච්චෙ ආපායිකෙ තෙරයිකෙ යපෙත්වා සෙසඅපායසත්තාපි නිබ්බද්ධවත්ථුස්මිංයෙව වසං වත්තෙන්ති. මච්ඡා හි අත්තනො මච්ඡියා, කච්ඡපො කච්ඡියාති එවං සබ්බෙසි තිරච්ඡානා පෙතා විනිපාතිකා ව. තස්මා තෙරයිකෙ යපෙත්වා සෙසඅපායසත්තෙ උපාදාය යාව තුසිතකායා ඉමෙ සත්තා පච්චුපට්ඨිතකාමා නාම, නිම්මානරතිනොති සයං නිම්මිතෙ නිම්මානෙ රති එතෙසන්ති නිම්මානරතිනො. තෙ හි නීලපීතාදිවසෙන යාදිසං යාදිසං රූපං ඉච්ඡන්ති, තාදිසං තාදිසං නිම්මිනිත්වා රමන්ති ආයස්මතො අනුරුද්ධස්ස පුරතො මනාපකායිකා දෙවතා විය. පරනිම්මිතවසවත්තිනොති පරෙහි නිම්මිතෙ කාමෙ වසං වත්තෙන්තිති පරනිම්මිතවසවත්තිනො. තෙසඤ්ඤි මනං ඤත්වා පරෙ යථාරූචිතං කාමභොගං නිම්මිනන්ති, තෙ තත්ථ වසං වත්තෙන්ති. කථං තෙ පරස්ස මනං ජානන්තිති? පකතිසෙවනාවසෙන. යථා හි කුසලො සුදො රඤ්ඤො භුඤ්ජන්තස්ස යං යං රූචිවති, තං තං ජානාති, එවං පකතියා අභිරුචිතාරම්මණං ඤත්වා තාදිසෙයෙව නිම්මිනන්ති, තෙ තත්ථ වසං වත්තෙන්ති, මෙටුනසෙවනාදිවසෙන කාමෙ පරිභුඤ්ජන්ති. කෙච්චි පන “හසිතමත්තෙන ඔලොකිතමත්තෙන ආලිඬගිතමත්තෙන හත්ථග්ගහණමත්තෙන ව තෙසං කාමකිච්චං ඉජ්ඣති” ති වදන්ති, තං අට්ඨකථායං “එතං පන නත්ථි” ති පටික්ඛිත්තං. න හි කායෙන අචුසන්තස්ස ථොට්ඨබ්බං කාමකිච්චං සාධෙති. ඡන්නම්පි කාමාවචරදෙවානං කාමා පාකතිකා එව. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“ඡ එතෙ කාමාවචරා, සබ්බකාමසම්ථිද්ධිනො;

සබ්බෙසං එකසඬ්ඛාතං, ආයු භවති කිත්තක”න්ති. (විභ. 1023);

ගාථාසු යෙ වඤ්ඤෙති යෙ යථාචුත්තදෙවෙහි අඤ්ඤෙ ව කාමභොගිනො මනුස්සා චෙව එකච්චෙ අපායුපගා ව සබ්බෙ තෙ. ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති ඉමං යථාපට්ඨද්ධත්තභාවඤ්ඤෙව, උපපත්තිභවන්තරසඬ්ඛාතං ඉතො අඤ්ඤථාභාවඤ්ඤාති ද්විජ්ජපහෙදං සංසාරං නාතිවත්තරෙ න අතික්කමන්ති. සබ්බෙ

පරිච්චයේ කාමෙති දිබ්බාදිහෙදෙ සබ්බෙපි කාමෙ චත්ථුකාමෙ ච කිලෙසකාමෙ ච පරිච්චයෙයා. කිලෙසකාමෙ අනාගාමිමග්ගෙන පජහන්තොයෙව හි චත්ථුකාමෙ පරිච්චජති නාම. පියරූපසාතගධිකන්ති පියරූපෙසු රූපාදීසු සුඛවෙදනස්සාදෙන ගධිකං ගිද්ධං. ඡේත්වා සොකං දුරච්චයන්ති අඤ්ඤෙහි දුරච්චයං දුරතික්කමං තණ්හාසොකං අරහත්තමග්ගෙන සමුච්ඡන්දිත්වා. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවාති.

ජට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කාමයොගයුත්තවණ්ණනා

96. සත්තමෙ කාමයොගයුත්තොති පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමයොගො, තෙන යුත්තො කාමයොගයුත්තො, අසමුච්ඡින්නකාමරාගස්සෙනං අධිච්චනං. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො භවයොගො, තථා කුමානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසභගතො ච රාගො, තෙන යුත්තො භවයොගයුත්තො, අප්පහීනභවරාගොති අත්ථො. ආගාමීති බ්‍රහ්මලොකෙ ඨිතොපි පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ඉමං මනුස්සලොකං ආගමනසීලො. තෙනෙවාහ “ආගන්තා ඉත්ථත්ත”න්ති. මනුස්සත්තභාවසඬ්ඛාතං ඉත්ථභාවං ආගමනධම්මො, මනුස්සෙසු උපපජ්ජනසීලොති අත්ථො. කාමඤ්ඤෙත්ථ කාමයොගො ඉත්ථත්තං ආගමනස්ස කාරණං. යො පන කාමයොගයුත්තො, සො එකන්තෙන භවයොගයුත්තොපි හොතීති දස්සන්තථං “කාමයොගයුත්තො, හික්ඛවෙ, භවයොගයුත්තො”ති උභයමිපි එකජ්ඣං කත්වා වුත්තං.

කාමයොගවිසංයුත්තොති එත්ථ අසුභජ්ඣානම්පි කාමයොගවිසංයොගො, තං පාදකං කත්වා අධිගතො අනාගාමිමග්ගො එකන්තෙනෙව කාමයොගවිසංයොගො නාම, තස්මා තතියමග්ගඵලෙ ඨිතො අරියපුග්ගලො “කාමයොගවිසංයුත්තො”ති වුත්තො. යස්මා පන රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො අනාගාමිමග්ගෙන න පහීයති, තස්මා සො අප්පහීනභවයොගන්තා “භවයොගයුත්තො”ති වුත්තො. අනාගාමීති කාමලොකං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන අනාගමනතො අනාගාමී. කාමයොගවිසංයොගවසෙනෙව හි සද්ධිං අනවසෙසඔරම්භාගියසංයොජනසමුග්ගාතෙන අජ්ඣත්තසංයොජනාභාවසිද්ධිතො ඉත්ථත්තං අනාගන්ත්වා හොති, තත්ථ පරිනිබ්බාසී අනාවත්තිධම්මො. යස්ස පන අනවසෙසං භවයොගො පහීනො, තස්ස අවිජ්ජායොගාදිඅවසිට්ඨකිලෙසාපි තදෙකට්ඨභාවතො පහීනා ඵව හොන්තීති, සො පරික්ඛිණභවසංයොජනො “අරහං ඛිණාසවො”ති වුච්චති. තෙන වුත්තං “කාමයොගවිසංයුත්තො, හික්ඛවෙ, භවයොගවිසංයුත්තො අරහං හොති ඛිණාසවො”ති. එත්ථ ච කාමයොගවිසංයොගො අනාගාමී චතුත්ථජ්ඣානස්ස සුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සප්පහානං විය, තතියමග්ගස්ස දිට්ඨිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසසංයොජනපරික්ඛයො විය ච චතුත්ථමග්ගස්ස වණ්ණහණනත්ථං වුත්තොති දට්ඨබ්බං. පට්ඨපදෙන සොතාපන්නසකදාගාමීහි සද්ධිං සබ්බො පුටුප්පතො ගහිතො, දුතියපදෙන පන සබ්බො අනාගාමී, තතියපදෙන අරහාති අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

ගාථාසූ උභයන්ති උභයෙන, කාමයොගෙන, භවයොගෙන ච සංයුත්තාති අත්ථො. සත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරන්ති පුපුඡ්ඡනා සොතාපන්නා සකදාගාමීනොති ඉමෙ තිවිධා සත්තා කාමයොගභවයොගානං අප්පභීනත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරන්ති. තතො එව ජාතිමරණගාමීනො හොන්ති. එත්ථ එකඛිජී, කොලංකොලො, සත්තක්ඛත්තුපරමොති තීසු සොතාපන්නෙසු සබ්බමුදු සත්තක්ඛත්තුපරමො, සො අට්ඨමං භවං න නිබ්බත්තෙති, අත්තනො පරිච්ඡින්නජාතිවසෙන පන සංසරති, තථා ඉතරෙපි. සකදාගාමීසුපි යො ඉධ සකදාගාමීමග්ගං පත්වා දෙවලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පුන ඉධ නිබ්බත්තති, සො අත්තනො පරිච්ඡින්නජාතිවසෙනෙව සංසරති. යෙ පන සකදාගාමීනො වොමිස්සකතයෙන විනා තත්ථ තත්ථ දෙවෙසුයෙව මනුස්සෙසුයෙව වා නිබ්බත්තන්ති, තෙ උපරිමග්ගාධිගමාය යාව ඉන්ද්‍රියපරිපාකා පුනස්පුනං උප්පජ්ජනතො සංසරන්තියෙව. පුපුඡ්ඡනෙ පන චත්තබ්බමෙව නත්ථී සබ්බභවසංයොජනානං අපරික්ඛිණත්තා. තෙන වුත්තං -

“කාමයොගෙන සංයුත්තා, භවයොගෙන වූභයං;
සත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරං, ජාතිමරණගාමීනො”ති.

කාමෙ පහන්ත්වානාති කාමරාගසඬ්ඛාතෙ කිලෙසකාමෙ අනාගාමීමග්ගෙන පජ්භිත්වා. ඡින්නසංසයාති සමුච්ඡින්නකඬ්ඛා, තඤ්ච බො සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව. චණ්ණභණ්ණත්ථං පන චතුත්ථමග්ගස්ස එවං වුත්තං. අරහන්තො හි ඉධ “ඡින්නසංසයා”ති අධිප්පෙතා. තෙනෙවාහ “බිණ්ණානපුනබ්භවා”ති. සබ්බසො බිණ්ණො නවවිධොපි මානො ආයතිං පුනබ්භවො ච එතෙසන්ති බිණ්ණානපුනබ්භවා. මානග්ගභණ්ණෙන චෙත්ථ තදෙකට්ඨතාය ලක්ඛණවසෙන වා සබ්බො චතුත්ථමග්ගවජ්ඣෙකො කිලෙසො ගහිතොති. බිණ්ණානතාය ච සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු වුත්තා හොති, බිණ්ණපුනබ්භවතාය අනුපාදිසෙසා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කල්‍යාණසීලසුත්තවණ්ණනා

97. අට්ඨමෙ කල්‍යාණසීලොති සුන්දරසීලො, පසත්ථසීලො, පරිපුණ්ණසීලො. තත්ථ සීලපාරිපූරි ද්විභි කාරණෙහි හොති සම්මදෙව සීලවිපත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පත්තියා ච ආනිසංසදස්සනෙන. ඉධ පන සබ්බපරිබන්ධවිප්පමුත්තස්ස සබ්බාකාරපරිපුණ්ණස්ස මග්ගසීලස්ස ඵලසීලස්ස ච වසෙන කල්‍යාණතා වෙදිතබ්බා. කල්‍යාණධම්මොති සබ්බෙ බොධිපක්ඛියධම්මා අධිප්පෙතා, තස්මා කල්‍යාණා සතිපට්ඨානාදිබොධිපක්ඛියධම්මා එතස්සාති කල්‍යාණධම්මො. කල්‍යාණපඤ්ඤොති ච මග්ගඵලපඤ්ඤාවසෙනෙව කල්‍යාණපඤ්ඤො. ලොකුත්තරා එව හි සීලාදිධම්මා එකන්තකල්‍යාණා නාම අකුප්පසභාවත්තා. කෙච් පන “චතුසාරිසුද්ධිසීලවසෙන කල්‍යාණසීලො, විපස්සනාමග්ගධම්මවසෙන කල්‍යාණධම්මො, මග්ගඵලපඤ්ඤාවසෙන

කලාණපඤ්ඤා’ ති වදන්ති. අසෙක්ඛා එව තෙ සීලධම්මපඤ්ඤාති එකෙ. අපරෙ පන භණන්ති – සොතාපන්නසකදාගාමීනං මග්ගඵලසීලං කලාණසීලං නාම, තස්මා “කලාණසීලො” ති ඉමිනා සොතාපන්නො සකදාගාමී ව ගහිතා භොන්ති. තෙ හි සීලෙසු පරිපූරකාරිනො නාම. අනාගාමීමග්ගඵලධම්මා අග්ගමග්ගධම්මා ව කලාණධම්මා නාම. තත්ථ හි බොධිපක්ඛියධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. තස්මා “කලාණධම්මො” ති ඉමිනා තතියමග්ගට්ඨනො පට්ඨාය තයො අරියා ගහිතා භොන්ති. පඤ්ඤාකිච්චස්ස මත්ථකප්පත්තියා අග්ගඵලෙ පඤ්ඤා කලාණපඤ්ඤා නාම, තස්මා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තො අරහා “කලාණපඤ්ඤො” ති චුත්තො. එවමෙව පුග්ගලා ගහිතා භොන්තිති. කිං ඉමිනා පපඤ්චෙන? අග්ගමග්ගඵලධම්මා ඉධ කලාණසීලාදයො චුත්තාති අයමම්භාකං ඛන්ති. ධම්මචිභාගෙන හි අයං පුග්ගලචිභාගො, න ධම්මචිභාගොති.

කෙවලීති එත්ථ කෙවලං චූච්චති කෙනචි අවොමිස්සකතාය සබ්බසඬ්ඛනචිත්තං නිබ්බානං, තස්ස අධිගතත්තා අරහා කෙවලී. අථ වා පහානභාවනාපාරිපූරියා පරියොසානඅනවජ්ජධම්මපාරිපූරියා ව කලාණකට්ඨෙන අබ්‍යාසෙකසුඛතාය ව කෙවලං අරහත්තං, තදධිගමෙන කෙවලී බිණාසවො. මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසං වසිත්වා පරියොසාපෙත්වා ධීතොති චුසිතවා. උත්තමෙහි අග්ගභූතෙහි වා අසෙක්ඛධම්මෙහි සමන්තාගතත්තා “උත්තමපූරිසො” ති චූච්චති.

සීලවාති එත්ථ කෙනට්ඨෙන සීලං? සීලනට්ඨෙන සීලං. කිමිදං සීලනං නාම? සමාධානං, සුසීලාචසෙන කායකම්මාදීනං අවිජ්ජකිණ්ණතාති අත්ථො. අථ වා උපධාරණං, ක්‍රියාදිකුසලධම්මානං පතිට්ඨානවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො. තස්මා සීලති, සීලෙතීති වා සීලං. අයං තාව සද්දලක්ඛණනයෙන සීලට්ඨො. අපරෙ පන “සිරට්ඨො සීලට්ඨො, සිතලට්ඨො සීලට්ඨො, සිවට්ඨො සීලට්ඨො” ති නිරුත්තිනයෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති. තයිදං පාරිපූරිතො අතිසයතො වා සීලං අස්ස අත්ථීති සීලවා, චතුපාරිසුද්ධිසීලවසෙන සීලසම්පන්නොති අත්ථො. තත්ථ යං ජෙට්ඨකසීලං, තං චිත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං “පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතො” තිආදි චුත්තන්ති එකච්චානං ආචරියානං අධිප්පායො.

අපරෙන පන භණන්ති – උභයත්ථාපි පාතිමොක්ඛසංවරො භගවතා චුත්තො. පාතිමොක්ඛසංවරො එව හි සීලං, ඉතරෙසු ඉන්ද්‍රියසංවරො ඡද්චාරරක්ඛණමත්තමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙන පච්චයුප්පාදනමත්තමෙව, පච්චයසන්නිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ “ඉදමත්ථ” ත්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තමෙව. නිජ්ජරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො හින්තො, සො සිසචීන්තො පූරිසො විය හත්ථපාදෙ “සෙසානි රක්ඛිස්සති” ති න වත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අච්ඡින්නසීසො විය පූරිසො, තානි පුන පාකතිකානි කත්වා රක්ඛිතුං සක්කොති. තස්මා සීලවාති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසීලමෙව උද්දිසිත්වා තං චිත්ථාරෙතුං “පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතො” තිආදි චුත්තන්ති.

තත්ථ පාතිමොක්ඛන්ති සික්ඛාපදසීලං. තඤ්ඤි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛං. සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවිතික්කමො. පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො, තෙන සංවුතො පිහිතකායවාචොති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො. ඉදමස්ස තස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. විහරතීති තදනුරූපවිහාරසමඬිගිභාවපරිදීපනං. ආචාරගොචරසම්පන්නොති හෙට්ඨා පාතිමොක්ඛසංවරස්ස, උපරි විසෙසානුයොගස්ස ව උපකාරකධම්මපරිදීපනං. අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති පාතිමොක්ඛසීලතො අවචනධම්මතාපරිදීපනං. සමාදායාති සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. සික්ඛතීති සික්ඛාය සමඬිගිභාවපරිදීපනං. සික්ඛාපදෙසුති සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං.

අපරො නයො – කිලෙසානං බලවභාවතො පාපකිරියාය සුකරභාවතො පුඤ්ඤකිරියාය ව දුක්කරභාවතො බහුක්ඛන්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුට්ඨජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො සට්ඨන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබහමනතො ගමනසීලොති පාතී, මරණවසෙන වා තමහි තමහි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලොති පාතී, සත්තසන්නාතො, චිත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තො. “චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී”ති (සං. නි. 3.100) “අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත”න්ති (ම. නි. 2.206) ව චුත්තං. අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පචත්තතීති පාති. “අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත”න්ති (සං. නි. 2.124; 5.520) හි චුත්තං. තස්ස පාතිතො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො ඵනෙනාති පාතිමොක්ඛො. “කණ්ඨෙකාලො”තිආදීනං වියස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බො.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. චුත්තඤ්ඤි “චිත්තෙන නියති ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සතී”ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිතො මොක්ඛො ඵනෙනාති පාතිමොක්ඛො. පතති වා ඵනෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ වාති පාති, තණ්හාදිසංකිලෙසො. චුත්තඤ්ඤි “තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.56-57), තණ්හාදුතියො පුරිසො”ති (ඉතිවු. 15, 105; වුළුනි. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107) ව ආදි. තතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො. අථ වා පතති ඵත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣන්තිකානි බාහිරානි ව ආයතනානි. චුත්තඤ්ඤි “ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව”න්ති (සං. නි. 1.70). තතො ඡඅජ්ඣන්තිකබාහිරායතනසඬ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො. අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාති, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො. අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා පතීති වුවචති, මුවචති ඵනෙනාති මොක්ඛො, පතීතො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො ඵව පාතිමොක්ඛො. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙයන පති ව සො යථාචුත්තට්ඨෙයන මොක්ඛො වාති පතිමොක්ඛො,

පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. තථා හි වුත්තං “පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත”න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා පඉති පකාරෙ, අතීති අවිචන්තත්ථෙ නිපාතො. තස්මා පකාරෙහි අවිචන්තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. ඉදඤ්භි සීලං සයං තදඛිගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන ච අවිචන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති පාතිමොක්ඛං. පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්භා තම්භා විතික්කම්මිතඛිඛදොසතො පති පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො. පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. මොක්ඛොති වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබ්බිඛභූතන්ති පතිමොක්ඛං. පාතිමොක්ඛසීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පට්ඨාගො විය හොති යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතොති පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛං එව පාතිමොක්ඛං. අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති මොක්ඛාහිමුඛන්ති පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව පාතිමොක්ඛන්ති එවං තාවෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතඛිඛො.

සංවරති පිදහති එතෙනාති සංවරො, පාතිමොක්ඛමෙව සංවරොති පාතිමොක්ඛසංවරො. අත්ථතො පන තතො තතො විතික්කම්මිතඛිඛතො විරතියො චෙතනා වා, තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො සමන්තාගතො පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තොති වුත්තො. වුත්තඤ්ඤොති විහඪගෙ –

“ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්තාගතො. තෙන වුච්චති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තො”ති (විහ. 511).

විහරතීති ඉරියාපථවිහාරෙන විහරති, ඉරියති, වත්තති. ආචාරගොචරසම්පන්නොති වෙළඳානාදිමිථාජීවස්ස කායපාගඛිහියාදීනඤ්ච අකරණෙන, සබ්බසො අනාචාරං වජ්ජෙත්වා “කායිකො අවිතික්කමො, වාචසීකො අවිතික්කමො”ති එවං වුත්තහික්ඛුසාරුප්පආචාරසම්පන්නියා වෙසියාදිඅගොචරං වජ්ජෙත්වා පිණ්ඩපාතාදිඅත්ථං උපසඬ්ඛමිතුං යුත්තට්ඨානසඬ්ඛාතගොචරෙන ච සම්පන්නත්තා ආචාරගොචරසම්පන්නො. අපිච යො හික්ඛු සත්ථරි සගාරවො සප්පතිස්සො සබ්බමචාරීසු සගාරවො සප්පතිස්සො හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අහික්කන්තෙන පටික්කන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සම්ඤ්ජිතෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තවක්ඛු ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්ථාරො හොජනෙ මත්තඤ්ඤ ජාගරියානුයුත්තො සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන සමන්තාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො පටිච්ඡිත්තො අසංසට්ඨො ආභිසමාචාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තීකාරඛහුලො විහරති, අයං වුච්චති ආචාරසම්පන්නො.

ගොචරො පන – උපනිස්සයගොචරො, ආරක්ඛගොචරො, උපනිබන්ධගොචරොති තිවිධො. තත්ථ දසකථාවත්ථුගුණසමන්තාගතො වුත්තලක්ඛණො කල්‍යාණමිත්තො යං නිස්සාය අසුතං සුණාති, සුතං පරියොදපෙති,

කඩබං විතරනි, දිට්ඨිං උජුකං කරොති, චිත්තං පසාදෙනි, යස්ස ච අනුසික්ඛන්තො සද්ධාය වඩ්ඪති, සීලෙන, සුතෙන, වාගෙන, පඤ්ඤාය වඩ්ඪති, අයං උපනිස්සයගොචරො. යො භික්ඛු අත්තරසරං පට්ටියො වීථිං පටිපන්නො ඔක්ඛිත්තවක්ඛු යුගමත්තදස්සාවි සංවුතො ගච්ඡති, න භත්ථිං ඔලොකෙන්තො, න අස්සං, න රථං, න පත්තිං, න ඉත්ථිං, න පුරිසං ඔලොකෙන්තො, න උද්ධං ඔලොකෙන්තො, න අධො ඔලොකෙන්තො, න දිසාවිදිසා පෙක්ඛමානො ගච්ඡති, අයං ආරක්ඛගොචරො. උපනිබන්ධගොචරො පන වත්තාරො සතිපට්ඨානා, යත්ථ භික්ඛු අත්තනො චිත්තං උපනිබන්ධති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“කො ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයො? යදිදං – වත්තාරො සතිපට්ඨානා” ති (සං. නි. 5.372).

ඉති යථාචුත්තාය ආචාරසම්පත්තියා ඉමාය ච ගොචරසම්පත්තියා සමන්තාගතත්තා ආචාරගොචරසම්පන්නො.

අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවිති අප්පමත්තකෙසු අණුප්පමාණෙසු අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙබ්බය අකුසලචිත්තූප්පාදාදිභෙදෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සනසීලො. යො හි භික්ඛු පරමාණුමත්තං වජ්ජං.

අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධසීනෙරුපබ්බතරාජසදිසං කත්වා පස්සති, යොපි භික්ඛු සබ්බලහුකං දුබ්භාසිතමත්තං පාරාජිකසදිසං කත්වා පස්සති, අයං අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවි නාම. සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසුති යං කිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිතබ්බං, තං සබ්බෙන සබ්බං සබ්බථා සබ්බං අනවසෙසං සමාදිශිත්වා සික්ඛති වත්තති, පුරෙතීති අත්ථො. ඉති කල්‍යාණසීලොති ඉමිනා පකාරෙන කල්‍යාණසීලො සමානො. පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන හි නිද්දිට්ඨං සීලං “ඵචං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කල්‍යාණසීලො හොති” ති චුත්තපුග්ගලාධිට්ඨානවසෙනෙව නිගමෙත්වා “කල්‍යාණධම්මො” ති ඵත්ථ චුත්තධම්මෙ නිද්දිසිතුකාමෙන “තෙසං ධම්මානං ඉදං සීලං අධිට්ඨානං” ති දස්සෙතුං පුන “ඉති කල්‍යාණසීලො” ති චුත්තං. සත්තන්තං බොධිපක්ඛියානන්තිආදි සබ්බං හෙට්ඨා චුත්තත්ථමෙව. පුන කල්‍යාණසීලොතිආදි නිගමනං.

ගාථාසු දුක්ඛටන්ති දුට්ඨු කතං, දුච්චරිතන්ති අත්ථො. හිරිමනන්ති හිරිමත්තං හිරිසම්පන්නං, සබ්බසො පාපපවත්තියා ජිගුච්ඡනසභාවන්ති අත්ථො. හිරිමනන්ති වා හිරිසහිතචිත්තං. හිරිග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ ඔත්තජ්ජමිපි ගහිතන්ති චෙදිතබ්බං. හිරොත්තජ්ජග්ගහණෙන ච සබ්බසො දුච්චරිතාභාවස්ස හෙතුං දස්සෙන්නො කල්‍යාණසීලතං හෙතුතො විභාවෙති. සම්බොධිති අරියඤ්ඤාණං, තං ගච්ඡන්ති හජන්තිති සම්බොධිගාමීනො, බොධිපක්ඛිකාති අත්ථො. අනුස්සදන්ති රාගුස්සදාදිරහිතං. “තථාචිධං” තිපි පඨන්ති. “බොධිපක්ඛිකානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො” ති යථා යථා පුබ්බෙ චුත්තං, තථාචිධං තාදිසන්ති අත්ථො. දුක්ඛස්සාති වට්ටදුක්ඛස්ස, වට්ටදුක්ඛහෙතුතො වා. ඉධෙව බයමත්තනොති ආසවක්ඛයාධිගමෙන අත්තනො වට්ටදුක්ඛහෙතුතො

සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස ඉධෙව ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඛයං අනුප්පාදං පජානාති, වට්ටදුක්ඛස්සෙව වා ඉධෙව වර්මකචිත්තනිරොධෙන ඛයං ඛිණ්ණභාවං පජානාති. තෙනි ධම්මෙනි සම්පන්නන්ති තෙනි යථාචුත්තසිලාදිධම්මෙනි සමන්තාගතං. අසිත්තති තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයානං පහීනත්තා අසිතං, කත්ථවි අනිස්සිතං. සබ්බලොකස්සාති සබ්බස්මිං සත්තලොකෙ. සෙසං චුත්තනයමෙව.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දානසුත්තවණ්ණනා

98. නවමෙ දානන්ති දාතඛිං, සවත්ථුකා වා චෙතනා දානං, සම්පත්තිපරිව්වාගස්සෙතං අධිවචනං. ආමිසදානන්ති චත්තාරො පච්චයා දෙය්‍යභාවචසෙන ආමිසදානං නාම. තෙ හි තණ්හාදීහි ආමසිතඛිංතො ආමිසන්ති චුච්චන්ති. තෙසං වා පරිව්වාගචෙතනා ආමිසදානං. ධම්මදානන්ති ඉධෙකච්චො “ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා, ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා, ඉමෙ විඤ්ඤාගරහිතා, ඉමෙ විඤ්ඤාප්පසත්ථා; ඉමෙ සමත්තා සමාදිත්තා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති, ඉමෙ හිතාය සුඛාය සංවත්තන්ති” ති කුසලාකුසලකම්මපථෙ විහජන්තො කම්මකම්මවිපාකෙ ඉධලොකපරලොකෙ පච්චක්ඛන්තො දස්සෙන්නො විය පාකටං කරොන්නො අකුසලෙහි ධම්මෙනි නිවත්තාපෙන්නො, කුසලෙසු ධම්මෙසු පතිට්ඨාපෙන්නො, ධම්මං දෙසෙති, ඉදං ධම්මදානං. යො පන “ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤායා, ඉමෙ පරිඤ්ඤායා, ඉමෙ පහාතඛිං, ඉමෙ සච්ඡිකාතඛිං, ඉමෙ භාවෙතඛිං” ති සච්චානි විභාවෙන්නො අමතාධිගමාය පටිපත්තිධම්මං දෙසෙති, ඉදං සිංඛාප්පත්තං ධම්මදානං නාම. එතදග්ගන්ති එතං අග්ගං. යදිදන්ති යං ඉදං ධම්මදානං චුත්තං, එතං ඉමෙසු ද්විසු දානෙසු අග්ගං සෙට්ඨං උත්තමං. විවට්ටගාමිධම්මදානඤ්ඤි නිස්සාය සබ්බානත්ථතො පරිමුච්චති, සකලං වට්ටදුක්ඛං අතික්කමති. ලොකියං පන ධම්මදානං සබ්බෙසං දානානං නිදානං සබ්බසම්පත්තීනං මූලං. තෙනාහ –

“සබ්බදානං ධම්මදානං ජිනාති, සබ්බරසං ධම්මරසො ජිනාති;
සබ්බරතිං ධම්මරතී ජිනාති, තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති” ති. (ධ. ප. 354) –

අභයදානමෙත්ථ ධම්මදානෙනෙව සඬගහිතන්ති දට්ඨඛිං.

සාධාරණභොගිතාධිප්පායෙන අත්තනා පරිභුඤ්ජිතඛිංතො චතුපච්චයතො සයමෙව අභුඤ්ජිත්වා පරෙසං සංවිහජනං ආමිසසංවිභාගො. සාධාරණභොගිතාධිප්පායෙනෙව අත්තනා විදිතස්ස අධිගතස්ස ධම්මස්ස අප්පොස්සුක්කො අහුත්වා පරෙසං උපදෙසො ධම්මසංවිභාගො. චතුහි පච්චයෙහි චතුහි ච සඬගභවත්ථුහි පරෙසං අනුග්ගණ්හනං අනුකම්පනං ආමිසානුග්ගහො. චුත්තනයෙනෙව ධම්මෙන පරෙසං අනුග්ගණ්හනං අනුකම්පනං ධම්මානුග්ගහො. සෙසං චුත්තනයමෙව.

ගාථාසූ යමාහු දානං පරමන්ති යං දානං චිත්තඛේතනදෙය්‍යධම්මානං
 උළාරභාවෙන පරමං උත්තමං, හොගසම්පත්තිආදීනං වා පුරණතො ඵලනතො,
 පරස්ස වා ලොභමච්ඡරියාදිකස්ස පටිපක්ඛස්ස මද්දනතො හිංසනතො “පරම”න්ති
 බුද්ධා භගවන්තො ආහු. අනුත්තරන්ති යං දානං චෙතනාදිසම්පත්තියා
 සාතිසයපවත්තියා අග්ගභාවෙන අග්ගවිපාකත්තා ව උත්තරරහිතං
 අනුත්තරභාවසාධනං වාති ආහු. යං සංවිභාගන්ති ඵත්ථාපි “පරමං අනුත්තර”න්ති
 පදද්වයං ආනෙත්වා යොජෙතඛිං. අවණ්ණයිති කිත්තයි, “හොජනං, හික්ඛවෙ,
 දදමානො දායකො පටිග්ගාහකානං පඤ්ච ධානානි දෙති”තිආදීනා (අ. නි. 5.37),
 “ඵවං වෙ, හික්ඛවෙ, සත්තා ජානෙය්‍යං දානසංවිභාගස්ස විපාක”න්තිආදීනා (ඉතිවු.
 26) ව පසංසයි. යථා පන දානං සංවිභාගො ව පරමං අනුත්තරඤ්ච හොති, තං
 දස්සෙතුං “අග්ගමිහී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අග්ගමිහීති සීලාදිගුණවිසෙසයොගෙන
 සෙට්ඨෙ අනුත්තරෙ පුඤ්ඤක්ඛේතනෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ අරියසඬ්ඨෙ ව.
 පසන්තචිත්තොති කම්මඵලසද්ධාය රතතත්තයසද්ධාය ව චිත්තං පසාදෙන්තො
 ඔකප්පෙන්තො. චිත්තසම්පත්තියා හි ඛේතනසම්පත්තියා ව පරිත්තෙපි දෙය්‍යධම්මෙ
 දානං මහානුභාවං හොති මහාපුත්තිකං මහාවිජ්ජාරං. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“නත්ථි චිත්තෙ පසන්තමිහි, අප්පකා නාම දක්ඛිණා;
 තථාගතෙ වා සම්බුද්ධෙ, අථ වා තස්ස සාවකෙ”ති. (වි. ව. 804; නෙත්ති.
 95);

විඤ්ඤාති සප්පඤ්ඤො. පජානන්ති සම්මදෙව දානඵලං දානානිසංසං
 පජානන්තො. කො න යජෙථ කාලෙති යුත්තප්පත්තකාලෙ කො නාම දානං න
 දදෙය්‍ය? සද්ධා, දෙය්‍යධම්මො, පටිග්ගාහකාති ඉමෙසං තිණ්ණං
 සම්මුඛිභූතකාලෙයෙව හි දානං සම්භවති, න අඤ්ඤථා, පටිග්ගාහකානං වා දාතුං
 යුත්තකාලෙ.

ඵවං පඨමගාථාය ආමිසදානසංවිභාගානුග්ගහෙ දස්සෙත්වා ඉදානි
 ධම්මදානසංවිභාගානුග්ගහෙ දස්සෙතුං “යෙ වෙව භාසන්ති”ති දුතියගාථමාහ. තත්ථ
 උභයන්ති “භාසන්ති සුණන්ති”ති වුත්තා දෙසකා පටිග්ගාහකාති උභයං. අයං
 පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – යෙ සුගතස්ස භගවතො සාසනෙ සද්ධම්මෙ
 පසන්තචිත්තා විමුත්තායතනසීසෙ ධන්වා දෙසෙන්නි පටිග්ගණ්හන්ති ව, තෙසං
 දෙසකපටිග්ගාහකානං සො ධම්මදානධම්මසංවිභාගධම්මානුග්ගහසඬ්ඛාතො
 අත්ථො. පරමත්ථසාධනතො පරමො.
 තණ්හාසංකිලෙසාදිසඛිඛසංකිලෙසමලවිසොධනෙන විසුජ්ඣති. කීදිසානං? යෙ
 අප්පමත්තා සුගතස්ස සාසනෙ. යෙ ව –

“සඛිඛපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
 සචිත්තපරියොදපනං, ඵතං බුද්ධාන සාසන”න්ති. (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183)

සඬුවෙපතො එවං පකාසිතෙ සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනෙ ඔවාදෙ අනුසිට්ඨියං
අප්පමත්තා අධිසිලසික්ඛාදයො සක්කච්චං සම්පාදෙන්ති. තෙසං විසුජ්ඣති,
අරහත්තඵලවිසුද්ධියා අතිවිය වොදායතීති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. තෙවිජ්ජසුත්තවණ්ණනා

99. දසමෙ ධම්මෙනාති ඤායෙන, සම්මාපටිපත්තිසඬ්ඛාතෙන හෙතුනා
කාරණෙන. යාය හි පටිපදාය තෙවිජ්ජො හොති, සා පටිපදා ඉධ ධම්මොති
වෙදිතඛ්ඛා. කා පන සා පටිපදාති? වරණසම්පදා ව විජ්ජාසම්පදා ව. තෙවිජ්ජන්ති
පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණාදිහි තිහි විජ්ජාහි සමන්තාගතං. බ්‍රාහ්මණන්ති
බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණං. පඤ්ඤාපෙමීති “බ්‍රාහ්මණො”ති ජානාපෙමි පතිට්ඨපෙමි.
නාඤ්ඤං ලපිතලාපනමත්තෙනාති අඤ්ඤං ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණං අට්ඨකාදිහි
ලපිතමත්තවිජ්ජලපනමත්තෙන බ්‍රාහ්මණං න පඤ්ඤාපෙමීති. අථ වා
ලපිතලාපනමත්තෙනාති මන්තානං අජ්ඣෙය්‍යාපනමත්තෙන. උභයථාපි යං
පන බ්‍රාහ්මණා සාමවෙදාදිවෙදත්තයඅජ්ඣෙය්‍යෙන තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං වදන්ති, තං
පටික්ඛිපති. භගවතා හි “පරමත්ථතො අතෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණංයෙව වෙන
හොවාදිතො අවිජ්ජානිචුතා ‘තෙවිජ්ජො බ්‍රාහ්මණො’ති වදන්ති, එවං පන තෙවිජ්ජො
බ්‍රාහ්මණො හොති”ති දස්සනත්ථං තථා බුජ්ඣනකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන
අයං දෙසනා ආරද්ධා.

තත්ථ යස්මා විජ්ජාසම්පන්නො වරණසම්පන්නොයෙව හොති වරණසම්පදාය
විනා විජ්ජාසම්පත්තියා අභාවතො, තස්මා වරණසම්පදං අන්තොගධං කත්වා
විජ්ජාසිසෙනෙව බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙතුකාමො “ධම්මෙනාහං, හික්ඛවෙ, තෙවිජ්ජං
බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙමී”ති දෙසනං සමුට්ඨාපෙත්වා “කථඤ්ඤාහං, හික්ඛවෙ,
ධම්මෙන තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙමී”ති කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡං කත්වා
පුග්ගලාධිට්ඨාතාය දෙසනාය විජ්ජත්තයං විහජන්තො “ඉධ, හික්ඛවෙ,
හික්ඛු”තිආදිමාහ.

තත්ථ අනෙකවිහිතන්ති අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි පවත්තිතං,
සංවණ්ණිතන්ති අත්ථො. පුබ්බෙනිවාසන්ති සමනන්තරාතීතභවං ආදිං කත්වා තත්ථ
තත්ථ නිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානං. නිවුත්ථන්ති අජ්ඣාචුත්ථං අනුභූතං, අත්තනො
සන්තානෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධං, නිවුත්ථධම්මං වා නිවුත්ථං, ගොවරනිවාසෙන
නිවුත්ථං, අත්තනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතං පරවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතම්පි වා
ජින්නවට්ඨකානුස්සරණාදීසු. අනුස්සරතීති “එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො”ති එවං
ජාතිපටිපාටිවසෙන අනුගන්ත්වා සරති, අනුදෙව වා සරති, විත්තෙ අභිනින්නාමිතෙ
පරිකම්මසමනන්තරං සරති.

සෙය්‍යාථීදන්ති ආරද්ධප්පකාරදස්සන්තං නිපාතො. තෙනෙව ය්වායං පුබ්බෙනිවාසො ආරද්ධො හොති, තස්ස පකාරං දස්සෙන්තො “එකමිපි ජාති”න්තිආදිමාහ. තත්ථ එකමිපි ජාතින්ති එකමිපි පටිසන්ධිමූලකං වුත්තිපරියොසානං එකභවපරියාපන්තං ඛන්ධසන්තානං. එස නයො ද්වෙපි ජාතියොතිආදීසු. අනෙකෙපි සංවට්ඨකප්පෙතිආදීසු පන පරිභායමානො කප්පො සංවට්ඨකප්පො, වඩ්ඪමානො විවට්ඨකප්පො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො හොති තම්මූලකත්තා, විවට්ටෙන ච විවට්ටට්ඨායී. එවඤ්ඤි සති යාති තාති “චත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඬ්ඛෙය්‍යානි. කතමානි චත්තාරි? සංවට්ටො, සංවට්ටට්ඨායී, විවට්ටො, විවට්ටට්ඨායී”ති (අ. නි. 4.156) චුත්තානි චත්තාරි අසඬ්ඛෙය්‍යානි, තානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති.

තත්ථ තයො සංවට්ටා – තෙජොසංවට්ටො, ආපොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති. තිස්සො සංවට්ටසීමා – ආභස්සරා, සුභකිණ්භා, වෙහස්ඵලාති. යදා කප්පො තෙජෙන සංවට්ටති, ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා ඩස්භති. යදා උදකෙන සංවට්ටති, සුභකිණ්භතො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වාතෙන සංවට්ටති, වෙහස්ඵලතො හෙට්ඨා වාතෙන විද්ධංසියති. විත්ථාරතො පන කොට්ඨසභස්සවක්කවාළං එකතො විනස්සති. ඉති එවරූපො අයං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො හික්ඛු අනෙකෙපි සංවට්ඨකප්පෙ අනෙකෙපි විවට්ඨකප්පෙ අනෙකෙපි සංවට්ටවිවට්ඨකප්පෙ අනුස්සරති. කථං? අමුත්‍රාසින්තිආදිනා නයෙන.

තත්ථ අමුත්‍රාසින්ති අමුමිහි සංවට්ඨකප්පෙ අමුමිහි භවෙ වා යොනියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා අභමහොසිං. එවංනාමොති තිස්සො වා චූස්සො වා. එවංගොත්තොති ගොතමො වා කස්සපො වා. එවංචණ්ණොති ඔදාතො වා සාමො වා. එවමාභාරොති සාලිමංසොදනාභාරො වා පචත්තඵලහොජනො වා. එවංසුඛදුක්ඛප්පට්ඨිති අනෙකප්පකාරානං කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසාදිප්පහෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. එවමායුපරියන්තොති එවං වස්සසතපරිමාණායුපරියන්තො වා චතුරාසිතිකප්පසතසභස්සපරිමාණායුපරියන්තො වා. සො තතො වුතො අමුත්‍ර උදපාදින්ති සොභං තතො භවතො යොනිතො ගතිතො විඤ්ඤාණට්ඨිතිතො සත්තාවාසතො සත්තනිකායතො වා වුතො පුන අමුකස්මිං නාම භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා උදපාදිං. තත්‍රාපාසින්ති අථ තත්‍රපි භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං. එවංනාමොතිආදි චුත්තනයමෙව.

අථ වා යස්මා “අමුත්‍රාසි”න්ති ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස අත්තතො අභිනිභාරානුරූපං යථාබලං සරණං, “සො තතො වුතො”ති පටිතිචත්තත්තස්ස පච්චවෙක්ඛණං, තස්මා “ඉධුපපන්තො”ති ඉමිස්සා ඉධුපපත්තියා අනන්තරං “අමුත්‍ර උදපාදි”න්ති චුත්තං. තත්‍රාපාසින්ති තත්‍රපි භවෙ...පෙ.... සත්තනිකායෙ වා ආසිං. එවංනාමොති දත්තො වා මිත්තො වා, එවංගොත්තොති වාසෙට්ඨො වා කස්සපො වා. එවංචණ්ණොති කාළො වා ඔදාතො වා. එවමාභාරොති සුධාභාරො වා

සාලිඔදනාදිආභාරො වා. එවංසුඛදුක්ඛජපටිසංවෙදීති දිඛිඛසුඛජපටිසංවෙදී වා මානුසසුඛදුක්ඛජපටිසංවෙදී වා. එවමායුපරියන්තොති එවං තංතංපරමායුපරියන්තො. සො තතො වුතොති සොහං තතො භවාදිතො වුතො. ඉධුපපන්තොති ඉධ ඉමස්මිං වරිමහවෙ මනුස්සො හුත්වා උපපන්තො නිබ්බන්තො.

ඉතීති එවං. සාකාරං සඋද්දෙසන්ති නාමගොත්තාදිවසෙන සඋද්දෙසං, වණ්ණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොත්තෙන හි සත්තා “තිස්සො ගොතමො” ති උද්දිසීයන්ති, වණ්ණාදීහි “සාමො ඔදාතො” ති නානත්තතො පඤ්ඤායන්ති. තස්මා නාමගොත්තං උද්දෙසො, ඉතරෙ ආකාරා. අයමස්ස පයමා විජ්ජා අධිගතාති අයං ඉමිනා හික්ඛුනා පයමං අධිගමවසෙන පයමා, විදිතකරණට්ඨොන විජ්ජා අධිගතා සවිජ්ජකතා හොති. කිං පනායං විදිතං කරොති? පුබ්බෙනිවාසං. අවිජ්ජාති තස්සෙව පුබ්බෙනිවාසස්ස අවිදිතකරණට්ඨොන තස්ස පටිච්ඡාදකමොහො වුවිවති. තමොති ස්වෙව මොහො පටිච්ඡාදකට්ඨොන තමොති වුවිවති. ආලොකොති සා එව විජ්ජා ඔහාසකරණට්ඨොන ආලොකො. එත්ථ ව විජ්ජා අධිගතාති අයං අත්ථො, සෙසං පසංසාවචනං. යොජනා පනෙත්ථ – අයං බො තෙන හික්ඛුනා විජ්ජා අධිගතා, තස්ස අධිගතවිජ්ජස්ස අවිජ්ජා විහතා, විනට්ඨාති අත්ථො. කස්මා? යස්මා විජ්ජා උප්පන්තාති. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො.

යථා තන්ති එත්ථ යථාති ඔපම්මත්ථෙ, තන්ති නිපාතමත්තං. සතියා අවිජ්ජවාසෙන අප්පමත්තස්ස. වීරියාතාපෙන ආතාපිතො. කායෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙක්ඛතාය පහිතත්තස්ස පෙසිතවිත්තස්සාති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – යථා අප්පමත්තස්ස ආතාපිතො පහිතත්තස්ස විහරතො අවිජ්ජා විහඤ්ඤෙය්‍ය, විජ්ජා උප්පජ්ජෙය්‍ය, තමො විහඤ්ඤෙය්‍ය, ආලොකො උප්පජ්ජෙය්‍ය; එවමෙව තස්ස හික්ඛුතො අවිජ්ජා විහතා, විජ්ජා උප්පන්තා, තමො විහතො, ආලොකො උප්පන්තො, තස්ස පධානානුයොගස්ස අනුරූපමෙව එලං ලහිත්වා විහරතිති.

දිඛිබ්බෙන වක්ඛුනාති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. විසුද්ධොනාති චුතුපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුභාවතො විසුද්ධං. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති න උපපාතං, සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමත්තමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුට්ඨමපි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති, තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති, තදුභයමිපායං බුද්ධපුත්තො පස්සති. තෙන චුත්තං “චුතුපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුභාවතො විසුද්ධං” ති. එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො වා විසුද්ධං. යථාහ “විච්චිකිච්ඡා විත්තස්ස උපක්කිලෙසොති – ඉති විදිත්වා විච්චිකිච්ඡං විත්තස්ස උපක්කිලෙසං පජ්හිං, අමනසිකාරො...පෙ.... ථිතමිද්ධං, ඡම්හිතත්තං, උප්පිල්ලං, දුට්ඨුල්ලං, අව්චාරද්ධවීරියං, අතිලීනවීරියං, අහිප්පා, නානත්තසඤ්ඤා, අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං විත්තස්ස උපක්කිලෙසො” ති (ම. නි. 3.242) එවං චුත්තෙහි එකාදසහි උපක්කිලෙසෙහි අනුපක්කිලිට්ඨත්තා විසුද්ධං. මනුස්සුපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසකං, මංසවක්ඛුං වා අතික්කන්තත්තා අතික්කන්තමානුසකං. තෙන දිඛිබ්බෙන වක්ඛුනා විසුද්ධොන

අතික්කන්තමානුසකෙන. සත්තෙ පස්සතීති මනුස්සමංසවක්ඛනා විය සත්තෙ පස්සති දක්ඛති ආලොකෙති.

වචමානෙ උපපජ්ජමානෙති එත්ථ චුතික්ඛණෙ උපපත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බවක්ඛනාපි දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි වචස්සන්ති, තෙ වචමානා. යෙ ව ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පතිනිබ්බත්තා වා, තෙ උපපජ්ජමානාති අධිජ්ජෙතා. තෙ එවරුපෙ වචමානෙ උපපජ්ජමානෙ ව පස්සතීති දස්සෙති. භීතෙනි මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා භීනානං ජාතිකුලභොගාදීනං වසෙන භීළිතෙ පරිභූතෙ. පණිතෙති අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තා තබ්බිපරිතෙ. සුවණ්ණෙති අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. දුබ්බණ්ණෙති දොසනිස්සන්දයුත්තත්තා අනිට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. අභිරුපෙ විරුපෙතිපි අත්ථො. සුගතෙති සුගතිගතෙ, අලොහනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඛිඨෙ මහද්ධනෙ. දුග්ගතෙති දුග්ගතිගතෙ, ලොහනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අජ්ජන්නපානභොජනෙ. යථාකම්මුපගෙති යං යං කම්මං උපචිතං, තෙන තෙන උපගතෙ. තත්ථ පුරිමෙහි “වචමානෙ” තිආදීහි දිබ්බවක්ඛනිච්චං චුත්තං, ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මුපගඤ්ඤාණකිච්චං.

තස්ස ව ඤාණස්ස අයං උජ්ජත්තික්කමො – ඉධ භික්ඛු හෙට්ඨා නිරයාහිමුඛං ආලොකං වඛ්ඨෙත්වා නෙරයිකෙ සත්තෙ පස්සති මහත්තං දුක්ඛං අනුභවමානෙ, ඉදං දස්සනං දිබ්බවක්ඛඤ්ඤාණකිච්චමෙව. සො ව එවං මනසි කරොති “කිං නු බො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං දුක්ඛං අනුභවන්ති” ති, අථස්ස “ඉදං නාම කත්වා” ති තංකම්මාරම්මණං ඤාණං උජ්ජජ්ජති. තථා උපරි දෙවලොකාහිමුඛං ආලොකං වඛ්ඨෙත්වා නන්දනවනම්ස්සකවනථාරුසකවනාදීසු සත්තෙ පස්සති දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානෙ, ඉදම්පි දස්සනං දිබ්බවක්ඛඤ්ඤාණකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති “කිං නු බො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං සම්පත්තිං අනුභවන්ති” ති? අථස්ස “ඉදං නාම කත්වා” ති තංකම්මාරම්මණං ඤාණං උජ්ජජ්ජති, ඉදං යථාකම්මුපගඤ්ඤාණං නාම. ඉමස්ස විසුං පරිකම්මං නාම නත්ථි. යථා විමස්ස, එවං අනාගතංසඤ්ඤාණස්සපි. දිබ්බවක්ඛපාදකානෙව හි ඉමානි දිබ්බවක්ඛනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති. කායදුවචරිතෙතානිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව. ඉධ විජ්ජාති දිබ්බවක්ඛඤ්ඤාණවිජ්ජා. අවිජ්ජාති සත්තානං චුතිපටිසන්ධිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා. සෙසං චුත්තනයමෙව.

තතියවාරෙ විජ්ජාති අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණවිජ්ජා. අවිජ්ජාති චතුසච්චජ්ජට්ඨිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා. සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. එවං බොතිආදි නිගමනං.

ගාථාසු අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – යො යථාචුත්තං පුබ්බෙනිවාසං අවෙති අවගච්ඡති, චුත්තනයෙන පාකටං කත්වා ජානාති. “යොවෙදි” තිපි පායො, යො අවෙදි විදිතං කත්වා ධීතොති අත්ථො. ඡබ්බිසතිදෙවලොකසඬ්ඛාතං සග්ගං චතුබ්බිධං අපායඤ්ඤා චුත්තනයෙනෙව දිබ්බවක්ඛනා පස්සති. අපොති තතො පරං ජාතික්ඛයසඬ්ඛාතං අරහත්තං නිබ්බානමෙව වා පත්තො අධිගතො. තතො එව අභිඤ්ඤා අභිවිසිට්ඨාය

මග්ගපඤ්ඤාය ජානිතබ්බං චතුස්චව්ඨමිම ජානිත්වා කිච්චවොසානෙන වොසිතො නිට්ඨානප්පත්තො. මොනෙයාධම්මසමන්තාගමෙන මුනි, බිණ්ණසවො යස්මා එතාහි යථාචුත්තාහි කීහි විජ්ජාහි සමන්තාගතත්තා තතො තතියවිජ්ජාය සබ්බථා බාහිතපාපත්තා ච තෙවිජ්ජො බ්‍රාහ්මණො නාම හොති. තස්මා තමෙව අහං තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං වදාමි, අඤ්ඤං පන ලපිතලාපනං යජුආදිමන්තපදානං අජ්ඣාපනපරං තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං න වදාමි, තෙවිජ්ජොති තං න කපෙමිති.

ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ දුතියසුත්තෙ වට්ඨං කථිතං, පඤ්චමඅට්ඨමදසමසුත්තෙසු විවට්ඨං කථිතං, ඉතරෙසු වට්ඨවිවට්ඨං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා බුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිචුත්තකස්ස තිකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුක්කනිපාතො

1. බ්‍රාහ්මණධම්මයාගසුත්තවණ්ණනා

100. චතුක්කනිපාතස්ස පයමෙ අහන්ති අත්තනිද්දෙසො. යො හි පරො න හොති, සො නියකප්ඤ්ඤාත්තසඤ්ඤාතො අත්තා “අහ”න්ති වුච්චති. අස්මිති පටිජානනා. යො පරමත්ථබ්‍රාහ්මණභාවො “අහ”න්ති වුච්චමානො, තස්ස අත්තනි අත්ථිභාවං පටිජානන්තො හි සත්ථා “අස්මි”ති අවොච. “අහමස්මි”ති ව යථා “අහමස්මි බ්‍රහ්මා මහාබ්‍රහ්මා, සෙයොහමස්මි”ති ව අප්පහිනදිට්ඨිමානානුසයා පුපුප්පනා අත්තනො දිට්ඨිමානමඤ්ඤානාහිනිවෙසවසෙන අභිවදන්ති, න එවං චුත්තං. සබ්බෙසො පන පහිනදිට්ඨිමානානුසයො භගවා සමඤ්ඤං අනතිධාවන්තො ලොකසමඤ්ඤානුරොධෙන වෙනෙයාසන්තානෙසු ධම්මං පතිට්ඨපෙන්නො කෙවලං තාදිසස්ස ගුණස්ස අත්තනි විජ්ජමානතං පටිජානන්තො “අහමස්මි”ති ආහ. බ්‍රාහ්මණොති බාහිතපාපත්තා බ්‍රහ්මස්ස ච අණනතො බ්‍රාහ්මණො. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – හික්ඛවෙ, අහං පරමත්ථතො බ්‍රාහ්මණොස්මිති. භගවා සබ්බාකාරපරිපුණ්ණස්ස දානසංයමාදිවතසමාදානස්ස නිරවසෙසාය තපවරියාය පාරං ගතො සම්මදෙව වුසිතබ්‍රහ්මවරියවාසො සකලවෙදන්තගු සුවිසුද්ධවිජ්ජාවරණො සබ්බථා නින්හාතපාපමලො අනුත්තරස්ස අරියමග්ගසඤ්ඤාත්තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස වත්තා පවත්තා, සුපරිසුද්ධස්ස ව සාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස පවෙදෙතා, තස්මා සබ්බෙසො බාහිතපාපත්තා බ්‍රහ්මස්ස ච අණනතො කථනතො පරමත්ථෙන බ්‍රාහ්මණොති වුච්චති.

ඉති හගවා සදෙවකෙ ලොකෙ අත්තනො අනුත්තරං බ්‍රාහ්මණභාවං පවෙදෙන්වා යානි තානි බිරාහ්මණදානාදීනි ඡ කම්මානි බ්‍රාහ්මණස්ස පඤ්ඤාපෙන්නි, තෙසම්පි සුපරිසුද්ධානං උක්කංසතො අත්තනි සංවිජ්ජමානානං දස්සෙතුං “යාවයොගො”තිආදිමාහ.

තත්ථ යාවයොගොති යාවෙහි යුත්තො. යාවන්තීති යාවා, යාවකා, තෙ පනෙන්ථ වෙනෙය්‍යා වෙදිතබ්බා. තෙ හි “දෙසෙතු, හන්තෙ හගවා, ධම්මං; දෙසෙතු, සුගතො, ධම්ම”න්ති හගවන්තං උපසඬ්ඤාමිත්වා ධම්මදෙසනං යාවන්ති. හගවා ච තෙසං ඉච්ඡාචිසානං අකරොන්තො යථාරූපි ධම්මං දෙසෙන්නො ධම්මදානං දෙතීති යාවයොගො, සදා සබ්බකාලං තෙහි අවිරහිතො. අථ වා යාවයොගොති යාවනයොග්ගො, අධිජ්ජායපුරුණතො යාවිතුං යුත්තොති අත්ථො “යාජයොගො”තිපි පාඨො. තත්ථ යාජො වුව්වති මහාදානං, ශිට්ඨන්ති අත්ථො. ඉධ පන ධම්මදානං වෙදිතබ්බං, යාජෙ නියුත්තොති යාජයොගො. සදාති සබ්බදා, අනවරතජ්ජවත්තසද්ධම්මමහාදානොති අත්ථො. අථ වා යාජෙන යොජෙතීතිපි යාජයොගො. තිවිධදානසඬ්ඤාතෙන යාජෙන සත්තෙ යථාරහං යොජෙති, තත්ථ දානෙ නියොජෙතීති අත්ථො. “යාජයොගො සතත”න්තිපි පඨන්ති. පයතපාණීති පරිසුද්ධහත්ථො. යො හි දානාධිමුත්තො ආමිසදානං දෙන්නො සක්කච්චං සහත්ථෙන දෙය්‍යධම්මං දාතුං සදා ධොතහත්ථොයෙව හොති, සො “පයතපාණී”ති වුව්වති. හගවාපි ධම්මදානාධිමුත්තො සක්කච්චං සබ්බකාලං ධම්මදානෙ යුත්තජ්ජයුත්තොති කත්වා වුත්තං “පයතපාණී”ති. “සදා”ති ච පදං ඉමිනාපි සද්ධිං යොජෙතබ්බං “සදා පයතපාණී”ති. අවිභාගෙන හි සත්ථා වෙනෙය්‍යලොකස්ස සද්ධම්මදානං සදා සබ්බකාලං පවත්තෙන්නො තත්ථ යුත්තජ්ජයුත්තො හුත්වා විහරති.

අපරො නයො – යොගො වුව්වති භාවනා. යථාහ “යොගො වෙ ජායතෙ භූරි”ති (ධ. ප. 282). තස්මා යාජයොගොති යාජභාවනං, පරිච්චාගභාවනං අනුයුත්තොති අත්ථො. හගවා හි අභිසම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතොපි කරුණාසමුප්පාහිතො අනවසෙසතො දානං පරිබ්‍රුහෙන්නො තත්ථ උක්කංසපාරමිජ්ජත්තො හුත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණි, බුද්ධො හුත්වාපි තිවිධං දානං පරිබ්‍රුහෙසි විසෙසතො ධම්මදානං, පරෙපි තත්ථ නියොජෙසි. තථා හි සො වෙනෙය්‍යයාවකානං කස්සචි සරණානි අදාසි, කස්සචි පඤ්ච සීලානි, කස්සචි දස සීලානි, කස්සචි චතුපාරිසුද්ධිසීලං, කස්සචි ධුතධම්මෙ, කස්සචි චත්තාරි ඤානානි, කස්සචි අට්ඨ සමාපත්තියො, කස්සචි පඤ්චාභිඤ්ඤායො, චත්තාරො මග්ගෙ, චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, තිස්සො විජ්ජා, චතස්සො පටිසම්භිදානි එවමාදිලොකියලොකුත්තරහෙදං ගුණධනං ධම්මදානවසෙන යථාධිජ්ජායං දෙන්නො පරෙ ච “දෙථා”ති නියොජෙන්නො පරිච්චාගභාවනං පරිබ්‍රුහෙසි. තෙන වුත්තං “පරිච්චාගභාවනං අනුයුත්තො”ති.

පයතපාණීති වා ආයතපාණී, හත්ථගතං කිඤ්චි දාතුං “එහි ගණ්භා”ති පසාරිතහත්ථො විය ආවරියමුට්ඨිං අකත්වා සද්ධම්මදානෙ යුත්තජ්ජයුත්තොති

අත්ථො. පයතපාණීති වා උස්සාහිතහත්ථො, ආමිසදානං දාතුං උස්සාහිතහත්ථො විය
 ධම්මදානෙ කතුස්සාහොති අත්ථො. අත්තිමදෙහධරොති බ්‍රහ්මචරියවසෙන
 බ්‍රාහ්මණකරණානං ධම්මානං පාරිසුරියා පච්ඡිමත්තභාවධාරී. අවුසිතවතො හි
 වසලකරණානං ධම්මානං අප්පභානෙන වසලාදිසමඤ්ඤා ගති ආයතිං ගබ්භසෙය්‍යා
 සියා. තෙන හගවා අත්තතො අච්චන්තවුසිතබ්‍රාහ්මණභාවං දස්සෙති. අනුත්තරො
 භිසක්කො සල්ලකත්තොති දුත්තිකිච්ඡස්ස වට්ටදුක්ඛරොගස්ස තිකිච්ඡනතො
 උත්තමො භිසක්කො, අඤ්ඤෙහි අනුද්ධරණියානං රාගාදිසල්ලානං කත්තනතො
 සමුච්ඡෙදවසෙන සමුද්ධරණතො උත්තමො සල්ලකත්තනවෙජ්ජො. ඉමිනා
 නිජ්ජරියායතො බ්‍රාහ්මණකරණානං ධම්මානං අත්තති පතිට්ඨිතානං පරසන්තතියං
 පතිට්ඨාපනෙන පරෙසමිපි බ්‍රාහ්මණකරණමාහ.

තස්ස මෙ තුම්හෙ පුත්තාති තස්ස ඵවරුපස්ස මම තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, පුත්තා
 අනුජා හොථ. ඔරසාති උරසි සම්බන්ධා. යථා හි සත්තානං ඔරසපුත්තා අනුජා
 විසෙසෙන පිතුසන්තකස්ස දායජ්ජස්ස භාගිනො හොන්ති, ඵවමෙතෙපි අරියපුග්ගලා
 සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මස්සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතා. තස්ස සන්තකස්ස
 විමුත්තිසුඛස්ස අරියධම්මරතනස්ස ච ඵකංසභාගියතාය ඔරසා. අථ වා හගවතො
 ධම්මදෙසනානුභාවෙන අරියභූමිං ඔක්කමමානා ඔක්කන්තා ච අරියසාවකා සත්ථු
 උරෙ වායාමජ්ජිතාහිජාතිතාය නිජ්ජරියායෙන ‘ඔරසපුත්තා’ ති වත්තබ්බතං
 අරහන්ති. තථා හි තෙ හගවතා ආසයානුසයවරියාධිමුත්තිආදිවොලොකනෙන
 වජ්ජානුවිත්තනෙන ච හදයෙ කත්වා වජ්ජතො නිවාරෙත්වා අනවජ්ජෙ
 පතිට්ඨපෙත්තෙන සීලාදිධම්මසරීරපොසනෙන සංවඩ්ඪිතා. මුඛතො ජාතාති මුඛතො
 ජාතාය ධම්මදෙසනාය අරියාය ජාතියා ජාතත්තා මුඛතො ජාතා. අථ වා
 අනඤ්ඤසාධාරණතො සබ්බස්ස කුසලධම්මස්ස මුඛතො පාතිමොක්ඛතො
 වුට්ඨානගාමිනිවපස්සනාසඬ්ඛාතතො විමොක්ඛමුඛතො වා අරියමග්ගජාතියා
 ජාතාතිපි මුඛතො ජාතා. සික්ඛත්තයසඬ්ගහෙ සාසනධම්මෙ අරියමග්ගධම්මෙ වා
 ජාතාති ධම්මජා. තෙනෙව ධම්මෙන නිම්මිතා මාපිතාති ධම්මනිම්මිතා.
 සතිධම්මවිචයාදි ධම්මදායාදා, න ලාභසක්කාරාදි ආමිසදායාදා, ධම්මදායාදා නො
 ආමිසදායාදා හොථාති අත්ථො.

තත්ථ ධම්මො දුට්ඨො – නිජ්ජරියායධම්මො, පරියායධම්මොති. ආමිසමිපි දුට්ඨං
 – නිජ්ජරියායාමිසං, පරියායාමිසන්ති. කථං? මග්ගඵලනිබ්බානජ්ජහෙදො හි
 නවට්ඨො ලොකුත්තරධම්මො නිජ්ජරියායධම්මො, නිබ්බත්තිතධම්මොයෙව, න
 කෙනවි පරියායෙන කාරණෙන වා ලෙසෙන වා ධම්මො. යං පනිදං විචට්ඨපනිස්සිතං
 කුසලං, සෙය්‍යාපීදං – ඉධෙකච්චො විචට්ටං පත්ථෙත්තො දානං දෙති, සීලං
 සමාදියති, උපොසථකම්මං කරොති, ගන්ධමාලාදීහි වත්ථුපුෂ්පං කරොති, ධම්මං
 සුණාති, දෙසෙති, ඤානසමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති, ඵවං කරොන්තො
 අනුපුබ්බෙන නිජ්ජරියායං අමතං නිබ්බානං පටිලහති, අයං පරියායධම්මො. තථා
 විචරාදයො වත්තාරො පච්චයා නිජ්ජරියායාමිසමෙව, න අඤ්ඤෙන පරියායෙන වා
 කාරණෙන වා ලෙසෙන වා ආමිසං. යං පනිදං වට්ටගාමිකුසලං, සෙය්‍යාපීදං –
 ඉධෙකච්චො වට්ටං පත්ථෙත්තො සම්පත්තිහවං ඉච්ඡමානො දානං දෙති...පෙ....

සමාපත්තියෝ නිබ්බත්තෙති, එවං කරොන්තො අනුපුබ්බෙන
දෙවමනුස්සසම්පත්තියෝ පටිලහති, ඉදං පරියායාමිසං නාම.

තත්ථ නිජ්ජරියායාධම්මොපි භගවතොයෙව සන්තකො. භගවතා හි කථිතත්තා
භික්ඛු මග්ගඵලනිබ්බානානි අධිගච්ඡන්ති. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“සො, හි, බ්‍රාහ්මණ, භගවා අනුජ්ජන්තස්ස මග්ගස්ස උජ්ජාදෙනා,
අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙනා...පෙ.... මග්ගානුගා ච පනෙතරහි
සාවකා විහරන්ති පච්ඡා සමන්තාගතා”ති (ම. නි. 3.79; වුලනි.
මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85).

“සො, භාවුසො, භගවා ජානං ජානාති, පස්සං පස්සති, චක්ඛුභූතො
ඤාණභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො, චත්තා පචත්තා, අත්ථස්ස නින්තෙනා,
අමතස්ස දාතා, ධම්මස්සාමී තථාගතො”ති (ම. නි. 1.203; 3.281) ච.

පරියායාධම්මොපි භගවතොයෙව සන්තකො. භගවතා හි කථිතත්තා එව
ජානන්ති “විවට්ඨං පත්ථෙත්වා දානං දෙන්තො...පෙ.... සමාපත්තියෝ
නිබ්බත්තෙන්තො අනුක්කමෙන අමතං නිබ්බානං පටිලහති”ති. නිජ්ජරියායාමිසම්පි
භගවතොයෙව සන්තකං. භගවතා හි අනුඤ්ඤාතත්තායෙව භික්ඛුහි ජීවකචත්ථුං
ආදිං කත්වා පණ්ණවිවරං ලද්ධං. යථාහ -

“අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, ගහපතිවිවරං. යො ඉච්ඡති, පංසුකුලිකො හොතු.
යො ඉච්ඡති, ගහපතිවිවරං සාදියතු. ඉතරීතරෙනපාහං, භික්ඛවෙ,
සන්තුට්ඨිංයෙව චණ්ණෙමි”ති (මහාව. 337).

එවං ඉතරෙපි පච්චයා භගවතා අනුඤ්ඤාතත්තා එව භික්ඛුහි පරිභුඤ්ජිතුං ලද්ධා.
පරියායාමිසම්පි භගවතොයෙව සන්තකං. භගවතා හි කථිතත්තා එව ජානන්ති
“සම්පත්තිභවං පත්ථෙත්තො දානං දත්වා සීලං...පෙ.... සමාපත්තියෝ
නිබ්බත්තත්වා අනුක්කමෙන පරියායාමිසං දිබ්බසම්පත්තිං මනුස්සසම්පත්තිඤ්ච
පටිලහති”ති. යදෙව යස්මා නිජ්ජරියායාධම්මොපි පරියායාධම්මොපි
නිජ්ජරියායාමිසම්පි පරියායාමිසම්පි භගවතොයෙව සන්තකං, තස්මා තත්ථ
අත්තනො සාමිභාවං දස්සෙන්තො තත්ථ ච යං සෙට්ඨතරං අවිචන්තනිතසුඛාවහං
තත්ථෙව නෙ නියොජෙන්තො එවමාහ “තස්ස මෙ තුම්හෙ පුත්තා ඔරසා...පෙ....
නො ආමිසදායාදා”ති.

ඉති භගවා පරිපුණ්ණවතසමාදානං තපවරියං සම්මදෙව වුසිතබ්‍රහ්මවරියං
සුවිසුද්ධවිජ්ජාවරණසම්පන්නං අනවසෙසවෙදන්තපාරගුං බාහිතසබ්බපාපං සතතං
යාවයොගං සදෙවකෙ ලොකෙ අනුත්තරදක්ඛිණෙයාභාවජ්ජත්තං අත්තනො
පරමත්ථබ්‍රාහ්මණභාවං අරියසාවකානඤ්ච අත්තනො ඔරසපුත්තාදිභාවං පවෙදෙසි.
භගවා හි “සීහොති ඛො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙනං අධිවචනං අරහතො
සම්මාසම්බුද්ධස්සා”ති (අ. නි. 5.99) එත්ථ සිහසදිසං, “පුරිසො මග්ගකුසලොති

බො, තිස්ස, තථාගතස්සෙනං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 3.84) එත්ථ මග්ගදෙසකපුරිසසදිසං, “රාජාහමස්මි සෙලා”ති (ම. නි. 2.399; සු. නි. 559) එත්ථ රාජසදිසං, “භිසක්කො සල්ලකත්තොති බො, සුනක්ඛත්ත, තථාගතස්සෙනං අධිවචන”න්ති (ම. නි. 3.65) එත්ථ වෙජ්ජසදිසං, “බ්‍රාහ්මණොති බො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙනං අධිවචන”න්ති (අ. නි. 8.85) එත්ථ බ්‍රාහ්මණසදිසං අත්තානං කට්ඨෙසි. ඉධාපි බ්‍රාහ්මණ සදිසං කත්වා කට්ඨෙසි.

ඉදානි යෙහි දානාදීහි යුත්තස්ස ඉතො බාහිරකබ්‍රාහ්මණස්ස බ්‍රාහ්මණකිව්චං පරිපුණ්ණං මඤ්ඤන්ති, තෙහි අත්තතො දානාදීනං අග්ගසෙට්ඨභාවං පකාසෙතුං “ද්වෙමානි, භික්ඛවෙ, දානානි”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යාගාති මහායඤ්ඤා, මහාදානානිති අත්ථො, යානි “යිට්ඨානි”තිපි වුවචන්ති. තත්ථ වෙලාමදානවෙස්සන්තරදානමභාවිජ්ජයඤ්ඤසදිසා ආමිසයාගා වෙදිතබ්බා, මහාසමයසුත්තමඛිගලසුත්තවුළුරාහුලොවාදසුත්තසමචිත්තසුත්තදෙසනාදයො ධම්මයාගා. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ගාථායං අයජ්ජි අදාසි. අමච්ඡරිති සබ්බමච්ඡරියානං බොධිමුලෙයෙව සුප්පභිනත්තා මච්ඡෙරරහිතො. සබ්බභූතානුකම්පිති මහාකරුණාය සබ්බසත්තෙ පියපුත්තං විය අනුග්ගණ්හනසිලො. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“වධකෙ දෙවදත්තෙ ව, වොරෙ අඬගුලිමාලකෙ;
ධනපාලෙ රාහුලෙ වෙව, සමචිත්තො මහාමුනී”ති. (මි. ප. 6.6.5) –

සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුලභසුත්තවණ්ණනා

101. දුතියෙ අප්පානීති පරිත්තානි. සුලභානීති සුබොන ලද්ධබ්බානි, යත්ථ කත්ථවි වා සක්කා හොති ලද්ධං. අනවජ්ජානීති වජ්ජරහිතානි නිද්දොසානි ආගමනසුද්ධිතො කායමණ්ඩනාදිකිලෙසවත්ථුභාවාභාවතො ව. තත්ථ සුලභතාය පරියෙසනදුක්ඛස්ස අභාවො දස්සිතො, අප්පතාය පරිහරණදුක්ඛස්සපි අභාවො දස්සිතො, අනවජ්ජතාය අගරහිතබ්බතාය භික්ඛුසාරුප්පභාවො දස්සිතො හොති. අප්පතාය වා පරිත්තාසස්ස අවත්ථුතා, සුලභතාය ගෙධාය අවත්ථුතා, අනවජ්ජතාය ආදීනවචසෙන නිස්සරණපඤ්ඤාය වත්ථුතා දස්සිතා හොති. අප්පතාය වා ලාභෙන න සොමනස්සං ජනයන්ති, සුලභතාය අලාභෙන න දොමනස්සං ජනයන්ති, අනවජ්ජතාය විජ්ජපට්ඨාරනිමිත්තං අඤ්ඤාණුපෙක්ඛං න ජනයන්ති අවිජ්ජපට්ඨාරවත්ථුභාවතො.

පංසුකුලන්ති රථිකාසුසානසඬකාරකූටාදීසු යත්ථ කත්ථවි පංසුනං උපරි ධීතත්තා අබ්භුග්ගතට්ඨෙත පංසුකුලං වියාති පංසුකුලං, පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලති ගච්ඡතිති

පංසුකුලන්ති එවං ලද්ධනාමං රථිකාදීසු පතිතනන්තකානි උච්චිනිත්වා කතවීවරං.
 පිණ්ඩියාලොපොති ජඩිසපිණ්ඩියා බලෙන වරින්වා සරෙ සරෙ ආලොපමන්තං
 කත්වා ලද්ධභොජනං. රුක්ඛමුලන්ති විවෙකානුරූපං යංකිඤ්චි රුක්ඛසමීපං.
 පුතිමුත්තන්ති යංකිඤ්චි ගොමුත්තං. යථා හි සුවණ්ණවණ්ණොපි කායො
 පුතිකායොව එවං අභිනවම්පි මුත්තං පුතිමුත්තමෙව. තත්ථ කෙචි ගොමුත්තභාවිතං
 හරිතකිංකණ්ඩං ‘‘පුතිමුත්ත’’න්ති වදන්ති, පුතිභාවෙන ආපණාදිතො විස්සට්ඨං
 ජඩිඛිතං අපරිග්ගහිතං යංකිඤ්චි හෙසජ්ජං පුතිමුත්තන්ති අධිජ්ජෙතන්ති අපරෙ.

යතො බොති පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනං, යං බොති චුත්තං හොති. තෙන
 ‘‘තුට්ඨො හොති’’ති චුත්තකිරියං පරාමසති. තුට්ඨොති සන්තුට්ඨො. ඉදමස්සාහන්ති
 ය්වායං චතුබ්බිධෙන යථාචුත්තෙන පච්චයෙන අජ්ජෙන සුලභෙන සන්තොසො, ඉදං
 ඉමස්ස භික්ඛුනො සීලසංවරාදීසු අඤ්ඤතරං එකං සාමඤ්ඤඛගං
 සමණභාවකාරණන්ති අහං වදාමි. සන්තුට්ඨස්ස හි චතුපාරිසුද්ධිසීලං සුපරිපුණ්ණං
 හොති, සමථවිපස්සනා ච භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති. අථ වා සාමඤ්ඤං නාම
 අරියමග්ගො. තස්ස සඬ්ඛෙපතො ද්වෙ අඬගානි – බාහිරං, අජ්ඣත්තිකන්ති. තත්ථ
 බාහිරං සප්පුරිසුපනිස්සයො සද්ධම්මස්සවනඤ්ච, අජ්ඣත්තිකං පන යොනියො
 මනසිකාරො ධම්මානුධම්මපටිපත්ති ව. තෙසු යස්මා යථාරහං
 ධම්මානුධම්මපටිපත්තිභූතා තස්සා මූලභූතා වෙතෙ ධම්මා, යදිදං අප්පිච්ඡනා
 සන්තුට්ඨිතා පච්චිත්තතා අසංසට්ඨතා ආරද්ධවීරියතානි එවමාදයො, තස්මා චුත්තං
 ‘‘ඉදමස්සාහං අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඛගන්ති වදාමි’’ති.

ගාථාසු සෙනාසනමාරබ්භාති විහාරාදිං මඤ්චපීඨාදිඤ්ච සෙනාසනං නිස්සාය.
 වීවරං පානභොජනන්ති නිවාසනාදිවීවරං, අම්බපානකාදිපානං,
 බාදනීයභොජනීයාදිභුඤ්ජිතබ්බවත්ථුඤ්ච ආරබ්භාති සම්බන්ධො. විසාතො
 විහතභාවො වෙතොදුක්ඛං න හොතීති යොජනා. අයඤ්ඤත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො –
 ‘‘අසුකස්මිං නාම ආවාසෙ පච්චයා සුලභා’’ති ලභිතබ්බට්ඨානගමනෙන වා ‘‘මය්හං
 පාපුණාති න තුය්හ’’න්ති විවාදාපජ්ජනෙන වා නවකම්මකරණාදිවසෙන වා
 සෙනාසනාදීනි පරියෙසන්තානං අසන්තුට්ඨානං ඉච්ඡිතලාභාදිනා යො විසාතො
 චිත්තස්ස හොති, සො තත්ථ සන්තුට්ඨස්ස න හොතීති. දිසා නජ්ජපිහඤ්ඤතිති
 සන්තුට්ඨියා වාතුද්දිසාභාවෙන දිසා නජ්ජපිහන්ති. චුත්තඤ්ඤෙනං –

‘‘වාතුද්දිසො අජ්ජපිසො ව හොති,
 සන්තුස්සමාතො ඉතරිතරෙනා’’ති. (සු. නි. 42; වුළුති.
 බග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 128);

යස්ස හි ‘‘අසුකට්ඨානං නාම ගතො වීවරාදීනි ලභිස්සාමි’’ති චිත්තං උජ්ජජ්ජති,
 තස්ස දිසා පටිහඤ්ඤති නාම. යස්ස පන එවං න උජ්ජජ්ජති, තස්ස දිසා න
 පටිහඤ්ඤති නාම. ධම්මානි පටිපත්තිධම්මා. සාමඤ්ඤස්සානුලොමිකානි
 සමණධම්මස්ස සමථවිපස්සනාභාවනාය අරියමග්ගස්සෙව වා අනුච්ඡවිකා
 අප්පිච්ඡනාදයො. අධිග්ගහිතානි සබ්බෙ තෙ තුට්ඨචිත්තස්ස සන්තුට්ඨචිත්තෙන

හික්බුතා අධිග්‍රහණිතා පටිපක්ඛධම්මෙ අභිභවිත්වා ගහිතා හොන්ති අබ්භන්තරගතා,
න බාහිරගතාති.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආසවක්ඛයසුත්තවණ්ණනා

102. තතියෙ ජානතොති ජානන්තස්ස. පස්සතොති පස්සන්තස්ස. යදිපි ඉමානි
ද්වෙපි පදානි එකත්ථානි, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං, එවං සන්තෙපි “ජානතො”ති
ඤාණලක්ඛණං උපාදාය පුග්ගලං නිද්දිසති. ජානනලක්ඛණඤ්ඤි ඤාණං.
“පස්සතො”ති ඤාණප්පභාවං උපාදාය. දස්සනප්පභාවඤ්ඤි උපාදාය ඤාණසමඬ්ඨි
පුග්ගලො චක්ඛුමා විය පුග්ගලො චක්ඛුතා රූපානි, ඤාණෙන විවට්ඨෙ ධම්මෙ
පස්සති. අථ වා ජානතොති අනුබොධඤාණෙන ජානතො. පස්සතොති
පටිවෙධඤාණෙන පස්සතො. පටිලොමතො වා දස්සනමග්ගෙන පස්සතො,
භාවනාමග්ගෙන ජානතො. කෙච් පන “ඤාතතිරණපභානපරිඤ්ඤාහි ජානතො,
සිබ්බාප්පත්තවිපස්සනාය පස්සතො”ති වදන්ති. අථ වා දුක්ඛං පරිඤ්ඤාහිසමයෙන
ජානතො, නිරොධං සච්ඡිකිරියාහිසමයෙන පස්සතො. තද්වහයෙ ව සති
පභානභාවනාහිසමයා සිද්ධා එව හොන්තිති චතුසච්චාහිසමයො චුත්තො හොති. යදා
චෙත්ථ විපස්සනාඤාණං අධිප්පෙනං, තදා “ජානතො පස්සතො”ති පදානං
හෙතුඅත්ථදීපනතා දට්ඨබ්බා. යදා පන මග්ගඤාණං අධිප්පෙනං, තදා
මග්ගකිව්චත්ථදීපනතා.

ආසවානං ඛයන්ති “ජානතො, අහං හික්ඛවෙ, පස්සතො ආසවානං ඛයං
වදාමි”ති (ම. නි. 1.15; සං. නි. 3.101; 5.1095) එවමාගතෙ සබ්බාසවසංවරපරියායෙ
“ආසවානං ඛයා අනාසවං වෙතොවිමුත්ති”න්තිආදීසු (ම. නි. 1.438) ව සුත්තපදෙසු
ආසවානං පභානං අච්චන්තක්ඛයො අසමුප්පාදො බිණ්ණාකාරො නත්ථිභාවො
“ආසවක්ඛයො”ති චුත්තො. “ආසවානං ඛයා සමණො හොති”තිආදීසු (ම. නි.
1.438) එලං.

“පරවජ්ජානුපස්සිස්ස, නිච්චං උජ්ඣානසඤ්ඤිතො;
ආසවා තස්ස වඩ්ඪන්ති, ආරා සො ආසවක්ඛයා”ති. (ධ. ප. 253); –

ආදීසු නිබ්බානං.

“සෙබස්ස සික්ඛමානස්ස, උජුමග්ගානුසාරිතො;
ඛයස්මිං පට්ඨමං ඤාණං, තතො අඤ්ඤා අනන්තරා;
තතො අඤ්ඤාවිමුත්තස්ස, ඤාණං වෙ හොති තාදිතො”ති. (අ. නි. 3.86;
ඉතිවු. 62) –

එවමාගතෙ ඉන්ද්‍රියසුත්තෙ ඉධ ව මග්ගො “ආසවක්ඛයො”ති චුත්තො. තස්මා
යථාචුත්තනයෙන ජානන්තස්ස පස්සන්තස්ස අහං අරියමග්ගාධිගමං වදාමිති චුත්තං

හොති. නො අජානනො නො අපස්සනොති යො පන න ජානාති න පස්සති, තස්ස නො වදාමීති අත්ථො. එතෙන යෙ අජානනො අපස්සනොපි සංසාරසුද්ධිං වදන්ති, තෙ පටික්ඛිපති. පුරිමෙන වා පදද්වයෙන උපායො වුත්තො, ඉමිනා අනුපායපටිසෙධො. සඬ්ඛෙපෙන චෙත්ථ ඤාණං ආසවක්ඛයකරං, සෙසං තස්ස පරික්ඛාරොති දස්සෙති.

ඉදානි යං ජානනො යං පස්සනො ආසවක්ඛයො හොති, තං දස්සෙතුං “කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, ජානනො”ති පුච්ඡං ආරභි. තත්ථ ජානනා ඛහ්විධා. දඬ්ඛජාතිකො ඵච භි කොචි භික්ඛු ඡත්තං කාතුං ජානාති, කොචි චීවරාදීනං අඤ්ඤතරං, තස්ස ඊදිසාති කම්මාති වත්තසීසෙ යත්වා කරොන්තස්ස සා ජානනා “මග්ගඵලානං පදට්ඨානං න හොති”ති න වත්තබ්බා. යො පන සාසනෙ පබ්බජිත්වා චෙජ්ජකම්මාදීති කාතුං ජානාති, තස්සෙවං ජානනො ආසවා වඩ්ඪන්ති යෙව. තස්මා යං ජානනො යං පස්සනො ආසවානං ඛයො හොති, තදෙව දස්සෙන්නො ආහ “ඉදං දුක්ඛ”න්ති ආදි. තත්ථ යං වත්තබ්බං චතුසච්චකම්මට්ඨානං, තං හෙට්ඨා යොනියොමනසිකාරසුත්තෙ සඬ්ඛෙපනො වුත්තමෙව.

තත්ථ පන “යොනියො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මනසි කරොන්නො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති”ති (ඉතිවු. 16) ආගතත්තා “ඉදං දුක්ඛන්ති යොනියො මනසි කරොති”ති ආදිනා අත්ථචිභාවනා කතා. ඉධ “ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, ජානනො පස්සනො ආසවානං ඛයො හොති”ති (ම. නි. 1.15; සං. නි. 3.101; 5.1095) ආගතත්තා “ඉදං දුක්ඛන්ති පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධවසෙන පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන මග්ගඤාණෙන ජානනො පස්සනො ආසවානං ඛයො හොති”ති ආදිනා නයෙන යොජෙතබ්බං. ආසවෙසු ච පයමමග්ගෙන දිට්ඨාසවො ධීයති, තතියමග්ගෙන කාමාසවො, චතුත්ථමග්ගෙන භවාසවො අවිජ්ජාසවො ච ධීයතිති වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු විමුක්තිඤ්ඤාණන්ති විමුක්තියං නිබ්බානෙ ඵලෙ ච පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණං. උත්තමන්ති උත්තමධම්මාරම්මණත්තා උත්තමං. ඛයෙ ඤ්ඤාණන්ති ආසවානං සංයොජනානඤ්ච ඛයෙ ඛයකරෙ අරියමග්ගෙ ඤ්ඤාණං. “ධීණා සංයොජනා ඉති ඤ්ඤාණ”න්ති ඉධාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තෙන පභීනකිලෙසපච්චචෙක්ඛණං දස්සෙති. ඵචමෙත්ථ වත්තාරිපි පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණානි වුත්තාති හොන්ති. අවසිට්ඨකිලෙසපච්චචෙක්ඛණා භි ඉධ නත්ථි අරහත්තඵලාධිගමස්ස අධිජපෙතත්තා. යථා චෙත්ථ ජානනො පස්සනොති නිබ්බානාධිගමෙන සම්මාදිට්ඨිකිච්චං අධිකං කත්වා වුත්තං, ඵචං සම්මජ්ජධානකිච්චමිපි අධිකමෙව ඉච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙන්නො “න ක්වෙවිදං කුසිත්තො”ති ඔසානගාථමාහ.

තත්ථ න ක්වෙවිදන්ති න තු ඵච ඉදං. තුසද්දො නිපාතමත්තං. බාලෙනම්චිජානතාති මකාරො පදසන්ධිකරො. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – ඉදං සෙක්ඛමග්ගෙන අසෙක්ඛමග්ගෙන ච පත්තබ්බං. අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිසබ්බගන්ථානං පමොවනං පමොවනස්ස නිමිත්තභූතං නිබ්බානං “ඉදං දුක්ඛ”න්ති ආදිනා වත්තාරි සච්චාති යථාභූතං අවිජානතා තනො ඵච

බාලෙන අවිද්දසුනා යථා අධිගන්තුං න සක්කා, එවං කුසිතෙන නිබ්බිරියෙනාපි,
තස්මා තදධිගමාය ආරද්ධවිරියෙන භවිතබ්බන්ති. තෙනාහ භගවා
“ආරද්ධවිරියස්සායං ධම්මො, නො කුසිතස්ස” (දී. නි. 3.358).

“ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංච කුඤ්ජරො” ති. (සං. නි. 1.185;
නෙත්ති. 29; මි. ප. 5.1.4);

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සමණධ්වාන්තසුත්තවණ්ණනා

103. චතුත්ථෙ යෙ හි කෙවීති යෙ කෙවි. ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං
නප්පජානන්තීති “ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො හියොයා” ති අවිපරීතං
සභාවසරසලක්ඛණතො විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය දුක්ඛසච්චං න
ජානන්ති න පටිච්ඡික්ඛන්ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. න මෙ තෙ, හික්ඛවෙතිආදීසු
අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – හික්ඛවෙ, චතුසච්චකම්මට්ඨානං අනනුයුත්තා
පබ්බජ්ජාමත්තසමණා වෙච ජාතිමත්තධ්වාන්තසා ච න මයා තෙ සමිතපාපසමණෙසු
සමණොති, බාහිතපාපධ්වාන්තසෙසු ධ්වාන්තසොති ච සම්මතා අනුඤ්ඤාතා. කස්මා?
සමණකරණානං ධ්වාන්තසකරණානාඤ්ච ධම්මානං අභාවතොති. තෙනෙවාහ “න ච
පන තෙ ආයස්මන්තො” තිආදි. තත්ථ සාමඤ්ඤත්ථන්ති සාමඤ්ඤසඬ්ඛානං අත්ථං,
චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානීති අත්ථො. බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති තස්සෙව වෙච්චනං. අපරෙ
පන “සාමඤ්ඤත්ථන්ති චත්තාරො අරියමග්ගා, බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති චත්තාරි
අරියඵලානී” ති වදන්ති. සෙසං චුත්තනයමෙව. සුක්කපක්ඛො චුත්තවිපරියායෙන
වෙදිතබ්බො. ගාථාසු අප්‍රබ්බං නත්ථි.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සීලසම්පන්නසුත්තවණ්ණනා

104. පඤ්චමෙ සීලසම්පන්නාති එත්ථ සීලං නාම ඛිණ්ණසවානං
ලොකියලොකුත්තරසීලං, තෙන සම්පන්නා සමන්තාගතාති සීලසම්පන්නා.
සමාධිපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො. විමුත්ති පන ඵලවිමුත්තියෙව,
විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං පච්චවෙක්ඛණඤාණං. එවමෙත්ථ සීලාදයො තයො
ලොකියලොකුත්තරා, විමුත්ති ලොකුත්තරාව, විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං ලොකියමෙව.
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං පරෙ ඔවදන්ති අනුසාසන්තීති
ඔවාදකා. විඤ්ඤාපකාති කම්මානි කම්මඵලානි ච, විඤ්ඤාපකා, තත්ථ ච “ඉමෙ
ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා
අනවජ්ජා” තිආදිනා කුසලාදිවිභාගතො ඛන්ධාදිවිභාගතො සලක්ඛණතො
සාමඤ්ඤලක්ඛණතොති විවිධෙහි නයෙහි ධම්මානං ඤාපකා අවබොධකා.
සන්දස්සකාති තෙයෙව ධම්මෙ හත්ථෙත ගහෙත්වා විය පරස්ස පච්චක්ඛතො

දස්සෙතාරො. සමාදපකාති යං සීලාදි යෙහි අසමාදින්නං, තස්ස සමාදාපෙතාරො, තත්ථ තෙ පතිට්ඨාපෙතාරො. සමුත්තෙජකාති එවං කුසලධම්මෙසු පතිට්ඨිතානං උපරි අධිචිත්තානුයොගෙ නියොජනවසෙන චිත්තස්ස සම්මා උත්තෙජකා, යථා විසෙසාධිගමො හොති, එවං නිසාමනවසෙන තෙජකා. සම්පහංසකාති තෙසං යථාලද්ධෙහි උපරිලද්ධබ්බෙහි ච ගුණවිසෙසෙහි චිත්තස්ස සම්මා පහංසකා, ලද්ධස්සාදවසෙන සුට්ඨු තොසකා. අලංසමක්ඛාතාරොති අලං පරියත්තං යථාචුත්තං අපරිභාපෙත්වා සම්මදෙව අනුග්ගහාධිප්පායෙන අක්ඛාතාරො.

අථ වා සන්දස්සකාති ධම්මං දෙසෙන්නා පවත්තිනිවත්තියො සභාවසරසලක්ඛණතො සම්මදෙව දස්සෙතාරො. සමාදපකාති චිත්තෙ පතිට්ඨාපනවසෙන තස්සෙව අත්ථස්ස ගාභාපකා. සමුත්තෙජකාති තදත්ථග්ගහණෙ උස්සාහජනනෙන සම්මදෙව වොදපකා ජොතකා වා. සම්පහංසකාති තදත්ථපටිපත්තියං ආනිසංසදස්සනෙන සම්මදෙව පහංසකා තොසකා. අලංසමක්ඛාතාරොති සමත්ථා හුත්වා චුත්තනයෙන සමක්ඛාතාරො. සද්ධම්මස්සාති පටිවෙධසද්ධම්මස්ස, තිව්ධස්සාපි වා සද්ධම්මස්ස දෙසෙතාරො.

දස්සනම්පහන්ති දස්සනම්පි අහං. තං පනෙනං චක්ඛුදස්සනං ඤාණදස්සනන්ති දුට්ඨං. තත්ථ පසන්නෙහි චක්ඛුහි අරියානං ඔලොකනං චක්ඛුදස්සනං නාම. අරියභාවකරානං පන ධම්මානං අරියභාවස්ස ච විපස්සනාමග්ගඵලෙහි අධිගමො ඤාණදස්සනං නාම. ඉමස්මිං පනත්ථෙ චක්ඛුදස්සනං අධිප්පෙනං. අරියානඤ්ඤි පසන්නෙහි චක්ඛුහි ඔලොකනම්පි සත්තානං බහුපකාරමෙව. සවනන්ති “අසුකො නාම ඛිණ්ණසංචා අසුකස්මිං නාම රට්ඨෙ වා ජනපදෙ වා ගාමෙ වා නිගමෙ වා විහාරෙ වා ලෙණෙ වා වසති”ති කථෙන්නානං සොතෙන සවනං, එතම්පි බහුපකාරමෙව. උපසඬකමනන්ති “දානං වා දස්සාමි, පඤ්ඤං වා පුච්ඡස්සාමි, ධම්මං වා සොස්සාමි, සක්කාරං වා කර්ස්සාමි”ති එවරූපෙන චිත්තෙන අරියානං උපසඬකමනං. පයිරූපාසනන්ති පඤ්ඤපයිරූපාසනං, අරියානං ගුණෙ සුත්වා තෙ උපසඬකම්ත්වා නිමන්තෙත්වා දානං වා දත්වා වත්තං වා කත්වා “කිං, හන්තෙ, කුසල”න්තිආදිනා නයෙන පඤ්ඤපුච්ඡනන්ති අත්ථො. වෙය්‍යාවච්චාදිකරණං පයිරූපාසනංයෙව. අනුස්සරණන්ති රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙසු නිසින්තස්ස “ඉදාති අරියා ගුම්බලෙණමණ්ඩපාදිසු ක්කානවිපස්සනාමග්ගඵලසුබ්බෙහි චිතිනාමෙත්ති”ති තෙසං දිබ්බවිහාරාදිගුණවිසෙසාරම්මණං අනුස්සරණං. යො වා තෙසං සන්තිකා ඔවාදො ලද්ධො හොති, තං ආවජ්ජිත්වා “ඉමස්මිං යානෙ සීලං කථිතං, ඉමස්මිං සමාධි, ඉමස්මිං විපස්සනා, ඉමස්මිං මග්ගො, ඉමස්මිං ඵල”න්ති එවං අනුස්සරණං.

අනුපබ්බජ්ජන්ති අරියෙසු චිත්තං පසාදෙත්වා සරා නික්ඛම්ම තෙසං සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං. අරියෙසු හි චිත්තං පසාදෙත්වා තෙසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජ්ජිත්වා තෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසිසමානස්ස වරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම, අඤ්ඤෙසං සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසිසමානස්ස වරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම, අරියෙසු පසාදෙන අඤ්ඤත්ථ පබ්බජ්ජිත්වා අරියානං සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසිසමානස්ස වරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජාව. අඤ්ඤෙසු

පන පසාදෙන අඤ්ඤාසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අඤ්ඤාසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස වරතො පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම න හොති. වුත්තනයෙන පබ්බජිතෙසු පන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස තාව අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා සතසහස්සමත්තා අහෙසුං, තථා ථෙරස්සෙව සද්ධිවිහාරිකස්ස චන්දගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස සුරියගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස අස්සගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස යොනකධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්ස. තස්ස පන සද්ධිවිහාරිකො අසොකරඤ්ඤා කනිට්ඨභාතා තිස්සත්ථෙරො නාම අහොසි. තස්ස අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා අධිසතෙයාකොට්ඨිකා අහෙසුං. දීපජ්ජසාදකමහාමහින්දත්ථෙරස්ස පන අනුපබ්බජිතානං ගණනපරිච්ඡේදො නත්ථි. යාවජ්ජදිවසා ලඬිකාදිපෙ සත්ථරි පසාදෙන පබ්බජන්තා මහාමහින්දත්ථෙරස්සෙව අනුපබ්බජ්ජන්ති නාම.

ඉදානි යෙන කාරණෙන තෙසං අරියානං දස්සනාදි බහුපකාරන්ති වුත්තං, තං දස්සෙතුං “තථාරූපෙ”ති ආදිමාහ. තත්ථ තථාරූපෙති තාදිසෙ සීලාදිගුණසම්පන්නෙ අරියෙ. යස්මා දස්සනසවනානුස්සරණානි උපසංඝාතපයිරූපාසනට්ඨානානි, තස්මා තානි අනාමසිත්වා උපසංඝාතපයිරූපාසනානියෙව දස්සෙතුං “සෙවතො භජතො පයිරූපාසතො”ති වුත්තං. දස්සනසවනානුස්සරණතො හි අරියෙසු උප්පන්නසද්ධො තෙ උපසංඝාතමිත්වා පයිරූපාසිත්වා පඤ්ඤා පුච්ඡිත්වා ලද්ධසවනානුත්තරියො අපරිපූරෙ සීලාදිගුණ පරිපූරෙස්සති. තථා හි වුත්තං “සද්ධාජාතො උපසංඝාතමිති, උපසංඝාතමන්තො පයිරූපාසති”ති ආදි (ම. නි. 2.183).

තත්ථ සෙවතොති චත්තපට්චත්තකරණවසෙන කාලෙන කාලං උපසංඝාතමතො. භජතොති සම්පියායනභත්තිවසෙන භජතො. පයිරූපාසතොති පඤ්ඤාපුච්ඡනෙන පටිපත්තිඅනුකරණෙන ච පයිරූපාසතොති තිණ්ණං පදානං අත්ථවිභාගො දීපෙනබ්බො. විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනස්ස පාරිපූරි එකුතච්ඡිතිමස්ස පච්චිකේඛණඤ්ඤාණස්ස උප්පත්තියා චෙදිතබ්බො.

එවරූපා ව තෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුති ආදීසු යෙ යථා වුත්තගුණසමන්තාගමෙන එවරූපා එදිසා භින්නසබ්බකිලෙසා භික්ඛු, තෙ දිට්ඨධම්මිකාදිහිතෙසු සත්තානං නියොජනවසෙන අනුසාසනතො සත්ථාරොතිපි වුච්චන්ති. ජාතිකන්තාරාදිනිත්ථරණතො සත්ථවාහානිපි, රාගාදිරණානං ජහනතො ජහාපනතො ච රණඤ්ජ්ඣානිපි, අවිජ්ජාතමස්ස විනොදනතො විනොදාපනතො ච තමොනුදානිපි, සපරසන්තානෙසු පඤ්ඤාආලොකපඤ්ඤාඔභාසපඤ්ඤාපජ්ජොතානං කරණෙන නිබ්බත්තනෙන ආලොකාදිකරානිපි, තථා ඤාණුක්කාඤ්ඤාණජ්ජහාධම්මික්කාධම්මජ්ජහානං ධාරණෙන කරණෙන ච උක්කාධාරානිපි, පහඬිකරානිපි, ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ව ඉරියනතො පරෙසං තථාභාවහෙතුභාවතො, සදෙවකෙන ලොකෙන අරණියතො අරියානිපි, පඤ්ඤාවක්ඛුධම්මචක්ඛුනං සානිසයපටිලාභෙන චක්ඛුමන්තොතිපි වුච්චන්ති.

ගාථාසූ පාමොජ්ජකාරණං යානන්ති නිරාමිසස්ස පමොදස්ස නිබ්බත්තකං යානං කාරණං. එතන්ති ඉදානි චත්තබ්බනිදස්සනං සන්ධාය වදති. විජානතන්ති සංකිලෙසවොදානෙ යාථාවතො ජානන්තානං. භාවිතත්තානන්ති භාවිතසභාවානං, කායභාවනාදීහි භාවිතසන්තානානන්ති අත්ථො. ධම්මජීවිතන්ති මිච්ඡාජීවං පභාය ධම්මෙන ඤායෙන ජීවිකකප්පනතො, ධම්මෙන වා ඤායෙන අත්තභාවස්ස පචත්තනතො, සමාපත්තිබ්බලතාය වා අග්ගඵලධම්මෙන ජීවනතො ධම්මජීවිතං. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – යදිදං භාවිතත්තානං පරිනිට්ඨිතසමාධිපඤ්ඤාභාවනානං තතො එව ධම්මජීවිතං අරියානං දස්සනං. එතං අවිජ්ජපටිසාරනිමිත්තානං සීලාදීනං පාරිපුරිහෙතුභාවතො විජානතං සප්පඤ්ඤජාතිකානං එකන්තෙනෙව පිතිපාමොජ්ජකාරණන්ති.

ඉදානි තං තස්ස කාරණභාවං දස්සෙතුං “තෙ ජොතයන්ති”ති ඔසානගාථාද්වයමාහ. තත්ථ තෙති තෙ භාවිතත්තා ධම්මජීවිතො අරියා. ජොතයන්තිති පකාසයන්ති. භාසයන්තිති සද්ධම්මොභාසෙන ලොකං පභාසයන්ති, ධම්මං දෙසෙන්නිති අත්ථො. යෙසන්ති යෙසං අරියානං. සාසනන්ති ඔවාදං. සම්මදඤ්ඤායාති පුබ්බභාගඤ්ඤාණෙහි සම්මදෙව ජානිත්වා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. තණ්හුප්පාදසුත්තවණ්ණනා

105. ඡට්ඨෙ තණ්හුප්පාදාති එත්ථ උප්පජ්ජති එතෙසුති උප්පාදා. කා උප්පජ්ජති? තණ්හා. තණ්හාය උප්පාදා තණ්හුප්පාදා, තණ්හාවත්ථුනි තණ්හාකාරණානිති අත්ථො. යත්ථාති යෙසු නිමිත්තභූතෙසු. උප්පජ්ජමානාති උප්පජ්ජනසීලා. වීචරහෙතුති “කත්ථ මනාපං වීචරං ලභිස්සාමි”ති වීචරකාරණා උප්පජ්ජති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ඉතිහවාහවහෙතුති එත්ථ පන ඉතීති නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. යථා වීචරාදිහෙතු, එවං හවාහවහෙතුපිති අත්ථො. හවාහවාති චෙත්ථ පණිතප්පණිතාති සප්පිනවනීතාදීනි අධිප්පෙතාති හවති ආරොග්ගං එතෙනාති කත්වා. “සම්පත්තිහවෙසු පණිතප්පණිතතරො හවාහවො”තිපි වදන්ති. හවොති වා සම්පත්ති, අහවොති විපත්ති. හවොති වුඩ්ඪි, අහවොති හානි. තං නිමිත්තඤ්ච තණ්හා උප්පජ්ජතිති වුත්තං “හවාහවහෙතු වා”ති.

ගාථා හෙට්ඨා වුත්තත්ථා එව. අපිව තණ්හාදුතියොති තණ්හාසභායො. අයඤ්ඤි සත්තො අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ සංසරන්තො න එකකොව සංසරති, තණ්හං පන දුකිශිකං සභාශිකං ලභිත්වාව සංසරති. තථා හි තං පපාතපාතං අචිත්තෙත්වා මධුගණ්හනකලුද්දකං විය අනෙකාදීනවාකුලෙසුපි හවෙසු ආනිසංසමෙව දස්සෙන්නි අනත්ථජාලෙ සා පරිබ්භමාපෙති. එතමාදීනවං ඤත්වාති එතං අතීතානාගතපච්චුප්පත්තෙසු ඛන්ධෙසු ඉත්ථභාවඤ්ඤාභාවසඤ්ඤිතං ආදීනවං ජානිත්වා. තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවන්ති “තණ්හා වායං වට්ටදුක්ඛස්ස සම්භවො පහවො කාරණං”න්ති ජානිත්වා. එත්තාවතා ව එකස්ස හික්ඛුතො විපස්සනං

වඩිසේත්වා අරහත්තුප්පත්ති දස්සිතා. ඉදානි තං බිණාසවං ටොමෙත්තො
“විතතණ්හො”තිආදිමාහ. යං පනෙත්ථ අවුත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ජට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සබ්බමකසුත්තවණ්ණනා

106. සත්තමෙ සබ්බමකානීති සසෙට්ඨකානි. යෙසන්ති යෙසං කුලානං.
පුත්තානන්ති පුත්තෙහි පුජිතසද්දෙයොගෙන හි ඉදං කරණත්ථෙ සාමිවචනං.
අජ්ඣාගාරෙති සකෙ සරෙ. පුජිතා හොන්තිති යං සරෙ අත්ථි, තෙන පටිජග්ගිතා
මනාපෙන වෙව කායිකවාචසිකෙන ච පච්චුපට්ඨිතා හොන්ති. ඉති මාතාපිතුපුජකානි
කුලානි “සබ්බමකානී”ති පසංසිත්වා උපරිපි නෙසං පසංසනීයතං දස්සෙත්තො
“සපුබ්බදෙවතානී”තිආදිමාහ.

තත්ථ බ්‍රහ්මානිආදීති තෙසං බ්‍රහ්මාදිභාවසාධනත්ථං වුත්තානි.
තත්‍රායමත්ථවිභාවනා – බ්‍රහ්මානි සෙට්ඨාධිවචනං. යථා හි බ්‍රහ්මුනො වතස්සො
භාවනා අවිජහිතා හොන්ති මෙත්තා, කරුණා, මුදිතා, උපෙක්ඛානි, එවං මාතාපිතුනං
පුත්තෙසු වතස්සො භාවනා අවිජහිතා හොන්ති. තා තස්මිං තස්මිං කාලෙ වෙදිතබ්බා
– කුච්ඡිගතස්මිඤ්ඤි දාරකෙ “කදා න බො පුත්තකං අරොගං පරිපුණ්ණධ්මපච්චධ්මං
පස්සිස්සාමා”ති මාතාපිතුනං මෙත්තවිත්තං උප්පජ්ජති. යදා පනෙස මන්දො
උත්තානසෙය්‍යාකො උාකාහි වා මඬිකුලෙහි වා දට්ඨො දුක්ඛසෙය්‍යාය වා පිළිතො
පරොදති විරචති, තදාස්ස සද්දං සුත්වා මාතාපිතුනං කාරුඤ්ඤං උප්පජ්ජති.
ආධාවිත්වා විධාවිත්වා කීළනකාලෙ පන ලොහනීයවයස්මිං වා යීතකාලෙ දාරකං
ඔලොකෙත්වා මාතාපිතුනං විත්තං සජ්ජිමණ්ඩෙ
පක්ඛිත්තසතවිහතකප්පාසපිචුපටලං විය මුදුකං ආමොදිතං පමොදිතං, තදා නෙසං
මුදිතා ලබ්භති. යදා පන තෙසං පුත්තො දාරහරණං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පාටියෙක්කං
අගාරං අජ්ඣාවසති, තදා මාතාපිතුනං “සක්කොති දානි නො පුත්තකො අත්තනො
ධම්මතාය ජීවිතු”න්ති මජ්ඣත්තභාවො උප්පජ්ජති. එවං තස්මිං කාලෙ උපෙක්ඛා
ලබ්භති. එවං මාතාපිතුනං පුත්තෙසු යථාකාලං චතුබ්බිධස්සපි බ්‍රහ්මවිහාරස්ස
ලබ්භනතො බ්‍රහ්මසදිසවුත්තිතාය වුත්තං “බ්‍රහ්මානි, හික්ඛවෙ, මාතාපිතුනං එතං
අධිවචන”න්ති.

පුබ්බදෙවතානි එත්ථ දෙවා නාම තිව්ධා – සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා,
විසුද්ධිදෙවානි. තෙසු සම්මුතිදෙවා නාම රාජානො ඛත්තියා. තෙ හි “දෙවො,
දෙවී”ති ලොකෙ වොහරීයන්ති, දෙවා විය ලොකස්ස නිග්ගහානුග්ගහසමත්ථා ච
හොන්ති. උපපත්තිදෙවා නාම වාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය යාව හවග්ගා උප්පන්නා
සත්තා. විසුද්ධිදෙවා නාම බිණාසවා සබ්බකිලෙසවිසුද්ධිතො. තත්‍රායං වචනත්ථො –
දිබ්බන්ති, කීළන්ති, ලළන්ති, ජොතන්ති පටිපක්ඛං ජයන්ති වානි දෙවා. තෙසු
සබ්බසෙට්ඨා විසුද්ධිදෙවා. යථා තෙ බාලජනෙහි කතං අපරාධං අගණෙත්වා
එකන්තෙනෙව තෙසං අනත්ථහානිං අත්ථුප්පත්තිඤ්ඤ ආකඬ්ඛන්තාව

යථාමුක්තබ්‍රහ්මවිහාරයොගෙන අත්ථාය භිතාය සුඛාය පටිපජ්ජන්ති,
 දක්ඛිණේයාතාය ච තෙසං කාරානං මහජ්ඵලතං මහානිසංසතඤ්ච ආවහන්ති;
 එවමෙව මාතෘපිතරොපි පුත්තෘනං අපරාධං අගණෙත්වා එකන්තෙනෙව තෙසං
 අනත්ථහානිං අත්ථුජ්ජපත්තිඤ්ච ආකඨබන්තා වුත්තනයෙනෙව චතුබ්බිධස්සපි
 බ්‍රහ්මවිහාරස්ස ලබ්භනතො අත්ථාය භිතාය සුඛාය පටිපජ්ජන්තා පරමදක්ඛිණේයා
 හුත්වා අත්තති කතානං කාරානං මහජ්ඵලතං මහානිසංසතඤ්ච ආවහන්ති.
 සබ්බදෙවෙහි ච පඨමං තෙසං උපකාරවන්තතාය තෙ ආදිතොයෙව දෙවා. තෙසඤ්චි
 වසෙන තෙ පඨමං අඤ්ඤෙ දෙවෙ “දෙවා”ති ජානන්ති ආරාධෙන්ති පශිරූපාසන්ති,
 ආරාධනාවිධිං ඤත්වා තථා පටිපජ්ජන්තා තස්සා පටිපත්තියා එලං අධිගච්ඡන්ති,
 තස්මා තෙ පච්ඡාදෙවා නාම. තෙන වුත්තං “පුබ්බදෙවතාති, හික්ඛවෙ, මාතෘපිතූනං
 එතං අධිවචන”න්ති.

පුබ්බාවරියාති පඨමආවරියා. මාතෘපිතරො හි පුත්තෙ සික්ඛාපෙන්නා
 අතිතරුණකාලතො පට්ඨාය “එවං නිසීද, එවං ගච්ඡ, එවං තිට්ඨ, එවං සය, එවං බාද,
 එවං භුඤ්ජ, අයං තෙ ‘තාතා’ති වත්තබ්බො, අයං ‘හාතිකා’ති, අයං ‘හගිනී’ති, ඉදං
 නාම කාතුං වට්ටති, ඉදං න වට්ටති, අසුකං නාම උපසඬකමිතුං වට්ටති, අසුකං නාම
 න වට්ටති”ති ගාහෙන්ති සික්ඛාපෙන්නි. අපරභාගෙ අඤ්ඤෙ ආවරියාපි සිජ්ජං මුද්දං
 ගණනන්ති එවමාදිං සික්ඛාපෙන්නි, අඤ්ඤෙ සරණානි දෙන්ති, සීලෙසු
 පතිට්ඨාපෙන්නි, පබ්බාපෙන්නි, ධම්මං උග්ගණ්භාපෙන්නි, උපසම්පාදෙන්ති,
 සොතාපත්තිමග්ගාදීනි පාපෙන්නි. ඉති සබ්බෙපි තෙ පච්ඡාආවරියා නාම.
 මාතෘපිතරො පන සබ්බපඨමං. තෙනාහ “පුබ්බාවරියාති, හික්ඛවෙ, මාතෘපිතූනං එතං
 අධිවචන”න්ති.

ආහුනෙය්‍යාති ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං, දුරතොපි ආනෙත්වා
 එලවිසෙසං ආකඨබන්තෙන ගුණවන්තෙසු දාතබ්බානං
 අන්තපානවත්ථච්ඡාදනාදීනං එතං නාමං, උපකාරබෙන්තතාය තං ආහුනං
 අරහන්තීති ආහුනෙය්‍යා. තෙන වුත්තං “ආහුනෙය්‍යාති, හික්ඛවෙ, මාතෘපිතූනං එතං
 අධිවචන”න්ති.

ඉදානි තෙසං බ්‍රහ්මාදිභාවෙ කාරණං දස්සෙතුං “තං කිස්ස හෙතු?
 බහුකාරා”තිආදි වුත්තං. තං කිස්ස හෙතුති තං මාතෘපිතූනං බ්‍රහ්මාදිඅධිවචනං කෙන
 කාරණෙනාති වෙති අත්ථො. බහුකාරාති බහුපකාරා. ආපාදකාති ජීවිතස්ස ආපාදකා,
 පාලකා. පුත්තෘනඤ්චි මාතෘපිතූහි ජීවිතං ආපාදිතං පාලිතං සට්ඨං අනුජ්ජබන්ධෙන
 පවත්තිතං සම්පාදිතං. පොසකාති හත්ථපාදෙ වඩ්ඪෙත්වා හදයලොහිතං පායෙත්වා
 පොසෙතාරො. ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරොති පුත්තෘනං ඉමස්මිං ලොකෙ
 ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණදස්සනං නාම මාතෘපිතරො නිස්සාය ජානන්ති තෙ තෙසං
 ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො නාම. ඉති තෙසං බහුකාරත්තං බ්‍රහ්මාදිභාවස්ස
 කාරණං දස්සිතං, යෙන පුත්තො මාතෘපිතූනං ලොකියෙන උපකාරෙන කෙනවි
 පරියායෙන පරියන්තං පටිකාරං කාතුං න සමත්ථොයෙව. සවෙ හි පුත්තො
 “මාතෘපිතූනං උපකාරස්ස පච්චුපකාරං කරිස්සාමි”ති උට්ඨාය සමුට්ඨාය

වායමන්තො දක්ඛිණෙ අංසකුටෙ මාතරං, ඉතරස්මිං පිතරං යපෙත්වා
 වස්සසතායුකො සකලං වස්සසතම්පි පරිහරෙය්‍ය වතුහි පච්චයෙහි
 උච්ඡාදනපරිමද්දනන්භාපනසම්බාහනාදීහි ව යථාරුචි උපට්ඨන්තො තෙසං
 මුත්තකරීසම්පි අපිගුච්ඡන්තො, න එත්තාවතා පුත්තෙන මාතාපිතුනං පටිකාරො
 කතො හොති අඤ්ඤත්‍ර සද්ධාදිගුණවිසෙසෙ පතිට්ඨාපනා. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“ද්විත්තාහං, භික්ඛවෙ, න සුප්පටිකාරං වදාමි. කතමෙසං ද්විත්තං? මාතු
 ව පිතු ව. එකෙන, භික්ඛවෙ, අංසෙන මාතරං පරිහරෙය්‍ය, එකෙන අංසෙන
 පිතරං පරිහරෙය්‍ය වස්සසතායුකො වස්සසතථීවි, සො ව නෙසං
 උච්ඡාදනපරිමද්දනන්භාපනසම්බාහනෙන, තෙ ව තත්ථෙව මුත්තකරීසං
 වජෙය්‍යං, න ත්වෙව, භික්ඛවෙ, මාතාපිතුනං කතං වා හොති පටිකතං වා.
 ඉමිස්සා ව, භික්ඛවෙ, මහාපථවියා පහුතරත්තරතනාය මාතාපිතරො
 ඉස්සරියාධිපච්චෙ රජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙය්‍ය, න ත්වෙව, භික්ඛවෙ, මාතාපිතුනං
 කතං වා හොති පටිකතං වා. තං කිස්ස හෙතු? බහුකාරා, භික්ඛවෙ,
 මාතාපිතරො පුත්තානං ආපාදකා පොසකා ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො.

“යො ව බො, භික්ඛවෙ, මාතාපිතරො අස්සද්ධෙ සද්ධාසම්පදාය
 සමාදපෙති නිවෙසෙති පතිට්ඨාපෙති. දුස්සිලෙ සීලසම්පදාය, මච්ඡරිනො
 වාගසම්පදාය, දුප්පඤ්ඤෙ පඤ්ඤාසම්පදාය සමාදපෙති නිවෙසෙති
 පතිට්ඨාපෙති. එත්තාවතා බො, භික්ඛවෙ, මාතාපිතුනං කතඤ්ච හොති
 පටිකතඤ්චා”ති (අ. නි. 2.34).

තථා –

“මාතාපිතුඋපට්ඨානං, පුත්තදාරස්ස සඬගහො”ති; (බු. පා. 5.6);
 “මාතාපිතුඋපට්ඨානං, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතපඤ්ඤත්ත”න්ති ව –

එවමාදීති මාතාපිතුනං පුත්තස්ස බහුපකාරභාවසාධකානි සුත්තානි දට්ඨබ්බානි.

ගාථාසු වුවචරෙති වුවචන්ති කථීයන්ති. පජාය අනුකම්පකානි පරෙසං පාණං
 ඡින්දිත්වාපි අත්තනො සන්තකං යංකිඤ්චි වජිත්වාපි අත්තනො පජං පටිජග්ගන්ති
 ගොපයන්ති, තස්මා පජාය අත්තනො පුත්තානං අනුකම්පකා අනුග්ගාහකා.

නමස්සෙය්‍යානි සායං පාතං උපට්ඨානං ගන්ත්වා “ඉදං මය්හං උත්තමං
 පුඤ්ඤක්ඛෙත්ත”න්ති නමස්කාරං කරෙය්‍ය. සක්කරෙය්‍යානි සක්කාරෙන
 පටිමානෙය්‍ය. ඉදානි තං සක්කාරං දස්සෙත්තො “අත්තෙනා”තිආදිමාහ. තත්ථ
 අත්තෙනානි යාගුහත්තබ්බාදනීයෙන. පානෙනානි අට්ඨවිධපානෙන. වත්ථෙතානි
 නිවාසනපාරුපනෙන. සයනෙනානි මඤ්චපීඨභිසිඛිම්බොහනාදීනා සයනෙන.
 උච්ඡාදනෙනානි දුග්ගන්ධං පටිවිනොදෙන්වා සුගන්ධකරණුච්ඡාදනෙන.
 න්භානෙනානි සීතකාලෙ උණ්හොදකෙන, උණ්භකාලෙ සීතොදකෙන ගත්තානි

පරිසිඤ්චිත්වා න්භාපනෙන. පාදානං ධොවනෙන වානි උණ්භොදකසීතොදකෙහි පාදධොවනෙන චෙව තෙලමක්ඛනෙන ව.

තාය නං පාරිවරියායාති එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං, යථාචුත්තපරිවරණෙන. අථ වා පාරිවරියායාති භරණකිච්චකරණකුලවංසපතිට්ඨාපනාදිනා පඤ්චවිධඋපට්ඨානෙන. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, යානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨාතඛිඛා ‘භතො නෙ භරිස්සාමි, කිච්චං නෙසං කරිස්සාමි, කුලවංසං යපෙස්සාමි, දායජ්ජං පටිපජ්ජිස්සාමි. අථ වා පන නෙසං පෙතානං කාලකතානං දක්ඛිණමනුජපදස්සාමි’ති. ඉමෙහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි යානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි යානෙහි පුත්තං අනුකම්පන්ති – පාපා නිවාරෙන්ති, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්ති, සිජ්ජං සික්ඛාපෙන්ති, පතිරුපෙන දාරෙන සංයොජෙන්ති, සමයෙ දායජ්ජං නියායාදෙන්ති”ති (දී. නි. 3.267).

අපිච යො මාතාපිතරො තිසු වත්ථුසු අභිජ්ජසන්නෙ කත්වා සීලෙසු වා පතිට්ඨාපෙන්වා පඛිඛජ්ජාය වා නියොජෙන්වා උපට්ඨන්ති, අයං මාතාපිතූඋපට්ඨාකානං අග්ගොති චෙදිතඛිඛො. සා පනායං පාරිවරියා පුත්තස්ස උභයලොකනිකසුඛාවහාති දස්සෙන්තො “ඉධෙව නං පසංසන්ති, පෙච්ච සග්ගෙ පමොදති”ති ආහ. තත්ථ ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. මාතාපිතූඋපට්ඨාකඤ්ඤි පුග්ගලං පණ්ඩිතමනුස්සා තත්ථ පාරිවරියාය පසංසන්ති චණ්ණෙන්ති ථොමෙන්ති, තස්ස ච දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්තා සයම්පි අත්තනො මාතාපිතූසු තථා පටිපජ්ජන්වා මහන්තං පුඤ්ඤං පසවන්ති. පෙච්චාති පරලොකං ගන්ත්වා සග්ගෙ යිතො මාතාපිතූඋපට්ඨාකො දිඛිඛසම්පත්තිහි මොදති පමොදති අභිනන්දන්ති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. බහුකාරසුත්තවණ්ණනා

107. අට්ඨමෙ බ්‍රාහ්මණගහපතිකාති බ්‍රාහ්මණා චෙව ගහපතිකා ව. යපෙන්වා බ්‍රාහ්මණෙ යෙ කෙච් අගාරං අජ්ඣාචසන්තා ඉධ ගහපතිකාති චෙදිතඛිඛො. යෙති අනියමනො නිද්දිට්ඨපරාමසනං. චොති උපයොගබහුවචනං. අයඤ්ඤෙන්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – හික්ඛවෙ, තුම්භාකං බහුපකාරා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා, යෙ බ්‍රාහ්මණා චෙව සෙසඅගාරිකා ව “තුම්භෙ එව අම්භාකං පුඤ්ඤක්ඛෙන්තං, යත්ථ මයං උද්ධග්ගිකං දක්ඛිණං පතිට්ඨාපෙම සොචග්ගිකං සුඛවිපාකං සග්ගසංවත්තනික”න්ති චීවරාදිහි පච්චයෙහි පතිඋපට්ඨිතාති.

එවං “ආමිසදානෙන ආමිසසංවිභාගෙන ආමිසානුග්ගහෙන ගහට්ඨා හික්ඛුනං උපකාරවන්තො”ති දස්සෙන්වා ඉදානි ධම්මදානෙන ධම්මසංවිභාගෙන

ධම්මානුග්ගහෙන භික්ඛුනම්පි තෙසං උපකාරවන්තතං දස්සෙතුං “තුම්හෙපි, භික්ඛවෙ,” තිආදි චුත්තං, තං චුත්තනයමෙව.

ඉමිනා කිං කථිතං? පිණ්ඩාපවායනං නාම කථිතං. අයඤ්ඤානේථ අධිජ්ජායො – භික්ඛවෙ, යස්මා ඉමෙ බ්‍රාහ්මණගහපතිකා නෙව තුම්හාකං ඤාතකා, න මිත්තා, න ඉණං වා ධාරෙන්නි, අථ බො “ඉමෙ සමණා සම්මග්ගතා සම්මා පටිපන්නා, එත්ථ නො කාරා මහජ්ජලා භවිස්සන්ති මහානිසංසා” ති ඵලවිසෙසං ආකඬ්ඛන්තා තුම්හෙ විවරාදීහි උපට්ඨහන්ති. තස්මා තං තෙසං අධිජ්ජායං පරිපූරෙන්නා අජ්ජමාදෙන සම්පාදෙථ, ධම්මදෙසනාපි වො කාරකානංයෙව සොහති, ආදෙය්‍යා ව හොති, න ඉතරෙසන්ති ඵවං සම්මාපටිපත්තියං අජ්ජමාදො කරණීයොති.

ඵවම්දං, භික්ඛවෙතිආදීසු අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, ඵවං ඉමිනා චුත්තජ්ජකාරෙන ගහට්ඨපඬ්ඛජ්ජෙන ආමිසදානධම්මදානවසෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤං සන්නිස්සාය කාමාදිවසෙන චතුඛ්ඛිධස්සපි ඔසස්ස නිත්ථරණත්ථාය සකලස්සපි වට්ඨකිංසස්ස සම්මදෙව පරියොසානකරණාය උපොසථසීලනියමාදිවසෙන චතුපාරිසුද්ධිසීලාදිවසෙන වා ඉදං සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච චුස්සති වරියතීති.

ගාථාසු සාගාරාති ගහට්ඨා. අනගාරාති පරිච්චන්තඅගාරා පඬ්ඛජ්ජතා. උභො අඤ්ඤාඤ්ඤානිස්සිතාති තෙ උභොපි අඤ්ඤාමඤ්ඤසන්නිස්සිතා. සාගාරා හි අනගාරානං ධම්මදානසන්නිස්සිතා, අනගාරා ව සාගාරානං පච්චයදානසන්නිස්සිතා. ආරාධයන්තීති සාධෙන්නි සම්පාදෙන්නි. සද්ධම්මන්ති පටිපත්තිසද්ධම්මං. පටිච්චෙධසද්ධම්මඤ්ච. තත්ථ යං උත්තමං, තං දස්සෙන්නො ආහ “යොගක්ඛෙමං අනුත්තර” න්ති අරහත්තං නිබ්බානඤ්ච. සාගාරෙසුති සාගාරෙහි, නිස්සක්කෙ ඉදං භූමිමච්චනං, සාගාරානං වා සන්නිකෙ. පච්චයන්ති චුත්තාවසෙසං දුට්ඨං. පච්චයං පිණ්ඩපාතං හෙසජ්ජඤ්ච. පරිස්සයවිනොදනන්ති උතුපරිස්සයාදිපරිස්සයහරණං විහාරාදිආවසථං. සුගතන්ති සම්මා පටිපන්නං කල්‍යාණපුපුජ්ජනෙන සද්ධිං අට්ඨවිධං අරියපුග්ගලං. සාවකො හි ඉධ සුගතොති අධිජ්ජෙතො. සරමෙසිනොති සරං එසිනො, ගෙහෙ යත්වා සරාවාසං වසන්තා භොගූපකරණානි වෙව ගහට්ඨසීලාදීනි ව එසනසීලාති අත්ථො. සද්දහානො අරහතන්ති අරහත්තානං අරියානං ච්චනං, තෙසං වා සම්මාපටිපත්තිං සද්දහන්තා. “අද්ධා ඉමෙ සම්මා පටිපන්නා, යථා ඉමෙ කථෙන්නි, තථා පටිපජ්ජන්නානං සා පටිපත්ති සග්ගමොක්ඛසම්පත්තියා සංවත්තති” ති අභිසද්දහන්තාති අත්ථො. “සද්දහන්තා” තිපි පායො. අරියපඤ්ඤායාති සුචිසුද්ධපඤ්ඤාය. ක්‍රියාමිතොති ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ජානවසෙන දුට්ඨෙතපි ක්‍රියානෙන ක්‍රියාමිතො.

ඉධ ධම්මං. වරින්වානාති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ, ඉමස්මිං වා සාසනෙ ලොකියලොකුත්තරසුඛස්ස මග්ගභූතං සීලාදිධම්මං. පටිපජ්ජිත්වා යාව පරිනිබ්බානං න පාපුණන්ති, තාවදෙව සුගතිගාමිනො. නන්දිනොති පිතිසොමනස්සයොගෙන නන්දනසීලා. කෙච්ච පන “ධම්මං. වරින්වාන මග්ගන්ති සොනාපත්තිමග්ගං.

පාපුණිත්වා’’ති වදන්ති. දෙවලොකස්මිත්ති ඡබ්බිධෙපි කාමාවචරදෙවලොකෙ.
මොදන්ති කාමකාමීනොති යථිච්ඡිතවත්ථුනිප්පත්තිතො කාමකාමීනො කාමවත්තො
භුත්වා පමොදන්තිති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කුහසුත්තවණ්ණනා

108. නවමෙ කුහාති සාමන්තප්ප්පනාදිනා කුහනවත්ථුනා කුහකා,
අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය කොහඤ්ඤං කත්වා පරෙසං විම්භාපකාති අත්ථො.
ථද්ධාති කොධෙන ව මානෙන ව ථද්ධමානසා. “කොධනො හොති
උපායාසබ්බලො, අප්පම්පි චුත්තො සමානො අභිසජ්ජති කුප්පති ඛ්‍යාපජ්ජති
පතිත්ථියති”ති (අ. නි. 3.25; පු. ප. 101) එවං චුත්තෙන කොධෙන ව, “දුබ්බවො
හොති දොවචස්සකරණෙනි ධම්මෙනි සමන්තාගතො අක්ඛමො අප්පදක්ඛිණග්ගාහි
අනුසාසනි”ත්ති (ම. නි. 1.181) එවං චුත්තෙන දොවචස්සෙන ව, “ජාතිමදො,
ගොත්තමදො, සිප්පමදො, ආරොග්‍යමදො, යොබ්බනමදො, ජීවිතමදො”ති (විහ.
832) එවං චුත්තෙන ජාතිමදාදිහෙදෙන මදෙන ව ගරුකාතබ්බෙසු ගරුසු
පරමනිපච්චකාරං අකත්වා අයොසලාකං ගිලිත්වා ඨිතා විය අනොනතා භුත්වා
විවරණකා. ලපාති උපලාපකා මිච්ඡාජීවවසෙන කුලසඬිගාහකා පච්චයත්ථං
පයුත්තවාචාවසෙන නිප්පෙසිකතාවසෙන ව ලපකාති වා අත්ථො.

සිඬ්ඨිති “තත්ථ කතමං සිඬ්ඨං? යං සිඬ්ඨං සිඬ්ඨාරතා වාතුරතා වාතුරියං
පරික්ඛන්තතා පාරික්ඛන්තිය”ත්ති (විහ. 852) එවං චුත්තෙනි සිඬ්ඨසදිසෙනි
පාකට්ඨිකලෙසෙනි සමන්තාගතා. උන්තළාති උග්ගතනළා, නළසදිසං තුව්ඡමානං
උක්ඛිපිත්වා විවරණකා. අසමාහිතාති විත්තෙකග්ගතාමත්තස්සාපි අලාභිනො. න
මෙ තෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මාමකාති තෙ මය්හං භික්ඛු මම සන්තකා න හොන්ති.
මෙති ඉදං පදං අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතත්තා භගවතා චුත්තං. යස්මා පන තෙ
කුහනාදියොගතො න සම්මා පටිපන්නා, තස්මා “න මාමකා”ති චුත්තා. අපගතාති
යදිපි තෙ මම සාසනෙ පබ්බජිතා, යථානුසිට්ඨං පන අප්පටිපජ්ජනතො අපගතා එව
ඉමස්මා ධම්මචිනයා, ඉතො තෙ සුවිදුරවිදුරෙ ඨිතාති දස්සෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“නහඤ්ච දුරෙ පථවී ව දුරෙ,
පාරං සමුද්දස්ස තදාහු දුරෙ;
තතො භවෙ දුරතරං වදන්ති,
සතඤ්ච ධම්මං අසතඤ්ච රාජා”ති. (අ. නි. 4.47; ඡා. 2.21.414);

චුද්ධිං විරුළ්භිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජන්තිති සීලාදිගුණෙනි වඩ්ඪනවසෙන චුද්ධිං,
තත්ථ නිච්චලභාවෙන විරුළ්භිං, සබ්බත්ථ පත්ථට්ඨාවෙන
සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපුරියා වෙපුල්ලං. න ව තෙ කුහාදිසභාවා භික්ඛු ආපජ්ජන්ති,
න ව පාපුණන්තිති අත්ථො. තෙ ඛො මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මාමකාති ඉධාපි මෙති

අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතත්තා වදති, සම්මා පටිපන්නත්තා පන “මාමකා” ති ආහ. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. තත්ථ යාව අරහත්තමග්ගා විරුහන්ති නාම, අරහත්තඵලෙ පන සම්පත්තෙ විරුළ්භිං වෙසුල්ලං ආපන්නා නාම. ගාථා සුවිඤ්ඤායා ඵව.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නදියොසානසුත්තවණ්ණනා

109. දසමෙ සෙය්‍යථාපීති ඔපම්මදස්සනත්ථෙ නිපාතො, යථා නාමාති අත්ථො. නදියා සොතෙන ඔවුස්භෙය්‍යාති සීසසොතාය භාරභාරිනියා නදියා උදකවෙගෙන හෙට්ඨතො වුස්භෙය්‍ය අධො හරියෙථ. පියරුපසාකරුපෙනාති පියසභාවෙන සාතසභාවෙන ච කාරණභුතෙන, තස්සං නදියං තස්සා චා පරතීරෙ මණ්ඩුචණ්ණාදි අඤ්ඤං චා පියවත්ථු විත්තුපකරණං අත්ථි, තං ගහෙස්සාමීති නදියං පතිත්වා සොතෙන අවකඨ්ඨෙය්‍ය. කිඤ්චාපීති අනුජානනඅසම්භාවනත්ථෙ නිපාතො. කිං අනුජානාති, කිං න සම්භාවෙති? තෙන පුරිසෙන අධිප්පෙතස්ස පියවත්ථුස්ස තත්ථ අත්ථිභාවං අනුජානාති, තථාගමනං පන ආදීනවචන්තතාය න සම්භාවෙති. ඉදං වුත්තං හොති – අම්භො, පුරිස, යදිපි තයා අධිප්පෙන පියවත්ථු තත්ථ උපලබ්භති, ඵවං ගමනෙ පන අයමාදීනවො, යං ත්වං හෙට්ඨා රහදං පත්වා මරණං මරණමත්තං චා දුක්ඛං පාපුණ්ණෙය්‍යාසීති.

අත්ථි වෙත්ථ හෙට්ඨා රහදොති ඵතිස්සා නදියා හෙට්ඨා අනුසොතභාගෙ අතිවිය ගම්භීරවිත්ථතො ඵකො මහාසරො අත්ථි. සො ච සමන්තතො වාතාභිසාතසමුට්ඨිතාහි මණ්ඩයපබ්බතකුටසන්තිභාහි මහතීහි ඌමීහි වීචිහි සඌමී, විසමෙසු භූමිප්පදෙසෙසු සවෙගං අනුපක්ඛන්දන්තෙන ඉමිස්සා තාව නදියා මහොසෙන තහිං තහිං ආවට්ටමානවිපුලජලතාය බලවාමුඛසදිසෙහි සහ ආවට්ටෙහිති සාවට්ටො. තං රහදං ඔතිණ්ණසත්තෙයෙව අත්තනො නිබද්ධාමිසගොවරෙ කත්වා අප්ඤ්ඤාචසන්තෙන අතිවිය භයානකදස්සෙන සොරවෙතසා දකරක්ඛසෙන සගහො සරක්ඛසො, චණ්ඩමච්ඡමකරාදීනා චා සගහො, යථාවුත්තරක්ඛසෙන සරක්ඛසො.

යන්ති ඵවං සප්පට්ඨයං යං රහදං. අම්භො පුරිසාති ආලපනං. මරණං චා නිගච්ඡසීති තාහි චා ඌමීහි අප්ඤ්ඤාත්ථො, තෙසු චා ආවට්ටෙසු නිපතීතො සීසං උක්ඛිපිතුං අසක්කොන්තො තෙසං චා චණ්ඩමච්ඡමකරාදීනං මුඛෙ නිපතීතො. තස්ස චා දකරක්ඛසස්ස හත්ථං ගතො මරණං චා ගම්ඡස්සි, අථ චා පන ආයුසෙසෙ සති තතො මුච්චිත්වා අපගච්ඡන්තො තෙහි ඌමිආදීහි ජනිතසට්ඨිතවසෙන මරණමත්තං මරණප්පමාණං දුක්ඛං නිගච්ඡසී. පටිසොතං වායමෙය්‍යාති සො පුබ්බෙ අනුසොතං වුස්භමානො තස්ස පුරිසස්ස වචනං සුත්වා “අනත්ථො කිර මෙ උපට්ඨිතො, මච්චුමුඛෙ කිරාහං පරිවත්තාමී” ති උප්පන්නබලවහයො සම්භමන්තො දිගුණං.

කත්වා උස්සාහං හත්ථෙහි ව පාදෙහි ව වායමෙය්‍ය තරෙය්‍ය, න විරෙනෙව තීරං සම්පාපුණෙය්‍ය.

අත්ථස්ස විඤ්ඤාපනායාති චතුසච්චපට්ඨෙධානුකූලස්ස අත්ථස්ස සම්බොධනාය උපමා කතා. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථොති අයමෙව ඉදාති වුව්චමානො ඉධ මයා අධිප්පෙනො උපමෙය්‍යත්ථො, යස්ස විඤ්ඤාපනාය උපමා ආහවා.

තණ්හායෙනං අධිවචනන්ති එත්ථ චතුහි ආකාරෙහි තණ්හාය සොතසදිසතා වෙදිතබ්බා අනුක්කමපරිවුඩ්ඪිතො අනුප්පබන්ධනො ඔසිදාපනතො දුරුත්තරණතො ව. යථා හි උපරි මහාමෙසෙ අභිප්පවුට්ඨෙ උදකං පබ්බතකන්දරපදරසාබ්‍යායො පුරෙත්වා තතො හස්සිත්වා කුසුබ්බෙහ පුරෙත්වා තතො හස්සිත්වා කුන්තදියො පුරෙත්වා තතො මහානදියො පක්ඛන්දිත්වා එකොසං හුත්වා පවත්තමානං “නදියොතො” ති වුව්චති, එවමෙව අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරාදිවසෙන අනෙකහෙදෙසු රූපාදීසු ආරම්මණෙසු ලොහො උප්පජ්ජිත්වා අනුක්කමෙන පරිවුඩ්ඪිං ගච්ඡන්තො “තණ්හාසොතො” ති වුව්චති, යථා ව නදියොතො ආගමනතො යාව සමුද්දප්පත්ති, තාව සති විච්ඡෙදපච්චයාහාවෙ අවිච්ඡිජ්ජමානො අනුප්පබන්ධෙන පවත්ති, එවං තණ්හාසොතොපි ආගමනතො පට්ඨාය අසති විච්ඡෙදපච්චයෙ අවිච්ඡිජ්ජමානො අපායසමුද්දාහිමුඛො අනුප්පබන්ධෙන පවත්ති. යථා පන නදියොතො තදන්තොගධෙ සත්තෙ ඔසිදාපෙති, සීසං උක්ඛිපිතුං න දෙති, මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපෙති, එවං තණ්හාසොතොපි අත්තතො සොතන්තොගතෙ සත්තෙ ඔසිදාපෙති, පඤ්ඤාසීසං උක්ඛිපිතුං න දෙති, කුසලමූලවිෂ්ඨෙන සංකිලෙසධම්මසමාපජ්ජනෙන ව මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපෙති.

යථා ව නදියා සොතො මහොසහාවෙන පවත්තමානො උඵම්පං වා නාවං වා බන්ධිතුං නෙතුඤ්ඤව ඡෙකං පුරිසං නිස්සාය පරතීරං ගන්තුං අප්ඤ්ඤාසයං කත්වා තජ්ජං වායාමං කරොන්තෙන තරිතබ්බො, න යෙන වා තෙන වාති දුරුත්තරො, එවං තණ්හාසොතොපි කාමොසහවොසභූතො සීලසංවරං පුරෙතුං සමථවිපස්සනාසු කම්මං කාතුං “නිපකෙන අරහත්තං පාපුණිස්සාමි” ති අප්ඤ්ඤාසයං සමුට්ඨාපෙත්වා කල්‍යාණමිත්තෙ නිස්සාය සමථවිපස්සනානාවං අභිරුහිත්වා සම්මාචායාමං කරොන්තෙන තරිතබ්බො, න යෙන වා තෙන වාති දුරුත්තරො. එවං අනුක්කමපරිවුඩ්ඪිතො අනුප්පබන්ධනො ඔසිදාපනතො දුරුත්තරණතොති චතුහි ආකාරෙහි තණ්හාය නදියොතසදිසතා වෙදිතබ්බා.

පියරූපං සාතරූපන්ති පියජාතිකං පියසහාවං පියරූපං, මධුරජාතිකං මධුරසහාවං සාතරූපං, ඉට්ඨසහාවන්ති අත්ථො. ඡන්තෙතන්ති ඡන්තං එතං. අප්ඤ්ඤාත්තිකානන්ති එත්ථ “එවං මයං අත්තාති ගහණං ගම්ස්සාමා” ති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කත්වා පවත්තානීති අප්ඤ්ඤාත්තිකානි. තත්ථ ගොවරජ්ඣක්තං, නියකජ්ඣක්තං, විසයජ්ඣක්තං, අප්ඤ්ඤාත්තිකානීති චතුබ්බිධං අප්ඤ්ඤාත්තිකං. තෙසු “අප්ඤ්ඤාත්තරො සමාහිතො” ති එවමාදීසු (ධ. ප. 362) වුත්තං ඉදං

ගොවරජකුත්තං නාම. “අජ්ඣත්තං සම්පසාදන”න්ති (දී. නි. 1.228; ධ. ස. 161) ආගතං ඉදං නියකජ්ඣත්තං නාම. “සබ්බනිමිත්තානං අමනසිකාරා අජ්ඣත්තං සුඤ්ඤතං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති (ම. නි. 3.187) එවමාගතං ඉදං විසයජ්ඣත්තං නාම. “අජ්ඣත්තිකා ධම්මා, බාහිරා ධම්මා”ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 20) එත්ථ චූත්තං අජ්ඣත්තං අජ්ඣත්තජ්ඣත්තං නාම. ඉධාපි එතදෙව අධිජ්ජෙතං, තස්මා අජ්ඣත්තානියෙව අජ්ඣත්තිකානි. අථ වා යථාචූත්තෙනෙව අත්ථෙත “අජ්ඣත්තා ධම්මා, බහිද්ධා ධම්මා”තිආදීසු විස තෙසු අජ්ඣත්තෙසු භවානි අජ්ඣත්තිකානි, චක්ඛාදීනි. තෙසං අජ්ඣත්තිකානං.

ආයතනානන්ති එත්ථ ආයතනතො, ආයානං තනනතො, ආයතස්ස ච නයනතො ආයතනානිති. චක්ඛාදීසු හි තංතංද්වාරවත්ථුකා චිත්තචේතසිකා ධම්මා සකෙත සකෙත අනුභවනාදිනා කිච්චෙන ආයතන්ති උට්ඨහන්ති සටන්ති වායමන්ති, තෙ ච ආයභූතෙ ධම්මෙ එතානි තනොන්ති විත්ථාරෙන්නි, යඤ්ච අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පවත්තං අනිවිය ආයතං වට්ටදුක්ඛං, තං නයන්ති පවත්තෙන්ති. ඉති සබ්බථාපිමෙ ධම්මා ආයතනතො, ආයානං තනනතො, ආයතස්ස ච නයනතො ආයතනානිති චූච්චන්ති. අපිච නිවාසට්ඨානට්ඨෙත, ආකරට්ඨෙත, සමොසරණට්ඨානට්ඨෙත, සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙත, කාරණට්ඨෙත ච ආයතනං චෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ “ඉස්සරායතනං දෙවායතන”න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති චූච්චති. “සුවණ්ණායතනං රජතායතන”න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විහඬිගමා”තිආදීසු සමොසරණට්ඨානං. “දක්ඛිණාපථො ගුන්තං ආයතන”න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. “තනු තනුව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ”තිආදීසු (ම. නි. 3.158; අ. නි. 3.102) කාරණං ආයතනන්ති චූච්චති. චක්ඛාදීසු ච තෙ තෙ චිත්තචේතසිකා ධම්මා නිවසන්ති තදායත්තචූත්තිතායාති චක්ඛාදයො තෙසං නිවාසට්ඨානං. තත්ථ ච තෙ ආකිණ්ණා තන්තිස්සිතත්තාති තෙ නෙසං ආකරො, සමොසරණට්ඨානඤ්ච තත්ථ වත්ථුද්වාරභාවෙන සමොසරණතො, සඤ්ජාතිදෙසො ච තන්තිස්සයභාවෙන තෙසං තත්ථෙව උජ්ජත්තිතො, කාරණඤ්ච තදභාවෙ තෙසං අභාවතොති. ඉති නිවාසට්ඨානට්ඨෙත, ආකරට්ඨෙත, සමොසරණට්ඨානට්ඨෙත, සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙත, කාරණට්ඨෙතානි ඉමෙහි කාරණෙහි චක්ඛාදීනි ආයතනානිති චූච්චන්ති. තෙන චූත්තං “ජන්තෙනං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනාන”න්ති.

යදිපි රූපාදයොපි ධම්මා “රූපං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා උජ්ජප්ඨානා උජ්ජප්ඨති”ති තණ්හාවත්ථුභාවතො පියරූපසාතරූපභාවෙන චූත්තා. චක්ඛාදිකෙ පන මුඤ්චිත්වා අත්තභාවපඤ්ඤත්තියා අභාවතො “මම චක්ඛු මම සොත”න්තිආදිනා අධිකසිනෙභවත්ථුභාවෙන චක්ඛාදයො සාතිසයං පියරූපං සාතරූපන්ති නිද්දෙසං අරහන්තිති දස්සෙතුං. “පියරූපං සාතරූපන්ති බො, හික්ඛවෙ, ජන්තෙනං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනානං අධිවචන”න්ති චූත්තං.

ඔරම්භාගියානන්ති එත්ථ ඔරං චූච්චති කාමධාතු, තප්පරියාපන්නා ඔරම්භාගා, පච්චයභාවෙන තෙසං හිතාති ඔරම්භාගියා. යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං පුග්ගලං වට්ටස්මි.

සංයෝජනේති ඛන්ධන්තීති සංයෝජනානි.

සක්කායදිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසකාමරාගඛ්‍යාපාදානං එතං අධිවචනං. තෙ හි කාමහවුපගානං සඬ්ඛාරානං පච්චයා හුත්වා රූපාරූපධාතුතො හෙට්ඨාභාවෙන නිහීනභාවෙන ඔරම්භාගභූතෙන කාමහවෙන සත්තෙ සංයෝජනේති. එතෙනෙව තෙසං හෙට්ඨාරහදසදිසතා දීපිතාති දට්ඨබ්බා. **ඌමිහයන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, කොඬුපායාසස්සෙතං අධිවචනන්ති භායති එතස්මාති භයං, ඌමි එව භයන්ති ඌමිහයං.** කුජ්ඣනට්ඨෙත කොධො, ස්වෙව චිත්තස්ස සරීරස්ස ව අභිජ්ජමද්දනපවෙධනුජ්ජාදනෙන දළ්භං ආයාසනට්ඨෙත උපායාසො.

එත්ථ ව අනෙකචාරං පචත්තිත්ථා අත්තනා සමචෙනං සත්තං අජ්ඣොත්ථරිත්ථා සීසං උක්ඛිපිතුං අදත්ථා අනායබ්‍යසනාපාදනෙන කොඬුපායාසස්ස ඌමිසදිසතා දට්ඨබ්බා. තථා කාමගුණානං කිලෙසාභිභූතෙ සත්තෙ ඉතො ව එත්තො, එත්තො ව ඉතොති එවං මනාපියරූපාදිවිසයසඬ්ඛාතෙ අත්තනි සංසාරත්ථා යථා තතො බහිභූතෙ නෙක්ඛම්මෙ චිත්තම්පි න උජ්ජජ්ජති එවං ආවට්ටන්ථා බ්‍යසනාපාදනෙන ආවට්ටසදිසතා දට්ඨබ්බා. යථා පන ගහරක්ඛසොපි ආරක්ඛරහිතං අත්තනො ගොවරභූමිගතං පුරිසං අභිභූයා ගහෙන්ථා අගොවරෙ ඨිතම්පි රක්ඛසමායාය ගොවරං නෙත්ථා හෙරවරූපදස්සනාදිනා අවසං අත්තනො උපකාරං කාතුං අසමත්ථං කත්ථා අන්ථාවිසිත්ථා වණ්ණබලභොගයසසුබෙහිපි වියොජෙත්තො මහන්තං අනායබ්‍යසනං ආපාදෙති, එවං මාතුගාමොපි යොනිසොමනසිකාරරහිතං අවීරපුරිසං ඉත්ථිකුත්තභූතෙහි අත්තනො භාවභාවවිලාසෙහි අභිභූයා ගහෙන්ථා වීරජාතියම්පි අත්තනො රූපාදිහි පලොභනවසෙන ඉත්ථිමායාය අන්ථාවිසිත්ථා අවසං අත්තනො උපකාරධම්මෙ සීලාදයො සම්පාදෙතුං අසමත්ථං කරොන්තො ගුණවණ්ණාදිහි වියොජෙත්ථා මහන්තං අනායබ්‍යසනං ආපාදෙති, එවං මාතුගාමස්ස ගහරක්ඛසසදිසතා දට්ඨබ්බා. තෙන චුත්තං “ආවට්ටන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්තෙනං කාමගුණානං අධිවචනං, ගහරක්ඛසොති ඛො, භික්ඛවෙ, මාතුගාමස්සෙතං අධිවචනං”න්ති.

පටිසොතොති ඛො භික්ඛවෙ නෙක්ඛම්මස්සෙතං අධිවචනන්ති එත්ථ පබ්බජ්ජා සහ උපවාරෙන පඨමජ්ඣානං විපස්සනාපඤ්ඤා ව නිබ්බානඤ්ච නෙක්ඛම්මං නාම. සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මං නාම. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“පබ්බජ්ජා පඨමං ඥානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, නෙක්ඛම්මන්ති පචුච්චරෙ”ති.

ඉමෙසං පන පබ්බජ්ජාදිනං තණ්හාසොතස්ස පටිලොමතො පටිසොතසදිසතා වෙදිතබ්බා. අවිසෙසෙන හි ධම්මචිනයො නෙක්ඛම්මං, තස්ස අධිට්ඨානං පබ්බජ්ජා ව, ධම්මචිනයො ව තණ්හාසොතස්ස පටිසොතං චුච්චති. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“පටිසොතගාමිං නිපුණං, ගම්භීරං දුද්දසං අණුං;
රාගරත්තා න දක්ඛන්ති, තමොඛන්ධෙන ආචුතා”ති. (දී. නි. 2.65; ම. නි. 1.281; සං. නි. 1.172);

වීරියාරම්භස්සාති චතුර්විධසම්මප්පධානවීරියස්ස. තස්ස කාමොසාදිභෙදනණ්භාසොතසන්තරණස්ස හත්ථෙහි පාදෙහි චතුර්ඛගනදිසොතසන්තරණවායාමස්ස සදිසතා පාකටායෙව. තථා නදිසොතස්ස තීරෙ ඨිතස්ස චක්ඛුමතො පුරිසස්ස කාමාදිං චතුර්විධමපි ඔසං තරිත්වා තස්ස පරතීරභූතෙ නිබ්බානථලෙ ඨිතස්ස පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමතො භගවතො සදිසභාවො. තෙන වුත්තං “චක්ඛුමා පුරිසො...පෙ.... සම්මාසම්බුද්ධස්සා” ති.

තත්‍රිදං ඔපම්මසංසන්දනං – නදිසොතො විය අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තමානො තණ්භාසොතො, තෙන වුය්භමානො පුරිසො විය අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ පරිබහමනතො තණ්භාසොතෙන වුය්භමානො සත්තො, තස්ස තත්ථ පියරූපසාතරූපවත්ථුස්මිං අභිනිවෙසො විය ඉමස්ස චක්ඛාදිසු අභිනිවෙසො, සඋභිසාවට්ටසගහරක්ඛසො හෙට්ඨාරහදො විය කොටුපායාසපඤ්චකාමගුණමාතුගාමසමාකුලො පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනසමුහො, තමත්ථං යථාභූතං විදිත්වා තස්ස නදිසොතස්ස පරතීරෙ ඨිතො චක්ඛුමා පුරිසො විය සකලං සංසාරාදීනවං සබ්බඤ්ච ඤෙය්‍යාධම්මං යථාභූතං විදිත්වා තණ්භාසොතස්ස පරතීරභූතෙ නිබ්බානථලෙ ඨිතො සමන්තවක්ඛු භගවා, තස්ස පුරිසස්ස තස්මිං නදියා සොතෙන වුය්භමානෙ පුරිසෙ අනුකම්පාය රහදස්ස රහදාදීනවස්ස ච ආවික්ඛනං විය තණ්භාසොතෙන වුය්භමානස්ස සත්තස්ස මහාකරුණාය භගවතො තණ්භාදීනං තදාදීනවස්ස ච විභාවනා, තස්ස වචනං අසද්දහිත්වා අනුසොතගාමිතො තස්ස පුරිසස්ස තස්මිං රහදෙ මරණප්පත්තිමරණමත්තදුක්ඛප්පත්තියො විය භගවතො වචනං අසම්පට්ඨිත්තස්ස අපායුප්පත්ති, සුගතියං දුක්ඛප්පත්ති ව, තස්ස පන වචනං සද්දහිත්වා හත්ථෙහි ව පාදෙහි ව වායාමකරණං විය තෙන ව වායාමෙන පරතීරං පත්වා සුබෙන යථිච්ඡිතට්ඨානගමනං විය භගවතො වචනං සම්පට්ඨිත්වා තණ්භාදිසු ආදීනවං පස්සිත්වා තණ්භාසොතස්ස පටිසොතපබ්බජ්ජාදිනෙක්ඛම්මවසෙන වීරියාරම්භො, ආරද්ධවීරියස්ස ච තෙනෙව වීරියාරම්භෙන තණ්භාසොතාතික්කමනං නිබ්බානාතීරං පත්වා අරහත්තඵලසමාපත්තිවසෙන යථාරූචි සුබවිභාරොති.

ගාථාසු සභාපි දුක්ඛෙන ජහෙය්‍ය කාමෙති ඤානමග්ගාධිගමත්ථං සමථවිපස්සනානුයොගං කරොන්තො භික්ඛු යදිපි තෙසං පුබ්බභාගපට්ඨපදා කිච්ඡෙන කසිරෙන සම්පජ්ජති, න සුබෙන වීරීං ඔතරති පුබ්බභාගභාවනාය කිලෙසානං බලවභාවතො, ඉන්ද්‍රියානං වා අතික්ඛාවතො. තථා සති සභාපි දුක්ඛෙන ජහෙය්‍ය කාමෙ, පඨමජ්ඣානෙන වික්ඛම්භෙන්නො තතියමග්ගෙන සමුච්ඡින්නන්තො කිලෙසකාමෙ පජහෙය්‍ය. එතෙන දුක්ඛපට්ඨපදෙ ඤානමග්ගෙ දස්සෙති.

යොගක්ඛෙමං ආයතිං පත්ථයානොති අනාගාමිතං අරහත්තං ඉච්ඡන්තො ආකඬ්ඛමානො. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පායො – යදිපි එතරහි කිච්ඡෙන කසිරෙන ඤානපුරිමග්ගෙ අධිගච්ඡාමි, ඉමෙ පන නිස්සාය උපරි අරහත්තං අධිගන්ත්වා කතකිච්චො පහිනසබ්බදුක්ඛො භවිස්සාමීති සභාපි දුක්ඛෙන ඤානාදීහි කාමෙ පජහෙය්‍යාති. අථ වා යො කාමචිතක්කබ්භුලො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තස්ස

වසෙන පබ්බජ්ජං සීලවිසොධනං කුමාරාදීනං පුබ්බභාගපටිපත්තිං වා පටිපජ්ජන්තො කිව්ඡෙන කසිරෙන අස්සුමුබ්බො රොදමානො තං විතක්කං වික්ඛම්හෙති, තං සන්ධාය වුත්තං “සභාපි දුක්ඛෙන ජහෙය්‍ය කාමෙ”ති. සො හි කිව්ඡෙනපි කාමෙ පජහන්තො කුමාරං නිබ්බත්තෙන්වා තං කුමාරං පාදකං කත්වා විපස්සන්තො අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨහෙය්‍ය. තෙන වුත්තං “යොගක්ඛෙමං ආයතිං පත්ථයානො”ති.

සම්මජ්ජානානි විපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය සම්මදෙව පජානන්තො. සුවිමුත්තවිත්තොති තස්ස අරියමග්ගාධිගමස්ස අනන්තරං ඵලවිමුත්තියා සුට්ඨු විමුත්තවිත්තො. විමුත්තියා ඵස්සයෙ තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං. මග්ගඵලාධිගමනකාලෙ විමුත්තිං නිබ්බානං ඵස්සයෙ ඵුසෙය්‍ය පාපුණෙය්‍ය අධිගව්ඡෙය්‍ය සච්ඡිකරෙය්‍ය. උපයොගත්ථෙ හි “විමුත්තියා”ති ඉදං සාම්චවනං. විමුත්තියා වා ආරම්මණභූතාය තත්ථ තත්ථ තංතංඵලසමාපත්තිකාලෙ අත්තනො ඵලවිත්තං ඵස්සයෙ ඵුසෙය්‍ය පාපුණෙය්‍ය, නිබ්බානොගධාය ඵලසමාපත්තියා විහරෙය්‍යාති අත්ථො. ස වෙදගුති සො වෙදසඬ්ඛාතෙන මග්ගඤ්ඤාණෙන චතුත්තං සච්චානං ගතත්තා පටිවිද්ධත්තා වෙදගු. ලොකත්තගුති ඛන්ධලොකස්ස පරියන්තං ගතො. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

දසමසූත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. වරසූත්තවණ්ණනා

110. ඵකාදසමෙ වරතොති ගච්ඡන්තස්ස, වඩ්ඤාමන්තස්ස වා. උජ්ජප්පති කාමචිතක්කො වාති වත්ථුකාමෙසු අවිතරාගතාය තාදිසෙ පච්චයෙ කාමපටිසංයුත්තො වා විතක්කො උජ්ජප්පති වෙ, යදි උජ්ජප්පති. ඛ්‍යාපාදචිතක්කො වා විහිංසාචිතක්කො වාති ආසාතනිමිත්තඛ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො වා විතක්කො, ලෙඬ්ඬුදණ්ඩාදිහි පරවිහෙයනවසෙන විහිංසාපටිසංයුත්තො වා විතක්කො උජ්ජප්පති වෙති සම්බන්ධො. අධිවාසෙතිති තං යථාවුත්තං කාමචිතක්කාදිං යථාපච්චයං අත්තනො විත්තෙ උජ්ජන්තං “ඉතිපායං විතක්කො පාපකො, ඉතිපි අකුසලො, ඉතිපි සාවජ්ජො, සො ච බො අත්තඛ්‍යාබාධායපි සංවත්තති”තිආදිනා නයෙන පච්චවෙක්ඛණාය අභාවතො අධිවාසෙති අත්තනො විත්තං ආරොපෙත්වා වාසෙති වෙ. අධිවාසෙන්නොයෙව ච නජ්ජප්පති තද්ධිගාදිජ්ජභානවසෙන න පටිනිස්සජ්ජති, තතො ඵච න විනොදෙති අත්තනො විත්තසන්තානතො න නුදති න නීහරති, තථා අවිනොදනතො න ඛ්‍යන්තිකරොති න විගතන්තං කරොති. ආතාපි පහිතත්තො යථා තෙසං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො හඬගමත්තමිපි ඵචං කරොති, අයං පන තථා න කරොතිති අත්ථො. තථාභූතොව න අනභාවං ගමෙති අනු අනු අභාවං න ගමෙති. න පජහති වෙ, න විනොදෙති වෙතිආදිනා වෙ-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

වරන්ති වරන්තො. ඵචංභූතොති ඵචං කාමචිතක්කාදිපාපචිතක්කෙහි සමඬ්ඨිභූතො. අනාතාපි අනොත්තාපිති කිලෙසානං ආතාපනස්ස වීරියස්ස අභාවෙන

අනාතාපී, පාපුත්‍රාසආතාපනපරිතාපනලක්ඛණස්ස ඔත්තප්පස්ස අභාවෙන
 අනොත්තාපී. සතතං සමීතන්ති සබ්බකාලං නිරන්තරං. කුසීනො භීතවීරියොති
 කුසලෙහි ධම්මෙහි පරිභායිත්වා අකුසලපක්ඛෙ කුච්ඡිතං සිද්ධතො
 කොසප්පසමන්තාගමෙන ච කුසීනො, සම්මප්පධානවීරියාභාවෙන භීතවීරියො
 වීරියවිරහිතොති වුවචති කථියති. ධීතස්සාති ගමනං උපච්ඡන්දිත්වා තිට්ඨතො.
 සයනඉරියාපථස්ස විසෙසතො කොසප්පපක්ඛිකත්තා යථා තංසමඬ්ඛිතො විතක්කා
 සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං “ජාගරස්සා”ති වුත්තං.

සුක්කපක්ඛෙ තඤ්ඤෙ, භික්ඛෙවෙ, භික්ඛු නාධිවාසෙතීති ආරද්ධවීරියස්සාපි
 විහරතො අනාදිමති සංසාරෙ විරකාලභාවිතෙන තථාරූපප්පච්චයසමායොගෙන
 සතිසම්මොසෙන වා කාමවිතක්කාදි උප්පජ්ජති වෙ, තං භික්ඛු අත්තනො විත්තං
 ආරොපෙත්වා න වාසෙති වෙ, අබ්භන්තරෙ න වාසෙති වෙති අත්ථො.
 අනධිවාසෙත්තො කිං කරොතිති? පජ්භති ඡඩ්ඛෙති. කිං කච්චරං විය පිටකෙන? න
 හි, අපිච ඛො තං විනොදෙති නුදති නිහරති. කිං බලිබද්දං විය පතොදෙන? න හි, අථ
 ඛො නං බ්‍යන්තිකරොති විගතන්තං කරොති. යථා තෙසං අත්තොපි නාවසිස්සති
 අත්තමසො භඩ්ගමත්තමිපි, තථා තෙ කරොති. කථං පන තෙ තථා කරොති?
 අනභාවං ගමෙති අනු අනු අභාවං ගමෙති, වික්ඛම්භනප්පභානෙන යථා
 සුවික්ඛම්භිතා භොන්ති තථා නෙ කරොතිති වුත්තං භොති.

ඵචංභූතොතිආදීසු ඵචං කාමවිතක්කාදීනං අනධිවාසනෙන සුවිසුද්ධාසයො
 සමානො තාය ච ආසයසම්පත්තියා තන්තිමිත්තාය ච පයොගසම්පත්තියා
 පරිසුද්ධසීලො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤා සතිසම්පජ්ඤා
 සමන්තාගතො ජාගරියං අනුයුත්තො තද්ධිගාදිවසෙන කිලෙසානං
 ආතාපනලක්ඛණෙන වීරියෙන සමන්තාගතත්තා ආතාපී, සබ්බසො පාපුත්‍රාසෙන
 සමන්තාගතත්තා. ඔත්තාපී සතතං රත්තින්දිවං, සමීතං නිරන්තරං
 සමථවිපස්සනාභාවනානුයොගවසෙන චතුබ්බිධසම්මප්පධානසිද්ධියා,
 ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො නිබ්බානං පටිපෙසිතවිත්තොති වුවචති කථියති
 අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ගාථාසු ගෙහනිස්සිතන්ති ඵත්ථ ගෙහවාසීහි අපරිච්චත්තත්තා ගෙහවාසීනං
 සභාවත්තා ගෙහධම්මත්තා වා ගෙහං වුවචති චත්ථුකාමො. අථ වා
 ගෙහපට්ඨද්ධභාවතො කිලෙසකාමානං නිවාසට්ඨානභාවතො තංචත්ථුකත්තා වා
 කාමවිතක්කාදි ගෙහනිස්සිතං නාම. කුම්මග්ගං පටිපන්නොති යස්මා අරියමග්ගස්ස
 උප්පථභාවතො අභිජ්ඣාදයො තදෙකට්ඨධම්මා ච කුම්මග්ගො, තස්මා
 කාමවිතක්කාදිබහුලො පුග්ගලො කුම්මග්ගං පටිපන්නො නාම. මොහනෙයොසු
 මුව්ඡිතොති මොහසංවත්තනියෙසු රූපාදීසු මුව්ඡිතො සම්මත්තො අජ්ඣාපන්නො.
 සම්බොධිත්ති අරියමග්ගඤ්ඤාණං. චුට්ඨන්ති චුසිතුං පත්තුං, සො තාදිසො
 මිච්ඡාසඬ්ඤාප්පගොචරො අභබ්බො, න කදාපි තං පාපුණාතිති අත්ථො.

විතක්කං සමයිත්වානාති යථාචුත්තං මිච්ඡාචිතක්කං පටිසංඛානභාවනාබලෙනි
 වූපසමෙත්වා. විතක්කූපසමෙ රතොති නවත්නමි මහාවිතක්කානං.
 අවචන්තවූපසමභූතෙ අරහත්තෙ නිබ්බානෙ එව වා අප්ඤ්ඤාසයෙන රතො අභිරතො.
 භබ්බො සො තාදිසොති සො යථාචුත්තො සම්මා පටිපජ්ජමානො පුග්ගලො
 පුබ්බභාගෙ සමථවිපස්සනාබලෙන සබ්බවිතක්කෙ යථාරහං තදඛිගාදිවසෙන
 වූපසමෙත්වා යිතො, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා
 අරහත්තමග්ගඤ්ඤාසංඛාතං නිබ්බානසංඛාතඤ්ඤං අනුත්තරං සම්බොධිං ඵුට්ඨං
 අධිගන්තුං භබ්බො සමත්ථොති.

එකාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සම්පන්නසීලසුත්තවණ්ණනා

111. ද්වාදසමෙ සම්පන්නසීලාති එත්ථ තිවිධං සම්පන්නං
 පරිපුණ්ණසමඛිගිමධුරවසෙන. තෙසු –

“සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුචා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
 පටිවෙදෙමි තෙ බ්‍රහ්මෙ, න තෙ වාරතුමුස්සහෙ”ති. (ජා. 1.14.1) –

එත්ථ පරිපුණ්ණත්ථො සම්පන්නසද්දො. “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො
 හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්තාගතො”ති (විභ. 511)
 එත්ථ සමඛිගිභාවත්ථො සම්පන්නසද්දො. “ඉමිස්සා, හන්තෙ, මහාපථවියා
 හෙට්ඨිමතලං සම්පන්නං – සෙය්‍යාපාපි බුද්දමධුං අනිලකං, එවමස්සාද්”න්ති (පාරා.
 17) එත්ථ මධුරත්ථො සම්පන්නසද්දො. ඉධ පන පරිපුණ්ණත්ථෙපි සමඛිගිභාවෙපි
 වට්ටති, තස්මා සම්පන්නසීලාති පරිපුණ්ණසීලා භුත්වාතිපි, සීලසමඛිගිනො
 භුත්වාතිපි එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ “පරිපුණ්ණසීලා”ති ඉමිනා අත්ථෙත ඛෙත්තදොසවිගමෙන
 ඛෙත්තපාරිසුරි විය පරිපුණ්ණං නාම හොති. තෙන චුත්තං “ඛෙත්තදොසවිගමෙන
 ඛෙත්තපාරිසුරි විය සීලදොසවිගමෙන සීලපාරිසුරි චුත්තා”ති. “සීලසමඛිගිනො”ති
 ඉමිනා පන අත්ථෙත සීලෙන සමඛිගිභූතා සමොධානගතා සමන්තාගතා භුත්වා
 විහරතාති චුත්තං හොති. තත්ථ ද්විති කාරණෙනි සම්පන්නසීලතා හොති
 සීලවිපක්තියා ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පක්තියා ආනිසංසදස්සනෙන ව. තදුභයමිපි
 විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.20-21) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථ
 “සම්පන්නසීලා”ති එත්තාවතා කිර හගවා චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා
 “පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතා”ති ඉමිනා ජෙට්ඨකසීලං දස්සෙතීතිආදිනා එත්ථ යං
 වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. කිමස්ස උත්තරි කරණියන්ති එවං
 සම්පන්නසීලානං විහරතං තුම්භාකං කිත්ති සියා උත්තරි කාතබ්බං,
 පටිපජ්ජිතබ්බන්ති චෙති අත්ථො.

එවං “සම්පන්නසීලා, හික්ඛවෙ, විහරථා” තිආදිනා සම්පාදනුපායෙන සද්ධිං සීලසම්පදාය හික්ඛු නියොජෙන්නො අනෙකපුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා දෙසනං ආරහිත්වා ඉදානි යස්මා එකපුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන පවත්තිතාපි භගවතො දෙසනා අනෙකපුග්ගලාධිට්ඨානාව හොති සබ්බසාධාරණත්තා, තස්මා තං එකපුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන දස්සෙන්නො “වරතො වෙපි, හික්ඛවෙ, හික්ඛුතො” තිආදිමාහ.

තත්ථ අභිජ්ඣායති එතායාති අභිජ්ඣා, පරහණ්ඩාභිජ්ඣායනලක්ඛණස්ස ලොභස්සෙනං අධිවචනං. ඛ්‍යාපජ්ජති පුතිභවති චිත්තං එතෙනාති ඛ්‍යාපාදො, “අනත්ථං මෙ අවරී” තිආදිනායජ්ජවත්තස්ස එකුනවිසතිආසාතවත්ථුච්ඡයස්ස දොසස්සෙනං අධිවචනං. උභින්නම්පි “තත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දො? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමස්තෙහො කාමපිපාසා කාමපරිළාභො කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣෙකාසාන” න්ති (ධ. ස. 1159), තථා “ලොභො ලුඛ්භනා ලුඛ්භිතත්තං සාරාගො සාරජ්ජනා සාරජ්ජිතත්තං අභිජ්ඣා ලොභො අකුසලමූල” න්තිආදිනා (ධ. ස. 391), “දොසො දුස්සනා දුස්සිතත්තං ඛ්‍යාපත්ති ඛ්‍යාපජ්ජනා ඛ්‍යාපජ්ජිතත්තං විරොධො පටිවිරොධො චණ්ඩික්කං අසුරොපො අනත්තමනතා චිත්තස්සා” තිආදිනා (ධ. ස. 418, 1237) ච විත්ථාරො වෙදිතබ්බො. විගතො හොතීති අයඤ්ච අභිජ්ඣා, අයඤ්ච ඛ්‍යාපාදො විගතො හොති අපගතො, පහිනො හොතීති අත්ථො. එත්තාවතා කාමච්ඡන්දනීවරණස්ස ච ඛ්‍යාපාදනීවරණස්ස ච පහානං දස්සිතං හොති.

ථිනම්ද්ධන්ති ථිනඤ්චෙව මිද්ධඤ්ච. තෙසු චිත්තස්ස අකම්මඤ්ඤතා ථිනං, ආලසියස්සෙනං අධිවචනං, වෙදනාදීනං තිණ්ණං ඛන්ධානං අකම්මඤ්ඤතා මිද්ධං, පචලායිකභාවස්සෙනං අධිවචනං. උභින්නම්පි “තත්ථ කතමං ථිනං? යා චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා ඔලීයනා සල්ලීයනා. තත්ථ කතමං මිද්ධං? යා කායස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා ඔනාහො පරියොනාහො” තිආදිනා (ධ. ස. 1162-1163) නයෙන විත්ථාරො වෙදිතබ්බො.

උද්ධච්චකුක්කුච්චන්ති උද්ධච්චඤ්චෙව කුක්කුච්චඤ්ච. තත්ථ උද්ධච්චං නාම චිත්තස්ස උද්ධතාකාරො, කුක්කුච්චං නාම අකතකල්‍යාණස්ස කතපාපස්ස තජ්ජච්චයා විජ්ජට්ඨාරො. උභින්නම්පි “තත්ථ කතමං උද්ධච්චං? යං චිත්තස්ස උද්ධච්චං අවුපසමො චෙතසො වික්ඛෙපො භන්තත්තං චිත්තස්සා” තිආදිනා (ධ. ස. 1165) විත්ථාරො. “අකතං වත මෙ කල්‍යාණං, අකතං කුසලං, අකතං භීරුත්තානං; කතං පාපං, කතං ලුද්දං, කතං කිබ්බිස” න්තිආදිනා (ම. නි. 3.248; නෙත්ති. 120) පවත්තිආකාරො වෙදිතබ්බො.

විච්චිච්ඡාති බුද්ධාදීසු සංසයො. තස්සා “සත්ථරි කඛ්ඛති විච්චිච්ඡති, නාධිමුච්චති න සම්පසිදති” තිආදිනා (විහ. 915), “තත්ථ කතමා විච්චිච්ඡා? යා කඛ්ඛා කඛ්ඛායනා කඛ්ඛායිතත්තං විමති විච්චිච්ඡා ද්වෙළ්භකං ද්වෙධාපථො සංසයො අනෙකංසග්ගාහො ආසජ්ජනා පරිසජ්ජනා අපරියොගාහනා ඡම්භිතත්තං

විත්තස්ස මනෝවිලෝකනෝ''තිආදිනා (ධ. ස. 1008) ව නයෙන විත්ථාරො
වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ව අභිජ්ඣානාපාදාදිනං විගමවසෙන ව පභානවසෙන ව තෙසං
වික්ඛම්භනමෙව වෙදිතබ්බං. යං සන්ධාය චූත්තං -

“සො අභිජ්ඣං ලොකෙ පභාය විගතාභිජ්ඣෙකාන චෙතසා විහරති,
අභිජ්ඣාය විත්තං පරිසොධෙති. ඛ්‍යාපාදපදොසං පභාය අඛ්‍යාපන්තවිත්තො
විහරති, ඛ්‍යාපාදපදොසා විත්තං පරිසොධෙති. ථිනමිද්ධං පභාය
විගතථිනමිද්ධො විහරති ආලොකසඤ්ඤී සතො සම්පජානො, ථිනමිද්ධා
විත්තං පරිසොධෙති. උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභාය අනුද්ධතො විහරති
අජ්ඣන්තං උපසන්තවිත්තො උද්ධච්චකුක්කුච්චා විත්තං පරිසොධෙති.
විච්චිකිච්ඡං පභාය තිණ්ණවිච්චිකිච්ඡො විහරති අකථංකථී කුසලෙසු ධම්මෙසු,
විච්චිකිච්ඡාය විත්තං පරිසොධෙති''ති (විහ. 508).

තත්ථ යථා නීවරණානං පභානං හොති, තං වෙදිතබ්බං. කථංඤ්ච තෙසං පභානං
හොති? කාමච්ඡන්දස්ස තාව අසුභනිමිත්තෙ යොනිසොමනසිකාරොන පභානං
හොති, සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරොනස්ස උප්පත්ති. තෙනාහ භගවා -

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං. තත්ථ
අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා
කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස භියොහාවාය
වෙජුල්ලායා''ති (සං. නි. 5.232).

එවං සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරොන උප්පජ්ජන්තස්ස කාමච්ඡන්දස්ස
තප්පටිපක්ඛතො අසුභනිමිත්තෙ යොනිසොමනසිකාරොන පභානං හොති. තත්ථ
අසුභනිමිත්තං නාම අසුභමිපි අසුභාරම්මණමිපි, යොනිසොමනසිකාරො නාම
උපායමනසිකාරො, පථමනසිකාරො, අනිච්චෙ අනිච්චන්ති වා, දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති වා,
අනත්තනි අනත්තාති වා, අසුභෙ අසුභන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ බහුලං
පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො පභීයති. තෙනාහ භගවා -

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, අසුභනිමිත්තං. තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො - අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා
කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස පභානායා''ති
(සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පභානාය සංවත්තන්ති - අසුභනිමිත්තස්ස
උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ
මත්තඤ්ඤතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්ඤි අසුභනිමිත්තං
උග්ගණ්හන්තස්සපි කාමච්ඡන්දො පභීයති, භාවෙන්තස්සපි, ඉන්ද්‍රියෙසු

පිහිතද්වාරස්සපි චතුත්තං පඤ්චන්තං ආලෝපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිචිත්වා
යාපනසීලතාය භොජනෙ මත්තඤ්ඤානොපි. තෙන චුත්තං -

“චත්තාරො පඤ්ච ආලෝපෙ, අභුත්වා උදකං පිචෙ;
අලං ඵාසුච්භාරාය, පහිත්තස්ස භික්ඛුනො”ති. (ටෙරගා. 983);

අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි කාමච්ඡන්දො
පභියති, ධානනිසජ්ජාදිසු දසඅසුභනිස්සිතසජ්ජායකථායපි පභියති. තෙන චුත්තං “ඡ
ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති”ති.

පටිසනිමිත්තෙ ආයෝනිසොමනසිකාරොන ඛ්‍යාපාදස්ස උජ්ජාදො භොති. තත්ථ
පටිසම්පි පටිසනිමිත්තං, පටිසාරම්මණමපි පටිසනිමිත්තං. ආයෝනිසොමනසිකාරො
සබ්බත්ථ ඵකලක්ඛණො ඵව. තං තස්මිං නිමිත්තෙ බහුලං පචත්තයතො ඛ්‍යාපාදො
උජ්ජජ්ජති. තෙනාහ භගවා -

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, පටිසනිමිත්තං. තත්ථ
ආයෝනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො - අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා
ඛ්‍යාපාදස්ස උජ්ජාදාය, උජ්ජන්තස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස භියොහාවාය
වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

මෙත්තාය පන වෙතොවිමුත්තියා යෝනිසොමනසිකාරොනස්ස පහානං භොති.
තත්ථ “මෙත්තා”ති චුත්තෙ අජ්ජනාපි උපචාරොපි වට්ටති, “වෙතොවිමුත්ති”ති
පන අජ්ජනාව. යෝනිසොමනසිකාරො චුත්තලක්ඛණොව. තං තත්ථ බහුලං
පචත්තයතො ඛ්‍යාපාදො පභියති. තෙනාහ භගවා -

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, මෙත්තාවෙතොවිමුත්ති. තත්ථ
යෝනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස
අනුජ්ජාදාය උජ්ජන්තස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස පහානායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා ඛ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති - මෙත්තානිමිත්තස්ස
උග්ගහො, මෙත්තාභාවනා, කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා, පටිසඬ්ඛානබහුලතා,
කල්‍යාණමිත්තතා, සජ්ජායකථාති. ඔධිසකානොධිසකදිසාඵරණානඤ්ඨි
අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං උග්ගණ්හන්තස්සපි ඛ්‍යාපාදො පභියති, ඔධිසො
අනොධිසො දිසාඵරණවසෙන මෙත්තං භාවෙන්තස්සපි ඛ්‍යාපාදො පභියති, “ත්ථං
ඵතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි, කිමස්ස සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සසි නනු ත්ථං
අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගම්ස්සසි, පරස්ස
කුජ්ඣනං නාම වීතච්චිකඩ්ඨගාරත්තඅයසලාකගුථාදීනි ගහෙන්වා පරං
පහරිතුකාමතා විය භොති. ඵසොපි තච කුද්ධො කිං කරිස්සති, කිං තෙ සීලාදීනි
විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති ඵස අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව
ගම්ස්සති, අජ්ජට්ඨිනපහෙණකං විය, පටිචාතං ඛිත්තරජොමුට්ඨි විය ව ඵතස්සෙව
ඵස කොධො මත්ථකෙ පතිස්සති”ති ඵවං අත්තනො ව පරස්ස වාති උභයෙසං.

කම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛතොපි, පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඬ්ඛානෙ ධීතස්සපි,
අස්සගුත්තත්ථෙරසදියො මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි
ඛ්‍යාපාදො පභියති, ධානනිසජ්ජාදියු මෙත්තානිස්සිතසජ්ජායකථායපි පභියති. තෙන
වුත්තං “ඡ ධම්මා ඛ්‍යාපාදස්ස පභානාය සංවත්තන්ති”ති.

අරතිආදියු අයොනියොමනසිකාරොන ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදො භොති. අරති නාම
උක්කණ්ඨිතතා, තන්දී නාම කායාලසියං, විජම්භිතා නාම කායචිනමනා,
භත්තසම්මදො නාම භත්තමුච්ඡා භත්තපරිලාභො, වෙනසො ලීනත්තං නාම
චිත්තස්ස ලීනාකාරො. ඉමෙසු අරතිආදියු අයොනියොමනසිකාරං බහුලං
පවත්තයතො ටීනමිද්ධං උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, අරති තන්දී විජම්භිතා භත්තසම්මදො වෙනසො
ලීනත්තං. තත්ථ අයොනියොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාභාරො
අනුප්පන්තස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස
භියොභාවාය වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

ආරම්භධාතුආදියු පන යොනියොමනසිකාරොන ටීනමිද්ධස්ස පභානං භොති.
ආරම්භධාතු නාම පඨමාරම්භවීරියං, නික්කමධාතු නාම කොසජ්ජතො
නික්ඛන්තතාය තතො බලවතරං, පරක්කමධාතු නාම පරං පරං ධානං අක්කමනතො
තතොපි බලවතරං. ඉමස්මිං තිජ්ජහෙදෙ වීරියෙ යොනියොමනසිකාරං බහුලං
පවත්තයතො ටීනමිද්ධං පභියති. තෙනාහ –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු, නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු. තත්ථ
යොනියොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාභාරො අනුප්පන්තස්ස වා
ටීනමිද්ධස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස පභානායා”ති (සං.
නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති, අතිභොජනෙ
නිමිත්තග්ගාභො – ඉරියාපට්ඨපට්ඨවත්තතතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො,
අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සජ්ජායකථාති.
ආහරහත්ථකභුත්තවමිතකතත්ථවට්ඨකඅලංසාටකකාකමාසකභොජනං භුඤ්ජිත්වා
රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්තස්ස හි සමණධම්මං කරොතො ටීනමිද්ධං.
මහාහත්ථි විය ඔත්ථරන්තං ආගච්ඡති, චතුපඤ්චආලොපඝකාසං පන යපෙත්වා
පානීයං පිවිත්වා යාපනසීලස්ස භික්ඛුනො තං න භොති. එවං අතිභොජනෙ නිමිත්තං
ගණ්හන්තස්සපි ටීනමිද්ධං පභියති. යස්මිං ඉරියාපටෙ ටීනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො
අඤ්ඤං පට්ඨවත්තෙන්තස්සපි, රත්තිං චන්දාලොකං දීපාලොකං උක්කාලොකං දිවා
සූරියාලොකං මනසිකරොන්තස්සපි, අබ්භොකාසෙ වසන්තස්සපි
මහාකස්සපත්ථෙරසදියො විගතටීනමිද්ධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි
ටීනමිද්ධං පභියති, ධානනිසජ්ජාදියු ධුතඬ්ගනිස්සිතසජ්ජායකථායපි පභියති. තෙන
වුත්තං “ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති”ති.

චෙතසො අවුපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරොන උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස
උප්පාදො හොති. අවුපසමො නාම අවුපසන්තාකාරො, අත්ථනො තං
උද්ධව්වකුක්කුච්චමෙව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පචත්තයතො
උද්ධව්වකුක්කුච්චං උප්පජ්ජති. තෙනාහ –

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, චෙතසො අවුපසමො. තත්ථ
අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා
උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස
භියොහාවාය වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

සමාධිසඬ්ඛාතෙ පන චෙතසො වුපසමෙ යොනිසොමනසිකාරොනස්ස පහානං
හොති. තෙනාහ –

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, චෙතසො වුපසමො. තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා
උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස
පහානායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා,
පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤතා, වුඬ්ඨසෙවිතා, කල්‍යාණමිත්තතා,
සප්පායකථාති. බාහුසච්චෙනපි භි ඵකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා
නිකායෙ පාලිවසෙන ව අත්ථවසෙන ව උග්ගණ්හන්තස්සපි උද්ධව්වකුක්කුච්චං
පභියති, කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සපි, විනයපඤ්ඤත්තියං විණ්ණවසිභාවතාය
පකතඤ්ඤනොපි, වුඬ්ඨෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඬ්ඨකමන්තස්සපි,
උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි උද්ධව්වකුක්කුච්චං
පභියති, ධානනිසප්පාදිසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසප්පායකථායපි පභියති. තෙන
වුත්තං “ඡ ධම්මා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති”ති.

විචිකිච්ඡාට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු අයොනිසොමනසිකාරොන විචිකිච්ඡාය
උප්පාදො හොති. විචිකිච්ඡාට්ඨානියා ධම්මා නාම පුනප්පුනං විචිකිච්ඡාය
කාරණත්තා විචිකිච්ඡාව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පචත්තයතො
විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති. තෙනාහ –

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, විචිකිච්ඡාට්ඨානියා ධම්මා. තත්ථ
අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්තාය වා
විචිකිච්ඡාය උප්පාදාය, උප්පන්තාය වා විචිකිච්ඡාය භියොහාවාය
වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

කුසලාදිධම්මෙසු පන යොනිසොමනසිකාරොන විචිකිච්ඡාය පහානං හොති.
තෙනාහ –

“අත්ථි, හික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා, සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා, සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බා ධම්මා, හීනපණ්ණාසකා ධම්මා, කණ්ණිකපණ්ණාසකා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය අනුප්පාදාය, උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය පහානායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති බ්‍රහ්මස්සතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤතා, අධිමොක්ඛබ්බුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. බ්‍රහ්මසච්චවසෙනපි හි එකං වා...පෙ.... පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ව අත්ථවසෙන ව උග්ගණ්ණන්තස්සපි විචිකිච්ඡා පහියති, තීණි රතනානි ආරබ්භ කුසලාදිභෙදෙසු ධම්මෙසු පරිපුච්ඡාබ්බුලස්සපි, විනයෙ විණ්ණවසිභාවස්සපි, තීසු රතනෙසු ඔකප්පතීය, සද්ධාසඬ්ඛාත, අධිමොක්ඛබ්බුලස්සපි, සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි විචිකිච්ඡා පහියති, යානනිසජ්ජාදීසු තිණ්ණං රතනානං ගුණනිස්සිතසප්පායකථායපි පහියති. තෙන චුත්තං “ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති”ති.

එත්ථ ව යථාචුත්තෙහි තෙහි තෙහි ධම්මෙහි වික්ඛම්භනවසෙන පහිනානං ඉමෙසං නිවරණානං කාමච්ඡන්දනිවරණස්ස තාව අරහත්තමග්ගෙන අච්චන්තප්පහානං හොති, තථා ථිනමිද්ධනිවරණස්ස උද්ධච්චනිවරණස්ස ව. බ්‍රහ්මසච්චවසෙනපි පන කුක්කුච්චනිවරණස්ස ව අනාගාමිමග්ගෙන, විචිකිච්ඡානිවරණස්ස සොතාපත්තිමග්ගෙන අච්චන්තප්පහානං හොති. තස්මා තෙසං තථා පහානාය උපකාරධම්මෙ දස්සෙතුං “ආරද්ධං හොති වීරිය”න්තිආදි ආරද්ධං. ඉදමෙව වා යථාචුත්තං අභිජ්ඣාදීනං නිවරණානං පහානං, යස්මා හීනවීරියතාය කුසිතෙන, අනුපට්ඨිතස්සතිතාය මුට්ඨස්සතිතා, අපට්ඨිතස්සද්ධරුප්පතාය සාරද්ධකායෙන, අසමාහිතතාය වික්ඛිත්තවිත්තෙන න කදාවිපි තෙ සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, පගෙව ඉතරං, තස්මා යථා පටිපන්නස්ස සො අභිජ්ඣාදීනං විගමො පහානං සම්භවති, තං දස්සෙතුං “ආරද්ධං හොති වීරිය”න්තිආදි ආරද්ධං. තස්සත්ථො – තෙසං නිවරණානං පහානාය සබ්බෙසම්මි වා සංකිලෙසධම්මානං සමුච්ඡින්නන්තාය වීරියං ආරද්ධං හොති, පග්ගහිතං අසිලිප්පවත්තන්ති චුත්තං හොති. ආරද්ධත්තා එව ව අත්තරා සඬ්ඛොවස්ස අනාපජ්ජනතො අසල්ලීනං.

උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨාති න කෙවලඤ්ච වීරියමෙව, සතිපි ආරම්මණාහිමුඛභාවෙන උපට්ඨිතා හොති, තථා උපට්ඨිතත්තා එව ව විරකතවිරහාසිතානං සරණසමත්ථතාය අසම්මුට්ඨා. පස්සද්ධොති කායචිත්තදරුප්පස්සම්භවෙන කායොපිස්ස පස්සද්ධො හොති. තත්ථ යස්මා නාමකායෙ පස්සද්ධෙ රූපකායොපිස්ස පස්සද්ධො එව හොති, තස්මා “නාමකායො රූපකායො”ති අවිසෙසෙත්වා “පස්සද්ධො කායො”ති චුත්තං. අසාරද්ධොති සො ව පස්සද්ධත්තා එව අසාරද්ධො, විගතදරුප්පාති චුත්තං හොති. සමාහිතං විත්තං එකග්ගන්ති විත්තමිපිස්ස සමමා ආහිතං සුට්ඨු යපිතං අප්පිතං විය හොති, සමාහිතත්තා එව ව එකග්ගං අවලං නිජ්ජන්දනං නිරිඤ්ජනන්ති.

එත්තාවතා ක්කානමග්ගානං පුබ්බභාගපටිපදා කථිතා. තෙනෙවාහ -

“වරම්පි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු එවංභූතො ආතාපී ඔත්තාපී සත්තං සමිතං
ආරද්ධවිරියො පහිත්තොති වුච්චති”ති (ඉතිවු. 110).

තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො එව.

ගාථාසූ යනං වරෙති යතමානො වරෙය්‍ය, වඬිකමනාදිවසෙන ගමනං
කප්පෙන්නොපි “අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය
ජන්දං ජනෙති වායමති”තිආදිනා (සං. නි. 5.651-662; විභ. 390) නයෙන
වුත්තසම්මප්පධානවිරියවසෙන යත්තො සට්ඨන්තො වායමන්තො යථා අකුසලා
ධම්මා පහියන්ති, කුසලා ධම්මා භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති, එවං ගමනං කප්පෙය්‍යාති
අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. කෙච් පන “යත”න්ති එතස්ස සංයතොති අත්ථං
වදන්ති. තිට්ඨෙති තිට්ඨෙය්‍ය යානං කප්පෙය්‍ය. අවිජ්ජෙති නිසීදෙය්‍ය. සයෙති
නිපජ්ජෙය්‍ය. යතමෙනං පසාරයෙති එතං පසාරෙතබ්බං හත්ථපාදාදිං යනං
යතමානො යථාවුත්තවිරියසමඬ්ඨිගියෙව හුත්වා පසාරෙය්‍ය, සබ්බත්ථ පමාදං
විජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො.

ඉදානි යථා පටිපජ්ජන්තො යතං යතමානො නාම හොති, තං පටිපදං දස්සෙතුං
“උද්ධ”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ උද්ධන්ති උපරි. තිරියන්ති තිරියතො,
පුරත්ථිමදිසාදිවසෙන සමන්තතො දිසාභාගෙසුති අත්ථො. අපාවිනන්ති හෙට්ඨා.
යාවතා ජගතො ගතීති යත්තකා සත්තසඬ්ඛාරහෙදස්ස ලොකස්ස පවත්ති, තත්ථ
සබ්බත්ථාති අත්ථො. එත්තාවතා අනවසෙසතො සම්මසනඤ්ඤාණස්ස විසයං
සඬ්ගහෙත්වා දස්සෙති. සමචෙක්ඛිතාති සම්මා හෙතුනා ඤායෙන අචෙක්ඛිතා,
අනිච්චාදිවසෙන විපස්සකොති වුත්තං හොති. ධම්මානන්ති සත්තසුඤ්ඤානං.
ඛන්ධානන්ති රූපාදීනං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං. උදයබ්බයන්ති උදයඤ්ච වයඤ්ච.
ඉදං වුත්තං හොති - උපරි තිරියං අධොති තිසඬ්ගහෙ සබ්බස්මිං ලොකෙ
අතීතාදිහෙදහින්නානං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඬ්ඛාතානං සබ්බෙසං
රූපාරූපධම්මානං අනිච්චතාදිසම්මසනාධිගතෙන උදයබ්බයඤ්ඤාණෙන
පඤ්චවිසතියා ආකාරෙහි උදයං, පඤ්චවිසතියා ආකාරෙහි වයඤ්ච සමචෙක්ඛිතා
සමනුපස්සිතා හවෙය්‍යාති.

වෙනොසමථසාමීචිනීති චිත්තසංකිලෙසානං අච්චන්තවූපසමනතො
වෙනොසමථසඬ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අනුච්ඡවිකපටිපදං ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං.
සික්ඛමානන්ති පටිපජ්ජමානං භාවෙන්තං ඤාණපරම්පරං නිබ්බත්තෙන්තං. සදාති
සබ්බකාලං, රත්තිඤ්චෙව දිවා ව. සත්තන්ති චතුසම්පජ්ඤ්ඤාන සමන්තාගතාය
සතියා සතොකාරිං. සත්තං පහිත්තොති සබ්බකාලං පහිත්තො නිබ්බානං
පටිපෙසිත්තොති තථාවිධං භික්ඛුං බුද්ධාදයො අරියා ආහු ආචික්ඛන්ති කථෙන්නි.
සෙසං වුත්තනයමෙව.

ද්වාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. ලොකසුත්තවණ්ණනා

112. තෙරසමෙ ලොකොති ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙත ලොකො, අත්ථතො පුරිමං අරියසච්චද්වයං ඉධ පන දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතඛ්ඛං. ස්වායං සත්තලොකො, සඬ්ඛාරලොකො, ඔකාසලොකොති විභාගතො සරූපතො ච හෙට්ඨා චුත්තොයෙව. අපිච ඛන්ධලොකාදිවසෙන ච අනෙකවිධො ලොකො. යථාහ -

“ලොකොති ඛන්ධලොකො, ධාතුලොකො, ආයතනලොකො, විපත්තිභවලොකො, විපත්තිසම්භවලොකො, සම්පත්තිභවලොකො, සම්පත්තිසම්භවලොකො, එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා අභාරට්ඨිතිකා, ද්වෙ ලොකා නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තයො ලොකා තිස්සො වෙදනා, චත්තාරො ලොකා චත්තාරො ආභාරා, පඤ්ච ලොකා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, ඡ ලොකා ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, සත්ත ලොකා සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, අට්ඨ ලොකා අට්ඨ ලොකධම්මා, නව ලොකා නව සත්තවාසා, දස ලොකා දසායතනානි, ද්වාදස ලොකා ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ලොකා අට්ඨාරස ධාතුයො”ති (මහානි. 3; චූළනි. අජිතමාණවජ්ජවිජානිද්දෙස 2).

එවමනෙකධා විභත්තොපි ලොකො පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු එව සඬ්භං සමොසරණං ගච්ඡති, උපාදානක්ඛන්ධා ව දුක්ඛං අරියසච්චං ජාතිපි දුක්ඛා ...පෙ.... සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාපි දුක්ඛාති. තෙන චුත්තං “අත්ථතො පුරිමං අරියසච්චද්වයං, ඉධ පන දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතඛ්ඛං”න්ති. නනු ව ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨො අවිසෙසෙන පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සම්භවතීති? සච්චං සම්භවති. යං පන න ලුජ්ජතීති ගහිතං, තං තථා න හොති, එකංසෙනෙව ලුජ්ජති පලුජ්ජතීති සො ලොකොති උපාදානක්ඛන්ධෙස්වෙව ලොකසද්දො නිරුළ්භොති වෙදිතඛ්ඛො. තස්මා ලොකොති දුක්ඛං අරියසච්චං එව.

යදිපි තථාගත-සද්දස්ස හෙට්ඨා තථාගතසුත්තෙ නානානායෙහි විත්ථාරතො අත්ථො විභත්තො, තථාපි පාළියා අත්ථසංවණ්ණනාමුඛෙන අයමත්ථවිභාවනා - අභිසම්බුද්ධොති “අභිඤ්ඤායානො පරිඤ්ඤායානො”ති පුබ්බෙ චුත්තවිභාගෙන වා අවිසෙසතො තාව ආසයානුසයවරියාධිමුත්තිආදිහෙදතො කුසලාකුසලාදිවිභාගතො වට්ටප්පමාණසණ්ඨානාදිහෙදතො, විසෙසතො වා පන “අයං සස්සතාසයො, අයං උච්ඡේදාසයො”තිආදිනා “කක්ඛළලක්ඛණා පථවිධාතු, පග්ගසරණලක්ඛණා ආපොධාතු”තිආදිනා ච අභිවිසිට්ඨෙන සයම්භුඤ්ඤාණෙන සම්මා අවිපරිතං යො යො අත්ථො යථා යථා බුජ්ඣිතඛ්ඛො, තථා තථා බුද්ධො ඤාතො අත්තපච්චක්ඛො කතොති අභිසම්බුද්ධො.

ලොකස්මාති යථාචුත්තලොකතො. විසංයුත්තොති විසංසට්ඨො, තප්පට්ඨද්ධානං සබ්බෙසං සංයොජනානං සම්මදෙව සමුච්ඡින්නත්තා තතො විප්පමුත්තොති අත්ථො. ලොකසමුදයොති සුත්තන්තනායෙන තණ්හා, අභිධම්මනායෙන පන අභිසඬ්ඛාරෙහි සද්ධිං දියඬ්ඬකිලෙසසහස්සං. පභීනොති

බොධිමණ්ඩෙ අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණෙන සමුච්ඡෙදස්පභානවසෙන සවාසනං පභීනො.
ලොකනිරොධොති නිබ්බානං. සච්ඡිකතොති අත්තපච්චක්ඛො කතො.
ලොකනිරොධගාමීති පටිපදාති සීලාදික්ඛන්ධත්තයසභිගහො අරියො අට්ඨභිගිකො
මග්ගො. සො හි ලොකනිරොධං නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති, තදත්ථං අරියෙහි
පටිපජ්ජියති වාති ලොකනිරොධගාමීති පටිපදාති වුච්චති.

එත්තාවතා තථාති අභිසම්බුද්ධො යාථාවතො ගතොති තථාගතොති අයමත්ථො
දස්සිතො හොති. වත්තාරි හි අරියසච්චාති තථාති නාම. යථාහ -

“වත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථාති අවිතථාති අනඤ්ඤථාති. කතමානි
වත්තාරි? ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙනං අවිතථමෙනං,
අනඤ්ඤථමෙන”න්ති (සං. නි. 5.1090) විත්ථාරො.

අපිව තථාය ගතොති තථාගතො, තථං ගතොති තථාගතො, ගතොති ව අවගතො
අතීතො පත්තො පටිපන්නොති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති - යස්මා භගවා
සකලලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය අවිපරීතාය ගතො අවගතො, තස්මා ලොකො
තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො. ලොකසමුදයං පභානපරිඤ්ඤාය තථාය
ගතො අතීතොති තථාගතො. ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාය ගතො පත්තොති
තථාගතො. ලොකනිරොධගාමීතිං පටිපදං තථං අවිපරීතං ගතො පටිපන්නොති
තථාගතොති. එවං ඉමිස්සා පාළියා භගවතො තථාගතභාවදීපනවසෙන අත්ථො
වෙදිතබ්බො.

ඉති භගවා චතුසච්චාභිසම්බොධනවසෙන අත්තනො තථාගතභාවං පකාසෙත්වා
ඉදානි තත්ථ දිට්ඨාදිඅභිසම්බොධිවසෙනපි තං දස්සෙතුං “යං, භික්ඛවෙ”තිආදිමාහ.
අභිගුත්තරට්ඨකථායං (අ. නි. අට්ඨ. 2.4.23) පන “චතුභි සච්චෙහි අත්තනො
බුද්ධභාවං කථෙත්වා”තිආදි චුත්තං. තං තථාගතසද්ද-බුද්ධසද්දානං අත්ථතො
නින්නානාකරණතං දස්සෙතුං චුත්තං. තථා වෙව හි පාළි පවත්තාති. තත්ථ දිට්ඨන්ති
රූපායතනං. සුත්තන්ති සද්දායතනං. මුත්තන්ති පත්ථා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං,
රසායතනං, ථොට්ඨබ්බායතනඤ්ච. විඤ්ඤාතන්ති සුබදුක්ඛාදිධම්මාරම්මණං.
පත්තන්ති පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. පරියෙසිතන්ති පත්තං වා
අප්පත්තං වා පරියෙසිතං. අනුච්චරිතං මනසාති චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතං. කස්ස පන
අනුච්චරිතං මනසාති? සදෙවකස්ස...පෙ.... සදෙවමනුස්සායාති සම්බන්ධතීයං.
තත්ථ සහ දෙවෙහීති සදෙවකො, තස්ස සදෙවකස්ස. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

සදෙවකච්චනෙන චෙත්ථ පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගණං වෙදිතබ්බං,
සමාරකච්චනෙන ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගණං, සබ්බමකච්චනෙන
බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගණං, සස්සමණබ්‍රාහ්මණිවචනෙන සාසනස්ස
පච්චත්ථිකසමණබ්‍රාහ්මණග්ගණඤ්චෙව
සමිතපාපබාහිතපාපසමණබ්‍රාහ්මණග්ගණඤ්ච, පජාවචනෙන
සත්තලොකග්ගණං, සදෙවමනුස්සච්චනෙන සම්මුතිදෙවඅවසෙසමනුස්සග්ගණං.

එවමෙන්ට තිහි පදෙහි දෙවමාරබුන්මෙහි සද්ධිං සත්තලොකො, ද්විහි පඡාවසෙන සත්තලොකො ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො – සදෙවකග්ගහණෙන අරුපාවචරදෙවලොකො ගහිතො, සමාරකවචනෙන ඡකාමාවචරදෙවලොකො, සබ්බමකවචනෙන රුපිබ්බමලොකො, සස්සමණුඛාග්ගණාදිවචනෙන සම්මුතිදෙවෙහි සහ අවසෙසසත්තලොකො ගහිතො. අපිවෙන්ට සදෙවකවචනෙන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදනො සබ්බලොකවිසයස්ස භගවතො අභිසම්බුද්ධභාවෙ පකාසිතෙ යෙසමෙවං සියා “මාරො නාම මහානුභාවො ඡකාමාවචරිස්සරො වසවත්තී, බුහ්මා පන තතොපි මහානුභාවතරො දසහි අඬුලීහි දසසු වක්කවාළසහස්සෙසු ආලොකං ඵරති, උත්තමජ්ඣානසමාපත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙති. පුටු ව සමණුඛාග්ගණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො මහානුභවා සංවිජ්ජන්ති. අයඤ්ච සත්තකායො අනන්තො අපරිමාණො, කිමෙනෙසං සබ්බෙසංයෙව විසයො අනවසෙසතො භගවා අභිසම්බුද්ධො” ති? තෙසං විමතිං විධිමෙන්තො භගවා “සදෙවකස්ස ලොකස්සා” තිආදිමාහ.

පොරාණා පනාහු – “සදෙවකස්සා” ති දෙවතාහි සද්ධිං අවසෙසලොකං පරියාදියති, “සමාරකස්සා” ති මාරෙන සද්ධිං අවසෙසලොකං, “සබ්බමකස්සා” ති බුහ්මෙහි සද්ධිං අවසෙසලොකං. එවං සබ්බෙහි තිහවුපගෙ සත්තෙ තිසු පදෙසු පක්ඛිපිත්වා පුන ද්විහි පදෙහි පරියාදියන්තො “සස්සමණුඛාග්ගණා පඡාය සදෙවමනුස්සායා” ති ආහ. එවං පඤ්චහිපි පදෙහි ඛන්ධත්තයපරිච්ඡින්නො සබ්බසත්තෙ පරියාදියති.

යස්මා තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති ඉමිනා ඉදං දස්සෙති – යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස “නීලං පිතක” තිආදි රුපාරම්මණං වක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, තං සබ්බං “අයං සත්තො ඉමස්මිං බණ්ණ ඉමං නාම රුපාරම්මණං දිස්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣන්තො වා ඡාතො” ති තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස “හෙරිසද්දො මුදිඬිගසද්දො” තිආදි සද්දාරම්මණං සොතද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, “මුලගන්ධො තවගන්ධො” තිආදි ගන්ධාරම්මණං සානද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති, “මුලරසො ඛන්ධරසො” තිආදි රසාරම්මණං ජීවිහාද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති, “කක්ඛළං මුදුක” තිආදි පථවීධාතුතෙජොධාතුවායොධාතුහෙදං ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං කායද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති, “අයං සත්තො ඉමස්මිං බණ්ණ ඉමං නාම ඵොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣන්තො වා ඡාතො” ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං.

තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස සුඛාදිහෙදං ධම්මාරම්මණං මනොද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති, “අයං සත්තො ඉමස්මිං බණ්ණ ඉමං නාම ධම්මාරම්මණං ඡානිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣන්තො වා ඡාතො” ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. එවං යං ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස

දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං, තං තථාගතෙන අදිට්ඨං වා අසුතං වා අමුතං වා අවිඤ්ඤාතං වා නත්ථි. ඉමස්ස පන මහාජනස්ස පරියෙසිත්වා අප්පත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා අප්පත්තම්පි අත්ථි, පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි. සබ්බම්පි තථාගතස්ස අප්පත්තං නාම නත්ථි ඤාණෙන අසව්ඡිකතං. තතො එව යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡත්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි, තං භගවා සබ්බං සබ්බාකාරෙන ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා වානෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානපදවසෙන වා “කතමං තං රූපං රූපායතනං? යං රූපං චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පට්ඨං නීලං පීතක” න්තිආදිනා (ධ. ස. 617) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තට්ඨව භොති, විතථං නත්ථි. එස නයො සොතද්වාරාදීසුපි ආපාථමාගච්ඡත්තෙසු සද්දාදීසු.

තස්මා තථාගතොති වුවච්ඡිති යං යථා ලොකෙන ගතං, තස්ස තට්ඨව ගතත්තා තථාගතොති වුවච්ඡිති. පාළියං පන “අභිසම්බුද්ධ” න්ති වුත්තං, තං තථාගතසද්දෙන සමානත්ථං. ඉමිනා තථාදස්සිභාවතො තථාගතොති අයමත්ථො දස්සිතො භොති. වුත්තඤ්ඤෙනං ධම්මසෙනාපතිනා –

“න තස්ස අද්දිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චි,
අථො අවිඤ්ඤාතමජානිතබ්බං;
සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි නෙය්‍යං,
තථාගතො තෙන සමන්තවක්ඛු” ති. (මහානි. 156; වුළුනි.
මොසරාජමාණවජුවජානිද්දෙස 85; පටි. ම. 1.121);

සුත්තන්තෙපි වුත්තං භගවතා –

“යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය පජාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවචරිතං මනසා, තමහං ජානාමි, තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං, තං තථාගතස්ස විදිතං, තං තථාගතො න උපට්ඨාසි” ති (අ. නි. 4.24).

යඤ්ච, භික්ඛවෙ, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්ති යස්සඤ්ච විසාබ්චුණ්ණමරත්තියං තථා ආගතාදිඅත්ථෙත තථාගතො භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඬකෙ නිසින්නො තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා උත්තරිතරාභාවතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං ආසවක්ඛයඤාණෙන සද්ධිං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං අධිගච්ඡති. යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායතීති යස්සඤ්ච විසාබ්චුණ්ණමරත්තියංයෙව කුසිනාරායං උපවත්තෙන මල්ලානං සාලවනෙ යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති. යං එතස්මිං අත්තරෙති ඉමාසං ද්විත්තං සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුනං වෙමජ්ඣෙකං

පඤ්චවත්තාලීසවස්සපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියමිපි, මජ්ඣිමබොධියමිපි,
 පච්ඡිමබොධියමිපි යං සුත්තගෙය්‍යාදිප්පහෙදං ධම්මං භාසති නිද්දිසනවසෙන, ලපති
 උද්ධිසනවසෙන, නිද්දිසති පටිනිද්දිසනවසෙන. සබ්බං තං තට්ථ භොතිති තං
 එත්ථත්තරෙ දෙසිතං සබ්බං සුත්තගෙය්‍යාදිනවච්ඡිගං බුද්ධවචනං අත්ථනො
 බ්‍යඤ්ජනතො ච අනුපවජ්ජං අනුනං අනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං
 රාගමදනිමමදනං...පෙ.... මොහමදනිමමදනං, නත්ථි තත්ථ වාලග්ගමත්තමිපි
 අවක්ඛලිතං, එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය එකනාළියා මිතං විය එකතුලාය තුලිතං විය
 ච තං තට්ථ භොති යස්සත්ථාය භාසිතං, එකන්තෙනෙව තස්ස සාධනතො, නො
 අඤ්ඤාං. තස්මා තථං, අවිතථං, අනඤ්ඤාං. එතෙන තථාචාදිතාය තථාගතොති
 දස්සෙති. ගදඅත්ථො අයං ගතසද්දො දකාරස්ස තකාරං කත්වා, තස්මා තථං ගදතිති
 තථාගතොති අත්ථො. අථ චා ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො
 අවිපරිතො ආගදො යස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙත්ථ
 පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

යථාචාදී තථාකාරීති යෙ ධම්මෙ භගවා ‘‘ඉමෙ ධම්මා අකුසලා සාවජ්ජා
 විඤ්ඤාගරහිතා සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති’’ති පරෙසං
 ධම්මං දෙසෙන්තො වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං පභාසි. යෙ පන ධම්මෙ
 භගවා ‘‘ඉමෙ ධම්මා කුසලා අනවජ්ජා විඤ්ඤාප්පසත්ථා සමත්තා සමාදින්නා හිතාය
 සුඛාය සංවත්තන්ති’’ති වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං උපසම්පජ්ජ විභාසි.
 තස්මා යථාචාදී භගවා, තථාකාරීති වෙදිතබ්බො. යථාකාරී තථාචාදීති සම්මදෙව
 සීලාදිපරිපුර්ණවසෙන සම්මා පටිපන්නො සයං යථාකාරී භගවා, තට්ථ
 ධම්මදෙසනාය පරෙසං තත්ථ පතිට්ඨාපනවසෙන තථාචාදී. භගවතො හි වාචාය
 කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා. තස්මා යථාචාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාචාදී
 ච භොති. එවංභූතස්ස වස්ස යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තො. යථා ච
 කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තාති අත්ථො.

අභිභූ අනභිභූතොති උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවිචිනිරයං පරියන්තං කත්වා තිරියං
 අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු භගවා සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි
 පඤ්ඤායපි විමුක්තියාපි විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනෙනපි, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා
 අත්ථි, අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො අතුලො
 අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො ධම්මරාජා දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො
 බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. තතො එව සයං න කෙනවි අභිභූතොති අනභිභූතො.
 අඤ්ඤාදත්ථුති එකංසත්ථෙ නිපාතො. යඤ්ඤි කිඤ්චි නෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං
 හත්ථතලෙ ආමලකං විය පස්සතීති දසො. අවිපරිතං ආසයාදිඅවබොධෙන
 හිතුපසංභාරාදිනා ච සත්තෙ, භාවඤ්ඤාත්තුපනයවසෙන සඬ්ඛාරෙ සබ්බාකාරෙන
 සුචිණ්ණවසිතාය සමාපත්තියො චිත්තඤ්ච වසෙ වත්තෙතීති වසවත්තී. එත්තාවතා
 අභිභවනට්ඨෙන භගවා අත්තනො තථාගතභාවං දස්සෙති.

තත්‍රෙවං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා – අගදො විය අගදො. කො පනෙස?
 දෙසනාවිලාසො වෙව පුඤ්ඤස්සයො ච. තෙනෙව හෙස මහානුභාවො හිසක්කො

විය දිබ්බාගදෙන සප්පෙ, සබ්බෙ පරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරිනො දෙසනාවිලාසො වෙව පුඤ්ඤස්සයො ව අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං “සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... වසවත්තී, තස්මා තථාගතොති වුව්වතී”ති.

ගාථාසූ සබ්බලොකං අභිඤ්ඤායාති තෙධාතුකලොකසන්නිවාසං ජානිත්වා. සබ්බලොකෙ යථාතථන්ති තස්මිං තෙධාතුකලොකසන්නිවාසෙ යංකිඤ්චි නෙය්‍යං, තං සබ්බං යථාතථං අවිපරිතං ජානිත්වා. සබ්බලොකවිසංයුත්තොති චතුත්තං යොගානං අනවසෙසප්පභානෙන සබ්බෙන්පි ලොකෙන විසංයුත්තො විප්පමුත්තො. අනුපයොති සබ්බස්මිම්පි ලොකෙ තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙහි අනුපයො තෙහි උපයෙහි විරහිතො.

සබ්බාභිභූති රූපාදිති සබ්බාරම්මණාති, සබ්බං සච්චාරගතං, සබ්බෙපි මාරෙ අභිභවත්වා යීතො. යීරොති යිතිසම්පන්නො. සබ්බගන්ථප්පමොවනොති සබ්බෙ අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිකෙ මොවෙත්වා යීතො වෙනෙය්‍යසන්නානෙපි අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන තෙසං පමොවනතො සබ්බගන්ථප්පමොවනො. චූට්ඨාස්සාති චූට්ඨා අස්ස. කරණත්ථෙ ඉදං සාම්චවනං, චූට්ඨා අනෙනාති අත්ථො. පරමා සන්තීති නිබ්බානං. තඤ්ඤි තෙන ඤාණචූසනෙන චූට්ඨං. තෙනෙවාහ “නිබ්බානං අකුතොභය”න්ති. අථ වා පරමා සන්තීති උත්තමා සන්ති. කතරා සාති? නිබ්බානං. යස්මා පන නිබ්බානෙ කුතොපි භයං නත්ථි, තස්මා තං අකුතොභයන්ති වුව්වති.

අනීසොති නිද්දුක්ඛො. සබ්බකම්මක්ඛයං පත්තොති සබ්බෙසං කම්මානං ඛයං පරියොසානං අවිචන්තාභාවං පත්තො. විමුත්තො උපධිසඬ්ඛයෙති උපධිසඬ්ඛයසඬ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ තදාරම්මණාය ඵලවිමුත්තියා විමුත්තො. එස සොති එසො සො. සීහො අනුත්තරොති පරිස්සයානං සහනට්ඨෙන, කිලෙසානං හනනට්ඨෙන ව, තථාගතො අනුත්තරො සීහො නාම. බ්‍රහ්මන්ති සෙට්ඨං. චක්කන්ති ධම්මචක්කං. පවත්තයීති තිපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං පවත්තෙසි.

ඉතීති එවං තථාගතස්ස ගුණෙ ජානිත්වා. සඬ්ගම්මාති සමාගන්ත්වා. තං නමස්සන්තීති තං තථාගතං තෙ සරණං ගතා දෙවමනුස්සා නමස්සන්ති. මහන්තෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්තාගතත්තා මහන්තං, චතුරෙසාරප්පයොගෙන වීතසාරදං. ඉදානි යං වදන්තා තෙ නමස්සන්ති, තං දස්සෙතුං දන්තොතිආදි වුත්තං. තං උත්තානත්ථමෙව.

ඉති ඉමස්මිං චතුක්කනිපාතෙ ඡට්ඨෙ සත්තමෙ ව සුත්තෙ වට්ටං කථිතං, පඨමදුතියතනියද්වාදසමතෙරසමෙසු විවට්ටං කථිතං, සෙසෙසු වට්ටව්වට්ටං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙරසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති පරමත්ථදීපනියා

බුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තස්ස චතුක්කනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ව -

ධම්මිස්සරෙන ජගතො, ධම්මාලොකවිධායිනා;
ධම්මානං බොධනෙය්‍යානං, ජානතා දෙසනාවිධිං.

තං තං නිදානමාගම්ම, සබ්බලොකහිතෙසිනා;
එකකාදිප්පහෙදෙන, දෙසිතානි මහෙසිනා.

දසුත්තරසතං ද්වෙ ව, සුත්තානි ඉතිවුත්තකං;
ඉතිවුත්තප්පහෙදෙන, සඬ්භායිංසු මහෙසයො.

ඡළහිඤ්ඤා වසිප්පත්තා, පහින්තපට්ඨමිහිදා;
යං තං සාසනධොරය්හා, ධම්මසඬ්භාහකා පුරෙ.

තස්ස අත්ථං පකාසෙතුං, පොරාණට්ඨකථානායං;
නිස්සාය යා සමාරද්ධා, අත්ථසංවණ්ණනා මයා.

සා තත්ථ පරමත්ථානං, සුත්තන්තෙසු යථාරහං;
පකාසනා පරමත්ථ-දීපනී නාම නාමතො.

සම්පත්තා පරිනිට්ඨානං, අනාකුලවිනිව්ඡයා;
අට්ඨත්තිංසප්පමාණාය, පාළියා භාණුවාරතො.

ඉති තං සඬ්ඛරොන්තෙන, යං තං අධිගතං මයා;
පුඤ්ඤං තස්සානුභාවෙන, ලොකනාථස්ස සාසනං.

ඔගාහෙත්වා විසුද්ධාය, සීලාදිපට්ඨපත්තියා;
සබ්බෙපි පාණිනො භොන්තු, විමුත්තිරසභාගිනො.

වීරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනං;
තස්මිං සගාරවා නිව්චං, භොන්තු සබ්බෙපි පාණිනො.

සම්මා වස්සතු කාලෙන, දෙවොපි ජගතිප්පති;
සද්ධම්මනිරතො ලොකං, ධම්මෙනෙව පසාසතුති.

ඉති බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා ආවරියධම්මපාලෙන කතා

ඉතිවුත්තකස්ස අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.